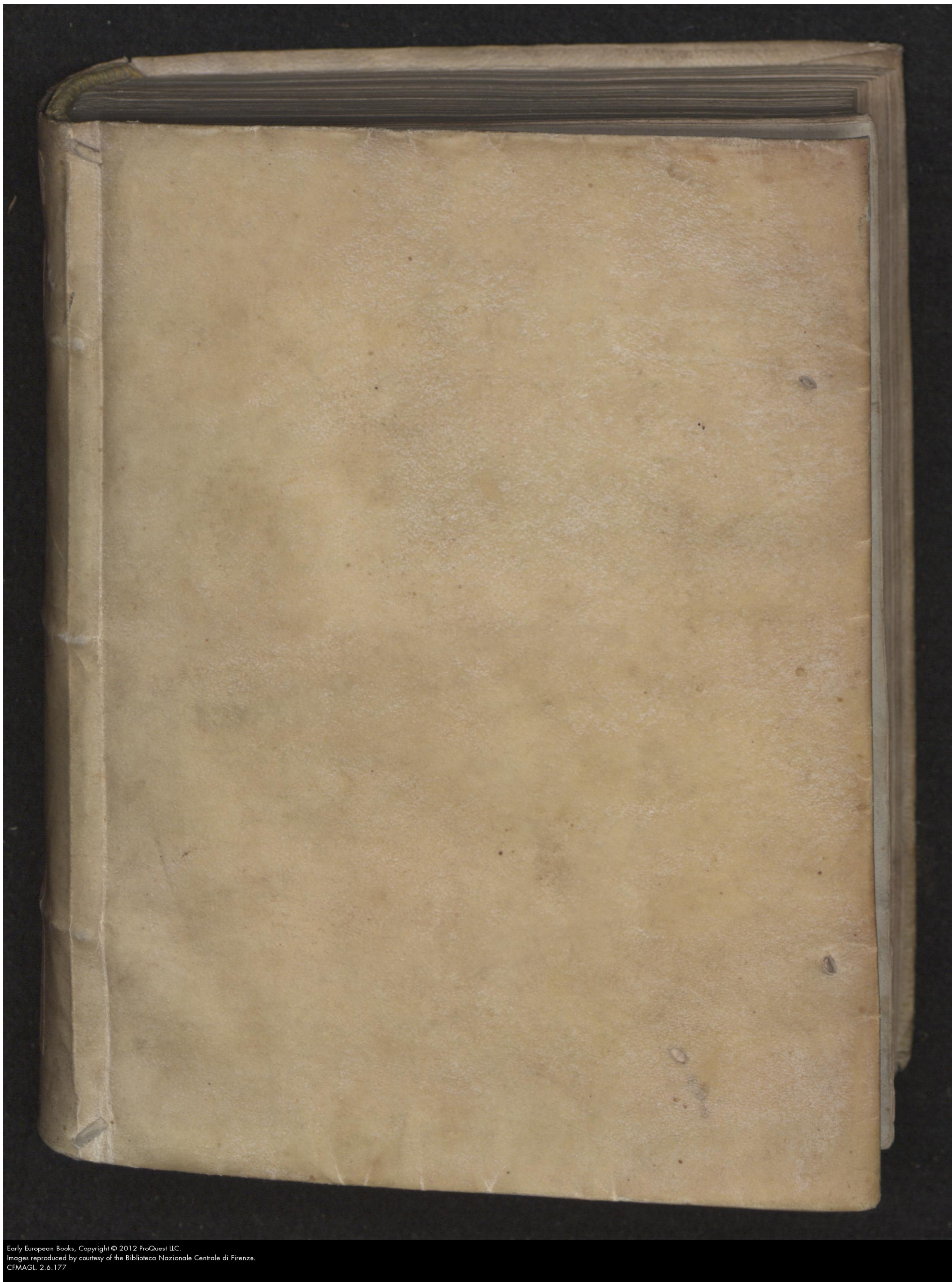
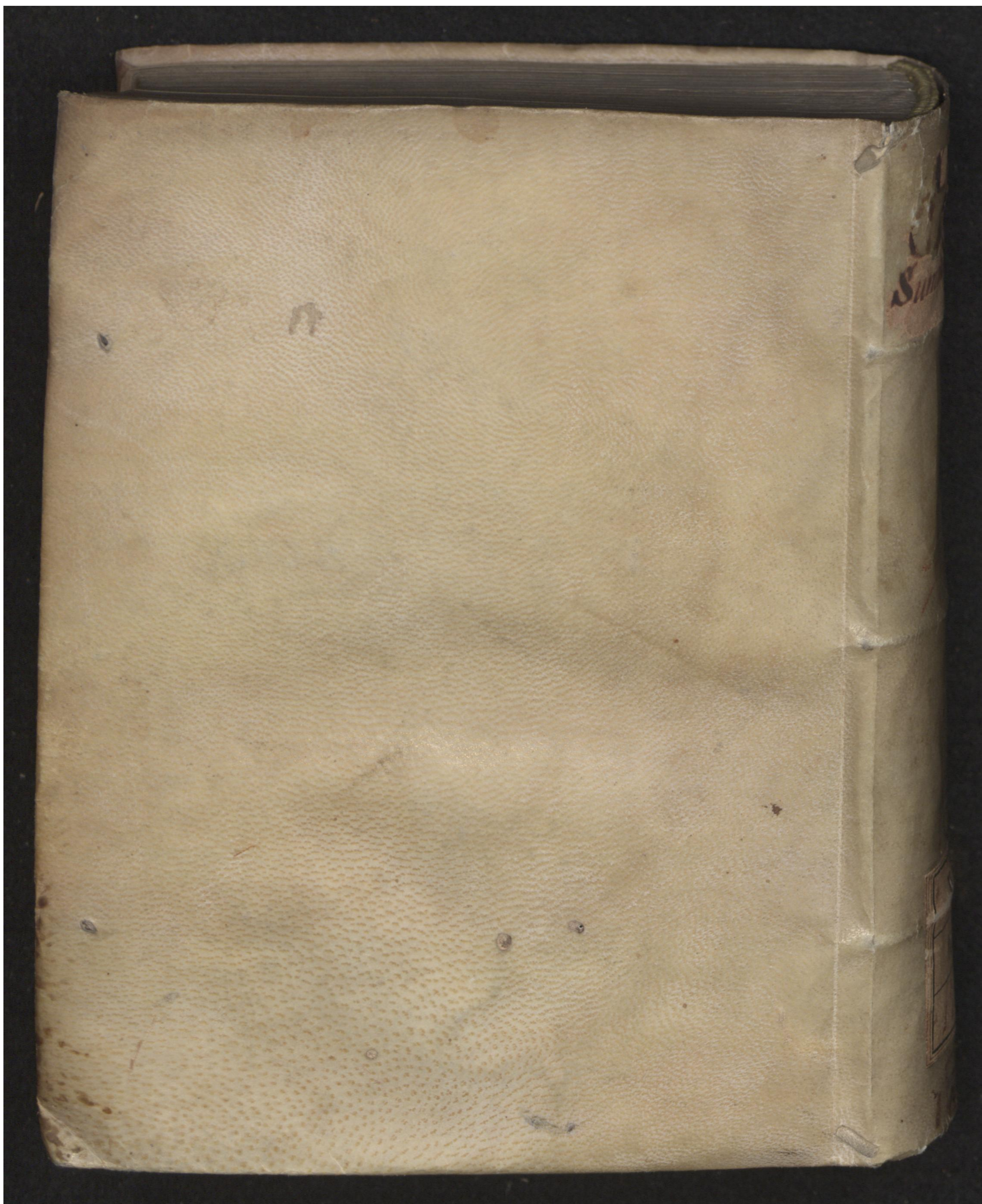
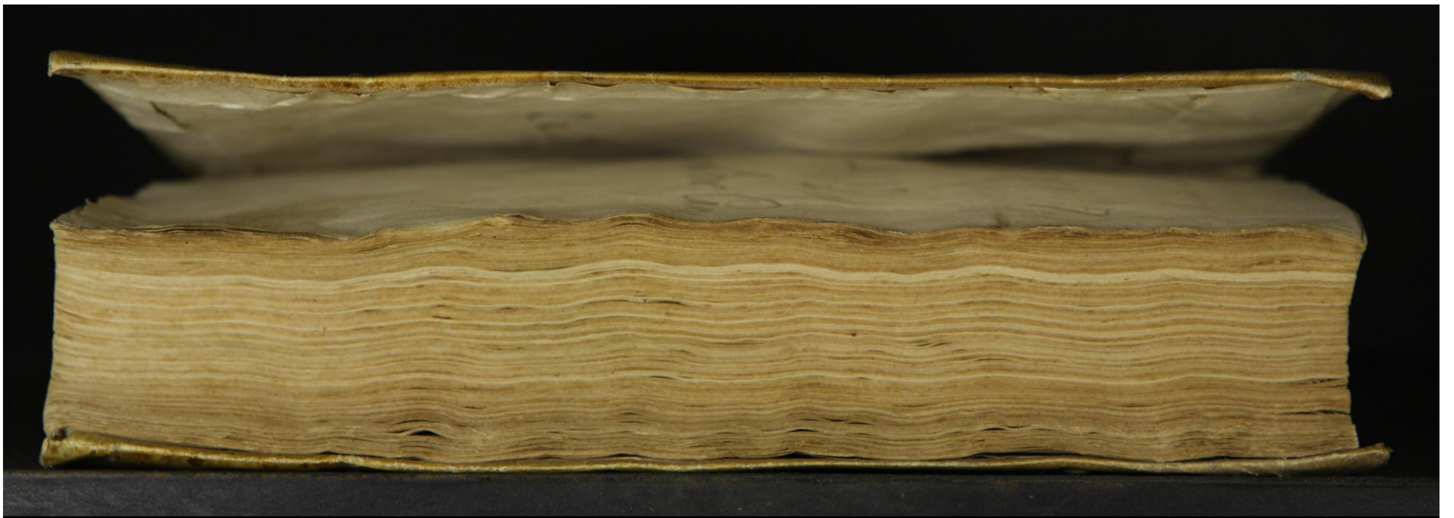

7.

XXXI

CANIS.

Summa Iur. Can.

SVMMA IVRIS CANONICI IN QVATVOR INSTITVTIONVM LIBROS CONTRACTA.

PASSIM CONCILIORVM PRÆSERTIM FLORENTINI ET TRIDENTINI DECRETIS, ET LEGIBVS IVRIS CIVILIS adaucta.

His accesserunt

Concordata Germaniæ vnà cum notis.
Commentarius in Regulas Iuris libri VI. Decretal.

AVCTORE

HENRICO CANISIO NOVIOMAGO, IC. ET SS. CANONVM IN CELEberrima Academia INGOLSTADIENSI Professore Ordinario.

AD

SER.mum ET R.mum PRINCIPEM AC DOMINVM, D. FERDINANDVM COMITEM PALATINVM RHENI, V. BA. DVCEM, ET Coadiutorem Electoratus Coloniensis, &c.

Cum Gratia & Priuilegio Cæsariæ Maiestatis.

INGOLSTADII,
Ex officina Typographica EDERIANA *apud* ANDREAM ANGERMARIVM.
Impensis Eliæ VVilleri.

Anno M. D C.

SERENISSIMO ET REVERENDISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO FERDINANDO, COMITI PALATINO RHENI, VTRIVSQVE BAVARIÆ Duci, & Electoratus Coloniensis Coadiutori, &c. Domino ac Principi suo clementissimo.

HENRICVS CANISIVS NOVIOMAGVS SALVTEM ET FELIcitatem perpetuam precatur.

Pvs hoc Summæ Iuris Canonici, iam pridem felici auspicio Ser.tis Vestræ, in hac alma Ingolstadiensi Academia inchoatum, & tandem absolutum, Eidem humilitèr offero; &, vt hoc facerem, fortè quàm par est audaciùs, multæ me rationes impulerunt. Meminit Ser. Vestra, cùm ante quadriennium, vnà cum fratre suo germano Sereniß. & Reuerendiß. D. PHI-

LIPPO, *SS. Rom. Ecclesiæ Cardinale, & Episcopo Ratisbonensi, &c. piæ recordationis, ex Sereniss.* PARENTIS *voluntate, studiorum causa hîc ageret; me vtriq; Vestrûm (nec enim ignorabatis pro Vestra singulari indole ac prudentia, quantum vtilitatis omnibus, præsertim viris Ecclesiasticis, Sacrorum Canonum cognitio adferret) Institutiones iuris Canonici, à Clariss. Viro Ioanne Paulo Lancelotto editas, priuatim explicâsse; additis nonnullis rei augendæ & illustrandæ causa. Quæ licèt tunc inter explicandum, propter temporis breuitatem & Canonum multitudinem, necdum satis cogitata & discussa mihi exciderent; illa tamen ita ex me tumultuariè accepta, Vtraque Ser. Vestra pro eo desiderio, quo tenebatur, huius scientiæ percipiendæ, diligentèr in separatum commentarium referebat. Quæ commentatio præsentis operis quasi initium fuit. Hinc in eam cogitationem curamq; descendi, me Iuris studiosis, & præcipuè Ser^tı. V. R^me. Princeps* FERDINANDE, *Domine & Patrone Clementiss. non inutilem operam nauaturum, si repetitis apud me iis, quæ*

Lan-

Lancelotti Institutionibus continentur, quæq; inter explicandum occurrissent, & posteà in recognoscendo accesserant; adiunctis iis, quæ in publicis lectionibus Auditoribus meis communicâram; in vnum quasi volumen reiicerem. Jn quod & ideò propensior fui, quod idem suaderet auctoritas admodùm Reuerendi Nobilis & Clariß. Viri Quirini Leonini Theologi, & quondam Moderatoris Vtriusq; Ser. Vestræ, hoc tempore ex Decano, Præpositi, & non ita pridem Vicarij Generalis, Cathedralis Ecclesiæ Ratisbonensis, Domini, amici & cognati mei obseruandi. Jn hoc igitur opere, cùm diu multumq; versarer, & in eo adornando & expoliendo, totus occuparer, factum est, vt longè diuersum prodeat à Lancelotti (quondam Perusij Præceptoris mei honorandi) Institutionibus. Neque enim vitio verti debet, quod post tot Clarißimos viros, Iuris vtriusq; scientia egregiè instructos, qui in Ius Canonicum sunt commentati, aut Institutiones ediderunt; aliquid in hoc genere sim conatus. Si enim in Philosophia à scribendo Aristotelem (liceat mihi

hoc exemplo uti) non deterruit amplitudo Platonis; nec Aristoteles admirabili sua scientia, rerumq́; copia, cæterorum studia restinxit; neque veteres excellentes Iurisconsulti, posteros continuerunt, quò minus & ipsi experirentur, quid efficere, aut quò progredi possent in iuris sciẽtia; ita neq; hoc meum qualecunq; studium, communis utilitatis causâ susceptum, alij, licèt Iuris utriusque scientia viri præstantes, remorari debuerunt; quorum eruditione me plurimùm adiutum lubens fateor. Benignum est enim, ut arbitror, & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris. ait Plinius.

HOC *autem opus, Summam Iuris Canonici ideò inscipsi, quòd plura cõplectatur, quam Iuris Canonici prima ferant elementa; nomine tamen Institutionum reseruato, propter fòrmam, quam in ea contrahenda, more Institutionum sum secutus. Neq; idcircò aliquid detractum velim Institutionibus doctißimis, Clarißimi viri Lancelotti: Verùm illud potiùs in hac Summa elaboraui, ut quæ in illius Institutionibus desiderare aliqui fortè, aut certo con-*

silio

silio prætermissa videri possent (ætas enim subsequens plerunque aliud consilium subministrat) illa ex Conciliis, præsertim Florentino & Tridentino, aliorumque Pontificum Decretis, & Constitutionibus iuris Ciuilis adiicerem; opusque nostrum auctius & locupletius in lucem aspectumque prodiret. Cùm ergo Ser.ma V.R.a vnà cum Sereniss. fratre PHILIPPO Cardinale piæ memoriæ, huius Summæ Iuris Canonici causam edendæ dederit, iure quodammodo eam sibi vendicare, &, vt sub suo nomine in publicum prodeat, ratio ipsa postulare videtur; quamuis maiora & illustriora Eidem debeantur; ac in primis Ser.mo PARENTI GVLIELMO, & MAXIMILIANO Germano fratri, Vtriusque Bauariæ Ducibus, &c. quorum munificentia & benignitate singulari, in hac Catholica, & florenti, nobilissimisque ingeniis abundanti Academia, nouem annos Ius Canonicum hactenus profiteor. Hanc Summam grauioribus curis soluta, dum leget Ser.tas V. in memoriam reuocabit, quæ superioribus annis priuatìm; tum etiam publicè ex meis prælectionibus auidè excepit; & quod non igno-

ignorat, intelliget alia esse Iura Ecclesiasticorum, alia Ciuilium Magistratuum; & distinctionem esse maximam inter potestatem Ecclesiasticam & Ciuilem. Ut verè scripserit D. Ambrosius ad Imp. Valentinianum: Noli te grauare Imperator, vt putes te in ea, quæ diuina sunt, Imperiale aliquod ius habere; nolite extollere, sed si vis diutiùs imperare, esto DEO subditus: Scriptum est; quæ DEI DEO, quæ Cæsaris Cæsari. Ad Imperatorem palatia pertinent, ad Sacerdotem Ecclesiæ; Publicorum tibi mœnium ius commissum est, non sacrorum. *Et Gregorius S. Pontifex.* Quis dubitet Sacerdotes Christi, Regum & Principum omniumque fidelium Patres & Magistros censeri. Nonne miserabilis insaniæ esse cognoscitur, si filius Patrem, discipulus Magistrum sibi censetur subiugare, & iniquis obligationibus illum suæ potestati subiicere, à quo credit non solùm in terra, sed etiam in cœlis se ligari posse & solui?

Epistola 32. & extat in c. cōuenior. §. allegatur 23. q. 8.

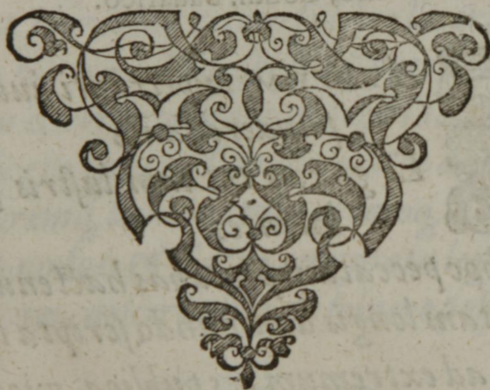
Extat apud Gratianū in c. quis dubitet 96. dist.

Subieci huic Summæ & Commentarium in Regulas Iuris lib. VI. Decretalium, ab Utraq; Ser. Vestra, eodem etiam tempore ex me exceptum, & ex repetita lectione auctum; qui &

Ei-

Eidem Ser.^ti V.R.^mæ meritò debetur; & auctoritate nominis sui in vulgus emittitur.

DEVS Opt. Max. Ser.^tem V.R.^mam diutissimè saluam & felicem conseruet Ecclesiæ Catholicæ, Archiepiscopatui Coloniensi atq; adeò toti Reipub. Christianæ. Ingolstadij Kalend. Nouemb. Anno Domini M. D. XCIX.

CARMEN AD AVTHOREM INTIMÆ AMICITIÆ ERGO SCRIPTVM A REVERENDO ADMODVM, NOBILI ET AMPLISSIMO VIRO, DOMINO QVIRINO LEONINO SS. Theolog. Doctore, Proth. Apoſtolico, Eccleſiæ Cathedralis Ratisbon. ex Decano, nunc Præpoſito, Conſil. Bauarico.

TANDEM expectanti iuuat oſtia pandere famæ
Et gazas tot iam luſtris proferre latentes?
Nempe hoc peccatum peccabas hactenus vnum
Aurea tam longis damnando ſcripta tenebris.
Vicit ad extremum res publica, vicit amica
Turba, precumq; tui vicit ſociatio cœtus.
Quamq; excluſiſti, victuris gloria pennis
Iam patulas inuecta fores, iubar vndiq; maius
Spargit, & Europæ diuerberat ora videntis.
Scilicet hæc decuit, mundi ſpectanda theatro

Ponere,

Ponere, quæ quondam mea cura, & lumina Boiæ
Et decora alta domus, sub te didicere Magistro
(Me præsente etiam) facundo pendulus ore
Hauribat documenta tuo FERNANDVS, *& alter*
Ah alter: dolor est solũ meminisse PHILIPPI:
Vix lachrima effari nomen sinit, ò æternum
Boiariæ vulnus: iam misso Roma galero
Iusserat Ausonio cum Patre tuerier orbem,
Et velut Herculeis cælum fulcire lacertis.
Sed sæuæ vetuere Deæ, spretaq; precum vi
Fatalem celeri properarunt turbine fusum
Suffice tu tantis, Canisi, solatia damnis
Mæroremq; leua ingenio, genioq; librorum
Et iuris nodos, & Sacræ ænigmata legis
Fac verum, nescire alios, te soluere posse.

APPROBATIO.

HAEC Iuris Canonici Summa, cum notis in Concordata Germaniæ, & commentario in Regulas Iuris lib. VI. Decretal. quam Nob. & Clariss. D. Henricus Canisius I. V. D. SS. Canonum Professor &c. quatuor Institutionum libris elegantèr & copiosè comprehendit; erudita, vtilis, omnibusque Iuris studiosis necessaria est. Nam prætèr doctrinam SS. scripturæ, Conciliis Oecumenicis, & SS. Patrum decretis conformem, maximam etiam multis quæstionibus & legum obscuriorum difficultatibus discutiendis, lucem affert: Typis proinde mandata, publicari potest.

PETRVS STEVARTIVS
Leodius, SS. literarum in Academia Ingolstadiensi Professor ordinarius, & Decani Collegij Theologici hoc tempore, vices gerens.

ORDO TITVLORVM.

LIBRI I.

LIBRI II.

LIBRI III.

XI. De

OR-

ORDO TITVLORVM ALPHABETICVS.

Fide

IV-

IVLIVS PAPA AD EPISCOPOS ORIENTALES, EPIST. I.

NOLITE errare fratres mei chariſſimi: doctrinis variis & extraneis nolite abduci. En inſtituta Apoſtolorum, & Apoſtolicorum virorum, canonesq; habetis: his fruimini, his circundamini, his delectamini, his armamini; vt his freti, circundati, delectati, armati, contra cuncta inimicorum iacula perſiſtere valeatis. Satis enim indignum eſt, quemquam vel Pontificum vel ordinum ſubſequentium, hanc regulam refutare, quam Beati Petri ſedem & ſequi videat, & docere. Multum enim conuenit, vt totum corpus Eccleſiæ in hac ſibimet obſeruatione concordet, quæ inde authoritatem habet, vbi Dominus Eccleſiæ totius poſuit principatum.

extat in decreto Gratiani. in c. nolite, diſt. 11.

IVSTINIANVS NOVEL. 131. DE ECCLESIASTICIS TITVLIS. §. 1.

SANCIMVS igitur, vicem legum obtinere ſanctas Eccleſiaſticas regulas, quæ à ſanctis quatuor Conciliis expoſitæ ſunt aut firmatæ. *Niceno ſcilicet, Conſtantinopolitano, Epheſino, Chalcedonenſi.* Prædictarum enim quatuor Synodorum dogmata, ſicut ſanctas Scripturas accipimus, & regulas ſicut leges obſeruamus.

Concordat textus in §. fin. Nouel. 83. Vt Clerici apud proprios Epiſcopos.

EX CAPITVLIS CAROLI MAGNI IMP.

IN memoriam B. Petri Apoſt. honoremus ſanctam Romanam & Apoſtolicam Sedem, vt quæ nobis Sacerdotalis

talis mater est dignitatis, esse debeat Ecclesiasticæ magistra rationis. Quare seruanda est cum mansuetudine humilitas: vt vix licet ferendum ab illa sancta Sede imponatur iugum, tamen feramus & piâ deuotione toleremus.

Extat in c. in memoriam dist. 19. et apud Naucleru͂ vol. 2. Gen. 28.

SVM-

SVMMÆ IVRIS CANONICI,

LIBER PRIMVS.

DE IVRE CANONICO, ET EIVS PARTIBVS.

TITVLVS I.

De inſcriptione & notione Iuris Canonici.

IVs Canonicum ideò hoc nomine inſcriptum eſt: quòd collectum & coaceruatum ſit ex Canonibus, id eſt, regulis ad rectè viuendum inſtitutis[a]. Etenim Canon græcè, latinè regula dicitur[b], & quidem per antonomaſiam, regula Eccleſiaſtica[c]. Vnde hoc ius, quo regulæ Eccleſiaſticæ continentur, non immeritò Ius Canonicum appellatur. ſicut & ius Ciuile eâdem locutionis formâ pro iure Ciuium Romanorum accipitur.[d] Non minùs tamen rectè & Ius Pontificiũ dicitur ab auctoribus Pontificibus, quorum curâ & auctoritate in vnum quaſi corpus redactum eſt[e].

a c. 2. diſt. 3. iuncto cap. 1. c. 5. ext. de conſtitution. Intellige rectè, id eſt, Chriſtianè, pro ſubiecta materia.

b c. 1. d. diſt.

c vt in d. c. 1. ext. de conſtit. inc. violatores. 25. q. 1.

d §. Sed ius quidem ciuile. Inſtit. de iure naturali.

e excepto tamen decreto Gratiani, quod non tam auctoritate SS. Pontificum, quam vulgò reliquo corpori aſſutum eſt: niſi quòd poſtremò Gregor. XIII. illud recognoſci, emendari & retineri curauerit. De auctoritate huius Decreti vide Panormitanum & alios ad c. 2. ext. de reſcript. in fin.

Ex quibus constet ius Canonicum?

CONSTAT autem hoc ius; aut scripto: aut sine scripto: Quæ ad ius scriptum pertinent, ea desumpta sunt, vel ex iure diuino, vel ex decretis Conciliorum, vel ex placitis Principum, vel ex sententijs Patrum. Non scripto, traditiones & consuetudines continentur.[f]

f c. 5. c. 8. dist. 11.

DE IVRIS SCRIPTI PARTIBVS.

TITVLVS II.

Quid sit Ius diuinum.

IVs diuinum est, quod legib⁹ veteris & noui Testamenti cōtinetur; quo non solùm hoc ius passim respersum est, verum etiam ex eo potissimùm profluxit[a].

a c. qualiter. 24. in princ. ext. de accus.

Decreta Conciliorum triplicis generis.

DECRETA Conciliorum; aut sunt Vniuersalium, aut Prouincialium, aut Episcopalium[b].

b §. Porrò dist. 3. c. sicut 25. ext. de accusat.

Addunt alij quartum genus Nationalium, id est, certæ alicuius nationis siue regni, vt pleraque Concilia Toletana & Carthaginensia, sed hæc commodè ad Prouincialia reuocantur.

Concilia vniuersalia quæ?

CONCILIA Vniuersalia sunt; quæ à Prælatis Ecclesiarum in vnum locum ex toto orbe coactis, celebrantur. Vnde & Oecumenica, id est, totius orbis Concilia appellantur. Horum quatuor celebriora recensentur; Nicœnum, Constantinopolitanum, Ephesinum & Calcedonense; quæ ab Ecclesia Catholicâ tanquam quatuor Euan-

Euangelia probata & recepta sunt[c]. Non minorem tamen vim & potestatem habent & reliqua Concilia Vniuersalia auctoritate Summi Pontificis congregata, & confirmata[d]. In quibus enim S. Pontificis auctoritas desideratur, non tam Concilia censenda sunt, quàm conciliabula siue improbata conuenticula[e].

c c. 1. §. inter cætera. dist. 15. adde Nouel. Iustin. de Ecclesiasticis titulis. in princ. & l. 4. §. nos reddentes. C. de Summa Trinit.

d d. c. 1. §. hæc sunt quatuor. c. 3. dist. 15. c. 4. cum seq. dist 16. iuncto c. 1. c. 2. dist. 19.

e c. 1. c. 2. c. 5. dist. 17.

Concilia Prouincialia quæ?

CONCILIA Prouincialia sunt: quæ inter Episcopos & alios Clericos eiusdem prouinciæ instituuntur; olim quidem semel aut bis, annis singulis[f]; nunc verò ex præscripto Concilij Tridentini quolibet saltem triennio cogi iubentur per Metropolitanum, aut eo legitimè impedito per Coëpiscopum antiquiorem; quibus omnes Episcopi, alijq́; quibus id vel ex iure vel ex consuetudine competit, interesse iubentur[g].

f c. 6. c. 7. c. 15. dist. 18. c. 15. ext. de accusat.

g Concil. Trid. sess. 24. cap. 2. de reformat.

Concilia Episcopalia siue Diœcesana.

CONCILIA verò Episcopalia siue Diœcesana sunt, quæ ab Episcopis inter suæ Diœcesis Clericos & Abbates indicuntur; & quidem quotannis, vt canones præscribunt[h]. Ad quæ exempti etiam omnes, qui aliâs cessante exemptione interesse deberent, nec Capitulis generalibus subduntur, accedere tenentur[i].

h in c. annis. dist. 18. Concil. Trident. d. ca. 2. §. fin.

i Vide Concil. Trid. de §. fin.

De vi & effectu Conciliorum.

ET quidem Decreta Conciliorum Vniuersaliũ omnes omninò Christianos ligant[k]. Prouincialium verò & Episcopalium, non item; sed tantùm sub-

k c. 1. § 1. dist. 15. c. 5. c. 7. 25. q. 1. c. 1. c. 5. ext. de constit. l. nemo C. de

ſubditos ſuos, quamdiu in prouinciâ ſiue diœceſi ſunt. Extrà enim territorium ius dicenti impunè non paretur.[l] Quæ tamen ex his in corpus Canonicum relata (vt pleriſque in locis videre eſt[m]) aut aliâs à S. Pontifice generalitèr comprobata ſunt[n], ea hauddubiè & cæteros Chriſtianos obligant[o].

ſum. Trinit, Concil. Flor. in vnion. Armeniorum.
l *c.2.de conſtit.lib. 6.l. fi.ff.deiuriſd.om.iud.*
m *in c. 2.ext. de elect. c.nec epiſco.7.ext.de tempor. ord. c.1.ext. de fil. bresbyt. tum alibi.*
n *c.1.diſt.20.* o *per rationem in §.fin.in fine.i. h. tit.*

De placitis Principum; & inprimis Eccleſiaſticorum.

PLACITA Principum; aut ſunt Eccleſiaſticorum[p], aut ſecularium. Inter Ecceſiaſticos primum locum obtinet Summus Pontifex, cuius voluntas ſiue per epiſtolam, ſiue per decretum, ſiue per edictum explicata, vim & auctoritatem iuris habet[q]. Sic omnes, (*inquit ſacer canon*) Apoſtolicæ ſedis ſanctiones accipiendæ ſunt, tanquã ipſius diuini Petri voce firmatæ ſint[r].

p *nam & Epiſcopi principes appellantur, Pſal. 44.*
q *c.1.et paßim diſt. 19.c.ſiquis dogmata. 25.q. 2.*
r *c.2.diſt.19.*

Duplex genus placitorum.

Ex his tamen quædam perſonalia ſiue ſingularia ſunt; certas tantummodò perſonas ſiue loca concernentia[s], quæ quoniam contrà iuris communis rationem introducta ſunt, ac proinde in exemplum trahi non poſſunt[t], priuilegia appellantur[u], quaſi priuatæ leges[x]. Alia verò, quæ generalia ſunt, ad omnes procul dubio pertinent[y].

s *vt in placitis ſiue conſtitut. principum ſecularium. §. ſed & quod principi. Inſtit. de iure natur.*
t *l.quod verò 14. cum 2.ll.ſeqq ff de legib.*
u *ſane 9.ext de priuil.*
x *c.3. diſt. 5.* y *c. 1. c. 3. ext. de conſtitut. c.ſiquis dogmata. 25.q. 2. & d. §.ſed & quod in fin.*

Con-

Constitutiones de eadem re, quando sibi inuicem derogant, & quid de statutis & consuetudinibus.

In generalibus placitis siue constitutionibus id custodimus; vt posteriores de eâdem re constitutiones ad priores trahantur, & è contrà, declarandi vel supplendi causâ[z]: nisi inter se contrariæ sint, quo casu prior cõstitutio semper reuocata intelligitur per posteriorem, etiam nullâ illius mentione factâ[a]. Licet diuersum obtineat in statutis & consuetudinibus locorum: sicut disertis verbis à Bonifacio VIII. expressum est, cuius verba hîc libet adscribere: Licèt Romanus Pontifex (*inquit*) qui iura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere, constitutionem condendo posteriorem, priorem quamuis de ipsâ mentionem non faciat, reuocare noscatur: quia tamen locorum specialium ac personarum singularium consuetudines & statuta (cùm sint facti & in facto cõsistant) potest probabilitèr ignorare; ipsis, dum tamen sint rationabilia, per constitutionem à se nouiter editam (nisi expresè caueatur in ipsâ) non intelligitur in aliquo derogâre[b].

z *l. non est nouum 26. & ibi gloss. cum 2. ll. seqq. ff. de legib.*

a *c. 1. de constitut. lib. 6. l. sed & 28. ff. de legib.*

b *tex. est in d. c. 1. de constit. in 6.*

De rescriptis ad beneficia & ad lites.

Interdvm à S. Pontifice rescripta impetrantur, vel ad beneficia ecclesiastica obtinenda; vel ad lites per delegatos iudices cognoscendas siue dirimendas; quæ etsi personalia sint, cùm ius tantùm inter partes constituant: recipiunt tamen hanc interpretationem à iure communi; vt si re-

ſi reſcriptum ad beneficium, impetratum ſit ab eo, qui aliud beneficium eccleſiaſticum, licèt exiguum, habeat, nullâ eius mentione factâ; ipſo iure tanquam ſubreptitium non valeat[c]. Quod æquè obſeruandum eſt, & ſi ab alio, eius nomine, impetratum ſit[d]. Similitèr reſcriptum ad litem, per falſi ſuggeſtionem aut ſuppreſſionem veri extortum, aut etiam ſine huiuſmodi fraude obtentum (dummodò S. Pontifex expreſſa veritate vel falſitate omiſsâ, aliâs non erat conceſſurus) exceptione ſubreptionis oppoſitâ, coràm datis iudicibus, refellitur[e]. Quippè hæc clauſula, *Si preces veritate nitantur*[f], vel, *Si ita eſt*[g], ſemper reſcripto tacitè ineſſe cenſetur, etiamſi in eo non ſit expreſſa[h].

c c. ſi motu proprio. 23. de præbend. lib. 6. c. cùm adeò. 17. c. poſtulâſti 27. ext. de reſcript.
d d. c. ſi motu proprio.
e c. ſuper literis 20. ext. de reſcrip.
f c. 2. ext. de reſcrip. adde latius Panorm. ibid.
g c. olim 2. ext. d. tit.
h iam dictis iurib. *De iure autem ciuili exprimi debet in reſcripto Principis ſecularis. l. fi. C de diuerſ. reſcrip.*

Reſcriptum ad lites obreptitium quandoq; valet & quatenus.

SIN ceſſante fraude nihilominus erat conceſſurus reſcriptum S. Pontifex; eatenus valet reſcriptum, quod iudices in eo delegati, omiſsâ ſpeciali formâ ipſius reſcripti, procedere poſſit ſeruato ordine iuris communis[i]. Exemplo res magis illuſtrabitur. Statuamus; rem à me emptam in precibus S. Pontifici oblatis, narratum fuiſſe, eo falsò, ſed præter opinionem adiecto, quòd & precium eius ſoluerim; quo motus S. Pontifex iudicibus reſcripto datis mandauit, vt cauſa ſummariè & de plano abſque ſtrepitu & formâ iudicij cogno-

i d. c. ſuper literis. verſ. inter alios.

cognoſceretur. Hac etenim ſpecie & ſimilibus, iudices non ſecundùm ſpecialem reſcripti formam procedent, ſed obſeruato iuris communis ordine; videlicet per oblationem libelli, per litis conteſtationem; cæteriſq; ſolemnibus iudicij adhibitis [k].

De ſtatutis Legatorum ſedis Apoſtolicæ & Epiſcoporum.

Post Summum Pontificem & Legati Sedis Apoſtolicæ [l], & Epiſcopi [m] ſtatuendi ius habent, ſed duntaxat in territorij ſui ſubditos: vt tamen conſtitutiones SS. Pontificum & Conciliorum Vniuerſalium non offendant, neq; iuriſdictionis ſuæ limites excedant [n].

De placitis Principum ſecularium.

Placita Principum ſecularium; ſunt Imperatorum leges ſiue cõſtitutiones [o], quarum veſtigia paſsim in Iure Canonico occurrunt [p]. Et quidem de his in Ius Canonicum coniectis, ſiue etiam aliis conſtitutionibus SS. Pontificum inſertis; dubitari non debet, quin iuris noſtri auctoritatem habeant [q]. Reliquæ verò; etſi quoad perſonas & res eccleſiaſticas, ex ſe nullius momenti ſint [r]: ex benignitate tamen ſacrorum Canonum, & in forum eccleſiaſticum recipiuntur; dummodò ſacræ Scripturę vel canonicis ſanctionibus, vel bonis moribus non aduerſentur [s]. Nam hûc ſpe-

k Iuxtà ea, quæ lib. 4. tradidimus ĩ & quæ tradunt Dd. ad l. prolatam 4. C. de ſentent. & interloc. om. iud.

l c. fi. ext. de officio legati.

m c. 2. ext. de maior. & obed. c. 2. de conſtitut. lib. 6.

n d c. 2. de conſtit. lib. 6. c. 2. circà princ. de elect. in Clement. c. pen. ext. de maior. & obed. c. inferior. diſt. 18.

o §. ſed & quod Principi Inſt. de iure nat.

p in c. 8. ext. de iudic. c. 2. ext. de ord. cognit. c. 1 ext. de iuram calum c. 10. ext. de probationib. aliiſq; infinitis locis.

q ex ratione §. fin. ĩ. h. tit. Intellige tamen de legib. quæ iuri Canonico decretaliũ inſertæ ſunt; non quæ decreto Gratiani priuatâ eius auctoritate comprehenſæ ſunt: nam hæ ad ſequentem verſ. pertinent iuxta Panorm. diſt. 10. c. 1. ext. de ſent. & re iud.

r c. eccleſia 10. ext. de conſtitut.

s c. 2. c. 4. c. 9. cum ſeqq.

„ ctat illud Lucij S. Pontificis: Sicut leges non de-
„ dignantur sacros canones imitari; ita & sacrorum
„ statuta canonum, Principum constitutionibus
„ adiuuantur[t].

De sententiis Patrum.

POSTREMÒ quod attinet ad sententias Patrum, puta Augustini, Hieronymi, Isidori & similium; licèt & hæ nullam iuris auctoritatem habeant (cùm in condendo iure non solùm scientia, sed potestas magis necessaria sit[u]) attamen ex Leonina constitutione, post SS. Pontificum & sacrorum conciliorum decreta & sanctiones, alterum in decidendis causis locum sortitæ sunt[x]. Exceptis illis, quæ iuris Canonici corpore aut aliâ constitutione S. Pontificis comprehensæ sunt[y], quæ & parem cum iis, vim & auctoritatem habent. Vulgatum enim illud Iustiniani est[z], & à Bonifacio repetitum[a]: Omnia nostra facimus, quibus auctoritatem nostram impertimus.

Hæc de scripti iuris partibus.

t tex. est in c. 1. ext. de op. no. nunciat.

u dist. 20. in princ.

x in c. 1. dist. 20.

y vt in c. 3. c. 4. c. 5. ext. de constitut. & alibi.

z in l. 1. §. sed neq; C. de veteri iure enucl.

a in c. si Apostolicæ 22. de præbend. lib. 6.

DE

DE IVRIS NON SCRIPTI PARTIBVS, ID EST, DE TRADITIONE ET CONSVETVDINE.

TITVLVS III.

Quæ constent traditione, & de vi siue effectu traditionis.

TRADITIONE constant ea, quę initio solâ voce à Iuris conditoribus prodita, ad nos veluti per manus peruenerunt; licèt ea posteritas scripto complexa sit[a]. Cuiusmodi sunt in sacrificio Missæ, permixtio aquæ cum vino[b]; oculorum eleuatio ad exemplum Christi;[c] trina inunctio eorum, qui baptizantur[d]; ieiunium Quadragesimale[e]; baptismus paruulorum[f], aliaq; quamplurima: quæ non minorem, quàm si à principio scripto comprehensa & publicata essent, auctoritatem habent[g]. Nam hûc pertinet illud D. Pauli; " Itaque fratres state & tenete traditiones, " quas didicistis siue per sermonem siue per episto- " lam nostram[h]. Tum aperta Tertulliani sententia " est: Si legem, *inquit*, postules scripturarum, nul- " lam inuenies, traditio tibi prætendetur auctrix[i].

a *c. 1. ecclesiasticarum dist. 11.*
b *c. 1. de consecrat. dist. 2.*
c *c. cum Marthæ 6. ext. de celebr. missar.*
d *d. c. ecclesiasticarũ.*
e *Hieronymus ad* Marcellam *de erroribus* Montani.
f *Origenes in cap. 6. epist. ad Roman.*
g *d. c. ecclesiasticarũ & c. illa aũt dist. 12.*
h *2. Thessalonicens. 2.*
i *lib. de corona militis.*

Quid sit consuetudo, & de eius vi.

" CONSVETVDO verò est ius quoddam mori- " bus institutum, quod pro lege suscipitur, cùm de-

ficit lex[k]. Sed & receptum eſt, vt ſi conſuetudo legitimè præſcripta ſit, legi, id eſt, iuri ſcripto deroget[l]. Eoq; magis conſuetudo legem interpretabitur: Optima eſt enim legum interpres conſuetudo[m].

k c. conſuetudo diſt. 1. c. 3. diſt. 12. l. de quibus 32 cum l. ſeq. ff. de legib.

l c. fin. ext. de conſuetud. c. 3. ext. de cauſa poſſeſſ d. l. de quibus in fin. med. ext. de conſuetud.

m l. ſi de interpretatione 37. ff. de legib. c. cùm dilectus 8. circà

Conſuetudo rationabilis eſſe debet.

VT autem conſuetudo ſuis partibus conſtet, eam rationi conſonam eſſe oportet[n], hoc eſt, non contrariam iuri diuino, non naturalibus ſiue bonis moribus[o], neque aliâs improbatam à iure[p]. De conſuetudine his verbis reſcripſerunt Leo & Nicolaus SS. Pontifices: Scit ſancta Romana Eccleſia, quòd nihil obſunt ſaluti credentium diuerſæ pro loco & tempore conſuetudines, ſi illis canonica non obſiſtat auctoritas, pro quâ iis obuiare debeamus. Vnde nihil iudicamus, iis debere vel poſſe reſiſtere[q].

n d. c. fin. in verb. rationabilis.

o c. veritate. cum aliquot cc. ſeqq. diſt. 8. c. conſuetudinis. diſt. 11. & d. c. fi. in verb. naturali iuri. tex. opt. in c. illa autem. diſt. 12.

p c. 3. in verb. ſi illis canonica. diſt. 12. exempla ſunt in c. 5. ext de conſanguin. & affin. in c. 49. ext. de ſent. excom. in c. 1. de conſuetud in 6.

q tex. eſt in d. c. 3. diſt 12.

Materia, circà quam verſatur Ius Canonicum.

VERSATVR autem Ius canonicum; vel circà perſonas, vel circà res, vel circa iudicia. Sed cùm perſonarum causâ omne ius conſtitutum ſit; primùm omnium de perſonis diſſeramus, poſteà ex ordine de cæteris dicturi[r].

r ſimile eſt in §. fi. Inſtit. de iure natur. in l. 2. et 2. ff. De ſtatu hom.

DE

DE IVRE PERSONARVM.

TITVLVS IV.

SVMMA personarum diuisio iure Canonico hæc est; quòd aut sunt Clerici, aut Laici, aut his interiecti, Regulares [a].

a ex c. duo sunt. 12. q. 1. iuncto tit. ext. de regularib.

Clerici qui.

CLERICI dicuntur, qui Ecclesiasticis ministeriis obeundis mancipati vel destinati sunt [b], dicti à græco verbo κλῆρος, quod Latinis sors vel hæreditas est; quia in sui ordinatione, *inquit Innocent. III.* [c] vel assumuntur in hæreditatem Domini, vel assequuntur hæreditatem in ipso. Vnde & meritò conuenit, eos abstinere à negotiis secularibus [d].

b d.c. duo sunt. & c. clericus ead. q. 1.
c c. cùm secundùm 16. ext. de præbend. adde & d.c. clericus.
d toto tit. decretal. Ne clerici vel monachi. Vide & tit. i. de vita & honest. clericorũ.

De Clericorum bonis.

ET licèt Clerici moribus primitiuæ Ecclesiæ nihil proprij haberent; [e] postea tamen eò decursum est; vt non tantùm bona propria possidere [f], sed & eadem arbitratu suo disponere, & in alium transferre possint [g].

e d.c. clericus. cum cc. seqq. 12. q. 1.
f c. certè ego. cum cc. seqq. d. q. 1.
g c. 1. c. 7. c 9. c. 10. ext. de testam.

Laici qui.

LAICI à græco verbo, λαὸς, quod latinè populum significat, denominationem traxerunt. Hi nullis Ecclesiasticis muneribus addicti vel voto Religionis obstricti; liberè commerciis seculari-

h d. c. duo sunt.

bus vacant[h]. Quos magis intelligemus, vbi de Clericis & Regularibus priùs disseruimus.

Regulares qui.

REGVLARES sunt Monachi, Moniales, aliiq; certæ religioni adscripti: dicti à regulâ speciali, quam profitentur[i].

i de his agitur. t. de Regularib.

De numero Ordinum Ecclesiasticorum.

CÆTERVM de Clericis primùm dispiciamus; Horum septem Ordines à Theologis recensentur; quatuor scilicet minores; veluti, Ostiariatus, Lectoratus, Exorcisatus, Acolytatus: & tres maiores, siue sacri ordines; Subdiaconatus, Diaconatus, & Presbyteratus[k]. Quibus ex sententia SS. Canonum duo alij adiiciuntur ordines, Clericalis[l], & Episcopalis[m]; sed diuersa à Theologis ratione[n].

k *Vide Theologos in lib. 4. sentent. dist. 24. Bellarmin. de Clericis lib. 1. cap. 11. adde & Concil. Trid. sess. 23. cap. 2. in doctrina de Sacram. Ordinis.* l *ex c. cùm contingat. n. ext. de ætate & qual.* m *c. 1. circà princ. dist. 21. c. 3. dist. 84. c. 13. dist. 93. Concil. Trid. d. sess. 23. cano. 6. & 7.* n *Theologi enim considerant ordines, vt habent se ad sacrificium diuinum, quod æquè ab Episcopis & Presbyteris exhibetur: Canonistæ verò vt Hierarchiam in Ecclesia constituunt. Bellarmin. de Clericis lib. 1. cap. 11.*

DE ORDINIBVS ET GRADIBVS CLERICORVM.

TITVLVS V.

ITAQVE inter Clericos primi recensentur, Clericali ordine insigniti, quos gradatìm ascendendo subsequuntur Ostiarij, Lectores, Exor-

Exorcistæ, Acolyti, qui in minoribus ordinibus constituti dicuntur: pòst, Subdiaconi, Diaconi, Presbyteri & Episcopi, quorum ordines maiores siue sacri appellantur[a].

a *Concil. Trid. sess. 23. in doctrina de Sacram. Ord. c. 2. et cã. 2. c. 1. circà princ. dist. 21. quamuis in hoc c.*

1. & Psalmista inter Clericos numeretur. qui etiam Cantor dicitur, sed quia hîc absque licentia Episcopi potest solâ iussione Presbyteri, officium suscipere cantandi. c. Psalmista. dist. 23. ad Lectorem referri poterit.

Singuli Ordines, quâ solennitate conferantur.

CLERICIS primi gradus, cùm insigniuntur, prima tonsura confertur[b], Ostiariis traduntur claues Ecclesiæ[c], Lectoribus codex[d], Exorcistis libellus, quo exorcismi continentur[e], Acolytis ceroferariũ cum cereo & vrceolo vacuo[f], Subdiaconis porriguntur patena & calix vacui, vrceolus cum aquâ, mantile & manutergium[g], Diaconis manus ab Episcopo imponitur[h]; similitèr & Presbyteris; nisi quòd in his & omnes presbyteri præsentes manus suas cum Episcopi manu coniungant[i]. Cùm verò ordinatur Episcopus, duo Episcopi ponunt & tenent Euangeliorum codicem super caput & ceruicem eius, & vno, *vt loquitur Concilium Carthaginense IV.* super eo fundendo benedictionem, reliqui omnes Episcopi, qui adsunt, manibus suis caput eius tangunt[k]. Hæc de insignibus ordinum Ecclesiasticorum; quæ fusiùs alibi persequere[l].

b *c. cùm contingat. 11. ext. de æt. & qual.*
c *c. Ostiarius dist. 23.*
d *c. lector. d. dist.*
e *c. exorcista d. dist.*
f *c. acolytus. ead. dist.*
g *c. subdiac. ead. dist.*
h *c. diaconus ead. dist. 23. c. fi. ext. de sacram. non iterand.*
i *c. presbyter. ead. dist. & d. c. fi.*
k *ex c. Episcopus dist. 23.*
l *in c. 1. dist. 21. c. 1. dist. 25. & d. dist. 23. & in Põtificali Romano.*

Episcoporum & presbyterorum nomina olim communia, nunc distincta.

ET quamuis olim promiscuus esset vsus nomi-

num Episcopi & presbyteri, vt ij, qui Episcopi erant, dicerentur & presbyteri; & è diuerso: postea tamen in Ecclesia receptum est ad impediendum schisma, vt sicut Episcopi & presbyteri reipsâ à se inuicem distinguuntur, ita & nominibus inter se discernerentur[m]. Quod discrimen etiam hodie obtinet.

m c. legimus 93. iuncta ibid. glos. c. olim. dist. 95. adde D. Thomam in 2. 2. q. 184. art. 6. ad primum & Concil. Trid. sess. 23. de sacram. Ord. cano. 7.

Episcoporum quatuor genera.

EPISCOPORVM verò quatuor genera recensentur[n]. Alij enim simplicitèr Episcopi dicuntur, qui vni diœcesi præsunt; alij Metropolitani (& hi interdum Archiepiscopi vocantur) qui singulis prouinciis præsident; alij Archiepiscopi, quibus Metropolitani subiiciuntur, cæteriq; eiusdem prouinciæ Episcopi, cuiusmodi sunt in Italia Gradensis siue Venetus, & Aquileiensis; in Hispania Toletanus; in Germania Magdeburgensis, qui quandoq; Patriarchæ, quandoq; Primates vocantur[o]. Quartum genus constituunt Patriarchæ propriè dicti; qui post S. Pontificem hi sunt; Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus[p]. Omnes tamen eodem Episcoporum ordine cõtinentur. Sunt enim duntaxat hæc nomina dignitatis & iurisdictionis, quâ alius alio latiore vel restrictiore vtitur; Imo & ipse Romanus Pontifex eodem Episcoporum Ordine censetur, licèt alios oẽs dignitate, auctoritate & potestate antecellat[q]. Siquidem hic est Vicarius Christi, successor Petri, vniuersalis Ecclesiæ Episcopus, director gregis Dominici[r], à quo reliqui

n ab Isidoro in d. c. 1. dist. 21.

o impropriè tamen, vti constat ex c. 1. c. 2. dist. 99.

p Hoc enim ordine numerari debent ex c. antiqua 23. ext. de priuileg. c. pen. & vlt. dist. 22. iuncta ibid. notatione Gregorij XIII.

q c. antiqua. 23. ext. de priuileg. c. 1. c. 2. dist. 22.

r c. 3. §. cæterum de

Episcopi in partem solicitudinis, non in plenitudinem potestatis vocantur[s].

electi. lib. 6. c. 1. §. quapropter instructi. dist. 23. c. si quis putauerit 2. q. 6. Concil. Trid. in fi. in acclamationibus Patrum. Neque huic obstat c. fin. dist. 99. vt videre est in notis Gregorianæ editionis, ad d. c. fi.

s c. decreto c. qui se scit. 2. q. 6. c. multum 3. q. 6.

De Chorepiscopis sublatis.

ERANT & olim Chorepiscopi; Episcopis quidem inferiores, sed presbyteris superiores; quorum vsus hodiè ab Ecclesia sublatus est[t].

t c. quamuis. cum c. seq. dist. 68.

De Cardinalibus.

SVNT & Cardinales, personæ Ecclesiasticæ præcipuæ, quæ Romano Pontifici adsistunt, & in administranda Ecclesia Vniuersali consilium subministrant[u]. Verùm & horum separatus ordo non est, sed dignitas & officium; quod ex eo elucet, quod ex his quidam denominentur Cardinales Episcopi, quidam Cardinales presbyteri, quidam Cardinales Diaconi[x], certis titulis inter se distincti, à quibus etiam appellationem recipiunt[y].

u Concil. Trid. sess. 25. c. 1 in fi. de reformat.

x c. penult. 2. q. 4.

y De Cardinalib. vide Onuphrium Panuinum de interpretatione vocum Ecclesiasticarum, & de origine Cardinalatus.

QVI

QVI ORDINES ECCLESIASTICOS CONFERANT; ET DE LITERIS DIMISSORIIS.

TITVLVS VI.

IVs ordinandi Clericos penes Episcopos est[a], qui tamen animaduertere debent, nè alienæ Diœcesis subditum absq; sui Superioris licentia ad Ecclesiasticum ordinem, etiam primæ tonsuræ admittant[b], non impunè laturi, tam Ordinantes quàm ab iisdem ordinati, si secus fecerint[c].

a c. 1. §. ad Episcopum dist. 25. c. quamuis dist. 68. Concil. Florent. in vnione Armeniorũ. de Sacra. ord. Concil. Trid. sess. 23. cap. 4. § proinde & can. 7. de sacra. ord.

b c. 2. c. 3. c. 4. de tempor. ord. lib. 6. c. 1. 9. q. 2. c. primatus. dist. 71.

c d. c. 2. & c. 4. & vtrobiq; gloss. iuncto tex. in c. 1. c. 3. c. 6. c. 7. 9. q. 2. in c. 1. & per tot. dist. 71. adde Concil. Trid. sess. 23. cap. 8. §. 1. de reform.

Licentia ab alieno Episcopo ordinandi, à suo Episcopo impetranda est.

» SVPERIOR autem intelligitur in hoc casu E-
» piscopus, de cuius diœcesi est is, qui ad ordines
» promoueri desiderat, oriundus; seu in cuius diœ-
» cesi beneficium obtinet ecclesiasticum; seu habet
» (licèt alibi natus fuerit) domicilium in eadem[d]. Et haud dubiè superior est, & S. Pontifex propter summam in vniuersam Ecclesiam potestatem[e]. Cæterùm Prælati Episcopis inferiores tam religiosi quàm seculares hanc potestatem alienum Episcopum adeundi suis Clericis aut subditis (nisi ex speciali indulto Sedis Apostolicæ) facere non possunt:

d tex. est in c. 3. in princ. de tempor. ord. in 6.

e c. 1. d. tit. de temp. ord. in 6.

possunt: nec etiam Officialis Episcopi, cùm ad hoc se non extendat ipsius officium[f].

f d. c. 3. de tempor. ord. in 6.

Quando & ab alio Dimissoriæ rectè impetrentur.

VBI tamen Superior remotiore loco agit, potest ipsius in spiritualibus Vicarius generalis, vel Sede vacante Capitulum, seu is, ad quem tunc temporis administratio spiritualium spectat, hanc gratiam facere ex Bonifacij VIII. constitutione[g]; à quâ tamen nonnihil discessum est per " Concilium Tridentinum, quo non licet Capitu- " lis Ecclesiarum, Sede vacante infrà annum à die " vacationis ordinandi licentiam, aut literas dimis- " sorias seu reuerendas, vt aliqui vocant, tam ex iu- " ris communis dispositione, quam etiam cuiusuis " priuilegij aut consuetudinis vigore, alicui, qui be- " neficij ecclesiastici recepti vel recipiendi occasio- " ne arctatus non fuerit, concedere[h]. Cæteris verò, qui sede vacante Capituli loco in iurisdictione Episcopi succedunt, hæc potestas ab alieno Episcopo ordinandi, prorsus adimitur[i]. In transgressores certæ pœnæ ab eodem Cócilio statutæ sunt[k].

g in d. c. 3.

h sess. 7. cap. 10. de reform.

i sess. 23. cap. 10. de reform.

k vt videre est dictis locis.

Literis de promouendo à quocunque legitima causa inserenda est.

SED & ab eodem Concilio sancitum est, vt facultates de promouendo à quocunq; non suffra- " gentur, nisi habentibus legitimam causam, ob " quam à propriis Episcopis ordinari non possint in " literis exprimendam; & tunc non ordinantur, nisi "

„ ab Episcopo in sua diœcesi residente, aut pro eo
„ Pontificalia exercente, & diligenti præuio exa-
„ mine[l].

l d. sess. 7. cap. 11.

Episcopo an & quando liceat exercere Pontificalia in aliena Diœcesi.

SICVT igitur Episcopo interdictum est, ne ordinet alienæ diœcesis subditum[m], etiam familiarem suum[n]; ita neq; in aliena Diœcesi Pontificalia exercere potest obtentu etiam cuiusuis priuilegij[o]; nisi de Ordinarij loci expressa licentia, & in personas eidem Ordinario subiectas tantùm; sub pœnâ suspensionis ab exercitio Pontificalium ipsi Episcopo, & Ordinatis ab executione ordinum ipso iure infligenda[p].

m *nisi secundùm ea, quæ iam dicta sunt.*
n Concil. Trid. de sess. 23. cap. 9. *vbi tamen latius.*
o c. 1. c. 3. c. 6. c. 7. 9. q. 2. Concil. Trid. sess. 6. cap. 5. de reform.
p d. cap. 5. Concil. Trid.

De Episcopo, qui renunciauit Episcopatui, & de Clericis ab eo ordinatis.

DE Episcopo, qui renunciauit Episcopatui, & de Clericis ab eodem ordinatis hoc rescriptum extat Alexandri III. ad Archiepiscopum Toletanum. Respondemus, ***inquit***, distinguendo, „ vtrum, *Episcopus*, renunciauerit loco tantùm, an „ loco simul & dignitati: nam in primo casu ordi- „ nes (sicut antè) rogatus ab Episcopo aliquo po- „ terit de ratione conferre: In secundo verò casu „ distinguendum putamus; vtrum sacros contule- „ rit, an minores; si enim à tali ordines vsq; ad Sub- „ diaconatum aliquis acceperit: quia & huiusmodi „ ordines à non Episcopis quandoq; conferuntur; „ & in illis deseruire poterit, & ad maiores (si ido-

neus

neus fuerit) promoueri. Sanè si ab eodem sacros ordines scientèr quis receperit; quia indignum se fecit; executionem officij non habebit: vbi autem non scientèr, poterit (nisi crassa & supina fuerit ignorantia) discretus Pontifex dispensare [q].

De ordinatione per Abbatem.

PORRÒ, quod initiò diximus, ius conferendi ordines ad Episcopum spectare; iuris ordinarij est. Nam singulariter, & Abbatibus à sacris canonibus permittitur potestas conferendi primam tonsuram, & Lectoratum sui Monasterij Monachis; dummodò ipsi Presbyteri sint, & impositionem manus ab Episcopo acceperint [r].

QVIBVS ECCLESIASTICI ORDINES RECTE CONFERVNTVR.

TITVLVS VII.

TALES, *inquit Clemens Pontifex*, ad ministerium eligantur Clerici, qui dignè possint Dominica sacraměta administrare [a]. Itaque idonei tantùm ad Ecclesiasticos ordines assumendi sunt; quales censentur omnes, quibus susceptione Ordinum non est interdictum [b]. Quocirca de iis videamus, qui à susceptione Ordinum à sacris canonibus, submouentur: Nam si hos cognouerimus, consequentèr eos intelligemus, qui admittendi sunt.

q *tex. est in c. 1. ext. de ordinatis ab Episc. qui &c.*

r *c. 1 dist. 69. c. cùm cõtingat. ext. de ætate et qual. c 3. de priuil. lib. 6. c. 1. ext. de ordinat. ab Episc. adde Concil. Trid. sess. 23. cap. 10. de reform.*

a *tex. est in c. 4. dist. 23.*

b *c. fin. ext. de psump.*

Interdicitur Ordinibus, Non baptizatis.

IN primis igitur ab Ecclesiasticorum Ordinum receptione remouentur, non baptizati; adeò vt & ordines, si quos fortè anteà receperint, post susceptum baptismum repetere cogantur[c]. Est enim baptismus aliorum Sacramentorum fundamentum & ianua[d].

c c. 1. c. 3. ext. de presbyt. non baptiz.
d c. cùm itaq; in fi. de consecr. dist. 4. c. 2. de cognat. spirit. in 6. d. c. 3. glos. Innoc. & Panorm. ad d. c. 1.

Item Mulieribus.

SECVNDÒ mulieres, propter sexum muliebrem[e]: his siquidem adeò Ecclesiasticis ministeriis interdictum est, vt nè ad altare quidem accedere, aut presbytero ministrare, aut intrà cancellos consistere siue considêre, aut sacra vasa vel sacratas pallas contingere, illis liceat, etiamsi Sanctimoniales sint[f].

e mulieres. dist. 32.
f c. 1. in fin. ext. de cohab. cler. c. sacratas. dist. 23. c. in sancta. de consecr. dist. 1.

Item seruis vel alteri conditioni obnoxiis.

TERTIÒ, remouentur serui[g], originarij[h], curiales, aut simili conditioni obnoxij[i]; item libertate donati, sed retento obsequio temporali[k], Debet enim, *ait Leo Pontifex,* esse immunis ab aliis, qui diuinæ militiæ est aggregandus, vt à castris Dominicis, quibus nomen eius adscribitur, nullius necessitatis vinculis abstrahatur[l].

g c. 1. c. 2. dist. 54. c. 1. c. 2. ext. de seruis nõ ord. h c. quis autem. c. generalis. c. admittantur dist. 54. Originarij dicuntur nati ex iis, qui colẽdo agro perpetuò adscripti sunt, etiamsi liberi sint. l. 7. l. 13. C. De agricol. & cens. i c. præcipimus. dist. 34. c. siquis obligatus. c. admittuntur. dist. 54. Sunt autem curiales, qui Curiæ, id est, Senatui adscripti sunt, l. 12. C. de Episc. & cler. Cuiacius ad tit. C. de decurion. & filiis cor. k quicunq; dist. 54. iuncto c. nullus. & ibi glos. ext. de seruis non ord. l tex. est in c. 1. d. dist. 54.

De Tutoribus, Curatoribus, & similibus.

QVIBVS similes sunt tutores, curatores, actores, excuratores, procuratores antè depositum officium & rationes ab eis redditas[m].

m c. vnico. ext. de obligat. ad ration. c. magnus. dist. 54. c. legem. dist. 53.

De

De seruis ordinatis scientibus dominis suis.

Ab illis tamen excipiuntur serui, qui dominis suis scientibus nec cōtradicentibus, & multò magis ipsis assentientibus in Clericorum numerum assumuntur. Cùm eo ipso non tantùm liberi, sed & ingenui fiant, extincto iure patronatus[n].

De criminosis non ordinandis.

Qvartò, à susceptione ordinum arcentur; adulteri, periuri, homicidæ, falsarij, vsurarij, fures, alioué graui crimine irretiti[o]; item scurræ, mimi, scenici ludicri, seditiosi, iniuriarum vltores, adulatores, proditores, aleæ atq; ebrietati deditis[p], & his similes[q], dummodò hi omnes notorij sint; Nam ob delictum occultum nemo iure submouetur ab ordinibus Ecclesiasticis[r]; cùm latentia delicta publicè vindicanda non sint[s]. Exceptis homicidis & Simoniacis, qui & occulti submouentur etiam post peractam ab iis pœnitentiam[t].

Explicatio de homicidis.

Homicidas autem eos intelligimus, qui consultò siue datâ opera homicidium perpetrârunt, vel saltem culpa eorum homicidium admissum est. Cæterùm si furiosus, si infans, si dormiens, si fortuitò quis, dum rei licitæ operam daret, aut dum defendendi sui causâ iniuriam propulsaret, homicidium admiserit: non ideò ab Ordinibus reiicitur[u]. Tametsi his duobus posterioribus

n §. si seruus. Nouel. de sanctiss. Episcop. c. si seruus sciente. c. admittuntur. dist. 54.

o c. fin. ext. de temp. ord. c. si episcopus. dist. 50. c. 1. cum seqq. dist. 81. c. 2. dist. 33. c. 1. cum seqq. dist. 47. c. 1. dist. 48. c. siquis omnem. 1. q. 7.

p c. 3. cum seq. dist. 46. c. 2. dist. 33. c. 1 c. fi. d. 35.

q Vide infames. 6. q. 1. & 1. q. 7. per tot.

r c. 4. c. fi. ext. de temp. ord. Notorium tribus modis dicitur, vel per sententiam, vel per confeßionem in iure factam, vel per rei euidentiam. quæ tergiuersatione aliqua celari non potest. c. fi. ext. de cohab. cler. & ibi Dd. Vide latius Panor. ad d. c. fi.

s c. fi. 32. q. 5.

t d. c. fi. ext. de temp. ord. c. inquisitionis. 21. circa princ. ext. de accus. c. nisi 10. §. propter conscientiam. ext. de renunc. vide Hostiensem. in summa de temporib. ordin. num. 8. vers. excipiuntur homicidium, &c.

u c. vnico. de homicidio in Clement. c. lator. 9. c. dilectus 11. cũ seqq. ext. de homicid.

casibus cognitio & dispensatio quædam requiratur ex decreto Concilij Tridentini[x].

x Vide sess. 14. c. 7. de reform. vbi latius & Nauarrum in Manuali cap. 27. n. 239.

In homicida voluntario nihil interest, ipse occidat, an causam præstet homicidij.

NEQVE interest in homicida voluntario, ipse manu sua occiderit, an mandato, siue consilio[y], siue opera sua causam homicidij præstiterit[z]. Cùm & hac ratione, miles, iudex, assessor in causa homicidij etiam iusta, hanc irregularitatis notam incurrant[a].

y c. siquis viduã. dist. 50. & ibi gloss. c. penult. ext. de homicid.

z c. suscepimus 10. cum c. seq ext. de homicid. c. fi. eod. tit. in 6.

a d. c. siquis viduam. & ibi gloss. c. 1. c. 2. c. 4. dist. 51. facit c. his à quibus 23. q. 8. c. 5. ext. ne Clerici vel Monachi. Rationem reddit Nauarrus in Manuali cap. 27. num. 206. Vide tex. singularem in c. 2. de homicidio, lib 6 quo permittitur clericis conqueri de malefactoribus suis apud iudicem secularem præmissa protestatione quod non intendant ad pœnam vel vindictam sanguinis: licet postea iudex malefactori pœnam sanguinis irroget. Huius mentio fit & ĩ tit. de accusationib.

De illegitimis non ordinandis, & de eorum dispensatione.

QVINTÒ, Ordinibus Ecclesiasticis interdicitur; filiis presbyterorum, aliisq; ex quouis illicito concubitu natis; nisi Religionem ingrediantur, & à prælaturâ abstineant[b]. Quibus tamen gratiam facere poterit Episcopus, quoad minores ordines & simplex beneficium. Ad maiores enim ordines, vel ad curata beneficia solus dispensat S. Pontifex[c].

b c. 1. ext. de filiis presbyteror. cui quantum derogauerit Sixtus V. vide extrauag eius: Cum de omnibus. editam anno dñi 1587. 6. Kal. Decembris.

c c. 1. de filiis presbyteror. in 6.

De bigamis non ordinandis.

SEXTÒ, & bigamis interdicitur. Sunt autem bigami, qui duas vxores legitimas habuerunt, vel vnam tantùm, sed viduam siue anteà corruptam[d]: vel etiam vxorem vnam, à se virginem ductam, sed constante matrimonio ab alio, & deinde à se cogni-

d c. maritum. dist. 33. c. siquis viduam. dist. 34. & ibi Cardinal. de turrecrem. c. 8. c. 63. dist. 50. & toto tit. ext. de bigamis. vide c. 18. dist. 34.

cognitam[c]: Hi enim omnes bigamorum numero censentur, & ordinari prohibentur propter defectum sacramenti[f].

c c. si cuius. cum c. seq. dist. 34.
f c. debitum. 5. ext. de bigamu.

De Subdiacono, qui alteram vxorem duxit, vel viduam de facto.

IN eundem numerum reiicitur & is, qui cùm laicus priorem vxorem virginem duxisset, & in sacris alteram: Quamuis enim hic propriè bigamus non sit, quòd in sacro ordine matrimonium perperam contrahatur[g], tamen eâdem bigamiæ notâ afficitur, non propter sacramenti defectum, sed, *vt ait Innocentius III.* propter affectum intentionis cum opere subsecuto[h].

g c. 1. c. 2. ext. qui Clerici vel vouentes. c. vnico. de consang. & affin. in Clem.
h in c. 4. & c. fi. ext. de bigam.

De concubinario.

LICET diuersum obtineat in eo, qui pluribus concubinis vsus est[i], quiuè Virginem quidem ab alio ductam, sed nondum cognitam, vxorem duxit[k], Cum in neutro subsit sacramenti defectus. *adde glos. ibid. & quæ tradunt Theologi in 4. sent. dist. 26. & seq.*

i c. penult. ext. iam d. tit. vbi dispensari cũ eo potest tanquam cũ simplici fornicario.
k c. debitum. ext. d. tit.

De Eunuchis.

SEPTIMÒ, ab Ordinibus ecclesiasticis submouentur Eunuchi, ij scilicet, qui spontè sibi virilia præciderunt, etiam sedãdæ libidinis causa[l]. Cùm hi, *inquit canon Apostolicus,* sui homicidæ sint, & Dei conditionis inimici[m]. Nam & in eosdem iure ciuili animaduertitur[n].

l c. 4 & c. 5. dist. 55. c. 4 c. 5. ext. de corpore vitiatu.
m d. c. 4. dist. 55.
n l. 4. §. fi. ff. ad leg. Cornel. de sicar.

De his, qui digitum sibi præciderunt.

QVIN & illi, qui partem digiti sibi præciderunt, eâdem hac interdictione continentur[o].

o c. qui partem. dist. 55

Qui alieno facto hæc paßi sunt.

QVI verò à Medicis, vel à Barbaris siue à dominis suis exectionem hanc passi sunt[p], aut qui fortuitò vel alieno facto digitum amiserunt; hac interdictione liberantur[q]: sicut enim in illis peruersa voluntas iustè vindicatur; ita in his casus vel alienum factum, meritò veniam tribuit[r].

p c. siquis à medico. cũ 3. seqq. dist. 55.
q d.c. qui partem. iuncto c. 1. ext. de corpore vitiat.
r d.c. qui partem. & c. lator. dist. 55.

De corporis deformitate.

PORRÒ, in quo corporis deformitas tanta est, vt in scandalum publicum rapi possit; distinguendum non videtur, spontè an alieno facto siue fortuitò, ea deformitas obtigerit; sicut à Gelasio responsum est in eo, cui per vim oculus ab alio excussus erat; nè ad sacerdotij gradum eueheretur[s].

s c. fi. dist. 55. adde & c. 2. & ibi Panor. ext. de corp. vitiat.

De claudis.

SANE claudis minimè ordinibus interdictum est[t], vt tamen ordinati ad solennia Missarum celebranda baculo non incedant[u].

t c. 10. dist. 55.
u c. nullus Episcopus. 57. de consecr. dist. 1.

De publicis pœnitentibus, Apostatis, olim furiosis aliisq́.

OCTAVÒ, ab ordinibus arcentur; qui publicam & solennem pœnitentiam egerunt[x]; item Apostatæ[y], & qui aliquando in furorem acti, vel à diabolo exagitati fuerunt[z]; item rebaptizati, baptizati apud hæreticos[a], neophyti & epileptici[b]. Dummodò baptizati illi apud hæreticos, adulti fuerint non infantes; nam his parentum error nihil officit[c].

x c. ex pœnitentibus. c. illud quoq; c. placuit. iuncto c. in cap dist. 50.
y c. fi. dist. 50.
z c. maritum. cum 3. seqq. dist. 33.
a c. qui in qualibet. 1. q. 7. c. ventum. infi. 1. q. 1. c. quibus. 117. de cõsecrat. dist. 4. & vtrobiq; gloss.
b De quibus vide c. communiter. dist. 33. c. fi. 51. dist. *c c. placuit. cum c. seq. 1. q. 4.*

De

De baptizatis in ægritudine.

DE baptizatis in ægritudine hic canon extat Concilij Neocæſarienſis: Si quis in ægritudine conſtitutus fuerit baptizatus, presbyter ordinari non debet: Non enim fides illius voluntaria, ſed ex neceſſitate eſt: niſi fortè poſtea ipſius ſtudium & fides probabilis fuerit, aut hominum raritas exegerit[d].

d *tex. eſt in c. 1. diſt. 57.*

De Clerico non ordinato miniſtrante.

ET Hormiſda Pontifex; Si quis, *ait*, non ordinatus baptizauerit, aut aliquod diuinum officium exercuerit non ordinatus, propter temeritatem abiiciatur ab Eccleſia, & nunquam ordinetur[e].

e *tex. eſt in c. 1. ext. de cler. non ordin. iunĉto. c. 2. ibid.*

De vxoratis & illiteratis.

POSTREMÒ, reiiciuntur à receptione Ordinum Eccleſiaſticorum, vxorati; præterquam, ſi ab vxore continentiam vouente fuerint abſoluti[f]. Item literarum ignari. Si in laicis, *inquit Leo Pontifex*, vix tolerabilis videtur inſcitia; quantò magis in iis, qui præſunt, nec excuſatione digna eſt nec venia[g].

f *c. fi. de tempor. ord. in 6. iunĉto c. 4. c. 5 ext. de conuerſ. coniug. & quæ ibi tradunt Dd.*

g *tex. eſt in c. ſi in laicis. diſt. 38.*

Quæ & quanta literarum cognitio in ordinandis requiratur ex Concilio Tridentino.

NON tamen in omnibus ordinandis vna eademq; literarum cognitio exigitur; ſed in quibuſdam maior, in quibuſdam minor pro ratione ordinum ſuſcipiendorum: ſicut poſt antiquos canones[h], explicatè à Concilio Tridentino definitum eſt. cuius verba cùm alia præterea contineant, hîc à nobis repetenda ſunt. Itaq; de primâ tonſurâ

h *vt videre eſt diſt. 38 per totam.*

" initiandis ita constituit. Prima tonsura non ini-
" tientur, qui sacramentum Confirmationis non su-
" sceperint, & fidei rudimenta edocti non fuerint,
" quiq; legere & scribere nesciant, & de quibus pro-
" babilis coniectura non sit, eos non secularis iudi-
" cij fugiẽdi causa, sed vt Deo fidelem cultum præ-
" stent, hoc vitæ genus elegisse[i]. *De aliis ordini-*
" *bus ita statuit:* Minores ordines iis, qui saltem lin-
" guam latinam intelligant, per temporum intersti-
" tia (nisi aliud Episcopo expedire magis videretur)
" cõferantur[k]. *Et paucis interiectis:* Cumq; hinc ad al-
" tiores gradus & sacratissima mysteria sit ingressus;
" nemo iis initietur, quem non scientiæ spes maio-
" ribus ordinibus dignum ostendat[l]. Subdiaconi
" & Diaconi ordinentur, habentes bonum testimo-
" nium, & in minoribus iam probati ac literis & iis,
" quæ ad ordinem exercendũ pertinent, instructi[m].
" Qui piè & fidelitèr in ministeriis antè actis se ges-
" serint, & ad presbyteratus ordinem assumuntur;
" bonum habeant testimonium, & hi sint, qui non
" modò in Diaconatu ad minus annum integrum,
" nisi ob Ecclesiæ vtilitatem ac necessitatem aliud
" Episcopo videretur, ministrauerint; sed etiam ad
" populum docendum ea, quę scire omnibus neces-
" sarium est ad salutem, ac ad administranda sacra-
" menta, diligenti examine præcedenti idonei cõ-
" probentur[n]. *De Episcopis ita censuit idem Conci-*
" *lium Tridentinum.* Ad Cathedralium Ecclesia-
" rum regimen, nisi ex legitimo matrimonio na-
" tus & ætate maturâ, grauitate morum literarumq;
" scientia, iuxtà constitutionem Alexandri III.

quæ

i *Concil. Triden. Sess. 23. cap. 4. de reformat.*

k *d. sess. 23. cap. 11. de reformat.*

l *d. cap. 11.*

m *ibidem cap. 13.*

n *ibidem cap. 14.*

quæ incipit: Cùm in cunctis, in Concilio Lateranensi promulgatam [o], prææditus assumatur [p].

Cautio ad superiora.

QVARE nè contrà præscripta SS. Canonum & Concilij Tridentini, ab Ordinario peccetur; eius partes erunt, adscitis sibi sacerdotibus, & aliis prudentibus viris peritis diuinæ legis, ac in ecclesiasticis sanctionibus exercitatis; ordinandorum genus, personam, ætatem, institutionem, mores, doctrinam & fidem diligentèr explorare [q]. Nam & ex doctrina D. Pauli nemini manus temerè imponenda est [r].

o extat in c. 7. ext. de electio.
p Concil. Trid. sess. 7. cap. 1. de reform.
q Concil. Trid. d. sess. 23. cap. 7. de reform. c. nullus. c. quando. cum 2. cc. seqq. dist. 24. c. 14. ext. de æta. & qual.
r 1. ad Timoth. 5. cap. iunge c. 3. dist. 78.

DE TEMPORIBVS ORDINATIONVM, ET DE ÆTATE ORDINANDORVM.

TITVLVS VIII.

Quibus temporibus sint ordines conferendi.

SED & certa tempora ordinibus conferendis à sacris canonibus præstituta sunt. Etenim minoribus ordinibus vni vel duobus cōferendis dies Dominici & alij festiui [a]; sacris quatuor tempora, & dies Sabbathi sancti, & qui Dominicam de passione antecedit; destinati sunt, nihil impediente contraria consuetudine [b].

a c. 3. ext. de temp. ordin.
b c. 1. c. 2. c. 3. c. 8. c. 18. c. 16. ext. d. tit. c. ordinationes presbyterorum. dist. 75. adde & cap. 7. & 8. de reform. Concil. Trid. sess. 23.

Plures ordines sacri, eodem die vni non sunt conferendi.

NON tamen vno eodemq; die, vel etiam duobus continuato ieiunio ad binos ordines sacros quis admitti debet: in transgressores pœna suspensionis constituta est[c].

Quâ ætate ordines recipiendi.

NEC minùs ætatis ratio habetur: qui enim ad primam tonsuram, & ad tres sequẽtes ordines minores admitti desiderat; ipsam infantiam[d]: qui ad Acolytatum, duodecimum ætatis annum, necesse est excesserit[e]. Post hoc tempus omnes ordines minores rectè recipiuntur, sed per temporum interstitia: nisi aliud Episcopo expedire magis videatur[f]. Quoad Subdiaconatum, Diaconatum & Presbyteratum, diuersa olim tempora constituta erant[g]. Verum hodie ex Concilij Tridentini decreto, nullus ad Subdiaconatus ordinem antè XXII; ad Diaconatus antè XXIII; ad Presbyteratus, antè XXV. ætatis suæ annum promoueri potest[h]. In Episcopo ordinando, ætas XXX. annorum, vt minimùm exigitur[i].

c c. literas. 13. c. dilectus 15. ext. de tempor. ordinat. Concil. Trid. d. sess. 23. cap. 13 in fi.

d d. c. fi. de temp. ord. in 6 c. 2. dist. 77.

e d. c. 2. vide ibid. glos. & Cardinal. à turrecrem. c. 3. dist. 28.

f c. 3. & ibi glos. ext. de temp. ord. Concil. Triden. d. sess. 23. cap. 11.

g sicut videre est in c. 2. cum seqq. dist. 77. in c. 1. cum seq. dist. 78. in c. 5. dist. 28. in c. fi. de ætate & qual. in Clem.

h d. sess. 23. cap. 12. de reform.

i c. cùm in cunctis. 70. in princ. ext. de electio.

DE

DE CLERICO FVRTIVE, VEL PER SALTVM PROMOTO.

TITVLVS IX.

De promoto furtiuè.

QVòD siquis furtiuè, id est, clàm Episcopo ordinante, ad aliquem ordinem subrepserit; tam ab vsu recepti ordinis, quàm ab aliis in posterum recipiendis, submouetur; donec dispensationis gratiam obtinuerit[k].

k toto tit. ext. qui furtiuè ord.

De promoto per saltum.

DE eo verò, qui non gradatìm sicut canones iubent[l], sed per saltum, id est, prætermisso ordine inferiore, ad superiorem suâ negligentia ascendit; constitutum est, vt tandiu ab executione suscepti ordinis cesset, donec omissus ab eo ordo restituatur[m]. Extat & Concilij Trident. hac de re sanctio: Cùm promotis, *inquit*, per saltum, " si non ministrauerint, Episopus ex le- " gitima causa possit dis- " pensare[n]. "

l c.1.c.2.c.3.dist.77.

m iuxtà c. vnic. 52. etc. vnic. ext. de clerico per saltum.

n tex. est in c.14. de refor. sess. 23.

DE OFFICIIS CLERICORVM.

TITVLVS X.

Continuatio.

HACTENVS de ordinibus Clericorũ disseruimus: sequitur, vt dispiciamus de eorundem officiis, quæ partim exercent Clerici, ratione ordinum susceptorum [o]; partim ex ordinariâ siue mandatâ iurisdictione, alioquè munere Ecclesiastico [p].

o de quib. hoc tit. agitur.

p de his §. fi. i eod. cum titulis seqq.

Officia minorum ordinum.

RATIONE suorum ordinum; Ostiarius curam gerit Ecclesiæ aperiundæ & claudẽdæ: Lector, lectiones & prophetias populo denunciandi: Exorcista, exorcismos exercẽdi in energumenos & cathecumenos: Acolytus, præparandi & deferendi cereos, quando Euangelium legendũ, aut sacrificium offerendum est [q]: Primâ tonsurâ initiati nullum peculiare in Ecclesia officium est, tantummodò ad alios ordines suscipiendos designatur [r].

q hæc traduntur & quidem latius in c. 1. dist. 25. in c. 1. dist. 21. & passim dist. 23. vide & Pontificale Romanum.

r Gregorius de Valentia. tomo 4. de sacram. ord. quoad eius substãt puncto. 2 vers. hanc autem.

Officia maiorum siue sacrorum ordinum.

RELIQVORVM officia his verbis describuntur ab Isidoro: Ad Subdiaconatum, *inquit*, pertinet calicem & patenam ad altare Christi deferre, & Leuitis tradere iisq; ministrare, vrceolũ quoque & aquam, manile & manutergium tenere, Episcopoq; & Presbytero & Leuitis pro lauandis antè altare manibus aquam præbere.

Ad Diaconatum pertinet, aſſiſtere ſacerdotibus & miniſtrare in omnibus, quæ aguntur in Sacramentis Chriſti, in Baptiſmo ſcilicet, in Chriſmate, & patenâ & calice; oblationes quoque inferre & diſponere in altario, componere etiam menſam Domini atq; veſtire, crucem ferre & prędicare Euangelium & Apoſtolum; nam ſicut Lectoribus vetus Teſtamentum, ita Diaconis nouum prædicare præceptum eſt, &c.

Ad Presbyterum pertinet, ſacramentum corporis & ſanguinis Domini in altario Dei conficere, orationes dicere, & benedicere dona Dei.

Ad Epiſcopum pertinet, Baſilicarum conſecratio, vnctio altaris, & confectio Chriſmatis: ipſe prædicta officia & ordines Eccleſiaſticos diſtribuit: ipſe ſacras virgines benedicit, & dum præceſſit vnuſquiſque in ſingulis; ipſe tamen eſt præordinator in cunctis[s].

Hoc tamen amplius in presbytero eſt, quod & hic annunciet verbum Dei[t], baptizet[u], abſoluat pœnitentes[x], & extremam vnctionem ægrotis conferat[y]. Et in Epiſcopo, quòd hic ſacramentum Confirmationis adminiſtret[z], publicam & ſolemnem pœnitentiam iniungat[a], Eccleſias pollutas repurget, reconciliet[b].

s tex. eſt in c. 1. §. ad Subdiaconum vſq; ad §. hi ſunt ordines. diſt. 25. adde & c. 1. diſt. 21. & Pontificale Roman.
t c. 6. diſt. 95.
u c. 19. de conſecrat. diſt. 4.
x Concil. Trid. ſeſſ. 14. cap. 6. in doctrina de ſanctiſſ. pœnitent.
y idem Concil. Trid. ſeſſ. 14. cap. 3. de ſacram. extremæ vnct. c. 6. diſt. 95.
z c. quamuis. diſt. 68. Concil. Trid. ſeſſ. 7. can. 3. de Confirmat.
a d. c. quamuis. c. 2. 26. q. 5. iuncto c. in capite diſt. 50.
b c. aqua. 9. ext. de conſecrat. Eccleſ.

De aliis officiis Clericorum.

CÆTERA verò officia, quæ non ratione ordinum à Clericis, vt dictum eſt, ſed iuriſdictionis, ſiue alterius muneris Eccleſiaſtici causâ exercentur;

tur; ea rursus variè & à diuersis explicantur: Alia enim ab Episcopo, alia ab Archidiacono, alia ab Archipresbytero, alia ab aliis exercentur, de quibus ex ordine dispiciamus. Prius tamen de electione, postulatione, & confirmatione acturi; quibus ad huiusmodi officia aditus aperitur.

DE ELECTIONE.

TITVLVS XI.

De notione nominis.

ELECTIONIS nomen vi quidem suâ denotat delectũ rei alicuius vel personæ ex duabus vel pluribus [a]; verùm nos in præsenti argumento electionem ad personas dirigemus; quatenus quis ad certam Ecclesiæ functionem seligitur [b]; quod quandoq; fit à Collegio, quandoq; à personis singularibus; vti hic & sequentes tituli declarabunt.

a c. in alternatiuis. de regul. iur. lib. 6. c. in causis. cum c. seq. ext. de elect. c. cum speciali. 6. ext. de appella. l. plerunque. 10. ff. de iure dot. l siquis stipulatus. 112. ff. de verbo. oblig.

b vt paßim toto tit. ext. & in 6. de electio.

De forma eligendi Episcopum.

Ac in primis à Collegio siue Capitulo eligitur Episcopus, non qualicunq; modo, sed seruatâ formâ, ab Innocentio III. in Concilio generali Lateranensi editâ, quam hîc integram subiiciam.

» Quia propter diuersas electionũ formas, quas
» quidam inuenire conantur, & multa impedimen-
» ta proueniunt, & magna pericula imminent Ec-
» clesiis viduatis. Statuimus, vt cùm electio fuerit
» celebranda, præsentibus omnibus, qui debent &

volunt

volunt & poſſunt commodè intereſſe; aſſumantur tres de Collegio fide digni, qui ſecretè & ſigillatim votà cunctorum diligentèr exquirant, & in ſcriptis redacta mox publicent in communi: nullo prorſus appellationis obſtaculo interiecto: vt is collatione habitâ eligatur, in quem omnes vel maior & ſanior pars Capituli conſentit. Vel ſaltem eligēdi poteſtas aliquibus viris idoneis committatur, qui vice omnium Eccleſiæ viduatæ prouideant de paſtore. Alitèr electio facta non valeat: niſi fortè communitèr eſſet ab omnibus quaſi per inſpirationem abſque vitio celebrata. Qui verò contrà præſcriptas formas eligere attentauerint, eligendi eâ vice poteſtate priuentur[c].

Triplex itaque eligendi modus hac Conſtit. Innocentianâ præſcribitur; vnus per ſcrutinium, alter per compromiſſum, & tertius per quaſi inſpirationem diuinam. Quibus & quartus rectè adiici poterit, qui miſtus eſt ex ſcrutinio & compromiſſo[d]; quamuis hic ſub prioribus quodammodo contineatur. Sed rem paululùm illuſtremus.

Explicatio formæ ſuperioris.

QVOD ad illa verba attinet Innocentianæ Cōſtitut. *præſentibus omnibus qui debent*; hanc ſignificationem habent; quòd ad electionem inſtituendam, non ſolùm ipſum Collegium (de cuius prælato ſurrogando agitur, & ad quod iure Decretalium electio pertinet[e]) ſimul conueniat, ſed & illi

c *tex. eſt in c. quia propter 42. ext. de electio.*

d *vt i. eod. §. interdū.*

e *c. 3. circà fin. ext. de cauſa poſſeſſ. c. 1. c. cùm terra. 13. ext. h. tit. Alitèr enim iure antiquo. diſt. 60. 61. 62. 63. paßim per tot. Adde ne quidē in Italia hoc ius poſterius obſeruari: in Germania in vſu eſt.*

adſciſcantur, qui vel ex conuentione[f]; vel ex præſcriptione ius eligendi ſibi adquiſiuerunt, vel ſaltem in eius quaſi poſſeſſione ſunt[g].

f c. ſcriptum. 40. ext. h. tit.

g c. 8 ext. de cauſa poſſeſſ.

Laici eligere non poſſunt, & qui ex Clericis.

EXCEPTIS tamen laicis, quibus eligendi poteſtas permitti non poteſt, ne quidem ex conſuetudine[h]: item Clericis ſuſpenſis[i], excommunicatis[k], irregularibus[l], etiamſi eiuſdẽ Collegij ſint[m].

h c. Maſſana. 56. c. ſacroſancta. 51. ext. h. tit.

i c. cùm dilectus. 8 ext. de conſuetud. c. cùm intèr. 16. ext. h. tit.

k c. fi. ext. de cleri. excom. iuncto c penult. ext. de ſentent. excom. l de quibus in c. is qui. 19. ext. de ſentent. excom. lib. 6. m iam dictis iuribus.

Abſentes quando ad electionem vocandi.

IN abſentium vocatione eo iure vtimur, vt & hi, ſi commodè fieri poteſt, ad electionem vocentur[n]; alioqui ſi quiſpiam ex iis, qui electioni intereſſe debẽt, præteritus fuerit; ob ſui contemptum agere, & infirmare poterit electionem; niſi malit electioni accedere[o]; vel conſuetudo loci dictaret abſentes non vocandos eſſe, qua ſpecie impunè abſentes negligerentur[p].

n c. quod ſicut 28. c. coràm. 35. cũ c. ſeq. c. cùm inter. 18. iuncto c. quia propter. 42. in verbo. commodè. ext. de electio.

o d. c. quod ſicut. in fi. princ. arg. c. 3. ext. de his, quæ fi. à præl. & l. 3. C. De rei vind. p Panorm. ad d. c. coràm. per tex. in c. cùm in Eccleſiis 32. de præbend. lib. 6. facit c. cùm dilectus. c. cùm in Geneſi. 55. ext. h. tit.

An abſens impeditus poſſit eligere.

SED quæſtionis eſt ſi quis legitimè impeditus electioni intereſſe nequit, annè per literas ſuffragium ſuum conferre poſſit? Minimè; Quippè in electione ſecretè & ſigillatìm omnium vota exprimenda ſunt[q]. Sed an per procuratorem? Vtique, dummodò hic ex Collegis aſſumatur[r], & ſi plures ex Collegis conſtituantur ſinguli in ſolidũ

q c. ſiquis iuſto 46. §. abſens h. tit. in 6. d. c. quia proptèr, in verbis, qui ſecretè & ſigillatim.

r d. c. quia propter. §. illud.

ſint

ſint, quorum & occupantis melior conditio erit[s]: Vt tamen procurator eundem non diuerſos, ſuo & procuratorio nomine in ſcrutinio nominet; alioqui nihil agit[t]: niſi fortè certa perſona eligenda mandato ſuo comprehenſa eſſet, à quâ procurator, licèt ſuo nomine diſſentire poſſit, non tamen procuratorio[u]: cùm mandati fines diligentèr cuſtodiendi ſint[x]. Receptum tamen eſt, Collegis hoc mandatum detrectantibus, extraneum procuratorem conſtituti poſſe, ſed permittente Capitulo[y].

Inuitus electioni intereſſe nemo cogitur.

NEMO verò inuitus electioni intereſſe cogitur[z].

Ordo ſcrutinij in electione.

HIC igitur ordo ſcrutinij eſt: vt tres ſeligantur de Collegio fide digni, qui præſentium vota ſecretè & ſigillatìm diligentèr excipiant, eaq; certa, pura nulla adiectâ conditione vel alternatione[a]: Deinde in ſcripturam redacta, ſtatìm publicè in Collegio recitentur[b]. Quâ publicatione facta, nullius ſuffragij mutatio admittitur[c], ſed ex ſuffragiorum collatione, is vnus eligitur, in quem omnes vel maior & ſanior pars conſenſerit[d]. Eſtque hæc electio per vnum aliquem vice omnium pronuncianda; vt eo ſignificetur, electionem vnicam & communem eſſe[e]. Vnde & hic pronunciãdi modus in electione per compromiſſum obſeruandus eſt[f].

s d. c. ſiquis iuſto. in princ. & d. §. abſens.

t d. c. ſiquis iuſto. §. porrò.

u d. §. porrò.

x l. diligentèr. 5. ff. Mandati. c. cùm dilecta. 22. ext. de reſcrip.

y d. §. abſens.

z d. c. quia propter. in verbo. volunt. c. quod ſicut. 28. ext. h. tit. ad de Panor. ad d. c quia propter. num. 4 & 5.

a c. 2. eod. lib 6. iuncto d. c. quia propter.

b d. c. quapropter.

c c. penult. ext. eod.

d d. c. quia propter. d. c. penult c. Eccleſia veſtra. 48. c. in Geneſi. 56. ext. de elect.

e c. ſicut. 21. eod. in 6. c. 4. de ſent. & re iudic. in 6. forma pronunciandi hæc eſſe poteſt per eum cui Capitulũ commiſerit: Ego talẽ nomine meo & nomine Capituli eligo. vt in caſu d. c. 4.

f d. c. ſicut. forma in compromiſſo hæc eſſe poſſet. Ego compromiſſarium talem eligo vide latius gloſſam. ad d. c. 4.

Explicatio de maiore & saniore parte Capituli.

PORRÒ quæ in eâdem Constit. sequuntur: ***in quem maior & sanior pars Capituli consenserit***; coniunctìm accipienda sunt. Neque enim satis est, maiorem numerum suffragantium in eandem personam concurrisse, si sanior absit. Vt verbi gratia; si duodecim Canonici in Titium eligendum conuenerint; nouem in Sempronium, qui tamen sint sanioris iudicij: certè neutra electio subsistet, quòd in vtroque alterum desideretur[g]: præterquam si numerus eligentium alterius partis, alteram in duplum excesserit; quo sanè casu nulla ratio habebitur alterius partis, licèt sanioris: tametsi huic saluum ius maneat impugnandi aliorum vota ex alio capite, quòd vel excommunicati, vel suspensi, vel irregulares alterum elegerint[h].

g *c. ecclesia vestra. 57. ext. eod.*

h *c. si quando. 9. eod. in 6. iuncto §. exceptu. s̃. eod.*

De electione per compromissum.

CÆTERVM in electione per compromissum etsi Constit. Innocentiana[i], *aliquorum*, meminerit; nihilominus satis erit, vel in vnum compromissum esse[k]. Quod & interdum expeditius est propter naturalem hominum ad dissentiendum voluntatem[l]. Cuius ratio pendet ex hac iuris regula: Qui facit per alium, perinde est, ac si faciat per seipsum[m]?

i *in d. c. quapropter 42. ext. de electio.*

k *c. si compromissarius 37. c. si cui. 23. eod. in 6. c. causam. 8. ext. eod. gloss. & Imola ad d. c. quapropter. nu. 9.*

l *l. itẽ si vnus. 17. §. principalitèr. ff. De recep. arb.*

m *c. qui facit. 72. de regul. iur. in 6.*

In compromisso omnium consensum requiri.

IN compromittendo autem omnium consensus exigitur: Licèt enim regularitèr in Collegij nego-

negotiis explicandis, sufficiat consensus maioris partis Collegij[n]: attamen in hoc compromisso vnius etiam dissensus compromissum impedit[o].

[n] c. 1. c. fin. ext. de his quæ fin. à prælat.

[o] Probat ex communi sententia Panorm. ad d. c. quia propter. in verb. vel saltem. num. 2. Et ratio est, quia compromissum est voluntarium, ergo ab omnibus recipi debet. c. quod omnes. de regul. iur. lib. 6.

Item in electione per quasi inspirationem.

ITEM in electione per quasi inspirationem, quæ & omnium concursum requirit[p].

[p] per tex. in d. c. quia propter. in fi. princ.

De concursu compromißi cum scrutinio.

INTERDVM compromissum simul concurrit cum scrutinio & permixtim exercentur: puta, si ita compromissum sit; vt compromissarij siue vnus siue plures secretò & sigillatim singulorum vota exquirant, illumq; eligant, in quem maior & sanior pars Capituli consenserit[q]. Vnde quæ in scrutinio obseruatu necessaria sunt, eadem & hac specie adhibenda erunt[r].

[q] c. cùm expediat. 29. h. tit. lib. 6, iuncto c. cùm dilectus. 32. ext. eod.

[r] c. si cui 23. eod. in 6.

De electione aliorum Prælatorum.

ET hæc de Episcopi electione. De aliis Prælatis inferioribus passim controuertitur. An hæc eadem eligendi forma ab Innocentio præscripta, in aliis obseruari debeat? Quod quidam existimant[s]; Sed minùs rectè; cùm id iure cautum non sit; præterquam in Prælatis Ecclesiarum regularium, ad quos eadem forma rectè producitur ex sententia eiusdem Innocentij III.[t] Verùm sacra Tridentina Synodus hanc disputationem nobis sustulit, dum his verbis decernit: In electione Superiorum quorumcunque, Abbatum temporalium, & aliorum Officialium ac Generalium, &

[s] apud Hostiens. in summa huius tituli. num. 19.

[t] in d. c. quia propter. in verbo, Ecclesiæ viduatæ iuncto c. ne pro defectu. 41. ext. eod. c. indemnitatibus. §. sanè. cùm §§ seq. eod. tit. li. 6.

" Abbatiſſarum, atq; aliarum Præpoſitarum; quo
" omnia rectè & ſine vlla fraude fiant; inprimis ſan-
" cta Synodus diſtrictè præcipit; omnes ſuprà di-
" ctos eligi debere per vota ſecreta; ita vt ſingulorũ
" eligentium nomina nunquam publicentur: Nec
" in poſterum liceat Prouinciales aut Abbates, Pri-
" ores aut alios quoſcũq; Titulares, ad effectum ele-
" ctionis faciendæ conſtituere; aut voces & ſuffra-
" gia abſentium ſupplere. Si verò contrà huius de-
" creti conſtitutionem, aliquis electus fuerit, electio
" irrita ſit; & is qui ad hunc effectum ſe in Prouin-
" cialem, Abbatem, aut Priorem creari permiſerit;
" deinceps ad omnia officia in religione obtinenda
" inhabilis exiſtat; facultatesq; ſuper his conceſſæ,
" eo ipſo abrogatæ cenſeãtur; & ſi in poſterum a-
" liæ concedantur, tanquã ſubreptitiæ habeantur [u].

u Seſſ. 25 cap. 6. de regularibus.

De electione S. Pontificis.

SINGVLARI verò iure receptum eſt in S. Põ-
tificis electione, quæ à Collegio Cardinalium fit:
vt ad eam Cardinales abſentes non vocentur, ſed
tantùm expectentur ad decem dies: neq; hic ma-
ior & ſanior pars eligentiũ ſpectatur, ſed quæ con-
ſenſu duarum partium facta eſt: Aliaq; ſpecialia
huic electioni inſunt, quę hîc repetere longum eſ-
ſet, ſed ex ſuis locis petenda ſunt [x].

x c. licet 6 ext. hoc tit. c. vbi periculorum. 3. eod. in 6. vide & c. 1. diſt. 23. c. 1. cum ſeqq. diſt. 79. c. Hadrianus. cum aliquot cc. ſeqq. diſt. 63.

De Epiſcopis auctoritate S. Pontificis aſſumptis.

NEQVE dubium eſt, quos S. Pontifex pro ſu-
premâ in omnes Eccleſias poteſtate, Epiſcopos, o-
miſsâ electione Collegij ſiue Capituli, aſſumit (vt
paſsìm in Italiâ) eos, veros eſſe Epiſcopos [y].

y Concil. Trid. ſeſſ. 23. Can. 8 de ſacra. Ordinis. regula 2. Cancella. Apoſtoli. iuncto c. 2. de præbend. lib. 6.

Quis rectè eligatur in Epiſcopum.

IAM quod attinet ad perſonas eligendorum: in

Episcopum nemo eligitur, nisi qui legitimè natus, trigesimũ ætatis suæ annũ excesserit, sitq; probatę vitæ & scientiæ[a]; & vt minimùm in Subdiaconatus ordine constitutus[b].

Quis in Decanum, Archidiaconum, &c.

AD alia inferiora ministeria, vtpotè; ad Decanatum, Archidiaconatũ, cæteraq; quæ curã animarum annexã habẽt, nemo assumitur, nisi qui vigesimũ quintum ętatis annũ attigerit, & à scientia ac moribus cõmendetur. Assumptus verò eum ordinẽ quem ministeriũ requirit (nisi eo antè insignit⁹ sit) intra tempus à Canonibus præfixum suscipere tenetur[c]. Ad cæteras aũt dignitates vel personat⁹, quibus animarũ cura nulla subest, clerici alioqui idonei & XXII. añis nõ minores, rectè admittũtur[d].

Quæ in Abbatissam & Priorissam eligi poßit.

IN Abbatissam, aut Priorissam (vbi Monasteriũ per Priorisã gubernatur) nulla eligitur, nisi trigesimũ annum compleuerit, & expresѐ professa sit ordinẽ regularem. Ex constitutione Bonif. VIII.[e] Aliter verò ex præscripto Cõcilij Trid. cuius hæc verba sunt: “Abbatissa & Priorissa & quocunq; alio nomine Pręfecta vel Pręposita appelletur, eligatur non minor annis quadraginta, & quæ octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit. Quod si his qualitatib. nõ reperiatur in eodẽ monasterio, ex alio eiusdẽ Ordinis eligi possit. Si hoc etiam incõmodũ Superiori, qui electioni præest, videatur; ex ijs, quæ in eodẽ monasterio annũ trigesimũ excesserint, & quinq; saltẽ annis post professionẽ rectè vixerint, Episcopo vel alio Superiore consentiente, eligatur[f].” In Abbate retinemus quod proximo §. dictum est[g].

DE

a c. cùm in cunctis 7. ext. h. tit. Concil. Trid. sess. 7. c. 1. de refor. & sess. 22. c. 2. de reform. vbi latius.

b c. à multis. ext. de æta. & qual.

c d. c. cùm in cunctis. §. inferiora. adde Conci. Trid. sess. 24. cap. 12. de refor. & sess. 7. cap. 3. sess. 22. cap. 4.

d Conc. Trid. d. c. 12 §. ad cæteras. adde c. vnic. de æta & qual. in 6. vbi permittitur Episc dispensare cũ maiore 20. añis in dignitatib. & personatibus non curatis. Sed videndum est, ne huic dispensationi per d. cap. 12 derogatum sit.

e in c. indemnitatibus 43 circa princ. de electione. lib. 6.

f Cõcil. Trid. sess. 25 ca. 7. de regularibus.

g Glossa ad d. c. indemnitatibus in verb. tricesimũ Panor. ad d. §. inferiora.

DE POSTVLATIONE.

TITVLVS XII.

Postulatio quare introducta, & qui rectè postulentur.

POSTVLATIO in subsidium electionis introducta est, vt scilicet is, qui per Canones eligi prohibetur, saltem postulationis subsidio iuuetur: per hanc enim à Superiore petitur gratia impedimenti Canonici remittendi, quod eligendo obstat [a]. Veluti si de laico in Episcopum assumendo agatur [b]. vel de eo, qui illegitimè natus [c]. aut ætate minor est [d]. Hi enim, cùm eligi prohibeantur, postulationis ope subleuandi sunt [e]: dum tamẽ is, qui ætare minor est, XXVII. annum attigerit, ex constitutione Ioannis XXII. quâ & illi, qui ordinis Mendicantium sunt, ad Ecclesias inferiores Cathedralibus, & ad monasteria extra suos ordines, postulari prohibentur: adiecta clausulâ irritante aliisq; pœnis intransgressores [f].

a *c. 3. c. penult. ext. de postulat. prælat.*
b *c. Osius. dist. 61.*
c *c. innotuit. 20. ext. de electio.*
d *c. vnico. hoc tit. in extrauag. communib.*
e *c. cũ cunctis. 7. ext. de electio. §. iam quod. s. tit. prox.*
f *d. c. vnico. hoc tit.*

Episcopus vnius loci ad alium postulari, non eligi potest.

SIMILITER Episcopus cùm Ecclesię suæ spirituali matrimonio alligatus sit [g]. ad alium Episcopatum non eligi sed postulari debet [h]. Idem obseruandum est & in cæteris impedimentis Canonicis; dummodò eorum dispensatio neq; difficilis, neq; dura Ecclesiæ futura est. [i]

g *c. 2. & c. 3. ext. de translat. Episcop.*
h *c. 4. c. fi. ext. hoc tit.*
i *Panor. ad c. fi. nu. 8. circà fin. ext. de postulat. præla. vbi elegantèr distinguit.*

Cautio circà postulationem.

CAVENDVM verò in postulatione est; ne is, qui postulandus est, eligatur, sed postuletur, huius verbi, *postulo*, mentione factâ[k]. Licèt enim iure antiquo promiscuus vsus esset verborum, postulationis & electionis[l]; hodiè tamen à se inuicem planè distincta sunt[m]; Adeò, vt ne quidem hæ formulæ admittantur: " Eligo postulando, vel postulo eligendo; aut eligo postulandum, seu postulo eligendum: cùm nec vera electio, nec vera postulatio resultet ex ipsis, quin sibi potiùs inuicem aduersentur: aut éligo in postulandum; vel postulo in eligendum; cùm rem imperfectam significare noscantur: Item, eligo & postulo prout potest melius de iure valere (cùm incertitudinem contineat[n]) nisi postremâ hac specie probabilitèr dubitaretur, vtrum quis eligendus an postulandus esset; Quo casu postulatus aut electus, consensus tempore (quod menstruum est post præsentationem sibi factam[o]) viam electionis vel postulationis (ne in incerto vagetur) eligere necessariò tenetur, & vnâ electâ ad alteram regressum non habet[p].

k *d. c. fi.*

l *§. his omnibus. dist. 61. c. liter. us. dist. 63.*

m *d. c. fi.*

n *tex. est in c. vnico. de postulatio. lib. 6.*

o *c. quàm sit. 6. de elect. lib. 6.*

p *d. c. vnico.*

De votis postulantium.

SED de suffragiis postulantium videamus: Etenim, si omnium vota in vnum eundemq; conueniunt; dubium non est, quin postulatio legitimè celebrata sit[q], Idem, si pro maiore parte postulantium[r]. At si concurrat postulatio cum electione,

q *c. 3. c. 4. in fin. ext. eod. c. cupientes. 16. §. fi. de elect. lib. 6.*

r *Goffredus, quem sequitur Panor. ad d. c. 3. nu. 12. & probatur per tex. in l. quod maior. 19. ff. Ad municipal. in c. 1. in fin. ext. de his quæ fin. à prælat.*

hîc necesse est, numerus postulantium duplo maior sit eligentium; alioqui electio præfertur [s].

s c. scriptum. 40. ext. de electio. & ibi latè Panor. & Imola. & ratio est; quia postulatio gratia nititur, electio iure, quod expugnatu difficilius est.

DE CONFIRMATIONE.

TITVLVS XIII.

Electus confirmari debet.

PERACTA electione, non statìm electus ad administrandæ Ecclesiæ suæ ius habet, sed necesse est, prius confirmetur à Superiore suo [a], Abbas enim aliiq; inferiores à suo Episcopo [b], Episcopus à suo Archiepiscopo [c], Archiepiscopus à suo Patriarchâ [d], & hic consequentèr à S. Pontifice, confirmandi sunt: nisi ex his quispiam Romanę Sedi immediatè subiectus sit: aut S. Pontifex singulari iure sibi reseruauerit confirmationem; veluti in Episcopis Germaniæ vigore Concordatorum [e]: Nam his casibus confirmatio petenda erit à Sede Apostolicâ [f].

a c. nihil. 44. ext. de electio.
b c. cùm monasteriū. 13. ext. de electio. c. nullus. 16. q. 7.
c c. cùm dilectus. 32. ext. de electio. c. fi. dist. 64.
d c. antiqua. 23. ext. de priuileg.
e quæ ad calcem huius summæ inuenies.
f d. c. nihil. §. cæterùm. c. cùm venerabilis. 7. ext. de consuetud. adde Hostiensem in summa de electio. num. 27. Panorm. ad c. cùm Ecclesia. num. 8. ext. de electio.

De necessitate confirmationis.

QVÆ vsq; adeò obtinent; vt si electus omissa confirmatione, quouis etiam titulo aut prætextu, administrationi Ecclesiæ suæ se ingesserit; ius ex electione sibi quæsitum ipso facto amittat. [g] His tamen exceptis, qui extrà Italiam in concordiâ electi

g c. auaritiæ. 5. De electio. lib. 6. d. c. nihil. circà princ. c. qualitèr. 17. ext. de electio.

electi, à S. Pontifice confirmandi sunt; quibus ex concessione Concilij Lateranensis propter necessitatem Ecclesiarum & vtilitatem, potestas facta est etiam antè confirmationem, administrandi tam spiritualia quàm temporalia Ecclesiæ suæ; dummodò ex rebus Ecclesiasticis nihil prorsus alienent[h]. Idq; à Bonifacio VIII. & ad Abbatissas certo modo porrectum est[i].

h *c. nihil. 44. §. cæterum. ext. de electio.*

i *in c. indemnitatib. 43. §. si verò. §. cæterũ de electio. lib. 6.*

Ordo petendæ confirmationis.

CÆTERVM petendæ confirmationis ordo hic à Gregorio X. in Concilio Lugdunensi præscriptus est: vt electores, quàm primùm cõmodè possunt, electi assensum habeant, quem electus intrà mensem à tempore insinuatæ electionis accommodare, & deinde intrà tres alios menses subsequentes, confirmationem petere tenetur, sub pœna priuationis iuris per electionem sibi adquisiti; nisi iusta causa electi moram excuset[k]. Verùm postea Nicolaus III. hoc trimestre tempus immutauit in electis ad Cathedrales vel Regulares Ecclesias, quorum confirmatio ad S. Pontificem spectat, vel interiecta appellatio deuoluit; vt infrà vnum mensem post consensum vel notitiam electionis; ipsimet ad Sedem Apostolicam iter arripiant, & ad conficiendum, tantũ temporis sumant, quantum necesse erit pro locorum interuallo. Pleraq; alia adiecit, quæ ex ipso contextu Decretalis, rectiùs petuntur[l].

k *c. quàm sit. 6. de electio. lib. 6.*

l *c. cupientes. 16. de electio. lib. 6. iuncto c. si postquam. 33 eod. lib. 6.*

Confirmanti quid incumbat.

ILLVD verò confirmanti cauendum est, ne

præceps ſit in cõfirmando, ſed perſonam electi, & actum electionis diligentèr exploret; & ſi ritè omnia confecta viderit, tunc confirmationis munus electo impendat[m].

m d. c. nihil. c. cum nobis. 19. c. venerabilem. 34. ext. de electio.

Cautio antè confirmationem.

VNDE ſi electus coëlectum, aut alium electionis ſuæ aduerſarium habeat, is antè confirmationem omninò citãdus eſt: aliâs generale & peremptorium edictum in Eccleſia, in qua electio celebrata eſt, proponendum; quo contradictores, ſi qui ſint, moneantur & euocentur: cùm prætermiſſa hac obſeruatione, confirmatio nullius momenti ſit[n].

n c. fi. de electio. lib. 6.

DE CONSECRATIONE EPISCOPI, ET VSV PALLII.

TITVLVS XIV.

Epiſcopi conſecratione matrimonium ſpirituale perficitur.

ELECTO Epiſcopo & confirmato, reſtat poſtremò conſecratio, qua matrimonium ſpirituale inter Epiſcopum & Eccleſiam ſuam, electione inchoatum & confirmatione contractum, conſecratione tandem perficitur[a].

a c. 2. cap. 4. ext. de translatio Episc.

Conſecratio intrà quod tempus adhibenda.

QVÆ poſt confirmationem vltrà tres menſes protrahi non debet, niſi extrema neceſſitas cogat, tem-

tempus conſecrationis prorogati[b]; vt & Concilij Tridentini decreto plenius continetur[c].

b c. quoniam. diſt. 75. c. 1. diſt. 100. vide gloſ. penult. ad c. ſi. electio. 26. de electio. in 6. quam commendat. Panor. ad c. cùm in cunctis. §. cùm verò. nu. 5. ext. de electio. c ſeſſ. 23. cap. 2. de reform.

Conſecratio à quo & quâ formâ explicanda.

CONSECRATVR verò Epiſcopus à tribus, vt minimùm, eiuſdem prouinciæ Epiſcopis iuſſu Metropolitani, cæteriſq; Epiſcopis abſentibus aſſenſum ſuum accommodantibus: quamuis melius foret, ſi ipſe Archiepiſcopus vnà cum Suffraganeis ſuis, hoc munus conſecrationis obiret[d]. At Archiepiſcopus ab omnibus Suffraganeis ſuis conſecrandus eſt[e]. Quâ autem formâ hæc conſecratio peragi debeat, ſuprâ recenſuimus[f].

d c. ſi Archiepiſcopus. cum c. ſeq. ext. de tẽp. ord. c. 1. c. 2. c. 3. c. 4. diſt. 64.

e d. c. ſi Archiepiſcop. c. 6. diſt. 64. c. Metropolitanã. diſt. 63. adde Hen. Boich. ad c. nec Epiſcopi. d. tit. de temporibus.

f §. clericis ſ. de ordin. & grad. clericor.

Poſt conſecrationem beneficia conſecrati vacare.

VBI meminiſſe oportet; conſecratione Epiſcopi peractâ, aut elapſo termino conſecrationi præſtituto; omnia beneficia Eccleſiaſtica, ſi quæ habet Epiſcopus, ipſo iure vacare; & ab eo, ad quem ſpectant, liberè conferri poſſe[g]. Neq; enim antè vacant, cùm conſecratio Epiſcopi ex causà reijci poſſit à Superiore[h].

g c. cùm in cunctis. 7 §. cum verò. & ibi Panor. nu. 3. ext. de electio. c. cùm noſtris. 6. circa fi. ext. de conceſſ. præb. h c. ſuper his. 16 ext. de accuſatio. iuncto c. 2. diſt. 23. & cap. 1. diſt. 75. gloſſ. ad d. §. cùm verò. d. c. cum noſtris. 6. ext. de conceſſ. præb.

De Pallio.

ILLVD præter conſecrationem ſingulare eſt in Archiepiſcopo, quòd huic Pallium veluti dignitatis ſuæ inſigne communicetur à ſuo Patriarchâ, vel à S. Pontifice[i]. Nam ſine eo, nec Archie-

i c. antiqua 23. ext. de priuileg. diſt. 100. per tot. Hoſtiẽs in ſumma, de aucto. & vſu Pallij.

k c.3. ext. de auct. & vsu pallij.
l c. quod sicut. 28. §. penul. in fi. ext. de electio.

piscopi nomen sibi iure vendicat[k], nec ea, quæ Ordinis sunt Episcopalis, rectè exequitur[l].

Quando vtendum Pallio.

m c. 1. c. 4. c. 5. c. 6. & c. 7. ext. d. tit. de auct. & vsu pallij. Recensentur autem dies in glossa ad d. c. 4.

NON tamen eo Pallio semper & vbique vti poterit Archiepiscopus, sed certis duntaxat diebus, & in Ecclesiis prouinciæ suæ[m].

Episcopo interdum pallium concedi.

n c. cùm in iuuentute. 15 ext. de præsumptio.

INTERDVM & Episcopo pallium conceditur; verùm id extrà ordinem, singulari S. Pontificis beneficio[n].

DE TRANSLATIONE EPISCOPI, ET DE RENVNTIATIONE.

TITVLVS XV.

a c. 2. c. 3. ext. de trāslatio. Episc.
b c. mutationes. 34. cū c. seq 7. q. 1. c. nisi 10. ext. de renunciat.
c iam dd. iuribus.

TAMETSI Episcopus Ecclesię suę spirituali cōiugio alligatus sit[a]: nihilominus apud SS. canones obtinuit, vt suadēte necessitate vel vtilitate Episcopus ad aliā Ecclesiā transire, vel Episcopatu suo se abdicare possit[b]: verùm vtroq; casu, S. Pontificis auctoritate opus est; ad quem spectat huius matrimonij dissolutio[c].

De pœna in Episcopos transeuntes sponte sua ad alium Episcopatum.

IN transeuntem sponte sua hoc rescriptum pœnale extat Leonis Papæ ad Anastasium Episcopū Tes-

Tessalonicensem, in hæc verba: "Si quis Episcopus mediocritate ciuitatis suæ despectâ, administrationem celebrioris loci ambierit, & ad maiorem plebem se quacunque ratione transtulerit: non solùm à cathedra quidem pellatur alienâ, sed carebit & propriâ; vt ne illis præsideat, quos per auaritiam concupiuit, nec illis quos, per superbiam spreuit[d]." Quâ rescripti pœnâ animaduersum est ab Innocentio III. in Episcopum Heldesimensem[e]. Adeoq; alieni Episcopatus affectatio odiosa est SS. Canonibus, vt ne quidem Archiepiscopus auctoritate Patriarchæ, nè dicam priuatâ, ad inferiorem Episcopatum possit descendere[f].

d tex. est in c. si quis Episcopus. 7. q. 1.

e testatur tex. in c. 3. ext. de translat. Episc.

f c. 1. ext. de translatio. Episc.

Episcopus ex quibus causis possit renunciare.

SOLET autem Episcopo abdicanti se Episcopatui, ex his causis annuere S. Pontifex: vel propter nimiam corporis imbecillitatem: vel propter conscientiam admissi delicti, quod executionem officij etiam peractâ pœnitentiâ impedit, vt sunt, homicidium & simonia: vel propter defectum scientiæ necessariæ: vel propter peruicaciam subditorum: vel propter graue scandalum: vel propter irregularitatem, præcipuè bigamiæ[g]: vel denique propter mortis metum imminentis[h].

g hæ causæ recensentur & latius, in c. nisi 10. ext. de renunciatio.

h c. ad supplicationẽ. 9. ext. de renunc.

De Abbatibus & Clericis renunciantibus.

IN Abbatibus aliisque Clericis, id iuris est; quod nec hi dignitatibus vel beneficiis suis renun-

ciare possint, inconsulto Episcopo suo [i]: nisi fortè aliud priuilegio, aut consuetudine loci receptum sit; quibus certum est, iuribus Episcopalibus derogari posse [k].

i c. Abbas, p humiliatione. 18. q. 2. c. fi. 16. q. 7. c. fi. ext. de renunciatio. c. 4. ext. eod.

k per tex. in c. accedētibus. 12. ext. de excess. prælat. c. auditis. 15. c. cùm olim. 18. ext. de præscriptio.

Admissâ renunciatione locum non esse pœnitentiæ.

SEMEL verò cedendi licentiâ impetratâ à Superiore etiam per procuratorem, nullus amplius pœnitentiæ locus est [l], etiamsi procuratoris mandatum medio tempore reuocatum fuerit; dummodò procurator, & is, cui cessio insinuanda erat, reuocationem ignorauerint [m].

l c. quidam. 12. vbi & ratio redditur. ext. de renunciat.

m c. vnico. de renunciat. in Clement.

De renunciatione S. Pontificis.

CÆTERVM de S. Pontifice aliquando hæsitatum fuit, an is Pontificatui suo renunciare possit? Sed obtinuit, eum posse, ex constitutione Cælestini v. [n].

n in c. 1. de renunciat. lib. 6.

Continuatio ad sequentia.

HIS itaque præmissis, ad Clericorum officia, prout suprà promisimus [o], digrediamur: quorum primum & maximum est Episcoporum, qui Ordinarij vocantur.

o de officiis clericor. in princ.

DE

DE OFFICIO ET POTESTATE ORDINARII.

TITVLVS XVI.

Ordinarius quis hîc intelligatur, & quod ipsius officium.

ORDINARIVM intelligimus, Episcopum; cuius officiũ latissimè patet. Nam præter ea, quæ sunt Ordinis Episcopalis, puta, ordinare Clericos, consecrare Ecclesias & altaria, & id genus alia[a]; etiam iurisdictionem Ecclesiasticam in omnes Diœcesis suæ subditos exercet, atque adeò in ipsos Principes seculares[b]. Proinde iure suo, Ecclesias & monasteria Diœcesis suæ visitat, corrigit, reformat[c], beneficia Ecclesiastica confert[d], item vnit & diuidit, vbi necessitas vel euidens vtilitas Ecclesiæ postulat[e]. Sed & in adulteros aliosq; facinorosos inquirit & animaduertit iuxta præscripta Canonum, implorato etiam, si opus sit, publico auxilio[f].

a de quib. in §. ad Episcopum cum §. seq. s̄. de officiis clericorum.

b c. omnes. 4. ext. de maior. & obed. c. cùm Episcopus. 7. de officio ordin. lib. 6. c. duo. cum 2. cc. seqq. dist. 96.

c c. conquerẽte, ib. ext. de offic. iud. ord. c. abbates pro c. monasteria. c. visitandi. c. non semel. 18. q. 2. c. omnes cum c. seq. 16. q. 7. De modo & scopo visitationis vide Concil. Trid. sess. 24. c. 3. de reform. & ĩ. §. quis autem. de censibus.

d c. conquerente. 16. ext. de off. iud. ord. d. c. omnes. cum c. seq. 16. q. 7. adde ĩ. tit. de concess. præb. Vbi latius traditur.

e c. exposuisti. 33. ext. de præb. c. sicut. 8. ext. de excess. præla. Vide Concil. Trid. sess. 7. cap. 6. & 7. sess. 14. cap. 9. sess. 21. cap. 5. sess. 24. cap. 13. & 15. de reformatio.

f c. 1. ext. de offic. iudic. ordin.

Comminatio in Prælatos negligentes.

HINC illa comminatio Innocentij III. in generali Concilio Lateranensi: Irrefragabili, *inquit*, " constitutione sancimus, vt Ecclesiarum Prælati "

" ad corrigendum ſubditorum exceſſus maximè
" Clericorum, & reformandos mores prudentèr
" & diligentèr intendant, nè ſanguis eorum de ſuis
" manibus requiratur[g]. Nec enim poteſt eſſe pa-
" ſtoris excuſatio, ſi lupus ouem comedit, & paſtor
" neſciat[h].

g tex. eſt in c. irrefragabili. 13. ext. de offic. iud. ordin.

h c. quamuis. ext. de regul. iur.

De exceſſibus Canonicorum Cathedralis Eccleſiæ.

" EXCESSVS tamen, *inquit idem Innoc.* Canonico-
" rum Cathedralis Eccleſiæ qui conſueuerunt cor-
" rigi per Capitulum, per ipſum in illis Eccleſiis (quę
" talem hactenus conſuetudinem habuerunt) ad
" commonitionem vel iuſſionem Epiſcopi corri-
" gantur infrà terminum competentem ab eo præ-
" figendum: alioqui ex tunc Epiſcopus Deum ha-
" bens præ oculis, ipſos (vt animarum cura requi-
" rit) per cenſuram Eccleſiaſticam corrigere non
" poſtponat[i].

i tex. eſt in d. c. irrefragabili. §. exceſſus. Adde latius Conc. Trid. ſeſſ. 6. cap. 4. ſeſſ. 14. cap. 4. ſeſſ. 25. cap. 6. de reformat.

Subditi ad quid Epiſcopo teneantur.

QVARE & ſubditorum partes erunt: Epiſco-
po præſtare & exhibere Canonicam obedienti-
am, reuerentiam: item procurationem ratione vi-
ſitationis, cenſum Eccleſiaſticum, quartum deci-
mationum & mortuariorum, Synodaticum ſiue
Cathedraticum, moderatum auxilium[k].

k d. c. conquerente. iunge tit. i. de cenſibus vbi hæc latius traduntur.

De Archiepiſcopi poteſtate.

HÆC omnia non minus Archiepiſcopo com-
petunt in ſubditos ſuæ Diœceſis, non item in cæ-
teros Prouinciæ ſuæ ſubditos; in quos nihil iuris
habet

habet Archiepiſcopus; niſi quantum ipſi à ſacris Canonibus permiſſum eſt[l], vt eſt, viſitare Prouinciam ſuam[m]; ſed cauſa cognita & probata in Concilio Prouinciali[n]: quo caſu & ſubditorum Suffraganeoum ſuorum confeſſiones audire, abſoluere & pœnitentiam ipſis iniungere poterit[o]. Item appellationem à ſententia Suffraganei ſui vel Officialis eius, ipſe rectè recipit[p]. Et licèt à ſententiâ excommunicationis à Suffraganeo latâ, nulla prouocatio detur; tamen rectè ad Archiepiſcopum recurritur pro eâ remittendâ, ſeruatâ tamen iuris formâ[q].

l c. *Archiepiſcous.* cū 3 cc. ſeqq. 9. q. 3 c. paſtoralis. 11. ext. de off iud. ord. c. 1 in verb cum id nō inueniatur. de ſupple negligentia. in 6.

m c. 1. & c. fi. de cenſibus. lib. 6.

n Conc. Trid. ſeſſ 24. c. 3 §. à Metropolitan. de reforma.

o d. c. fi. in fi.

p c. 3. in princ. de appellatio. lib. 6. vide latius; tit. de appellatio.

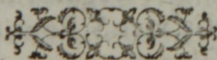
q in c. ad reprimendam. 8. ext. de offic. iud. ordin. c. qua fronte 25. ext de appella. c. per tuas. 40. ext. de ſent. ex com. Vide ſi quæ alia ſint, quæ competunt. Archiepiſcopo, in gloſſa, & apud Panorm. ad c. paſtoralis. 11. ext. de off. iud. ord. & Hoſtiens. in ſumma de offic. ordina. num. 3.

De poteſtate Romani Pontificis.

SOLVS Romanus Pontifex hac prærogatiua vtitur; vt is omnia iura Epiſcopalia, non ſolùm Romæ, ſed & vbilibet locorum in omnes Eccleſias & Chriſtianos exerceat[r]: ſiquidem Romana Eccleſia, *vt disertè inquit canon*, non ab Apoſtolis, ſed ab ipſo Domino ſaluatore noſtro primatum obtinuit, & eminentiam poteſtatis ſuper vniuerſas Eccleſias, ac totum Chriſtiani populi gregem aſſecuta eſt[s].

r c. patet. 9. q. 3. c. quiſe ſcit. 11. q. 6. c. 2. de præb. lib. 6.

s in c. 2. diſt. 22.

DE OFFICIO LEGATI.

TITVLVS XVII.

Cur Legati introducti.

QVIA verò Summus Pontifex pro curâ suâ in Christianum gregem, singulis Ecclesiis adesse non potest, multaq; persępe accidant, quæ eius iudicium & auctoritatem desiderant; idcircò in Prouincias interdum vel legatos suos mittit vel ibidem aliis demandat legationis officium [a].

a c. 1. de consuetud. in extrauag. commu.

De triplici genere Legatorum.

HORVM itaquè Legatorum triplex genus est; Aut enim sunt Legati Cardinales, qui cùm de latere S. Pontificis sumantur; vocantur *Legati de latere:* aut sunt *Legati missi,* qui extrà ordinem Cardinalium constituuntur: aut sunt *Legati nati,* qui legationis munus singulari priuilegio S. Pontificis, suæ dignitati annexum habēt [b]; ita dicti, quòd quasi nati vnà cum dignitate videantur: cuiusmodi sunt in Anglia, Cantuariensis [c], in Germania Salisburgensis Archiepiscopi.

b de triplici genere horum legatorum est tex. in c. 1. hoc tit. in 6.

c c. 1. ext. eod.

Quæ spectant ad officium legatorum.

ITAQVE officium Legatorum est, vt in Prouinciis sibi decretis, vice S. Pontificis, noxia euellant & dissipent, salutaria inducant, promoueant [d], & Prouincialium causas veluti iudices ordinarij audiant

d c. 2. hoc tit. in 6. d. c. 1. de consuet. c. mādat. 6. ext. de præsumptio.

audiant & cognoſcant[e]. Nam & ad eos à Prouincialibus rectè appellatur[f].

Legati in quibus à ſe inuicem diſtant.

INTER Legatos verò hoc diſcriminis eſt: ꝙ Legato de latere Prouinciam ſuam ingrediente, ſuſpendatur aliorum Legatorum, ſi qui in eadem prouincia ſunt, officiũ donec ipſe rurſus egrediatur[g]. Item quod Legatus delatere poſſit abſoluere excommunicatos propter iniectionem manum in Clericos[h]: nec non beneficia vacantia conferre, etiamſi ſpectet ad præſentationem patroni clerici[i]: Quæ non æquè permiſſa ſunt alijs Legatis, abſque ſpeciali mandato S. Pontificis[k].

Exceptio in Legato delatere.

A PRÆLATVRIS tamen Cathedralium, Regularium, & Collegiatarum Eccleſiarum; item dignitatibus Eccleſiarum Cathadralium maioribus, quæ per electionem conferuntur abſtinere oportet Legatũ etiam de latere[l]; ſicut & à tranſlatione Epiſcoporum, ab vnione & diuiſione Epiſcopatuum[m].

Collatio beneficij Eccleſiaſtici per Legatum vel alium Ordinarium facta habenti aliud beneficium, an valeat.

SANE ſi Legatus Sedis Apoſtolicæ illi conferat beneficiũ, qui aliud obtinet beneficium nullà eius mentione factà; nullius momenti eſt collatio[n]. Cùm & idem obtineat in collatione S. Pon-

e c. 1. ext. hoc tit. iuncto d. c. 2. in verb. ornarios reputantes.
f d. c. 1. eod. et ibi expli. Panorm.
g c. volentes. 8. ext. eod.
h c. 4. c. excommunicatos. 9. ext. eod.
i c. 1. eod. in 6. c. dilectus 6. ext. eod.
k dictis cc.
l c. penult. eod. in 6.
m c. 3. c. 4. eod. in 6.
n c. fi. eod. in 6. c. 2. de offic. ord. in Clement.

Pontificis [o], licèt diuersum sit in aliis collatoribus inferioribus [p].

o c ſi motu proprio. 23. de præbend. lib. 6.
p d. c. 2. in Clem. et vide j. de præbendis. §.

De causa ſpecialitèr mandatâ alteri, aut ad S. Pontificem remiſſa per Legatum.

NEQVE poteſt Legatus cauſam ſpecialitèr à S. Pontifice alteri demandatam, ad ſuam notionem trahere [q]; Neque etiam de eâ cognoſcere, quam remiſit ad S. Pontificem [r].

q c. 2. ext. hoc tit. vbi & ratio redditur.
r c. 5. ext. eod. vbi & ratio.

DE OFFICIO ET POTESTATE IVDICIS DELEGATI.

TITVLVS XVIII.

Iudices delegati qui.

SOLENT & interdum Summi Pontifices, aliiq; Epiſcopi & Legati Sedis Apoſtolicæ, cùm ordinariam iuriſdictionem habeant [a], cauſas ad forum ſuum ſpectantes aliis delegare, id eſt, demandare, qui vice ſuâ eas cognoſcant vel dirimant: qui & idcircò delegati iudices dicuntur [b].

a Nam ordinarij omnes, rectè cauſas delegant. l. more. 5. ff. de iuriſd. om. iud.
b toto tit. ext. & in 6. de off. & pot. iud. deleg. Quod autem Legati Sedis Apoſtolicæ ordinarij ſint, & cauſas delegare poſſint, probat tex. in c. 2. de offic. legati iuncto c. fi. ext. hoc noſtro tit.

Causâ ſimplicitèr delegata quæ veniant.

HIS igitur licèt ſimplicitèr cauſæ delegatio facta ſit, poſſunt nihilominus & citare partes, & coërcere contumaces, & recipere teſtes, aliaq; perficere,

cere, quæ ad expeditionem causæ pertinet: cùm & hæc tacitè delegatione contineantur[c]. Cui iurisdictio, *inquit elegantèr IC^us Iabolenus*, data est, ea quoque concessa esse videntur, sine quibus iurisdictio explicari non potest[d].

c c. præterea. 5. c. prudentiam. 21. §. penul. ext. h. tit.

d l. 2. ff. d. iurisd. om. iud.

Omnes actus iudiciales sigillatim vel coniunctim demandari possunt.

NON minus tamen rectè omnes actus iudiciales expressè demandantur, siue coniunctìm siue sigillatìm[e], adeò, vt & executio rei iudicatæ[f]: licet refragari videatur Iustiniani constitutio[g].

e c. super quæstionum. 27. §. intentionis. cum §. seq c. pastoralis. 28. §. 1. c. cū te. 18. ext. eod.

f d. c. super. §. nos autem. d. c. pastoralis. §. quia verò. §. illud. Auth. adhæc. C. de iudic. cuius mentio fit in d. §. intentionis.

g Nouel. vt Defuncti seu funera.

An quæ meri Imperij sunt, delegati poßint.

HINC quæsitum est, an ea, quæ meri Imperij sunt, hoc est, quæ concernunt publicorum iudiciorum cognitionem vel coërcitionem[h], possint alteri delegari? Si ius Ciuile consulamus, negandum quidem videretur[i]: at aliud iure Canonico receptum est, quo permittitur Episcopis aliisque Prælatis & Clericis iurisdictionem temporalem habentibus, mandare alteri criminum cognitionem & coërcitionem; ne si per se exerceant, irregularitatis notam incurrant[k].

h In his enim duobus, in cognitione scilicet & coërcitione publicorum criminum, cōstitit merum imperiū. l. 1. ff. de off. eius. & l. solet. 6. ff. de off. procons. Nam in l. 3. ff. de iurisd. om. iud non tā definitio meri Imperij traditur, quàm exempli loco adfertur.

i per tex. in l. 1. ff. de off. eius. in §. illud. Nouel. 128. de collatorib.

k c. fi. ne clerici vel mona. lib. 6.

Vna vel etiam plures res, vni vel pluribus rectè delegantur.

PRÆTEREA non tantùm vna, sed & plures simul causæ, imò & vniuersitas causarum, id est,

omnis

omnis iurisductio à iudice ordinario rectè demandatur vni vel pluribus [l].

[l] *passim toto h. tit. nostro. ext. & in 6. & in l. prætor. 17. ff. de iurisd. om. iud. c. cùm Episcopus. 7. de off. ord. in 6.*

De variis formulis delegationis.

ITA vt in pluribus delegatis, diligens formulæ delegationis habeatur ratio: si enim tribus V. G. simplicitèr delegatio facta sit; omnes conuenire necessè est; ac proinde si vnus eorum rebus humanis exemptus, aut alitèr absens fuerit, reliqui in eâdem causâ procedere non poterunt [m]. Sin adiectâ hac clausula; *Quòd si omnes interesse non possunt, alij nihilominus in causâ procedant:* duo præsentes ita demum procedent, si de impedimento tertij per certum nuncium, aut alitèr legitimè constiterit; neq; intererit hoc impedimentum iuris, an facti sit: Iuris, vt quia tertius ille vel seruus, vel infamis, vel excommunicatus est, vel alitèr à iure prohibitus: Facti; puta, quia mortuus, infirmus, aut alia necessitate præpeditus causæ adesse non potest [n]. Quod & eò productum est, vt etiam is, qui nō vult interesse, cùm aliâs possit, eâdem clausulâ cōtineatur, quòd attinet ad consolidandam aliorum iurisdictionē [o]. Vbi verò formula delegationis hoc modo concepta est: *vt omnes aut duo, vel vnus eorum procedat.* cuiuis delegatorum potestas facta intelligitur in solidum, ita vt inter eos preuentioni locus sit; neq; alij vlterius cæptæ ab alio causæ se immiscere poterunt: nisi is, qui præuenit, infirmitate aut alia iustâ ex causâ impediatur, aut nollet eam prosequi [p].

[m] *c. causam matrimonij. 16. ext. eod. l. duo ex tribus. ff. de re iudic.*

[n] *c. prudentiam. 21. circa princ. ext. eod. iuncto c. suscitatus. 13. ext. de rescript. l. cum prætor. 12. §. non autem. ff. de iudic. vide & Hostiens. in summa huius tit. nostri. §. 3.*

[o] *d. c. prudentiam. § adiicimus.*

[p] *c. cum plures. 8. eod. tit. lib. 6.*

Disse-

Differentia inter delegatos à Summo Pontifice, & ab alio Ordinario.

ILLVD discriminis est inter delegatos à S. Pōtifice, & ab alio Ordinario iudice; quòd illi subdelegare possint siue extraneo siue adiuncto sibi delegato: cùm hanc potestatem à iure habeāt[q]; Delegati verò ab alio Ordinario, non item[r], nisi cui vniuersa iurisdictio mandata est: Quâ specie & hic subdelegare potest[s].

Delegati à S. Pontifice, quibus casibus subdelegare non possunt.

SED quid si delegato Sedis Apostolicæ mandatum sit, vt personalitèr ipse negotium exequatur? Adhuc subdelegationi locus erit, dummodo partes consentiant: præterquàm si inquisitionem fieri, vel Ecclesiis de Prælatis vel aliis ministris prouideri, mandatum esset; Cùm in his omnibus casibus, industria & fides personæ spectata & electa sit[t]. Idem est, si mandatum sit nudum ministerium: puta, vt excommunicet, absoluat, dispenset, aut simile quid: saluâ tamen hac in re Legatorum Sedis Apostolicæ authoritate[u]. Res quoque grauiores, quæ magis præsentiam delegati desiderant, per subdelegatum solum explicari non possunt[x].

Altera differentia delegatorum S. Pontificis & aliorum.

ALTERVM discrimen est: quòd delegati S. Pontificis, possint sententiam suam exequi intrà

H annum

q *c. pastoralis. 28. ext. eod. l. à iudice. 5. C. de iudic.*

r *l. mandatum. 5. ff. de off. eius. l. more. 5. cũ l. seq. ff. de iurisd. om. iud.*

s *l. cum prætor. 12. §. is quoq. ff. de iudic. l. 1. §. 1. ff. quis & à quo appell. adde glos & Bart. ad d. l. more.*

t *c. fi. §. 1 ext. hoc. tit. c.*

u *cui. 12. eod. in 6.*

u *d. c. fi. § fi.*

x *c. 3. ext. eod. vide Decium ibid.*

annum[y], vel etiam Ordinario iudici eam exequẽdam demandare, qui & cogetur eam exequi licèt ſciat iniuſtam eſſe; niſi efficere poſſit apud delegatum, vt hoc onere liberetur[z]. Secus eſt in delegatis ab Ordinario, quorum officium, cùm latâ ſententiâ expiret; executio in ipſum Ordinarium reiicitur[a].

Tertia differentia delegatorum.

TERTIVM diſcrimen eſt; quod etſi ab Epiſcopo, Clericus etiam ſimplex, iudex dari poſſit[b], modò hic vigeſimum annum peregerit[c], & nullo alio iure prohibeatur[d]: Aliud tamen eſt in S. Pontifice & Legato Sedis Apoſtolicæ; qui non aliis ex præſcripto iuris cauſas delegant, quàm Clericis indignitate vel perſonatu conſtitutis, vel Eccleſiarum Cathedralium Canonicis[e], vel Prioribus Conuentualibus, vel Epiſcoporum Officialibus principalibus non foraneis[f], prout Bonifaciana conſtitutione latiùs continetur[g]. Cui tamen ne fraus fiat propter malitioſam petentium ſuggeſtionem, aut error committatur ob locorum interuallum; prudentèr additum eſt ex decreto Concilij Tridentini; vt in ſingulis Synodis Prouincialibus aut Diœceſanis, quatuor perſonæ, aut etiam plures conformes eidem conſtitutioni Bonifacianæ, & alioquin ad id idoneæ, deſignentur, quibus prætèr Ordinarios locorum, cauſæ Eccleſiaſticæ ac ſpirituales, & ad forum Eccleſiaſticum pertinentes, à Sede Apoſtolica & eius Legato demandari poſſint. Ita vt ſi aliquem ex deſignatis interim mori contigerit, Ordinarius loci cum conſilio

y c. quærenti. 26. ext. eod.

z c. paſtoralis. 28. §. quia verò. ext. eod.

a l. à Diuo Pio. 15. in princ. ff. de re iud. c. 4. & ibi latius Dd. ext. de foro comp.

b c. cum Epiſcopus. 7. de offic. ord. in 6. gloſſ. ad c. ſtatutum. in ver. Sedis Apoſtolicæ. de reſcrip. in 6.

c c. cum viceſimum. 51. ext. hoc. tit. ibi lat.

d de quo s. eod. in §. ita vt in.

e c. ſtatutum. 11. de reſcrip. in 6.

f c. 2. de reſcrip. in Clement.

g in d. c. ſtatutum.

ſilio Capituli in demortui locũ, alium ſubſtituat, vſque ad futuram Prouincialem aut Diœceſanam Synodum. Quâ deſignatione factâ (quæ ſtatìm ab Epiſcopo tranſmittenda eſt ad S. Pontificem) aliorum iudicũ delegatiões ſi quæ factæ fuerint vtì ſubreptitiæ cenſeantur [h].

h *Concil Trid. seſſ. 25. cap. 10. de reformat.*

Delegatorum iuriſdictio quibus modis expiret.

EXPIRAT verò Delegatorum iuriſdictio variis modis; Aut ſententiâ latâ ſiue finito negotio [i]: aut re integrâ morte delegantis [k], vel delegati [l]: niſi ſub nomine dignitatis delegatio facta ſit [m]: aut reuocatione mandati [n]: aut elapſo termino ad decidendam cauſam præſtituto; niſi hic terminus conſenſu partium prorogatus fuerit [o]: Item reuocatur, per poſteriorem delegationem ab aduerſario impetratam, factâ tamen mentione prioris delegationis [p].

i *c. in literis. 9. c. venerabili. 27 ext. h. tit. l. iudex. 55 ff. de re iudic. adde s̃. eod. §. alterum. Vbi diſcrimen obſerua quoad executionem inter delegatos S. Pontificis & aliorum.*

k *c. gratum. 20. c. licet. 30 ext. eod. l. & quia. 6. ff. de iuriſd. om. iud.*

l *c. vno. 42 ext. eod.*

m *c. quoniam abb. us. 14. & ibi latius Dd. ext. eod.* n *l. iudicium ſoluitur. ff. de iudic.* o *c. 4. ext. hoc tit. noſtro.* p *c. cæternm. 3. ext. de reſcrip. vide latius gloſſ. & Dd. ad d. c. in literis.*

De delegatis à iure conſtitutis.

ATQVE hæc de delegatis ab homine (vt ita loquar) conſtitutis. Sunt enim & delegati iuris, hoc eſt, qui à iure delegatam iuriſdictionem habent, ſicut pluribus caſibus Epiſcopi, reſeruatis alioqui Sedi Apoſtolicæ, præſertìm in Eccleſias & monaſteria exempta, eorumque perſonas; quibus ipſi auctoritate Canonum tanquam delegati Sedis Apoſtolicæ nonnunquam procedunt, abſque vllo alio mandato: vt multis locis videre eſt

in Decretalibus, & in Decretis Concilij Tridentini[q].

q Vide tex. in c. irrefragabili. 13. §. cæterum. ext. de off. iud. ord. c. ad abolendam. 9. in fi. ext. de hæretic. c. vnico. de clerico ægrot. in 6. c. per hoc. 17. eod. tit. in 6. & in Concil. Trid. pluribus locis. Sess. 5. cap. 2. de reforma. Sess. 6. cap. 2. & 3. de reforma. Sess. 4. cap. 4. de reforma. Sess. 21. cap. 6. & 8. de reform. Sess. 22. in decreto de obseruãdis & euitãdis in celeb. & c. 7. de reform. Sess. 24. cap. 9. 10. 11. & 14. de reforma. Sess. 25. cap. 5. 8. & 9. tum alibi.

DE OFFICIO ARCHIDIACONI.

TITVLVS XIX.

ARCHIDIACONVS, latinè Princeps diaconorum dicitur. His etenim imperat; necnon Archipresbyteris, Presbyteris, aliisq; Clericis, quorum Ecclesiarum curam & ipse agit, eaq;, quæ corrigenda sunt, corrigit, nisi maioris sint momenti, vt ad Episcopum referri debeant: item examinat promouendos ad sacros Ordines & ad beneficia, quos & corporalitèr instituit[a], vt hinc meritò oculus Episcopi appelletur[b].

a c. adhæc. & passim. ext. h. tit. c. 1. §. Archidiaconus. & §. Archipresbyter. dist. 25. c. Diaconi. dist. 93.

b d. c. adhæc. vers. item in epistola. & Concil. Trident. Sess. 24 cap. 12. de reformat. vbi & quales eligi debeant. Quatenus autem visitant, vide j. titul. de censibus. §. vlt.

DE

DE OFFICIO ARCHIPRES-BYTERI.

TITVLVS XX.

ARCHIPRESBYTER, id eſt, Princeps ſiue primus Presbyterorum, à pleriſque Decanus appellatur[a]; hic ex decreto Cõ- " cilij Toletani ſuper omnes Presbyteros in ordine " Presbyterali poſitos, curam agit animarum: huius " eſt aſſiduè in Eccleſiâ ſtare, & in Epiſcopi ſui ab- " ſentia ad vicem eius miſſarum ſolemnia celebra- " re, & collectam dicere, aut cui ipſe iniunxerit[b].

a d.c. ad hæc. §. Archipresbyteri. ext. de officio Archidiaco.

b c.1. ext. de off. Archipresb. quæ explicatius recẽſentur in c.2. & c.3. ext. eod.

Archipresbyterorum duplex genus & de officio vtriuſque.

QVÆ quidem propria ſunt Archipresbyteri Vrbani, id eſt, in Vrbe conſtituti: De Rurali verò, ſiue ruri conſtituto, ita Synodus Rauennatenſis: Vt ſingulæ, *inquit*, plebes Archipresbyterum ha- " beãt propter aſſiduam erga populum Dei curam, " qui non ſolùm imperiti vulgi ſolicitudinem gerat; " verum etiam Presbyterorum, qui per minores ti- " tulos habitant vitam iugi circumſpectione custo- " diant, & qua vnuſquiſq; induſtria diuinum " opus exerceat, Epiſcopo ſuo " renunciet[c]. "

c tex. in c. fi. ext. eod.

DE OFFICIO PRIMICERII; SACRISTÆ ET CVSTODIS.

TITVLVS XXI.

Quæ spectant ad officium Primicerij.

AD Primicerij (qui & cantor siue præcentor dicitur[a],) curam pertinet; vt in docendo præsit Diaconis & aliis Ecclesiæ ministris, lectionesq; distribuat Diaconis ad nocturna clericorum officia[b].

Quæ ad Sacristam.

SACRISTÆ (qui & thesaurarius dicitur) incumbit custodia sacrorum vasorum, vestimentorum Ecclesiasticorum, siue totius thesauri Ecclesiastici, nec non eorum, quæ ad luminaria pertinent[c].

Quæ ad Custodem.

AD Custodem verò reliquarum rerum Ecclesiæ cura spectat: speciatìm verò, vt Archidiaconi iussu ad Canonicas horas signa tintinnabulorum det, item pallia & linteamina altaris seu cuncta vtensilia Ecclesiæ indesinentèr custodiat, lampades & laternam accẽdendo seu extinguendo peruigil existat[d]: nec non panem & vinum omni tempore præparatum ad Missam habeat[e].

a *Hostiens. in summa huius tit.*

b *ex c. vnico. ext. de offic. Primicerij. vbi & latiùs.*

c *tex. est in c. 1. ext. de offic. Sacristæ.*

d *tex. est in c. 1. ext. de offic. custod.*

e *c. 2. ext. eod.*

Clauſula adhunc & duos præcedentes titulos.

Hic tamẽ meminiſſe oportet ea, quæ de officiis Archidiaconi, Archipresbyteri, aliorumque diximus & ſi quæ ſimilia ſunt; in quibuſdam Eccleſiis alitèr quãdoq; obſeruari: quod minimè abſurdũ videri debet: cùm locorum conſuetudines, vbi rationabiles ſunt; iuri ſcripto derogare poſſint.[f].

[f] *c. dilecti. 4. ext. de arbitris. c. 2. ext. de conſued. l. fi. C. de emancipatio. adde quæ diximus de conſuetudine s̃. tit. de iuris non ſcripti partib.*

DE OFFICIO VICARII.

TITVLVS XXII.

Vicarius quis dicatur.

Vicarivs is diciur, qui vicem alterius gerit; qualis quidem eſt & Archidiaconus, aliiq;, de quibus proximè egimus[a], ſed cùm hi nomẽ proprium & adminiſtrationem ex Canonum præſcipto habeant: nõ ſolent appellari Vicarij: Nos enim eos ſolos Vicarios intelligimus, qui ab Epiſcopo, vel eius auctoritate ab alio conſtituuntur, & recepto loquendi more, ſimplicitèr Vicarij nominantur[b].

[a] *per tex. in c. 1. ext. de off. Archidiac. in c. 1. ext. de off. Archipreſ.*

[b] *de quib. agitur ext. & in 6. de off. Vicarij. & in c. vnico. in Clement. eod.*

De triplici genere Vicariorum.

Atqve horum quidam in Spiritualibus, id eſt, ad obeunda Spiritualia[c], quidam in temporalibus, quidam in vtriſq; ſimul, conſtituuntur[d].

[c] *Siritualium Vicariorum mentio fit in c. 3. verſ. Epiſcopo autem. de tempor. ord. in 6. in 4. c. ext. de offic. iud. ord.*

[d] *c. 2. hoc tit. in 6. c. 3. de prebend. in 6.*

De

De Vicariis in ſpiritualibus.

VICARII in ſpiritualibus rurſus, aut deſtinantur ad diuina miniſteria peragenda, aut ad exercendam iuriſdictionem rerum ſpiritualium.

De Vicariis ad diuina miniſteria.

RECEPTVM enim eſt apud ſacros canones, vt ille, qui parochialem Eccleſiam ſub beneficio annexã habet[e], aut qui ex iuſta & probabili causâ ab Eccleſia ſua abſuturus eſt, ſubſtituere ſibi poſſit Vicarium, ſed auctoritate Epiſcopi[f]: Similitèr & ipſe Epiſcopus, ſi vel inualetudine vel aliâs legitimè impediatur, vt concionibus, confeſſionibus, aliisq;, quæ ad ſalutem ſubditorum pertinent, ſupereſſe non poſſit. Nam & huic permiſſum eſt, viros idoneos ſibi aſſumere, qui illa exequantur. Vt autem idoneos ad manum habere poſſit Epiſcopus; decernit generale Concilium Lateranenſe perſonas idoneas deſignari & conſtitui in Cathedralibus & aliis Conuentualibus Eccleſiis[g].

e c. extirpandæ. 30. §. qui verò ext. de præb. Concil Trid. Seſſ. 7. cap. 7. de reform.

f c. peruenit. 28. ext. de appell. c. 4. ext. de clericis non reſiden. c. nõ oportet de cõſecrat. diſt. 5. vide Conc. Tri. Seſſ. 25. cap. 1. §. eadem omninò. de reform. & latè Hoſtienſ. in ſumma huius tit. §. & in quibus caſibus. Henricum Boich ad c. clericos. ext. eod. & j. tit. de cler. non reſid.

g c. inter cætera. 15. ext. de off. iud. ordin. & Conc. Trid. Seſſ. 5. cap. 2. de reform.

De Vicariis Epiſcopi in ſpiritualibus.

QVÆ autem cõcernunt iuriſdictionem rerum ſpiritualium; veluti ſunt, inquirere, punire, corrigere exceſſus ſubditorum, conferre beneficia & officia Eccleſiaſtica. Item excommunicare, ſuſpendere, interdicere, diſpenſare, vota commutare in caſibus Epiſcopo à iure permiſſis; & ſi quæ alia ſunt; ea ab Epiſcopo etiam ſine causâ impedito, rectè alteri demãdantur[h]. Qui Epiſcopi Vicarius in ſpiritualibus appellari ſolet.

h c. 2. c. 3. hoc tit. in 6.

De

De Vicariis in temporalibus.

SED & ea, quæ temporalis iurisdictionis sunt; vt sunt causæ matrimoniales, beneficiales, decimales, vsurariæ, & id genus aliæ, quæ fori contentiosi sunt; rectè ab Episcopo etiam sine causâ alteri committuntur[i]. Quem Vicarium, vulgò Officialem vocamus. Qui etsi mandatâ sibi ab Episcopo iurisdictione vtatur[k]; tamen vbi causam cognoscit, fingitur eadem cum Episcopo persona, idem vtriusq; auditorium[l]. Neq; enim ab Officiali ad Episcopum, sed ad Archiepiscopum appellatur[m]: quamuis ab Archidiacono aliisq; Prælatis inferioribus rectè prouocetur Episcopus, non Archiepiscopus; nisi aliud consuetudine receptum sit[n].

i d.c.2.c.cùm Episcopus.7.ibi, per se vel per alium. de offic.ordin.in 6.

k & idcircò iudex delegatus non immeritò dici posset. Secundùm ea, quæ diximus s. de off. & potest. iud. deleg.

l c.2. de consuetud. in 6. & hinc putant quidam officialẽ esse ordinarium, vt latius probat Hostiens. in sum. huius tit. num.2.

m d.c.2. de consuetud.

n c. Romana. §. ab Archidiaconis. de appellatio. lib. 6.

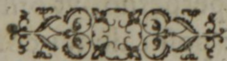
De Vicariis in spiritualibus & temporalibus simul.

CVM itaque ea, quæ iurisdictionis sunt spiritualis & temporalis; sigillatìm rectè ab Episcopo demandentur[o]; consequens est, ea simul omnia vni alicui committi posse[p]; vt tamen ea, quæ spiritualis iurisdictionis sunt, specialitèr exprimantur. In temporalibus enim sufficit, concessionem vel generalitèr Vicario factam fuisse[q].

o iuxta ea, quæ iam dicta sunt.

p quia nihil impedit, cùm aliâs à iudice ordinario vniuersa iurisd. demandari possit. l. prætor. 17. ff. De iurisd. om. iud.

q d.c.2. & c.3. hoc nostro tit. in 6.

I DE

DE OFFICIO COADIVTORIS.

TITVLVS XXIII.

COADIVTOR is dicitur, qui alteri in subsidium adiungitur explendi officij causâ; Isq; interdum Episcopo datur, interdum aliis Clericis.

Quibus ex causis, & qua formâ Episcopo & aliis Superioribus Coadiutor datur.

EPISCOPO ex his causis, & hac formâ Coadiutor datur, ex constitutione Bonifacij VIII. quàm hîc integram adscribam. Pastoralis, *inquit*, officij debitum exequentes, declaramus atq; statuimus; Coadiutorum Episcoporum & Superiorum Prælatorum dationem intelligendam esse de causis maioribus, & referendam ad Sedem Apostolicam, ac ab eâ (consuetudine non obstante contrariâ) tantummodo postulandam. Verùm ne hoc prætextu Ecclesiæ (existentes præcipuè in remotis) dispendia patiantur: nos earum in hac parte indemnitatibus præcauere volẽtes, hac generali constitutione sancimus; vt Episcopus senio aut valetudine corporali grauatus, vel etiam aliâs adeò impeditus perpetuò, vt officium suum nequeat exercere: possit de sui consilio & assensu Capituli vel maioris partis ipsius, vnum vel duos auctoritate Apostolicâ Coadiutores assumere, ad dictum

dictum officium exſequendum. Si verò Epiſcopus demens fuerit, & quid velit aut nolit exprimere neſciat, vel non poſſit; tunc eius Capitulum, vel duæ ipſius partes eâdem auctoritate vnum vel duos Coadiutores aſſumat idoneos, qui eius officium exequantur. Si autem Epiſcopus ſenio aut incurabili morbo grauatus, vel perpetuò impedimento detentus ad ſui executionem officij reddatur inutilis, & Coadiutorem aſſumere vel habere noluerit, licèt à Capitulo requiſitus, proprio ſe illius non indigere ſuffragio forſitan aſſerendo: tunc nil per Capitulum innouetur, ſed hoc caſu & etiam proximo, idem Capitulum Epiſcopi & Eccleſiæ ſuæ conditionem & ſtatum ac facti circumſtantias vniuerſas, quàm citò poterit, fidelitèr & explicitè referat ad notitiam dictę Sedis, recepturi humilitèr & efficacitèr impleturi, quod ſuper hoc per Sedem ipſam contigerit ordinari. Præſenti quoque adiicimus ſanctioni, vt Coadiutores huiuſmodi de prouentibus Prælatorum, in quorum aſſumentur auxilium, ſumptus recipiant moderatos, ab alienatione qualibet de bonis Eccleſiaſticis Prælatorum ipſorum vel Eccleſiarum ſuarum quomodolibet facienda penitus abſtinentes; rationem non ſolùm in diſtricto examine, ſed & Prælatis iiſdem (ſi ſanæ mentis extiterint) ac Capitulis eorundem, ſeu etiam ipſorum Prælatorum ſucceſſoribus (ſi hoc anteà non fecerint) plenariam reddituri. Cæterùm quòd de Epiſcopis præmittitur ad ſuperiores etiam Prælatos eſſe volumus & intelligimus referendum [a].

[a] tex. in c. vnico. de clerico ægrot. lib. 6.

De

De Coadiutore inferiorum Clericorum.

ALIIS verò inferioribus Clericis Coadiutor adiungitur, vbi & hi morbo impediti muneri ſuo ſupereſſe non poſſunt: vt in rectore Eccleſiæ leprâ, & in Archidiacono paralyſi laborantibus à SS.Pontificibus reſcriptum eſt[b]. Nec enim morbo implicitos moueri loco conuenit[c], ne afflictis (quod dici ſolet) addatur afflictio[d].

b in c.3 & in c.fi.ext. de Clerico ægrot. vide Panor. latius ad d.c.fi.
c c.Pontifices.7.q.1.
d c.ex parte.5.ext.de Clerico ægrot. c. cùm percuſsio.7.q.1.l. diuus ff. de offic.præſid.

De Coadiutore cum futurâ ſucceſſione.

NVLLVS verò Coadiutor cuiuſcunq; generis, cum futurâ ſucceſſione dari poteſt[e], nè inducatur votum captandæ mortis alienæ, contrà iuris vtriuſq; regulas[f]. Preterquam, ſi Eccleſiæ Cathedralis ſiue Monaſterij vrgens neceſſitas, aut euidens vtilitas poſtulauerit, Prælato dari Coadiutorem; qui tamen non alitèr cum futura ſucceſſione dabitur, quàm causâ prius à S.Pontifice diligentèr cognita, & concurrentibus in illo qualitatibus, quæ à iure & decretis Concilij Tridentini, in Epiſcopo & Prælato requiruntur. Alioqui conceſſio Coadiutoris ſurreptitia cenſebitur[g].

e Conc. Trid. Seſſ. 25. cap. 7. de reform.
f in c. 2.ext.de conceſſ. præb. in l.fi.C.de pact.
g Concil. Trid. d.c.7.

DE OFFICIO CAPITVLI, SEDE VACANTE, ET DE ADMINISTRATORE ET OECONOMO.

TITVLVS XXIV.

Mortuo vel capto Episcopo succedit intereà Capitulum.

QVIA verò Episcopo ab hac luce subtracto, non statìm illi alius sufficitur, idcircò ne mora hæc damnosa sit Ecclesię vacanti cōstitutū est à SS. Canonibus, vt intereà administratio tam spiritualium quàm temporalium rerum, penes Capitulum sit eiusdem Ecclesiæ[a]. Idem fit, & si Episcopus à Paganis vel à Schismaticis captus & nondum Ecclesiæ suæ restitutus sit: nisi hac de re consultus S. Pontifex alitèr censuerit[b].

a *c.3. de supp. negl. prælat. in 6. ibi, ac si sedes per mortem. c. cùm olim. 14. ext. de maior. & obed. c.1. d. tit. in 6.*

b *d. c.3.*

In quæ non succedat Capitulum.

HINC tamen excipiuntur beneficia Ecclesiastica, quę ad Episcopi collationem pertinent: nam hæc successori Episcopo reseruantur ab eo conferenda[c]. Item quæ sunt ordinis Episcopalis; puta, ordinare clericos, consecrare Ecclesias, & similia; quæ neq; per Capitulum sed per vicinos Episcopos explicari debent[d]. Cæterum, an Capitulum sedeuacante dimissorias dare possit, alibi retulimus[e].

c *c. 2. ext. Ne sede vacante. c. fi. in fi. de supp. negl. in 6. iuncto c. vnico. Ne sede vacante in 6.*

d *c. Pontifices. 7. q. 1. c. is cui. 42. infi. de electio. in 6. gloss. ad d. c. 3. in verbo spiritualib. iuncto c. 4. dist. 68. vide quæ de administratione fusius tradunt Panor. & alij ad c. cùm conferant.*

olim. ext. de maior. & obed. e *in §. vbi tamen. §. Qui ord. Ecclesiast.*

De administratore Ecclesiæ Cathedrali constituendo.

PORRO, si Capitulum in hac administratione perperàm aut negligentèr se gesserit; tunc Archiepiscopo potestas sit, vocato ad se Capitulo, causæq; cognitione adhibita, Visitatorem siue Administratorem, vacanti præficere Ecclesiæ [f]. Qui certè casus singularis est: cùm aliâs Ecclesiæ Cathedrali vacanti Visitator siue Administrator ab alio quàm à Romano Pontifice constitui non possit [g].

f c. fi. iuncto c. 3. de suppl. neglig. præla. in 6.

g c. fi. d. tit. in 6.

De Oeconomo, Officiali seu Vicario, & administratoribus, sede vacante, ex Concilio Tridentino.

CÆTERVM Concilium Tridentinum hac in re ita censuit: Capitulum, *inquit*, sede vacante vbi fructuum percipiendorum ei munus incumbit, Oeconomum vnum vel plures fideles & diligẽtes decernat, qui rerum Ecclesiasticarum & prouentuum curam gerant, quorum rationẽ ei, ad quem pertinebit, sint reddituri. Item Officialem seu Vicarium infrà octo dies post mortem Episcopi constituere vel existentem cõfirmare omninò teneatur, qui saltem in iure Canonico sit Doctor vel Licentiatus, vel aliâs, quantum fieri poterit, idoneus: si secus factum fuerit, ad Metropolitanum deputatio huiusmodi deuoluatur; & si Ecclesia ipsa Metropolitana fuerit, aut exempta, Capitulumq;, vt præfertur negligens fuerit, tunc antiquior Episcopus ex Suffraganeis in Metropolitana, & propinquior Episcopus in exempta Oeconomum &

Vicarium idoneos poſſint conſtituere. Epiſcopus " verò ad eandem Eccleſiam vacantem promotus " ex iis, quæ ad eum ſpectant, ab eiſdem Oecono- " mo, Vicario, & aliis quibuſcunq; Officialibus & " Adminiſtratoribus, qui Sede vacante fuerunt à " Capitulo vel ab aliis in eius locum conſtituti, et- " iamſi fuerint ex eodem Capitulo; rationem exi- " gat officiorum, iuriſdictionis, adminiſtrationis, " aut cuiuſcunq; eorum muneris; poſſitq; eos puni- " re, qui in eorum officio ſeu adminiſtratione deli- " querunt, etiamſi prædicti Officiales redditis rati- " onibus à Capitulo vel à deputatis ab eodem, ab- " ſolutionem aut liberationem obtinuerint. Eidem " quoq; Epiſcopo teneatur Capitulum de ſcripturis " ad Eccleſiam pertinentibus, ſi quæ ad Capitulum " peruenerunt, rationem reddere [h]. "

h *ex Conc. Trid. ſeſſ. 24. cap. 16 de reforma.*

Sede vacante nihil innouandum.

ET cùm Sede vacante nihil innouari Canones iubeant [i]; ſubſequens eſt, neq; iudicium [k], neque præſcriptionem aduerſus Eccleſiam vacantem valere [l]; neq; vnitam Eccleſiam illi interim adimi poſſe [m].

i *tit. ext. Ne ſede vacante.*
k *c. fi. ext. d. tit.*
l *c. 4. c. 10. c. 15. ext. de præſcriptio.*
m *c. 1. ext. d. tit. Ne ſede vacante.*

DE

DE REGVLARIBVS ET MONACHIS.

TITVLVS XXV.

Qui Regulares.

NVNC ad tertiũ genus perſonarum tranſeamus: has Regulares ſuprà diximus [a], eò quòd certæ viuendi regulæ, ſingulariter, id eſt, præter communem aliorum Chriſtianorum morem adſcriptæ ſint: Sunt autem Monachi, Moniales, Canonici regulares, Milites, Hoſpitalarij & Teutonici, Religioſi Societatis Ieſu, aliique his ſimiles, qui ſub certâ & probata â Sede Apoſtolica regulâ ad tria vota, paupertatis ſcilicet, caſtitatis & obedientiæ ſe obſtrinxerunt [b].

a *tit. de iure perſonar.*

b *c. fi. ext. de religioſ. domib. iuncto c. vnico. eod. tit. in 6. c. cùm ad monaſterium. 6. ext. de ſtatu Monach.*

Monachi vnde dicti.

AC inprimis Monachi & Moniales à ſolitudine clauſtri, cui ſe addixerunt, nomen ſortiti ſunt [c]; Monachus enim græcè, latinè ſingularis dicitur [d], non quòd ſeparatim extrà aliorum fratrum conſortium viuat (id enim Monacho à SS. canonibus interdictum eſt [e]) ſed quod ſemotus à vita & moribus ſecularium, ſoli Deo quaſi mundo mortuus, vacare debeat [f].

c *c 1. c. 8 placuit. 16. q. 1.*

d *d. c. 1.*

e *c. 2. ext. de ſtatu monach. c. penult. & vlt. ext. de capell. monach. c. 1. §. ad hæc. de ſtatu monach. in Clement.*

f *c. qui verè. iuncto d. c. placuit. 16 q. 1.*

Monachi aut fiunt oblatione parentum, aut propriâ profeßione.

FIVNT autem Monachi; aut parentum oblatione, aut propriâ profeſſione [g]: oblatione parentum;

g *c. monachum. 20. q. 1. c. cùm virum. 12. ext. de regularib.*

tum; puta, si pater vel mater filium filiamuè impuberem intrà septa Monasterij in disciplinam regularem tradat[h]. Quo tamen casu filius vel filia adultior facta, id est, pubertatis annos ingressa, dissentire poterit, & ad secularem vitam redire[i]. Neque enim religionis monasticæ professio antè pubertatem emissa obligat, propter defectum iudicij[k].

Propria professio aut est expressa aut tacita.

PROPRIA professione quis Monachus efficitur; vel expresse, vel tacitè: Expresse, si pubes Religioni nominatim se deuoueat in man⁹ Abbatis vel alteri⁹ Superioris; aut factam anteà professionem, expresse ratam habeat, etiam habitum monasticum non assumendo. Non enim Monachum facit habitus, sed professio[l].

De anno probationis.

NEQVE impedit, quòd professionem præcedere debeat annus probationis[m]. Quia id obtinet, vbi nondum professio emissa est; At eâ emissâ, nullâ aliâ probatione opus est: cùm multa fieri prohibentur, quæ tamen facta valent[n].

De anno probationis Mendicantium.

PLANE in Ordinibus Mendicantium, videlicet Minorum, Dominicanorum, & similium, singularitèr constitutum est; ne quis absq; probationis anno, ad professionem Ordinis admittatur. Quod si secus factum fuerit, non tantùm admissus

K eorum

h c. 2. d. q. 1.

i c. illud. iuncto c. 1. 20. q. 1. c. significatum. 11. c. cùm simus. 14. et vtrobiq. Panor. ext. de reg.

k c. 1. de regularib. lib. 6.

l c. porrectum. 13. iuncto c. ad Apostolicam. 16. & c. ex parte 22. ext. de regularib. c. 1. eod. in 6.

m d. c. ad Apostolicã. Adde c. Gonsaldus. 17. q. 1. et iura ibid. in glos. Quibus interdũ añus, interdum biennium, interdũ trienniũ datur ad probandũ: & idcircò arbitrariũ est. Panor. ad d. c. ad Apostolicam.

n c. ad nostram. 4. c. ad Apostolicam. 16. c. statuimus. 23. de regularibus.

eorum Ordini non alligatur; verùm etiam ipsi receptores suspensione ab aliorum receptione aliáque grauiori Ordinis sui pœnâ coërcentur[o].

o vti latius videre est in c. 2. & c. 3. de regularibus lib. 6.

Tacita professio.

TACITA professio inducitur; quando quis non verbis, sed alio indicio mentem suam explicat Religionis à se tacitè susceptæ; veluti, si maior quatuordecim annis Religionis habitum per annum gestet, vbi is Nouitiis & professis communis & indistinctus est: At vbi distinctus est, sufficit Professorum habitum triduo gestâsse[p].

p c. 1. c. 3. vbi latius, de regularibus. lib. 6. c. 2. eod. in Clement. c. ad nostram. ?. ext. eod. tit.

Correctio ex Concilio Tridentino.

VERVM hodiè ex præscripto Concilij Tridentini hoc iure vtimur; quòd professio cuiuslibet Religionis fieri non possit, antè expletũ decimum sextum annum & probationem annuam; nullamque antè facta obligationem inducat. Verba Concilij hæc sunt: In quacunque Religione tam virorum quàm mulierum professio non fiat ante decimum sextum annum expletum, nec qui minore tempore, quàm per annum post susceptum habitum in probatione steterit, ad professionem admittatur. Professio autem antea facta, sit nulla: nullamq; inducat obligationem ad alicuius Regulæ vel Religionis vel Ordinis obseruationem, aut ad alios quoscunq; effectus[q]. Nulla quoq; renunciatio aut obligatio anteà facta, etiam cum iuramento, vel in fauorem cuiuscunq; causæ piæ, valeat, nisi cum licentia Episcopi siue eius Vicarij

q textus est in c. 15 Sess. 25. de regularibus.

fiat intrà duos menses proximos antè professionē: ac non aliâs intelligatur effectum suum sortiri, nisi secutâ professione: alitèr verò facta, etiamsi cum huius fauoris expresśâ renunciatione etiam iuratâ, sit irrita & nullius effectus [r].

r tex. est in cap. 16. eiusdem sess. 25. de regular.

Noua Religio nec institui, nec suscipi debet.

SED & cautum est in Concilio Lugdunensi generali: ne quis nouum Ordinem aut Religionem inueniat, vel habitum nouæ Religionis assumat, sed quicunq; ad Religionem conuerti voluerit, vnam de approbatis assumat. Similitèr qui voluerit religiosam domum de nouo fundare, Regulam & institutionem accipiat de approbatis [s].

s tex. est in c. fi. ext. de religios. domib iuncto c. vnic. eod. tit. in 6.

De Monacho diuersorum Monasteriorum.

QVIN additum est in eodē Lugdunensi Concilio: ne quis in diuersis Monasteriis locum Monachi habere præsumat: nec vnus Abbas pluribus Monasteriis præsideat [t].

t d. c. fi. in fi. Idē in Præfectis Monialium statutū est à Conc. Trid. Sess. 25. cap. 7.

De migratione Monachi ad aliud Monasterium, & de bonis Monachorum.

ADHÆC, interdictum est Monacho, priuatâ auctoritate commigrare ab vno Monasterio ad aliud, aut aliquid proprij sibi vsurpare [u]. Cùm vtrumq; professioni suæ aduersetur [x]. Licèt alioqui ipsi permissum sit ad arctiorem Religionem transire, petitâ tamen à Prælato suo licentiâ, quamuis non obtentâ [y]. Exceptis Religiosis Ordinum Mendicantium, quibus omnis ad alium Ordinem (præterquam Carthusiensium) transitus interclusus est, absq; speciali gratiâ Sedis Apostolicæ [z].

u c. Ioannes 5. ext. de regular. c. cùm ad monasteriū. 6 ext. de statu monach. c. non dicatis. 12. q. 1. Conc. Trid. Sess. 25. cap. 2. & c. 19. in fi de regularib. & Sess. 14 cap. 1 de refor.
x d. c. cùm ad monast.
y c. licèt. 18. ext. de reg.
z c. 1. de regularibus in extrauag. commu.

Abdicatio proprietatis quàm sit propria Religioso.

Et quidem proprietatis abdicatio ita Religioso propria est, vt ne quidem S. Pontifex huius gratiam facere possit [a], adeoq; iubetur Religiosus, qui proprium possedisse sub mortẽ deprehensus est, extrà Monasterium, vnà cum eo, quod possedit, in sterquilinio humari; exemplo D. Gregorij [b]. Vt hinc prudentèr statutum sit ad Innocentio III. vt si quid Monacho specialitèr destinetur ab alio, id non ipse recipiat, sed Abbati, vel Priori vel Cellario Monasterij consignetur [c]. Explicatius verò Concilium Trid. Nemini, *inquit*, Regularium tam » virorũ quàm mulierũ, liceat bona immobilia vel » mobilia, cuiuscunq; qualitatis fuerint, etiam quo» uis modo ab eis adquisita, tanquam propria, aut » etiam nomine Conuentus possidere vel tenere: » sed statìm ea Superiori tradantur, Conuentuiq; » incorporentur. Nec deinceps liceat Superioribus » bona stabilia alicui Regulari concedere, etiam ad » vsumfructum vel vsum, administrationẽ aut com» mendam. Administratio autem bonorum Mona» steriorum seu Conuentuum, ad solos Officiales » eorundem, ad nutum Superiorum amouibiles, » pertineat. Mobilium verò vsum, ita Superiores » permittãt, vt eorum suppellex statui paupertatis, » quam professi sunt, conueniat: nihilq; superflui in » eâ sit, nihil etiam quod sit necessarium eis dene» getur. Quod si quis alitèr quidquam tenere de» prehensus aut conuictus fuerit; is biennio actiuâ &

a *d. c. cùm ad monast.*

b *d. c. cùm ad monast.*

c *in saepè d. c. cùm ad monasteriũ. vers. vnde si quicquã alicui.*

passiuâ voce priuatus sit; atq; etiam iuxtà suæ Regulæ & Ordinis constitutiones puniatur[d].

d *tex. est Concil. Trid. in ca. 2 Sess. 25. de regularib.*

De bonis in communi possidendis à Monasterio, eiusdē Concilij Tridentini hoc decretum extat:

Concedit sancta Synodus omnibus Monasteriis & domibus, tam virorum quàm mulierum & mendicantium: exceptis domibus fratrum sancti Francisci Capucinorum, & eorum, qui Minorum de obseruantiâ vocantur, etiam quibus aut ex constitutionibus suis erat prohibitum, aut ex priuilegio Apostolico non erat concessum, vt deinceps bona immobilia eis possidere liceat[e].

e *d. Sess. 25. de regularib. cap. 3.*

De Monialium egressu, & de externorum ingressu in Monasterium.

Porro illud prætereundum non est: nemini Sanctimonialium licere post professionem, exire à Monasterio, etiam ad breue tempus quocunq; prætextu, nisi ex aliquâ legitimâ causâ ab Episcopo approbanda; indultis quibuscunq; & priuilegiis non obstantibus[f]. Sed nec ingredi intrà septa Monasterij alicui licet, cuiuscunq; sit generis, vel conditionis, sexus, vel ætatis: sine Episcopi vel Superioris licentiâ in scriptis obtentâ, sub excõmunicationis pœnâ ipso facto incurrenda[g]. Vt hinc Moniales ad suscipiendum in se iudicium, vel ad dicendum testimonium foris, à iudice euocari non possint[h].

f *Concil. Trid. d. Sess. 25. cap. 5. de regularib. adde & c. vnic. de statu regularium. in 6.*

g *d. Sess. 25. cap. 5. §. nemini ibi latius.*

h *d. c. vnico. §. porrò. c. 2. de iudic. lib. 6.*

Casus, quo Monialis licitè egreditur Monasterium.

VBI tamen Monasterium feudum recognoscit à Principe, seu domino temporali; & homagium siue fidelitatis Sacramentum per Abbatissam aut Priorissam præstandum sit: hac quidem specie licebit ipsis (nisi obtinere possint à domino, vt id per procuratorem fiat) honesto & decente comitatu exire Monasterium; vt tamen homagio siue fidelitatis iuramento præstito, è vestigio ad Monasterium reuertantur [i].

i *d.c. vnico. §. verum.*

De Biguinis.

DE Biguinis, quæ hoc nomine vulgò appellantur, disputare hîc non attinet, cùm Monialium numero non censeantur, vtpote obedientiæ vel paupertatis voto minimè adstrictæ, atque adeò nulli Regulæ à Sede Apostolica approbatæ. Has quidem Clemens v. quod alitèr de misteriis fidei nostrę sentirent, vnâ quasi clausulâ abrogauerat [k]; Verùm postea Ioannes XXII. eâs, quæ culpâ carent, nec suspectæ sunt, declarauit eadē Clementis constitutione non contineri; ac proinde nullo incommodo afficiendas [l]. Hæc de Monachis, Monialibus & Biguinis [m].

k *c. 1 de religios. domibus in Clement. iunge & c. 3 de hæreticis in Clement.*
l *c. vnico. de religiosis domib. in extrauag. commun.*
m *quæ latius persequere indicatis locis præcipuè Conc. Trid.*

De Canonicis Regularibus.

CANONICI verò Regulares; tametsi tria substantialia probatæ Religionis vota instar aliorum Monachorum, profiteantur; in hoc tamen à Monachis distant, quod Ecclesiæ parochiali præfici possint, Monachi non item [n]: adhibito tamē tempera-

n *c. quod Dei. §. iuncto c. 2. ext. de statu monach.*

pera-

peramento Concilij Tridentini, quo hodiè Canonici Regulares prohibentur promoueri ad curata beneficia ſecularia [o].

o Seſſ. 14. cap. 11. de reforma.

De Religioſis militibus, & Societatis IESV.

MILITES Hoſpitalarij (qui hodiè Melitenſes ſunt) & Teutonici [p]; item Religioſi Societatis IESV [q]; licèt hi omnes iiſdem, quibus Monachi, votis obſtricti ſint; tamen in plurimis quoad viuendi modum à cæteris Religioſis diſſident; vt teſtantur eorũ Regulæ à Sede Apoſtolicâ approbatę [r].

p de illorum origine vide Chaſſaneum in catalogo gloriæ mũdi. 9. parte. 4. conſid. cum ſeqq.
q de his vide Concil. Trid. Seſſ. 25. cap. 16. de regularib.
r vt videre eſt apud alios.

DE VITA ET HONESTATE CLERICORVM.

TITVLVS XXVI.

POSTREMO hîc ſubiiciendum eſt de vitâ & honeſtate Clericorum; quam vel ipſa nominis notio indicat; κλῆρος enim græcè (vnde Clerici) latinè ſors dicitur, eò quod de ſorte ſint Domini; vel quia Dominus ſors, id eſt, pars illorum eſt [a], ſicut & ſuprà meminimus [b].

a c. Clericus. 12. q. 1.
b §. de iure perſonarũ.

Clericorum vita ac mores in genere.

QVAPROPTER ſic decet omninò Clericos « in ſortem Domini vocatos vitam moresq; ſuos « omnes cõponere, vt habitu, geſtu, inceſſu, ſermo- « ne, aliiſq; omnibus rebus nil, niſi graue, modera- « tum ac religione plenum præ ſe ferant, leuia et- «

iam

„ iam delicta, quæ in ipsis maxima essent, effugiant; „ vt eorum actiones cunctis adferant venerationē[c]. Nam & hùc spectat illud Innocentij II. in Concilio Lateranensi: Præcipimus, *inquit*, vt tam Episco-„ pi quàm Clerici in statu mentis, in habitu corporis „ Deo & hominibus placere studeant, & nec in su-„ perfluitate, scissurâ aut colore vestium, nec in ton-„ surâ, intuentium (quorum forma & exemplum es-„ se debent) offendant aspectum; sed potius, quod „ eorum deceat sanctitatem, præ se ferant. Quod si „ moniti ab Episcopis emendare noluerint, Ecclesi-„ asticis careant beneficiis[d].

c *ex Conc. Trid. Sess. 22. cap. 1. de reforma.*

d *tex. est in c. fi. 21. q. 4.*

De habitu Clericorum in specie.

QVARE speciatìm Clericis interdicitur; nè pannis rubeis aut viridibus, aut habitu breuiori aut longiore vtantur, sed qui conuenit eorum Or-„ dini, nullo alio admixto[e]. Omne quippè, quod „ non propter necessitatem suam, sed propter ve-„ nustatem accipitur, elationis habet calumniam, „ quemadmodum Magnus ait Basilius[f].

e *c. penult. ext. de vita & honest. cler. c. 2. eod. in 6.*

f *citatus in c. 1. circa fi. 21. q. 4.*

De moribus Clericorum in specie.

ITEM; nè comam aut barbam* nutriant; sed gerant coronam & tonsuram congruentem[g]: similitèr abstineāt ab armis, ab officiis & commerciis ciuilibus: à minis, ioculatoribus, histrionibus, à lusu alearum & taxillorum, adeò vt ne quidem his ludentibus aliis, interesse possint: item à tabernis, annulorum gestatione, nisi quibus ex officio dignitatis annulos deferre licet[h]: item à venationibus & syluaticis euagationibus[i]: ab vsu Chi-

* *De coma aliter consuetudine receptū est in Germania. Barba vtuntur Itali vel ex consuetudine, vel ex permissione S. Pontifi.*

g *c. 4. c. 5. c. 7. c. penult. ext. h. tit.*

h *de his & similibus in c. 2. & c. penult. ext. eod. Concil. Trid. Sess. 14. cap. 6. de reform.*

i *toto tit. ext. de clerico venatore.*

Chirurgiæ, quæ aduſtionem vel inciſionem infert: nec non à iudicio ſanguinis, atque adeò à loco ſupplicij quod publicè exercetur[k].

k c. penult. & c. clerici. 5. ext. ne clerici vel mona.

Clerici à ſuſpectâ muliere abſtinere debent ſub pœnis hîc expreſſis.

ILLVD grauiſſimè interdicitur Clericis; nè cũ muliere incontinentiæ ſuſpectâ, conuerſationem ineant; alioqui excommunicandi ſi contumaces ſint[l]. Multò verò minus, vt ſuſpectam domi foueant, etiamſi ea mater ſit, amita aut ſoror; Quia « inſtigante diabolo, *inquit Concilium Moguntinenſe*, « & in illis ſcelus perpetratum reperitur, aut etiam « in pediſſequis earundem[m]. Atque hi licèt per ſu- « ſpenſionem à beneficiis & officio Eccleſiaſtico, item per depoſitionem & excommunicationem conſtringi poſſint, vt concubinam ſiue fornicariam domo eiiciant; non tamen eam abiurare cogendi ſunt, propter metum periurij[n].

l c. 2. ext. de cohabit. clericor.

m c. 1. ext. eod. de cohabita.

n c. 3. c. 4. c. 5. c. 6. ext. de cohab. clericor.

Decretum Concilij Tridentini in Clericos incontinentes.

QVAM rem & Concilium Tridentinum accuratius perſequens, hæc quę ſequuntur, conſtituit; Quàm turpe, *inquiens*, ac Clericorum nomine qui « ſe diuino cultui addixerunt, ſit indignum in impu- « dicitię ſordibus immundoq; concubinatu verſari, « ſatis res ipſa communi fidelium omnium offenſi- « one ſum̃oq; Clericalis militiæ dedecore teſtatur: « Vt igitur ad eam quam decet, continentiam ac vi- « tæ integritatem, Miniſtri Eccleſiæ reuocentur, « populuſq; hinc eos diſcat reuereri, quò illos vitâ «

» honestiores cognouerit; prohibet sancta Synodus
» quibuscunq; Clericis, nec cõcubinas aut alias mu-
» lieres, de quibus possit haberi suspicio, in domo
» vel extrà detinere, aut cum iis vllam consuetudi-
» nem habere audeant, alioqui pœnis à sacris Cano-
» nibus vel Statutis Ecclesiarum impositis punian-
» tur. Quod si à Superioribus moniti, ab iis se non
» abstinuerint; tertiâ parte fructuum, obuentionum
» ac prouentuum beneficiorum suorum quorum-
» cunq; & pensionum ipso facto sint priuati, quæ fa-
» bricæ Ecclesiæ aut alteri pio loco arbitrio Episco-
» pi applicetur. Sin verò in delicto eodem cum eâ-
» dem vel alia fœminâ perseuerantes secũdę moni-
» tioni adhuc nõ paruerint, non tantùm fructus oẽs
» ac prouentus suorum beneficiorum & pensiones
» eo ipso amittant, quæ prædictis locis applicentur,
» sed etiam à beneficiorum ipsorum administratio-
» ne, quoad Ordinarius, etiam vti Sedis Apostolicę
» delegatus arbitrabitur, suspendantur; & si ita su-
» spensi nihilominus eas non expellant, aut cum iis
» etiam versentur, tunc beneficiis, portionibus ac
» officiis & pensionibus quibuscunque Ecclesiasti-
» cis perpetuò priuentur, atque inhabiles ac indi-
» gni quibuscunque honoribus, dignitatibus, bene-
» ficiis ac officiis in posterum reddantur: donec
» post manifestam vitæ emendationem, ab eorum
» Superioribus cum iis ex causâ visum fuerit dispẽ-
» sandum. Sed si postquam eas semel dimiserint,
» intermissum consortium repetere, aut aliâs huius-
» modi scandalosas mulieres sibi adiungere ausi fu-
» rint, præter prædictas pœnas excommunicatio-

nis

nis gladio plectantur; nec quæuis appellatio aut exemptio prædictam executionem impediat aut suspendat: Supradictorumq; omnium cognitio non ad Archidiaconos nec ad Decanos aut alios inferiores, sed ad Episcopos ipsos pertineat, qui sine strepitu & figurâ iudicij, & solâ facti veritate inspectâ, procedere possint.

Clerici verò beneficia Ecclesiastica aut pensiones non habentes, iuxtà delicti & contumatiæ perseuerantiam & qualitatem ab ipso Episcopo carceris pœna, suspensione ab Ordine, ac inhabilitate ad beneficia obtinenda, aliisuè modis iuxta sacros Canones puniantur. Episcopi quoq; (quod absit) si ab huiusmodi crimine nō abstinuerint, & à Synodo Prouinciali admoniti, se non emendauerint; ipso facto sint suspensi, & si perseuerent, etiam ad Sanctissimum Romanum Pontificem ab eâdem Synodo deferantur, qui pro qualitate culpæ etiam per priuationem, si opus erit, in eos animaduertat [o].

o tex. est Concil. Trid. Sess 25. cap. 14. de reforma.

Clericus concubinarius siue fornicator an in officio vitandus.

His affinis quæstio incidit; an Clerici concubinarij siue fornicatoris, officium audiendum sit, nondum peractâ ab eo pœnitentia? Et responsum est, à Gregorio IX. quod cùm hic, quoad se tantùm suspensus sit, non verò quoad alios; in officio nequaquam vitari debeat: nisi peccatum huiusmodi sit notorium per sentētiam, seu per confessionem factam in iure, aut per euidentiam rei, quæ tergiuersatione aliqua cælari non possit [p].

p c. fi. ext. de cohab. clericor. c. 5. & 6. dist. 32. vide Nauarrum in Manuali, cap. 25. num. 77.

Quibus Clericis non est permissum audire Leges & Medicinam.

AD extremum: Cùm ab Alexandro III. interdictum esset Religiosis, ne post votum & professionem emissam, ad audiendas Leges seculares aut aut Phisicam; Monasterium egredi possint; constitutâ inter alia excommunicationis pœnâ in transgressores[q]. Idem postea traductum fuit ab Honorio III. ad Archidiaconos, Decanos, Plebanos, Præpositos, Cantores & alios Clericos personatum habentes, item ad Presbyteros[r], adhibitâ tamen moderatione Bonifacij VIII: quâ Plebani nondum Sacerdotij Ordine insigniti, neque Capellas sub se habentes, in quibus Clerici perpetui instituuntur; hac interdictione Honorianà liberantur[s].

[q] *c.3. iuncto c. fi. ext. ne clerici vel mona. per Physicã intellige Medicinam. Nauarrus in Manuali. cap. 27. nu. 116.*

[r] *c. fi. ext. d. tit.*

[s] *Vt videre est in c. 1. eod. tit. ne clerici.*

FINIS LIBRI PRIMI.

SVM-

SVMMÆ IVRIS CANONICI.

LIBER SECVNDVS Qui est de rebus.

DE RERVM DIVISIONE.

TITVLVS I.

VPERIORE LIBRO EXPOsuimus de iure personarum: modò de altera tripartitæ diuisionis iuris parte, quæ est de rebus, pertractemus. Summa verò Ecclesiasticarum rerum diuisio hæc est: quod aut sunt corporales, aut incorporales. Corporales sunt, quæ tangi aut alio corporis sensu percipi possunt, veluti sunt Sacramenta Ecclesiæ, templa, monasteria, calices, prædia, syluę, fructus & similia. Incorporales sunt, quæ nullo sensu corporis percipiuntur; vtpote, quæ in iure consistunt; vt sunt, electio, collatio, institutio, ius patronatus, ius decimandi, succedendi, sepeliendi; & obligationes quoquo modo contractæ.

Similis diuisio extat apud Iustinianum tit. Institut. de rebus corporalib. & incorporal.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

TITVLVS II.

De notione Sacramenti & eius definitione.

SACRAMENTI varia acceptio eſt; Quandoque idem ſignificat, quod iuſiurandum [a]: quandoque rem abditam ſiue occultam [b]; in propoſito autem argumento, denotat ſignum rei ſacræ: Quâ ſignificatione ita vulgò definiri ſolet: Sacramentum eſt inuiſibilis gratiæ viſibilis forma [c]. Vel, vt explicatius in eandem ſententiam: Sacramentum, eſt inuiſibilis gratiæ viſibile ſignũ, ad noſtram iuſtificationem inſtitutum [d].

a vt in Auth. Sacramenta puberum. C. Si aduerſus venditio. in l miles §. ignominioſa. ff. de re militari. hinc ſacramentales, in vſib. feudor. c. 1. circa fi. Tit. ſi de inueſtitum inter.

b vt apud D. Paulum 1. ad Epheſios 1. cap. & apud Thobiam cap. 2.

c extat in c. ſacrificiũ. 32. de conſecrat. diſt. 2.

d Catechiſmus Romanus de Sacrament. in genere. cap. 1. num. 3. in fi. adde c. multa. 83. circà med. 1. q. 1. & Bellarmin. de Sacrament. lib. 1. cap. 11.

Septem nouæ legis Sacramenta.

SVNT autem nouæ legis Sacramenta ſeptem; videlicet, Baptiſmus, Confirmatio, Euchariſtia, Pœnitentia, extrema Vnctio, Ordo & Matrimonium [e].

e Concil. Florent. in inſtructione Armeniorum ſub Eugenio IV. & Tridentin. Seſſ. 7. can. 1. de Sacrament.

Sacramentorum quædam neceſſaria, quædam arbitraria.

HORVM quædam ad ſalutem neceſſaria ſunt: quædam non ſunt, ſed voluntaria, id eſt, pro cuiuſque arbitrio & voluntate ſuſcipiuntur [f]. Neceſſaria ſunt, Baptiſmus, Confirmatio, Euchariſtia, Pœnitentia & extrema Vnctio: hæc enim ſine

f c. veniens. 8. ext. de tranſact. Concil. Trid. d. Seſſ. can. 4.

ne periculo ſalutis prætermitti, aut certè temerè negligi non poſſunt[g]. Voluntaria ſunt, Ordo & Matrimonium[h].

g probat tex in c. nulla præter. cum c ſeq. de conſecrat. diſt. 4. in c. 1. cum c. ſeq. de conſecrat. diſt. 5 in c. omnis vtriuſque. 12. ext. de pœnit. & remiſſ. & in c. 1. 26. q. 7.
h c. 2. c. 14. ext. de ſponſal. 1. ad Corinth. 7.

Quædam characterem imprimunt, quædam non imprimunt.

RVRSVS ex Sacramentis, quædam characterem imprimunt, id eſt, ſignum quoddam ſpirituale & indelebile: vnde nec iterari poſſunt abſq; ſacrilegio; veluti Baptiſmus, Confirmatio & Ordo[i]: cætera repeti non prohibentur[k].

i Concil. Trid. d. Seſſ. can 9.
k De extrema vnctione probat Conc. Trid. Seſſ. 14. cap 3. in doctrina de Sacram. ext. vnctio. De Euchariſtia, Pœnitentia & Matrimonio probat præter alia, quotidianus vſus.

Ad quid ordinata ſunt nouæ legis Sacramenta.

ET quidem per Baptiſmum ſpiritualitèr renaſcimur: per Confirmationem augemur in gratia & roboramur in fide: renati autem & roborati nutrimur diuinâ Euchariſtiæ alimoniâ. Quod ſi per peccatum ægritudinem incurrimus animæ, per Pœnitentiam ſpiritualitèr ſanamur; ſpiritualitèr etiam & corporalitèr (prout animæ expedit) per Extremam Vnctionem: per Ordinem verò Eccleſia gubernatur & multiplicatur ſpiritualitèr: per Matrimonialium corporalitèr augetur[l].

l Concil. Florent. in inſtructione Armeniorum de Sacramētis, ſub Eugenio IV.

De eſſentialibus Sacramentorum.

OMNIA autem Sacramenta tribus perficiuntur; videlicet rebus tanquam materiâ; verbis tanquam

„ quam formâ; & perſonâ miniſtri conferentis Sa-
„ cramentum cum intentione faciendi quod facit
„ Eccleſia: quorum ſi aliquid deſit, non perficitur
„ Sacramentum[m].

m Concil. Florent. d. loco. De intentione miniſtri eſt & Concil. Trident. d. Seſſ. 14. can. 11. In Sacramento tamen Matrimonij, loco verborum ſunt literæ vel nutus, vel aliud ſignum conſenſum matrimonialem exprimens. c. cùm apud ſedem. 23. c. is qui fidem. 30. ext. de ſponſal. c. vnico. §. 1. de deſponſat. impub. lib 6.

De Miniſtro Sacramentorum.

„ Et quia Miniſtri in Sacramentorum functio-
„ ne non ſuam ſed Chriſti perſonam gerunt, eâ re
„ fit, vt ſiue boni ſiue mali ſint (modò eâ formâ &
„ materiâ vtantur, quam ex Chriſti inſtituto ſemper
„ Catholica Eccleſia ſeruauit, idque facere propo-
„ nant, quod Eccleſia in eâ adminiſtratione facit)
„ verè Sacramentum conficiant & conferant; ita vt
„ gratiæ fructum nulla res impedire poſſit, niſi qui
„ ea ſuſcipiunt, ſeipſos tanto bono fraudare, & Spi-
„ ritui ſancto velint obſiſtere[n].

n Catechiſ. Rom. in 2. parte de Sacram. num. 17. c. 2. diſt. 19. c. Sic autem. c. Sacramenta. cum aliquot cc. ſeqq. 1. q. 1. Concil. Triden. Seſſ. 7. can. 12. de Sacram. in genere.

DE BAPTISMO.

TITVLVS III.

„ PRIMVM omnium Sacramentorum locum
„ tenet Baptiſma, quod vitæ ſpiritualis ianua
„ eſt. Per ipſum enim membra Chriſti ac de
„ corpore efficimur Eccleſiæ[a].

a Concil. Flor. in inſtructione Armenior. §. primū. c. cùm itaq. in fi. 112. c. adhoc. 143. de conſecr. diſt. 4.

Baptiſmus quid, & quæ eius materia.

Est autem Baptiſmus, Sacramẽtum regenerationis per aquam in verbo vitæ [b]. Nec enim hoc Sacramentum confertur, niſi per aquam (vel ipſo Chriſto teſte apud Ioannem: Niſi quis renatus fuerit ex aquâ & ſpiritu &c. [c]) eamq; verã & naturalem, ſiue ea frigida ſit ſiue calida [d]. Vnde per aquam roſaceam, aut per ſaliuam, aut per alium liquorem Baptiſmus perperàm confertur [e].

b *ita Catechiſm. Roma. ex duobus locis Sacræ ſcripturæ, Ioan. 3. & ad Epheſ. 5. cap.*
c *Ioan. cap. 3.*
d *Concil. Floren. d. loco. Conc. Trid. d. Seſſ. 7. can. 2. De Baptiſmo. adde c. 22. de cõſecrat. diſt. 8.*
e *c. penul. ext. de bapt.*

De forma Baptiſmi, & quod nemo ſe ipſum baptizet.

Baptismi forma hæc eſt: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti* [f]. Vbi per pronomen, *Te*, diuerſitas perſonarum oſtẽditur inter baptizantem & baptizatum; cùm nemo ſe ipſum baptizare poſſit [g]. Non tamẽ negandum eſt, quin & per illa verba; *Baptizetur talis ſeruus Chriſti in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti*; vel: *Baptizatur manibus meis talis; in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti*; verum perficiatur Baptiſma: ex declaratione Concilij Florentini [h].

f *Concil. Florent. d. loco. c. 1. c. 2. c. 4. ext. de baptiſmo.*
g *c. debitũ. 4. ext. eod.*
h *s̄. alleg. loco in inſtruct. Arme. de hoc Sacramento.*

Errorem ſyllabarum non officere Baptiſmo.

Plane error in pronunciatione ſyllabarum admiſſus nihil officit Baptiſmo; vti à Zacharia Papa reſcriptum eſt de Sacerdote, qui ob imperitiam linguæ latinæ hac baptizandi formula vſus erat: *Baptizo te in nomine Patria & Filia & Spiritu ſancta* [i].

i *c. retulerunt. 86. de conſecrat. diſt. 4.*

An sufficiat vnica ablutio.

NEQVE intereſt vnica ablutio an trina adhibeatur; quamuis vniuſcuiſq; Eccleſiæ conſuetudinem hac in re ſeruari & retineri magis conueniat[k].

k c. de trina. 80. de cõſecrat. diſt. 4. Catech. Roma. de hoc Sacra. num. 14.

De neceſſitate Baptiſmi.

EST autem hoc Sacramentum omnibus hominibus planè neceſſarium, non tantùm adultis, ſed & paruulis, propter originale peccatum, quod ex primo parẽte contraxerunt, eluendum[l]. Eſt enim certa Chriſti ſententia: *niſi quis renatus fuerit ex aquâ & Spiritu, non poteſt introire in regnum Dei.*[m].

l c. 3. de conſecrat. diſt. 4 c. firmiſſimè. 15. q. 1.

m Ioannis 3. cap.

Martyrium & votum, Baptiſmi vicem ſupplent.

CREDITVM tamen ab Eccleſia eſt, vt ij, qui pro Chriſti nomine Martyrium ſubierunt, pro baptizatis habeantur[n]: quemadmodum & hi, quos Baptiſmum deſiderantes neceſſitas excluſit[o].

n c. Catechumenum. 37. de conſecr. diſt. 4.

o c. debitum. 4. ext. de baptiſ. c. 2. ext. de preſbyt. non baptiz.

Presbyterum ſaluatum ſine Baptiſmo.

VT hinc reſcriptum ſit ab Innocentio III. de Presbytero, qui non baptizatus ab hac luce deceſſerat. Quia, *inquit Inno.* in ſanctæ matris Eccleſiæ fide & Chriſti nominis confeſſione perſeuerauit, ab originali peccato ſolutum, & cæleſtis Patriæ gaudium eſſe adeptum aſſerimus incunctantèr. *Illud ex D. Auguſtino addens:* Baptiſmus inuiſibilitèr miniſtratur, quem non contemptus Religionis, ſed terminus neceſſitatis excludit[p].

p tex. eſt in d. c. 2.

De

De triplici Baptismo.

VNDE vulgaris hæc distinctio nata est; quòd Baptismus alius fluminis sit: alius flaminis: alius sanguinis[q]. Sed primus veram naturam Sacramenti; reliqui duo, effectum duntaxat Sacramenti habent[r].

Si incertum sit aliquem esse baptizatum.

DE quo incertum est, vtrum baptizatus sit, his verbis Baptismo abluendus est: *Si baptizatus es, non te baptizo: sed si nondum baptizatus es, ego te baptizo in nomine &c.*[s]. De illo tamen, *inquit Innocentius* III. qui natus est de Christianis parentibus & inter Christianos est fidelitèr conuersatus, tam violentèr præsumitur, quod fuerit baptizatus, vt hæc præsumptio pro certitudine sit habenda: donec euidentissimis forsitan argumentis contrarium probaretur[t].

De Ministro Baptismi.

MINISTER huius Sacramenti est Sacerdos, cui ex officio competit baptizare. In causâ autem necessitatis nō solum Sacerdos vel Diaconus, sed etiam Laicus, vel mulier, imò etiam Paganus & Hæreticus baptizare potest; dummodò formā seruet Ecclesiæ & facere intendat, quod facit Ecclesia[u]. Idque receptum est, ne quis sine lauacro regenerationis ex hoc seculo decedat[x].

q *ex c. baptismi vicē. c. Catechumenum. de consecra. dist. 4. & d. c. debitum.*

r *D. Thomas 3. parte. q. 66. art. 11.*

s *c. 2. ext. de Baptis. adde c. paruulos. 110. cū seqq. de consecr dist. 4.*

t *tex. est in c. vlt. § fi. ext. de presb. non baptiz.*

u *Concil. Flor. in instruct. Armen. sub Eugenio IV. c. constat. c. in necessitate. cum multis cc. seqq. de consecr. dist. 4. c. si quem. 24. q. 1. c. Super 30 q. 3. Nauarrus in Manuali c. 22. nu. 7.*

x *d. c. constat. in fi.*

De Patre Filium proprium baptizante.

HINC Ioannes VIII. probat factum pij cuiusdam parentis, qui filium suum corpore morientē

„ aſpiciens, ne animam perpetuâ morte pereuntem „ dimitteret, ſacri vndâ Baptiſmatis lauit, vt eum de „ poteſtate auctoris mortis & tenebrarum eriperet, „ & in regnum Christi iam regnaturum ſine dubi- „ tatione tranſmitteret[y].

y tex. eſt in c. ad limina 30. q. 1.

De loco Baptiſmatis.

PORRO de loco Baptiſmi conferendi ita ſta- „ tuit Clemens v. in Concilio Viennenſi. Præſenti, „ *inquiens*, prohibemus edicto, ne quis de cætero in „ aulis vel Cameris aut aliis priuatis domibus, ſed „ duntaxat in Eccleſiis, in quibus ſunt ad hoc fontes „ ſpecialitèr deputati, aliquos (niſi Regum vel Prin- „ cipum, quibus valeat in hoc caſu deferri, liberi ex- „ titerint, aut talis neceſſitas emerſerit, propter quã „ nequeat ad Eccleſiam abſq; periculo propter hoc „ acceſſus haberi) audeat baptizare. Qui autem ſe- „ cus præſumpſerit, aut ſuam in hoc præſentiam ex- „ hibuerit, talitèr per Epiſcopum ſuum caſtigetur, „ quod alij attentare ſimilia non præſumant[z].

z tex. eſt in c. vnic. de Baptiſ. in Clement.

DE CONFIRMATIONIS SACRAMENTO.

TITVLVS IV.

Materia & forma Sacramenti Confirmationis.

„ SECVNDVM Sacramentum eſt Confirma- „ tio, cuius materia eſt Chriſma confectum ex „ oleo (quod nitorem ſignificat conſcientiæ)

&

& balsamo (qui odorem significat bonæ famæ) per Episcopum benedicto. Forma autem est: Signo te signo crucis & confirmo te Chrismate salutis in nomine patris & filij, & Spiritus sancti[a].

Effectus huius Sacramenti.

EFFECTVS autē huius Sacramenti est: Quia in eo datur Spiritus sanctus ad robur, sicut datus est Apostolis in die Pentecostes; vt videlicet, Christianus audactèr Christi cōfiteatur nomen[b]. Quamuis, *inquit Melchiades Papa*, continuò transituris sufficiant regenerationis beneficia: victuris tamen necessaria sunt Confirmationis auxilia. Regeneratio per se saluat mox in pace beati seculi recipiendos; Confirmatio autem armat & instruit ad agones mundi huius & prælia reseruandos[c].

Minister huius Sacramenti.

ORDINARIVS Minister huius Sacramenti est Episcopus[d]. Nam quòd simplicem Sacerdotem aliquando Confirmationem contulisse accepimus; id planè extrà ordinem fuit, ex dispensatione S. Pontificis[e].

a Conc. Florent. in instruct. Arm. de hoc Sacram.

b idem Concil. Flor. d. loco. c. 1. c. 5. de consecra. dist. 5.

c c. 2. d. dist. 5.

d Concil. Flor. d. loco. Trident. Sess. 7. can. 3. de confirma. c. 3. cum 2. cc. seqq. de consecra. dist. 5. c. quanto. 4. ext. de consuetud.

e Concil. Flor. d. loco. adde tex. in c. 1. dist. 95.

DE EVCHARISTIA.

TITVLVS V.

Euchariſtia quid: Chriſtum ipſum continet.

TERTIVM Sacramentum eſt Euchariſtia, latinè bona gratia dicta; q, re ipsâ Chriſtum contineat, qui eſt plenus gratia[a]. Et his verbis rectè deſcribitur: Euchariſtia eſt Sacramentum continens ſub ſpecie panis & vini vel alterius eorum, verum corpus & ſanguinem Chriſti[b]. Corpus quidem ſub ſpecie panis, & ſanguinem ſub vini ſpecie ex vi verborum: ipſum autem corpus ſub ſpecie vini, & ſanguinem ſub ſpecie panis, animamq; ſub vtraq;, vi naturalis illius connexionis & concomitantiæ, quâ partes Chriſti Domini, qui iam ex mortuis reſurrexit, non amplius moriturus, inter ſe copulantur; Diuinitatem porrò propter admirabilem illam eius cum corpore & animâ hypoſtaticam vnionem[c].

a c. multi. 84. circa med. 1 q. 1. D. Thomas in 3. parte. q. 73. art. 4. in reſpons.

b probatur. hæc definitio ex c. nos autem. 41. cum c. ſeq. de conſecra. diſt. 2. & Concil. Flor. in inſtruct. Armen. de hoc Sacramēto. Concil. Trid. Seſſ. 13. cap. 1. & cap. 3. can. 1 & 3.

c ex Conci. Trid. Seſſ. 13 cap. 3. in decreto de hoc Sacramento. c ſpecies. c. cùm frangitur. c. antè benedictionem cum 3. cc. ſeqq. de conſecra. diſt. 2. Imò & ſub qualibet ſpeciei parte ſeparatione facta continetur totus Chriſtus. vti declarauit Concil Florent. d. loco. & Trid. d. Seſſ 13. can. 3. quo & ſecus ſentientibus anathema dicitur.

De materia & forma Euchariſtiæ.

QVARE materia Euchariſtię eſt panis triticeꝰ, & vinum de vite (vt loquitur Concilium Florentinum[d]) cui ante conſecrationem aqua modiciſſima admiſceri debet[e]. Et hæc, formâ verborum acce-

d allegato loco.

e ex eodem Concil. Flore. d. loco. & c. 1. de conſecra. diſt. 2.

accedente, in corpus & ſanguinem Chriſti tranſſubſtantiantur ſiue conuertuntur[f].

f c. nos aũt. 41. c. panis. 55 c corpus. 60. de conſecra. diſt. 2. c. 1. §. vera. ext. de ſumma Trinit. Concil. Florent. d. loco. & Trid. cap. 4.

De Miniſtro huius Sacramenti.

ET ſicut hoc Sacramentum nemo alius conficit quàm Sacerdos[g]: ita nemo alius præter Sacerdotem erogat[h]. Vbi tamen Epiſcopus & Presbyter abſunt, poterit & Diaconus illud conferre[i]. Imò & præſente Presbytero ſi neceſſitas cogat, & iubeatur Diaconus[k]. Religioſi verò abſq; ſpeciali licentia Presbyteri parochialis vel conceſſione S. Pontificis, Clericis aut Laicis hoc Sacramentum adminiſtrare non poſſunt, ſub excommunicatione ipſo facto incurrendâ, cuius abſolutio S. Pontifici reſeruata eſt[l].

g d. §. vera.

h c. peruenit. d. diſt. 2.

i c. diaconos 13. diſt. 93.

k c. præſente. 18. diſt. 39

l c. 1. de priuileg. in Clemẽt. Exceptis Patribus Societatis, Minoritis & ſimilibus, qui hac in re priuilegio muniti, excepto die Paſchatis; de quibus apud Nauarrum in Manuali. ca. 21. nu. 52.

De vſu huius Sacramenti.

ET licèt olim conſtitutum eſſet, vt quilibet (niſi grauioribus criminibus præpeditus) ter ſaltem in anno, videlicet in feſto Paſchatis, Pentecoſtes & Natalis Domini, Euchariſtiam ſumeret[m]: hodiè tamen eò decurſum eſt, per Concilium generale Lateranenſe vt ſufficiat ſemel tantùm ſingulis annis in Paſchate communicâſſe: hac tamen comminatione additâ; vt ſi quis huic communioni ſe ſubtraxerit, viuens ab ingreſſu Ecsleſiæ arceri, & mortuus Chriſtianâ ſepulturâ carere debeat: niſi fortè ex conſilio proprij Sacerdotis rationabili causâ ſuadente, communionem in aliud tempus differendam duxerit[n].

m c. etſi. 16. de conſecra. diſt. 2.

n tex. eſt in c. omnis vtriuſq; 12. ext. de pœnit. & remiſſ. Concil. Trid. Seſſ. 13. can. 9. de Sacra. Euchariſt.

An quis à perceptione Eucharistiæ reijci possit.

CÆTERVM hîc dubitationis est; An Sacerdos, accedentem ad perceptionem huius Sacramenti reijcere possit? Et magis est non posse, etiam si sciat Sacerdos eum indignè accedere [o]: nisi crimen eius notorium sit [p]. Quanquam ex sententiâ D. Pauli, is, qui manducat indignè, iudicium sibi mãducet quod nõ diiudicet corpus Domini [q].

o *c. Christus 88.1.q.1.c. non prohibeat. de cõsecrat. dist. 2. c. 2. de off. iud. ord. ext.*
p *c. pro dilectione. 95. d. dist. 2. D. Thomas in 3. part. q. 80. art. 6.*
q *1. ad Corinth. 11.*

De Eucharistia asseruanda pro infirmis

NE autem & infirmis hoc Sacramentum desit, Parocho incumbit; vt Eucharistiam semper paratam habeat pro infirmis, eamq; fideli custodiâ & clauibus asseruatam; ne sacrilegorum manus eò possint pertingere [r].

r *c. presbyter. de consecrat. dist. 2. Concil. Trid. Sess. 13. cap. 6 in decreto de hoc Sacra.*

De sumptione vnius speciei, & de oblatione in sacrificio Missæ.

ET quamuis in Ecclesia DEI hactenus receptum & vsurpatum sit; vt sacramentum hoc sub vnâ tantùm panis specie Laicis & Clericis non conficientibus, distribuatur [s]: vbi tamen in Sacrificium Deo offerendum est à Sacerdotibus, necesse est vtramq; speciem simul coniungi & offerri [t]; adeò vt si inchoato Sacrificio morbo præpediatur Sacerdos, alius ipsi Sacerdos succedere debeat, qui cæptum Sacrificium peragat [u].

s *Concil. Trid. Sess. 21. cap. 1. in doctrina de communio. & can. 2.*
t *c. relatũ. cum c. seq. de consecr. dist. 2.*
u *c. nihil contrà. 7. q. 1.*

De Sanguine Christi è calice effuso.

DE Sanguine Christi è calice per negligentiam effuso hoc decretum extat Pij Papæ: Si per ne-

gligentiam aliquid de Sanguine Domini ſtillauerit in terram, linguâ lambetur, & tabulâ radetur: Si non fuerit tabula, vt non conculcetur, locus corradetur & igne conſumetur, & cinis intrà Altare recondetur: & Sacerdos quadraginta diebus pœniteat. Si ſuper Altare ſtillauerit calix, ſorbeat Miniſter ſtillam, & tribus diebus pœniteat. Si ſuper linteum Altaris, & ad aliud ſtilla peruenerit; quatuor diebus pœniteat. Si vſq; ad tertium; nouem diebus pœniteat. Si vſq; ad quartum; viginti diebus peniteat, & linteamina quæ tetigerit ſtilla, tribus vicibus Miniſter abluat calice ſuppoſito, & aqua ablutionis ſumatur, & iuxtà Altare recondatur[x].

x tex. eſt in c. ſi per neglıgentiā. de conſecr. diſt. 2.

DE POENITENTIA.

TITVLVS VI.

QVARTVM Sacramentum eſt Pœnitentia, quo in peccatum lapſi poſt Baptiſmum, Deo reſtituimur & recōciliamur[a]; atq; idcircò ſecūda poſt naufragium tabula appellatur[b].

a c. 1. §. vna. in fi. extr. de ſumma Trinit.
b c. ſecunda. de pœnit. diſt. 1. Conc. Trid. Seſſ. 14. can. 2. de ſanctiſſ. pœnit. Sacra.

De Materiâ, Formâ, & Miniſtro huius Sacramenti.

CVIVS quaſi Materia ſunt actus pœnitentis; qui in tres diſtinguuntur partes. Quarū prima eſt; cordis contritio; ad quam pertinet, vt doleat de peccato commiſſo cum propoſito non peccandi de cætero. Secunda eſt, oris confeſſio; ad quam perti-

pertinet, vt peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, suo Sacerdoti confiteatur integraliter. Tertia est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium Sacerdotis; quæ quidem præcipuè fit per orationem, ieiunium & eleemosynam[c].

c Concil. Flor. d. loco. & Concil. Trid. Sess. 14. in doctr. de sanctiss. pœnit. cap. 3. 4. 5. & can. 4.

Forma verò huius Sacramenti sunt verba absolutionis, quæ Sacerdos profert & dicit: *Ego te absoluo* &c.[d]

d Concil. Flor. d. loco. & Trid. c. 3.

Minister, Sacerdos est habens auctoritatem absoluendi vel ordinariam, vel ex commissione Superioris; alioqui ab alio facta absolutio nullius momenti est, instar sententiæ à non suo iudice latæ[e].

e Conc. Flor. d loco & Trid. cap, 6. & 7. can. 9. & can. 10. & Sess. 23. cap 15. de reform.

De Casuum reseruatione.

NON dubium tamen est, quin Summi Pontifices aliiq; Episcopi pro data sibi in subditos potestate, nonnulla grauiora crimina, præsertim quibus censura excommunicationis annexa est, suo iudicio reseruare possint, à quibus inferiores Sacerdotes absoluere non possunt[f]; nisi in mortis articulo, quo permissum est, omnibus Sacerdotibus quoslibet pœnitentes à quibusuis peccatis & censuris absoluere[g].

f Concil. Trid. Sess. 14. cap. 7. in doctr. de pœtentia. Casus reseruatos à iure S. Pontifici & Episcopis vide apud Nauar. in Manuali cap. 27. nu. 49. cum seqq.

g Concil. Trid. d. c. 7. & can. 11. c. 2. de pœn. & remiss. in 6.

De vsu & frequentatione huius Sacramenti.

NE autem vsus huius Sacramenti obsolescat, prudentèr statutum est in Concilio Lateranensi; vt omnes fideles vtriusq; sexus, cùm ad annos discretionis peruenerint, semel saltem in anno confiteantur[h]. Quod & mos hodiernus tempore Quadragesimæ confitendi, in vniuersa Ecclesia rece-

h c. omnis vtriusq. 12. ext. de pœn. & remiss.

receptus comprobat; quem & sancta Tridentina Synodus amplectitur & retinendum censet[i].

Pœna in Sacerdotem reuelantem peccatum.

CAVERE autem debet Sacerdos, qui confessionem excepit; ne verbo aut alio quouis modo, aliquatenus prodat peccatorem, sed si prudentiori consilio indiguerit, illud absque vlla expressione personæ cautè requirat: Quoniam qui peccatum in pœnitentiali iudicio sibi detectum, præsumpserit reuelare; non solùm à Sacerdotali officio deponi decernitur, verum etiam ad agendam perpetuam pœnitentiam in arctum Monasterium detrudi: Ex constitutione eiusdem Concilij Lateranensis[k].

De publicâ pœnitentiâ & solenni.

SI quæ autem peccata publicè admissa fuerint, ea rursus publicâ pœnitentiâ, id est, satisfactione expianda sunt[l]: nisi fortè Episcopo videatur, vt hæc publica in priuatam pœnitentiam conuertatur[m]. Et hinc duplex genus pœnitentiæ; priuatæ & publicæ; Quæ posterior nonnunquam solemni ritu peragitur, si ita dictet delicti grauitas[n], quo casu solemnis pœnitentia dicitur[o].

i d. Sess. 14. cap. 5. circà fi.

k in d. c. omnis vtriusq. §. vlt.

l c. 1. ext. de pœnitent. c. sed illud. dist. 45.

m Concil. Trid. Sess. 24. cap. 8. de reform.

n de qua in c. in capite dist. 50.

o c si quis post. § potest. d. dist. 50. latius Robert. Bellar. tom. 2. controuers. de pœn. lib. 1. c. 21.

DE EXTREMA VNCTIONE.

TITVLVS VII.

QVINTVM Sacramentum, est Extrema Vnctio, quod infirmo, de cuius morte timetur tantummodò, exhibetur; Nam & hinc Sacramentum exeuntium appellatur[a].

a Concil. Flor. d. loco. in §. Quintum. iuncto Trident.. Sess. 14. cap. 3. in doctr. de Sacram. extr. vnct.

De materia huius Sacramenti, ministro, formâ.

MATERIA huius Sacramenti, est oleum oliuæ per Episcopum benedictum[b]. Minister verò Presbyter, siue is Episcopus sit siue alius Sacerdos ab eo ritè ordinatus[c]; qui infirmi oculos, aures, nares, os, manus, pedes & renes, hoc sacro oleo inungit[d]. Adhibita hac verborum formulâ: *Per istam sanctam vnctionem & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus, quicquid per visum, &c.* Et similitèr in aliis membris[e].

b Conc. Flor. et Trid. d. loco. cap. 1.
c Concil. Trid d. loco. cap 3. c. illud dist. 95.
d Concil. Florent. d. §. Quintum, Honestatis tamen ratio postulare videtur in fœminis, vt renes non vngātur. Bellarmin. de ext. vnct. cap. 10.
e Conci. Flor. d. §. Quintum.

Religiosi ne hoc Sacramentum conferant.

INTERDICTVM verò Religiosis est, ne hoc Sacramentum Clericis aut laicis conferant, absq; speciali licentia Presbyteri parochialis, sub excommunicationis pœnâ ipso facto incurrendâ: cuius & absolutio S. Pontifici reseruata est[f].

f c. 1. in princip. iuncto §. fin. de priuileg. in Clement.

DE

DE ORDINIS SACRAMENTO.

TITVLVS VIII.

De Sacramenti Ordinis Materiâ, Formâ, Ministro, Effectu.

SExtum Sacramentum est Ordo; cuius materia est illud, per cuius traditionem confertur Ordo; sicut Presbyteratus traditur per calicis cum vino & patenæ cum pane, porrectionem: Diaconatus verò per libri Euangeliorum dationem: Subdiaconatus per calicis vacui cum patenâ vacuâ superpositâ, traditionem. Et similitèr de aliis per rerum ad Ministeria sua pertinentium, assignationem. Forma Sacerdotij talis est: *Accipe potestatem offerendi Sacrificium in Ecclesia pro viuis & mortuis, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.* Et sic de aliorum Ordinum formis, prout in Pontificali Romano latius continetur[a]. Minister, est Episcopus, & interdum Abbas quoad minores Ordines[b]. Effectus, est augmentum gratiæ, vt quis efficiatur idoneus ad obeundum Ministerium Ecclesiasticum[c]. De numero Ordinum alibi retulimus[d].

a *Concil. Flor. in instruct. Arme. de hoc Sacra. in §. Sextum. adde quæ dixi s̄. tit. de Ordinib. et gradib. §. 1.*

b *vide s̄. tit. qui Ordines Ecclesiasticos.*

c *Concil. Flor. d. loco.*

d *s̄. tit. de Ordinib et gradibus Clericorum.*

DE SPONSALIBUS ET MATRIMONIIS.

TITVLVS IX.

SEPTIMVM & postremum Sacramentum est Matrimonium, quo vir & mulier indiuidua vitæ consuetudine coniunguntur [a]. Cuius materia est consensus contrahentium: Forma ipsa verba vel alia signa consensum exprimentia [b]. Sed quia sponsalia vt plurimum præcedere solent Matrimonium; idcircò prius de sponsalibus dispiciamus.

a de quo latius. j. eod. §. Est autẽ matrimonium; cum sequentib.

b per tex. in c. tua nos. 26. ext. de sponsalibus. & notat ibid. Panor. Nauarrus in Manuali cap. 22. nu. 20. Minister. ipsi contrahentes.

Sponsalia quæ & vnde dicta.

SVNT autem Sponsalia, futurarum nuptiarum promissio [c]; dicta à spondendo, quòd moris fuerit veteribus stipulari & spondere sibi vxores futuras. Vnde & sponsi & sponsæ appellatio nata est [d].

c c. nostrates. 30. q. 5. Floren. IC. in l. 1 ff. De sponsalib. repromißionẽ vocat futurarũ nuptiarũ, quasi reciproca siue mutua promissio sit, quæ hinc inde fit inter sponsum & sponsam.

d *l. 2. & l. 3. ff. de sponsal.*

Consensum nudum sufficere in sponsalibus contrahendis.

RECEPTVM tamen est, vt & nudo consensu quoquo modo expresso siue per se siue per alium siue per epistolam, sponsalia rectè contrahantur [e]. Qui consensus & eo casu intercedere intelligitur; vbi parentes nomine filiorum siue puberum siue impuberum præsentium & non contradicentium, sponsalia contrahunt [f]; ita vt hoc casu Regulæ locus sit: Qui tacet, consentire videtur [g].

e l. sufficiat. 4. cum l. seq. & l. fi. ff. d. tit. c. vnico. §. fi. de desponsat. impub. in 6.

f d. §. fi. & l. in sponsalibus. 7. l. sponsalia. 11. cum l. seq. ff. eod. tit.

g c. qui tacet. de regul. iur. lib. 6.

Absen-

Absentem absenti desponderi posse.

CVI etiam consequens est; absentem absenti desponderi posse, dummodò scientibus ipsis aut postea ratum habentibus[h]. Ratihabitio enim retrotrahitur, & mandato comparatur[i].

h d. l. sufficit. cum l. seq. & d. c. vnico §. fi.
i c. ratihabitionem de reg. iur. in 6. & l. fi. C. ad SC. Macedo.

De sponsalibus puris & conditionalibus, & eorundem effectu.

SED & sponsalia purè, & sub conditione contrahi possunt[k]: purè his verbis vel similibus; Ego te accipiam in vxorem; & Ego te in maritum[l]. Sub conditione; hac vel simili forma: Ego te in vxorem accipiam, si centum donaueris, vel; si patri placuerit, & mulier vtroq; casu assentiatur[m]. Et priora quidem sponsalia perfecta sunt ab initio, & publicæ honestatis iustitiam inducunt[n]: posteriora non item, nisi eueniente conditione[o]: aut nisi postea consensus de præsenti, aut copula carnalis inter sponsum & sponsam subsecuta fuerit. Nam his duobus casibus censentur ambo à conditione recessisse, & in Matrimonium concessisse[p].

k c. vnico. de sponsal. in 6.
l c. penult. ext. de spōsalib.
m cap. 3. ca. 5. ext. de condit. appos. & d. c. vnico. §. fi. de sponsalib. in 6.
n d. c. vnic. circa principiũ. De iustitia publicæ honestatis vide ĩ. de affinib. § in affiniũ. cum §§. sequentib.
o d. c. vnico. §. fi.
p d. c. 3. c. 5. c. 6. ext de conditio. appos. c. is qui. 30 ext. de sponsal. Adhibita tamẽ moderatione Concil. Trid. de matrimonio clàm non contrahendo. de quo ĩ. Tit. de clàm cõtrah. matr.

De ætate contrahentium sponsalia.

AETAS verò contrahentium sponsalia, vt minimùm septennis esse debet[q], cùm hac ætate, vtpote, superatâ infantia, iudicium aliquod animi prius insit contrahentibus[r]; Antè contracta sponsalia nullius momenti sunt[s].

q c. literas. 4. cum c. seq. c. attestationes 10. & c. duo pueri. 12 ext. de despons. impub. Nisi malitia ætatis defectum suppleat, vt in casu c. 3. ext. desponsalib. de quo latius in glossa, & apud Inncentium ibid. & Couarr. in 4. decretal. parte 1. cap. 2.
r l. si infanti 18. in princ. iuncta l. 5. C. de iure delib.
s d. c. literas cum similib. ante allegat.

De

De sponsalibus duorum infantium, vel alterutrius.

» QVO spectat illud Bonifacij VIII. Si infantes,
» *inquit*, ad inuicem, vel vnus maior septennio & al-
» ter minor, sponsalia contraxerint, ipsi vel paren-
» tes pro iis: nisi per cohabitationem eorum mutu-
» am, seu aliâs verbo vel facto ipsorum liquidò appa-
» reat, eosdem in eâdem voluntate factos maiores
» septennio perdurare: sponsalia huiusmodi, quæ
» ab initio nulla erãt, per lapsum dicti temporis mi-
» nimè conualescunt: & ideo cùm sint nulla ratione
» defectus consensus, publicæ honestatis iustitiam
» non inducunt [t].

t tex. est in c. vnico. in princ. de despons. impub. lib. 6.

Effectus sponsalium.

VBI autem sponsalia legitimè contracta sunt; ea statìm obligatio nascitur inter sponsum & sponsam contrahendi Matrimonij, vt ad contrahendum iudicis auctoritate alter ab altero constringi possit [u]. Non tamen planè cogi; cùm coactiones,
» difficiles soleant exitus frequentèr habere. Ex re-
» scripto Lucij III. [x].

u c. de illis. 7. ext. de despons. impub. c. ex literis. 10. ext. de sponsal. Quia graue est fidem fallere. l. 1. ff. de const. pecun. Intellige autẽ de puris spõsalib. aliud in cõditionalib. vt ĩ eo in §. quartus.

x in c. requisiuit. 17. ext. de sponsal.

Casus, quibus sponsalia impunè dissoluuntur; & primùm per mutuum dissensum.

SVNT tamen casus, quibus impunè à sponsalibus disceditur; Quorum primus est, si id mutuo consensu fiat sponsi & sponsæ; sicut Innocentius III. rescripsit Episcopo Exonensi, cuius hæc ver-
» ba sunt: Præterea hi, qui de Matrimonio contra-
» hendo purè & sine omni conditione fidem dede-

runt,

runt, commonendi ſunt & modis omnibus inducendi, vt præſtitam fidem obſeruent: Si autem ſe ad inuicem admittere noluerint, ne fortè deterius inde contingat, vt talem ſcilicet ducat, quam odio habet, videtur quod ad inſtar eorum, qui Societatem interpoſitione fidei contrahunt, & poſtcà eandem ſibi remittunt, hoc poſſit in patientia tolerari[y].

[y] tex. eſt in c. 2. ext. de ſponſal. et explicat Couarruuias in 4. decretal. in 1. parte. cap. 5.

De ſponſalibus impuberum, quando diſſenſu ſoluantur.

IDQVE in ſponſalibus inter puberes contractis. Cæterùm ſi vterq; impubes ſit, vel alter eorũ; ſponſalia vtriuſq; diſſenſu non ſoluuntur; ſed tum demum, vbi puberes facti ſunt: hac enim ſpecie, vel ſolo ipſius diſſenſu, qui pubes factus eſt, ſponſalia diſtrahuntur, non expectato altero ſiue pubere ſiue impubere[z]. Niſi fortè ſponſalia iureiurando confirmata eſſent; quo caſu & alterius diſſenſum requirerent[a].

[z] c. de illis. 7. cum c. ſeq. ext. de deſponſ. impub.

[a] per tex. in c. ex literis. 10. ext. de ſpõſalib. adde Couarru. de cap. 5. §. 1.

Sponſalia diſſolui ob diſceſſum alterius.

ALTER caſus eſt diſſoluendi ſponſalia; ſi ſponſus imprudẽte ſponſâ, in remotiores partes ſe contulerit[b]. Cùm enim eo ipſo ſponſus videatur ex parte ſuâ renunciâſſe ſponſalibus; vtiq; & ſponſæ eadem poteſtas renunciandi facta intelligitur[c].

[b] c. de illis. 5. ext de ſponſalib.

[c] arg. §. in iis autem animalibus. Inſtit. de rer. diuis.

Sponſalia ſolui ob lapſum temporis appoſiti.

TERTIVS eſt, ſi tempus contrahendi matrimonij conuentum inter ſponſum & ſponſam, elapſum ſit[d]. Siquidem hoc tempus cum reſtringendæ obligationis cauſâ adiectum ſit, vltrà pro-

[d] c. ſicut. 22. ext. de ſponſalib.

tendi non debet contrà mentem contrahentium[e].

e l. nō omnis. ff. si cert. petat. l. fi. C. de non nu. pecun.

Item, solui ob defectum conditionis.

QVARTVS. Si conditio ſponſalibus adiecta; puta, ſi decem dederis, vel, ſi pater cōſenſerit, impleta non ſit[f]. Quæ enim ſub conditione promittuntur, non antè pariunt obligationem, quàm ſi conditio extiterit[g].

f c. 3. ext. de condit. appos.

g §. ex conditionali. Inst. de verb. oblig. l. cedere diem. 213. de verb. signifi. ff.

Item ob profeßionem Religionis.

QVINTVS caſus eſt, ſi ab vtroque vel ab altero ſponſorum, profeſſio Religionis emiſſa fuerit. Si enim Matrimonium nondum conſummatum per copulam, Religionis ingreſſu dirimitur[h]; multo magis ſponſalia[i].

h c. 2. c. ex publico. 7. c. ex parte. 9. ext. de cō-uers. coniug.

i facit l. oratio. 16. ff. de sponsal.

Item ob susceptionem sacri Ordinis.

SEXTVS eſt: Si ſponſus ſacrum Ordinem, ſaltem Subdiaconatum receperit. Idque hanc rationem habet; quod ſacer ordo planè obſit matrimonio contrahendo[k]: vnde neceſſe eſt, ſponſalia in caduci cauſam incidant[l].

k c. 1. c. 2. ext. Qui clerici vel vouent. c. 1. ext. de cler. coniug. c. vnico. de consang. & affin. in Clement.

l arg. d. l. oratio.

Per subsequens matrimonium dissolui sponsalia.

SEPTIMVS eſt: Si matrimonium cum alio tertio contrahatur; adeò licet ſponſalia iurata ſint, propter fortius vinculum, quod matrimonio ineſt[m].

m c. sicut. 22. & c. si inter. 31. ext. de sponsalibus.

Item per subsequentem fornicationem, lepram, &c.

OCTAVVS eſt: Si alter fornicationem admiſe-

miſerit, vel in lepram ſiue paralyſin inciderit, vel oculos ſiue naſum amiſerit, aut aliud quid turpius in ſe contraxerit. Nam & ex his cauſis à ſponſalibus licèt iuratis, diſcedi poteſt [n]. Quippè in ſponſalibus hæc conditio tacitè continetur: Si res in eodem ſtatu permanſerit [o].

[n] *per tex. in c. quemadmodum. 25. ext. de iureiur. in c. fi. ext. de coniug. lepr.*

[o] *d c. quemadmodum.*

Item propter affinitatem ſubſequentem.

NONVS caſus eſt: Si affinitas inter ſponſum & ſponſam interuenerit: veluti, per concubitum ſponſi cum matre vel cum ſorore ipſius ſponſæ. Cum enim proptèr affinitatem Matrimonium impediatur contrahi, fruſtrà cōtenditur de ſponſalibus [p].

[p] *c. fraternitati. 7: cum 2. cc. ſeqq. ext. de eo qui cognouit conſang. vx. iuncto §. atq; hæc. cum 2. §§. ſeqq. J. de affinib. Atq; hi caſus expediti iuris ſunt. Sunt qui regulam generalem diſſoluendi ſponſalia hanc adiiciunt: Toties ſponſalia diſtrahi poſſunt, quoties tale quid euenerit, quod ſi præceſſiſſet, non fuiſſent contracta ſponſalia. Neque hæc regula ratione caret: Cùm in generali ſiue ſimplici obligatione non contineantur ea, de quibus veriſimilitèr cogitatum non eſt, ex mente D. Thomæ in lib. 4. ſentent diſt. 27. quem refert Nauarrus in Manuali cap. 22. num. 27. circà fi. & Syluester in verbo, ſponſalia. num. 10. & probat l. obligatione generali. 6. ff. de pignorib. l. 1. C. quæ res pig. oblig. poſſ l. ſi libertus. 30. ff. de oper. lib. c. veniens 16. ext de iureiur. Quæ tamen regula præcipuè ad conſcientiæ forum pertinet.*

De duplici genere ſponſaliorum.

CÆTERVM hìc meminiſſe oportet; quæ hactenus dicta ſunt, pertinere ad ſponſalia propriè dicta, quæ de futuro appellamus, id eſt, in futurum tempus Matrimonij contrahendi concepta: non autem ad ſponſalia de præſenti, *vt loquuntur Doctores, ſubaudi* conſenſu coniugali contracta, quæ verum Matrimonium ſunt, licèt nondum conſumatum per concubitum [q]. Sed de Matrimonio conſequentèr videamus.

[q] *horum ſponſaliorũ fit mentio in c. ſicut. 22. in c. ſi inter. 31. cum. c. ſeq. extr. de ſponſalib. in c. 4. ext. de ſponſa duor. in c. qui deſponſatam. 27. q. 2.*

Definitio Matrimonij.

" Est autem Matrimonium maris & fœminæ
" coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem re-
" tinens[r]. Atq; hæc coniunctio non tam corporum est, quàm animorum: Siquidem nuptias non concubitus sed consensus facit[s]. Vnde nec dirimitur Matrimonium solo consensu contractum, per aliud subsequens cum aliâ Matrimonium, licèt carnis copulâ consummatum[t].

r c. illud. 11. ext. de præsumptio. Eadẽ ferè definitio à Iustiniano prodita est in Institut. de patria potest. in princ.
s c. sufficiat. 27. q. 2 l. nuptias. 30. ff. de reg. iur. c. cùm locum. 14. c. tuæ 25. ext. de spõsal.
t c. 3. c. fi. ext. de sponsa duor.

Consuetudo indiuidua quæ in Matrimonio.

Individuam vitæ consuetudinem non eã intelligimus, quæ re ipsâ indiuidua & perpetua est; sed quoad mentem contrahentium (cùm Matrimonium ad tempus contrahi non possit[u].) Siquidem constat hanc vitæ consuetudinem, ex post facto præter mentem contrahentium multis ex causis interrumpi & dissolui posse; vt puta, propter adulterium & sæuitiam alterius coniugum; item, propter ingressum Religionis &c. vt infrà latius explicabitur[x].

u c. fi. ext. de conditio. appo. in verbo, vel donec inueniam.
x sub tit. de diuortiis.

De varia inscriptione Matrimonij.

Porro indiuidua hæc maris & fœminæ consuetudo; quandoq; Matrimonij, quandoq; Coniugij, interdum Nuptiarum siue Connubij nomine inscribitur: Matrimonij propter matrem, cuius præcipuum munus versatur in procreandâ & educandâ prole[y]. Coniugij; quòd per eam vir & mulier, vno quasi iugo adstringantur[z]. Nuptiarum; quòd puellæ, vt Augustinus testis est, in Matrimo-

y c. 2. ext. de conuers. coniug.
z c. cùm initiatur. 27. q. 2.

nium ductæ, olim pudoris gratiâ obnubebantur[a]. Quo & significabatur, viris eas obedientes subiectasq; esse oportere[b].

Nuptiarum nomine interdum accipi solennitates Matrimonij.

INTERDVM Nuptiarum nomen aliò trahitur; videlicet, ad denotandam illam solemnitatem & hilaritatem, quæ Matrimonij celebrandi causa adhiberi solet: Quâ significatione loquũtur sacri Canones, cùm certis temporibus Nuptias prohibent[c]. Alioqui Nuptiæ pro contractu matrimoniali sumptæ, nunquam interdictæ sunt, ne quidem Quadragesimali tempore[d].

a c. nec illud. 30 q 5.
b c. fœminæ. 30. q. 5. Catechis. Rom. de Sacra. matrimo. nu. 2.
c in c. Capellanus. 4. ext. de ferijs. c. non oportet. cum 3. cc. seqq. 33. q. 4. Concil. Trid. Sess. 24. cap. 10. de reform matr. vbi nouissimè Conc. Trid. prohibet nuptias celebrari ab Aduẽtu Domini vsq; in diẽ Epiphaniæ; & à feria 4. Cinerum vsq; in octauam Paschatis inclusiuè.
d d. c. Capellanus. vbi vide Panor. & alios.

QVÆ IN CONTRAHENDO MATRIMONIO SPECTANDA.

TITVLVS X.

IN Matrimonio contrahendo tria hæc necessariò spectantur; personæ, ætas & consensus contrahentium

De personis contrahentium.

IN personis hæc Regula obseruatur; quòd omnes ad contrahendum Matrimonium admittantur, quibus à iure non est interdictum; Quippe edicti prohibitorij est Matrimonium[a]. Quibus autem interdictum sit, sequentibus titulis explicabitur.

a tex. est in c. cùm apud. 23. ext. de sponsal.

De ætate contrahentium.

QVOAD ætatem contrahentium: ea quidem ex annorum numero iuxtà præſcriptum iuris Ciuilis ęſtimari ſolet[b], videlicet, in maſculo decimoquarto anno, in fœminâ duodecimo: ſed rectius ſacri Canones eam metiuntur ex pubertate, id eſt, ex vigore naturali, quo quis generare poteſt; adeò quòd hic vigor prædictum annorũ numerum nonnunquam anteuertat[c]. Et hoc cùm accidit, dicitur malitia ſiue prudentia ſupplere ætatem, ſcilicet, iuris ciuilis[d].

De contractu impuberum.

VNDE ſi pubes & impubes, vel duo impuberes non proximi pubertati, & in quibus ætatem malitia non ſupplet, verbis coſenſum matrimonialem exprimentibus, contraxerint; nullum inter eos erit Matrimonium; Vſq; adeò, vt ne quidem pubertate adueniente Matrimonium conualeſcat; niſi per carnis copulam ſubſecutam, vel aliquem modum alium cõtrahentes eoſdem cum eiuſdem perſeuerantia voluntatis, ad pubertatis tempora perueniſſe conſtiterit euidentèr[e]. Licet alioqui illud Matrimonium ita perperàm contractum, iuris interpretatione reſoluatur in ſponſalia defuturo[f], vt eo ſaltem modo contractus valeat, quo valere poteſt[g].

Caſus ſingularis, quo inter impuberes Matrimonium permittitur.

SANE vnus caſus eſt, quo inter impuberes Matrimonium toleratur, ex conſtitutione Nicolai Papæ:

b Tit. Inſtitut. de nuptiis. in princ. iuncto tit. Inſtit. Quib. mod. tut. finit. & c. 3. ext. de deſponſatio. impub.

c d. c. 3. c. 8. c. 9. c. fin. ext. de deſponſ. impub. c. fi. ext. de eo qui cognouit conſang.

d d. c. 9. & fi. c. vnic. §. 1. de deſponſ. impub. in 6.

e tex in d. c. vnico. §. 1. c. à nobis. 8. c. atteſtationes. 10. & c. fi. ext. de deſponſ. impub.

f d. c. 10. & c. fi. & d. §. 1. Intelligendo tamen " dummodo contrahentes ſeptenniũ impleuerint. c. ad " diſſoluendum. 13. " ext. de deſponſ. impub. iuxta ea, quæ diximus tit. prox. in §. ætas.

g arg. l. ſi tam auguſti 13. ff. de ſeruitutib.

"Papæ: Districtius, *inquit*, inhibemus, ne aliqui quorum vterq; vel alter ad ætatem legibus vel Canonibus determinatam non peruenerit, coniungantur: Nisi forte aliqua vrgentissimâ necessitate interueniente, vtpote pro bono pacis, talis coniunctio toleretur[h]."

h *tex. est in c. 2. ext. de despons. impub.*

De consensu contrahentium Matrimonium.

IAM quod attinet ad consensum contrahentium; is planè in Matrimonio contrahendo necessarius est[i]; adeoq; liber ab omni metu[k]: cùm coactæ Nuptiæ difficilem solent habere exitum[l]. Intelligimus autem metum, qui iustus est, hoc est, qui in constantem virum cadit[m]. Cuiusmodi est metus mortis, verberum, seruitutis[n], vinculorũ[o]; stupri[p]. Neq; interest contrahens suâ culpâ, an alienâ in hunc metum inciderit; veluti in eo, qui in stupro deprehensus cum puellâ stricto pugione adigitur, vt cum eâdem in Matrimonium conueniat[q].

i *c. tua nos. 26. in fi. ext. d. sponsal. c. sufficiat. 27. q. 2.*
k *c. cùm locum. 14. ext. de sponsalib. l. si pater. 22 ff. de ritu nup.*
l *d. c. cùm locum. c. requisiuit. 17. in fi. ext. de sponsalib.*
m *c. veniens. 15. c. cõsultationi. 28. ext. de sponsal.*
n *l. 3. §. fi. cum ll. seqq. ff. de eo quod met. caus. c. penult. ext. eod. tit.*
o *l. penult. §. si iusto. d. tit.*
p *l. isti quidem. 8. § quod si dederit. ff. eod. tit.*
q *c. veniens. 15. iuncto c. cùm locum. 14. ext. de sponsal. l. nec timorem. 7. §. 1. cum l. seq. ff. de eo quod met. caus.*

Vanus timor Matrimonio nihil obest.

CÆTERVM vani metus nulla excusatio est[r]: qualis est & metus reuerentialis, quo filius vel filia ob reuerentiam parentum nullis verberibus aut alio iusto metu adacta in Matrimonium oblatum consentit[s].

r *l. vani timorũ. 84. ff. de reg. iur l. metũ 9 ff. de eo quod met. caus.*
s *l. si pater. 22. ff. de ritu nup.*

Purgatur iustus metus duobus modis.

A iusto tamen metu recessum videbitur, si metum passus passaue, sponte alteri contrahentium cohabitauerit[t]: aut corpus illi suum commiscuerit:

t *c. ad id. 21. ext. de sponsal.*

rit[u]: Conualeſcit enim huiuſmodi Matrimonium nouo ſuccedente conſenſu libero, ſaltem tacito[x].

Sufficit quocunq; modo exprimi conſenſum liberum.

NIHIL verò intereſt; conſenſus in Matrimonio verbis an nutu, an alio indicio à contrahentibus exprimatur[y]. Nam & per procuratorem Matrimonium iniri poſſe placuit; dum tamen ad id ſpecialitèr conſtitutus, neq; medio tempore reuocatus fuerit[z].

Matrimonium purè, & ſub conditione contrahitur

PLANE, & purè & ſub conditione hic conſenſus interponi poteſt. Purè: veluti, Accipio te in vxorem; & ipſa mulier conſentiat: Sub conditione: Accipio te in vxorem, ſi patri placuerit; vel ſi centum dederis. Et purè contractum Matrimonium, ſtatìm effectum ſuum ſortitur: alterũ ex euentu conditionis pendet[a].

Qualis conditio adiici poſſit contractui matrimoniali.

CONDITIONEM autem honeſtam & poſſibilẽ intelligimus. Si qua enim turpis vel impoſſibilis conditio contractui Matrimonij adiecta fuerit, vt puta, ſi hominem interfeceris, ſi cœlum digito tetigeris; ea pro non adiectâ habetur, in fauorem Matrimonij[b]; niſi conditio repugnet naturæ Matrimonij; quales ſunt, ſi generationem prolis euites,

u c. 2. ext. de eo qui dux. in vxor.

x iam dd. iuribus. facit tex. in l. 2. C. De his quæ vi metuſuè. coniuge decretum Concil. Trid. de quo j. de clandeſtino matrimo. quo huiuſmodi præſumpta matrimonia abrogata ſunt.

y c. cùm apud. 23. c. tuæ fraternitati. 25. et ibid. Panor. et alij ext. de ſpõſalib. c. ſufficiat. 27. q. 2. iuncta l. 2. ff. de actio. & oblig.

z c. fi. de procuratoribus lib. 6.

a c. ſuper eo. 5. cum c. ſeq. ext. de cõditio. appoſ. iuncto §. ex conditionali. Inſt. de verb. oblig.

b c. 1. c. fi. ext. de condit. appoſ.

tes, vel donec inueniam aliam honore vel facultatibus ditiorem, aut si pro questu adulterandam te tradas. Nam harum adectione etiam vnius, contractus matrimonialis vitiatur, nulliusq; momenti est [c]; eò quod hæ conditiones pugnent cum tribus bonis, vt appellant, substantialibus Matrimonij; quæ sunt proles, fides & Sacramentum [d].

c d. c. fi. in princ. c. solet. cum c. seq. 32. q. 2.

d c. omne. 27. q. 2. iuncto d. c. solet. cum c. seq. Quâ ratione vitiabitur matrimonium et si conditio honesta contrà substantiã matrimonij adiecta fuerit: veluti, si dictum sit, contraho tecum, si mecum viuas in perpetua castitate & continentia. De his Did. Couarru. in 4. ext. in part. 2. cap. 3. §. 1.

Consensus parentum an necessarius sit.

DE consensu parẽtum vulgo quæsitur, an is omissus à filiofamiliâs infirmet contractum Matrimonij? Sed magis est, eum non infirmare [e]; cùm solo contrahentium consensu, Matrimonium constet. Idem namq; videre est & in Matrimonio serui, repugnante & inuito domino inito, quod nihilominus verum Matrimonium est, auctoritate SS. Canonum [f].

e per tex. in c. penult. ext. de raptor. in c. per tuas. 6. ext. de condit. appos. Conc. Trid. sess. 24. cap. 1. in princ. de reforma. matri. & declaratio Carolina in Comitiis Augustanis Anno 1548. tit. de Sacra. matri. circà fi.

f c. 1. ext. de coniug. seruorum: Nec obstat tex. in c. aliter. 30. q. 5. quia seipsum explicat in fin. ibi, nisi voluntas propria, &c. adde c. nostrates, ead. q. 5.

Matrimonium impediri propter errorem personæ & status: secus de aliis qualitatibus.

ILLVD quoq; animaduertendum est in consensu matrimoniali; vt & is in certam personam conferatur: Nam si quis errore ductus contrahat cum Mæuiâ quam Titiam arbitratur; nihil efficit [g]: cùm nihil tam cõtrarium consensui sit, quàm error [h]. Idem est, & si quis circa statum personæ errauerit, putans se contrahere cum liberâ, quæ reuerâ ancilla est [i]. Quauis diuersum sit, si in nobili-

g 29. q. 1.

h l. si per errorem. 15. ff. de iurisdict. om. iud.

i c. 2. c. fi. ext. de coniug. seruor. & d. q. 1.

bilitate, virginitate, diuitiis aut in ſimili qualitate erratum fuerit. Nam in his error nihil officit contractui matrimoniali[k].

[k] d. q. 1. Henr. Boich. ad c. propoſuit. ext. de cõiug. ſeruor. latè Couarru. in 4. ext. in 2. parte. cap. 3. § 7. Et hu ratio diuerſitatis eſt, quod non impediatur liber vſus matrimonij: ſecus in aliis.

QVI PROHIBENTVR MATRIMONIVM CONTRAHERE.

TITVLVS XI.

De duplici genere eorum, qui impediuntur contrahere Matrimonium.

NON tamen omnibus licet contrahere Matrimonium: Quidã enim adeò prohibentur; quòd Matrimonium per eos contractum inane prorſus & irritum ſit. Quidam prohibentur quidem, ſed tamen valet ab iis contractum Matrimonium, ita permittentibus ſacris Canonibus; adeò quòd nefas ſit Matrimonium diſſolui. Prioris generis ſunt Cognati, Affines, Religionem profeſſi, in ſacro ordine cõſtituti, impotentes, infideles, homicidæ, adulteri, coniugati, clàm contrahentes Matrimonium. Poſterioris generis ſunt ſimplici caſtitatis voto adſtricti, hæretici, inceſtuoſi, & nonnulli alij. De quibus omnibus ſeparatìm & ex ordine diſſeremus.

DE COGNATIS.

TITVLVS XII.

Cognati vnde dicantur.

COGNATI dicũtur, qui ex vno nati sunt: aut, vt Labeoni videtur, qui vnum quasi nascendi initium commune habent[a]; vel verè, vt in consanguineis, vel fictè siue iuris interpretatione, vt in adoptatis & coniunctis spirituali cognatione[b].

a l. 1. ff. vnde cognati.

b de quib. in §. penult. & vlt. j. eod. hoc tit.

Cognatio triplex.

QVARE cognatio triplex est; Vna naturalis: altera legalis: tertia spiritualis.

Naturalis cognatio inter quos est.

NATVRALIS cognatio inter eos est, qui ex communi parente descendunt, qui & Consanguinei dicuntur, quasi vno sanguine coniuncti[c]. Quo numero censentur non tantùm ex legitimo Matrimonio, sed & ex illicito concubitu nati[d].

c de quibus tit. ext. de consang. & affin. et 25. q. 1. cum qq. seqq. Non ideò tamen oẽs homines inter se cognati sunt, quòd communẽ parentem habeant Adamum: quia is parens nimis longè petitus est, & nihil facit ad matrimonium, in quo de propinquo parente quæritur.

d c. per tuas. ext. de probatio. l. 2. ff. vnde cognati.

Cognationis naturalis triplex Ordo.

ATQVE horum cognatorũ triplex Ordo est; aut enim sunt ascendentes, vt parentes; aut descendẽtes, vt liberi; aut ex latere siue ex transuerso venientes, vt fratres, sorores liberiq; eorum, patruus, amita, auunculus, matertera, patruus magnus, amita magna, id est, aui frater & soror, auunculus magnus, matertera magna, id est, auiæ frater & soror[e].

e de his & aliis latius sub tit. Instit. de grad. cognatio. in l. 1. cum ll. seqq. ff. de grad. affin.

Inter ascendentes & descendentes perpetua Matrimonij prohibitio est.

ET quidem inter ascendentes & descendentes perpetua siue in infinitum Matrimonij prohibitio est, ex iure gentium, teste Paulo I C.[f]

Agunt igitur contrà ius gentium, qui contrarium asserunt, & ad quartū tantum gradū hanc prohibitionem constringunt.

f in l. fi. ff. de ritu nup. iuncta l. nuptiæ. 53. ff. eod. tit. Panorm. ad c. non debet. nu. 8. ext. de consang. & affin.

Inter transuersales prohibitio quo se extendat.

INTER transuersales verò siue ex latere venientes, olim quidem prohibitio Matrimonij septimo gradu circumscripta erat[g]. Sed hodiè ex constitutione Innocentij III. in Generali Concilio Lateranensi redacta est ad quartum consanguinitatis gradum[h]. Quare qui quinto gradu ex transuerso à se inuicem distant, hodiè in Matrimonium rectè conueniunt[i]: Similitèr & illi, quorum vnus quinto, alter quarto vel tertio vel proximiore à communi stipite distant; cùm is, qui remotiori gradu est, proximiorem ad se trahat fauore Matrimonij[k].

g c. de consanguinitate. c. nulli. 35. q. 3.

h c. non debet. 8. ext. de consang. & affin. c. cùm inhibitio. 3. ext. de clandest. despons. Intellige, vt et is quartus gradus eâdem prohibitione cõtineatur; vt ex sequẽtib. patet.

i ex d. c. non debet.

k c. fi. ext. de consang. & affin.

Quid gradus.

GRADVS autem dicti sunt, à similitudine scalarum locorumq; procliuium, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum, id est, eum qui quasi ex eo nascitur, traseamus[l].

l ita Paulus IC. in l. Iurisconsultus. 10. §. gradus. ff. de grad. affin.

Graduum subductio.

ITAQVE ex ascendentibus sursum versus, primum gradum occupāt pater & mater, secundum auus & auia, tertium proauus, proauia; & sic deinceps. Ex descendentibus deorsum versus, primum gradum

gradum faciunt filius & filia, ſecundum nepos & neptis, tertium pronepos & proneptis; & ita ſubſequentèr[m]. Ex Collateralibus verò ſiue tranſuerſalibus primum gradum conſtituunt, frater & ſoror, ſecundum ex his filius & filia, tertium nepos & neptis, quartum pronepos & proneptis[n]. Et inter hos ſolos hodiè Matrimonium prohibitum eſt[o].

m vt videre eſt ſub tit. Inſtit. de grad. cogna. in d. l. 1. & in l. Iuriſconſultus. 10. ff. de gradib. affin. in c. primo gradu. 35. q. 5.

n c. ad ſedem. c. parentelæ. 35. q. 5. Alitèr quidem enumerat ius ciuile tranſuerſalium gradus, & fratrem ac ſororem conſtituit in ſecundo gradu; verùm id propter ſucceſſionem hæreditariam, cuius ius ciuile præcipuè rationem habet, non matrimonij; ac proinde inter duorum fratrum vel ſororum, vel fratrũ & ſororũ liberos matrimonium permittit. §. duorum. Inſtitu. de nupt. l. 3. ff. de ritu nup. ſed perperàm, refragante iuris canonici diſpoſitione. in d. c. non debet. ext. de conſang. & affin. & alibi.

o d. c. non debet. ext. de conſang.

Subductio graduum in collateralibus quomodo ineunda.

Ad cognoſcendum autem, quoto gradu collateralis vel tranſuerſalis vnus ab altero diſtet, antè omnia inueſtigandũ eſt, in quem tanquam cõmunem ſtipitem vterq; concurrat; quo reperto incipiatur ſurſum verſus ab vtroq;, ſi æqualis ſint gradus; ſin minus, ab vlteriori: (nam vlterior proximiorem ſtipiti ad ſe retrahit in fauorem Matrimonij[p]) Deinde ab hoc gradu, tranſitus fiat in proximum gradum, & ſic conſequentèr aſcendendo per ſingulos gradus, proximum ſemper numerando, donec ad communem parentem deueniatur: qui tamen parens gradum non efficit, ſed ipſius filius & filia primum gradum conſtituunt: & ex his filius & filia ſecundum gradum; donec ita per ſingulos gradus deſcendendo, redeatur ad eos, de quorum coniunctione agitur[q].

p vt s̄. eod. §. inter. in fi. dictum eſt.

q hanc ſubducẽdi formulam tradit tex. in d. l. iuriſconſultus. §. ſunt & ex lateribus. Et res ipſa dictat. Neq; diſſentit arbor cõſanguinitatũ, quæ corpori Canonico aſſuta eſt, quæ ad hanc normam explicanda eſt, quantum aſſequor.

 De

De cognatione ſpirituali.

COGNATIO ſpiritualis ex eo dicta eſt, quòd contrahatur ratione Sacramentorum, quæ ſpiritualia ſunt: non quidem omnium, ſed duntaxat Baptiſmi & Confirmationis [r]. Etenim per Baptiſmum ſpiritualitèr renaſcimur, & per Confirmationem perfectiores reddimur Chriſtiani [s]. Vt igitur per naturalem natiuitatem naturalis cognatio naſcitur [t]: ita per ſpiritualem cognatio ſpiritualis [u].

r c. vlt. hoc tit. lib. 6.
s c. 1. c. 2. de conſecr. diſt. 5.
t de qua iam antè egimus.
u de quâ ext. & in 6. de cogna. ſpirit. & in l. ſiquis alumnã. 26. C. de nuptiis. Cuius & Origenes mentionem facit in epiſt. D. Pauli ad Roman. 16. cap.

Cognatio ſpiritualis, inter quos contrahitur.

CONTRAHITVR verò hæc cognatio, iure
» decretalium nedum inter baptizatum, & illum,
» qui eum ſuſcepit de Baptiſmo, ac inter eundem
» baptizatum & ſuſcipientis filios & vxorem antè
» ſuſceptionem carnalitèr cognitam ab eodem;
» imò etiam inter ſuſcipientem, patremq; baptizati
» & matrem [x]. Eiſdem modis & ex Confirmatione [y]. Vtraq; & ex Baptiſmo & ex Confirmatione, Matrimonium non ſolùm impedit cõtrahendum, verum etiam pòſt contractum dirimit [z].

x tex. eſt in c. 1. de cogna. ſpirit. in 6. adde c. 3. 4 6 & 8 ext. eod. tit.
y d. c. 1. § fi.
z iam alleg. iuribus.

Correctio Concilij Tridentini in cognatione ſpirituali.

VERVM Concilium Tridentinum hanc co-
» gnationem ſpiritualem nõ nihil reſtrinxit: ſtatuit
» enim, vt vnus tantùm ſiue vir ſiue mulier iuxta ſa-
» crorum Canonum inſtituta, vel ad ſummum vnus
» & vna baptizatum de Baptiſmo ſuſcipiant; inter
» quos ac baptizatum ipſum, & illius patrem & ma-
» trem, nec non inter baptizantem & baptizatum,

baptizatiq; patrem ac matrem tantùm spiritualis cognatio contrahatur. *Et paucis interiectis*; Ea quoque cognatio, *inquit*, quæ ex Confirmatione contrahitur, confirmantem & confirmatum, illiusq́; patrem & matrem ac tenentem non egrediatur: omnibus inter alias personas huius spiritualis cognationis impedimentis omninò sublatis [a].

De cognatione legali.

COGNATIO legalis ex eo appellationem sortita est, quòd à legibus ciuilibus primùm omnium inuenta & inducta sit [b]: deinde probata & recepta à sacris Canonibus [c]. Si qua enim per adoptionem mihi soror esse cœperit, quandiu durat adoptio, inter me & ipsam nuptiæ consistere non possunt [d]. Neq; enim honestas patitur (cuius & in contrahendis nuptiis habetur ratio [e]) vt quis cùm sorore licèt adoptiuâ, in Matrimonium coëat.

a *tex. est Concil. Trid. sess. 24. c. 2. de reform. matr. vbi latius. adde extrauag. Pij V. cum illius vicem. editā anno 1566.*

b *§. sed si qua Instit. de nupt. l. per adoptionē. 17 ff. de ritu nup.*

c *vt in c. vnico. ext. de cognat. legali. Vide c. 1. 30. q. 3. & Couarr. in 4 ext. in 2 parte c. 6. § 5.*

d *tex est in d. c. vnico.*

e *l. semper in coniunctionibus. 42. ff. de ritu nup.*

DE AFFINIBVS.

TITVLVS XIII.

Affines qui.

AFFINES sunt viri & vxoris cognati; dicti ex eo, quòd duæ cognationes, quæ diuersæ inter se sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit [a]: non quòd cognati viri & vxoris inter se affines sint, sed quòd cognati viri fiant affines vxori, & è contrà, cognati vxoris fiant affines viro; vt verbi gra-

a *l. 4. §. affines ff. de gradib. affin.*

bi gratiâ: Titius affinis est cognatis vxoris suæ; & è diuerso, vxor est affinis cognatis Titij. Ad cæteros enim affinitas non porrigitur [b]. Vt hinc pater & filius cum matre & filiâ, item duo fratres cum duabus sororibus, auunculus & nepos cum duabus sororibus, & sic de cæteris consanguineis diuersarum cognationum inter se; canonicè coniungantur, non autem ipse vir cum cognatis mulieris, neque ipsa mulier cum cognatis viri sui [c].

b c. quod super. 5. ext. de consang. & affin.

c d. c. quod super.

Affinitatem contrahi etiam ex illicito concubitu.

NON minùs hæc affinitas contrahitur iuxtà præscriptum sacrorum Canonum, ex illicito concubitu [d]: adeò vt siquis priuignam vel aliam ex cognatis vxoris suę cognouerit, nec debitum possit petere ab vxore, vtpote iam affine nec eâ mortuâ, cognitam in vxorem ducere [e].

d quia affinitatis causa, est vnitas carnis p copulam. c. nullum in vtroq. c. æqualitèr cũ 2. cc. seqq. 35. q. 3. c. 1. ext. de consang. & affin. quæ vnitas nõ minus contingit in illicito concubitu. c. in eo. 32. q. 4. 1. ad Corinth. 6. Vbi tamen nulla adhuc copula inter maritum & vxorem intercessit, nulla quidem propriè affinitas dicitur, sed nihilominus subest impedimentum publicæ honestatis. c. siquis vxorem. cum c. seq. 27. q. 2. extrauag. Pij V. super impedimento publicæ honest. edita anno 1564.

e c. 1. ext. de eo qui cognouit consang. c. quædam cum fratre. cum cc. seqq. 32. q. 7.

Prohibitio matrimonij inter affines quousq; se extendat.

ERAT & olim hoc impedimentum matrimonij, quod ex affinitate exurgit, ad septimum vsq; gradum [f]: Sed hodiè instar consanguinitatis, redactum est ad quartum gradum inclusiuè [g]. Cùm enim per mutuam corporum cõmunicationem, vir & mulier vna caro fiant [h]; ratio postulat, vt alter ab alterius consanguineis æquè vt à propriis abstineat [i].

f c. nullum in vtroq. c. æqualitèr. c. sanè. cũ c. seq. 35. q. 3.

g c. non debet 8. §. prohibitio. ext. de cõsang. & affin.

h d. c. nullum in vtroque. c. sanè. et d. c. in eo.

i c. 1. ext. de cõsang. & aff. et d. c. æqualitèr.

diſpenſatio, vel raró: idq; ex causâ & gratis concedatur. In ſecundo gradu nunquam diſpenſetur; niſi inter magnos Principes, & ob publicam cauſam[a].

De liberis ex iniuſtis nuptiis natis ſiue conceptis.

PORRO q̧ attinet ad liberos ex iniuſtis nuptiis; eadẽ ferè diſtinctio adhibetur, vt ſi ſcientèr parentes eorũ contraxerint, liberi ex eodẽ matrimonio nati pro illegitimis habeantur. Si ignorantèr, ſed pręmiſsâ denũciatione publicâ in Eccleſiâ; legitimorum numero ſint[b]: adeò quòd & vnius contrahentium ignorantia hac in re ſufficiat[c]. Secus vbi publica in Eccleſia denunciatio omiſſa fuit; nihil enim tunc prodeſt liberis prætenſa ignorantia parentum: cùm illi talitèr contrahendo non expertes ſcientiæ, vel ſaltem affectatores ignorantiæ videantur[d].

a *Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 5 de reform. matrim. coniunge c. fi. ext. de clandeſt. deſponſ.*

b *Vide c. fi. § ſiquis verò. ext. de clandeſt. deſponſ. c. 2. ext. qui filij ſint legit.*

c *gloſſa ad d. §. ſiquis. per tex. ſingul. in c. penult. ext. qui filij ſint legit.*

d *d. §. ſiquis verò.*

DE PROFESSIS, ET SACRO ORDINE INSIGNITIS.

TITVLVS XIV.

PROFESSOS intelligimus, Monachos, Moniales, omneſq; alios, qui votum caſtitatis ſolemne emiſerunt in Religione aliqua à Sede Apoſtolicâ approbatâ: Inſignitos ſacro ordine, Subdiaconos, Diaconos, Presbyteros, Epi-

scopos, de quibus suprà disseruimus [a]. Atque his omnibus nuptias planè interdictas esse, cõuincunt sacri Canones [b], licèt in voto simplici alio iure vtamur [c]. In quam rem iuuat adferre rescriptum Bonifacij VIII. ad Episcopum Bituricensem, cuius
” hæc verba sunt: Præsentis declarandum duximus
” oraculo sanctionis; illud solum votum debere dici
” solemne, quantum ad pòst contractum matrimo-
” nium dirimendum, quod solemnizatum fuerit
” per susceptionem sacri Ordinis, aut per professio-
” nem expressam vel tacitam factam alicui de Re-
” ligionibus per Sedem Apostolicam approbatis.
” Reliqua verò vota etsi quandoq; matrimonium
” impediant contrahendum, & quantò manifestius
” sunt emissa, tantò propter plurium scandalum &
” exemplũ durior pœnitentia transgressoribus de-
” beatur: non tamen rescindere possunt matrimo-
” nia pòst contracta [d].

a *lib. 1. tit. 4. & 5.*
b *c. vouentibus. c. si nupserit. c. quid interrogâsti c. penult. et vlt. 27. dist. c. siquis eorum. c. de illo. 32. dist. c. 1. c. 2. c. 3. ext. qui clerici vel vouent. Concil. Triden. sess. 24. can. 9 de Sacra. matrim.*
c *c. 3. c. 6. ext. d. tit. qui cler. vel vouent.*
d *tex. est in c. vnico. de voto & voti redemp. in 6.*

DE FRIGIDIS, MALEFICIATIS, ALIISQVE IMPOTENTIBVS.

TITVLVS XV.

Frigidi & maleficiati, qui contrahere matrimonium non possunt.

FRIGIDI præsenti loco dicuntur, qui naturali frigiditate ita conflictantur, quod mulieri commisceri non possint. Maleficiati, qui

qui dæmonis aut improbi hominis fascinatione constricti, præpediuntur idem officium exercere; quibus & idcircò matrimonio interdictum est[a]. Sicut enim puer, *inquit Alexander*, III. qui non potest reddere debitum, non est aptus coniugio, sic qui impotentes sunt, minimè apti ad contrahenda matrimonia reputantur[b].

a *c. 2. c. 5. c. fi. ext. de frigid. & malef. c. requisisti. c. si per sortiarias. 33. q. 1.*

b *c. 2. ext. h. tit.*

De mulieribus obstructis. Item de spadonibus & castratis.

QVARE idem iudicium est de mulieribus adeó obstructis, vt cognosci non possint[c]; item de spadonibus & castratis[d].

c *c. 3. c. fraternitatis. ext. eod. tit.*

d *per tex. in d. c. 5. in verbis, quod nunquã per carnis copulam. Panor. ad c. 2. n. 5. ext. eod. tit. adde Domini. Soto, in 4. sentent. 34. dist. q. 1. art. 2. cum seq. & præcipuè Nauarrum, consilio. 2. ext. de frigidis & malefic. vbi inter spadones distinguit.*

Frigiditas & maleficium triennio exploranda, &c.

VBI tamẽ contractum est matrimonium à frigido, & de frigiditate certò non constat, non antè matrimonium dirimitur, quàm triennium cohabitationis præcesserit iuxtà formam à Cælestino & Gregorio Sũmis Pontificibus præscriptam[e]; Quæ & in maleficiato disiungendo, ferè obseruatur[f].

e *in c. laudabilem. 5. ext. hoc. tit & in c. requisisti. 33. q. 1.*

f *vt in d. c. si per sortiarias. 33. q. 1. iuncto c. fi. ext. hoc tit. adde Henric. Boich ibid.*

Mulier obstructâ quando separanda.

SED & in muliere obstructa hoc iure vtimur, vt matrimonio iuncta tunc demùm separetur, vbi humanâ operâ vel industria, sine graui læsione corporis curari nequit[g].

g *c. 3. c. o. ext. eod.*

Impe-

Impeditis frigiditate vel obstructione cohabitatio permittitur.

NON tamen prohibentur frigiditate vel obstructione impediti, ex vtriusq; consensu simul commorari; vt quam vir vxorem habere non potest, habeat saltem vt sororem, ex rescriptis Cælestini & Lucij SS. Pontificum [h].

h in c. 4. & c. 5. ext. hoc. tit. de frigidis.

DE INFIDELIBVS.

TITVLVS XVI.

Inter infideles verum matrimonium contrahitur: non autem inter fidelem & infidelem.

TAMETSI inter infideles, hoc est, qui nondum Christianis sacris initiati sunt, verum & legitimum constet matrimonium, etiam in secundo, consanguinitatis gradu [a]: non tamen inter fidelem & infidelem [b]. Nam auctore Cypriano; iungere cum infidelibus vinculum matrimonij, est prostituere cum gentilibus membra Christi [c]. Et hûc spectat illud D. Pauli, Nolite iugum ducere cum infidelibus: quæ enim participatio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli [d]? sed si vult, nubat tantum in domino [e]. Hinc ex constitutione Valent. Theodos. & Arcad. Imperatorum adulterij crimine obstringitur Christianus, si is Iudæam, vel Iudæus si Christianam in coniugem sibi adsciuerit [f].

a c. gaudemus. 8. c. quãto. 7. ext. de diuortiis. Quia pagani non ligantur cõstitutionib. Ecclesia. d. c. gaudem. Igitur secundùm ius Ciuile rectè contrahũt in tertio gradu, qui est secũdus iuxtà computationem Canonicam. §. duorum. Instit. de nuptiis. In Iudæis lex Mosaica seruatur. Couarruuias in 4. ext. in 2. parte. ca. 6. §. 10. nu. 6. & 7.

b c. cau. c. Iudæi. 28. q. 1.

c in sermone de lapsis.

d 2. ad Corinth. 6.

e 1. ad Corinth. 7. Bellar. de Matrimon. lib. 1. cap. 23. ex omniũ ferè Interpretũ sententia.

f l. nequis. 5 C. de Iudæis.

DE

Correctio huius impedimenti inter affines ex fornicatione.

ADHIBITA tamen moderatione Concilij Tridentini quoad affinitatẽ ex fornicatione prouenientem, quam hîc libet iisdem verbis subiicere: Prætereà, *inquit*, sancta Synodus iisdem & aliis grauissimis de causis adducta, impedimentum, quod propter affinitatem ex fornicatione contractam inducitur, & matrimonium postea factum dirimit, ad eos tantùm, qui in primo & secundo gradu coniunguntur, restringit. In vlterioribus verò gradibus, statuit huiusmodi affinitatem matrimonium posteà contractum non dirimere[k].

k *Sess. 24. c. 4. in decreto de refor. matri. iunge extrauag. Pij V. Ad Romanum. editã Anno 1566.*

Inter affines graduum subductio.

INTER affines eodem ordine, quo inter consanguineos, gradus subducuntur; verbi gratiâ, qui cum sorore meâ rem habuit, siue licitam, vt in Matrimonio, siue illicitam, id est, extrà Matrimonium; is in eodem gradu, hoc est, in primo gradu mihi affinis est; qui cum nepte mea, in secundo gradu; & sic deinceps[l].

l *c. porrò. 35. q. 5. Quid de affinibus ascendentibus & descendentibus, vide Hen. Boich. ad c. non debet. nu. 2. ext. de consang. & aff.*

De variis generibus affinitatis.

CÆTERVM hîc animaduertendum est, nos loqui de primo affinitatis genere, non de secundo aut vlteriore: quod exemplo illustrandum est: Sit mihi frater vel alius consanguineus, qui Titiam vxorem duxit: hæc Titia mihi meisq; consanguineis affinis est in primo affinitatis genere. Sin fratre vel consanguineo illo defuncto, superstes Titia alteri rursus nupserit, hic secundus maritus Titiæ,

mihi & reliquis meis consanguineis coniunctus erit in secundo affinitatis genere; Eò quòd nobis iungatur propter copulam cum Titiâ affine nostrâ. Quod si Titia mortuâ, hic secũdus maritus aliam vxorem duxerit; hæc vxor me, cœterosque consanguineos meos continget in tertio affinitatis genere: quia ei iungitur, qui nobis secundo affinitatis genere iunctus est: Nam copula addita copulæ efficit hæc diuersa genera affinitatis. Itaq; iure veteri inter hos affines cuiuscunque generis interdictæ erant nuptiæ [m]: verum postea ex Innocentianâ constitutione in Concilio generali Lateranensi editâ; interdictum hoc, ad primum affinitatis genus coarctatum est [n]; ita vt qui superstiti vxori fratris mei defuncti Matrimonio iunctus fuit, non prohibeatur hodie, eâ mortuâ, aliam ducere ex consanguinitate meâ; imò ne quidem filius prohibetur ex secundo affinitatis genere natus, ex consanguinitate meâ vxorem accipere [o].

m c. 1. cum seqq. 35. q. 10. c. de propinquis. & c. porrò. 35. q. 2.

n in d. c. non debet. circà princ. ext. de consang. & affin.

o d. c. non debet. Vide gloss. Panorm. & alios ibid. & Hostiensem in summa de affini.

De iustitia publicæ honestatis.

In affinium classem quodammodò referuntur cognati sponsi & sponsæ; licèt nondum matrimonium inter eos contractum sit [p]. Exigit enim publica honestas, vt sponsus à cognatis sponsæ suæ, & è diuerso sponsa à cognatis sponsi sui, abstineat [q]. Non enim in coniunctionibus tantùm spectatur, quod licet, sed etiam quod honestum est [r]. Hinc vulgò hoc impedimentum dicitur publicæ honestatis iustitia, cuius & ius Ciuile meminit [s].

p l. Seruius. 8. ff. de grad. affin.

q c. 3. c. 8. ext. de sponsal. c. 4. cum 2. cc. seqq. ext. de despons. impub.

r l. semper. 42. ff. de ritu nup.

s in l. si qua. 12. §. 1. ff. de ritu nup. in §. si vxori. Instit. de nuptiis.

Iusti-

Iustitiam publicæ honestatis oriri ex quibuslibet sponsalibus.

NEQVE solùm hoc impedimentum prouenit ex sponsalibus legitimè contractis; verùm etiam, si quæ ob causam consanguinitatis, affinitatis, Religionis professionis, vel similem; sponsalia perperàm contracta sint; dummodò non sint nulla ex defectu consensus; Idq; ex Bonifacij constitutione[t]: A quâ tamen discessum est per Concilium Tridentinum, vt iam dicetur.

t In c. vnico. de sponsalib. lib. 6. Quod & Alexander III. in sponsalibus inter consanguineos contractis, antea constituerat. in c. 4. ext. de sponsal.

De gradibus huius impedimenti.

ET quidem iure Decretalium, hoc impedimentum quarto gradu circumscriptum erat[u]: Nunc verò ex decreto Concilij Tridentini valdè imminutum est, cuius verba hæc sunt: " Iustitiæ publicæ honestatis impedimentum, vbi sponsa- " lia quâcunq; ratione valida non erunt, sancta Sy- " nodus prorsus tollit; vbi autem valida fuerint, pri- " mum gradum non excedant: quoniam in vlterio- " ribus gradibus iam non potest huiusmodi prohi- " bitio absq; dispendio obseruari[x].

u non debet. 8. ext. de consang. & affin. probat elegantèr Panor. ad c. spōsam. ext. de sponsalib.

x tex. est sess. 24. cap. 3. in decreto de reformat. matrim.

De sponsalibus de præsenti, quoad hoc impedimentum.

VBI tamen meminisse oportet, hanc Concilij Tridentini moderationem nō pertinere ad sponsalia, quæ de præsenti appellamus, sed tantùm ad sponsalia de futuro, hoc est, quæ in futurum tempus matrimonij contrahendi collata sunt; ex declaratione Pij V[y].

y vide extrauag. ad Romanum, editā anno 1564.

De sponsalibus conditionalibus.

SED neque impedimentum hoc pertinet ad sponsalia conditionalia, antè conditionis euentum; sicut disertè à Bonifacio VIII. expressum
» est: Ille vero, *inquit*, qui sponsalia cum aliquâ mu-
» liere sub conditione contraxit, si postmodùm an-
» tè conditionis euentum, cum alia prioris consan-
» guineâ, per verba contraxerit de præsenti, cum
» secundâ remanere debebit: cùm ex sponsalibus
» conditionalibus antè conditionem extantem, si-
» cuti consensum non habentibus & incertis, nulla
» publicæ honestatis iustitia oriatur [z].

z tex. est in c. vnico. §. fi. de spõsal. lib. 6.

Pœnæ contrahentium matrimonium in gradibus prohibitis. Item de Dispensatione.

SI quis autem, *inquit Concilium Tridentinum*,
» intrà gradus prohibitos scientèr matrimonium
» contrahere præsumpse it, separetur, & spe dispẽ-
» sationis consequendæ careat; idque in eo multò
» magis locum habeat, qui non tantùm matrimo-
» nium contrahere, sed etiã consummare ausus fue-
» rit. Quod si ignorantèr id fecerit; siquidem so-
» lemnitates requisitas in contrahendo matrimo-
» nio neglexerit, eisdem subiiciatur pœnis: Non
» enim dignus est, qui Ecclesiæ benignitatem facilè
» experiatur, cuius salubria præcepta temerè con-
» tempsit. Si verò solemnitatibus adhibitis, impe-
» dimentum aliquod postea subesse cognoscatur,
» cuius ille probabilem ignorãtiam habuit; tunc fa-
» ciliùs cum eo & gratis dispensari poterit. In con-
» trahendis matrimoniis vel nulla omninò detur

dispen-

DE HOMICIDIS, ADVLTERIS ET RAPTORIBVS.

TITVLVS XVII.

Homicidæ qui à matrimonio re mouentur.

INTERDVM & homicidium matrimonij contractum impedit & dirimit, eâ specie; quâ quis alterius coniugis potiundi causâ, alteri coniugi necem attulit: si tamen vtriusq; conspiratio tam superstitis coniugis, quàm ipsius homicidæ in eandem necem simul concurrerit. Nam vnius delictum hac in re non sufficit [g].

[g] *c. laudabilem. ext. de conuers. infidel. Excepto, si adulteriũ interuenerit, tũc enim sufficit vel alterũ machinatũ fuisse mortẽ marito, ex sententia Ioan. Andr. Panor. & communi. Vide Nauar. in manuali ca. 22. nu. 46. & confirmat. tex. in c. si quis viuente. 31. q. 1.*

Adulteri qui remouentur.

IDEM est in adulterio; eo casu, quo quis alienam vxorem adulterauit, datâ sponsione de contrahendo cum eâ matrimonio, aut etiam matrimonio de facto contracto; nec enim potest eandem defuncto marito suo in vxorẽ ducere [h]. Dum tamen & hîc vtriusq;, & adulteri & adulteræ scientia interuenerit, quòd videlicet sciuerit vterq; alterius coniugem adhuc superstitem esse. Cæterum si qua errore ducta cum alieno marito, tanquam cum cœlibe contraxerit, non prohibetur defunctâ vxore ipsius, in nouum matrimonium cum eod. conuenire [i]. Sicut, & si adulteriũ tantùm intercesserit, nullo contractu matrimonij, aut sponsalium admixto [k].

[h] *c. fi. c. 3. c. 5. ext. de eo q. duxit in matrim.*

[i] *c. 1. c. veniẽs. 7. ext. de eo, qui duxit in vxor.*

[k] *c. significâsti. 6. c. cùm haberet. 5. ext. d. tit.*

Inter raptorem & raptam an consistat matrimonium.

QVÆSITVM est; an inter raptorem & raptam consistere possit matrimonium? Negat Iustinianus Imperator[l]. At diuersum constituit Innocentius Pontifex, quem magis sequimur[m]: Adhibito tamen temperamento Concilij Tridentini, cuius decretum hîc integrum subiiciam: " Decernit, *inquit*, sancta Synodus, inter raptorem & " raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris man- " serit, nullum posse consistere matrimoniũ. Quòd " si rapta à raptore separata & in loco tuto & libero " constituta, illum in virum habere consenserit; " eam raptor in vxorem habeat; & nihilominus ra- " ptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium, & fa- " uorem præbentes, sint ipso iure excommunicati, " ac perpetuò infames, omniumq; dignitatum in- " capaces, & si Clerici fuerint, de proprio gradu de- " cidant. Teneatur præterea raptor mulierem " raptam, siue eam vxorem duxerit, siue " non duxerit, decentèr arbitrio " iudicis dotare[n].

l *in l. vnica. C. de raptu virg.*

m *in c. fi. ext. de rapt. iuncto c. penult. et vlt. ext. de secundu nupt.*

n *Concil. Trid. Sess. 24. cap. 6. de reform. matrim.*

DE

DE CONIVGA-TIS.

TITVLVS XVIII.

Coniugati qui, & qua ratione prohibentur aliud matrimonium contrahere.

CONIVGATOS vocamus, virum & mulierem in vnum quasi iugum matrimonij coactos: quorum ea conditio est, vt durante matrimonio alteri tertio coniungi non possint[a]. Erunt duo in carne vnâ; inquit disertè sacer textus[b].

Nec mouet, quód Patriarchæ, & alij viri iusti legantur plures vxores simul habuisse; Nam id planè extraordinarium fuit, vtpote diuinâ reuelatione (vt interpraetatur Innocentius III) illis concessum[c]; ac proinde trahi non debet in consequentiam[d].

Matrimonium licèt inutile, nihilominus impedimento est secundo matrimonio contrahendo.

IDQVE adeò obtinet; etiamsi prius matrimonium planè nullius vsus sit propter morbum, vel exectionem[e], vel sterilitatem[f], vel propter diuturnam absentiam alterius coniugum[g].

Absentiam alterius coniugum legitimam causam non esse matrimonij contrahendi, nisi de morte absentis certò constet.

QVÒ spectat rescriptum Clementis III. ad Episco-

a c. gaudemus. 8. ext. de diuort.

b Genesis 2. in fi. Matthæi 19. adde Concil. Trid. sess. 24 in doctrina de Sacra. matri. in princ. & cano. 2.

c d. c. gaudemus.

d l. quod vero. 14. ff. de legib. c. quod ob gratiam. de regu. iur. li. 6.

e c. hi qui. 32. q. 7.

f c. tantum. d. q. 7.

g c in psentia. 19. ext. de sponsalibus. Concil. Trid sess. 24. cano. 5.

piſcopum Cæſaraugustanum, de mulieribus, quæ viros ſuos abſentes, vltrà ſeptenniũ cum diligenti diſquiſitione præſtolatæ; continere ſe non poterant: "Quòd quantocunq;, *inquit*, annorum numero ita remaneant viuentibus viris ſuis, non poſſunt ad aliorum conſortium canonicè conuolare: nec auctoritate Eccleſiæ, *addit*, permittas contrahere, donec certum nuncium recipiant de morte virorum[h]." Quod non minus in viris, vxoribus ſuis abſentibus obſeruandum eſſe, docet Lucij III. conſtitutio[i].

h tex. eſt in d. c. in præſentia.

i in c. 2. in princ. ext. de ſecund. nup.

De eo, qui non expectato certo nuncio de morte abſentis coniugis, aliud matrimonium contraxit.

SI qua tamen mulier non recepto certo nuncio de morte abſentis mariti, matrimonium fortè contraxerit; non ideò tamen matrimonium reſcindendum erit, ſed eatenus ſuſtinebitur matrimonium, vt ipſa poſteriori marito quidem poſtulanti debitum reddere teneatur; è diuerſo verò exigere ipſa non poſſit[k]. Quæ ſimilitèr abſente vxore à marito obſeruanda ſunt[l]. Quod enim ad fidem & debitum coniugale attinet, maritus & vxor pari paſſu ambulant[m]. Vt enim ſecundus maritus innocens, contrà legem coniugij, iure ſuo priuandus non eſt; ita mulieri minimè permittendum eſt, vt contrà ſenſum conſcientiæ ſuæ, debitum ab eo poſtulet.

k d. c. 2. §. ſi verò. ext. de ſecund. nup.

l d. c. 2. vide omninò Nauarrum in Manuali. cap. 22. num. 53.

m in c. præcepit. 19. c. apud nos. & c. ſi. 32. q. 5. & d. c. 2.

Coniuge redeunte, vel aliter ſuperſtite, prius matrimonium reſtituitur.

ILLVD nihilominus perpetuò retinendo, vt quo-

quocunque casu & tempore coniunx absens redierit, aut superstitem eum esse constiterit; posterius matrimonium ilicò dissoluēdum & prius redintegrandum sit[n].

n d. c. 2. in fi. ext. de secud. nup.

DE CLAM CONTRAHENTIBVS MATRIMONIVM.

TITVLVS XIX.

De clàm contrahentibus matrimonium.

HIs enumeratis, accedant postremò ex decreto Concilij Tridentini, qui clàm matrimoniũ contrahunt; Nam & horum matrimonium irritum est[a]. Quamuis enim iure antiquorum Canonum matrimonium clandestinum libero contrahentium consensu initum, verum erat matrimonium[b], (siquidem & consensus priuatìm interpositus, consensus est[c]; qui sufficit in contrahendo matrimonio[d].) Attamen cùm dictum Concilium animaduerteret, non leuia incommoda oriri ex huiusmodi matrimonio, præsertim in illis, qui in statu damnationis permanẽtes, dum priore vxore, cum quâ clàm contraxerant, relictâ, cum aliâ palàm contrahunt, & cum eâ in perpetuo adulterio viuunt: prudentèr statuit, vt non nisi præmissis denunciationibus in Ecclesiâ, aut iis ex iustâ causâ ab Ordinario cognitâ, omissis; in facie Ecclesiæ solemni ritu matrimonium contrahatur[e], adiecta hac clausula irritante:

a Concil. Trid. Sess. 24. cap. 1. de reforma. matrimo.

b c. 2. ext. de clandest. despons. & fatetur idem Concil. Trid. d. cap. 1. in princ.

c l. ab Anastasio. & ibi Bald. C. mandati. l. non minorem. C. de transact.

d c. sufficiat. 27. q. 2. c. cùm locus. c. tuæ. ext. de sponsal.

e in d. cap. 1. in princ.

» Qui alitèr, *inquit*, quàm præsente Parocho, vel a-
» lio Sacerdote de ipsius Parochi seu Ordinarij li-
» centiâ, & duobus vel tribus testibus matrimoni-
» um contrahere attentabunt: eos sancta Synodus
» ad sic contrahendum omninò inhabiles reddit:
» & huiusmodi contractus irritos & nullos esse de-
» cernit, prout eos præsenti decreto irritos facit &
» annulat[f].

f in d.c.1.§.qui aliter.

Quos hoc decretum liget.

VBI tamen animaduertendum est; decretum hoc, ad ea tantùm matrimonia pertinere, quæ post publicationem eius im Parochiâ factam contracta sunt, adeoq; post triginta dies à die primæ publicationis numerandos. Quare vbi hoc decretum nondum publicatum est, ibidem neminem obstringit, sed valet matrimonium siuè clàm siue publicè contractum[g].

g id colligitur ex fi. d. cap.1. Concil. Trid. cõiunge §. fi. s̃. de affinibus. & c. 3. ext. de clãdest. despons. vbi & de liberis ex clandestino vel interdicto matrimonio natis, quid iuris?

Continuatio ad sequentia.

ET hæc hactenus de impedimentis, quæ vulgò appellantur impedientia & dirimentia matrimonium: Nunc subsequentèr videamus de impedimentis non dirimentibus matrimonium, hoc est, quæ matrimonium quidem contrahendum impediunt, sed contractum non dissoluunt; ita permittentibus sacris Canonibus*.

** Igitur hoc matrimonium absq; peccato non contrahitur, quia contra Canones; sed ab Ecclesia sustinetur ob iustas causas.*

DE

DE IMPEDIMENTIS NON DIRIMENTIBVS MATRIMONIVM.

TITVLVS XX.

IMPEDIMENTA matrimonium contractum non dirimentia hæc sunt: Votum castitatis simplex [a], hæresis [b], Catechismi instructio in baptizando [c], sponsalia cum alio antè contracta [d], prohibitio iudicis Ecclesiastici nè matrimonium contrahatur, donec de impedimento, quod obijcitur, cognitum fuerit [e]. Item sunt hæc crimina; incestus [f], cædes Presbyteri [g], vel vxoris suæ [h], raptus sponsæ alterius [i], matrimonium cum Moniali de facto & scientèr contractum [k], publica & solemnis pœnitentia [l]; susceptio filij à parente eo animo facta, vt contractâ spirituali cognatione, alteri parenti debitum coniugale subtrahatur [m]. Deniq; quoduis peccatum mortale, quo contrahens, contractus tempore detinetur. Quippe matrimonium Sacramentum est, & idcircò sanctè tractandum [n].

a c. vnico. de voto. in 6 c. 3. c. 5. c. 6. ext. qui clerici vel vouent.
b c. decreuit. 14. de hæretic. in 6. iuncto c. non oportet. 28. q. 2. adde latiùs Couarru. in 4. ext. in 2. part. cap. 6. §. 11. Nauarrum in Manuali cap. 22. nu. 49.
c c. 2. de cogna. spiritu. in 6.
d c. sicut. c. si inter. c. de illis. ext. sponsalibus.
e vt tit. ext. de matri. contracto contra interdict. Eccles.
f c. 1. & ibi glos. in fi. c. transmiss. 4. ext. de eo qui cogno. cõsang. vxo.
g c. qui presbyt. ext. de pœnit. & remiss.
h c. admonere. 33. q. 2. c. 5. ead. q. 2.
i c. statutũ. 27. q. 2. iuncto c. fi. ext. de raptorib. & §. fi. s. de homicidijs.
k c. hi ergo. 27. q. 1.
l c. de his. c. antiqui. 33. q. 2.
m c. de eo. 30. q. 1. & ibi latius.
n Conci. Trid. sess. 24. c. 1. in fi. de refor. matrim Couarru. d. c. 6. in princ. de his omnib plenius apud Nauarr. in manuali. c. 22. nu. 74. cum seq. Couarru. d. c. 6. D. Thomam. in suppl. q. 50. cum seqq.

DE

DE DIVORTIIS.

TITVLVS XXI.

Diuortium quid? & ex quibus caußis permittitur diuortium.

DIVORTIVM est distractio matrimonij, quæ vtroq; coniuge viuente fit[a], idq; ex duabus tantummodò causis[b]; Cùm alioqui matrimonij semel legitimè contracti perpetuus & indissolubilis nexus sit[c].

a ex l. 2. ff. de diuort.
b intellige hoc iure nostro Canonico, quo in hac re vtimur. Nam iure Ciuili & aliis ex caußis soluitur matrimonium, vt in l. 1. & paßim. d. tit. de diuor.
c c. puto. c. si vxorem. c. præcepit. c. præceptum. 32. q. 5. c. penult. 33. q. 2. c. gaudemus. 8. ext. de diuort. Conc. Trid. Seß. 24. in doctrina de Sacra. matrimo.

Per ingreßum Religionis matrimonium nondum consummatum solui: secus per susceptionem sacri ordinis.

PRIOR causa est: Si alter coniugum nondum consummato matrimonio, Religionem ingrediatur; quod ipsi licet per sacros Canones etiam inuito altero coniuge[d], licèt diuersum sit in susceptione sacri Ordinis ex declaratione Ioannis XXII.[e]

d c. 2. c. ex publico. 7. ext. de conuers. cõiug.
e in c. vnic. de voto in extrauag. Ioan. XXII.

Matrimonium dissolui ab infideli conuerso, potest.

ALTERA causa est: Si alter infidelium coniugum (inter quos etiam iustum matrimonium constat, sed vt contractus ciuilis, non vt Sacramentum[f]) ad fidem Catholicam conuertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia diuini nominis, vel vt eum pertrahat ad mortale pecca-

f d. c. gaudemus. & ibi Dd.

tum, ei cohabitare volente: qui relinquitur, ad secunda vota transire potest[g].

Matrimonium propter consanguinitatem, affinitatem, vel simile impedimentum non dissolui propriè.

CÆTERVM quod vulgò dici solet; matrimonium dissolui vel dirimi, propter consanguinitatem, affinitatem, frigiditatem, aut ob similem causam: non tam ius matrimonij respicit, quàm factum; cùm matrimonium, in quo subest huiusmodi impedimentum, ipso iure nullum sit. Etenim matrimonium semel legitimè contractum, non nisi ex duabus causis iam dictis, dissoluitur[h].

De separatione tori.

NONNVNQVAM solius tori separatio inducitur inter coniuges durante vinculo matrimonij; quæ & species quædam diuortij est[i]; vtpote, si alter eorum adulterium siue fornicationem admiserit[k], vel si ad hæresin siue gentilismum deflexerit[l], vel si sæuerior sit in coniugem suam[m], vel si ad peccandum eam compellat[n]. Ob furtum verò, vel ob aliud crimen, siue ob morbum, coniuges à se inuicem minimè separantur[o].

g *c. quanto 7. d. c. gaudemus ext de diuort. c. si infidelis cũ cc. seqq. 28. q. 1. c. 2. eod q. 2.*

h *iuribus iam allegat. Hoc tamen addito, quòd etiam auctoritate S. Pontificis matrimonium nondum cõsummatũ dissolui possit, etiam quoad vinculum. iuxta gloss. ad c. ex publico. ext. de conuers coniug. quam singularem, & à Canonistis receptam testatur Nauarrus in Manuali cap. 22. nu. 21.*

i *c. 1. 32. q. 2.*

k *c. puto. 32. q. 5. c. significâsti. 4. cum c. seq. ext. de diuort. adde quæ de adulterio diximus. j. de adulteri.*

l *c. 2. c. 6. cum c. seq. ext. de diuort.*

m *c. literas. in fi. ext. de restitu.*

n *iuxta illud Matthæi. cap. 18. Si oculus &c. & ibi Hieronymus. Bellarminus lib. 1. de Sacra. matrim. cap. 14. Nauarrus d. cap. 22. nu. 22.*

o *d. c. 2. ext. de diuort. c. horrendum. c. si vxorem. 32. q. 5. adde his latius Couarru. in 4. ext. in 2. parte. cap. 7. §. 5. vbi & de Sodomiæ vitio, & furore. Nauarr. in Manuali cap. 22. nu. 22.*

DE ECCLESIIS ÆDIFICANDIS, CONSECRANDIS, REPVRGANDIS ET REFICIENDIS.

TITVLVS XXII.

Continuatio huius Tituli.

QVIA Sacramenta vt plurimum in Ecclesiis administrantur, idcircò quæ ad Ecclesias pertinent, hîc breuitèr subijciamus.

Ecclesiæ nomine quid hîc intelligatur.

ECCLESIÆ nomine hîc intelligimus ædificium diuino cultui exercendo deputatum, præcipuè verò sacrificio Missæ[a].

Extrà Ecclesiam Missæ sacrificium non peragendum.

SICVT enim, *inquit Felix in prima epistola ad omnes Orthodoxos*, non alij quàm sacrati Domino Sacerdotes debent Missas cantare, nec sacrificia super altare offerre; sic nec in aliis quàm Domino sacratis locis, id est, in tabernaculis diuinis precibus à Pontificibus delibutis, Missas cantare aut sacrificia offerre licèt: nisi summa coëgerit necessitas[b].

a toto tit. ext. de ecclesiis ædificand. De aliis acceptionibus Ecclesiæ vide gloss. ad c. fi. in verb. præfatã Eccles. ext. ne prælati vices suas.

b tex. est in c. sicut. 11. de consecrat. dist. 1. De necessitate est tex. in c. concedimus. 30. de consecra. dist. 1. de quo latius Nauarrus in manuali cap. 25. num. 81.

De

De Oratorio.

ADEO; etiamſi cuilibet permiſſum ſit domi ſuæ habere Oratorium, orationis cauſa [c]; non tamen ad exercendum Miſſæ officium; niſi Oratorium ad diuinum tantummodò cultum dedicatum, & ab Ordinario deſignatum ſit, quod & ab eodem viſitetur [d].

c c. vnicuique. 33. de conſecra. diſt. 1.

d Concil. Trid. ſeſſ. 22. cap. 1. §. neminem, in decreto de obſeruand. & euit. in celeb. miſſæ.

Quibus ſolemnitatibus Eccleſia extruenda.

NVLLA verò Eccleſia à quoquam extrui poteſt, niſi auctoritate Epiſcopi [e], qui eo in loco, vbi extruenda eſt, crucem figet, atrium publicè deſignabit, conſtitutâ dote ab eo, qui extruit, pro luminaribus & miniſtris Eccleſiæ [f]. Quod ſi fortè dote omiſsâ, Eccleſia extructa fuerit, nihilominus extructor dotis nomine rectè conuenitur [g], aut in ſubſidium ad Epiſcopum conſecratorem recurritur [h].

e c. nemo eccleſiam. de conſecra. diſt. 1. c. cùm olim. 14. §. inſuper. & ibi gloſ. ext. de priuile.

f d. c. nemo. c. piæ mentis. 16. q. 7. §. 1. Nouel. vt nullus fabricet orator.

g c. cum ſicut. 8. ext. de conſecr. eccleſ. arg. l. legatis. 6. ff. de alimen. alij ad. d. c. cùm ſicut.

& cib. leg. h arg. c. 2. & c. 16. ext. de præbend. probant Panor. &

De noui operis nunciatione.

IN extruendo animaduerti debet; ne vicinis ædibus noceatur; puta, luminibus earum officiendo, aut non legitimum ſpacium relinquendo. Licèt enim Religionis fauor ſummus ſit [i], is tamen ad iuſtitiæ normam reuocandus eſt [k]. Vnde operis noui nunciatione factâ ex vicinis ædibus ſiue iure ſiue iniuria, id quod extructum eſt, diruendum eſt [l].

i l. ſunt perſonæ. 43 in fi. ff. de relig. & ſump. funer.

k c. 1. §. ſed diuerſ. de aliena. feudi. in vſib. feud.

l c. 1. c. 2. ext. de op. no. nuncia.

Eccleſiam & altaria conſecranda eſſe, & conſecratio Eccleſiæ an repeti poſſit.

ECCLESIA ædificata conſecranda eſt per E-

piſcopum [m], ſimiliter & altaria [n]. Quæ conſecratio inſtar Baptiſmi non repetitur [o], etiam eo caſu, quo Eccleſia illæſis parietibus corruit [p]. Porrò exuſtâ aut dirutâ Eccleſiâ, deinde in eandem vel ſimilem formam reſtituta, reconſecrari debet [q].

m c. Eccleſias. 16. q. 7. c. Eccleſias. de conſecr. diſt. 1.
n c. 5. ext. de conſecra. Eccleſ.
o c. Eccleſiis ſemel. 20. d. diſt. 1.
p c. ligneis. 6. ext. de conſecr. Eccleſ.
q d. c. Eccleſiis ſemel.

Altaris conſecratio quando repetenda.

QVOD ſi altare motum aut lapis illi impoſitus qui ſigillum continet, confractus aut diminutus fuerit, ex conſtitutione Alexandri III. reconſecrari iubetur, non verò ipſa Eccleſia [r].

r in c. 1. ext. de conſecra. Eccleſ.

De reconciliatione Eccleſiæ.

IN Eccleſiâ pollutâ per effuſionem ſanguinis, aut ſeminis humani, aut per ſepulturam excommunicati, eo iure vtimur; vt prius reconciliari ab Epiſcopo debeat per aſperſionem aquæ cum vino & cinere benedicto, quàm diuina officia in ea reſumi poſſint [s]. Idq; in terrorem delinquentium receptum eſt. Vnde ſunt, qui rectè putant propter occultam pollutionem, Eccleſiæ reconciliatione minimè opus eſſe [t].

s c. 4. c. 7. c. 9. c. fi. ext. de conſecr. Eccleſ. c. 5. ext. de adulter. c. 1. de conſecr. in 6. c. ſi motum. cum c. ſeq. de conſecr. diſt. 1. Pontificale Romanum fol. 152.
t Panor. ad d. c. 4. nu. 5. de conſecra. Eccleſ.

Per Eccleſiæ pollutionem, & cœmiterium polluitur: non è contrà.

PLANE polluta Eccleſia ſimilitèr & cœmiterium illi coniunctum pollutum intelligitur, non è contrà; ne minus dignum maius, aut id quod acceſſorium eſt, trahat ad ſe principale [u].

u c. vnico. de conſecr. in 6. iuncto c. acceſſorium. de reg. iur. in 6.

De Eccleſia refectione & dedicatione.

REFECTIO verò Eccleſiæ ab eo preſtanda eſt, qui

qui obtinet beneficium eiuſdem Eccleſiæ[x]; adhibitâ tamen moderatione Concilij Tridentini; ad quam lectorem breuitatis causâ remittimus[y]. Dedicatio verò Eccleſiæ ſingulis annis recolenda eſt, exemplo Chriſti Saluatoris[z].

x *c.1.ext. de Eccleſ. ædif.*

y *Seſſ.21.cap.7.in decreto de reforma.*

z *c.ſolemnitas.de conſecra. diſt.1.*

DE RELIGIOSIS DOMIBVS.

TITVLVS XXIIII.

Quæ dicantur domus religioſæ.

RELIGIOSAS domos appellamus, Monaſteria & Hoſpitalia, quæ pietati exercendæ ex profeſſo dedicata ſunt, & plerunque Eccleſiis cohærent[a].

a *toto tit. ext. & in 6. de religioſ. domib.*

Monaſteria & Eccleſiæ cui ſubiecta ſunt.

MONASTERIA illi Epiſcopo ſubiecta ſunt, in cuius diœceſi ſunt ſita, ſicut & omnes Eccleſiæ eiuſdem diœceſis[b]: niſi Monaſteria vel Eccleſiæ exemptæ ſint priuilegio aut præſcriptione legitima 40. annorum[c].

b *c.quidã.cum c.ſeqq. c.monaſteria. 18. q. 2. c. omnes Baſilicæ.16.q.7.c.qui verè.ead.q.1.*

c *c.cùm perſonæ.7.de priuileg. lib.6.c.cum venerabilis.7.cum c.ſeq.ext.de relig.dom.c. auditis.15.c.cùm olim.18. cum c.ſeq.ext.de præſcriptio. c. frater. 16.q.1.*

Exemptio quouſque ſe extendat.

VT tamen priuilegium exemptionis à iuriſdictione Epiſcopi, ad loca exempta reſtringatur, & non vltrà producatur[d]: ſiquidem priuilegium iuri communi derogans ſtrictè accipiendũ eſt[e]. Quò

d *c.3. in fi.c.porrò.7. c.petiſtis. 20.ext.de priuileg.*

e *c.1.in fin.de filiis presbyt.in 6.*

 fit,

sit, vt si exempti in loco non exempto contrahant aut delinquant, vel res de quâ agitur, extrà locum exemptum sita sit; ibidem exempti rectè conueniantur, neque reuocandi domum ius habeant[f]. Idem iudicium est de Parochiis & Capellis exempto Monasterio subiectis vel vnitis[g]. Nisi & in his legitimè præscriptum sit Episcopalibus iuribus, aut priuilegio derogatum[h]. Quibus consequens est, vt & Monachi, qui ab exempto Monasterio ad Prioratus Ordinario subiectos transmittuntur, ibidem Ordinarij iurisdictioni subsint[i].

De Hospitalibus.

HOSPITALIA ab hospitibus piè excipiendis & tractandis dicuntur; quæ pro hospitum varietate, varia quoq; nomina sortiuntur: Alia enim sunt Xenodochia, quibus peregrini; alia Orphanotrophia, quibus orphani; alia Gerontocomia, quibus senes; alia Brephotrophia, quibus egentium infantes; alia Nosocomia, quibus ægroti: excipiuntur[k]. Et hęc similitèr Episcopo loci subiecta sunt;[l] dummodo eius auctoritate sint extructa[m], neque excepta doceantur[n]. De quorum administratione latè Concilium Viennense[o], et Tridentinum[p].

DE

f *per tex. in c. 1. de priuileg. lib. 6. iuncta ibid. gloss.*

g *c. ex ore. 17. ext. de priuileg. c. 2. ext. de religios. dom. c. per exemptionem. 9. de priuileg. in 6.*

h *d. c. auditũ. & c. cùm olim.*

i *c. 1. §. fi. de priuileg. in 6. adde omninò Cõcil. Trid. sess. 7. cap. 14. de reforma. & quæ s. diximus, de Regularibus.*

k *c. in qualibet. 23. q. 8. l. illud. 17. l. sancimus. 18. C. de sacros. Eccles.*

l *c. 3. c. 4. ext. de relig. domib.*

m *d. c. 4.*

n *c. 2. de relig. dom. in Clement.*

o *d. Clement. 2. de re. dom.*

p *Sess. 7. cap. 15. & Sess. 22. cap. 8. & Sess. 25. cap. 8. de reformatio.*

DE IMMVNITATE ECCLESIASTICA.

TITVLVS XXIV.

Ecclesiastica immunitas cur introducta.

NE autem Ecclesiasticus cultus vllâ ratione vel impediatur vel dehonestetur; sancitum est à sacris Canonibus, suffragantibus etiam iuris Ciuilis constitutionibus: vt Ecclesiæ, earumq; personæ & res, ab oneribus & officiis ciuilibus immunitatem habeant[a].

a *toto tit. ext. & in 6. de immuni. Eccles & passim 17. q. 4. & sub tit. C. de his qui ad Eccles.*

Immunitas Ecclesiastica triplex.

PROINDE triplicem Ecclesiasticam immunitatem constituimus; vnam localem, alteram personalem, tertiam realem[b].

b *secuti Lancelottum. in suis Institutionib. hoc tit.*

Immunitas localis quæ, & in quibus consistat.

LOCALIS immunitas est, quæ Ecclesiis ipsis, earumq; cœmiteriis tributa est, & in his potissimum versatur: ne in ipsis negotiationes, præsertim nũdinarum ac fori cuiuscunque tumultus, exerceantur, ne iudiciorum secularium strepitus, aut illius causæ præcipuè criminalis cognitio, per laicos suscipiatur aut agitetur[c], neuè in Ecclesiis vniuersitatum & societatum concilia, coitiones fiant, neuè fœda & prophana, atque adeò vana colloquia misceantur[d]. Est enim Ecclesia domus orationis, vel ipso Christo teste[e].

c *c. 2 §. cessent. in Ecclesiis. hoc tit. lib. 6. c 1. c 5. ext. eod.*
d *d. c 2 §. cessent in locis. adde Concil. Trid. sess. 22. cap. 1 in decreto de obser. & euit. in celeb. miss.*
e *apud Matthæum. 21. cap.*

Reus

Reus ab Ecclesiâ non abripiendus.

QVIN & reus cuiuſcunque criminis ad Eccleſiam confugiens, inde abripi non poteſt, ſi tamen liber homo ſit; ſin ſeruus, non antè ab Eccleſiâ extrahitur, quàm dominus illi impunitatem iurauerit[f].

Immunitas pro reis latè patens

NEQVE intereſt, Eccleſia conſecrata, vel nondum conſecrata ſit[g]. Imò & ad atria, ad ſepta[h], ad quadraginta paſſus in circuitu, ſi baptiſmalis Eccleſia ſit: ſin Eccleſia minor; ad triginta paſſus, hæc immunitas porrigitur[i]. Adeò vt & domus Eccleſiæ, intra triginta paſſus conſtitutæ eâdem immunitate gaudeant[k]. Quin & ad Epiſcopi domum quocunq; loco ſitam[l], item ad Monaſteria[m], ad hoſpitalia Epiſcopi auctoritate erecta[n], hæc immunitas traducitur[o].

f *c. inter 6. c. 9. ext. hoc tit. noſtro. c. reum. ad Eccleſiam. c. diffiniuit. cum c. ſeq 17. q. 4. l. 2. & l. 5. C. de his qui ad Eccleſ.*

g *c. penult ext. hoc tit. & ibid. Panor.*

h *c. ſiquis contumax. c. id conſtituimus. 17. q. 4 & c. frater. c. metuentem. ead. q. 4.*

i *c. ſicut antiquitus. c. quiſquis. d. q. 4.*

k *d. c. quiſquis. probant Hoſtienſ. & alij apud Remigium Gonnum in tracta. de immuni. Eccleſ. in verbo, domus. intellige autem domos Clericorũ iuxta gloſſ. ad d. c. quiſquis.*

l *d. c. id conſtituimus. & communitèr receptũ teſtatur Gonnus d. loco, in verbo, palatium, 15. amplia.*

m *d. c. quiſquis. facit & l. 4. in verbo, venerabilibus. C. de his qui ad Eccleſ. confug.*

n *l. omnia. 33. C. de Epiſc. & Cler. ibid. Bartol. & Panor. ad c. penult. num. 6. ext. de relig. domib. iuncto ibid. c. 4.*

o *vt iam dd. locis.*

Exceptio.

SOLI hac immunitate excluduntur, publici latrones, nocturni agrorum populatores[p], & qui ſpe immunitatis in ipſo loco deliquerunt[q]. Addunt alij quartum genus, & non improbabilitèr, eorum ſcilicet, qui ex induſtriâ & ex inſidiis proximum ſuum occiderunt[r].

p *c. inter. 6. ext. hoc tit. noſtro. c. ſicut antiquitus. d. q. 4 facit tit. C. Quando lic. vnicuique.*

q *c. fi. ext. hoc. tit. adde Gonnum de immu. Eccleſ. fall. 3.*

r *per tex. in c. 1. ext. de homicidio. adde Couarru. var. reſol. lib. 2. cap. 20. nu. 7. Gomeziũ var. reſol. tomo 3. cap. 10. nu. 2.*

De immunitate perſonali & reali.

QVOAD immunitatẽ perſonalem & realem: vtramque hac vnâ regulâ complecti licet: Perſonæ Eccleſiaſticæ ab omnibus muneribus, id eſt, oneribus ciuilibus ſolutæ ſunt, ſiue illa perſonalia ſint, ſiue patrimonialia, id eſt, realia ſiue mixta [s]. Perſonalia munera ſunt, quæ animi & corporis intentione exercentur: patrimonialia ſiue realia, quæ ſumptibus adminiſtrantis: mixta, quæ ſimul & corporis miniſterio, & expenſis gerentis expediuntur [t].

s ex c. 1. c. 3. diſt. 88. c. Cyprianus. 21. q. 1. c. 4. ext. ne clerici vel monachi. c. non minus. 4. c. aduerſus. 7. ext. hoc noſtro tit. c. 1. c. 3. eod. in 6. iuncta Clement. 1. eod. tit. l. 1. l. 2. cum Auth. ſeq. C. de Epiſ. & Cler. c. Eccleſiarũ. 12. q. 2.

t l. munerum. 18. ff. de muneribus.

De angariis & aliis præſtationibus.

VT hinc pugnent cum ſacris Canonibus & Imperatorum conſtitutionibus, angariæ, perangariæ, præſtationes annonæ & operarum, exactiones, contributiones, aliaq́; ciuilia onera Eccleſiis, earumq́ue miniſtris & rebus impoſita [u]: non obſtante etiam quauis conſuetudine contrariâ [x].

u probant dd. iura.

x Auth. caſſa. C. de ſacroſanct. Eccleſ. Auth. item nulla. C. de Epiſ. & Cler. c. 1. de iureiur. lib. 6. Adde Concil. Trid. ſeſſ. 25. cap. 20. de reformat.

A quibus oneribus non eximantur Clerici.

OBTINVIT tamen, vt Clerici ad ciuitatis vigilias tempore neceſſitatis compelli poſſint [y]; neque à legitimâ tutela, curâ pupillorum, orphanorum, & viduarum prohiberi debeant [z].

y c. 2. ext. hoc tit.

z c. fi. diſt. 86. Auth. presbyteros, diaconos. C. de Epiſ. & Cleric.

Immunitate non gaudent prædia Eccleſiaſtica antè affecta.

SED neq; Eccleſiaſtica prædia penſione alioue onere antè affecta, quàm ad Eccleſiam peruenirent, huius immunitate gaudent [a]: Quippè res

a c. cùm dilecti. 6. ext. de donatio. c. præterea. 23. ext. de iure patro. c. 1. ext. de cenſibus c. tributum. 23. q. 8. c. ſi tributum. 11. q. 1.

cum suo onere transit[b]. Aliâs cùm bona Ecclesiarum vsui Clericorum & pauperum deputata sint; impium est, ea in prophanum vsum conuerti[c]. nisi aliud ferret auctoritas Summi Pontificis, iuxta formam Concilij Lateranensis[d].

b *c. ex literis. circa fi. ext. de pignor. c. pastoralis. ext. de decimis. l. alienatio. ff. de contrah. emp.*

c *c. qui Christi. c. nulli, cum aliquot cc. seqq. 12. q. 2. c. semel dicatum. de reg. iur. lib. 6. Eccles.*

d *quam vide in c. non minus. 4. & in c. aduersus. 7. ext. de immu.*

DE CENSIBVS, EXACTIONIBVS ET PROCVRATIONIBVS.

TITVLVS XXV.

Continuatio.

QVÆ superiori titulo dicta sunt, pertinent ad onera ciuilia siue secularia; non Ecclesiastica, hoc est, quæ à iure Ecclesiastico siue Canonico iustis ex causis, introducta sunt in personas & res Ecclesiasticas: veluti sunt, census, procurationes, exactiones certis casibus[a].

a *Hostiens. in summa huius tituli.*

Census quid.

CENSVM autem hîc vocamus pensionem, quæ ex prouentibus Ecclesiæ soluitur Episcopo,[b], interdum verò S. Pontifici[c], interdum aliis Clericis[d], quandoq; & patrono Ecclesiæ[e].

b *c. constitutus. 6 ext. de relig. domi.*

c *c. recepimus. 8. ext. de priuileg.*

d *c. querelam. 14. ext. de electio. c. cum Canonicis. 26. ext. h. tit. nostro.*

e *vt j. eod. in §. sed neq;*

De censu Episcopo debito.

ETENIM Episcopo ab Ecclesiis suæ diœcesis debentur duo solidi nomine Synodatici siue Cathe-

thedratici[f]: item census ab initio siue antiquitùs Ecclesiæ impositus[g]. Nam ad nouum, siue ad augendum veterem censum Ecclesia cogi non potest; ex constitutione Concilij Lateranensis, cuius hæc verba sunt: Prohibemus insuper, ne ab Abbatibus, Episcopis, vel aliis Prælatis noui census imponantur Ecclesiis, nec veteres augeantur, nec partem redituum suis vsibus appropiare præsumant; sed libertatem, quam sibi maiores cõseruare desiderant, minoribus suis bonâ voluntate conseruent. Si quis verò alitèr fecerit, irritum quod egerit, habeatur[h]. Vsq; adeò; etiamsi fideiussoria vel iuratoria cautio de nouo censu soluendo, aut de veteri augendo intercesserit; non enim ideò magis debebitur census, sed iuramentum omninò remittendum est[i].

f c. conquerẽte. 16 ext. de off. iud. ord. c. placuit. 10. q. 3. c. pastoralis. 7. ext. de donatio.

g c. 3. c. 7. ext. hoc tit. c. Eleutherius. 18. q. 2.

h tex. est in c. prohibemus. 7. ext. hoc tit.

i c. grauis. 15. c. significauit. 13. ext. hoc tit. de censib.

Noui census impositio quando permissa.

PERMISSVM est tamen Episcopo; vt si quando Ecclesiam suæ diœcesis, exemptione donat assentiente scilicet, Capitulo suo[k]) censum in eadem sibi reseruare possit[l]: siquidem & ipse S. Pontifex, cùm Ecclesiam à iurisdictione Episcopi eximit vel in tutelam suam recipit, solet & oblatum eo nomine censum recipere[m].

k c. pastoralis. 7. in fi. ext. de donatio.

l c. constitutus. 6. ext. de religios. domib. c. cùm venerabilis. 21. ext. hoc tit. nostro.

m d. c. cõstitutus. vers. nos quoq; cum libertatis. d. c. recepimus. ext. de priuileg. c. si papa. de priuileg. in 6.

De pensione patrono constituendâ.

SED neq; impeditur Episcopus, patrono Ecclesiæ fundationis tempore, moderatos reditus, pensionis nomine, constituere[n].

n c. præterea. 26. & ibi gloss. & Panor. ext. de iure patro.

Clerici absq; assensu Episcopi, Ecclesiam suam censualem facere non possunt.

IN aliis verò clericis hoc iure vtimur, quòd hi Ecclesias, quibus præsunt, censu onerare non possint absq; auctoritate & assensu Episcopi [o].

o c. præterea. 8. ext. hoc tit. secus cum auctoritate Episcopi, & substit iusta causa. glos. & Panor. ad d. c. significauit: & quidem latius Panor.

Ne Episcopi, Archid. & Deca. exactionibus onerent subditos suos, excepto charatiuo subsidio, &c.

ILLVD quæsitum est, an Episcopus extraordinariam præstationem, siue contributionem imperare possit subditis suis? Verùm huius rei extat apertum decretum eiusdem Concilij Lateranensis: Prohibemus, *inquit Concil.* ne subditos suos talliis & exactionibus Episcopi grauare præsumant. Sustinemus autem pro multis necessitatibus, quæ aliquoties superueniunt, vt si manifesta ac rationabilis causa extiterit, cum charitate moderatum ab eis valeant auxilium postulare. *Et paulo post*, Archidiaconi veró siue Decani nullas exactiones siue tallias in Presbyteros siue Clericos exercere præsumant [p].

p tex. est in c. cùm apostolus 6. § prohibemus. ext. de censibus. adde c. conquirente. 16. in fi. ext. de offic. iud. ord.

A procuratione nulla Ecclesia vel Monasterium excusatur: Et quid sit procuratio.

A procuratione verò nulla Ecclesia vel Monasterium excusatur; ne quidem temporis præscriptione [q]. Est autem procuratio hoc loco [r], necessariorum sumptuum exhibitio, quæ ratione visitationis debetur Prælatis: puta, Legatis Sedis Apostolicæ, Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, Archi-

q c. cum instantia. 17. c. cùm venerabilis. 21. ext. de censibus. iuncto c. cùm ex officij. 16. ext. de præscript.

r Nam et latiùs quandoq; sumitur procuratio. vt in c. quanto. 16. ext. eod. tum apud Ciceronem pro administrat.

Archidiaconis, Decanis prouinciam ſuam vel diœceſin viſitantibus[s]. Cùm enim Apoſtolo teſte, nemo cogatur militare ſuis ſtipendiis; & qui ſpiritualia ſeminat, magnum non eſt ſi metat carnalia[t]. non ſine ratione receptum eſt apud SS. Canones, vt dum Prælati viſitando ſpiritualia ſuis exhibent, ab iiſdem contrà temporalitèr exhibeantur[u].

s *d.c. cum apoſtolus. c. procurationes. 23. ext. hoc noſtro tit.*

t *1. ad Corinth. 7. d. c. cùm ex officij.*

u *iuxta alleg. iura.*

Quis modus viſitationis & procurationis.

QVIS autem viſitationis & procurationis modus ſit; præſcribunt quidem Concilia Lateranenſe[x], & Lugdunenſe[y]; verùm hodiè hæc res reuocanda eſt ad decretum Tridentinæ Synodi, quod hîc integrum adſcribemus: Patriarchæ, ***inquit Synodus***, Primates, Metropolitani & Epiſcopi propriam diœceſim per ſe ipſos, aut, ſi legitimè impediti fuerint, per ſuum generalem Vicarium aut Viſitatorem, ſi quotannis totam, propter eius latitudinem, viſitare non poterunt, ſaltem maiorem eius partem, ita tamen vt tota biennio per ſe, vel per Viſitatores ſuos compleatur; viſitare non prætermittant. A Metropolitanis verò, etiam poſt plenè viſitatam propriam diœceſim, non viſitentur Cathedrales Eccleſiæ, neq; diœceſes ſuorum comprouincialium, niſi cauſâ cognitâ & probata in Concilio prouinciali: Archidiaconi autem, Decani & alij inferiores in iis Eccleſiis, vbi hactenus viſitationem exercere legitimè conſueuerunt, debeant quidem, aſſumpto Notario, de conſenſu Epiſcopi deinceps per ſe ipſos tantùm ibidem viſitare. Viſitatores etiam à Capitulo deputandi, vbi Capitulum

x *in d. c. cùm apoſtol.*

y *c. 2. eod. tit. in 6.*

„ tulum ius viſitandi habet, prius ab Epiſcopo ap-
„ probentur: ſed non ideò Epiſcopus, vel, eo impe-
„ dito, eius Viſitator eaſdem Eccleſias ſeorſim ab
„ his viſitare prohibeatur: cui ipſi Archidiaconi, vel
„ alij inferiores, viſitationis factæ infrà menſem ra-
„ tionem reddere, & depoſitiones teſtium, ac inte-
„ gra acta ei exhibere teneantur: non obſtantibus
„ quacunq; conſuetudine, etiam immemorabili, at-
„ que exemptionibus & priuilegiis quibuſcunq;. Vi-
„ ſitationum autem omnium iſtarum præcipuus ſit
„ ſcopus, ſanam orthodoxamq; doctrinam, expul-
„ ſis hæreſibus inducere, bonos mores tueri, pra-
„ uos corrigere; populum cohortationibus & ad-
„ monitionibus ad religionem, pacem, innocen-
„ tiamq; accendere; cætera, prout locus, tempus,
„ & occaſio feret, ex viſitantium prudentia ad fide-
„ lium fructum conſtituere. Quæ vt facilius feli-
„ ciuſque ſuccedant; monentur prædicti omnes &
„ ſinguli, ad quos viſitatio ſpectat, vt paternâ chari-
„ tate, Chriſtianoque zelo omnes amplectantur:
„ ideoq; modeſto contenti equitatu famulatuq; ſtu-
„ deant quàm celerrimè, debitâ tamen cum dili-
„ gentia, viſitationem ipſam abſoluere. Interimq;
„ caueant, ne inutilibus ſumptibus cuiquam graues
„ oneroſiuè ſint; neuè ipſi, aut quiſquam ſuorum
„ quidquam procurationis causâ pro viſitatione, et-
„ iam teſtamentorum ad pios vſus, præter id, quod
„ ex relictis piis iure debetur, aut alio quouis nomi-
„ ne, nec pecuniam, nec munus quodcunque ſit,
„ etiam qualitercunque offeratur, accipiant: non
„ obſtante quacunque conſuetudine, etiam imme-

mora-

morabili: exceptis tamen victualibus, quæ sibi ac suis frugalitèr moderateq; pro temporis tantùm necessitate, & non vltrà, erunt ministranda. Sit tamen in optione eorum qui visitantur, si malint soluere id, quod erat ab ipsis anteà solui, certâ pecuniâ taxatâ, consuetum, an verò prædicta victualia subministrare: saluo item iure conuentionum antiquarum cum monasteriis, aliisuè piis locis, aut Ecclesiis non parochialibus inito, quod illæsum permaneat. In iis verò locis seu prouinciis, vbi consuetudo est, vt nec victualia, nec pecunia, nec quicquam aliud à Visitatoribus accipiatur, sed omnia gratis fiant; ibi id obseruetur. Quod si quisquam, quod absit, aliquid amplius in supradictis omnibus casibus accipere præsumpserit; is prætèr dupli restitutionem intrà mensem faciendam, aliis etiam pœnis iuxta Constitutionem Concilij generalis Lugdunensis, quæ incipit, Exigit*; nec non & aliis pœnis in Synodo prouinciali, arbitrio Synodi, absque vllâ spe veniæ, multetur. Patroni verò in iis, quæ ad Sacramentorum administrationem spectant, nullatenus se præsumant ingerere; neque visitationi ornamentorum Ecclesiæ, aut bonorum stabilium, seu fabricarum prouentibus immisceant; nisi quatenus id eis ex institutione ac fundatione competat; sed Episcopi ipsi hæc faciant, & fabricarum redditus in vsus Ecclesiæ necessarios & vtiles, prout sibi expedire magis visum fuerit, expendi curent[z].

* extat in C.2.de censibus lib. 6.

z tex.Conc.Trid. Sess.24. cap.3 de reformatio.

DE

DE DECIMIS.

TITVLVS XXVI.

NVNC de Decimis agamus, quæ & Ecclesiastici iuris sunt. Siquidem à sacris Canonibus disertè sancitum est, vt ex omnibus rebus, quas quis quauis ex causâ iustè acquisiuit, decimas, id est, decimam earum partem pendat Ecclesiæ ministris [a].

Duplex genus Decimarum.

HARVM duplex genus est; aliæ enim personales sunt, aliæ prædiales. Personales soluuntur ratione personæ; puta, ex lucro negotiationis, venationis, militiæ, vel alterius muneris siue artificij [b]. Prædiales, ex prouentibus prædiorum; veluti, ex frugibus, fœno, vino, fructibus arborum, ex obuentionibus molendinorum [c], locatarum ædium [d], & similium. Nam hæc omnia ex præscripto sacrorum Canonum, decimarum functioni subiecta sunt [e].

De tertio genere decimarum.

SVNT qui his tertium genus decimarum interijciunt, quas mixtas appellant, id est, partim prædiales, partim personales; quales sunt, quæ ex fructibus pecorum aliorumq; animalium; veluti, fœtu, lanâ, lacte, colliguntur [f]: Sed commodius hæc reuocantur ad prædiales decimas, vbi animalia in prædiis pascuntur [g]. At si domi, porrecto pastu,

a *c. non est. 22. cum c. seq. c. tua nos 26. ext. hoc tit. c. quicunq. cum 2 cc. seqq. 16. q. 7. c. decimæ. ead. q. 1.*

b *iam dictis iuribus.*

c *c. 3. cum 3. capp. seqq. ext. h. tit. c. 2. c. 22. c. 23. & c. 28. ext. hoc tit.*

d *c. penult. ext. de pactis.*

e *vt videre est iam dd. iurib.*

f *c. peruenit. 5. cum c. seq. c. ex transmissa. 23 ext eod. Vide Hostiens. in summa huius tit. nu. 3. Rebuffum in tract. de decimis. q. 3 in fi. Nauarrum in manuali cap. 21. nu. 29.*

g *ex sententia c. 4. ext. h. tit.*

ſtu, ad perſonales referantur; niſi fortè vtrinque æquè paſcerentur, quâ ſpecie mixtum genus conſtituerent[h].

h arg. §. ſi Titius Inſtit. de rer. diuiſ.

Differentia inter perſonales & prædiales decimas.

ILLVD diſcriminis eſt inter perſonales & prædiales decimas; quòd in his expenſæ ſeminis, culturæ, vel alterius rei non deducantur: In illis detrahantur impenſæ, quæ factæ ſunt quærendis, emendis & conuehendis rebus[i]. Quare in prædialibus decimis id ſingulare eſt: Cum alioqui fructus non intelligantur, niſi deductis expenſis, quæ quærendorum, colligendorũ, conſeruandorumq́; eorum gratiâ factæ ſunt[k].

i c. paſtoralis. 28. c. cũ homines. 7. c. ex parte 21. cum 2. cc. ſeqq. c. tua. 26. ext. hoc noſtro tit.
k l. ſi à patre vel domino. 39. §. fi. ff. de petitio. hæred. l. fructus 7. ff. Sol. matrimo. & l. 1. C. de fructib. & lit. expenſ.

Cui decimæ prædiales ſoluendæ ſint.

SOLVVNTVR verò decimæ prædiales Parocho, cuius Parochiæ finibus prædia continentur[l], niſi conſuetudine aut præſcriptione[m], aut priuilegio vel ex cõpromiſſo ius decimandi alteri Eccleſiæ quæſitum ſit[n].

l c. cùm contingat. 29. cum c. ſeq. c. quoniam. 13. ext. hoc tit.
m c. cùm ſint homines. 18. c. ad apoſtolicæ. 20. ext. hoc tit c. 1. de præſcript. lib. 6.
n c. ex parte 27. d. c. cùm contingat. & ibi gloſſ. & Innoc. in fi. ext. eod. c. 2. eod. tit. in 6. de compromiſſo. vide textum & ibi Panor. ext. de his quæ fiunt à prælat.

Laico an Ius decimandi poſſit competere.

Laicis verò neq; præſcriptione[o], neq; auctoritate Epiſcopi vel alterius ius decimandi competere poteſt[p], ſiquidem hoc ius ſpirituale eſt, ac proinde in laicum non cadit[q]. Exceptis his, quibus à S. Pontifice nominatim id conceſſum eſt[r], aut quibus ante Concilium Lateranenſe decimæ

o c. cauſam. 7. ext. de præſcrip.
p c. 1. 16. q. 7. c. ad hæc. 15. c. quamuis. c. prohibemus. 19. ext. h. tit.
q c. fi. ext. de rer. permuta. iuncto c. cauſam 7. ext de præſcriptio.
r arg. c. Hadrianus. cũ c. ſeq. 63. diſt. Panor. ad d. c. cauſam. nu. 3.

in feudum datæ sunt[s]: his enim duobus casibus decimæ à laico rectè possidentur[t].

s c. cùm apostolica. 7. ext. de his quæ fi. à præla. & ibi Panor. n. 11. c. 2. §. sanè eod. in 6. vide Couarru. var. resol. lib. 1. cap 17. nu. 15. vers. olim sanè.

t iam dd. iuribus.

Cui decimæ personales èxoluendæ.

PERSONALES decimæ illi Ecclesiæ soluuntur, in qua quis Sacramenta Ecclesiastica percipit, licèt alibi lucrum obtigerit[u]. Verùm rarior harum decimarum vsus est.

u c. ad apostolicæ. 20. ext. hoc tit. c. fi. ext. de parochiis. c. quest. 16. q. 1

De Noualium decimis.

NOVALIVM decimæ, prædialium numero censentur; atque idcircò Parocho loci penduntur[x]. Est autem nouale, ager de nouo ad culturam redactus, de quo non extat memoria, quòd aliquando cultus fuerit[y].

x c. quoniam. 13. c. cum contingat. 29. ext. hoc tit.

y c. quid per. 21. ext. de verb. signif. c. fi. ext. de priuile. Alitèr iure Ciuili accipitur. l. sylua. 30 ff. de verb signif.

De noualibus incertæ parochiæ.

QVOD si noualia incertæ parochiæ sint; propiùs est, vt eorum decimæ ad Episcopum pertineant; qui vel alteri Ecclesiæ eas assignabit, vel in opus suum conuertet[z].

z d. c. quoniam.

Præscriptio & priuilegium non extenduntur ad noualia.

PORRO vbi decimæ alteri quàm Parochiali Ecclesiæ ex præscriptione vel priuilegio competunt, non continebuntur decimæ noualium[a]. Cuius aperta ratio in præscriptione est; quod præscriptio non procedat absq; possessione, quæ in decimis noualium nulla dari potest. In priuilegio verò

a d. c. cum contingat. c. tua. 25. §. fi. ext. hoc tit.

rò, propter strictam eius interpretationem, cùm vltrà quàm priuilegio comprehensum est, porrigi non debeat[b].

Qui ad decimas teneantur.

QVOD ad debitores decimarum attinet: illud constituti iuris est, quemlibet ad decimarum functionem teneri, siue is Ecclesiasticus sit, siue secularis, siue monachus[c]. Et quidem in prædialibus hæc ratio est, quòd fructus prædiorum hoc onere affecti sint; ac proinde cum suâ causâ quemlibet possessorem comitantur[d]. In personalibus, est Sacramentorum perceptio[e]. Quo fit vt si Clerici in suis Ecclesiis Sacramenta percipiant, ad præstationem personalium nequaquam cogi possint[f].

Monachi ad quas decimas non teneantur.

SED & in Monachis hoc temperamentum adhibetur; vt qui sunt Ordinis Cisterciensium, Templariorum, & Hospitalariorum, decimas suorum laborum non pendant[g], ex iis, scilicet, prædiis, quæ ante Concilium Lateranense sibi acquisiuerunt[h]. Cæteris autem Monachis decimæ suorum noualium, quæ propriis manibus aut sumptibus excolunt, item animalium & hortorum suorum, beneficio Hadriani Pontificis remissæ sunt[i].

Ex decimis perceptis canonica portio debetur Episcopo; nisi ea præscripta sit.

IN Clericis illud obtinuit; vt ex decimis à se perceptis Canonicam portionem inferre cogantur Episcopo, quæ est quarta pars decimarum percepta-

b *c. dilecti. 8. ext. eod. c. porrò. 7. ext. de priuil. & s. de relig. domib. 6. vt tamē. adde Couarr. var. resol. li. 1. c. 17. n. 13.*

c *c. à nobis. 24. ext. hoc tit. c. siquis laicus. 42. et c. antepen. 16 q. 1.*

d *c. cùm nō sit. 30. ext. hoc tit. iuncta l. alienatio. 67. ff. de contrah. emp. c. ex literis. 5. ext. de pignor.*

e *c. ad apostolicæ. 20. ext. hoc tit. & c. fi. ext. de paroch.*

f *c. 2. ext. hoc tit. iuncto d. c. ad apostolicæ.*

g *c. ex parte. 10. cum ci seq. ex. hoc tit.*

h *ita attēperauit Innocentius III. in c. penult. ext. hoc tit.*

i *d. c. ex parte. 10. vers. cæteris verò.*

ceptarum[k]. Verùm huic Canonicæ portioni quadraginta annorum ſpacio à Clericis præſcribitur contrà Epiſcopum[l].

k *c. conquerente. 16. ext. de off. iud. ordi. c. quoniã. 13. ibi, tua parte retenta. ext. hoc tit.*

l *c. 4. ext. de præſcrip.*

Exemptio à decimis quatuor ex cauſis.

CÆTERVM immunitas à decimarum præſtatione, ex quatuor capitibus contingere poteſt; Aut priuilegio S. Pontificis, aut conſuetudine ſiue præſcriptione, aut tranſactione, aut remiſſione eius, cui debentur decimæ.

De priuilegio & præſcriptione exemptionis à decimis.

DE priuilegio explorati iuris eſt[m]; quemadmodum & de conſuetudine ſiue præſcriptione[n]: niſi quod in priuilegio animaduertendum ſit, ne illud nimium damnoſum ſit Eccleſiæ, cui aliâs decimæ debentur; Nam hac ſpecie priuilegium ſubreptionis exceptione refelli poſſet[o]. Idem eſt, ſi cauſa priuilegij ceſſet[p]: cùm ſublata cauſa tollatur quoq; eius effectus[q].

m *per tex. in c. 3. c. 9. c. 10. c. 25. & c. penult. ext. hoc tit.*

n *c. in aliquibus. 32. in fi. ext. eod. c. 1. de præſcrip. in 6. & d. c. 4.*

o *c. quid per nouale. 21. ext. de verb. ſignif. iuncta l. 2. C. de præcib. Imp. offer.*

p *c. ſuggeſtum. 9 ext. hoc noſtro tit.*

q *c. cum ceſſante. 60. ext. de appellat.*

Rurſus de priuilegio exemptionis.

SED & duobus aliis modis huic priuilegio derogatur: aut per renunciationem expreſſam ſiue tacitam, aut per ſentẽtiam iudicis. Per expreſſam renunciationem; ſi is, cui priuilegium competit, expreſsè illi renunciet[r]: per tacitam; ſi 30. vel 40. annorum ſpacio decimæ contrà priuilegium ſolutæ ſint ab Eccleſiâ vel Monaſterio priuilegiato[s]. (Nam in priuato ſufficit vel vna ſolutio conſultò facta[t]) Per ſententiam verò iudicis; ſi ea lata ſit contrà priuilegium deductum in iudicium; vel

r *c. nuper. 34. ext. hoc tit. c. 1. de pactis in 6. ratio eſt in l. penult. C. de pact.*

s *c. ſi de terra. 6. & c. accedentibus. 15. ext. de priuileg.*

t *c. cùm acceſſiſſent. 8. ext. de conſtitutio.*

non

non deductum, ſed ſupreſſum vel neglectum à parte[u]: Nam prætextu priuilegij de nouo reperti ſententia non retractatur[x]: niſi ex iuſtâ cauſa petatur in integrum reſtitutio[y].

u c. ſuborta 21. ext. de ſent. & re iudica.
x l. imperatores. 33. ff. de re iudica. facit l. ſub prætextu. C. de tranſactio.
y c. ſuſcitata. ext. de in integ. reſtitu. l. nemo. 5. ff. d. tit. Vide ȷ. tit. de in integr. reſtitu.

De tranſactione decimarum non ſoluendarum.

TRANSACTIO verò de decimis non ſoluendis, ita demum valet; ſi nihil temporale ab altero præſtandum interceſſerit[z]: eaq; perpetua eſt, ſi & Epiſcopi conſenſu facta ſit[a]; aliâs perſonam tranſigentis non egreditur[b].

z c. fi. ext. de rerum permuta.
a per tex. in c. 2. ext. de tranſactio.
b c. veniens. 8. iuncto c. de cætero. ext. d. tit. de tranſact.

De remiſſione decimarum.

DENIQVE decimæ rectè remittuntur, proſpectu paupertatis debitoris[c]; aut vitandi ſcandali causâ, exemplo D. Pauli[d]; idq; ad tempus, non in perpetuum: alioqui hæc remiſſio, alienationem ſaperet, pernicioſaq; eſſet Eccleſiæ[e].

c c. decimæ. & c. fi. 16. q. 1.
d Acto. 20. circa fi. 2. ad Corinth. 11. cap. de quo latius D. Thomas in 2. 2. q. 87. art. 1. in reſponſo ad 5. & ibid. Caieta.
e c. 2. ext. de donatio.

DE PRÆBENDIS.

TITVLVS XXVII.

Præbenda quid.

PRÆBENDA nihil aliud eſt, quàm beneficium Eccleſiaſticum[a]; ſiue ius percipiendi prouentus Eccleſiæ ratione miniſterij Eccleſiaſtici.

a c. ſiquis dator. c. ex multis. §. conſtitutus 1. q. 3.

Diuiſio præbendarum ſiue beneficiorum.

PRÆBENDARVM ſiue beneficiorum Eccleſiaſticorum quædam curata ſunt, quædam non curata. Curata dicuntur, quæ animarum curam annexam habent: idq; duplici ratione; vel quia beneficiatus certis perſonis, puta, parochiæ ſuæ, Sacramenta Eccleſiaſtica adminiſtrat, & verbum Dei denunciat[b]: vel quia exercet ea, quæ ſunt iuriſdictionis ſpiritualis; veluti, ſunt viſitare, inquirere, ſuſpendere, excommunicare, abſoluere[c]. Nam & hęc animarum curam concernunt[d]. Non curata beneficia ſunt, quibus nulla huiuſmodi cura annexa eſt.

b *c. 2. §. verum de ſepultu. in Clement.*

c *c. execrabilis. §. fi. de præbend. in extrauag. commu.*

d *Vide latius Concil. Trid. ſeſſ. 23. cap. 1. de reforma. & Panor. ad c. de multa. nu. 24. ext. hoc tit.*

Altera diuiſio.

RVRSVS beneficiorum Eccleſiaſticorum, alia adiunctam habent dignitatem, alia perſonatum, alia præpoſituram, alia adminiſtrationem, alia officium; alia nihil horum habent[e].

e *c. 1. de conſuetud. lib. 6. & ibi Doctores. vide Panor. ad d. c. de multa. n. 20. cum ſeqq. vbi hæc explicat.*

De Clerico abſq; beneficio non ordinando.

PRVDENTER verò à ſacris Canonibus ſancitum eſt; ne quis in Clericorum numerum coopteтur, niſi cum beneficij titulo; idque adeò olim obtinuerat, quòd etiam ordines Eccleſiaſtici abſque titulo ſuſcepti, irriti & inanes haberentur, in odium Ordinantium[f]. Quo iure hodie non vtimur, ſed Epiſcopus à ſe ordinato ſine titulo, vel ipſius ſucceſſor, tam diu alimenta ſubminiſtrat, donec is beneficium Eccleſiaſticum conſequatur[g].

f *c. neminem. c. ſanctorum. 70. diſt. c. cùm ſecundùm. 16. ext. h. tit.*

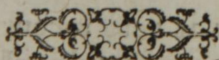
g *c. 2. & d. c. cum ſecundùm. ext. eod. adde c. ſi Epiſcopus. 37. eod. in 6. vbi quid iuris, ſiquis ab alieno Epiſcopo ſine titulo ordinetur.*

Decre-

Decretum Concilij Tridentini.

QVAM in rem extat & Concilij Tridentini decretum; Statuit, *inquit*, sancta Synodus; ne quis deinceps Clericus secularis, quamuis aliâs sit idoneus moribus, scientia & ætate, ad sacros ordines promoueatur; nisi prius legitimè constet eum beneficium Ecclesiasticum, quod sibi ad victum honestè sufficiat, pacificè possidere. Id verò beneficium resignare non possit, nisi factâ mentione, quod ad illius beneficij titulum sit promotus; neque ea resignatio admittatur, nisi constito, quod aliunde viuere commodè possit, & alitèr facta resignatio nulla sit. Patrimonium verò vel pensionem obtinentes, ordinari posthac non possint, nisi illi, quos Episcopus iudicauerit assumendos pro necessitate vel commoditate Ecclesiarum suarum; eo quoque prius perspecto, patrimonium illud vel pensionem verè ab iis obtineri, taliaque esse, quæ eis ad vitam sustentandam satis sint, atque illa deinceps sine licentia Episcopi alienari aut extingui vel remitti nullatenus possint, donec beneficium Ecclesiasticum sufficiens sint adepti, vel aliunde habeant vnde viuere possint; antiquorum Canonum pœnas super his innouando [h].

h *tex. est Concil. Trid. sess. 21. cap. 2. de reforma.*

DE

DE CONCESSIONE PRÆBENDÆ, SIVE BENEFICII ECCLESIASTICI.

TITVLVS XXVIIII.

Præbendæ à quibus concedantur.

PREBENDA siue beneficiũ Ecclesiasticum confertur; aut ab Episcopo, aut à Capitulo, aut à S. Pontifice, aut à Legato Sedis Apostolicæ.

Episcopus quo iure beneficium conferat, item Capitulum.

AB Episcopo ideò rectè confertur; quòd is ex præscripto sacrorum Canonum, Ecclesiarum omnium suæ diœcesis curam gerat[a]. Vt tamen in conferendo beneficium, Episcopus & Capituli sui (cum quo vnum corpus constituit) consilium adhibeat[b], nisi fortè consuetudine vel statuto Ecclesiæ alitèr receptum esset, vt vel solus Episcopus, vel solum Capitulum beneficium conferat; quod meritò retinendum est[c].

a c. omnes Basilicæ. cũ 6. seq. 16. q. 7. c. decretum. cum 3. cc. seqq. 10 q. 1. c. cùm ex iniunctio in fi. ext. de hæretic.

b c. nouit. 4 cum c. seq. ext. de his quæ fi. à præla.

c c. cùm Eccles. 31. ext. de electio. c. ea noscitur. 6 ext. de his quæ fi. à præla. c. vnico. §. fi. ne sede vac. in 6 iuncto c. fi. ext. de consuet.

Beneficia antequam vacent, non sunt conferenda.

PRIVSQVAM verò vacent beneficia Ecclesiastica, alteri conferenda vel etiam addicenda non sunt; nè votum captandæ mortis alterius inducatur[d], adeoq; collatio vel addictio huiusmodi, ipso

d c. 2. ext. de concess. præbend.

ipſo iure nulla eſt[e]. Neq; intereſt, generalitèr vel ſpecialitèr beneficij nondum vacantis promiſſio quibuſcunq; verbis facta ſit[f].

Vacantia beneficia quando conferenda.

VBI autem vacant beneficia vel officia Eccleſiaſtica, conferenda ſunt, intra ſex menſes; alioqui his elapſis, ab Epiſcopo, ſi ad eum ſpectat, collatio deuoluitur ad Capitulum; & è diuerſo, à Capitulo ad Epiſcopum: his autem negligentibus ad Metropolitanum[g]; & poſt hunc ad Patriarcham, cui Metropolitanus ſubeſt; quem ſi non habet, ad S. Pontificem collatio defertur[h].

Vbi non eſt certus numerus beneficiatorum, nulla vacatio datur.

QVÆ certè obtinent in beneficiis cuiuſcunque generis: exceptis Epiſcopalibus & Regularibus prælaturis, quarum electioni trium menſium ſpacium præſtitutum eſt à iure[i]. Item Eccleſiis, quæ certum beneficiorum numerum conſtitutum nō habent; ac proinde in iis nunquam cenſetur vacare beneficium[k].

Tempus ſex menſium vnde incipiat currere.

TEMPVS verò ſex menſium non à tempore vacationis beneficij, ſed notitiæ computandum eſt, neq; legitimè impeditis currit[l].

Sede vacante non ſuccedit Capitulum in collatione beneficiorum.

CVI conſequens eſt, vt neque Sede Epiſcopali

e c. 3. c. 13. ext. eod. Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 19. de reforma.

f c. 2. eod. lib. 6.

g d. c. 2. ext. eod.

h c. 3. ext. de ſupplenda neglig. præla. adde Panor. ad d. c. 2. nu. 7. ext. eod.

i c. ne pro defectu 41. ext. de electio. c. dilectus. 12 ext. de conceſſ. præbend. vide ſ. tit. de electio.

k c. ex parte. 10. ext. hoc noſtro tit.

l c. quia diuerſitatem. 5. ext. hoc tit. d. c. 3.

vacante ſuccedat Capitulum in collationem beneficiorum ad Epiſcopum ſpectantium: cùm hic nulla argui poſſit negligentia Epiſcopi: ac proinde ceſſat hoc caſu deuolutio beneficij vacantis ad Capitulum[m].

m *c. 2. ext. ne Sede vacan.*

De collatione poſt tempus facta.

PLANE ſi decurſo collationis ſpacio, nihilominus per negligentem fiat collatio beneficij vacantis; ſuſtinetur quidem eo caſu collatio, ſed ex patientiâ, ſi modo idoneo facta ſit[n].

n *c. litera. 4. ext. de ſuppl. neglig.*

De authoritate S. Pontificis in beneficiis conferendis.

AD S. Pontificem quod attinet; dubium non eſt, quin is pro ſummâ in vniuerſa Eccleſia poteſtate, omnes Eccleſias earũq; beneficia cuiuſcunque generis liberè conferre poſſit, non tantùm vacantia ſed & vacatura[o]: non tamen hodiè eo iure vtitur[p], niſi in beneficiis apud Sedem Apoſtolicam vacantibus, quæ ſingulari iure diſpoſitioni S. Pontificis reſeruata ſunt[q].

o c. 2. *de præbẽd. in 6.*
p *propter* Conc. Trid. *ſeſſ. 24. cap. 19. de reforma. vbi vide.*
q *d. c. 2. de præbend. lib. 6.*

Quæ beneficia Eccleſiaſtica apud Sedem Apoſtolicam vacare dicantur.

DICVNTVR autem beneficia vacare apud Sedem Apoſtolicam, ex Bonifacij VIII. declaratione; quæ ab illis poſſidebantur; qui in Curia Romanâ, vel in vicino ei loco, per duas dietas legales, id eſt, per iter duorum dierum (computando vicena millia paſſuum in ſingulos dies, id eſt, viginti milliaria Italica[r]) dum ad Curiam irent vel redirent;

r *l. 1. & ibi gloſſ. ff. Si quis cautionibus. l. itinere. 3. ff. de verb. ſignif.*

rent;è viuis excesserint[s]. Quæ tamen, si non conferat Sum. Pontifex intrà mensem à die vacationis, redit ad eos collatio, ad quos aliâs spectabat[t].

Beneficium, quod vacat per aliud beneficium incompatibile reseruatum est Sedi Apostolicæ, & de Concordatis Germaniæ.

SANE ex Ioannis XXII. constitutione & ea beneficia, quæ per adeptionem alterius beneficij incompatibilis quocunq; loco vacant, Sedi Apostolicæ specialitèr reseruata sunt[u]. Verùm in his alijsq; quoad Germaniam nostram; minimè negligenda sunt Concordata Germaniæ cum Sede Apostolicâ inita, quæ ad calcem huius summæ subijciuntur.

De Legatorum Sedis Apostolicæ potestate in conferendis beneficiis.

QVO ad Legatum Sedis Apostolicæ; quam scilicet is potestatem habeat in beneficiis Ecclesiasticis conferendis, supra retulimus[x].

In quo conueniunt collatio beneficij à S. Pontifice facta, & ab eius Legato, cum aliis.

ILLVD commune est collationi S. Pontificis & Legati Sedis Apostolicæ, quòd vtraq; tanquam surreptitia, & nullius momenti sit, ab eo siue eius nomine impetrata, qui aliud beneficium licet exiguum obtinet, nullâ huius mentione facta[y]. Diuersum verò est in aliorum collationibus[z].

s c. in præsenti. 34. de præbend. lib. 6. Excipe tamẽ parochialem Ecclesiã defuncto Papâ iuxtà c. si apostolica. 35. eod. tit. lib. 6.

t c. 3. eod. lib. 6.

u in c. execrabilis. de præbend. in extrauag. commu.

x tit. de officio Legati

y c si motu. 23. de præbend. in 6 c. fi. de off. leg. in 6.

z c. 2. de off. iud. ord. in Clement.

Beneficium motu proprio collatum.

SANE, vbi motu proprio expreſsè collatio beneficij facta eſt per S. Pontificem; conſtat omninò collatio; nullâ etiam aliorum beneficiorum, quot qualiacunq; illa ſint, factâ mentione [a].

a d. c. ſi motu. cum c. 4. de præbēd. in Clem.

An in casu motus proprij, & in collatione Ordinarij intelligatur diſpenſatio facta ſuper pluralitate beneficiorum.

QUÆ tamen non eò trahenda ſunt, quaſi collatio beneficij, motu proprio à S. Pontifice, vel ab Ordinario facta, diſpenſationem inducat duo vel plura beneficia ſimul retinendi; ſed duntaxat eò pertinet, ne poſterior illa collatio ſubreptionis argui poſſit [b]. Quò fit, vt ſi beneficium poſterius cum priori incompatibile ſit (qualia ſunt duo beneficia curam animarum, dignitatem perſonatum, vel officium annexum habentia) vtique in priori retinendo diſpenſatio exigitur; alioqui ipſo iure prius beneficium vacat [c].

b per tex. in c. non poteſt. 21. de præbend. lib. 6.

c c. execrabilis. §. porrò. cum §. ſeq. de præbend. in extrauag. cōmun. c. de multa. 28. ext. de præbend. c. 1. de conſuetud. in 6.

Cauſæ diſpenſationis ſuper pluralitate beneficiorum incompatibilium.

LEGITIMA verò diſpenſationis cauſa eſt in Cardinalibus, & Regum filiis [d]. Item in ſublimibus & literatis perſonis, ſi & in his iuſta cauſa S. Pontificem permouerit ad diſpenſandum [e]. Etenim conniuētia nihil prodeſt plura beneficia poſſidenti; Cum is qui conniuet, diſpenſare non intelligatur [f].

d d. c. execrabilis. §. 1.

e d. c. de multa.

f c. cùm iamdudū. 18. in ſi. ext. de præbend.

Decretum Concilij Tridentini super pluralitate beneficiorum &c.

QVA in re prætereundum non est sacri Concilij Tridentini decretum; quod hîc libet adscribere: Cum Ecclesiasticus, *inquit*, Ordo peruertatur quando vnus plurium officia occupat Clericorum: sanctè sacris Canonibus cautum fuit; neminem oportere in duabus Ecclesiis conscribi: Verùm quoniam multi improbæ cupiditatis affectu seipsos non Deum decipientes, ea quæ benè constituta sunt, variis artibus eludere, & plura simul beneficia obtinere non erubescunt; sancta Synodus debitam regendis Ecclesiis disciplinam restituere cupiens, præsenti decreto, quod in quibuscunque personis quocunque titulo, etiamsi Cardinalatus honore fulgeant, mandat obseruari; statuit, vt in posterum vnum tantum beneficium Ecclesiasticum singulis conferatur; quod quidem si ad vitam eius, cui confertur, honestè sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodò vtrunque personalem residentiam non requirat, eidem conferri. Hæcque non modò ad Cathedrales Ecclesias, sed etiam ad omnia alia beneficia tàm secularia quàm Regularia quæcunq; etiam commendata, pertineant, cuiuscunque tituli ac qualitatis existant g. Cæterùm quæ ad subleuandam tenuitatem Ecclesiarum Cathedralium & Parochialium, item Canonicorum Cathedralium & Collegiatarum insignium, spectant, hîc consultò

g ex Conc. Trid. Sess. 24. cap. 17. de reformatio.

omittimus breuitatis causâ. De his idem Concilium Tridentinum adeatur [h].

h d. Sess. 24. cap. 13. cap. 15. de reformat.

Cui Ecclesiasticum beneficium conferendum sit.

Ad extremum; nullus ad Ecclesiasticum beneficium assumi potest, nisi Clericus, primâ saltem tonsurâ initiatus, quatuordecim annorum [i], & qui in loco beneficij sui potest residere & deseruire [k]. In dignitatibus tamen, canonicatibus, portionibus Ecclesiasticis, quæ sacrum ordinem annexum habent, illud amplius est; vt qui ad eas assumuntur etiam eodem ordine insigniti sint, aut eius ætatis, quod infra tempus à iure & â Concilio Tridentino definitum eo possint insigniri [l].

i Concil. Trid. Sess. 23. cap. 6. de reformat.

k vt j. de clericis non residentibus.

l idem Concil. Trid. Sess. 24. cap. 12. de reformat.

DE INSTITVTIONE ET IVRE PATRONATVS.

TITVLVS XXIX.

Quid nomine institutionis veniat.

Alter modus adquirendi beneficij Ecclesiastici est, vt supra diximus [a], institutio; quæ etsi hoc iure nostro quandoque sumatur pro collatione Ecclesiæ siue Ecclesiastici beneficij [b]: quandoque pro deductione in possessionem Ecclesiæ siue beneficij Ecclesiastici, quæ iure communi ad Archidiaconum spectat [c]: propriè tamen, & hoc quidem loco, accipitur pro trans-

a §. fi. de præbend.

b vt passim tit. De institutio. ext. c. 4. ext. de his quæ fiunt à præl. c. cum ex iniũcto. 12. ext. de hæretic.

c c. ad hæc. 7. c. vt nostrum. ext. de offic. Archidiaco.

translatione iuris Ecclesiastici ad presentationem patroni Ecclesię siue beneficij Ecclesiastici facta[d].

Ad quem pertineat institutio.

EA QVE institutio fit, aut per Episcopum[e], aut ipsius Vicarium[f], aut sedeuacante per Capitulum[g], aut per eum, cui aliâs ex priuilegio vel ex præscriptione[h], vel ex lege fundationis competit[i]. Cæterùm de iure Patronatus hic latiùs dispiciamus.

Definitio iuris Patronatus.

EST itaq; ius Patronatus, potestas præsentandi instituendum ad beneficium vacans[k]; quod attinet ad præsens argumentum, in quo de institutione agitur. Alioqui & in Prælaturis, quæ sine institutione per electionem conferuntur, ius Patronatus locum sibi vendicat, non vt eligendus per Patronum prius præsentetur, sed vt electione factâ eius assensus siue comprobatio honestè requiratur[l]: nisi fortè Patronus & tractandæ electionis ius habeat[m].

Quibus modis ius Patronatus inducatur.

INDVCITVR autem ius Patronatus; vel per fundationem, vel per cõstructionem, vel per dotationem Ecclesiæ[n]; nec non per præscriptionem[o], & S. Pontificis priuilegium[p]. Per fundationem, si prædium donetur vel relinquatur Ecclesiæ extru-

endæ.

d c. 4. c. 5. c. 8. cum similib. ext. de institut.

e c. 4. c. 5. c. 8. c. 10. c. 21. et c. fi. ext. de iur. patr.

f c. 3. ext. de institut.

g c. 1. eod. in 6. c. 1. ne sede vacante in 6.

h c. auditis. 15. c. cùm olim. 18 ext. de præscr. Panor. ad d. c. cũ olim. Felinus, quem vide latiùs ad c. cum venerabilis. num 32. cum seq. ext. de præscriptio.

i Panor. ad c. cum dilectus. per eundem tex. nu. 5. ext. de consuetud. Vide omninò Concil. Trid. Sess. 14. cap. 12. & 13. & Sess. 25. cap. 9. de reformat.

k ita rectè Lancelottus in Institutionibus suis hoc tit.

l c. nobis. 25. ext. de iure patro. c. cum terra. 14. c. sacrosancta. 51. ext. de elect.

m d. c. nobis. vers. nisi aliter.

n c. filiis. cum aliquot cc. seqq. 16. q. 7. d. c. nobis. c. pastoralis. 29. c. ꝙ autem. 5. ext. de iure patro. c. proposuit. 6. ext. de fil. presbyter.

o c. querelam. 24. ext. de electio. c. generali. 13 d. tit. in 6.

p ex c. 2. De præb. in 6.

endæ [q]. Per constructionem, si Ecclesia impensis alicuius ædificetur [r]. Per dotationem, si ministris Ecclesiæ & luminaribus necessaria constituantur [s]; vt tamen Episcopi consensus vbiq; accedat [t]. Præscriptionem verò immemorialem esse oportet, vt iuri Patronatus locus sit [u]. Nec dubitandum est, priuilegio S. Pontificis hoc ius induci posse, propter summam eius in omnes Ecclesias & beneficia, potestatem [x].

q c. abbatem in monasterio. 18. q. 2.
r d. c. nobis. c. piæ mẽtis. c. fulgentius. c. monasterium. 16. q. 7.
s c. nemo. de consecra. dist. 1. adde gloss ad c. quicunq; fideliũ. 16 q. 7. & Panor. ad c. 3. nu. 4. ext. de Eccles. ædif.
t d. c. piæ mentis. c. frigentius. c. considerandum. 16. q. 7. c. cura. c. nobis potestatem. ext. de iure patro.
u per d. c. querelam. d. c. generali. adde Couarr. ad c. possessor. in 2. parte relect. §. 1. nu. 2. de reg. iur. in 6.
x c. 2. de præbend. lib. 6.

Ius Patronatus & ad hæredes transit.

ATQVE his modis semel inductum siue constitutum ius Patronatus etiam ad hæredes Patroni transmittitur [y]; ita tamen vt si ex pluribus Patronis vnius defuncti multi hæredes sint, hi omnes in præsentando vnius vocem habeant iure repræsentationis [z].

y c. 2. de iure patro. in Clement.
z d. c. 2. in Clement. adde Crotum ad d. c. 3.

Quin & ad alios.

SED & titulo donationis [a], permutationis [b], venditionis vniuersitatis [c]; rectè in alium transit ius Patronatus: Dum si in laicum donatio fiat, etiã Episcopi approbatio accedat; nam si in Ecclesiã aut in locum religiosum, nullo Episcopi consensu opus est [d]. Permutatio verò ita demum permissa est, si fiat cum alia re spirituali; puta, cum alio iure Patronatus [e].

a c. ex insinuatione. 14. ext. de iure patro. c. vnico eod. in 6.
b gloss. ad c. cum seculum. 13. ext. de iure patro. Inn. ad Rubr. eiusdẽ tit. Hostiens. in summa vers. qualitèr trãsferatur. per tex. in c. nemini. 16. q. 7.
c d. c. cum seculum.
d c. vnic. de iur. patro. in c. ad questiones. 6. lib. 6. c. nullus. & quæ ibi notant gloss. & Dd. ext. d. tit.
e per tex. ext. de rer. permut. Vide Innoc. & Hostiens. antè citatos.

Vni-

Vniuersitatis nomine quæ veniant, & quomodo transferatur ius Patronatus.

VNIVERSITATIS verò nomine veniunt; hæreditas, bonorum possessio[f], ciuitas, pagus, castrum, prædium[g], in quibus Ecclesia Patronata continetur: quæ si in alium transferantur, & ius Patronatus illis inhærens, vnâ transfertur[h]. Licèt in conductore Vniuersitatis oppignoratæ diuersum obtineat[i]. Per se verò siue separatim, ius Patronatus vendi non potest; cum spirituali annexum sit[k].

f l. item veniunt. 20. §. ait Senatus cum antequam. in fi. ff. De petit. hæred. l. 1. ff. Quorum bonor.

g l. cum fundus. 10. in fi. ff. De leg. 2.

h arg. d. l. cum fundus. l. in modicū. 24. in fi. ff. de contrah. emp.

i c. cum bartholdus. 18. ext. de sent. & re iud.

k c. de iure. 16. ext. de iure patro.

Non refert Patronus secularis an Ecclesiasticus sit, vnus vel plures, qui & vicissim ex conuentione præsentare possunt.

EX quibus constat; nihil interesse, Patronus secularis siue Ecclesiasticus, vnus vel plures sint[l]: dummodo si plures sint, in præsentando omnes vel certè maior pars in eundem conueniant[m]: Tametsi Patroni inter se pacisci possint, vt alternis vicibus singuli præsentent[n].

l c. vnico. de iure patro. in 6. c. 1. c. 3. cum simil. ext. eod.

m d. c. 3. vide ibid. gloss. & Panor.

n c. 2. vers. & vt facilius. de iure patro. in 6.

Præsentatio quo tempore fieri debet.

PRÆSENTATIO autem fieri debet intra quatuor menses à tempore vacationis, si Patronus secularis est: Sin Ecclesiasticus, intrà sex menses[o]. Alioquin decurso hoc tempore aut Patronorum contentione extracto, ad Ordinarium collatio spectat[p].

o c. vnico. §. 1. de iure patro. in 6.

p c. 3. c. 12. c. 22. c. 27. ext. d. tit.

Etiam plures præsentari posse.

PORRO non tantùm vnus, sed & plures simul

Clerici à Patrono laico præsentari possunt[q]; imò & successiue plures posteriorem accumulando priori[r]; licèt priori sine causa reiecto regressus detur aduersus institutorem[s]. Patronus verò Ecclesiasticus vni à se præsentato adherere cogitur[t].

q d. c. 2. in Clement. adde Rochum in repetitio. Rubr. de iure patro. in verbo, honorificum. nu. 28. & 34.

r c. cùm autem. 24. c. quod autem. 5. ext. de iure patro. s c. pastoralis. 29. ext. eod. tit. t d. c. cum autem.

Patrono honor & commodum debentur.

ILLVD præter præsentationem, in Patrono fundatore Ecclesiæ amplius est; quòd ipsi honor in progressu publico debeatur; & si ad inopiam redigitur, modestè succurratur ab Ecclesia[u]: idque naturali quadam ratione, qua ad remunerandum obstringimur illis, à quibus beneficium accepimus[x].

u c. nobis. 25. ext. d. tit. c. quicunq. 16. q. 7. x c. cùm in officiis. 7. in princ. ext. de testamēt. l. sed et si. 25 §. cōsuluit. ff. de petit. hæred.

De cura Patroni.

VT vel hinc non iniuria Patronus & eius hæredes, curam rerum Ecclesiæ siue beneficij in se recipiant: » vt si Sacerdotem seu ministrum aliquid » ex collatis rebus præuiderint defraudare; aut cō- » monitionis honestæ conuentione compescant, » aut Episcopo vel iudici corrigenda denuncient. » Quod si talia Episcopus agere tentet, Metropoli- » tano eius hæc insinuare procurent: si autem Me- » tropolitanus alia gerat; Regis hæc auribus inti- » mare non differant. Ex decreto Concilij Toletani[y]. Quod tamen non eò producendum est; quasi & rationem administrationis exigere possint à Sacerdote vel ministro, cùm ea Episcopo relinquenda sit[z]; præterquam si Patronus Ecclesiasticus sit, cui id à iure permittitur[a].

y in c. filiis. 16. q. 7. z c. nouerint. 10. q. 1. a c. cùm et plantare. 3. §. in Eccles. ext. de priuileg. c. ex literis. 7. & ibi Panor. nu. 3. circa fi. ext. de iure patro. d. c. filiis.

De

De modis amittendi iuris Patronatus.

DEMVM amittitur ius Patronatus; si Patronus Rectorem vel alium Clericum eiusdem Ecclesiæ, per se, vel per alium cædere siue mutilare nefariè præsumpserit[b]; aut crimine hæresis siue Maiestatis se obstrinxerit[c]: ita vt primo casu, ius Patronatus Ecclesiæ, cui iniuria illata est, cedat[d]; posterioribus verò, vnà cum vniuersitate rerum fisco inferatur[e]. Quin & emptor iuris Patronatus singularis; amissione iuris multatur[f].

b *c. in quibusdam. 12. c. ad aures. 11. ext. de pœnis.*

c *per c. vergentis. 10. ext. de hæretic. auth. Gazaros. C. eod. tit. l. quisquis. l. penult. C. Ad l. Iul. maiest.*

d *d. c. in quibusdam. in verb. prorsus amittant. iuncta ibid glossa.*

e *d. c. vergentis. & d. auth. Gazaros. l. 1. C. de bon. libertor. vide latè Lambertinum de iure patro. lib. 3.*

f *vt in casu c. 6. ext. de iure patron.*

De iudice iuris Patronatus.

NEQVE dubitandum est, causam iuris Patronatus ad Ecclesiasticum iudicem pertinere[g].

g *c. 3. ext. de iudic. sed vtrùm quo ad possessorium. Vide quæ tradit Did. Couarruias practic. quæstio. cap. 35.*

DE CLERICIS NON RESIDENTIBVS.

TITVLVS XXX.

De necessitate residendi.

CVM beneficia Ecclesiastica, diuini officij explendi causa instituta sint[a], rectissimè sancitum est à sacris Canonibus, vt nullus ad Ecclesiasticum beneficium assumatur, nisi qui in loco eiusdem beneficij residere, & per se deseruire possit[b]. Quòd si alitèr quis assumptus fuerit, & citatus non paruerit; coërcetur eius contuma-

a *c. fi. de rescrip. lib. 6.*

b *c. 3. & c. 4. ext. h. tit.*

cia vel per suspensionem, vel per excommunicationem, vel per priuationem beneficij [c], etiamsi beneficij reditus exigui sint [d].

c c. ex tuæ. 9. ext. eod. c. si qui verò. cum c. seq. c. siquis in clero. 7. q 1. d. c. 3. & 4. c. ex parte. 8. cum 2. cc. seqq. ext. eod. secundùm distinctionem Panorm. ad d. c. ex tuæ. d *c. conquerente. 6 ext. eod.*

Quæ causa absentem Clericum excuset.

EXCVSATVR autem absens iusta ex causa: veluti, si morbo impediatur[e]; si in seruitio S. Pontificis [f], vel Episcopi [g], vel Ecclesiæ suæ versetur [h]; si studiorum causa, aut aliàs honestè absit, ex Prælati licentiá [i]; aut consuetudo Ecclesiæ non damnosa, absenti suffragetur [k].

e *c. 1. ext. de clerico ægrot. c. 1. de cleric. non resid. in 6. iuncta l. 4. §. pen. ff. de statu lib.*
f *c. cum dilectus. 14. ext. hoc tit.*
g *c. ad audientiam. 15. c. 7. ext. eod.*
h *c. ex part. 13. ext. eod.*
i *c. 4. ext. eod.*
k *c. cum omnes. 6. ext. de constitutio. iuncto c. 1. ext. de constitutio.*

De absentia Prælatorum aliorumq; beneficiatorum ex Concilio Tridentino.

CÆTERVM cùm ex sententia veterum Canonum illi, qui aliquantisper absunt, non videantur abesse, quia statim reuersuri sunt: idcirco sancta Tridentina Synodus hac in re modum adhibens, statuit vt in omnibus Patriarchalibus, Primatialibus, Metropolitanis, Cathedralibus Ecclesiis, quibuscunq; quocunq; nomine & titulo præfectis etiamsi sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales sint: illud absentiæ spacium, singulis annis siue continuum siue interruptum (si tamen ex æqua causa fiat & absq; gregis detrimento) duos menses aut ad Summum tres non debere excedere: Nisi fortè Christiana charitas, vrgens necessitas, debita obedientia & euidens Ecclesiæ vel Reip. vtilitas maius absentiæ spacium requireret. In aliis curatis inferioribus illud absentiæ tempus duobus

quo-

quoq; mensibus conclusit; causa tamen prius cognita & probata per Episcopum, nisi & hîc rei grauitas longius tempus postularet[l]. Ex Canonicis verò Cathedralium & Collegiatarũ Ecclesiarum, aut in iis præbendas aut portiones, obtinentibus, nemini permittit vigore cuiuslibet statuti aut cõsuetudinis vltra tres menses abesse[m].

l *Vide Concil. Trid. Sess. 23. cap. 1. de reform. iuncto cap. 1. sess. 6 de reform. adde omnino Bullam Pij IV. super residẽtia prælat.*

m *Sess. 24. cap. 12. §. præterea obtinẽtib. de reform. Vbi latius, & de pœnis in transgressores.*

DE PECVLIO CLERICORVM.

TITVLVS XXXI.

Peculium vnde dictum.

HIc consequentèr de peculio Clericorum videamus. Dicitur autem peculium quasi pusilla pecunia, auctore Vlpiano[a]; quod certè Clericis vel in primis competit, si veteres Canones spectemus[b].

a *in l. depositi. 5. §. 2. ff. De peculio.*

b *in c. Clericus. in c. duo sunt. 12. q. 1.*

Clericorum triplex peculium.

SED cum hodie ex recentioribus Canonibus, Clericis circa res possidendas maior potestas, facta sit[c]: solet eorum peculium triplex constitui. Aut enim constat ex propriis bonis ipsius Clerici: aut ex bonis Ecclesiæ: aut ex bonis prospectu Ecclesiæ acquisitis[d].

c *§. & licet. s̃. de iure personarum.*

d *toto tit. ext. de peculio cler. c. 1. c. 2. 12. q. 3.*

Propria bona Clericorum quæ; eaq; pro arbitrio alienari posse à Clerico.

PROPRIA bona sunt; quæ ex successione he-

reditaria, legato, fideicommisso, donatione alioue titulo Clerico obuenerunt, dummodò non occasione Ecclesiæ. Et hæc cùm nihil à bonis priuatorum siue secularium distet; permissum est Clerico, quo velit modo de iis disponere siue inter viuos siue in vltima voluntate [e].

Bona Ecclesiæ quæ; eaq́; Ecclesiæ dominio contineri.

BONA Ecclesię dicuntur; quæ Ecclesiæ, eiusq́ue ministris exhibendis consecrata vel destinata sunt; veluti sunt, domus, agri, vineæ, syluæ, calices, aliaue; quæ vel ex donatione, emptione vel ex alio contractu, vel ex alicuius hæreditate, legato, siue fideicommisso ad Ecclesiam peruenerunt [f]. Quę cùm ipsius Ecclesiæ dominio contineantur, nihil in his ministri Ecclesiæ, sibi iuris vendicare possunt præter administrationem [g].

Bona ex rebus vel prospectu Ecclesiæ adquisita quæ; & de eorum vsu.

BONA verò ex rebus, siue prospectu Ecclesiæ adquisita à Clerico; vt sunt, fructus aliiq; reditus & obuentiones Ecclesiasticæ: hæc licèt Clerico cedant [h], non tamen in alium quàm necessarium & pium vsum à Clerico conuerti debent [i]. Nam hûc
» spectat illa Hieronymi vox [k]: Tibi Sacerdos de
» altario viuere non luxuriari permittitur. Et quod
» à Concilio Tridentino disertè edictum est: Om-
» ninò interdicit, *inquit Concilium de Episcopis aliisq́;*
» *Clericis, etiam Cardinalibus*, ne ex reditibus Ecclesiæ con-

e d.c.1. vers. si autem. cum seq. c. quia. 9. c. relatum. 12. iuncto c. requisisti. 15. ext. de testam. c. 1. & ibi gloss. ext. de succes. ab intest. c. Episcopi, cum 2. cc. seqq. 12. q. 1. c. 1. c. fixũ. ead. q. 5.

f c. nulli. cum cc. seqq. 12. q. 2.

g c. 2. ext. de donatio. c. fi. 12. q. 1. c. Episcopi. c. manifesta d. q. 1.

h an etiã quoad dominium? Vide Martin. Nauar. & Frãcis. Sarmientum de reditib. Eccles.

i c. ex his. cum c. seq. c. fi. 12. q. 1. c. cùm secũdum. 16. ext. de præbend.

k apud Gratianũ in summa 44.

consanguineos familiarésue suos augere studeāt; cum & Apostolorum canones prohibeant, ne res Ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent; sed si pauperes sint, iis vt pauperibus distribuant; eas autem non distrahant nec dissipent illorum causa[l].

l in cap.1.§.omnino. Sess. 25. de reformatione.

Empta ex reditibus & oblationibus Ecclesiæ, eidem remanere debent.

VNDE & Concilium Remense de his, quæ ex Ecclesiæ reditibus & oblationibus cōparata sunt, ita pronunciat: Inquirendum est; siquis Presbyterorum de reditibus Ecclesiæ, vel oblationibus vel votis fidelium, alieno nomine res comparauit; quia sicut nec suo, ita nec alieno nomine Presbyter fraudem facere de facultatibus Ecclesiasticis debet: Quoniam hoc sacrilegium est & par crimini Iudæ furis, qui sacras oblationes asportabat & furabatur[m].

m qui textus Cōcil. Rem. relatus est inter decretales & extat in c. penult. ext. de pecul. cleric.

Melioramenta à Clerico facta, sunt eius quoad vixerit.

ET Concilium Toletanum; Siquis sanè Clericorum, *inquit*, agella vel vineolas in terra Ecclesiæ sibi fecisse probabitur, sustentandæ vitæ causa, vsque ad diem obitus sui possideat: verùm post suum decessum Ecclesiæ restituat, nec testamentario aut successorio iure cuiquam hæredum, prohæredumúe relinquat: nisi forsan cui Episcopus pro seruitiis ac præstatione Ecclesiæ largiri voluerit[n].

n extat in c. si. ext. de pecul. cleor.

DE

DE REBVS ECCLESIÆ NON ALIENANDIS.

TITVLVS XXXII.

Res Ecclesiæ & Monasterij alienari non posse; & quid veniat nomine alienationis.

QVIA res Ecclesiæ, propriæ ipsius Ecclesiæ sunt, in cuius vsum & ministerium sunt dedicatæ [a]: idcircò disertè à sacris Canonibus cautum est, nè illæ à Clericis etiam Summis Pontificibus, vel aliis quibuscunq; alienari possint [b]. Idem statutum est de rebus Monasterij [c]. Alienationis autem nomine hîc continentur, donatio, venditio, permutatio, emphiteusis, infeudatio, vsusfructus, hypotheca, locatio ad longum tempus [d], & ex Pauli II. constitutione etiam locatio vltra triennium [e]; & haud dubiè, hæredis institutio, legatum, fideicommissum [f].

a *Nihil tamē impedit has res Dei dici.* §. *tit. prox.* §. *bona verò. de quo latius apud Sarmient. de reditib. Eccles. part. 1. cap. 1.*
b *toto tit. ext. in 6. & Clement. de reb. Eccl. c. prædia. c. non liceat. cum c. seq. 12. q. 2.*
c *Clement. 1. h. tit.*
d *c. nulli. 5.* §. *alienationis. ext h. tit. d. c. nō liceat. & d. Clem. 1.*
e *in c. vnico. in extrauag. com. de qua vide Couarru. var. resol. lib. 2. cap. 16. & 17. Nauarrum. ad d. c. non liceat.* f *c. 1. c. cùm in officiis 7. cum 2. cc. seqq. ext. de testam. c. Episcopi. c. manifesta. c. sint manifestæ. 12. q. 1.*

Alienatio rei Ecclesiasticæ ipso iure nulla est.

VNDE si qua rei Ecclesiasticæ alienatio fiat, ea ipso iure non subsistit; adeoq; per ipsum alienantem, vel quemuis alium Clericū infringi & retractari potest [g]. Quod in præsenti argumento singulare est; cùm regularitèr nemo factum suum improbare possit [h].

g *c. siquis presbyterorum. 6. ext. h. tit. & ibi notant glos. Panor. c. quis. 35. q. 9. d. c. vnico. in extrauag. com. iuncta l. non dubium. 5. C. de legib. c. quæ contrà. de reg. iur. in 6.*
h *c. inter dilectos. 8. ext. de donatio. l. 4. C. de reuoc. donatio. l. factum cuiq. ff. de reg. iuris.*

Res

Res peritura & superuacua animalia rectè alienantur.

QVÆ certè intelligenda sunt, de rebus immobilibus & mobilibus quæ seruando (vt loquimur) seruari possint. At in rebus perituris, quæ diuturnitatem non patiuntur, vt sunt fructus, vestes & his similia[i]; item in superuacuis animalibus; alienatio minimè interdicta est[k].

i *d. c. vnico. in extrauag. com. & d. Clem. 1. iuncto §. constituitur. Instit. de vsu fructu. licet vestimenta Ecclesiæ vetustate cōsumpta comburi, & eorum cineres recondi debeant iuxtà c. altaris. 39. de consecrat. dist. 1.*

k *Hostiens. in summa. num. 2. adde tex. in l. lex quæ. 22. in fi. C. de administ. tutor.*

Casus à superiori regula excepti.

NEQVE quod de rebus immobilibus & mobilibus diximus, perpetuum est. Nam & certi casus existunt, quibus ex permissione sacrorum Canonum etiam illæ rectè alienantur: quorum vnus est, si necessitas Ecclesiæ alienationem suadeat[l]; puta, si Ecclesia alieno ære oppressa sit[m]. Alter est, si pauperes alendi aut captiui ab hostibus redimendi sint[n]: Aurum enim, *sententia Ambrosij est*, Ecclesia habet, non vt seruet, sed vt eroget & subueniat in necessitatibus[o]. Tertius est, si Ecclesiæ expediat alienationem fieri[p]. Nec enim prohibitio alienationis in læsionem Ecclesiæ retorquēda est[q].

l *d. Clem. 1. h. tit. c. 1. ext. de pignorib.*

m *auth. hoc ius porrectum. C. de sacrosanct. Eccles.*

n *c. aurum. cum c. seq. 12 q. 2. c. fi. 16. q. 1.*

o *in d. c. aurum.*

p *d. Clem. 1. c. sine excepti. 12. q. 2. c. 8. §. fi. ext. hoc tit.*

q *l. quod fauore. 6. C. de legib.*

De solennitatibus adhibendis in alienatione iis casibus, quibus permissa est.

VT tamen his tribus casibus, quibus alienatio permissa est; Capituli consensus & subscriptio adhibeantur, vbi scilicet Episcopus alienationem molitur[r]. Sin alius Clericus, qui Capitulum non

r *d. c. sine exceptione. d. Clem. 1. c. 1. cū cc. seq. ext. de his quæ fi. à prælat.*

habet; Episcopi assensus accedat[s]. In alienatione verò rerum Monasterij non tantum opus est consensu Capituli, sed & Episcopi; ex decreto Conciliorum Aurelianensis[t] & Agathensis[u].

s c. placuit. 12. q. 2. & d. Clem. 1.
t c. abbatibus. d. q. 2.
u c. in venditionibus. 17. q. 4.

Ius singulare in bonis Laico subijciendis.

ILLVD verò singulari iure sancitum est à Gregorio X. in generali Concilio Lugdunensi; vt in Ecclesiæ bonis immobilibus siue iuribus, Laico tanquam superiori vel tanquam Patrono siue aduocato subijciendis præter Capituli consensum, etiam Apostolicæ Sedis licentia specialitèr adhibeatur[x].

x c. 2. hoc tit. in 6.

In exiguis & longè dißitis, non requiri solennitatem.

PORRO in terrulis & vineolis exiguis & Ecclesiæ minus vtilibus aut longè dissitis, remissa est omnis solemnitas; cùm per solum Episcopum, si necessitas vrgeat, rectè distrahantur[y].

y c. terrulas. d. q. 2.

In feudum & emphyteusin, eandem rem rursus concedi posse & quando.

IDEM est in rebus in feudum olim datis, si per mortem vltimi vasalli ad Episcopum redeant; Nam & has potest Episcopus (si viderit expedire) liberè in feudum alteri concedere[z]: similiter, & res in emphyteusin ab antiquo dari solitas, si euidens Ecclesiæ vtilitas suaserit[a].

z c. 2. ext. de feudis. c. 1. §. 1. Episcopum vel Abbat.
a d. c. vnico. in extrauag. com.

Emphyteusis noua quo casu permissa.

DE agris verò in emphyteusin nouam concedendis hoc rescriptum extat Alexandri III. ad Epi-

Episcopum Vigorniensem: Illas terras, *inquit*, quæ de syluis ex tirpatę, sunt arabiles factæ; eis hæreditario iure poteris concedere, sub annuo censu tenendas, à quibus suo, vel parẽtum suorum labore constiterit extirpatas. Nisi fortè tunc aliis possint ad maiorem Ecclesiæ vtilitatẽ, cum eodem labore & onere conferri[b].

b *tex. est in c. ad aures. 7. ext. hoc tit.*

Prælatus rem vnius Ecclesiæ cum alia permutare potest vtriusq; consensu.

SED & permissum est Episcopo, terrã vnius Ecclesiæ cum alia permutare, interueniente vtriusq; Ecclesiæ consensu[c]; & si vnius æstimatio alteram excesserit, refusione pecuniæ ab altera Ecclesia præstanda, rem ad æqualitatem redigere[d].

c *c. 1. ext. de rer. permut.*

d *c. ad quæstiones. 6. ext. de rer. permut. An autem, quæ hoc et 2 præcedentib. §§. dicuntur, per se poßit Episcopus absque Capitulo suo, dubium est, propter c. 1. & c. 4. ext. de his quæ fiunt à prælat. Sed in his consuetudini magis standum est. c. ea noscitur. 6. ext. de his quæ fiunt à præl. Ad de quæ s. tit. de iuris non scripti partibus, diximus.*

Per præscriptionem rem alienari siue auferri legitimè ab Ecclesia.

POSTREMÒ sciendum est; per præscriptionem, id est, possessionem continuam 40. annorum cum bona fide, prædium siue aliud ius cuiuslibet Ecclesiæ vel Monasterij (excepta tamen Romana Ecclesia, aduersus quam solùm centenaria præscriptio currit) alienari vel tolli[e]. Sicut infra commodius dicetur[f].

e *c. 4. c. 6. c. 8. c. 13. c. 14. ext. de præscrip.*

f *j. de exceptionib. §. iam de præscriptio.*

SVMMÆ IVRIS CANONICI.

LIBER TERTIVS, QVI EST DE CONTRACTIBVS, VLTIMIS VOLVNTATIBVS, ET DE DElictis.

DE CONTRACTIBVS ET eorum diuisione.

TITVLVS I.

CONTRACTVM vocat Labeo IC. vltrò citroq; obligationem [a]; secutus proprietatem nominis; quasi contrahere idem sit, quod simul trahere alterum alteri obligando. Aliâs vsurpatione iuris, contractus etiam depositum, precarium, donationem & similes conuentiones continet, quæ vtrinque obligationem non pariunt; vti ex sequentibus patebit. Contractum Auctores iuris diuidunt in Nominatum & Innominatum. Nominatus contractus est, qui in certum & distinctum ab aliis contractibus nomen transit: vt sunt, emptio, venditio, locatio, conductio, commodatum, depositum, mutu-

a *l. Labeo. 19. ff. de verb. sign.*

mutuum, pignus, fideiussio, & nonnulli alij[b]. Quibus & adiiciuntur; precarium, precaria, feudum, donatio[c]. Contractus verò innominatus certo nomine caret; causam tamen obligandi habet; videlicet, dationem vel factum. Horum quatuor genera recensentur: Do vt des: facio vt facias: do vt facias: facio vt des[d]. quorum numero est & per mutatio[e].

b l. 1. §. fi. & l. iuris gentium. 7. circa pri. ff de pact. l. naturalis. 5. ff. de præscrip. verb. c de quib. j. quamuis sint qui controuertãt. d de his in d. l. iuris gentium. & toto tit. ff. de præscrip. verb. e de qua lib. 3. ext. & in 6. de rer. permut. permutationem nihil aliud esse quàm contractum, (do vt des) probat Corasius lib. 2. Missella. cap. 15.

DE EMPTIONE
ET VENDITIONE.
TITVLVS II.

EMPTIO & venditio tunc contrahitur, simul atque de pretio conuentum est, etiamsi pretium nondum numeratum & res empta nondum tradita sit[a]. Sed pretium in numerata pecunia consistere debet[b]. Qualiscunque autem res empta & vendita sit, siue mobilis siue immobilis ea sit, corporalis siue incorporalis; nihil planè interest, modò ea possideri aut quasi possideri possit[c]. Possidentur propriè res corporales, quasi possidentur res incorporales; veluti sunt hæreditas, seruitutes, obligationes, actiones aliæque his similes[d].

a Tit. Instit. de emptio. in pri.
b §. pretium. Inst. d. tit. & l. empti. 9. C. de contrah. emp.
c l. si in emptione. 34. §. omnium. ff. de contrah. emp.
d l. 1. & ibi glossa, in verb. corporalia. ff. de acquir. vel amitt. poss. iuncto tit. s. de rerum diuis.

Annuum censum siue reditum rectè emi.

NAM & annuus census rectè emitur, id est, ius

præstandi & soluendi annuum censum siue reditum[e].

e c. 1. c. 2. de emptio. in extrauag. com. vide latius Couarru. var. resol. lib 3. cap. 7. And. Geil. lib. 2. obs. 7. Nauarr. in Manuali cap. 17. nu 234. cum seqq.

De iusto pretio emptionis & venditionis.

VT autem hic contractus reprehensione careat: necesse est, pretiū rei emptæ & venditæ iustum sit: alioqui læsus vltrà dimidium iusti pretij agere potest, vt vel contractus rescindatur; vel quod iusto pretio deest, suppleatur, si venditor læsus sit: sin emptor, detrahatur si nondum solutum sit pretium; vel restituatur, si solutum sit, quod iustum pretium excedit[f].

f c. 3. c. 6. ext. h. tit. & l. 2. & ibi Dd. C. de rescind. vend.

De dolo in hoc contractu.

QVOD tamen non aliter accipiendum est, quàm vbi emptor vel venditor re ipsa, id est, circà rei æstimationem, nullo aduersarij dolo læsus est: Cæterum si dolus aduersarij intercessit; potest agi vel ad rescissionem contractus[g], vel quantò pluris siue minoris res empta vel vendita est[h]. Etenim iniquum est, alteri alterius dolum nocere, & sibi prodesse[i]. Nam & hûc pertinet illa D. Pauli commonitio[k]: Ne quis supergrediatur neq; circumueniat in negotio fratrem suum.

g l. ex empto. §. siquis virginem. ff. de actio. emp. l. dolus. 10. C. de rescind. vend.
h l. Iulian. 13. §. si venditor. ff. de actio emp.
i l. 1. circa pri. ff. de dolo.
k 1. ad Thessal. 4.

De rebus, quæ vendi prohibentur.

SED quod antè dictū est: quamlibet rem, quæ possideri vel quasi potest, venire in emptionis & venditionis contractum; exaudiendum est; nisi ius vel boni mores huic contractui obstent[l]. Siquidem Ecclesiasticorum Ordinum, beneficiorum-

l d. l. si in emptione. §. omnium.

alia,

aliarumq; rerum spiritualium nulla emptio & venditio est[m]. Item nec rei datæ in dotem vel donationem propter nuptias, nè quidem assentiente vxore[n]. Adde, neq; iudici iudicium, neq; testimonium etiam iustum, vendere licere[o]: tametsi aduocato permissum sit vendere patrocinium & Iurisconsulto consilium iustum[p].

m *c. ad Ecclesiæ. 9. & passim tit. ext. de Simonia. c. ex multis. 9. cum seqq. 1. q. 3.*

n *l. vnica. §. & cùm lex. C. de rei vxor. act. auth. siue à me. C. ad SC. Vellei. §. & illud. Nouel. Vt immobilia antè nup. do. Nisi duobus casibus, qui ibidem continentur. & in c. 4. ext. de emptio. in c. cum contingat. 28. ext. de iureiur. & c. 2. de pact. in 6. iuncto c. 2. de iureiur. lib. 6.*

o *c. non licet. 11. q. 3. c. fi. 14. q. 5. l. vernales. 7. C. quando prouoc. non est necess. l. 1. §. 1. & l. falsi pœna. 20. ff. ad l. Corn. de fals.*

p *d. c. non licet. & d. c. fi.*

De re aliena venditâ & euictâ.

ET licèt res aliena vendi non possit ad eum effectum, vt in emptorem dominium transeat[q]: tamen eatenus valet venditio, vt si res per verum dominum euicta fuerit, emptori succurratur aduersus venditorem in id, quod sua interest[r]. Nisi fortè emptor post institutum contrà se iudicium omiserit denunciare venditori, vt rem venditam defenderet, aut si propter absentiã suam, siue per iniuriam iudicis emptor condemnatus sit. Nam his casibus venditor euictionis nomine non tenetur[s].

q *l. 1. l. 6. C. de reb. alien. non alienand.*

r *l. venditor. 8. ff. de euictio.*

s *c. fi. ext. h. tit. l. emptio. 8. C. de euictio.*

DE

DE LOCATO ET CONDVCTO, ET DE EMPHYTEVSI.

TITVLVS III.

Quid locatio & conductio; & quot modis contrahantur.

LOCATIO & conductio iisdem regulis, quibus emptio & venditio consistit. Nam sicut emptio & venditio contrahitur, si de pretio conuenerit: ita & locatio & conductio contrahi intelligitur vbi merces constituta est pro vsu alicuius rei vel opera hominis [a]. Idq; quandoque ad tempus fit, quandoq; in perpetuum [b]. Ad tempus, puta ad annum, biennium, aut ad aliud maius minusuè tempus. In perpetuum, vt quandiu merces soluitur, neq; ipsi conductori neq; hæredi eius aut alteri, qui eorum in locum successit, auferre liceat [c].

a *l. 2. ibi, si de mercede. l. 5. & l. 9. ff. locati. iuncto princ. Inst. tit. de locat.*
b *l. viam. 10. C. h. tit.*
c *§. adeo. Inst. eod.*

De Emphyteusi.

VERVM hic contractus posterior, à priori hodiè distinctus est ex Zenoniana constitutione, vocaturque contractus emphyteuticus [d]. In quo tamen & illud permissum est, vt & ad vitam vnius aut plurium res in emphyteusin dari possit [e].

d *d. §. adeò. & l. 1. C. de iure emph.*
e *Nouell. de non alien. aut permut. §. emphyteusin. & Nouel. de alien. & emphyt. §. licentiam. Adde Iul. Clarum §. emphyteusis. q. 6. 42. & 43.*

Casus quibus inquilinus ex domo rectè eiicitur.

PORRO in domo conductâ eo iure vtimur: vt inqui-

inquilinus ante finitum tempus è domo conductâ eijci non poſſit: niſi dominus domus ob neceſſitatem (quæ tamen non imminebat tempore locationis) eam velit inhabitare, vel reficere; vel ſi conductor malè in domo conductâ verſetur; vel mercedem locationis non ſoluat per biennium[f], (vbi ſcilicet ad plures annos locatio contracta eſt; Nam ſi ad minus tempus, dubium non eſt, quin ſtatìm eo decurſo conductor expelli poſſit) vel deniq; niſi res conducta alteri ab ipſo domino vendita, donata, aut ſimili titulo translata fuerit. Quibus certè caſibus conductor iure ex re conducta expellitur[g]: ſalua tamẽ conductori, hoc poſtremo caſu, actione ex conducto contra locatorem; quod ſibi frui re conducta non liceat[h].

f *c. 3. §. 1. ext. h. tit. l. 3. C. eod.*

g *l. emptorẽ. 9. C. eod. l. ſi merces. 25. §. 1. & l. qui fundum. 32. ff. Locati. l. arbores. §. 1. ff. de vſufr. & iurib. iam antea alleg.*

h *d. l. ſi merces. §. 1. l. ſi fundus. 36. ff. h. tit.*

Emphyteuta quibus caſibus iure ſuo priuetur.

RECEPTVM eſt & in emphyteuſi, vt ſi ſolutio canonis, id eſt, penſionis vltra biennium (in emphytheuſi *ſcilicet* Eccleſiaſticâ) vel triennium (in emphyteuſi ſeculari) ab emphyteutâ protracta, vel ſi ipſa emphyteuſis vendita fuerit nulla denunciatione facta Domino; vel denunciatione quidem facta, ſed nõ expectato termino duorum menſium, qui Domino conceduntur ad deliberandum, vtrum oblato pretio velit emphyteuſim ad ſe recipere: emphyteuta eiici poſſit à Domino[i]; niſi fortè celeri ſatisfactione moram ſoluendi canonis purgauerit[k].

i *c. fi. ext. hoc tit. l. 2. & l. 3. C. De iure emph.*

k *in d. c. fi. §. fi.*

De remiſſione penſionis propter ſterilitatem.

CÆTERVM in Colono remiſſio penſionis pro

ratâ,

ratâ, rectè petitur, si sterilitas fortuitò vel vitio ipsius rei absque culpa ipsius Coloni inciderit; nisi cum vbertate præcedentis vel subsequentis anni (vbi scilicet plurium annorum conductio contracta est) sterilitas compensari possit[l]: aut sterilitas modica sit, quam æquo animo ferre debet colonus, cui immodicum lucrum non auferretur[m]. Diuersum est in emphyteuta, cuius periculo cedit sterilitas; tum etiam ipsius rei particularis interitus. At totius rei interitus liberat eum à Canone[n]; sicut & si sterilitas anni tanta sit, quòd fructus percepti Canonem non adæquent; ex benigniore sententia Doctorum[o].

l c. 3. in princ. ext. hoc tit. l. ex conducto. §. si vis tempestatis. & §. si vno. ff. locati. & l. licet. 8. C. eod.

m l. si merces. 25. §. vis maior. ff. locati.

n l. 1. C. de iure emph.

o Barth. ad d. l. 1. Alexander cons. 112 lib. 2. vbi latius eum vide.

DE COMMODATO, DEPOSITO ET MVTVO.

TITVLVS IV.

Quare hi contractus re contrahi dicantur.

COMMODATVM, depositum, & mutuum, re contrahi dicuntur[a]: ideò quod non nisi rei præsentis interuentu fiant. Quod non æquè est in emptione, locatione, societate, mandato, quæ solo consensu, etiam re nõ præsente, contrahuntur[b].

a l. 1. ff. de oblig. & act. & tit. Instit. quib. mod. re contrah. oblig.

b Tit. Inst. De oblig. ex consensu.

De

De Commodato, & in quo distet à locatione & precario.

COMMODATVM dicitur quasi cum modo datum, scilicet, ad certum & præscriptum vsum, idq; gratuitò. Nam mercede interueniente locatio est[c], aut si ad non certum tempus & præscriptum vsum datum sit, in precarium incidit[d]. Atq; hinc, commodatum non nisi expleto vsu reuocatur[e]; precarium verò quandocunque[f].

c §. commodata. Inst. Quib. mod. re contr. oblig.
d l. 3. iuncta l. 2. ff. de precar.
e c. vnico ext. de commod.
f l. 1. l. 2. ff. de precar. c si. ext. de precariis. iunge j. tit. de precar.

Quid in commodatum veniat.

ET cùm commodatum commodatarij tantum gratiâ contrahi soleat; idcircò, si res commodata, commodatarij culpâ etiam leuissimâ interierit, aut deterior facta fuerit; rectè eo nomine commodatarius conuenitur[g].

g d. c. vnico iuncta l. si vt certo. 5. §. commodatum. ff. Commod. & §. 2. eiusdem leg. vbi & elegans distinctio traditur, in quib. contractibus dolus, culpa & periculũ veniant.

De Deposito, & quid veniat in depositum.

EST autem depositum, quod custodiendum alicui datum est: dictum ex eo, quod apud alium positum sit: præpositio enim, *de*, auget positum, vt ostendat totum fidei eius esse commissum, quod ad custodiam rei pertinet[h]. Et quia depositum deponentis gratia contrahitur; idcircò depositarius de solo dolo tenetur[i], qui & eâ specie præsumitur, cùm depositarius circa rem depositam non eandem, quam suis rebus diligentiam adhibet[k].

h l. 1. in princ. ff. depos.
i § prater. Inst. Quib. mod. re contrah oblig. l. cõtract. ff. de reg. iur.
k c. 2. in princ. ext. de depos. l. quod Nerua. 32 ff. depos.

Depositarius quandoq; culpæ nomine tenetur, & quid de casu fortuito.

INTERDVM tamen depositarius & culpæ nomine rectè conuenitur, vbi, scilicet, vltrò se depo-

ſito obtulit, aut quid ꝓ cuſtodia accepit, aut cum eo conuentum fuit, vt culpam præſtaret[l]. Caſum verò fortuitum nunquam præſtat depoſitarius, niſi id conuenerit, vel culpa ſiue mora ipſius caſus acciderit[m].

l *d. c. 2. l. 1. §. illud. §. ſiquis ſeruum. & §. ſæpè. ff. depoſ.*
m *d. c. 2. & d. l. 1. §. ſi conueniat. et l. contractus. ff. de reg. iur.*

Depoſitum ſemper repeti poteſt.

DEPOSITVM pro arbitrio deponentis ſemper reuocari poteſt, nulla etiã admiſsâ compenſatione aut deductione, propter bonã fidẽ, quæ in hoc contractu vberior eſt, quàm in cæteris contractibus[n]. Eſt autem compenſatio (vt obiter hoc inſeram) debiti & crediti inter ſe contributio[o].

n *d. c. 2. & d. l. 1. §. eſt autem. iuncta l. penul. C. depoſ. & l. fi. C. De compenſatio.*
o *l. 1. ff. de compenſatio.*

Eccleſiam, nomine Clerici depoſitarij vel mutuum accipientis conuenire non poſſe, niſi in rem Eccleſiæ verſum ſit.

PORRO cùm depoſitum aliique contractus non pariant obligationem, niſi inter ipſos contrahentes[p], fruſtrà Eccleſia conuenitur propter rem apud Clericum Eccleſiæ depoſitam, vel mutuo ab eo acceptam; niſi fortè ex ea quid in vtilitatem Eccleſiæ verſum probetur; quo caſu quatenus verſum eſt, Eccleſia tenetur[q], nè locupletetur cum alterius iniuriâ[r].

p *l. 3. C. Ne vxor pro marito. l. ſi me. 32. ff. Si cert. petat. l. 1. in prin. ff. de pact.*
q *c. 1. ext. de depoſ. c. pen. ext. de fideiuſſor.*
r *l. nam hoc natura. ff. de condict. indeb.*

De Mutuo.

QVOD ad mutuum attinet; contrahitur mutuũ, cùm rem alteri damus, vt eius fiat recepturi aliam eiuſdem generis & bonitatis[s].

s *l. 2. in princ. ff. Si cert. pet.*

In quibus rebus conſiſtat mutuum.

QVOD fieri non poteſt, niſi in rebus, quæ mutuam

tuam functionem recipiunt; hoc est, quæ numero, pondere vel mensurâ constant: Nam in aliis rebus ideò in mutuum nõ itur, quod aliud pro alio solui non potest inuito creditore[t].

De pacto vel stipulatione adiectâ mutuo.

Et cùm mutuum re contrahatur; profectò conueniri non potest, vt plus, quàm datum est, reddatur; puta, vndecim pro decem[u], ne quidem accedente stipulatione: cùm hæc res in vsuram incideret, non solùm iure Canonico, sed & lege diuinâ improbatam[x].

t *d. l. 2. §. 1. siquidem in aliis rebus cadit affectio.*

u *l. rogâsti. 11. §. si tibi dedero. ff. Si cert. pet.*

x *c. consuluit. 10. ex. de vsur. de quo latius j. tit. de vsur.*

DE PRECARIIS.

TITVLVS V.

Quid precarium, & in quo conueniat cum commodato, & ab eodem distet.

Precarium est, quod precibus petenti vtendum conceditur, tamdiu, quamdiu is, qui concessit, patitur[a]. Conuenit cum commodato in eo, quòd is, qui commodat, etiam permittat vti re commodata[b]. Distat verò, quòd precarium ad certum tempus & præscriptum vsum non detur; commodatum contrà[c].

a *l. 1. in princ. ff. de precario.*

b *d. l. 1. §. fi. ff. d. tit.*

c *§. 1. s̃. de commod. adde Couar. var. resol. cap. 15. nu. 7.*

Tempus certum precario adiectum reiicitur à precario.

Hinc aliâs quæsitum fuit: si precarium, ad certum tempus, veluti, ad calendas Ianuarias con-

cessum fuerit, an precariò possidens in eum diē se tueri possit, nè antè ab eo res auocetur? Et responsum est, nullam vim esse huius conuentionis: cùm adiectum tempus naturæ precarij repugnet[d].

d l. cum precario. 12. ff. de precario. & c. fin. ext. eod.

Ad quid teneatur precariò possidens.

QVÒ etiam fit, vt propter hanc liberam reuocationem concedentis, is, qui precariò possidet, non teneatur vltrà dolum & latam culpam, quæ dolo proxima est[e].

e l. quæsitum. 8. §. & illud annotatur. cum §. seq. ff. eod.

De precaria.

EXTAT & hoc iure Can. contractus precariæ, quo pro re donatâ Ecclesiæ, donatori in vicem triplum vel duplum in vsumfructum redditur ab eâdem Ecclesia[f]. Vnde pro arbitrio concedentis nō reuocatur precaria, sed expirat morte accipientis[g], dummodò precaria rationabilitèr facta sit, alioqui à concedentis successore impunè reuocatur[h]. De quinquennio autem in quinquennium precariæ renouatio fieri iubetur[i].

f c. precariæ. 4. 10. q. 2.

g c. fi. in fi. ext. h. tit. iuncto d. c. precariæ.

h c. de precariis d. q. 2. & c. 2. ext. eod. adde Panor. & alios in hunc tit. ext.

i c. 1. ext. h. tit.

DE

DE FEVDIS.

TITVLVS VI.

Feudum quid?

FEVDVM est beneficium, quod ex beneuolentiâ ita datur alicui, vt proprietas quidem rei immobilis beneficiatæ, penes dantem maneat, vsusfructus verò illius *, ita ad accipientem transeat, vt ad eum hæredesq; suos masculos, siue fœminas (si de his nominatìm sit dictum) in perpetuum pertineat: ad hoc, vt ille & hæredes sui fideliter domino seruiant, siue seruitium illud nominatìm, qualè esse debeat, sit expressum, siue inde terminatè sit promissum [a].

* id est, omnis vtilitas.

a Hæc definitio traditur in c. 1. §. beneficium. Tit. In quibus causis feudũ amit. Conuenitq; feudo vt communiter concedi solet. Nõ mirum; igitur si feudo Guardiæ, &c. de quib. in §. vbi ĩ eod. aut aliis extraordinariis feudis non competat.

Explicatio definitionis.

VBI, *beneficium*, quod loco generis ponitur, necessè non est, vt planè gratuitum sit[b]; cùm feudum pecunia etiam comparari possit[c], sed sufficit ex beneuolentia & cum gaudio recipientis concedi[d]. Rei verò immobilis nomine venit prædium, siue illud vrbanum sit siue rusticum: item omne id, quod solo cohæret, veluti sunt ædes superficiariæ, arbores, vineæ, syluæ; Item quæ immobilibus æqui parantur, vt sunt reditus annui[e], iurisdictio[f]. Regnum[g]. Ducatus, Comitatus[h], & similia.

b per tex. in l. 3. ff. de obseq. à lib. præst.

c c. 1. de natura feu. c. 1. de inuest in mar. facta c. 1. quemad. feud. ad fil. pert. c. 1. de benef. fratr. c. 1. de feudo Guard & Castald.

d d. §. beneficium. iuncta d. l. 3.

e c. 1. § fi. de feudi cognit. c. exiuit. § cumq; annui. de verb. sig. in Clem.

f c. si diligenti. ext. de præscriptio. & c. 10 ext. eod. tit.

g c. pastoralis. de sent. & re iud. in Clement.

h c. 1 quis dicatur Dux. c. 1. de feudo Marchiæ.

De diuisione feudi.

FEVDI duplex diuisio est; Feudum enim aliud pro-

proprium est, aliud improprium [i]. Aliud nouum, aliud antiquum siue paternum [k].

i hæc diuisio colligitur ex c.1. de feudo nõ hab. propr. nat. feu. ex c.1. §. fi. quid sit inuest. quæ ab illis confictæ tum apud Dd.

k *ex c.1. qui testes sunt necess. Plures diuisiones sunt apud Dd. Sed sunt. Huius autem diuisionis frequentius fit mentio tum in lib. feud.*

Quod feudum proprium.

PROPRIVM feudum illud dicitur, quod habet omnes qualitates, quæ feudo naturalitèr, id est, ex generali consuetudine, vel constitutionibus Imperatorum, insunt, etiamsi de iis nihil inter dominum & vasallum conuentum sit: Quales hæ præcipuæ sunt: quòd in eo succedant tantùm legitimi hæredes masculi ex primo inuestito descendentes in perpetuum; ac proinde non fœminæ, nõ testamentarij hæredes, vt testamẽtarij; non ascendentes, non transuersales [l]. Exceptis tamen Clericis, Monachis [m], & filiis beneficio Principis legitimatis, licèt sint ex descendentibus primi inuestiti [n]. Item, quòd feudum sine consensu domini alienari non possit [o], sicut, nec proprietas feudi inuito vasallo [p]. Hoc excepto quòd vasallo permissum sit feudum suum alteri rursus in feudum concedere, modò æquè idoneo, & eâdem lege, quâ ipse accepit [q], nam & transigere de eo potest etiam in præiudicium domini, si dolus absit [r]. Item, si feudum euictum fuerit; teneatur dominus vasallo euictionis nomine ad æquiualens feudum præstandum [s].

l *hæc probantur per tex. in c.1. de natura success. feud. in c.1. de success. feu. c.1. §. beneficium. In quib. caus. feud. amit. in c.1. §. sciendum de iis qui feud. da. poss.*

m *c.1. de feudo fœm. c.1. an mutus vel alias. c.1. § qui Clericus. Si de feudo def. cont. c.1. §. mutus. Episcopum vel Abb.*

n *c.1. §. naturales. Si de feudo def. cont.*

o *c. Imperialem. de prohib. feud. al. per Frid. c.1. qual. feud. ol. pet. al. c.1. de forma fidel. similitèr de lege Corra. Si de feudo def. cont.*

p *c.1. §. ex eadem. de lege Corradi. c.2. quo temp. mil. inuest. adde excipe casum j. eod. in §. fi.*

q *c.1. §. 1. qual. ol. feud. pot. al. c.1. §. similitèr de lege Corra. & d. c. imperialem. §. illud quoque.*

r *c.1. §. si vasallus de beneficio. c.1. de controuers. inter vas. & al.*

s *c.1. de inuest. de re al.*

De

De feudo improprio.

VBI verò qualitatibus, quæ feudo naturalitèr conueniunt, per pactionem aut per particularem loci consuetudinem, vel ob priuatam naturam alicuius feudi (vt in feudo Guardiæ & Castaldiæ, & quod pro mercede datur[t]) derogatur: dicitur feudum improprium[u]; non quidem prospectu totius feudi, sed qua ex parte à proprio feudo discedit. In reliquis enim retinet naturam proprij feudi[x].

t de quibus in c. 1. de feudo Guard.

u ex c. 1. quid sit inuestit.

x per tex. in c. 1. de feudo non hab. prop. nat. c. 1. §. feudum ea lege. Si de feudo def.

Quod feudum nouum, quod antiquum siue paternum, & de eorum proprietatibus.

FEVDVM nouum est, quod primùm concessum est vasallo, ita quod ex alterius successione ad eum uon deuenerit[y]. Cuius hæ proprietates sunt, vt solùm ad descendentes inuestiti deferatur, exclusis ascendentibus & transuersalibus[z]. Item quòd nõ acquiratur absq; inuestitura aut eo, quod loco inuestituræ est[a]. Tertiò quòd eius inuestitura non nisi coràm paribus Curiæ explicari possit, si sint: sin minns; coram testibus extraneis[b]. Quamuis in feudo Ecclesiastico omnes promiscuè testes admittantur[c]. Antiquum siue paternum feudum dicitur, quod ex ascendentium successione ad vasallum deuolutum est[d]. Huius natura hæc est: quod tam collaterales quàm descendentes in successionem eius admittantur dummodo ex primo inuestito prodierint[e]. Item quod in linea collaterali potius ad descendentes collateralium, quàm ad ascendẽtes transfundatur, licèt hi omnes æque ex primo inuestito profluxerint[f]. Item quod in

y c. 1. qui testes sunt necess.

z c. 1. de frat. de nouo benef. inuest. c. 1. de nat. success. feud. c. 1. quibus mod. feud. constit. poss.

a c. 1. in princ. de consuetud. recti feudi.

b c. 1. in princ. & §. 1. quid sit inuestit. cap. 1. qui testes sint necess. c. 1. §. quod autem. de consuet. recti feud.

c c. 1. §. hæc omnia. Si de inuest. inter do. & vas.

d c. 1. de success. frat. & grad. c. 1. de nat. success. feud.

e dictis iurib.

f c. 1. §. paternum. vsq; ad fi. de nat. success. feud.

eo ſolemnis inueſtitura non requiratur, vt in feudo nouo; ſed ſufficiat ſola renouatio inueſtiturę veteris[g].

De feudi extinctione & amißione.

FEVDVM aut extinguitur, aut amittitur. Extinguitur, nullo ſuperſtite deſcendente ex primo inueſtito; nam ad dominum reuertitur[h]. Amittitur aut propter culpam vaſalli, aut ſine eius culpâ.

Cauſæ amittendi feudum propter vaſalli culpam.

PROPTER culpam vaſalli ex his cauſis feudum amittitur. I. Si vaſallus poſt mortem domini ſui vel defuncti cui ipſe vaſallus ſucceſſit, intra annum & diem inueſtituram ſine iuſtâ causâ non petierit, ſi paganus eſt[i]; Sin miles, intrà annum & menſem[k]; II. Si à Domino euocatus ſeruitium ipſi denegauerit, aut ſpontè non obtulerit in præſenti periculo conſtituto[l]. III. Si Dominum in prælio non lethalitèr vulneratum deſeruerit[m]. IV. Si Dominum vi adortus, aut eius vitæ inſidiatus fuerit, aut graues iniurias illi intulerit, aut alio intentante inſidias vel graue damnum, illum non præmonuerit[n]. V. Si ſecretum ſibi commiſſum à Domino, alteri ſciens prudens communicauerit in præiudicium Domini[o]. VI. Si Domini vxorem adulterauerit, aut tentauerit adulterare, vel etiam turpitèr cum eâ luſerit[p]; Quod in ſuperſtite vi-

g c. 1. in 2. reſp. qui teſtes ſunt neceſſ.

h c. 1. de benef. in vſib feud.

i c. 1. de capitulis Corradi. d. c. imperialem. §. præterea ſiquis infeudatus. c. fi. de prohib. feud. ali. per Loth. c. 1. q̃ fuit prima cauſa benef.

k c. 1. quo tempore miles.

l c. 1. §. licèt. Si de feudo def. cont. c. 1. §. 1. hic fin. lex. c. 1. §. illud tamen. quæ fuit prima cauſa. c. 1. de feud. ſine culpa.

m c. 1. §. item qui dominum. quæ fuit prima cauſa. c. 1. in princ. quib. mod. feud. amit. Tit. 1. & 2. c. 1. §. ſiquis miles. de feudo ſine culpa non amit.

n c. 1. §. ſimilitèr. quib. mod. feud. am. Tit. 1 & 2. c. 1. §. præterea. cum §. ſeq. quæ fuit prima cauſa. c. 2. §. ad hoc. verſ. tamẽ. Hic finitur lex.

o c. 1. quib. mod. feud. am. tit. 2.

p c. 1. §. item ſi fidelis. quib. mod. feud. amit. tit. 1. & 2.

dua Domini, non æquè obtinet [q]. VII. Si vitium intulerit filiæ domini vel dominæ, aut nurui, aut sorori in domo adhuc agenti [r]. VIII. Si Domino renuerit ius dicere [s], vel testimonium aduersus eum dixerit, & multò magis, si eum accusauerit aut detulerit [t]. IX. Si Dominum inclusum, cùm posset, non exemerit [u]. X. Si cum inimicis Domini amicitias coiërit [x]. XI. Si feudum vel eius partem, siue conditionem, dolo malo inficiatus & inde conuictus fuerit [y]. XII. Si feudum, vel eius partem alienauerit sine assensu Domini; adeò licèt alienatum rursus recuperârit [z]. Alienationis autem nomine (quò ad præsens argumẽtum) continentur, dominij translatio, oppignoratio, & omnis actus, quo Domini vtilitas circa feudum minuitur [a]. Excipiuntur verò, transactio [b], infeudatio, quæ & inuito Domino fiunt [c]: item dotis constitutio eâ specie, qua mulier feudum, si quod habet, marito suo in dotem constituit [d]. XIII. Si vasallus feudo insolentèr abutatur, & à Domino monitus non resipuerit [e]. XIV. Si fratrem suum vel alium qui parricidij appellatione continetur, occiderit [f]. Secus, si fratrem Domini sui, nisi hunc vel alium quemcunq; fraudulentèr prodiderit [g]. XV. Si propter culpam citatus, copiam sui non fecerit vasallus cõtumax [h]. XVI. Si vasalli filius Dominum offenderit & hâc

q c.2. de feud. sine culpa nõ amit. ibi, domino viuente.

r c.1.§. rursus. quæ fuit prima causa.

s d.c.1.§. illud tamen. c.1.§. similitèr. de consuet. recti feu.

t d.§. similitèr. c.1.§. item si delator. quæ fu. pri. cau.

u d.§. item si delator. hoc intellige quo ad operas vasalli nõ enim ære alieno tenetur liberare dominum. c.1. §. licet vasallus. si de feudo def. con.

x c.1. quot test. sunt necess. facit l.1.§ cum patron. ff. de off. præf. vrb. & l. liberi. C. de inoff. test. Vide Sonsbeck. de feudis parte 12. nu. 43.

y c.1.§. vasallus si. §. vasallus feudum. Si de feu. def. cont. c.1. §. fi. de lege Corradi.

z c.1. de prohibita feu. alien. per Loth. c. imperialem. §.1 eod. tit. per Frid. c.1. de vasallo, qui contra const. Loth. iuncto c.1. quid iur. si post alien.

a d.c.1 §.1. de prohib. al. per Loth. & d.c. imperialem. §.1.

b c.1.§. si vasallus. Si de feudo def.

c c.1.§. qualiter ol. feud. ali. c.1.§. similitèr. de lege Corradi. d.c. imperialem. §. callidis.

d c.1. de inuest. quam Titius. c 1. de eo qui sibi. adde Clarum in §. feudum q. 36. & c. 6. ext. de donat. inter virum.

e c.1.§. quicunq; aduocatiam. de pace tenenda & eius viol.

f c.1 §. denique. vers si verò. quæ fuit prima cau.

g c.1. an ille qui interfec. frat. Ita vt in Curia amplius stare non possit. Sic addit ibi textus.

h c.1. de milite vasallo qui contumax. ibi tamen latius.

de causâ requisitus à Domino vasallus, filium ad eum non deduxerit placandi eius causa, aut à se non remouerit[j]: quod idem obseruandum est in reliquis domesticis vasalli[k], & in subuasallo[l]. Hæ itaque aliæq; similes siue grauiores causæ iustæ sunt amittendi feudi[m]; quarum si vel vna in Dominum admittatur, feudum ad Dominum redit, exclusis omnibus descendentibus cæterisque agnatis vasalli, vt hanc saltem Dominus, *inquit textus*, habeat suæ iniuriæ vltionem[n]: Sin in alium; feudũ agnatis, qui quarto gradu sunt, applicatur[o].

j c. imperialem. §. insuper. de prohib. feud. alien. per Frid.

k d. §. insuper vers. si autem pater.

l iuxtà tamen dispositionem c. imperialem. §. illud quoque præcipimus.

m c. 1. §. p̄dictus. vers. sed quia natura. quæ fuit pri. caus.

n d. c. 1. §. deniq. quæ fuit prima caus. c. 1. an ille qui interfec.

o c. 1. §. licet. vers. si textus accõmodandi. & in d. §. deniq. vers. vasall. Si de feudo def. cont. sit. c. 1. Si vasallus feudo priuetur. Ad quos videntur tex. in d. c. 1. in verb. ad agnatum. an ille qui interfec. fiat. Si verò non.

Feudum Ecclesiasticum quatenus propter culpam amittitur.

ILLVD singularitèr receptum est in feudo Ecclesiastico, id est, Ecclesiæ vel Monasterio concesso, quod hoc ob culpam Prælati non alitèr amittatur, quàm ad vitam prælati delinquentis: Quippe successori eius restituendum est[p].

p c. 1. §. fin. de capit. Corradi. ratio est in c. delictum. de reg. iur. lib. 6.

Feudum sine culpa vasalli quibus casibus amittitur.

SINE culpâ verò vasallus feudo priuatur; si Ordine sacro aut solemni Religionis voto inauguretur[q]. Nec enim dignus est beneficio, qui officium exercere non potest[r]. Vel si dominus rem feudalem in Ecclesiam alienauerit[s]: quâ tamen specie dominus vasallo tenetur in id quod sua interest, hoc est, vt vel æstimationem feudi præstet, vel aliud eiusdem generis feudum[t].

q c. 1. §. qui Clericus. Si de feudo def. cont. sit. c. 1. de feudo fœm.

r c. 1. de vasallo qui arma belli depos.

s c. 1. de allodiis. ibi latius.

t glossa ad d. c. 1. de allod. arg. c. 1. Si de feudo vasall. ab aliq. interp. c. 1. de inuest. de re ali. Adde Schenckb. ad d. c. 1. de allod.

DE

DE DONATIONIBVS.

TITVLVS VII.

Donatio sola liberalitate constat.

DONATIONIS contractus solâ liberalitate constat; cùm quis ob nullam aliam causam dat, quàm vt liberalitatem & munificentiam exerceat. In quo si interuenerit rei traditio, statìm ea fit accipientis[a]: sin minùs, agitur ad rei traditionem[b].

Donatio nonnunquam præsumitur.

INTERDVM hæc donatio præsumitur ea specie, cum quis prudens nullo iure cogente aliquid dat[c]: Cuius enim per errorem dati repetitio est, eius consultò dati donatio est[d].

De insinuatione donationis.

SED videndum est, ne donatio quingentos solidos excedat, alioqui quod supra hanc summam erit, magistratui insinuanda erit[e]: nisi donatio in redemptionem captiuorum, vel in refectionem ædium ruina aut incendio consumptarum conferatur[f]; vel à Principe priuato, siue è contrà[g], vel à magistris militum, ipsis militibus fiat[h]. Nam his casibus donatio cuiuscunq; quantitatis insinuatione non eget[i].

De his qui donare non possint.

NON tamen omnibus donare permissum est,

a *l. 1. in princ. l. 6. ff. hoc tit.*

b *condictione certi, si stipulatio intercessit, aliâs cōdictione ex lege. l. siquis argentum. 35. C. eod. quamuis de iure Canonico nomen actionis exprimere necessè non sit. c. dilecti. 6. ext. de iudic.*

c *l. donari. 29. ff. eod.*

d *l. cuius per errorem. 54. ff. de reg. iur. l 1. ff. de condict. indeb.*

e *l. penult. iuncta l. 34. C. hoc tit.*

f *d. l. penult.*

g *l. sancimus. 34. & auth. item. C. eod.*

h *d. l. penult.*

i *iam dd. iurib.*

etiamsi rerum suarum dominus sit: nc n enim minoribus 25. annis [k]; non coniugibus inter se [l]: neq; inuicem parentibus & liberis in potestate eorum constitutis [m]. Quamuis his duobus posterioribus casibus, donatio morte donatoris conualescat [n]: imò & donatio illa parentis in filium, emancipatione confirmatur [o].

k *§. nunc admonendi. Inst. quib. alienare licet.*
l *toto tit. ff. & C. de dona. inter vir. et vx.*
m *l. cum de. 9. C. de donat. l. donationes. 25. C. de donat. inter vir. & vx.*
n *d. l. donationes. c. fin. ext. de donat. inter vir. & vx.*
o *l. 2. C. Siquis alteri vel sibi.*

Prælatis Ecclesiæ an donare permissum.

Et cùm nemo plus iuris in alium transferre potest, quàm ipse habet [p], rectè sequitur, Prælatos Ecclesiarum, cùm rerum Ecclesiasticarum non domini sed procuratores sint [q], rem Ecclesiæ alteri donare non posse: præterquam si datæ rei quantitas & loci consuetudo à sacris Canonibus non improbata, donationem patiatur [r], aut si Episcopus, Ecclesiæ siue Monasterio extruendo donationem faciat [s].

p *l. nemo plus. 55. ff. de reg. iur. l. 2. C. de euictio. ibi, de euictione rei donatæ.*
q *c. 2. ext. hoc tit.*
r *c. 3. & ibi latius Dd. ext. eod. facit l. filiusfamilias. 7. ff. hoc tit. l. cum plures. 12. §. cum tutor. ff. de administ. & per. tut.*
s *iuxta decisionē tex. in c. pen. ext. h. tit. iūcto c. 74. bonæ rei. 12. q. 2.*

Casus, quibus donatio reuocatur.

Et licèt donatio semel legitimè facta retractari non possit, ne quidem rescripto Principis [t]: iure tamen obtentum est, vt si donatarius ingratus fuerit in donatorem suum; videlicet, impias manus vel atroces iniurias vel graue damnum illi inferendo, vel insidiando vitæ ipsius; donatio à donatore, non verò ab eius hærede reuocari possit [u]. Imo, & si modo donationi adiecto satisfactum non erit à donatario, impunè res donata repetitur [x]. Idq; in donatione priuato facta. Nam quæ Ecclesiæ facta est donatio, non reuocatur ob modum non impletum, sed ad eius impletionem agitur:

t *l. si donatione. 5. C. de reuocand. don. l. 2. C. eod. tit.*
u *c. fin. ext. h. tit. nostro. & l. fi. C. de reuoc. donatio.*
x *tex. est in l. fi. C. d. tit.*

tur:

tur: nisi modo adiecta sit clausula reuocatoria, hæc vel alia similis: Et si modo adiecto paritũ non fuerit, res donata repetatur[a]. Sed & eorum sententia non improbabilis est, qui donationem omnium vel partis bonorum reuocari posse contendunt propter liberos postea à donatore susceptos[b].

a c. verum. 4. ext. de condit. appos.

b per tex. in l. si vnquã. 8. C. de reuoc. donat. vide ad eandem l. Tiraquellum, & Gomezium var. resol. lib. 2. cap. 4. nu. 11. Adde c. si. 17. q. 4.

De aliis generibus donationum.

LOQVIMVR autem in præsenti de donatione simplici*, quæ propriè donatio dicitur; non quæ fit ob causam; qualis est donatio causa mortis, dotis, propter nuptias, & remuneratoria.

* intellige simplicem donationem, quæ non fit ob causam. Nam quæ fit adiecta causa vel modo simplex non est.

De donatione causa mortis.

DONATIO causa mortis, fit ob suspicionem mortis imminentis, etiam ab eo, qui alioqui firmæ valetudinis est[c]: eiusq; effectus post mortem donatoris confertur[d], instar legati[e]. Reuocatur verò tribus ex causis. I. Si donator conualuerit. II. Si donatarius prior ante donatorem decesserit. III. Si donatorem pœnituerit donationis[f].

c l. 3. cum ll. seqq. ff. de mort. cau. don. & Tit. Inst. de donatio. in princ.

d l. non videtur 32. ff. de mort. cau. dona.

e l. illud. 37. ff. d. tit. l. fi. in fi. C. de donatio. caus. mort.

f d. tit. Inst. in princ. l. non omnis. 19. circa princ. ff. Si cert pet. l. qui mortis. 30. ff. de mort. cau. don. Primam autem causam intellige, quando in infirmitate facta est donatio. de qua vide latius Costalium ad d. l. non omnis.

De donatione dotis, propter nuptias, & reuocatoriâ.

DONATIO dotis, fit marito ab vxore, vel huius nomine à parente vel ab alio pro sustinendis oneribus matrimonij[g]. Vnde constante matrimonio repeti non potest, nisi maritus facultatibus

g l. pro oneribus. 20. & passim. C. de iure dot. l. vnica. C. de rei vx. act. quod autem dos inter donationes referatur testatur l. fi. C. de don. ante nupt.

bus suis labatur[h], aut bona sua fisco inferantur[i]. Donatio propter nuptias, contrà constituitur mulieri à marito vel ab alio eius nomine, respectu dotis[k]. Remuneratoria verò in vicem præstiti officij fit, atq; idcircò irreuocabilis est[l].

h *l. si constante. 25. ff. Sol. matrim. l. vbi. 39. C. de iure dot. vbi latius.*
i *l. si marito. 32. ff. Sol. matrim. l. 1. C. de repud. Adde Nouell. Vt lic. matri. §. quia verò plurimas. & §. causas. & casum in l. quemadmodum. 57. ff. Sol. matr.*
k *l. fi. cum auth. dos data & auth. eò decursum. C. de donat. ante nupt.*
l *l. Attilius. 27. & l. si pater. 35. §. fi ff. de donat.*

Dos & donatio propter nuptias quibus casibus redeunt, aut lucro cedunt alteri coniugum.

VT autē soluto matrimonio dos ad mulierem, ita & donatio propter nuptias redit ad virum; nisi de consuetudine alitèr obtineat, aut pactum de lucranda dote, vel donatione propter nuptias, quod vtrinq; æquale est, intercesserit[m].

m *c. fi. §. fi. ext. de donat. inter vir. & vx. adde Nouell. 97. de æqual. dot.*

DE RERVM PERMVTATIONE.

TITVLVS VIII.

Quæ res permutentur.

PERMVTARI dicuntur res; cùm vna pro aliâ datur & recipitur dominij transferendi causa. Et id quidem propriè[a]. Etenim hoc iure & beneficia Ecclesiastica rectè inter se permutari dicuntur[b], quorum tamen apud Clericos nullum dominium est, sed sola administratio[c]. Et de his duntaxat hîc dispiciamus.

a *l. naturalis. 5. §. 1. ff. de præscrip. verb. l. 1. §. fi ff. de rer. permut. c. 1. ext. h. tit. Vide s. de reb. Eccles. non alie.*
b *passim hoc tit. ext. et in 6. & in Clement.*
c *c. 2. ext. de donatio.*

Bene-

Beneficiorum permutatio, vt permissa est.

Et quidem beneficiorum Ecclesiasticorũ permutatio à iure improbata est, si ea priuatâ auctoritate permutantium fiat [d]: adeò quòd vterq; permutatis beneficiis priuari possit [e]; Igitur auctoritate Episcopi opus est, in cuius manus beneficiorum prius resignatio fiat, deinde ab eo vtrinq; alteri alterius beneficium conferatur [f]: Vbi tamen eorum collatio vel præsentatio ad alium spectat, etiam illius consensus exquiratur [g].

Beneficia ex causa permutationis vacantia alteri tertio conferri non debent.

Qvod si verò Episcopus huiusmodi beneficia ex causa permutationis resignata sibi, tertio alicui conferat, nullius momenti erit hæc collatio [h]; etiamsi hic tertius auctoritatis Sedis Apostolicæ expectabat primum beneficium vacans: cùm beneficia illa non simplicitèr vacent, sed cum causa permutationis [i].

Permutationi beneficiorum nihil temporale admiscendum.

Cavendvm tamen est; nè quid temporale permutationi beneficiorum admisceatur. Incideret enim hæc res in simoniam [k]. Vnde consultus Clemens III. an Ecclesia Parochialis cum altera permutari posset, attributis vtrinq; possessionibus; respondit id quidem fieri posse; dummodò Ecclesiæ & possessiones separatim inter se permutentur. Verba rescripti hæc sunt: Responde- «

Cc mus,

d c. maioribus. 8. ext. de præbend. c. quæsitum. 5. ĵ. h. tit.
e c. cum olim. 7. ext. h. tit.
f c. vnico. hoc tit. in 6. & in Clem. iuncto. d c. quæsitum. 5. ext. eod.
g iuxtà c. quod omnes. de reg. iur. in 6. l. fi. C. de auctor. præst. c. ad hæc. 7. in fi. ext. de offic. archidiac. Vide latius Egidium Bellarmerũ in 2. parte. q. 8. & in 4. parte per tot.
h c. vnico. eod. tit. in Clement.
i c. vnico. eod. in 6.
k d. c. quæsitum.

" mus, quòd cum de dictis parochialibus Ecclesiis " per se queat commutatio celebrari, & in permu- " tatione possessionum per se non sit inhibitum: Si " altera, ratione possessionum, alteri præponderet; " pecuniam posse refundi de ipsarum possessioni- " bus ad inuicem, prout visum fuerit expedire; re- " fusa certâ pecuniæ quantitate, poterit contractus " permutationis iniri: Sic tamen quod illi contra- " ctus nequaquam sibi inuicem misceantur[l].

l tex. est in c. ad quæstiones. 6 ext. h. tit.

DE PIGNORIBVS ET FIDEIVSSORIBVS.

TITVLVS IX.

CONTRACTVS pignoratitius sicut & fideiussorius, accessorius est ad alios contractus. Cum vterq; ad horum securitatem adhiberi soleat. Pignus quidem rei, fideiussio personæ accessione contrahitur[a]; quamuis & plurium rerum, etiam bonorum omnium pignus[b], & fideiussio multarum etiam personarum, iniri possit[c].

a §. fin. in verb. quò magis ei in tuto. Inst. quib. mod. re contrah. oblig.
b l. 2. C. de pignor. l. si generalitèr. 6. C. qui potior. in pig.
c §. si plures. Inst. de fideiuss. l. inter. 27. cũ l. seq. ff. de fideiuss.

Pignus vt contrahitur.

PIGNVS vel nuda conuentione constituitur & si traditum non sit[d]. Vbi tamen & rei traditio interuenit, propriè pignus dicitur, inspectâ notione nominis; alioqui propius hypotheca est[e].

d l. 1. ff. de pig. act.
e § item Seruiana Instit. de actio. l. si rem. 9. §. propriè. ff. de pig. act.

De vsu pignoris.

PIGNVS igitur vbi traditum est; creditori vti eo non licèt, si in re mobili consistat pignus[f]: sin in immobili; vtitur quidem creditor[g], cum vtendo magis hoc pignus conseruetur[h]; attamen fructus ab eo perceptos, & qui percipi potuerunt, vnà cum damno dato in re; in exonerationem sortis imputat[i]. Quippe pignoris contractus bonæ fidei est, ac proinde in eo, ex æquo & bono agitur[k].

f *l. si pignore. ff. de furt. §. furtum. Instit. de oblig. quæ ex delicto.*

g *l. creditor. 23. ff. de pignor.*

h *l. non intelligitur. §. diui fratres. ff. de iure fisci. l. singularium. C. de ædif. priuat.*

i *l. 2. l. 6. C. de pig. ctio. c. cum contra. 6. ext. de pignorib.*

k *§. actionum. autem Inst. de actio.*

Pactum de lucrandis fructibus pignoris non valet.

VNDE hæc conuentio in pignore non admittitur: vt fructus pignoris tamdiu cedant lucro creditoris, donec sors, id est, debitum, exolutum fuerit; quod pactum à Martiano IC. ἀντίχρησις dicitur[l], adeòq; vsurarium est[m].

l *in l. si is qui. 11. §. 1. ff. de pignor.*

m *per tex. in c. illo. 4. et d. c. cùm contrà. ext. de pignorib. c. 1. & c. 2. ext. de vsur.*

Pactum legis commissoriæ improbatum in pignore.

NEC hæc conuentio permittitur in pignore: vt si intrà certum tempus pecunia non reddatur, pignus in solutum cedat creditori: quam conuentionem vulgò vocamus, pactum legis commissoriæ[n].

n *c. significante. 7. ext de pignorib. l. fi. C. de pact. pig.*

De pignore pignori dato.

NON prohibetur autem creditor rem sibi pignori obligatam, rursus alteri dare in pignus, ita vt non solum retentio, sed & vtilis actio hypothecaria eo nomine competat posteriori creditori ad-

uersus debitorem principalem. Priori tamen creditori soluens debitor etiam à posteriore creditore liberatur[o]: nisi posterior antè denunciauerit debitori rem sibi obligatam esse[p].

[o] Tit. C. Si pignus pig. datum. l. grege. 13. §. cum pignori. ff. de pignor. c. cum contrà. 6. ext. eod.

[p] l. nomen. 4. C. quæ res pig. oblig. iuncta l. 3. C. de nouatio.

De fideiußione.

AD fideiussionem quod attinet; hæc stipulatione contrahitur[q], & cuiusuis generis obligationi, etiam quæ ex delicto venit, adhiberi potest[r]; dummodò tale delictum sit, quod corporalem pœnam non persequatur; Nam huic frustrà adhibetur fideiussor; cum nemo membrorum suorum Dominus sit[s].

[q] l. blanditus. 12. C. de fideiussorib. l. 5. §. satis acceptio ff. de verb. oblig.

[r] l. 1. l. græcè. 11. §. sed etiam ex delicto. ff. de fideiuss. & eod. tit. Instit. in princ.

[s] l. liber homo. 13. ff. ad leg. Aquil. c. si non licet. 23. q. 5.

Duplex genus fideiussorum.

SOLET autem fideiussor duobus modis intercedere: aut simplicitèr fidem suam interponendo in id, quod debet principalis; aut quanto minus creditor à suo debitore consequetur: & hic fideiussor indemnitatis dicitur, qui & idcircò à creditore antè conueniri nō potest, quàm reus excussus fuerit[t]: prior autem antè conueniri potest, sed cum beneficio authenticæ, præsente. C. de fideiussoribus.

[t] l. fi. & ibi Dd. ff. Si cert. pet.

Fideiussor quando liberetur, & agere poßit vt liberetur.

VBI autem fideiussor soluit creditori, aut alitèr illi satisfecit, habet ad repetendum, mandati actionem[u]. Neque enim antè agere potest, cùm & ad soluendum sumptus intelligatur[x]: nisi fortè ali-

[u] § siquid autem. Inst. de fideiuss. l. inter. 26. §. si is qui. ff. Mandati.

[x] l. indebitum. 47. ff. de condict. indeb.

aliter inter eum & debitorem conuenerit, aut cõdemnatus fuerit fideiussor, aut debitor solutionẽ diu extraxerit, siue bona sua dissipare cœperit. Nam his casibus rectè agit fideiussor cõtrà reum, vt eum liberet ab obligatione fideiussoriâ[y].

[y] c. fi. ext. de fideiuss. l. si pro ea. 10. C. Mandati. l. Lucius Titius. 38. ff. Mand.

Clerico interdicitur ne fideiubeat.

ILLVD constitutum est in Clericum à Concilio Cantuariensi, vt is fideiussionibus inseruiens à clero submoueatur[z]: licèt ab eo facta fideiussio, valeat[a].

[z] c. 1. ext. de fideiuss.
[a] c. 2. c. 3. ext. eod.

DE TESTAMENTIS ET VLTIMIS VOLVNTATIBVS.*

* ita est inscriptio decretalium. ne quis putet testamentum non esse vltimam voluntatem.

TITVLVS X.

Testamentum quid.

TESTAMENTVM est voluntatis nostrę iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit[a]. Iusta, *inquam*, id est, perfecta[b], quæ & hæredis institutionem continet. Nam hæc basis & fundamentum est testamenti, adeò quod sine eâ, testamenti causa corruat[c].

[a] extat hæc definitio in l. 1. ff. de testament.
[b] sicut iusta vocatur ætas, id est, perfecta, in l. quod Seruius. 8. ff. de condict. cau. dat.
[c] §. 1. Inst. de fideicom. hæred. §. antè hæredis. Inst. de legat. l. fi. ff. de Codicill.

Codicilli & donatio causa mortis, inter vltimas voluntates referuntur.

INTER vltimas voluntates referuntur, & Codicil-

dicilli, & donatio causa mortis[d]. Illi minùs perfecti sunt, quam testamentum; cum hæredis institutionem non contineant, saltem directam. Nam per fideicommissum hæreditas rectè quoq; in Codicillis relinquitur[e], quemadmodum & legata, tutelæ datio, aliaq; eiusdem generis[f]. Donatio verò causa mortis, tametsi eam alibi inter contractus retulerimus[g], non minus tamen rectè in Ordinem vltimarum voluntatum redigitur; quòd eius effectus, instar legati[h], post mortem conferatur[i].

d l. fi. C. de donat. cau. mort. l. fi. C. de codicill.
e l. 2. & l. si idem. 7. C. de codicill.
f tit. Inst. de singul. rebus per fideicom. l. 2. §. codicillorum, & l. fin. ff. de iure codicill. & l. 3. ff. de testa. tut.
g s. tit. de donatio §. Loquimur. & probat l. inter. 38. ff. de mort. cau. don.
h l. fi. in fi. C. de don. cau. mort.
i l. non videtur. 32. ff. de mort. cau. don.

Quotuplex testamentum.

TESTAMENTVM aliud scriptum, aliud non scriptum siue nuncupatiuum est: vtrunq; vel paganicum vel militare. Paganicum testamentum, id est, eius qui miles non est, regularitèr septem testes requirit, eosque rogatos, vt latius videre est apud Iuris ciuilis auctores[k]. Militare verò nullam solennitatem desiderat; quoquo enim modo, de militis suprema voluntate siue scriptâ siue nō scriptâ constet, valet eius testamentum[l]; dummodò illud in expeditione factum sit: post missionem enim, aut extrà castra licèt adhuc militet, solemni iure eum testari oportet[m].

k tit. Inst. de testam. et l. hac consultissima. 21. l. iubemus. 29. C. eod. & Nouell. de testam. imperfect. l. pen. ff. de testam.
l l. ex testamento. 10. l. milites. 15. C. de testa. mil. & tit. eod. Instit. in princ.
m l. penult. C. d. tit. §. 1. § sed hact. Inst. eod. tit.

A solemnitatibus testamenti vt decessum est per Ius Canonicum: & in legato relicto Ecclesiæ, quot testes sufficiant.

ILLVD verò receptum est apud sacros Canones; vt testamentum coràm proprio Presbytero

&

& tribus vel duabus aliis personis idoneis confectum, valeat; etiamsi aliis solemnitatibus iuris ciuilis destitutum sit [n]. Imò, & si quid relictum fuerit, Ecclesiæ, duobus aut tribus tãtùm testibus legitimis requisitis; eodem iure sustineatur, iuxta illud; In ore duorum vel trium testium stat omne verbum [o].

n tex. est in c. cùm esses. 10. ext. de testam. quem tamen non habere locũ in terris Imperij, sed solùm in ditionib. Ecclesiæ & foro Ecclesiastico rectè defendit Iul. Clarus in § testamentum. q. 57.

o c. relatum. 11. ext. eod. iuncto Matthæi 18. & Deuterono. 17.

De liberis instituendis vel exhæredandis.

ET licèt nihil magis hominib⁹ debeatur, quàm vt supremæ volũtatis liber sit stylus & arbitrium [p]: non tamen permissum est parentibus, liberos suos vtriusque sexus præterire, sed necesse habent, eos vel instituere hæredes vel exheredare insertâ legitimâ causâ exhæredationis, quæ & per scriptum hæredem probanda est [q].

p l. 1. C. de sacrosanct. Eccles.

q §. aliud quoq; capitulum. cum §§. seqq. Nouell. Vt cùm de appell. & tit. Inst. de exhæred. liber.

Liberi in quo instituendi.

INSTITVI autem debent liberi vt minimùm in legitimâ, quæ triens est, id est, tertia pars; vbi quatuor vel pauciores sunt liberi: sin plures, legitima semis est, id est, dimidia pars; eorum, scilicet, bonorum, quæ habituri erant liberi ab intestato, si testamentum parens non fecisset: ex æquo inter liberos diuidẽda [r]. Et si in minore quàm legitimâ instituti fuerint liberi, illud suppletur à scripto hærede [s].

r Auth. nouissima. iuncta l. parentibus. 8. C. de offic. test. §. 1. Nouel. de triente & semisse.

s d. Nouel. vt cùm de apell. §. hæc autem disposuimus.

Legitima grauari non potest.

NVLLO verò onere; veluti, vsufructu, fideicommisso, conditione, modo, aliauè re, legitima grauari potest; & si contrà factũ fuerit, onus ipsum reiicitur, seu magis pro nõ adiecto habetur [t].

t d. Auth. nouissima. in fi. & l. quoniam in prioribus. 32. C. de inoff. test.

De

De duplici detractione legitimæ & Trebellianicæ.

HINC filius à patre ita hæres institutus; vt si sine liberis decesserit, hæreditatem restituat fratri vel alteri cuipiam: non solum filius legitimam suam ab hoc fideicommissi onere liberam retinebit, sed & quartam ex Trebelliano SC. ex eâdem hæreditate detrahet, & cui vult, vtramq; relinquet; vel ab intestato ad legitimos suos hæredes transmittit; reliquum enim quod superest, fideicommisso tantummodò continebitur[u].

u per tex. in c. Raynutius. 16. in c. Raynaldus. 18. ext. de testam.

Eadem quæ de liberis, & in parentibus obtinent.

QVÆ pari ratione obtinent in testamentis liberorum respectu parentum[x], illis, scilicet, casibus, quibus liberis testamentum facere licet; quod tum accidit, cùm patria potestate soluti sunt[y]: vel si adhuc sacris parentum continentur, castrense vel quasi castrense peculium habeant, de quo testentur. Nam aliâs liberis permissum non est, facere testamentum[z].

x vt probant s̃ alleg. iura. iuncta l. nam etsi. 15. in prin. ff. de inoff. testam.

y De modis soluendæ patriæ potestatis vide Iustin. sub Tit. Instit. quib. mod. ius patr. pot. sol. & quæ ibidem latius tradunt Dd.

z Tit. Inst. in princ. quib. non est permiss. l. penult. & vlt. C. qui test. fac. poss.

Religiosi testari non possunt; sed an Clerici, distinguitur.

DE Religiosis dubium nō est; quin testari non possint[a]: cùm neq; liberam voluntatem[b], neq; bona propria habeant[c]. De Clericis verò vulgò contenditur. Sed hanc contentionem iam pridem sustulit Alexander III. cuius rescripti verba ad Episco-

a c. 2. ext. de testam.

b c. 2. de testam. in 6. Est aũt testamentum volũtatis nostræ sentẽtia &c. s̃. eod. in pr.

c c. cùm ad monasterium. ext. de statu mona. auth. ingressi. C. de sacro. Eccles.

piſcopum Vigilenſem hæc ſunt. Conſulationi tuæ " taliter reſpondemus: quòd licèt Clerici de his, quę " paternæ ſucceſſionis vel cognationis intuitu, aut " de artificio ſunt adepti, ſeu dono conſanguineo- " rum aut amicorũ, non habito reſpectu ad Eccleſi- " am, peruenerunt ad ipſos; liberè diſponere vale- " ant: de his tamen quæ conſideratione Eccleſiæ " perceperunt, nullum de iure poſſunt facere teſta- " mentum [d]. "

d tex. eſt in c. quia nos. 9. ext. de teſtament. probat etiã tex. in c. relatum. 12. circa fin ext. eod. in c. Epiſcopi. in c. ſint manifeſtæ. 12. q. 1. in c. 1. c. 2. ead. q. 3. iuncto c. requiſiſti. 15 circa fi. ext. d. tit.

Clerici de bonis per Eccleſiam adquiſitis interdum rectè aliis conferunt.

ITAQVE Clerico de bonis proſpectu Eccleſiæ adquiſitis teſtari non licet: Conſuetudinis tamen " eſt non improbatæ, *inquit idem Alexander III.* vt de " his, *mobilibus per Eccleſiam adquiſitis*, pauperibus & " Religioſis locis, & illis qui viuenti ſeruierant, ſiue " conſanguinei ſint ſiue alij; aliqua iuxta ſeruitij me- " ritum, *à moriente Clerico*, conferantur [e]: non tamen " in vim teſtamenti, vt alibi ſe explicat Alexander [f].

e tex. eſt in d. c. relatum.

f in c. adhæc. 8. ext. de teſtam.

De propriis bonis Clerici etiam filij familias rectè teſtantur.

DE propriis verò bonis adeò Clerico permiſſum eſt teſtari; vt & ſi is filiusfamilias ſit, de omnibus etiam quæ ex quacunq; cauſa conſtante clericatu ad eum peruenerunt rectè teſtetur: Cum ex Iuſtiniani conſtitutione huiuſmodi bona licèt aduentitia; in numerum caſtrenſium peculiorum redacta ſint [g].

g in §. presbyteros autem & diaconos. Nouella de ſanctiß. Epiſcop. & extat in auth. presbyteros & diaconos. C. de epiſ. & cler. facit tex. in d. c. quia nos. in verb. libere diſponere. vide ibid. Couarru.

De substitutionibus.

SOLET nonnunquam in testamento hæredi instituto alius hæres substitui à testatore; idq; vel verbis directis, vel obliquis siue per fideicommissum[h]. Directis verbis; Titius hæres esto, si Titius hæres non erit, Caius hæres esto. Quod exemplum est vulgaris substitutionis. Vel, filius meus hæres esto, & si hæres erit, & ante pubertatem decesserit; Sempronius hæres esto. Et hoc exemplum est pupillaris substitutionis[i]. Obliquis verò verbis siue per fideicommissum; cùm heres de hereditate vel totâ, vel eius parte restituenda alteri, rogatur, vel fidei ipsius committitur à testatore: Quâ tamen specie, si hæres ex iudicio defuncti, quartam partem hæreditatis non habet; eam detrahit ex SC. Trebelliano[k].

h c. 1. de testam. in 6. & l. scæuola. 74. ff. ad SC. Trebellian.

i de quibus & similibus. Tit. ff. de vul. & pupil. subst. C. tit. de impub. & ali. substit. Vulgaris ideo dicta est quod vulgò à quolibet & cuilibet fieri possit. Pupillaris nō nisi à patre filio suo impuberi, qui post mortē ipsius, pupillus futurus est, l. pupill⁹. 239. ff. de verb signif. Illa ideo inuēta est, ne facta caduca institutione testator contra voluntatem suam intestatus decedat, Nam deficiente institutione locum habet substitutio & totam testamenti causam sustinet. Pupillaris verò ne pupillus, cum testamentū sibi facere non possit, absq; hærede discedat. l. 1. & l. 2. ff. de vulga. & pupil. & Instit. eod. tit.

k tit. Inst. de fideicom. hæred & tit. ff. & C. ad SC. Trebell. c. Raynutius. ext. de testam.

De legatis, & de lege Falcidia.

SED & quandoque in testamento relinquuntur legata & fideicommissa singularia; quæ si dodrantem hæreditatis, id est, nouem vncias, excesserint, (quippe hæreditas omnis, cuiuscunque quantitatis in 12. vncias distribuitur à iure, ipsa verò hereditas *As* appellatur) hæres grauat⁹ quartam partem ex iis detrahit beneficio legis Falcidiæ[l]. Exceptis tamen legatis piis, & nonnullis aliis, quæ Falcidiam non patiuntur[m].

l toto tit. ff. & C. & Inst. ad leg. Falcid.

m de quib. fusè apud Dd. ad l in testamento. 7. C. ad leg. Falcid.

Am-

Ambulatoria extrema hominis voluntas est.

Et quia ambulatoria est defuncti voluntas vsq; ad supremum vitæ exitum; potest voluntas vltima in testamento vel in codicillis relicta, toties quoties videbitur, à testatore reuocari vel immutari[n]: ac proinde nihil ei oberit contestatio, si quam fortè in priore voluntate adiecit testator, de non reuocanda aut non immutanda eius voluntate[o].

n *l. 4. ff. de adim. leg.*
o *l. si quis. 22. in prin. ff. de legat. 3. l. si mihi & tibi. 12. ff. de legat. 1. clausula tamen opus est derogatoria. Si in priore voluntate contestatio facta sit. de qua in d. l. si quis.*

DE SVCCESSIONIBVS AB INTESTATO.

TITVLVS XI.

Quis dicatur intestatus.

INTESTATVS is dicitur, qui aut omninò testamentum non fecit, aut non iure fecit; aut id quod fecerat, ruptum irritumuè factum est, aut nemo ex eo hæres extitit[a].

a *Inst. de hæred. quæ ab intest. in prin.*

Qui succedant intestato.

Hvivs itaq; bona primum deferuntur liberis suis descendentibus, & his non extantibus, ascendentibus, deinde collateralibus: vt tamen fratres & sorores, si quos habet intestatus ex vtroque parente sibi coniunctos, cum proximis gradu ascendentibus concurrant[b]. Cæterum his omnibus deficientibus succedit vir vxori, & è contrà[c], & postremò fiscus[d]. Quod attinet ad bona allodialia. Nam

b *latè Nouella Iustin. de hæred. ab intest.*
c *l. vnica. C. vnde vir et vx. iunge ibid. auth. præterea. & vnde ea desumpta est.*
d *l. 1. et. l. 4. C. de bonis vacant. iuncta d. l. vnic.*

Nam in feudalibus alius ferè ſucceſſionis Ordo eſt, vt ſuprà explicauimus[e].

e ſub tit. de feudis.

Clerico inteſtato qui ſuccedant.

ET hæc quoad ſucceſſionem in bonis ſecularium. At Clerico inteſtato ſuccedunt liberi, ſi quos ex legitimo matrimonio antè procreauit: deinde conſanguinei, & his deficientibus Eccleſia ſiue altare, cui inſeruiuit[f]. Idq; in bonis propriis ipſius Clerici. Quæ enim proſpectu Eccleſiæ ad eum peruenerunt, non hæredibus eius deferuntur, ſed collegio Clericorum; aut ſi ſeparatìm extra collegium bona illa poſſidebat (vti Epiſcopus, Parochus & ſimiles) eius ſucceſſori[g].

f c. ſi. 12. q. 5. c. 1. & ibi Dd. ext. de ſucceſſ. ab inteſt. §. ſiquis autem epiſ. Nou. de eccleſ. titulis. facit c. ſint manifeſtæ. 12. q. 1.

g c. relatum. 12. ext. de teſtam. c. fi. de off. ord. in 6. c. ſtatutum. 7. de elect. in Clem. & c. 2. eod. in extrauag. Ioannis XXII.

In Capitula aliosq́, qui Epiſcopi aut alterius Prælati defuncti bona occupant.

HINC illa Bonifacij VIII. conſtitutio in Capitula, aliosq; qui defuncti Prælati bona occupant:
» Quia, *inquit*, ſæpè contingit, quod Cathedralibus
» & regularibus ac collegiatis Eccleſiis vacantibus;
» Capitula, conuentus, collegia & ſingulares earun-
» dem perſonæ, bona à Prælatis ipſarum dimiſſa vel
» vacationis tempore obuenientia, quæ in vtilita-
» tem dictarum Eccleſiarum expendi, vel futuris
» deberent ſucceſſoribus fidelitèr reſeruari: occu-
» pant, inter ſe diuidunt, ſubripiunt, dilapidant, diſ-
» ſipant & conſumunt, in earum graue diſpendium
» & iacturam. Nos ipſorum auſus reprimere ac Ec-
» cleſiarum indemnitatibus præcauere volentes:
» Decernimus, vt hi qui præmiſſa decætero præ-
» ſumpſerint, eo ipſo ſint & tam diu maneant ab offi-

cio

cio & beneficiis quibuſcunq; ſuſpenſi, donec ple- "
nè reſtituerint, quicquid de bonis perceperint ſu- "
pradictis. Non obſtantibus quibuslibet priuilegiis "
vel indulgentiis, aut contrariis conſuetudinibus, "
conſtitutionibus vel ſtatutis, iuramento, confir- "
matione Sedis Apoſtolicæ, aut alia quacunq; fir- "
mitate vallatis; quę omnia quo ad hoc auctoritate "
Apoſtolicâ reuocamus, caſſamus & irritamus; ac "
nullius deinceps volumus eſſe firmitatis[h]. "

h *tex. eſt in c. quia ſæpè. 40. de electio. lib. 6.*

DE SEPVLTVRIS ET CANONICA PORTIONE.

TITVLVS XII.

HIc ſubſequentèr de ſepulturis videamus, quæ pio & probato maiorum more apud Eccleſias & Monaſteria excitari ſolent[a].

a *c. 3. ext. hoc tit. c. non æſtimemus in fin. c. cum grauia. 13. q. 2. quibus locis & ratio redditur.*

Sepulturæ electio cuilibet libera, exceptis impuberibus.

LIBERVM eſt autem cuilibet, quo velit loco, ſepulturam ſibi deligere[b]; adeò vt & vxor inconſulto marito, & filius ſine aſſenſu patris ſui, hanc poteſtatem ſibi vendicent[c]. Niſi ſit filius impubes, cui propter defectũ iudicij, pater ſepulturam eligit, ſi id ferat loci conſuetudo: alioqui eâ ceſſante, in ſepulchro maiorum ſuorum, vel in parochiali Eccleſiâ humandus erit[d].

b *c. 1. in verbis, nulli tamen negamus. & c. cũ ſuper. 8. ext. eod. c. 2 §. fi. eod. in 6.*

c *c. de vxore. 7. ext. eod. & c. pen. eod. in 6.*

d *d. c. penult. adde §. vbi itaq; j. eod.*

Item exceptis Religiosis.

In Religiosis sequimur præscriptum Bonifacij VIII. quod ita habet: Religiosi nisi à propriis Monasteriis adeò forsitan sint remoti, quod ad ea cùm moriuntur, commodè portari non possunt: nequeunt (cùm velle vel nolle non habeant) sibi eligere sepulturam; sed sunt apud sua Monasteria tumulandi[e].

e textus est in c. fi. eod. in 6.

Electio sepulturæ etiam in loco minus Religioso permissa.

Igitur in cæteris, libera sepulturæ electio est, etiam in loco minus Religioso[f]; modò id malitiosè non fiat: neq; enim malitiis indulgendum est[g].

f c. 2. §. fi. eod. in 6.
g c. 3. ext. eod. adde Innocent. in c. 1. ext. eod. & l. in fundo. ff. De rei vind.

Improbatur conuentio de sepulturâ certo loco eligenda vel electa non mutanda.

Interdicitur verò Clericis & Religiosis, nè quem inducant ad eligendam apud se sepulturam, vel ad eam semel electam non mutandam: Secus electio etiam iuratò facta, nullius momenti est; inferriq; iubetur defunctus eò loci, quò aliàs cessante electione inferendus erat. Et si fortè Clerici vel Religiosi eundem in sepulturam suam receperint, conueniri poterunt non solùm ad restitutionem sepulti corporis, omniumque eorum, quæ ratione sepulturæ perceperunt; verumetiam si contumaces sint in restituendo post decendium, Ecclesia & cœmiterium eorum interdicto Ecclesiastico, ipso iure subiicitur, quousq; restitutioni plenè satisfiat[h].

h c. 1. eod. in 6. adde gloss. ibid. & c. 3. c. 5. c. 6. ext eod. Quid autem sit interdictũ eccles. vide j. de sententia excommu.

Vbi

Vbi ſepeliendus ſit, qui ſepulturam ſibi non elegit.

VBI itaq; defunctus ſepulturam ſibi liberè non elegit; ſepeliendus eſt in ſepulchro maiorum ſuorum: aut eo deficiente in parochiali Eccleſia[i]: exceptâ vxore, quæ defuncti mariti ſepulturam ſequitur[k], & ſi fortè plures ea maritos habuerit, mariti poſtremò defuncti, cuius domicilium & honorem retinuit[l]. Idem quoq; in marito retinendum eſſe indicat his verbis Hieronymus: Quos coniunxit, vnum coniugium, coniungat vnum ſepulchrum: quia vna caro ſunt: & quos Deus coniunxit, homo non ſeparet[m].

i c. 1. & ibi Innoc. c. 3. in verb. ſed in ſua parochiali. eod. in 6.
k c. vnaquæq. 13. q. 2.
l c. 3. §. fi. eod. in 6.
m extat in c. 2. in fi. 13. q. 2. Sed haud dubiè accipiendũ eſt, vbi ſepultura nõ eſt electa. iuxtà ſ. allegata.

Ruri mortuus vbi ſepeliendus.

DE eo addubitari poſſet, quo loco ſepeliendus ſit, qui dum ruri animi gratia vel re ruſtica occupabatur, nulla electa ſepultura ibi deceſſit? Et magis eſt, ſi abſq; periculo inde exportari poſſit, eum ibidem non eſſe ſepeliendum, ſed remittendum ad ſepulturam parochialem, vel potius maiorũ ſuorum[n].

n c. 3. in princ. hoc tit. in 6. c. 1. ext. eod.

Quibus ſepultura Eccleſiaſtica interdictum eſt.

ET quamuis nemo ab Eccleſiaſtica ſepultura prohiberi debeat, iuxta illud Eccleſiaſtici: Mortuo non prohibeas gratiam, ſciens quoniã omnes moriemur[o]. Occurrunt tamen nonnulli, quibus ſepulturâ Eccleſiaſticâ iuſtè denegatur, imo plane interdicta eſt: Veluti ſunt, hæretici, eorumque receptatores & fautores[p]; in duello interfecti[q],

vel

o extat in c. in eccleſiaſtico. 13. q. 2.
p c. 2. de hæretic. in 6.
q Concil. Trid. Seſſ. 25. cap. 19. de reforma. Adde c. 1. ext. de torneamentis.

vel aliàs excommunicati [r], quibus cùm viuentibus non communicamus, nec defunctis communicare debemus [s]. Adde Iudæos, paganos [t], vſurarios manifeſtos [u], raptores [x], fures & latrones in flagranti crimine occiſos [y], quiuè mortem ſibi conſciuerunt [z], vel in Paſchâ Euchariſtiæ Sacramentum non ſumpſerunt [a], cæteroſq; qui grauioribus peccatis obnoxij, ex hoc mundo impœnitentes diſceſſerunt [b]. Sed nec interdicti tempore, quis ad ſepulturam Eccleſiaſticam admittendus eſt, neque is, qui nominatìm interdicto multatus eſt [c]; vt infrà latius explicabitur ſub tit. de ſentent. excom.

r c. ſacris. 12. ext. h. tit.
s d. c. ſacris.
t c. eccleſiam. cum c. ſeq. de conſecrat. diſt. 1.
u c. 3. ext. de vſur.
x c. 2. ext. de raptorib.
y vide cap. 2. ext. de furt. & c. penult. 23. q. 5.
z c. placuit. 23. q. 5.
a c. omnis vtriuſque. ext. de pœnitent.
b per tex. in c. quibus. 13. q. 2.
c c. 1. hoc tit. in Clem. Latius Hoſtieñ. in ſum. de ſepultur. Sylueſter in verbo ſepultura.

Pœna recipientium interdictos Eccleſiaſticâ ſepulturâ.

QVI autem hæreticos, receptatores, fautoreſque eorum ſcientèr præſumpſerint Eccleſiaſticæ ſepulturæ tradere; ex conſtitutione Alexandri IV. excommunicatione notantur, à qua non antè abſoluuntur, quam propriis manibus ſepultos publicè eruerint & proiecerint: Sed & locus ipſe perpetuâ ſepulturâ priuatur [d]. In eos quoque qui vel interdicti tempore; vel excommunicatos publicè, vel interdictos nominatìm, vel vſurarios manifeſtos ſcientèr in cœmiteriis ſepelire præſumpſerint; ex decreto Clementis V. in Concilio Viennenſi, excommunicatio ipſo facto, conſtituta eſt; à quâ neque antè liberantur, quàm arbitrio Diœceſani Epiſcopi, ſatisfactionem iniuriæ, iis, quibus hoc nomine irrogata eſt, competentem exhi-

d c. 2. in prin. de hæretic. lib. 6. Dum tamen eorũ oſſa diſcerni poſſint ab aliis. iuxta. d. c. ſacris.

exhibuerint: nullo exemptionis vel quouis alio priuilegio quauis etiam verborum forma concepto, illis suffragante[e].

e c. 1. eod. tit. in Clement. Hæc quæ dicũtur de non sepeliendis excõmunicatis & interdictis attemperanda sunt iuxtà extrauagant. Martini V. quam vide in §. sanè 3. de sentent. excom.

Reconciliatis sepultura Ecclesiastica restituitur, & ad refusionem damni compelluntur hæredes ipsorum.

QVÆ certè exaudienda sunt de iis, qui impœnitentes, non reconciliati Ecclesiæ ex hac vita migrârunt. Cæterùm, si quis in extremis dum ageret, legitimè absolutus fuerit; huic cœmiterium aliaq; Ecclesię suffragia minimè deneganda sunt[f]. Cuius tamen hæredes & propinqui, ad quos bona eius peruenerunt, ad restitutionem damni à defuncto illati, conueniri & constringi poterunt[g].

f c. sacris. 12. c. fi. extr. h. tit.

g d. c. fi.

Casu sublato, sepultura non deneganda.

IN eo, quem casus inopinatus oppressit vel sustulit, hanc regulam sequimur, vt cui communicabamus viuenti, eidem quoque defuncto communicemus[h].

h c. ex parte. 11. extr. eod. Nisi tamen eum in peccato discessisse constiterit. Glossa & Panor. ad d. c. ex parte. per tex. in c. non æstimemus. c. pro obeuntibus. 13. q. 2.

Pro sepulturæ loco nihil exigendum est.

ILLVD admonendi sumus, à sacris Canonibus omninò interdici; ne pro loco sepulturæ aut exequiis mortuorum aliquid exigatur; prætextu etiam consuetudinis[i]: nisi consuetudo pia & laudabilis, siqua sit, aliud dictauerit[k].

i c. abolendæ. 13. extr. hoc tit. c. questa. c. in ecclesiastico. 13 q. 2. c. non satis 8. c. ad apostolicam. 42. extr. de simonia.

k d. c. ad apostolicã. gloss. ad d. c. abolendæ.

De canonica portione Parochiali.

NEMO autem prohibetur Ecclesiæ, cuius sepulturam elegit, aliquid legare vel relinquere [l], saluâ tamen Ecclesiæ parochiali canonica sua portione, quam hæc detrahit ex relicto, instar falcidiæ: quæ quandoq; quarta est, quandoque tertia, quandoq; media, pro loci consuetudine [m].

[l] *c. qui oblationes. cum c. seq 13. q 2. c. relatum. ext. de testam.*
[m] *de quarta est textus in c cum super. 8. ext. hoc tit. de tertia, in c. 1. ext. eod. de media, in c 2. c. 9. ext. eod. de consuetudine, in d. c. 9.*

In quibus legatis cesset portio canonica.

EXCEPTIS tamen legatis, pro ornamentis, pro fabricâ, pro luminaribus, pro septimo, vigesimo, trigesimo die; siue aliâs ad perpetuum cultum diuinum, relictis; in quibus cessat detractio canonicæ portionis [n]. Nisi in fraudem Ecclesiæ parochialis hæc legata relicta essent [o], aut Fratribus Ordinum Minorum & Prædicatorum; qui & in his aliisque relictis quartæ detractionem patiuntur [p]. Et hæc de canonica portione parochiali.

[n] *c. si. ext. de testam. adde in Hospitalariis, ex equis & armis ipsis relictis. c. in vestra. 10. ext. de sepultur.*
[o] *d. c. si.*
[p] *c. 2. §. huiusmodi. de sepultur. in Clement.*

De canonica portione Episcopali.

EST & canonica portio Episcopalis; quæ scilicet, Episcopo competit ex relictis alicui Ecclesię, pro curâ quam ipse in suam Diœcesim impendit [q], quæ & quandoque quarta est; quandoq; tertia, iuxta loci consuetudinem [r]. Cuius vsus in dissuetudinem abiisse videtur [s].

[q] *c conquerente. 16. in verb. mortuariorum. ext. de off. iud. ord. c. officij. 14. cum c. seq. ext. de testam.*
[r] *c. requisisti. 15. ext. de testam.*
[s] *& præscriptione cõtraria tolli posse probat c. de quarta. ext. de præscrip.*

DE DELICTIS.

TITVLVS XIII.

Quid veniat nomine delicti.

DELICTI nomine non solum venit, admissum dolo malo, sed & damnum culpa, licèt leuissima datum[a], veluti in lege Aquilia[b], oriturq; delictum ex ipsa re, id est, ex maleficio[c]. Nam & cogitatione sola conceptum delictum, à iure non coërcetur[d].

Diuisio delictorum ciuilis.

DELICTORVM siue criminum, quædam publica sunt, quædam priuata. Publicorum rursus, quædam capitalia sunt, quædam non capitalia. Verùm hæc distinctio magis est iuris Ciuilis[e]; & ad ius Canonicum non valdè pertinet.

Diuisio delictorum Canonica.

Ex sententia verò iuris Canonici, delicta hoc modo commodè distinguuntur; quod aut principalitèr offendunt diuinam maiestatem, aut læsionem siue damnum proximo adferunt. Primi generis sunt; Simonia, hæresis, schisma, apostasia, blasphemia, sortilegium. Posterioris, homicidium, adulterium, stuprum, raptus, incestus, falsum, furtum, rapina, vsura, iniuria, damnum dolo vel culpa datum. De singulis ex ordine ac breuiter videamus.

a *l. 1. & ibi gloss. C. Si aduers. delict. l. 1. ff. de pœnis.*

b *§. iniuria. Inst. de lege aquil. l. in lege. 44. ff. ad leg. aquil.*

c *l. 4. in princip. ff. de oblig. & action.*

d *l. cogitationis. 18. ff. de pœnis. c. cogitationis. de pœnis dist. 1.*

e *vt videre est in l. 1. & l. 2. ff. de publ. iudic. iuncto tit. ff. de priuat. delict.*

DE SIMONIA.

TITVLVS XIV.

Simonia in quibus admittitur.

SIMONIÆ crimē admittitur, circà res ſpirituales aut ſpiritualibus annexas; cùm ſcilicet, ſacri Ordines, aliauè Sacramenta Eccleſiæ, conſecrationes Eccleſiarum vel altarium, ingreſſus Regionis, benedictiones nubentium, exequiæ & ſepulturæ mortuorum; item officia & beneficia Eccleſiaſtica, ſiue eorum collationes, electiones, prȩſentationes, inueſtituræ, poſſeſſiones, aut his ſimilia; data vel promiſſa, vel etiam ſolo animo deſtinata pecunia vel alia re, quæ æſtimationem recipit; adquiruntur[a].

[a] *c. 1. c. non ſatis. 8. c. cum in Eccleſiæ. 9. & per totum. ext. de Simonia. c. 3. & paßim. 1. q. 1. cum 5. quæſtionib. ſeqq.*

Conſuetudo an Simoniam excuſet.

ADEO, quod in his non excuſet conſuetudo contraria cuiuſcunq; etiam temporis: cùm diuturnitas temporis non diminuat ſed augeat potius peccatum[b]. Niſi fortè conſuetudo pia & laudabilis ſit[c]; quæ loco ſtipendij aliquid dandum cenſeat; ita quòd ea neq; ſimoniæ, neq; cupiditatis præ ſe ſpeciem ferat: cùm D. Paulus iubeat, etiam à ſpecie malâ abſtinendum eſſe[d].

[b] *c. fi. 1. q. 3. d. c. non ſatis. cum c. ſeq.*
[c] *c. ad apoſtolicam. 42. ext. hoc tit.*
[d] *1. ad Theſſalon. cap. vlt. D. Thomas in 2. 2. q. 100. art. 2 ad 4. adde c. audiuimus. 41. ext. h. tit.*

Decretum Concilij Trid. in ſtatuta & conſuetudines Eccleſiarum, ratione huius criminis, &c.

IN pluribus Eccleſiis, *inquit*, tam Cathedralibus

bus quàm collegiatis & parochialibus, ex earum constitutionibus aut ex praua consuetudine obseruari intelligitur, vt in electione, præsentatione, nominatione, institutione, confirmatione, collatione vel alia prouisione seu admissione ad possessionem alicuius Cathedralis Ecclesiæ vel beneficij Canonicatuum aut præbendarum, vel partem prouentuum, seu ad distributiones quotidianas, certæ conditiones seu deductiones ex fructibus, solutiones, promissiones compensationesuè illicitæ, aut etiam quæ in aliquibus Ecclesiis dicuntur Turnorum lucra, interponantur: hæc cum sancta Synodus detestetur, mandat Episcopis, vt quæcunque huiusmodi in vsus pios non conuertuntur, atque ingressus eos, qui Simoniacæ labis, aut sordidæ auaritiæ suspicionem habent, fieri non permittant; ipsiq; diligenter de eorum constitutionibus siue consuetudinibus super prædictis cognoscant; & illis tantùm, quas vt laudabiles probauerint, exceptis; reliquas vt prauas ac scandalosas reiiciant & aboleant. Eos verò qui hæc in præsenti decreto comprehensa, quauis ratione commiserint, pœnis contra Simoniacos editis, sacris Canonibus & variis Summorum Pontificum constitutionibus, quas omnes innouat, teneri decernit: non obstantibus quibuscunque statutis, constitutionibus, & consuetudinibus, etiam immemorabilibus, etiam Apostolica auctoritate cõfirmatis: de quarum surreptione, obreptione & intentionis defectu Episcopus, tanquam Apostolicæ Sedis delegatus cognoscere possit[e].

e textus est Sess. 24. cap 14. de reformat.

Casus, quibus cessat Simonia.

PLANE in re exigui momenti, qui recipientis animum non præuertit aut allicit, Simonia non committitur; dummodò ea non ex pacto, & non petenti offeratur; neque compensationis sed beneuolentiæ ergò detur [f]. Similitèr ingredienti Religionem, dare vel offerre licet Monasterio quascunque res, sed purè, spontè & plena liberalitate, absque conuentione vllag; sicut & illi, qui ius suum vitandæ vexationis causa ab aduersario redimit [h]. Tametsi hic aduersarius accipiendo improbè agat; atque ob id condictione ob turpem causam teneatur ad restituendum quod accepit [i].

[f] *c. etsi quæstiones. 18. ext. hoc tit. iuncto c. sicut Episcopum. 1. q. 2.*

[g] *c. 1. hoc tit. in extrauag. commu.*

[h] *c. dilectus. 28. ext. hoc tit.*

[i] *l. 1. in fi. cum l. seq ff. de condict. ob turp. caus.*

De pœnis in Simoniacos.

SIMONIA variis modis vindicatur per sacros Canones; Qui enim simoniacè ordinem suscepit, non solum ipso iure suspensus est ab executione ordinis sui [k]; verùm etiam deponendus est [l]; nisi ignorauerit se simoniacè ordinatum, fortè Episcopo à parentibus vel ab alio corrupto; qua specie, ordinatus ex benignitate Canonum sustinetur [m]. Qui verò ad beneficium Ecclesiasticum, vel ad Monasterium simoniacè electus, postulatus, confirmatus, vel alitèr assumptus est; nullum ius ex eo assequitur, adeoq; ad restitutionem fructuum, si quos percepit, sub periculo animæ adstringitur [n]. In beneficio quoq; simoniacè collato ignoranti, eo iure vtimur; vt idem Clericus post resignationem à se factam ad idem beneficium resumi possit.

[k] *c. 2. hoc tit. in extrauag. commu. c. 5. ext. eod.*

[l] *c. si quis Episcopus. 8. c. statuimus. 107. cum c. seq. 1. q. 1.*

[m] *c. de simoniacè. 22. ext. hoc tit. sed dispensatiuè, vt ibi glossa per c. præsentium. 1. q. 5. &c.*

[n] *d. c. 2. in extrauag.*

sit[o]. Monachus verò si ignorans per simoniam in Monasterium receptus est, post abdicationem monasterij à se factam, ad idem monasterium reducitur, vel in alio eiusdem ordinis collocatur[p]; Sin sciens, ad arctius Monasterium rransfertur[q]: Monialis verò, hoc casu Monasterio exturbatur, & ad agendam perpetuam pœnitentiam in locum arctioris regulæ retruditur[r]. Est & pœna excommunicationis in Simoniacos, eorumq; procuratores & mediatores, cuius absolutio Romano Pontifici reseruata est[s].

o *c. ex insinuatione. 26. ext. eod. c. penult. ext. de electio.*

p *c. de regularibus. 25. ext. hoc tit.*

q *d. c de regularibus.*

r *c. quoniam. 40. ext. eodem. vbi & de recipientib. Simoniacè. & d. c. de regularib.*

s *d. c. 2. in extrauag. commu. Adde latius Nauarrum in Manuali cap. 23. de Simonia.*

Simonia mentalis nulla pœna punitur.

SANE, si simonia sola mente concepta vel destinata est: nulla pœna à iure coërcetur, nè quidem resignationis aut restitutionis: cùm cogitationis pœnam nemo patiatur. Sed sufficit eam expiari per pœnitentiam coràm Deo[t].

t *c. vlt. ext. eod. iuncto c. cogitationis. de pœnit. dist. 1.*

Aliud decretum Concilij Tridentini.

VBI attexendum est, quod de Ordinatoribus aliisq; grauitèr sanxit Concilium Tridentinum: Quoniam, *inquiens*, ab Ecclesiastico Ordine omnis auaritię suspicio abesse debet; nihil pro collatione quorumcunque Ordinum etiam Clericalis tonsuræ, nec pro literis dimissoriis aut testimonialibus, nec pro sigillo, nec alia quacunq; de causa, etiam spontè oblatũ, Episcopi & alij ordinum collatores, aut eorum Ministri quouis prætextu accipiant. Notarij verò in iis tantùm locis, in quibus non viget laudabilis consuetudo nihil accipiendi;

pro

» pro singulis litteris dimissoriis aut testimoniali-
» bus, decimam tantùm vnius aurei partem accipe-
» re possint; dummodò eis nullum salarium sit con-
» stitutum pro officio exercendo: nec Episcopo ex
» Notarij commodis aliquod emolumentum ex eis-
» dem Ordinum collationibus directè vel indirectè
» prouenire possit. Tunc enim gratis operam suam
» eos præstare omninò teneri decernit: contrarias
» taxas ac statuta & consuetudines, etiam immemo-
» riales, quorumcunq; locorum; quæ potius abusus
» & corruptelæ simoniacæ prauitati fauentes; nun-
» cupari possunt, penitus cassando & interdicendo:
» & qui secus fecerint tam dantes quàm accipien-
» tes, vltra diuinam vltionem, pœnas à iure inflictas
» ipso facto incurrant[u].

u Concil. Trid. Sess. 21. cap. 1. de reforma.

DE HÆRETICIS, SCHISMATICIS ET APOSTATIS.

TITVLVS XV.

HÆRETICI denominationem suam trahunt ab hæresi, hoc est, ab electione quod sibi eligant doctrinam singularem & alienam à sensu Catholicæ Ecclesiæ[a], eamq; pertinacitèr defendant[b]. Nam, *vt disertè inquit Augustinus*, qui sententiam suam quamuis falsam atq; peruersam nullâ pertinaci animositate defendunt; præsertim quam non audacia suæ præsumptionis pepere-

a c. hæresis. 24. q. 3. & l. 2. in C. de hæretic.
b c. qui in Ecclesia. ead. q. 3.

" pererunt, sed à seductis atq; in errorem lapsis parẽ-
" tibus acceperunt; quærunt autem cautâ solicitu-
" dine veritatem corrigi parati cum inuenerint; ne-
" quaquam sunt inter hæreticos deputandi[c].

Schismatici vnde dicti, & qui sint.

SCHISMATICI verò à schismate, id est, à scissurâ dicuntur[d], quòd ab vnitate Ecclesiæ Catholicæ, quæ est in Romano Pontifice tanquam in capite; se præscindant[e].
" Quod quidem in principio,
" aliqua ex parte, *ait Hieronymus*, intelligi potest.
" Cæterum nullum Schisma, non aliquam sibi con-
" fingit hæresin, vt rectè ab Ecclesia recessisse videa-
" tur[f].

De pœnis hæreticorum & schismaticorum.

IN hæreticos pœna à iura statuta est, excommunicatio & bonorum confiscatio ipso iure[g]; ita tamen vt confiscationis executio non antè fiat, quâm per sententiam iudicis Ecclesiastici de hæresi condemnati sint[h]. In Clericos (quorum tamen bona fisco seculari non inferuntur, sed Ecclesię à quâ stipendium receperunt, applicantur[i]) hoc amplius est; quod beneficiis & Ordinibus Ecclesiasticis exauctorati, relinquantur iudici seculari debitâ animaduersione puniendi[k]. In Schismaticos, itidem excommunicatio statuta est[l]; & ordinationes, beneficiorum collationes, & rerum Ecclesiasticarum alienationes ab iis factæ, irritæ sunt[m].

c *tex. in c. dixit. ead. q. 3.*

d *c. Schisma. 24. q. 1.*

e *c. non est. circa med. & ibi gloss. 23. q. 5. c. quoniã vetustos 24. q. 1.*

f *c. inter hæresin. 24. q. 3.*

g *c. ad abolendam. 9. cum c. seq. c. excommunicamus 13. & 15. ext. de hæret. c. cum secun. eod. tit. in 6. adde Aut. Gazaros. C. eod. tit. et Bullam cœnæ Domini. in princ. De pœna corporis in hæreticos nulla disertè est expressa à l. ciu. nisi in Manichæos vltimum supplicium. l. 5. C. de hæreticis. item in l. 8. C. eod. Quamuis Panor. in c. 9. nu 13. doceat igne absumendos esse. Iulius Clarus lib. 5. §. hæres. vers. scias tamẽ.*

h *d. c. cum secundum.*

i *d. c. excommunicamus. 13. §. 1.*

k *d. c. ad abolendam. & d. c. excommunicamus. §. 1.*

l *Bulla cœna Domini. in princ. quæ extat apud Nauarr. in Manuali. cap. 27.*

m *c. 1. & c. 2. ext. de schismat.*

De Apostatis.

APOSTATÆ sunt, qui deserunt susceptam à se Christianam fidem, vel Monasticam religionem, vel sacrum Ordinem[n]; varieq; coërcentur. Nam primi illi publicatione bonorum mulctantur, non extantibus propinquis[o]; neque testandi vel testimonij dicendi, vel succedendi ius habẽt[p]; Et qui alteri huius apostasię amplectendæ, author est, in pœnam capitis incidit[q]. Secundi verò, ab accusando & à testimonio ferendo reiiciuntur, ipsoq; iure infames sunt[r]. Item carceribus mancipantur, donec desertum Religionis habitum resumpserint[s]. Tertij, amittunt priuilegium Clericis indultum[t]: tùm alitèr castigantur[u]. Est & quartum genus Apostatarum, eorum, scilicet, qui Superioris præceptum transgrediuntur[x]. Sed hi ad propositum argumentum non pertinent.

n *Tit. decretal. & C de apostatis.*

o *l. 1. l. 2. l. 4. vbi & latius. C. d. tit.*

p *l. 3. C. eod. c. non potest. 2. q. 7.*

q *l. 5. C. eod.*

r *c. alieni. 2. q. 7. c. beatus. c. si quis. 3. q. 4.*

s *c. penult. ext. de apostat.*

t *c. 1. ext. eod. iunge c. 15. & 45. ext. de sent. excomm.*

u *c. 11. 12. & 13. causa 11. q. 3.*

x *c. si quis. & c. illud. ext. de maior. & obed. vide gloss. & Panor. ad d. c. 1 de apostat. & D. Thomam. 2. 2. q. 12.*

DE SORTILEGIS, BLASPHEMIS ET SACRILEGIS.

TITVLVS XVI.

Sortilegi qui.

SORTILEGI dicuntur: qui id quod occultum est, euentu alicuius rei expiscantur: veluti sunt, exempli gratia, qui ad deprehendendum furẽ, vel ad præcognoscendum id quod futu-

futurum suspicantur, codicem, tabulam, astrolabium vel aliud quid mouent aut inspiciunt[a]. Hæc enim, cùm non sine dæmonis conspiratione, aut tacita eius imploratione exerciri solent; rectè improbantur à sacris Canonibus; iuxta illud D. Pauli; Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum[b].

a c. 1. c. 2. ext. de Sortilegiis. c. vnico. 26. q. 1.

b 1. ad Corinth. 10. cap

Sors nihil in se mali continet; & quando licitè exercetur.

ALIOQVI sors nihil mali in se continet[c], vti docemur exemplis sacræ scripturæ[d]: adeoq; eâ vti licebit, si necessitas cogat[e], aut cum dubium factum inter partes, sortione dirimi placet[f].

c c. 1. 26. q. 2.

d de Matthia, in actis Apostol. cap. 1. de Iona 1. Reg. 14. cap.

e c. non exemplo. 26. q. 2.

f l. si quæ. 5. ff. famil. ercis. l. sed cum ambo. 14. ff. de iudic. l. 3 C. Com. de leg.

De pœna sorte abutentium.

ILLIS igitur, qui sorte abutuntur, communione Ecclesiæ interdicitur; sicut & ariolis, aruspicibus, aliisq; incantatoribus[g]. Sed & iure ciuili in eos animaduertitur[h].

g c. 1. & passim. 26. q. 5. vbi latius.

h vt videre est tit. C. de malef. & mathem.

Blasphemi qui, & quomodo coërceantur.

BLASPHEMI sunt, qui in Deum vel Sanctos conuitium vel maledictum euomunt[i]. Et hi ex præscripto iuris Canonici solemni pœnitentiâ & pœnâ pecuniariâ coërcentur[k]: à iure ciuili, vltimo supplicio, si in Deum blasphemia admissa sit, plectuntur[l].

i Apocalyps. cap. 13. c. 2. ext. de maledicn.

k d. c. 2.

l vide Nouel. Vt non luxurientur homines. Verùm hæ pœnæ quãdoq; immutantur, vt apud Did. Couar. ad c. quamuis. de pact. in 6. 1. parte. §. 7. nu. 11. cum seqq.

Sacrilegi qui, & de eorum animaduersione.

SACRILEGI sunt, qui rem sacram è loco sacro, vel non sacram de loco sacro, vel sacram de

loco non sacro, dolo auferunt[m]: latius hoc iure, quàm Ciuili, quo, in re non sacrâ quamuis è loco sacro, sacrilegium non admittitur, sed furtum[n]: vtroq; tamen iure, si qua iniuria loco diuino vel personæ Ecclesiasticæ illata est, sacrilegij nomine notatur[o].

m c. quisquis. §. similiter. 17. q. 4.
n l. diuus. 5. ff. ad leg. Iul. pecul.
o d. c. quisquis. c. siquis suadente. d. q. 4. l. siquis. 10. C. de Episcop. & Cler.

De pœna sacrilegorum.

POENA in Sacrilegos nunc asperior, nunc mitior statuitur, pro ratione personæ, rei, & temporis; adeoq; arbitraria est[p].

p l. sacrilegij. 6. Ad leg. Iul. pecul. d c. quisquis. cum cc seqq. tum alibi.

DE HOMICIDIO VOLVNTARIO ET CASVALI.

TITVLVS XVII.

Homicidij nomine quæ contineantur.

HOMICIDII nomine, apud SS. Canones, non tantùm venit hominis interemptio, sed & odium, detractio, persuasio mala, omnisq; motus iniquus ad nocendum alteri[a]. Verùm nos de eo agimus, quæ ad hominis internecionem pertinet[b].

a c. homicidiorum. cũ 4. cc. seqq. de pœnit. dist. 1.
b ita enim accipitur sub Tit. Decretal. de homicidio. & passim tit. ff. & C. ad leg. Cornel. de sicar.

Duplex homicidij genus, voluntarium & casuale, & de pœna voluntarij.

ET hoc; si animo occidendi & dolo malo admittatur, voluntarium dicitur. Sin casu, id ist, præter

ter opinionē occidentis, casuale siue fortuitum [c]: illud per Ius ciuile capitali pœna vindicatur [d]; per Ius Canonicum excommunicatione coërcetur per iudicem [e]; tum etiam depositione ab ordine, si Clericus sit [f]. Addidimus, *dolo malo*, vt excludamus militem, iudicem, eiusq; ministrum: quorum ille hostem, hi nocentem, impunè occidunt [g], licèt non sine irregularitatis nota [h]. Item vt excludamus eum, qui defendēdi sui causâ aggressorem suum interficit [i]. Cum vim vi repellere omnes leges omniaq; iura permittant [k].

c *l. 1. iuncta l. in lege. 7. ff. d. tit. & passim ext. hoc tit.*

d *l. 3. §. legis Corneliæ iuncta l. penult. ff. ad leg. Cornel. de sica. §. item lex Cornelia. Inst. de publ. iud.*

e *c. itaq; 24. q. 3. c. siquis membrorum. 23. q. 8.*

f *iuxta dispositionem tex. in c. cum non ab homine. 10. ext. de iudic. in c. tuæ. 6. ext. de pœn.*

g *c. miles. cum cc. seqq. 23. q. 5.*

h *c. siquis viduam. dist. 50. c. penult. ext. de homicid. c. 5. c. 9. ext. ne clerici vel monachi. Vide D. Thomam in 2. 2. q. 40. art. 2.*

i *Clem. vnica. de homicidio. adde omninò Concil. Triden. Sess. 14 cap. 7. de reformat.*

k *c. significâsti. 18. circa fi. ext. hoc tit. c. 3. §. si verò. ext. de sent. excom. l. 3. ff. de iust. & iure. l. 1. §. vim. ff. de vi et vi arma.*

Homicidium casuale extra noxam est, nisi &c.

CASVALE siue fortuitum homicidium, quia fato quodammodo imputatur, extra noxam est [l]; nisi fortè culpa casum præcesserit: hac enim specie homicidium à iure Ciuili punitur, sed mitius [m]: & à SS. Canonibus, irregularitate notatur [n]: sicut & si, dum rei illicitæ opera dabatur, casus incidisset [o].

l *c. lator. 9. ext. de homicid. l. 1. C. ad leg. Cor. de sica. l. in lege. ff. eod. tit. c. frater. dist. 50.*

m *l. 1. §. sed si l. 4. §. 1. ff. eod. tit. l. si putator. 31. ff. ad leg. Aquil.*

n *c. 8. c. 12. ext. de homicidio. c. hi qui. dist. 50.*

o *d. c. 8. c. 10. c. penul. & vlt. ext. de homicidio. quæ videto.*

De homicidio à furioso, & similibus perpetrato.

CASVALI simile est, homicidium admissum à furioso, infante vel dormiente. Nam & huius nulla ratio ducitur [p].

p *d. clem. vnica hoc tit. l. infans. 12. ff. ad leg. Cor. de sica.*

De infante in lecto reperto mortuo.

ILLVD verò de parentibus, apud quos infans

in lecto repertus eſt mortuus, reſcriptum eſt ab Alexandro III. vt ſi parentes non lateat, eum à ſe oppreſſum vel ſuffocatum eſſe; grauitèr in hoc ſe deliquiſſe parentes agnoſcant, & ad trium annorum pœnitentiam reuocentur, quorum vnum in pane & aqua tranſigant: Sin incertum; pœnitentiam arbitrio imponentis ſubeant[q]. Cùm in eo peccâſſe intelligantur parentes; quòd infantem in communem lectum recipiendo, periculo oppreſſionis vel ſuffocationis expoſuerint[r].

q *Vide c. fi. ext. de his qui filios occid. & ibidem gloſſam & alios.*

r *c. conſuluiſti. 2. q. 5.*

DE ADVLTERIIS, STVPRO, RAPTV, ET INCESTV.

TITVLVS XVIII.

De adulterio, & quæ eius pœna.

ADVLTERIVM, eſt alieni tori violatio[a]: & propriè in nuptam cõmittitur de iure Ciuili[b]: ex ſententia SS. Canonum, etiam in ſolutam mulierem à coniugato[c]; cùm hoc iure eadem in marito, quæ in vxore caſtimonia requiratur[d]. Adulter ex præſcripto iuris Ciuilis, vbi criminalitèr actum eſt, gladio plectitur[e]: adultera verò verberibus affecta in Monaſterium detruditur, poteſtate interim marito relicta eam intrà biennium repetendi[f]. At vbi ciuilitèr, hoc eſt, ad ſeparationem tori actum eſt; ſeparatione factâ, dos

a *ita Gratianus in §. cũ ergo. verſ. adulteriũ verò eſt. 36. q. 1.*

b *l. inter. 6 §. lex Iulia. ff. ad leg. Iul. de adult. l. fugitiuus. 225. ff. de verb. ſig.*

c *c. fi. 32. q. 5.*

d *c. nemo blandiatur. 32. q. 4. c. apud nos. d. q. 5.*

e *l. quamuis. 30. in fi. C. ad leg. Iul. de adul. §. item lex Iulia de adul. Inſt. de publ. iud. adde Cuiacium obſer. lib. 20. cap. 18.*

f *§. ſi quando Nouel. Vt nulli iudic. Idem receptum videtur à iure Canonico, in c. gaudemus. 19. ext. de conuerſ. coniug. Et dos hoc caſu diuidetur. prout in d. §. ſi quando.*

dos & donatio propter nuptias innocenti coniugi applicantur[g]. Quamuis hoc iudicium non planè ciuile sit, sed mixtũ, id est, criminalitèr & ciuiliter exerceatur[h].

g iuxta l. consensu C. de repud. §. quia verò plurimas Nouel. Vt liceat matri & auiæ. c. plerunque ext. de dona. inter vir. c. 1. ext. vt lite non contest. Adde Couarru. in 4. decretal. parte 2. cap 7. nu. 6.

h c. tuæ. 5. ext. de procurator.

Maritus, adulterâ vxore ingredi potest monasterium.

QVO fit, vt maritus adulterâ vxore monasterium ipse ingredi possit, cùm à iure soluendi debitum coniugale vxori adulteræ, solutus sit[i].

i c. constitutus. 15. ext. de conuers. coniug.

Casus, quibus propter adulterium non fit separatio.

VBI tamen vterq; coniunx adulterium siue fornicationem admisit, agi non potest ad separationem tori, sed mutua compensatione delicta tolluntur[k]. Idem est vbi alter alteri adulterij committendi auctor fuit, aut factum probauit[l]: Cur enim, *inquit scitè Scæuola*, improbet maritus mores vxoris, quos ipse aut ante corrupit, aut postea probauit[m]?

k c penult. & vlt. ext. de adulter. & 32. q. 6. per totam. l. viro. 39. ff. Sol. matrim

l c. discretionem. 6. ext. de eo qui cognouit consang. l. cum mulier. 49. ff Sol. matrim. l. si vxor. 13. §. fi. ff. ad leg. Iul. de adul.

m d. l. cum mulier.

De pœnâ in Clericos adulteros.

ATQVE hæc in laicos statuta sunt*. Clérici verò propter adulterium admissum à se, deponũtur à iudice Ecclesiastico; nisi peractâ pœnitentiâ cum iis dispenset Episcopus[n].

* Obserua hic; adulteram à marito suo, vel etiam filiam vnà cum adultero suo occidi à patre nõ posse hoc iure nostro. c. si quod verius. 32. q. 2. contrà ius ciuile.

n c. cum non ab homine. 10. iuncto c. at si Clerici. 4. §. fin. ext. de iud.

De

De stupro, & eius pœna.

STVPRVM committitur: siquis sine vi, virgini vel viduę honestè viuenti, vitium intulerit[o]: Eiusque pœna est ex iure Ciuili in personis honestis, publicatio dimidiæ partis bonorum: in humilibus, coërcitio corporis cum relegatione[p]. Nonnunquam grauius vindicatur pro personarum & delicti qualitate[q]: Ex præscripto verò SS. Canonum, compellitur is, qui stuprum virgini intulit, eandem dotare & in vxorem ducere: nisi pater virginis nolit eam duci; quâ specie dotâsse eam sufficit. Sin ipse stuprator nolit eam in vxorem recipere; tunc hic corporalitèr castigatus & excómunicatus in Monasterium ad agendam pœnitentiam detruditur[r].

o *l. inter. 6. §. stuprũ. ff. ad leg. Iul. de adul. §. item lex Iulia de adult. Inst. de publ. iud.*

p *d. §. item lex Iulia de adult.*

q *vt in d. §. item lex Iulia. vers. sed & eos. in l. 1. §. fi. ff. de extraord. crim. in l. vnica. C. de mulierib. quæ se propr. seruis. in l. siquis aliquid 38. §. qui nondum. ff. de pœnis. in l. vnica. C. siquis eam.*

r *c. 1. c. 2. ext. de adul. à coniugato verò, vel in sacris ordinibus cõstituto, qui stuprũ intulit, dos nihilominus constituẽda est. vt est apud Panor. & Henr. Boich ad d. c. 1. & c. 2. ext. de adult. vbi latius eos vide.*

De pœna stupri sacrarum Virginum.

IN eos verò, qui sacris virginibus stuprum intulerint hæc pœna constituta est à Sextâ Synodo: » Siquis, *inquit*, Episcopus, Presbyter, Diaconus, aut » Subdiaconus, aut Lector, aut Psalmista, aut Ostia» rius; cum muliere sanctificatâ Deo, mœchatus » fuerit; deponatur, quia sponsam Christi corrupit: Si verò laicus, excommunicetur[s]. Amplius ex Iustiniani constitutione, res eius Monasterio applicantur, aliaq; pœna hoc scelus coërcetur[t].

s *extat in c. siquis Episcopus. 27. q. 1. adde c. cùm non ab homine. 10. ext. de iudic. & c. 5. ead q. 1.*

t *Nouel. 123. §. penult. c. siquis rapuerit. 27. q. 1. De fornicatione cum filia spirituali vide c. penult & vlt. 30. q. 1.*

De raptu, eiusque pœna.

RAPTVS est; si honesta virgo, vidua, vel etiam vxor alterius, abducitur, licèt non inuita; præcipuè

puè verò, ſi Deo dicata ſit virgo vel vidua. Pœna eius eſt in raptorem & ipſius comites, vltimum ſupplicium & bonorum ademptio, quæ raptæ mulieri ingenuæ, vel aliis, iuxtà ordinem iuris ciuilis applicantur[t]. Item interdictio matrimonij inter raptorem & raptam ex Iuſtiniani conſtitutione[u]; Quod tamen iure decretalium immutatum eſt[x]: dummodò rapta à raptore ſeparata, & in loco tuto conſtituta, liberè cum raptore contrahat; alioqui quamdiu in poteſtate raptoris eſt, nullum inter eos conſiſtere poteſt matrimonium[y]; aliiſq; pœnis hoc crimẽ perſequitur Concil. Trid. quas ſuprà retulimus[z].

t l. vnica. C. de rap. virg. & Nouel. de raptis mulierib. vbi de his latius. adde & d. Nouel. 123. §. penult. & c. ſiquis rapuerit. 27. q. 1.

u d. l. vnica. & d. Nouel.

x c. fi. ext. de raptorib. & c. penult. ext. eod. tit.

y hoc additum eſt ad d. c. fi. à Concil. Trid. Seſſ. 24. cap. 6. de reformat. matr. adde & c. de puellis. 36. q. 2.

z lib. 1. tit. de homicidiis, adulteris. §. fi.

De inceſtu, & eius pœna.

INCESTVS committitur per concubitũ cum conſanguineâ vel affine[a], non tamen quauis, ſed cum qua interdictæ ſunt nuptiæ[b]. Vnde & nuptiæ inter hos de facto contractæ, inceſtæ appellantur[c]. Sed & virginum Deo conſecratarum non ſolùm inceſta ſed & ſacrilega coniunctio eſt[d].

a c. de inceſtis. 35. q. 2. l. fi. ff. de ritu nup.

b Couarr. in 4. lib. decretal. in 2. parte. cap. 6. §. 8. iunge quæ diximus s. de cognatis & Affinib.

c Nouel. de inceſt. nup. in prin. l. fi. C. de inceſt. & inut. nup. c. nec eam. 35. q. 2.

d c. virginibus. c. ſiquis ſacro. 27. q. 1.

De pœnâ inceſtus.

PORRO inceſtus pœna eadem eſt, quæ adulterij[e]: inceſtarum verò nuptiarum, exilium & bonorum publicatio; ſi tamen liberi ex alio matrimonio legitimi non ſuperſint: prætereà in vilibus perſonis additur corporis coërcitio[f]. In eum verò,

e l. ſi adulterium cum inceſtu. 38. in princ. ff. ad leg. Iul. de adult. Couarr. d. lo.

f vide Nouel. 12. de inceſt. nup. l. 4. C. de inceſt. & inut. nup. & omninò Couarr. d. lo.

qui virginem Deo conſecratam iungendi matrimonij cauſâ vel ſaltem attentauerit; capitalis pœna conſtituta eſt[g]. Et hæc iuris Ciuilis ſunt. A iure Canonum inceſtuoſis fidelium communione & matrimonio etiam cum alia interdicitur[h]; licèt contractum cùm aliâ, permittatur: Cùm non ſit impedimentum dirimens ſed tantùm impediens matrimonium[i].

g *l. ſiquis non dicam. 5. C. de epiſ. & cler. adde & Nouel. 123. §. penult.*

h *c. fin. 35. q. 8. c. quædam. cum aliquot cc. ſeqq. 32. q. 7. c. 6. c. 8. c. 9. c. 10. 34. q. 1. c. 1. c. 2. c. 4. c. 8. ext. de eo qui cogno. conſang.*

i *c. transmiſſæ. 4 ext. d. tit. de eo qui. Adde Nauarr. in Manu. cap. 22. nu. 74. cum ſeq. & 3. Tit. de impedi. non dirimentib.*

DE CRIMINE FALSI.

TITVLVS XIX.

Quid ſit falſum.

FALSVM nihil aliud eſt, quàm veritatis immutatio, authore Iuſtiniano[a]. In crimen verò & coërcitionem falſum incidit, ſi dolo malo admittatur[b]. Vnde qui falſum dicit, quod putat verum, falſi crimine non obſtringitur, cum non tam fallat, quàm fallatur ipſe[c].

a *Nouel. de inſtru. cau. in prin.*

b *l. nec exemplum. 20. C. ad leg. Cor. de falſ.*

c *c. homines. cum c. ſeq. 22. q. 2.*

Quibus modis falſum incurratur.

VARIIS modis crimen falſi incurritur, ſicut multis exemplis comprobant Iuris vtriuſq; tituli[d]; quæ facilioris doctrinæ cauſa ad hæc quatuor capita reuocari poſſunt: Aut enim falſum admittitur dicto, aut ſcripto, aut facto, aut vſu. Dicto; vt in teſte, qui falſum dicit, aut verum ſupprimit[e]. Vterque

d *in Decretal. de crim. falſi. in ff. & C. ad leg. Cor. de falſ.*

e *c. 1. ext. hoc tit. l. 1 ff. ad leg. Cor. de falſ.*

que reus eſt, *inquit tex.* & qui veritatem occultat, & " qui mendacium dicit: quia & ille prodeſſe non " vult, & iſte nocere deſiderat[f]. " Scriptura; ſi quis teſtamentum, vel aliud inſtrumentum falſum ſcribat, ſignet, recitet, ſubiiciat[g]. Item ſi in teſtamento quis ſibi adſcribat[h]. Facto; ſi quis falſam monetam percutiat[i]; ſi in aurum quid vitij abdat; ſi argenteos numos adulterinos conflet[k]; ſi pondera aut menſuras publicè probatas, corrumpat[l]; ſi ſignum adulterinum faciat, ſculpat, exprimat[m]; ſi duobus eandem rem in ſolidum vendat[n], ſi iudicem corrũpat[o]. Vſu deniq; ſiquis falſis literis vtatur[p]; ſi falſas leges alleget[q], ſi falſum nomen aut cognomen ſibi vſurpet[r]; aliiſq; exemplis hæc illuſtrari poſſent, niſi prolixitas moleſta eſſet.

f *d.c.1. & c. quiſquis. 11. q. 3.*
g *§. item lex Cornelia de falſis. Inſtit. de publ. iud. l. 1. §. qui rationes. l. 2. & l. quid ſit falſum. ff. d. tit.*
h *l. ſi quis legatũ. 6. ff. eod.*
i *l. qui falſam. 19. ff. eod. & tit. C. de falſa mon.*
k *l. lege Cornelia. 9. ff. d. tit.*
l *l. fi. ff. eod.*
m *d. loco Inſtitu.*
n *l. qui duob. 21. ff. eod.*
o *l. 1. in princ. & d. l. qui duobus. ff. eod.*
p *c. ad falſariorum. 7. ext. hoc tit.*
q *l. fi. ff. d. tit.*
r *l. falſi. 13. l. eos. 27. in fi. ff eod.*

Pœna falſi ex iure ciuili.

POENA falſi in ſeruos vltimũ ſupplicium eſt, in liberos deportatio & omnium bonorum publicatio[s]. Interdum tamen pro criminis qualitate remiſſius[t], interdum ſeuerius vindicatur[u].

s *d. loco Inſt. & l. 1 in fin. ff. ad leg. Cor. de falſ. Quod autem attinet de publicatione bonorum, videnda eſt auth. bona damnatorum. C. de bonis præſcrip. & quæ ibi tradunt Dd.*
t *vt in d. l. qui duobus. in fi.*
u *vt in crimine falſæ monetæ.*

Pœna falſi ex iure Canonico circa literas Apoſtolicas.

ADDE ex præſcripto iuris Canonici; ſi quis falſum circa Apoſtolicas literas admiſerit, excommunicatione notatur, & Clericus officiis & beneficiis Eccleſiaſticis exuitur, tum etiam degrada-

» tur, si per se hoc crimen exercuerit. Ita enim ab
» Innocentio III. disertè constitutũ est, cuius verba
» plenioris cognitionis causa hic libet subiicere: Ad
» falsariorum confundendam malitiam: & infrà.
» De communi fratrum nostrorum Consilio duxi-
» mus statuendum, vt qui literis nostris vti volue-
» rint, eas primò diligentèr examinent: quoniam si
» falsis literis se vsos dixerint ignorantèr, eorum se-
» râ pœnitentia euitare nequibunt pœnas inferius
» annotatas. Nos enim omnes falsarios literarum
» nostrarum, qui per se vel alios vitium falsitatis ex-
» ercent, cum fautoribus & defensoribus suis, ana-
» thematis vinculo decernimus innodatos: statu-
» entes, vt Clerici, qui falsarij fuerint deprehensi,
» omnibus officiis & beneficiis Ecclesiasticis perpe-
» tuò sint priuati; ita quod qui per se falsitatis vitium
» exercuerint, postquam per Ecclesiasticum iudi-
» cem fuerint degradati; seculari potestati tradan-
» tur, secundum constitutiones legitimas puniendi:
» per quam & laici, qui fuerint de falsitate conuicti
» legitimè puniantur. Qui verò sub nomine nostro
» literis falsis vtuntur, si Clerici fuerint, officiis &
» beneficiis Ecclesiasticis spolientur; si laici, tamdiu
» maneant excommunicationi subiecti, donec sa-
» tisfaciant competentèr: ita tamen vt in istis & in
» illis malitia grauiùs, quàm negligentia puniatur:
» Quod & de his, qui falsas literas impetrant, statui-
» mus obseruandum [x].

x *textus est in c. ad falsariorum. 7. ext. hoc tit. iunge c. penult. ext. eod. vbi in literis simplicis iustitiæ aliud statuitur. Sed [illegible] lla cœnæ Domini. §. 6. etiam ad literas iustitiæ & ad alios casus hanc constitutionem Innocentij III. extendit, vt videre est apud Nauar. in Manuali cap. 27. nu. 62.*

De

De pœna Clericorum, qui falsum extra literas Apostolicas admiserunt.

EXTRA literas Apostolicas, Clerici si falsum admiserint; ab Ecclesiastico iudice deponuntur [y], & pro grauitate criminis quandoq; in monasterium coguntur [z].

y per tex. in c. cum nō ab homine. 10. ext. de iudic.

z c. si Episcopus. dist. 50. iuncto c. tuæ. 6. ext. de pœnis.

DE FVRTO, RAPINA, INIVRIA, ET DAMNO DATO.

TITVLVS XX.

De furto, rapina, & vtriusq; pœna.

FVRTVM est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratiâ, vel ipsius rei, vel etiam vsus eius, possessionisuè [a]. Quę cõtrectatio si per vim fiat, adsciscit sibi nomen rapinæ [b]. Illius pœna dupli est, si furtum sit non manifestum: sin manifestum, quadrupli [c], quemadmodum & rapinæ; nisi quòd in pœna rapinæ & res ipsa insit [d]. Amplius ex decreto Marci, aliorumq; Imperatorum, siquis vi rapuerit vel inuaserit rem alienam; post restitutionem ipsius rei, tenetur etiam ad æstimationem eius: sin verò rem propriam, cadit rei suæ dominio [e]. Sed & criminalitèr ad vindictam publicam vtrunq; crimen exercetur: verum hac specie, extraordinaria pœna ex arbitrio iudicis statuitur [f]; si tamen laicus sit: sin Clericus, deponitur per Ecclesiasticum iudicem [g].

a tex. est in l. 1. ff. de furt. in §. furtum. Instit. de oblig. quæ ex delicto.

b Tit. Inst. de vi bonor. rapt. in prin.

c §. pœna. Inst. d. tit.

d tit Inst. de vi bon. rapt.

e l. extat. 13. ff. de eo quod met. caus. l. siquis in tãtam. C. vnde vi. § ita tamen. Instit. de vi bonor. raptor.

f l. fi. ff. de furt. & l. fi. ff. de priuat. delict. Hodiè ex Caroli V. cõstitutione, pœna ferè ordinaria est, vt videre est in ordinationib. pœnalib. Anno 30 & 32.

g c. cùm non ab homine 10. ext. de iud.

De

De iniuria.

" INIVRIA ex eo dicta est, quod non iure fiat: omne enim quod non iure fit, iniuriâ fieri dicitur, hoc generalitèr: Specialitèr autem iniuria dicitur contumelia[h]: vt hic. Et hæc quandoq; re, quandoque verbis, quandoq; literis, interdum gestu infertur. Re; si manus alicui inferantur. Verbis; si conuitium fiat[i]. Literis; si libellum famosum quis scripserit vel scribi curauerit, vel repertũ non suppresserit[k]. Gestu: si quis ad inuidiam alicuius veste lubri vtatur aut squalida; vel si barbam demittat, vel capillos submittat[l]. Et generalitèr, quod ad alicuius infamiam fit; iniuriâ fieri dicitur[m].

h tex. est in l. 1. ff. de iniuriis.
i d. l. 1. §. iniuriam. ff. d. tit.
k l. vnica. C. de famos. libell. l. lex Cornelia. 5. §. si quis. l. non solùm. 9. §. si mandatu. ff. de iniur.
l item apud Labeonẽ. 15. §. generalitèr. ff. d. tit.
m d. §. generalitèr.

Propter iniuriam & ciuilitèr & criminalitèr agi, & de pœnis.

OB illatam iniuriam ciuilitèr agitur vel criminalitèr (vt & in cæteris delictis[n]) Ciuilitèr; ad æstimationem iniuriæ: vt, scilicet, iudex tanti reum condemnet, quanti iniuriam passus æstimauerit, vel minoris, prout iudici visum fuerit[o]. Criminalitèr; ad pœnam extraordinariam officio iudicis reo irrogandam[p]. Hæc ex præscripto iuris Ciuilis.

n de quo in §. cæterũ j. de pœnis.
o §. in summa. iuncto §. seq. Inst de iniur.
p d. §. in summa. & l. fi. ff. de iniur. Excipe casum in d. l. vnica. C. de famos. libell. in l. si quis in hoc. 10. C. de Episc. & Cler. in §. si quis cum sacrá. Nouel. de sanctiss. Episc. in l. Senatusconsulto. 38. ff. De iniur.

De pœnis iuris Canonici.

QVIBVS accedant ex iure Canonico: eum qui violentas manus in Clericum vel Religiosum iniecerit, excommunicationi ipso facto subdi[q]. Et qui Cardinalem fuerit hostiliter insecutus, vel percusserit, &c. in eum veluti Maiestatis reum animaduertitur ex Bonifacij VIII. constitutione,

q c. si quis suadente 17. q. 4. c. 5. cũ similib. ext. de sent. excommu.

cuius verba hic partim repetenda ſunt: De communi Fratrum noſtrorum conſilio hac inperpetuum valitura conſtitutione ſancimus: Vt ſi quis deinceps in hoc ſacrilegij genus irrepſerit, quòd ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalem fuerit hoſtiliter inſecutus, vel percuſſerit aut cæperit, vel ſocius fuerit facientis, aut fieri mandauerit, vel factum ratum habuerit, aut conſilium dederit vel fauorem, aut poſtea receptauerit vel defenſauerit ſcienter eundem: ſicut reus criminis læſæ Maieſtatis perpetuo ſit infamis, diffidatus, nihilominus & bannitus: ſit inteſtabilis vt nec teſtamenti liberã habeat factionẽ, nec ad alicuius bona ex teſtamento vel ab inteſtato vocetur: quatenus ab omni ſucceſſione repulſus, publicaq; repulſa confuſus minùs inueniat ſuæ malitiæ ſucceſſorem: fiant habitationes eius deſertæ, & vt non ſit, qui eas inhabitet, dentur cuncta ipſius ædificia in ruinam: & vt perpetuæ notam infamiæ perpetua ruina teſtetur, nullo tempore reparentur: nullus ei debita reddere, nullus reſpõdere in iudicio teneatur: quidquid etiam in bonis inuenitur ipſi⁹ fiſci vel Reipublicæ dominio applicetur, &c. [r].

r textus eſt in c. felicis. ſ. de pœnis lib. 6 vbi & plures aliæ pœnæ ſtatuuntur, etiam quò ad liberos.

Quæ verò in Epiſcopum hæc perpetrauerit iiſdem ferè pœnis coercetur ex Clementina conſtitutione [s]. In auctorem famoſi libelli, aut qui eum inuentũ non ruperit, hic Canõ extat Hadriani Papæ: Qui in alterius famã publicè ſcripturam aut verba contumelioſa confinxerit, & repertus ſcripta non probauerit; flagelletur; & qui ea prius inuenerit, rumpat, ſi non vult auctoris facti cauſam incurrere [t].

s in c. 1. de pœnis, quã vide. adde & cap. vnicum eod. in extrauag. Ioann. XXII. c. ſi quis ſacerdotum. c. cõiurationũ. 11. q. 1 c. 1. ext. de pœn.

t tex. eſt in c q. 5. q. 1. adde & c. 3. ead. q. 1.

De

De damno dato.

DAMNVM culpâ, etiam leuissimâ, datum tam in rebus animatis, quàm inanimatis; resarciri debet ab eo, qui intulit[u], cùm factum cuiq; suum nocere debeat non alteri[x]. Idem est, si damnum ex imperitia datum sit, veluti ab assessore[y], medico[z], aduocato, artifice; qui iuxta præcepta artis suæ diligentiam operi non adhibuit, & idcircò damnum datum sit[a]: Siquidem imperitia culpæ adnumeratur[b]. Cum non debeat quis id affectare, in quo vel intelligit, vel intelligere debet infirmitatem vel imperitiam suam alicui periculosam futuram[c]. Idem & in eo est, cuius negligentiâ damnum illatum est,[d]; vt in medico, qui dereliquit curationem ægroti[e], in notario, cuius negligentiâ error in instrumento admissus est[f], in eo, qui negligentèr ignem custodiuit, ne longius egrederetur[g]. Nam hi omnes & similes ad restitutionem damni dati, rectè conueniuntur[h].

u toto tit. ff. C. & Inst. ad leg. Aquil. præcipuè l. in lege Aquili. 45 ff. d. tit. c. fi. ext. de iniur. l. si vsusfructus. 16. & ibi Dd. ff. de vsufruct.
x l. factum cuiq. ff. de reg. iur.
y l. 2. ff. quod quisque iuris.
z l. illicitas. 6. §. sicuti. ff. de offic. præsid. l. qua actione. 7. in fi. ff. ad leg. aquil.
a l. si seruus. 27. §. si calicem. ff. ad leg. aquil. iuncto c. ad aures. & ibi gloss. ext. de æta. & qual. tex. est & in c. fi. ext. de iniur.
b l. imperitia. ff. de reg. iur.
c l. idem iuris. 8. ff. ad leg. aquil. & d. §. sicuti.
d d. c. fi. ext. de iniur.
e d. l. idem iuris.
f l. fi. C. de magistra. conueniend.
g d. l. si seruus. § si fornicarius. l. qui occidit. 30. §. in hac quoq; actione. ff. ad leg. aquil. c. 5. ext. de iniur.
h dictis iurib.

De damno dato ab animalibus, & seruis.

QVOD si animal pauperiem, id est, damnum dederit; contrà dominum eius agitur; cui tamen liberum erit, vel præstare æstimationem damni, vel animal noxæ dedere, hoc est, viuum tradere[i]. Idem & in seruo obseruatur, vt, si is damnum dederit, vel etiam iniuriam seu furtum fecerit, vel quid rapuerit; similitèr dominus noxalitèr teneatur, & præstando æstimationẽ damni, vel seruum dedendo, liberetur[k]. Porrò in animalibus feris, quo-

i d. c. fin. vers. quod si animal. & c. 3. ext. de iniur.
k Tit. Instit. & ff. de noxalib. act.

(quorum numero habentur, leo, aper, vrsus, verres, canis) hoc amplius est, vt si soluta vel ligata eo in loco, quo vulgò itur, liberum hominem occiderint, in ducētos solidos; sin tantū nocuerint, quantum æquum & bonum iudici videbitur; cæterarum verò rerum, quantum damni datum sit, in duplum, dominus condemnetur[l].

l l. hi enim. 40. cum 2. ll. seqq. ff. de ædilitio edict. § fi. Inst. Si quadrup. paup. & d. c. fi. in verb. quod tamen ad liberationem.

De libero homine vulnerato aut aliter læso.

In libero homine vulnerato aut aliter læso, eo iure vtimur; vt expensæ in curatione factæ & operæ amissæ, quasq; amissurus est, præstentur; deformitatis verò nulla ratio habeatur: cùm liberum corpus non recipiat æstimationem[m].

m l. liber homo. 13. iuncta l. qua actione. 7. ff. ad leg. aquil. l. ex hac. 3. ff. Si quadrup. paup. fecisse. l. fi. ff. de us qui deiecerunt. et c. 1. ext. de iniur. In virgine tamen, quæ nuptura est, videtur habenda ratio deformitatis, secundum ea, q̄ tradit Anto. Gomez. var. resol. tom. 3. cap. 6. nu. 12.

DE VSVRIS.

TITVLVS XXI.

Vsura est species rapinæ; & quando committatur.

VSVRA species rapinæ est[a], cōmittiturq;, vbi lucrum sorti, id est, principali pecuniæ, quæ debetur, accedit, siue lucrum in pecunia numeratâ, siue in alia re consistat[b], siue expresse, siue tacitè, hoc est, solo animo lucrū cōceptū sit[c]: appellaturq; alio nomine fœnus[d], qua-

a c. si quis vsuram. 14. q. 4.

b c. 1. cum 3. cc. seqq. 14. q. 3.

c c. consuluit. 10. ext. de vsuris.

d hinc titulus. ff. & C. de nautico fœnore, & verba, fœnerare ac fœnerari. c. 1. 14. q. 4. l. qui sine vsuris. 39. ff. de neg. gest.

si fœtus pecuniæ, vtpote, quòd in fœnore nummus nummum pariat, vt Aristoteles auctor est [e].

e lib.1.polit cap.7. vnde liquet quod accipitur propter damnum emergens aut lucrum cessans, non esse vsuram, eo quod non tanquam fœtus pecuniæ, sed tanquam interesse ex alia causa petatur. De quo apud Nauarrum in Manuali. cap. 17. nu.211.

Conuentio de lucrandis fructibus pignoris vsuraria est, exceptis tribus casibus.

HINC conuentio illa, inter creditorem & debitorem vsuraria est; vt tamdiu creditor lucretur fructus pignoris, donec debitum illi exolutum sit [f], præterquam si pignus à socero datum sit genero pro dote nondum à se numeratâ; qui interim, donec promissa dos soluatur, rectè percipit fructus
„ pignoris neq; in sortem imputare cogitur; cùm
„ frequentèr dotis fructus non sufficiant ad onera
„ matrimonij supportanda [g]. Idem est, & si feudum à vasallo in pignus datum sit domino [h]; aut à laico pignori obligata sit Clerico res beneficij sui quam hoc modo redimendã putauerit Clericus [i]. Nam & vtroq; hoc casu, fructus licitè percipiuntur, neq; in extenuationem sortis cedunt [k]. Dumtamen interim vasallus, quo apud dominum est feudum, immunis sit ab onere præstandi seruitij feudalis [l].

f c. conquestus. 8. iuncto c. 1. & c. 2. ext. de vsuris. & §. Vnde. ff de pignor.

g c. salubriter 16. ext. hoc tit.

h c. 1. ext. de feudis. c. conquestus. 8. ext hoc tit. de vsuris.

i c. 1. in fi. ext. hoc tit.

k dictis iurib.

l d. c. 1. ext. de feudis.

Vsura in contractu emptionis: in quo dubius tamen euentus vsuram excusat.

ET quamuis vsura propriè circa contractum mutui versetur; nonnunquam tamẽ & in aliis contractibus admittitur, veluti si in fraudem vsurarum emptio & venditio contrahatur [m]. Aut si res pluris vendatur propter dilatam solutionem [n], licèt ab vsura excusetur venditor, si verisimilitèr dubi-

m vt in c. ad nostram. 5. ext. de empt. & vẽd. & in c. illo. 4. ext. de pignor. l. 3. C. Plus val. quod ag.

n c in ciuitate. 6. c. cõsuluit. 10. c. fi. ext. de vsur.

dubitetur auctum vel diminutum iri pretium rei venditæ tempore solutionis; neq; contractus tempore erat rem venditurus[o]. Nam & huius dubij euentus causâ, nullam vsuram incurrit is, qui decem solidos dat, vt alio tempore totidem sibi grani, vini vel olei mensuræ reddantur[p].

De pœnis vsurariorum.

VSVRARII, si laici sint, iubentur excommunicari: sin Clerici, suspendi ab officio & beneficio[q], imò & deponi ab officio, si ex professo vsuras exerceant[r]. Adde, & vsurarios manifestos, nec ad communionem altaris, nec ad Ecclesiasticam sepulturam, nec ad oblationes admitti[s]; & ne quidem ad testamenti factionem priusquam vsuras restituant, vel de iis restituendis idoneè caueant[t].

Pœna eorum, qui admittunt vsurarios.

SED & in eos qui vsurarios manifestos in ditiones suas admittunt, vel ipsis ædes locant; certæ pœnæ constitutæ sunt à Gregorio X. in generali Concilio Lugdunensi: quemadmodum & in Potestates, Capitaneos, Rectores, Consules, Iudices, Consiliarios, aliosq; Officiales communitatum; qui de vsuris soluendis, vel non restituendis, statuta condunt, vel scribunt, siue de iis iudicant; à Clemente V. in Concilio Viennensi. Vti latius videre est in eorum constitutionibus[u].

o *d. c. in ciuitate. & d. c. fi.*

p *d. c. fin. & ibi latius Dd. facit l. si ea lege. 17. C. de vsur.*

q *c. præterea 7. ext. de vsur.*

r *c. 1. ext. eod.*

s *c. 3. ext. eod.*

t *iuxtà formam c. 2. de vsur. in 6.*

u *quarum illa Gregorij extat in c. 1. de vsuris. in 6 hæc Clemēt. in c. 1. eod. in Clement.*

DE POENIS.

TITVLVS XXII.

Pœnæ delictorum quare inuentæ.

POENÆ ideò à iure inuentæ sunt, vt earum saltem metu homines in officio contineantur, Resq́; publica pacata & salua persistat [a].

a l. si operis. 14. C. de pœnis. l. licitatio. 9. §. quod illicitè. ff. de publican. l. ita vulneratus. 51. circà fi. ff. ad leg. Aquil. c. vt famæ. 35. ext. de sent. excom.

Quadam pœnæ certæ sunt, quædam arbitrariæ.

HARVM quædam à iure in delinquentes certæ statutæ sunt [b]; quædam arbitrio iudicis relinquuntur, vt in iis delictis, in quibus nulla certa pœna in delinquentem à iure constituta est [c].

b vti videre est in superioribus titulis, vbi de delictis disseruimus.
c c. 4. in fi. ext. de off. & pot. iud. deleg. c. dilectus. 11. ext. de pœnis. c. fi. ext. de transact. l. 1. §. expilatores. ff. de effractorib. l. hodiè. 13. ff. de pœnis. l. pædius. 4 ff. de incendio, ruina. l. fi. ff. de iniur.

Pœnæ certæ quandoque augentur, vel minuuntur.

ET licèt iudex à præscriptâ in iure pœnâ, discedere non debeat [d]; si tamen causa subsit, permissum est illi, pœnam vel augere vel diminuere [e], inspectis circumstantiis causæ, personę, loci, temporis, quantitatis, qualitatis, euentus [f].

d per tex. in l. 1. §. 1. ff. ad SC. Turpil. in c. 1. c. 5. ext. de constitutio. c. 1. ext. de sent. & re iud.
e l. 3. & l. 4. C. ex quibus caus. infa. irroget. l. quid ergo. 13. §. pœna grauior. ff. de his qui not. infam. l. non omnis. 5 ff. de re mil. & d. c. fi. latè Tiraquel. in tract. de pœnis.
f de quibus in l. aut facta. 16. & in l. respiciendum. 11 ff. de pœnis. Adde & de iure Cano. crimen per inquisitionem cognitum, arbitrio iudicis, puniri c. inquisitionis 21. circa prin. ext. de accusationibus; excepto homicidio & Simonia, vt ibid. latius. quãuis de iure Ciuili nihil interest, crimen per accusationem, an per inquisitionem cognoscatur, de quo latius Clarus in §. fi. q. 60.

Ecclesiasticus iudex, à pœna & iudicio sanguinis abstinere debet.

Eo tamen obseruato in iudice Ecclesiastico, vt is nunquam sanguinis pœnam inferat[g]: sed si qua sibi ex delegatione Principis, vel alio iure cognitio criminum competit; eam si sanguinis pœnam irroget, vel ad ipsum Principem remittat[h], vel alicui laico demandet[i].

g c. clericis. 5. & c. penult. ext. ne clerici vel monachi.
h vt in c. 4. ext. de raptorib.
i c. si ne clerici vel mona. in 6. Vt videre est in Episcopis Germaniæ nostræ.

Delictum quoties repetitum est, toties condemnatur; & de pluribus delictis ex eodem facto emergentibus.

DELICTVM quoties repetitũ est, toties eius nomine condemnatio fit[k]; & si ex eodem facto plures delicti species oriantur, totidem pœnæ infliguntur[l], aut saltem altera imponenda augetur[m].

k c. 1. ext. de pœnis.
l l. 2. ff. de priuat. delicti. adde ibid. Bartol.
m per l. vnic. § 1. vers. quæ multò magis. C. de rap. virg. l. si adulterium. 38. ff. ad leg. Iul. de adult.

Ex quolibet delicto duplex iudicium nasci.

CÆTERVM ex omni delicto duplex iudicium nascitur, vnum ciuile, alterum criminale. Ciuile; veluti, si de possessione meâ deiectus, experiar interdicto, vnde vi: Criminaliter, si eiusdem nomine instituam accusationem ex lege Iuliâ de vi[n]. Vel, si re mihi furto subtractâ, agam ad pœnam furti dupli vel quadrupli; quod & ciuile iudicium est: aut si ad extraordinariam pœnam furi per iudicem imponendam; quod criminale est[o]. Quippe ex delicto tam publico quam priuato, duplex offensio nascitur; vna parti læsæ, altera reipublicæ[p], vt tamen vtrunq; iudicium non simul intentetur, sed

n tex. in l. vnica. C. quando ciuilis actio cri. præiud.
o l. fi. ff. de priuat. delict. & vtrobiq. Bart.
p l. licitatio. 9. §. quod illicitè. ff. de publican.

sed alterum post alterum [q], & si vtrunq; ad vindictam tendat, vno intentato, alterum prorsus quiescat [r], ne vnius delicti nomine plures pœnæ infligantur [s].

q *d. l. vnica.*
r *l. quod SC. 6. ff. de iniuriis.*
s *c. 4. § fi. ext. de iudicijs. & ibi glossa. l. sanctio 41. in fi ff. de pœnis.*

De duplici depositione Clericorum.

PORRO depositio Clerici, cuius sæpè mentio facta est suprà, duplici modo infertur, vel actualitèr, vel verbalitèr: Hinc depositio actualis & verbalis. Illa solemni degradatione fit, instar exauctorationis militaris; cum scilicet Clerico ob delictum vestes, & insignia Ordinis sui detrahuntur per Episcopum retrogrado ordine. Verbalis verò fit per solam sententiam Episcopi, adsistente certo numero Episcoporum, si Clericus, qui deponitur, in sacris constitutus sit: In minoribus etenim nulla aliorum Episcoporum præsentia opus est, sed sufficit sententia Episcopi [t]. Cæterùm hodie
» ex præscripto Concilij Tridentini, licet Episcopo
» per se seu illius Vicarium in spiritualibus generalẽ,
» contrà Clericum in sacris, etiam Presbyteratus
» Ordinibus constitutum, etiam ad illius condem-
» nationem, nec non verbalem depositionem; &
» per se ipsum etiam ad actualem atq; solemnem de-
» gradationem ab ipsis Ordinibus & gradibus Ec-
» clesiasticis, in casibus, in quibus aliorum Episco-
» porum præsentia in numero à Canonibus defini-
» to, requiritur [*], etiam absq; illis procedere: adhi-
» bitis tamen & in hoc sibi adsistentibus totidem
» Abbatibus vsum mitræ & baculi ex priuilegio A-
» postolico habentibus, si in ciuitate aut diœcesi re-
» periri & commodè interesse possint; alioqui aliis

t *c. 2 & ibi latius vide de pœnis lib. 6. iuncto c. 3. cũ seqq 15 q. 7.*

* *Vide c. 1. cũ sequentib. 15. q. 7.*

personis in Ecclesiastica dignitate constitutis, quę ætate graues ac iuris scientia commendabiles existant[x].

x tex. est in c. 4. de reforma. Sess. 13. Eadem ferè depositionis forma, olim singulari iure constituta erat in Clericum propter hæresin; sicut videre est in c. 1. de hæretic. lib. 6.

Depositio actualis quibus casibus locum habeat.

ACTVALIS autem siue solemnis illa degradatio, ex tribus tantum causis infertur: Videlicet, propter hæresin[y], propter crimen falsi literarum Apostolicarum[z], & propter delictum in Episcopum admissum; de duobus illis suprà retulimus[a], de tertio ita Canon loquitur; Siquis Sacerdotum vel reliquorum Clericorum, suo Episcopo inobediens fuerit, aut insidias ei parauerit, aut contumeliam, aut calumniam, aut conuitia intulerit, & conuinci potuerit; mox depositus curiæ tradatur, & recipiat quod iniquè gessit[b].

y c. ad abolendam. 9. & c. excõmunicamus. 15. ext. de hæret.

z c. ad falsariorũ ext. de crim. falsi. vide latius s̃. tit. de crim. falsi. §. adde.

a Tit. de hæreticis. §. in hæreticos et tit. de crim. falsi. d. §. adde.

b tex. est in c. siquis sacerdotum. 11. q. 1. Dum tamen corrigi se non patiatur, secundùm gloss. ad c. cùm non ab homine. ext. de iudic. & communem opinionem, teste Panor, ad c. at si clerici. ext. d. tit. de iudic. nu. 37. Adde & tex. in c. clericus. 3. q. 4.

Degradatio actualis præsente magistratu ciuili fit.

EX his igitur causis Clericus degradatur actualiter, præsente tamen magistratu ciuili, cui post degradationem coërcendus relinquitur. Pro quo tamen ex rescripto Innocentij III. debet Ecclesia efficacitèr intercedere, vt citrà mortis periculum, circa eum sententia moderetur[c].

c c. nouimus. 27. ext. de verb. sig. iunge & c. 2. de pœnis in 6.

Verba-

Verbalis depositio quibus casibus locum habeat.

VERBALIS depositio siue degradatio locum habet in cæteris criminibus veluti furto, homicidio, periurio, & similibus [d]: In quibus tamen si quid atrocius admissum fuerit à Clerico; post depositionem etiam in arctum monasterium pœnitentiæ causa includitur [e].

De Episcoporum depositione.

SINGVLARE est in Episcopis, vt causæ criminales contra eos, qui depositione aut priuatione dignæ sunt; ab ipso tantùm summo Romano Pontifice cognosci & terminari debeant: nisi necessariò extra Ro. curiam committendæ essent, quo casu solis Metropolitanis vel Episcopis committuntur; ita tamen, vt hi non nisi facti instructionem sumant processumq; conficiant; reseruata eidem Sanctissimo sententia definitiua [f].

De crimine assassinij.

SANE & in crimine assassinij illud peculiare est; quòd Prælati, aliiq; Clerici ob hoc scelus ipso facto absq; alia sententia, ordine & beneficio suo exuantur [g].

d d. c. cum non ab homine. 10. ext. de iudic.

e iuxta c. tuæ. 5. ext. de pœnis.

f Concil. Trid. Sess. 24. cap. 5. de reforma. vbi & latius. Quid olim, vide c. 3. cum c. seq. 15. q. 7.

g c. 1. de homicidio. lib. 6. vbi Assassini infideles sunt (certum hominum genus) qui in perniciẽ aliorũ Christianorum, à Clericis uel laicis cõducebãtur. de quibus Couarr. var. resol. lib. 2. cap. 20. num. 10. Nauarrus in Manuali cap. 27. nu. 136. vulgo alitèr assassini accipiuntur, sed malè vt videre est apud Iul. Clarũ in §. Assassiniũ.

DE

DE SENTENTIA EXCOMMVNICATIONIS, SVSPENSIONIS ET INTERDICTI.

TITVLVS XXIII.

Censuræ Ecclesiasticæ quæ.

POENÆ, quæ à SS. Canonibus, vel iudicibus Ecclesiasticis frequentius infliguntur, sunt excõmunicatio, suspensio, & interdictum; quæ censuræ Ecclesiasticæ vocantur[a].

Excommunicatio quid & quotuplex.

EXCOMMVNICATIO est Christiani hominis à corpore Ecclesiæ, vel saltem à perceptione Sacramentorum eius, exclusio[b]. Est enim excommunicatio duplex; vna, quæ maior dicitur; altera, quæ minor. Maior, à communione Ecclesiæ, id est, fidelium submouet[c], quæ & idcircò anathema, hoc est, æternæ mortis damnatio dicitur[d]: licèt & quandoque anathema latius sumatur, etiam pro excommunicatione minore[e]: & pro publicâ & solemni execratione, quæ fit à Prælato Ecclesiæ contra priùs excommunicatum, in extremam quandam detestationem eius[f]. Minor excommunicatio tantùm separat à perceptione Sacramentorum Ecclesiasticorum[g].

a *c. quærenti. 20. extr. de verb. sig.*

b *§. euidentèr. vers. hæc sententia. 11. q. 3.*

c *c. penul ext. de sent. excom. c. omnis Christianus. cum c. seq. 11. q. 3.*

d *in c. nemo Episcoporum. d. q. 3.*

e *vt in c. quoniam multos. d. q. 3.*

f *vt in c. cum non ab homine. 10. ext. de iudic. latè Couarru. ad c. alma mater. in 1. parte. §. 8. nu. 6. cum seqq.*

g *d. c. penult.*

Excommunicatio à iure vel ab homine infertur.

INFERTVR excommunicatio vel à iure, vel ab homine. A iure; cum quis ipſo facto abſque iudicis miniſterio, excommunicationi ſubditur; quæ & idcircò latæ ſententiæ excommunicatio nominatur. Quâ feriuntur hæretici, & eorum receptatores & fautores; falſarij literarum Apoſtolicarum; percuſſores Clericorum; Simoniaci, & alij quamplures[h]: eorumq; excommunicatio maior dicitur. Minore verò excommunicatione ipſo iure afficiuntur, qui communicant excommunicato maiore excommunicatione[i]. Niſi & in eodem crimine cum eo communicarent; Nam hac ſpecie & in eandem excommunicationem maiorem inciderent[k]. Ab homine excommunicatio infertur; cùm Prælatus vel alius iudex Eccleſiaſticus inobedientem ſiue contumacem ſententiâ ſuâ excommunicat; ſeruata tamen forma generalis Concilij Lateranenſis; vt ſcilicet, non prius ſententiam ferat, quàm præmiſſis tribus monitionibus, vel vna pro omnibus cum iuſto dierum interuallo: niſi forte neceſſitas facti aliud ſuaderet[l]. Qua in re quoque minimè negligenda eſt Concilij Tridentini moderatio, qua iudex Eccleſiaſticus in cauſis ciuilibus & criminalibus prohibetur vti excommunicatione, niſi in ſubſidium[m].

h *Sicuti conſtat ex ſuperioribus titulis, vbi de delictis egimus, & latius refert Hoſtienſ. in ſumma huius tit. §. 3. & Martinus Nauarr. in Manuali cap. 27. nu. 49. cum ſeqq.*

i *c. 3. hoc tit. in 6. c. inſuper. 29. verſ. in ſecundo. ext. hoc tit.*

k *d. c. nuper. c. ſi concubinæ. 55. ext. h. tit.*

l *c. ſacro. 48. ext. hoc tit. iuncto c. conſtitution. 9. eod. in 6.*

m *vide omninò Concil. Trid. Seſſ. 25. cap. 3. de reforma.*

Communicantes cum excommunicato qui excuſentur.

QVOD autem dictum eſt, communicantes cum

cum excommunicato maiore excommunicatione, minorem incurrere; perpetuum non est: Nam ex Gregorij VII. constitutione ab ea eximuntur; vxores, liberi, serui, ancillæ, seu mancipia, nec non rustici seruientes, & omnes alij, qui non adeò curiales sunt, vt eorum consilio scelera perpetrentur, & ij, qui ignorantèr excommunicatis communicant, siue illi, qui communicant cum eis, qui excommunicatis communicant[n]. Item peregrini propter necessitatem; & qui humanitatis intuitu aliquid dant excommunicatis[o]. Accedant his creditor debitoris excommunicati[p], quiuè excommunicato in his quæ ad absolutionem vel aliâs ad salutem animæ pertinent, in locutione participat; licèt etiam alia verba incidentèr (vt apud eum magis proficiat) interponat[q]. Hi enim omnes impunè communicant cum excommunicatis[r].

n c. quoniam multos. 11. q. 3.
o d. c. quoniã multos.
p c. intelleximus 7. ext. de iudic. c. si verè. 34. ext. h. tit. c. excommunicamus. 13. §. credentes. ext. de hæretic. c. cum inter. 5. ext. de excep.
q c. cum voluntate. 54. c. responso. 43. ext. hoc tit. Vide de his latius Nauarr. in Manuali cap. 27. nu. 26. cum seq.
r secundum prædicta iura.

Extrauagans Martini V. quâ & alij excusantur.

SANE & ex Martini V. constitutione nemini interdictum est, communicare excommunicato, antequam hic specialitèr & expressè denunciatus sit à iudice; vel manifestè constet, eum incurrisse excommunicationem, ita quod nullo modo tergiuersari possit. Verba constitutionis, cùm prætereà aliud contineant, hîc à nobis referenda sunt: Ad euitanda multa scandala & multa pericula, & subueniendum conscientiis timoratis, constitui-

» mus; vt nemo posthac teneatur abstinere & sepa-
» rare se, neq; euitare communicationem alicuius
» in administrando aut recipiendo Sacramenta, aut
» in aliis diuinis officiis, aut extra illa, ratione alicui-
» us sententiæ, aut censuræ Ecclesiasticæ, aut sus-
» pensionis, aut prohibitionis ab homine aut à iure
» generalitèr promulgatę: neq; seruare inter dictum
» Ecclesiasticum, si illa talis sententia, prohibitio,
» suspensio, aut censura non fuerit promulgata aut
» denunciata specialitèr & expresse à iudice contra
» certam aliquam personam, collegium, vniuersita-
» tem, Ecclesiam aut locum certum aut certam: ne-
» que manifestò constet incurrisse in sententiam
» excommunicationis, quod nullo modo potest oc-
» cultari, aut per aliquod remedium iuris excusari:
» quia à communione huius vult, quòd se separent,
» iuxta Canonicas constitutiones. Per hoc tamen
» non intendimus releuare neq; iuuare sic excom-
» municatos, suspensos, interdictos aut prohibitos [s].

s extat apud Martinum Nauarrũ in Manuali cap. 27. nu. 35. vide et Did. Couarr. ad c. alma mater de sent. excom. in 6. parte 1. §. 2. nu. 7.

Suspensio quid; eaq; duplex.

SVSPENSIO est censura Ecclesiastica [t], quâ personæ Ecclesiasticæ interdicitur exercitium sui officij vel beneficij, vel vtriusq; simul, in totum vel pro parte, ad certum tempus vel in perpetuum [u]. Idq; interdum à iure fit, interdum à iudice Ecclesiastico [x]. Vnde suspensio alia Canonis est, alia iudicis; sicut & de excommunicatione suprà diximus [y].

t nam de hac loquimur. Alioqui enim & res aliæ suspendi dicuntur. vt notum est.
u c. tuarum. 11. ext. de priuileg. & colligitur. ex exemplis à glossa adductis ad d. c. 3. in verb. suspensi. de pœnis in Clement.
x c. reprehẽsibilis. 26. ext. de appellatio.
y tit. eod. §. infertur.

Suspensio quibus ex causis, & quâ formâ fiat.

A iure variis ex causis suspensio fit, vti videre

est,

est, apud alios qui eas congesserunt[z]. A iudice; quando is culpa exigente suspensioné in aliquem profert; quod tamen scripto facere debet expressâ causâ & præcedente monitione[a].

z gloss. d. loco. Syluestrum in verb. suspensio. nu. 6. Nauarrum in Manuali. cap. 27. nu. 154. & s̃ suis locis meminimus.

a c. 1. de sent. excom. in 6. iuncto d. c. reprehensibilis. de quo latius Nauarr. d. cap. 27. nu. 159.

Suspensus irregularitatem incurrit si exerceat interdictum officium.

Is autem, qui aliquem actum officij Ecclesiastici à quo suspensus est, exercet; irregularitatem incurrit, quâ non nisi per Summum Pontificem liberatur[b]. Nisi quod hodiè ex concessione Concilij Tridentini, etiam Episcopis permissum sit in „ irregularitatibus omnibus & suspẽsionibus ex de- „ licto occulto prouenientibus; exceptâ eâ, quæ ori- „ tur ex homicidio voluntario & exceptis aliis de- „ ductis ad forum contentiosum; dispensare[c].

b c. 1. de sent. et re iud. in 6. c. 1. c. is qui. 18. §. fi. c. is cui. 20. de sent. excom. lib. 6. latè Couarru. ad c. si furiosus. parte. 1. §. 1. de homicid. in Clemẽt. & Nauarr. d. nu. 159. cum seqq.

c tex. est in c. 6. Sess. 24. de reformat.

Irregularitas quid.

Est autem irregularitas (vt hîc obiter inseramus) impedimentum Canonicum, quo quis prohibetur ordinem Ecclesiasticum suscipere, aut in suscepto ministrare[d].

d de qua fusè apud Nauarr. d. cap. 27. nu. 191. cum seqq. Couarr. ad d. c. si furiosus. in prin. plura exẽpla extant s̃. lib. 1. Tit. 7.

Interdictum quid & quotuplex sit.

Interdictvm est censura Ecclesiastica[e], quâ certis personis aut loco, diuinis officiis & sepulturâ sacramentorumque administratione aut perceptione interdicitur à iure vel à iudice Ecclesiastico[f]. Vnde & interdictum aliud est iuris: aliud iudicis[g]. Item aliud personale aliud locale[h].

e Nam de hoc interdicto hic loquimur, quod idcircò ecclesiasticum dicitur: alioqui interdictũ latius patet, vt testantur Tituli iuris ciuilis, de interdictis.

f hæc descriptio interdicti, colligitur ex c. fi. c. si sentẽtia. 16. cũ seqq. de sent. excom. lib. 6. & ex. j. citandis.

g d. c. fi.

h d. c. si sententia.

Quibus casibus ipso iure interdictum fertur.

INTERDICTVM à iure profertur in ciuitatem, siue aliam vniuersitatem vel etiam in singularem personam cuiuscunq; sit dignitatis, conditionis aut status, si portorium ex rebus Ecclesiarum vel Ecclesiasticorum, quas negotiationis causa non deferunt; exegerit vel extorserit[i]; vel si repressalias aduersus Ecclesiasticas personas cõcesserit[k]; vel si ciuitas hostilitèr insecuta fuerit aut ceperit Cardinalẽ Romanę Ecclesię, vel Episcopum suum, siue aliis facientibus opem tulerit, suaserit, vel ratum habuerit[l], vel si ciuitas in electione Romani Pontificis (cùm eo mortuo apud se electio celebranda est) non obseruauerit, quæ seruanda iubet c. vbi periculum de electio. lib. 6. Item si dominus territorij, Legatum vel Nuncium Apostolicum non admiserit[m]. His enim casibus interdictum Ecclesiasticum ipso iure infertur[n].

i c. penult. de censibus in 6.
k c. 1. de iniuriis. eod. lib. 6.
l c. fi. de pœnis. lib. 6. c. 1. de pœnis. in Clem.
m c. 1. de consuet. in extrauag. commu.
n dictis iurib. quæ vide, & quidem latius.

De interdicto iudicis.

INTERDICTVM verò à iudice Ecclesiastico, non nisi ex causâ, eaq; scripto interdicti comprehensa ferri debet[o]; non tamen ex causa pecuniaria[p]; aut ob culpam priuati alicuius hominis[q]; sed propter culpam eius, qui loci dominus est, aut in eo iurisdictionem habet[r].

o c. 1. de sent. excom. in 6.
p c. 2. de sent. excom. in extrauag. commu.
q ex decreto Concilij Basileensis, relato à Couarru. ad c. alma mater. in parte. 2. §. 1. nu. 5. de sent. excom. in 6. quẽ omnino vide.
r c. non est. 11. ext. de sponsal. c. si sententia. 16. de sent. excom. lib. 6.

Interdictum in personas vel in locum quousque se extendat.

CVM igitur interdictum aliquando in perso-

nas,

nas, aliquando in locum proferatur; videndum hîc est, quousq; se vtrunque extendat. Et extat duplex constitutio Bonifacij VIII. rem luculentèr explicans. Prioris verba hæc sunt. Si sententia interdicti proferatur in clerum, non intelligitur, (nisi aliud sit expressum in ea) interdictus populus, nec etiam è conuerso; vnde vno interdicto ipsorum, alius licitè admittitur ad diuina. Cæterùm cùm propter delictum domini vel rectoris, est ciuitas interdicta: ciues eiusdem (qui culpabiles non existunt, dummodo & ipsi propter dominum vel rectorem puniendum in eis non fuerint interdicti) possunt extra ipsam licitè interesse diuinis. Cùm verò alicuius terræ populus interdicto nodatur, singulares ex eo personæ, quas interdictas esse constat (ne sentētia effectu careat, cùm diuinorum auditio & Sacramentorum perceptio populo vt vniuersis non competant) non debent alicubi (casibus expressis à iure duntaxat exceptis) audire diuina, vel Ecclesiastica recipere Sacramenta[s].

s *textus est in c. si sententia. 16. De sentent. excom. lib. 6.*

Posterioris constitutionis verba hæc sunt: Si ciuitas, castrum, aut villa subiiciantur Ecclesiastico interdicto; illorum suburbia & continentia ædificia eo ipso intelligi volumus interdicta. Nam licèt prædicta videantur aliâs murorum ambitu terminari: hoc tamē casu ne vilipendi valeat sententia interdicti (quod fieret, si posset in ipsorum suburbiis vel continentibus ædificiis licitè celebrari, vt prius) expedit interpretationem fieri latiorem. Ratione quoq; simili, si sit Ecclesia interdicto

» dicto ſuppoſita, vel ſubiecta; nec in capella eius celebrari, nec in cæmiterio ipſius, eidem Eccleſiæ contiguis poterit ſepeliri: ſecus ſi ei contigua non exiſtant [t].

t tex. in c. ſi ciuitas. 17. de ſent. excom. lib. 6.

Tempore interdicti quæ Sacramenta; & qualitèr officia Eccleſiaſtica adminiſtrari poßint.

NON tamen interdicti tempore omnia Sacramenta & diuina officia interdicta ſunt; ſed permittitur Baptiſmus, Confirmatio, Pœnitentia, Euchariſtia (ſed hæc duntaxat morientibus [u]) item Miſſæ aliorumq; officiorum diuinorum celebratio [x]; dummodo ſubmiſſa voce, ianuis clauſis & campanis non pulſatis, dicantur [y]: præterquam in feſtiuitatibus Natalis Domini, Paſchæ, Pentecoſtes & Aſſumptionis D. Virginis, quibus diuinorum officiorum celebratio etiam pulſatis campanis, apertis ianuis, altaq; voce admittitur: ſicut latius eiuſdem Bonifacij VIII. conſtitutione continetur [z].

u c. quoniam. 19. eod. in 6. c. reſponſo. 43. ext. eod.

x c. quod te. 11. ext. de pœnit. & remiſſ. d. c. reſponſo. c. fi. verſ. concedimus. eod. in 6.

y d. c. fi.

z in d. c. fi. Adde & ſolemnitatem Corporis Chriſti et eius octauam. per extrauag. Martini V. & Eugenij IV. teſte Syluestro in verb. interdictum. nu. 5. Vide de his omnibus Couarru. ad c. alma mater. de ſent. excom. lib. 6.

De pœna interdicti violati.

» IS verò, qui ſcientèr in loco celebrat ſuppoſito interdicto (niſi ſuper hoc priuilegiatus exiſtat, aut à iure ſit conceſſum eidem [a]) irregularitatem incurrit; à quâ nequit per alium, quàm per Romanum Pontificem liberari: & adeò efficitur ineligibilis, quod nec ad eligendum cum aliis debebit admitti [b]. Et Religioſi tam exempti quàm non exempti [c]; item domini locorum interdictum vio-

a vt s. in §. proximo.

b tex. eſt in c. is qui. 18. §. fi. eod. tit. lib. 6.

c iuxta c. 1. c. 3. eod. tit. in Clement. iuncto cap. 12. Concil. Trid. Seſſ. 25. de regularib.

lantes

lantes, excommunicationis ſententia perſtringuntur[d]; Salua tamen conſtitutione Martini V. quàm ſupra recitauimus[e].

Ratio ordinis ad ſequentes titulos.

ET hæc hactenus de duabus Iuris Canonici partibus, videlicet, de perſonis & de rebus: proximum erat, vt de tertia parte, quæ eſt de iudiciis, conſequentèr videremus; ſed quia ſæpè accidit, vt litigaturi metu iudiciorum ad pacta vel tranſactiones tranſeant, aut in arbitros compromittant; idcircò de his prius diſpiciamus.

DE PACTIS ET TRANSACTIONIBVS.

TITVLVS XXIV.

Pactum quid, & in quo diſtet à tranſactione.

PACTVM, eſt duorum pluriumuè in idem, placitum & conſenſus[a]. Diſtat autẽ à tranſactione in eo; quod qui paciſcitur, donationis cauſa rem certam & indubitatã liberalitate remittit. Qui verò tranſigit, quaſi de re dubia & lite incertâ neq; finita, tranſigit[b]; non gratuitò ſed dato aliquo, vel retento, vel promiſſo[c].

Pactum & tranſactio ſeruanda eſſe.

VTRIQVE hoc commune eſt, quod tam pa-

d *iuxta c. 2. eod in Clement.*
e *eod. §. ſanè.*

a *l. 1. in prin. ff. de pact. licèt ibi pactio definiatur: eadem tamen eſt definitio pacti in l. 3. ff. de pollicitatio.*
b *l. 1. ff. de tranſactio.*
c *l. tranſactio. 38. C. de tranſactio.*

d d.l.1.ff.de pact.c.1.et c.2.ext.eod.l.causas 16. l.non minorem. 20. C. de transact.
e l.1.in prin.ff.de constitut.pecun. & d.l. non minorem.

ctum quàm transactio semel inita seruanda sint[d]: siquidem graue est fidem fallere[e]. Adeò quod & priuilegio Principis per pactũ aut transactionem derogetur[f].

f c.1. de pact. lib. 6. c.1. ext. de transact.

Pactum, ne bonis moribus aut iuri aduersetur: quamuis quod iuri tantum aduersum est, iuramento confirmetur.

g c.fi.ext.de pact.l pactum. 6. C. de pact.
h l.si vnus.17.§.illud. cum §.seq.ff.de pact.
i c.4. ext. de pact.
k l.pactum dotal.3. C. de collatio.
l auth. siue à me. C.ad SC. Vellei. l. vnica. §. penult.C.de rei vxor. act.
m c. quamuis.de pact. lib. 6. c. cum cõtingat. 28. ext. de iureiur.c.2. de iureiurando. lib. 6.
n quæ extat in d. c. quamuis & d.c. cùm contingat. in fi.

In pacto, id perpetuò retinendum est, ne bonis moribus aut iuri aduersetur[g]. Neq; enim hæc pacta valent; ne dolus præstetur: ne furti agatur vel iniuriarum, si furtum vel iniuria fiat[h]. Item vt beneficium Ecclesiasticum accepta pecunia resignetur[i]: Item, pactum cum filiâ initum, vt dote contenta hæreditate patris abstineat[k], aut cum vxore, vt marito liceat alienare rem dotalem aut donatã propter nuptias[l]. Cum tria priora pacta turpia sint: posteriora verò iuri aduersa. Quamuis in his posterioribus receptum sit, quod iurisiurandi accessione confirmentur[m]; propter iuris regulam, quâ iubetur, omne iuramentum seruari, quod non vergit in dispendium salutis æternæ, neq; redundat in alterius præiudicium[n].

Idem in transactione veluti in causa beneficiali aut matrimoniali.

In transactione similitèr animaduertendum est; ne hæc contra bonos mores, aut de re, quæ transactionem non admittit, interponatur: veluti, in causa spirituali, in qua transactio speciem simoniæ

niæ continet [o], licèt in ea amicabilis & gratuita compoſitio non improbetur [p]. At in matrimonio, nulla tranſactio, nullaq́; compoſitio admittitur [q]. Si enim legitimè ſemel contractum eſt, matrimonium; amplius diſſolui non poteſt [r]: ſin illegitimè contra ſacros Canones initum; reconciliari nō poteſt tranſactione vel compoſitione partium [s].

o c. 4. c. 7. c. 9. c. 10. ext. de tranſactio.
p d. c. 7. in fi.
q c. fi. ext. de tranſact.
r c. præcepit. c. præceptum. 32. q. 5.
s c. non debet. 8. in fi. ext. de conſang. & affin.

DE ARBITRIS.

TITVLVS XXV.

Arbitri qui.

ARBITRI hoc loco dicuntur; qui ex conuentione partium ſumuntur ad dirimendam controuerſiam [a]; qui in Digeſtis & in Codice vocantur arbitri recepti [b], quòd ex recepto, id eſt, ex compromiſſo aſſumantur [c]. Quo factum eſt, vt & hi arbitri compromiſſarij appellentur.

Quo numero aſſumi poßint arbitri.

ASSVMI autem poſſunt, vnus vel plures; pari vel impari numero [d]: quamuis expeditius ſit, impari numero eos ſumi; vt ſi omnes non conſentiant, inueniatur ſaltem maior pars, cuius arbitrio ſtetur: in paribus ferè res ſine exitu eſt, propter naturalem hominum ad diſſentiendum facilitatem [e].

a ita & ſub Tit. Decretal. eodem. aliàs & iudices quãdoq; arbitri dicuntur. l. arbitro. 9. ff. qui ſatiſd. cog. l. 1. ff de collat dotis. oẽs q́; illi quorũ arbitro aliquid cõmiſſum eſt, vt in cõtractibus. l. fi. C. de contract. empt. &c.
b Tit. de recep. arbit.
c Iuſtiniano interprete in l. rem nõ nouã. 12. circa prin. C. de iudic.
d c. 1. et paßim. ext. hoc tit.
e l. item ſi vnus. 19. §. principalitèr. ff. h. tit.

Arbitri, vbi in ſententia non conueniunt.

HINC ſi ex tribus arbitris duo in decem, &

tertius in quinque condemnent, prævalet sententia duorum: licèt si vnus in quindecim, alter in decem, & tertius in quinque pronuncient; huius sententia præferatur; cùm & alij duo in hanc summam, quæ maiori inest, vnà concurrant[f].

f c. 1. de arbitris. lib. 6.

Præsentia arbitrorum an necessaria.

DEBENT autem omnes arbitri adesse, alioqui vno absente, sententia aliorum licèt consentientium non valet; cùm in omnes compromissum sit[g], nisi in compromisso adiectum esset, vt si vnus vel alter abesset, reliqui nihilominus procederent[h]; aut nisi absens legitimè requisitus nolit adesse causæ cognitioni vel definitioni: Nam his casibus cæteri præsentes poterunt causam cognoscere & decidere; cum huius absentia per præsentiam diuinam repleatur. Quod posterius ex benignitate iuris Canonici receptum est[i], contra ius Ciuile[k].

g l. si in tres 20. ff. hoc tit.
h l. non distinguemus. 37. §. cum in plures. ff. eod.
i c. 2. eod. in 6.
k in d. l. si in tres.

Qui arbitri eligendi.

NIHIL autem interest, qui arbitri eligantur; dummodò à iure non sint improbati: Quales sunt serui[i], mulieres[k], (nisi tamen hæ iurisdictionem habeant ex consuetudine loci[l]) item furiosi, surdi, muti[m], minores 20. annis[n], excommunicati[o]. Alij verò rectè eliguntur siue ingenui sint, siue libertini; siue integræ famæ, siue ignominiosi[p], siue patresfamiliarum, siue filiifa. etiam in re patris[q]; item, siue Clerici sint, siue laici, etiam inter Clericos; dum tamen inter Clericos laici in causâ ciuili sumantur[r]. Nam in laicos de re spirituali compro-

i l. pedius. 7. §. 1. ff. eod.
k l. fi. C. eod.
l c. dilecti 4. ext. eod.
m l. sed etsi in seruũ. 9. §. 1. ff. eod.
n l. cum lege. 46. ff. eod.
o quòd hi à fidelium communione exclusi sint. c. penult. ext. de sent. excom. iuncta tamẽ moderatione §. sanè, s̃. de sent. excom.
p d. l. pedius. in prin.
q l. 5. & 6. ff. eod.
r c. 4. ext. eod.

promitti non poteſt[s], niſi coniunctim cum Clerico ex auctoritate iudicis Eccleſiaſtici[t].

s c. cõtingit. 8. ext. eod.
t c. per tuas. 19. ext. eod. & ibi Imola. nu. 7.

An in iudicem compromitti poſſit.

SED an in iudicem de ea re, in qua iudex eſt, compromitti poſſit? Controuertunt quidem alij[u]. Nobis exploratius eſt, poſſe, ſiue loquamur de delegato iudice ſiue de ordinario[x], dum tamen id ſpontè fiat, non iubente iudice[y]. Cuius rei vtilitas in eo vertitur, quod non appelletur â ſententia arbitri[z], & pœnæ petitio detur, ſiqua (vt fieri ſolet) adiecta ſit compromiſſo[a].

u propter tex. in l. ſed etſi. 19. §. 1. ff. eod. vide Imol. ad c. cũ tempore ext. eod & Hoſtienſ. in ſumma. nu. 3.
x per tex. in d. c. cum tempore. in c. cùm olĩ. 7. in c. ex parte. 10. ext. eod. c. literas. 14. ext. de præſumptio.
y quo ſenſu accipiendus eſt tex. in d. §. 1.
z l. 1. C. de receptis arb. niſi in caſu §. j. adde in fi. de appell. a l. 2. ff. eod. c. 4 & c. 9. ext. hoc tit.

Arbitrorum ſententiæ ſtandum eſt, ſiue æquæ ſiue iniquæ; exceptis caſibus hîc relatis

ET quia arbitri ex conſenſu partium ſumuntur, ſtandum eſt eorum ſententię ſiue æquam ſiue iniquam dixerint; cùm ſibi imputare partes debeant, quod meliores non elegerint[c]: niſi fortè arbitri præſcriptam compromiſſi formam exceſſerint[d], aut contra expreſſum ius[e], aut ſordibus vel gratiâ ducti, ſententiam tulerint[f]; aut non obſeruato iudicij ordine proceſſerint: cùm arbitria ad ſimilitudinem iudiciorum redacta ſint[g].

c l. diem proferre. 32. §. ſtari. ff. de recep. arb. l. ſocietatem. 77. § fi. ff. pro ſoc. iuncta l. quod quis ex culpa. ff. de reg. iur.
d c. cũ dilectus. 6. ext. h. tit. l. non diſtinguemus 37. §. de officio. cum §. & l. ſeq. ff. eod.
e l. rem non nouam. 12. C. de iudic.
f l. 3. C. eo. l. ita demũ. 36. ff. eod. & ibi latius.
g l. 1. & ibi gloſſ. ac Dd. ff. eod. iuncta l. prolatam. C. de ſent. & interlocut.

De quibus compromitti non poteſt.

AD extremum, de causâ matrimoniali, liberali & criminali compromitti nõ poteſt; cum maiores iudices requirant[h]. Nunc ad iudicia tranſeamus.

h textus in c. cauſa. 9. ext. de in integ. reſt. d. l. non diſtinguemus. §. Iulian. vbi additur actio popularis, vt nec de ea compromitti poſſit: quæ autem illa ſit. vide gloſſ. & Dd. ad l. 1. ff. de popul. actio.

SVMMÆ IVRIS CANONICI.

LIBER QVARTVS, QVI EST DE IVDICIIS.

DE IVDICIIS.

TITVLVS I.

De notione iudicij, & quàm variè intentetur iudicium.

IVDICIVM quaſi iuris dictio eſt, quod in eo ius dicatur vel reddatur à iudice[a]. Quod interdum criminalitèr, interdum ciuilitèr, interdum mixtìm inſtituitur & exercetur: Criminalitèr, veluti de homicidio, adulterio, hæreſi, furto, iniuriâ, aliiſq; delictis tam publicis quàm priuatis, ſi de iis publicæ vindictæ causâ agatur[b]. Ciuilitèr; vt in actionibus rei vindicationis, empti, venditi, locati, conducti, commodati, & ſimilium; quibus ciuilitèr, id eſt, quod noſtra priuatim intereſt, perſequimur[c]. Mixtìm; vt in accuſatione adulterij, quoad ſeparationem tori[d]. Cæterum de iudicio Ciuili prius diſpiciamus.

a c. forus. §. 1. ext. de verb. ſig.

b l. vnica. C. quando ciuilis actio. l. fi. C. ad leg. Cor. de falſ.

c adde & ex delictis publicis & priuatis ciuilitèr agi. d. l. vnica. l. fi. ff de furtis. l. fi ff. de priuat. delict. l. 6. ff. de iniuriis. iunge §. cæterum. s. de pœnis.

d c. tuæ. 5. ext. de procurator.

Iudi-

Iudicium ex quibus constat.

CONSTAT autem iudicium ex quatuor; Iudice, Actore, Reo, & Causâ, quæ in iudicium deducitur[e]. Loquimur autem de iudicio contentioso, in quo inter duos vel plures de aliqua re cõtentio est; Quæ enim voluntariæ sunt iurisdictionis; veluti, manumissio, adoptio, emancipatio, decreti interpositio in rebus minorum alienandis; & id genus alia, sine vlla iudicij forma, nulloque conflictu partium, expediuntur[f].

e *d. c. forus. §. constat: iuncto §. in omni quoq.*

f *§. serui. Inst. de libertinis. l. 3. ff. de adop. Varias significationes iudicij vide in glossa ad §. præterea. Inst. Quibus nõ est permiss. fac. test.*

Iudicij diuisiones.

IVDICIVM, ex personâ iudicantium; aut est Ecclesiasticum, aut seculare: ex re quæ in iudicium venit; aut est possessorium, aut petitorium: ex modo procedendi; aut est ordinarium, aut extraordinarium.

De iudicio Ecclesiastico.

IVDICIVM Ecclesiasticum est; quod coram iudice Ecclesiastico agitatur de rebus Ecclesiasticis, præcipuè spiritualibus; veluti, de matrimonio, de beneficiis Ecclesiasticis, & his annexo iure patronatus[g]. Nam explorati iuris est; solùm Ecclesiasticis iudicibus non laicis harum rerum & similium cognitionem competere[h]. Adde & Clericorum ciuiles causas, vbi conueniuntur, ad Ecclesiasticum iudicem pertinere. Idq; singulari priuilegio Clericis concesso, tam ex constitutionibus Ciuilibus[i], quàm ex SS. Canonibus[k]: adeo quòd huic priuilegio Clerici renunciare, etiã iuratò nõ possint[l]: Præterquã, si de feudo controuersia sit; nam hac specie Clerici ad notionẽ Dñi feudi etiam secularis, reuocantur[m].

g *c. 2. c. 3. ext. hoc tit.*

h *d. c. 2. & c. 3. c. contingit. 8. ext. de arbitris. c. Ecclesia 10. ext. de constitutio.*

i *auth. Clericus. auth. statuimus. C. de epis. & cler.*

k *c. 1. c. 2. c. 4. & c. si diligenti. 12. ext. de foro comp.*

l *d. c. si diligenti.*

m *c. ex transmissa. 6. cum c. seq. ext. de foro comp.*

Iu-

Iudex Ecclesiasticus quis adeundus: & de seculari iudice.

IVDEX autem Ecclesiasticus non quiuis adeundus est; sed is duntaxat, in cuius territorio Clericus qui conuenitur, vel domicilium fouet, vel contraxit, vel deliquit, vel vbi res, de qua controuertitur, sita est: His enim modis Clericus forum Ecclesiasticum sortitur[n], quemadmodum & laicus forum seculare[o], quando, scilicet, de re ciuili, non Ecclesiastica (nam hæc ad iudicem Ecclesiasticum pertinet[p]) inter laicos, vel inter Clericum actorem & laicum reum, contentio est. Etenim in causa ciuili generalitèr receptum est; Actorem forum rei sequi oportere[q].

De aliis modis prorogandi iurisdictionem.

SED & Clerici & laici iurisdictionem alterius iudicis aliis modis prorogare possunt; veluti, per reconuentionem, per consensum, per admissionem in Collegium siue Vniuersitatem aliquam.

De reconuentione.

PER reconuentionem; si in eodem iudicio reus actorem suum reconueniat; Nam actor ex alia etiam causa in eodem iudicio, reo responde re cogitur, licèt actor aliàs alterius fori sit[r].

De prorogatione per consensum.

PER consensum; si vterq; actor & reus alteri iudici se spontè subiiciant[s]: Quod & quandoque tacitè fit; veluti in eo, qui vocatus ad alium iudicem coram illo se sistit & respondet, non ignorans

n c. fi. & c. postulâsti. 14. ext. de foro comp.
o auth. qua in prouincia. C. ubi de criminib. l. fi. C. vbi in rem act. l. hæros absens. 19. § 1. ff. de iudic. vbi idem statuitur in quasi contractibus.
p s̈ §. proximo.
q c. si clericus. 5. c. cùm sit 8. ext. de iudic. l. 2. C. de iurisdict. om. iud.
r l. penult. cum auth. seq. C. de sent. & interlocut. c. 1. c. 2. ext. de mutuis petit. vbi et in delegato iudice id locum habet.
s l. 1. l. 2. ff. de iudic. l. 1. C. de iurisd. om. iud. l. est receptum. ff. eod.

rans eum esse iudicem non suum[t]. Secus, si per errorem alius pro alio iudex aditus sit; cùm nulla hoc casu iudicis prorogatio fiat[u]; & subsequentèr iudicium nullum est, quòd coram eo instituitur[x].

t *l. fi. C. de exceptio. et ibi Bart. l. sed etsi susceperit. 52. ff. de iudic. c. cùm monasterium. & ibi latè Dd. ext. de sent. & reiud.*

u *l. si per errorem. 14. ff. de iurisd. om. iud.* x *l. 1. & l. fi. C. Si à non comp. iud. c. at si clerici. 4. in princ. ext. de iudic.*

Clericus iurisdictionem prorogare non potest absque consensu Episcopi.

NISI, quòd in Clerico singularitèr constitutum sit; quòd hic in alium iudicem Ecclesiasticum consentire non possit, sine consensu sui Episcopi[y].

y *c. significâsti. 18. iuncto c. si diligenti. 12 ext. de foro comp.*

De prorogatione per Collegium, &c.

PER admissionem in Collegium vel Vniuersitatem aliquam iurisdictionis prorogatio fit; ideo quòd is qui admittitur, notioni Præfecti Collegij vel Vniuersitatis subiiciatur[z]: Dummodo hæc Corpora auctoritate Principis coierint[a].

z *l. fin. C. de iurisdict. om. iud. auth. habita. C. Ne filius pro patre.*

a *l. 3. ff. de colleg. illicit.*

Pœna vocantis ad iudicem alienum.

PORRÒ, qui aduersarium suum temerè ad alienum iudicem vocat, amissione causæ mulctatur[b]. Prætereà, iudex secularis si Clericum per se distringere aut condemnare præsumpserit, ex Concilio Parisiensi, tamdiu ab Ecclesia Dei, cui iniuriam irrogauit, submouetur, quousque emendationem reatus sui intulerit[c].

b *l. in criminali. 5 C. de iuris. om. iud. adde d. c. si diligenti.*

c *c. 2. ext. de foro comp.*

In obscuro quilibet vocatus comparere tenetur.

VBI tamen dubium est, an vocatus de iuris-

dictione vocantis ſit; tenetur vocatus comparere, ipſeq́; iudex ęſtimabit, an ſuæ ſit iuriſdictionis[d].

d l. ſi quis ex aliena. ff. de iudic. De Clerico malefactore per ſeculare͂ iudice͂ co͂prehe͂ſo, vide tex. ſing. in c. ſi iudex. 12. de ſent. excom. lib. 6.

De altera diuiſione iudicij poſſeſſorij & petitorij.

IVDICIVM verò poſſeſſorium eſt, in quo de ſola poſſeſſione, vel quaſi, contenditur, ſiue adipiſcenda, ſiue retinenda, ſiue recuperanda. Poſſeſſio propriè eſt rerum corporalium[e]: quaſi poſſeſſio, rerum incorporalium[f]; quamuis, quoad hoc iudicium, vtręque rectè dicantur venire in poſſeſſorium iudicium[g]. Petitorium iudicium eſt; in quo de rei controuerſæ proprietate, vel de alio iure agitur extra poſſeſſionem vel quaſi; puta, ſi res vindicetur[h], hæreditas petatur[i], actio empti, venditi, locati, conducti, depoſiti, aliauè intentetur; vel ſi contendat quis, ius eligendi, præſentandi, conferendi ſibi competere[k]; vel matrimonium inter ſe & Titiam contractum legitimè eſſe[l]. His enim & ſimilibus caſibus, petitorium iudicium exercetur. Vtro autem iudicio, poſſeſſorio an petitorio agatur, ex concluſione libelli ſiue narrationis; potiſſimum intelligitur.

e §. ſequens diuiſio Inſtit. de interdict. iuncto cap. 5. ext. de cauſa poſſ. & propr.
f l. 3. ff. de adquir. vel am. poſſ. l. ſi quis diuturno. 10. in princ ff. Si ſeruit. vind. c. 3. ext. de cauſ. poſſ. & prop.
g d. c. 3. & c. 4. ext. de cauſ. poſſ. c. vnico. eod. tit. in Clement.
h l. qui petitorio. 37. ff. de rei vind.
i toto tit. ff. de petitio. hæred.
k d. c. 3. c. 4.
l c. 1. ext. de ord. cognitionum.

Iudicium poſſeſſorium & petitorium ſimul proponi poſſunt: & ab vno ad alterum recurſus datur.

POTEST autem vtrunq; iudicium ſimul coniungi & cumulari vno eodemq́; libello ſiue narratione[m]: quod & eo caſu fieri intelligitur, quando ſimpliciter res petitur reſtitui[n]. Quin & iure obtentum

m c. 3. c. 4. c. 6. ext. de cauſa poſſ.
n d. c. 3.

tentum eſt, vt ſi ſeparatìm petitorio actum ſit, & nondum renunciatum vel concluſum in cauſâ: recùrri poſſit ad poſſeſſorium[o]: Nec enim agendo petitorio, videtur poſſeſſorio quis renunciaſſe; cùm nihil commune habeat proprietas cum poſſeſſione[p].

o c. paſtoralis. 5. ext. de cauſa poſſ. & d. c. vnico. in Clement. l. naturalitèr. 12. §. 1. ff. de adquir. poſſ.
p d. §. 1.

Conſultius eſt intentare poſſeſſorium, & quare.

CONSVLTIVS tamen fecerit, qui petitorio iudicio experturus eſt, ſi prius diſpiciat, an poſſeſſorio iudicio nanciſci poſſit poſſeſſionem, propter commodum poſſeſſionis; quod in eo vertitur, quòd adeptâ poſſeſſione cogetur aduerſarius ad onera petitoris, id eſt, probare rem ad ſe titulo aliquo pertinere[q]; & ſi hic probatione defecerit, remanebit apud alium poſſeſſio: Cùm enim obſcura ſunt vtriuſq; iura, contra petitorem iudicari ſolet[r].

q l. is qui deſtinauit. 25. ff. de rei vind.
r §. commodum poſſeſſionis. Inſtit. de interdict. & l. ſi. C. de rei vind.

De iudicio ordinario & extraordinario.

DENIQVE, iudicium ordinarium vocamus, in quo ſolennitèr ſeruato iudicij ordine proceditur[*]; puta, cum reo in ius vocato libellus, hoc eſt, actoris intentio ſcripto editur; Deinde, litis conteſtatio fit, iuramentum calumniæ præſtatur, probatione res docetur, & excutitur, ſententia in ſcriptis fertur à ſedente iudice; poſtremò, ſententia executioni mandatur; niſi ea per appellationem vel reſtitutionem in integrum, vel ſupplicationem ſuſpendatur aut reſcindatur[s], vel nulla declaretur, de quibus ſigillatìm à nobis diſſeretur[t].

* ac proinde ſolemne vocari ſolet.
s l. prolatam 4. & ibi Dd. C. de ſent. & interlocutio. & cap. in cauſis. 19. ext. de ſent. & re iud.
t ſeqq. titulis. Atq; hic ſolemnis procedendi modus obſeruatur in iudicio, alioqui ſententia nulla eſt d. l. prolatam. Idq; regulariter, propter §. ſeq.

Quod iudicium extraordinarium, & quæ causæ in hoc iudicium veniant.

IVDICIVM verò extraordinarium dicimus; in quo omisso solemni iudicij ordine, simplicitèr & de plano, ac sine strepitu & figura iudicij proceditur; veluti, in causis electionum, postulationum, vel prouisionum; item, dignitatum, personatuum, officiorum, canonicatuum vel præbendarum, seu quorumcunque beneficiorum, Ecclesiasticorum; item, decimarum; nec non matrimoniorum, vel vsurarum, & quæ quoquo modo eas concernunt: Quæ ex Clementina constitutione, omissâ solemnitate iudicij, expediri possunt à iudice; Sic tamen, vt probationes necessariæ & defensiones legitimæ, citatio, præstatio iuramenti de calumnia vel malitia, siue de veritate dicenda, non excludantur, & sententia definitiua in scriptis feratur à iudice siue sedente siue stante[u]. In leuibus quoque causis & vilibus, summariæ & semiplenæ probationes, quæ iudicem in suspitionem inducunt, sufficiunt[x].

u c. sæpe. de verb. sign. in Clem. iuncto c. 2. de iudic. ibi. adde & causâ hæresis et maiestatis; in quib etiã ordo solemnis iudicij non seruatur. c. fi. de hæret. in 6. & extrauag. Henr. VII. Quomodo in læsæ maiest. & ibi latius.

x l. 3. §. sciendum. & ibi gloss Bald. & Petr. Costalius. ff. ad exhibend. Adde Bartol. in extrauag. Quomodo in læsæ maiest. crim. extat in lib. feud,

Iudex ad concordiam partes reuocet.

ILLVD meminerit iudex, vt litigantes, si possit, ad concordiam reuocet, etiam pendente iudicio: sin minus (cùm nemini inuito ius suum auferre liceat[y]) notionem suam interponat, & litem dirimat[z]. Cùm ad eius officium pertineat lites, quantum fieri potest, diminuere[a]. Sed solemnia iudiciorum, vt antè præmisimus, breuitèr explicemus.

y l 4 siquis condemnatus. ff. de re iud.

z c. fin. ext. de transactio. c. 1. ext. de mutuis. petit. An autem perspecta causa possit iudex. vide Panor. ad d. c. fi.

a l. quidam. 21. in fi ff. de reb. cred.

DE

DE IN IVS VOCANDO.

TITVLVS II.

Principium instituendi iudicij, citatio est.

PRINCIPIVM instituendi iudicij citatio est; quâ quis in iudicium vocatur, experiundi iuris causâ [a]. Eaque omissâ, iudicium redditur ipso iure nullum [b].

Citatio non impunè negligitur: nisi &c.

EMISSA verò, non impunè negligitur, pœna in contumacẽ constituta [c]: nisi incompetentis iudicis aut alia iusta exceptione vocatus se purgauerit; Certa enim iuris sententia est: « Extra territorium ius dicenti, impunè non paretur; idem « est, & si supra iurisdictionem suam velit ius dice- « re [d]. Exceptiones verò iustæ sunt, si vocatus magistratum gerat & coërcendi ius habeat, vel aliàs iudex sit, dum de re cognoscit; vel vocatus, parens sit, vel patronus vel patrona, quos sine permissu Prætoris in ius vocare non licet. Præterea, si vocatus, propter loci religionem inde se mouere non possit; vel funus ducat, iustauè mortuo persoluat; vel litigandi causa necesse habeat in iure vel certo loco sisti; vel nuptiis suis, vel valetudine, vel alia simili causa præpediatur [e]. Eodem numero & locus minus securus aut incommodus continetur [f].

a §. fi. Instit. de pœna tem. litig. iuncta l. 1. ff. de in ius voc.

b l. 1 § itẽ ex edicto. ff. q̃ sent. sine appell. c. ecclesia. 10 ext. de cõstit. c. 8. ext. de maior. et ob.

c vt j. tit. de dolo & contum.

d in l. fi. ff. de iurisd. om iud. adde ibi gloss. & Dd. in l fi. C. Si à nõ comp. iud. coniunge §. at si s̃. de iudic.

e de quib. latius in l. 2. l. 3. cum seqq. ff. de in ius voc. & in l. 2. cum l. seqq. ff. si quis cautio

f per tex. in c. 4. ext. vt lite non contest. in c. ex parte. 47. ext. de appel. in c. pastoralis. de sent. & re iud. in Clem. in l. si locus. 59. ff. de iud.

Impedimento cessante citatum comparere oportere.

VBI tamen impedimentum cessauerit, tenetur nihilominus citatus adire iudicem, neq; pristinâ excusatione se amplius tueri poterit. Siquidem mandato iudicis, quo quis ad certam diem adesse iubetur, duo continentur; vnum, vt ad eum veniat; alterum, vt ad diem præfixum veniat: vnde si venire non possit statuto die, alteri nihilominus parêre cogetur[g].

[g] *c. cum dilecti. 6 ext. de dolo & contum. fac. l. Celsus. 27. §. 1. ff. de recep. arb.*

Sola citatione continuatur iurisdictio.

" SIQVIS, posteaquam in ius vocatus est, alte-
" rius fori esse cœperit, in ea causa ius reuocandi
" forum non habet, quasi præuentus[h].

[h] *l. si quis postea. 7. ff. de iudic. l. penult. ff. de iurisd. om. iud. c. proposuisti. 19. ext. de foro comp. c. gratum. 20. ext. de off & pot. iud. deleg.*

De citatione ad diem feriatam.

AD hæc, citatio ad diem feriatam facta nullius momenti est; veluti, ad diem festum, vindemiarũ vel messium, quibus ex iuris præscripto iudicium non exercetur[i]: præterquam si necessitas vel pietas aliud suaserit[k], aut ab vtraq; parte renunciatũ sit feriis vindemiarum vel messium; quæ in fauorem hominum introductæ sunt. Nam feriis in honorẽ Dei, nequaquã renunciari potest[l]: cum pactis priuatorum iuri publico minimè derogetur[m].

[i] *l. 2. l. 3. & l. fi. C. de feriis. l. 1. ff. eod. & c. fi. ext. eod.*
[k] *d. c. fi. exempla sunt in l. 1. §. fi. cum 2. ll. seqq. ff. de feriis.*
[l] *d. c. fi. & l. 1. ff. eod.*
[m] *l. ius publicum. ff. de pact. c. si diligenti. ext. de foro comp.*

Citatio vbi & quoties insinuanda.

CITARI autem reus præsens debet, aut eo absente procurator eius, si quem reliquit: alioqui domi suæ, vel apud Ecclesiam citatio insinuanda est.

est[n]. Neq; ad conuincendam citati contumaciam vna citatio sufficit, sed trina requiritur, interiecto iusto dierum spacio; vel saltem vna peremptoria, quæ tantùm temporis contineat, quantum trina citatio[o].

n c.3. & ibi Panor. & c.fi.ext.de dolo et contum.l.4. § prætor ait. ff.de dam.infect. In citationibus S. Pontificu vide singularia in c.1 de iudic.in Clem.

o l. adperemptorium.68. cum aliquot ll. seqq. ff. de iudic. l. consentaneũ. 8. cum l. seq. C. Quomodo & quando iudex.

DE PROCVRATORIBVS ET DEFENSORIBVS.

TITVLVS III.

LIBERVM est verò reo, vel per se, vel per procuratorem se defendere[a]: imò & quilibet alius absque mandato, rei defensionem rectè in se suscipit; dummodo defensor satisdet iudicatum solui[b]. Cæterum de procuratoribus, qui & pro actoribus interuenire possunt[c], hîc generalitèr tractemus.

a l. 1. ff. h. tit. et tit. Instit. De iis, per quos ag. poss. An quis teneatur per procuratorem litigare, vide Panor. ad c. cum dilecti. nu. 12. ext. de dolo & contum.

b §. fi. Instit. de satisdat. l. qui proprio. 46. §. 2. ff. h. tit.

c d. l. 1. et d. tit. Instit.

Procurator quis.

PROCVRATOR est; qui aliena negotia mandato domini administrat; Ita Vlpianus[d]. Verùm de iure Canonico latius patet nomen procuratoris, quo & à non domino procurator constituitur; veluti, à Prælato, vel ab alio Clerico in causis Ecclesiasticis[e]. Sed & ab Vniuersitate vel Collegio, rectè procurator datur, qui propriè nomine Syndicus, vel actor appellari solet[f]. Verùm hi, cùm propè domini sint, propter administrationem quam habent, non omnino reiici possunt à definitione Vlpiani.

d d. l. 1. in prin.

e c. 1. & passim toto tit. ext. de procurator. c. olim. 12. ext. de restit. spol. Idq; alienum non est, à iure Nouell. in §. si quando. No. de sanctiss. epis.

f c. vnico. ext. de Syndico. l. 1. §. quibus. & l. item 6. § 2. ff. Quod cuiusque vniuersit.

Tutor

Tutor & Curator quando procuratorem constituant: item quando ipse procurator alium sibi substituere possit.

NON idem est in tutore & curatore minorum, quibus procuratoris constituendi ius non est, sed ipsis minoribus cum auctoritate eorum [g]: nisi antea tutor vel curator litem per se contestatus fuerit; Hac enim specie procuratorem, & ipsi constituunt, tanquam iam domini litis facti [h]. Quod & receptum est in procuratore, vt & is alium sibi procuratorem substituere possit, lite prius à se contestata; vel si mandato suo ius substituendi habeat [i].

g *l. neg. 11. C. h. tit.*

h *d. l. neg. & l. quod quis. 8. l. nulla. 23. C. eod.*

i *c. is qui. 3. eod. in 6.*

Duplex procuratorum genus: & eorum differentia.

LOQVIMVR autem de procuratoribus iudicialibus. Etenim duplex procuratorum genus est; vnum eorum, qui constituuntur ad negotia extra iudicium explicanda [k]: alterum, qui ad iudicialia tractanda [l]. Vterque ad vnum vel plura negotia, in præsentia, vel in absentia per epistolam, aut per nuncium, rectè constituitur [m]. In hoc tamen vnus ab altero distat: q, licèt post decimumseptimum ætatis annum procurator ad negotia dari possit; non tamen ad iudicia. Nam hunc maiorem vigintiquinque annis esse oportet [n]. Item procurator ad negotia, liberè quandocunq; alium substituere potest [o]. ad iudicia non item; nisi lis ab eo contestata fuerit, vel id mandato suo contineatur; vt iam antè dictum est [p]: vel nisi in rem suam procurator datus sit [q].

k *de quib. sub tit. de mandato. in ff. C. & Instit.*

l *de quib. passim. h. tit. ext. in ff. & C.*

m *l. 1. §. 1. cum §. seq. ff. h. tit. l. 1. & l. si verò non. 12. §. contrario. ff. mandati.*

n *c. qui generalitèr 5. §. fi. eod. tit. in 6.*

o *c. 1. §. fi. eod. in 6.*

p *in §. non idem h. tit.*

q *d. c. 1. §. 1.*

Plures

Plures procuratores ſimul conſtitui poſſe, ad iudicia.

NIHIL verò impedit; vnus vel plures ad litem inſtituendam vel perſequendã procuratores conſtituantur, vt tamẽ non ſeorsim̃ ſinguli, ſed omnes ſimul gerant, præterquam ſi in ſolidum dati ſint. Quâ ſpecie melior conditio erit occupantis, lite, ſcilicet, per eum conteſtatâ[r].

Caſus excepti, quibus ex pluribus procuratoribus non in ſolidum datis, vnus rectè agit.

SINGVLARITER verò obſeruatur in cauſis electionum, poſtulationum, prouiſionum aliiſq; ſpiritualibus (cùm hæ celeriorem expeditionem deſiderent) vt ex pluribus procuratoribus non in ſolidum datis iudex poſſit magis idoneum ſeligere, nè res, concurſu eorum implicetur[s]

De procuratoribus diuerſo tempore datis.

VBI autem duo procuratores diuerſis temporibus dati ſunt, poſterioris datione prior tacitè reuocatus intelligitur[t]; niſi à priore lis iam antè conteſtata fuerit[u].

Qui procuratores dari poſſunt: & vt mandati fines ab eis cuſtodiantur.

OMNES procuratores dari poſſunt, qui à iure non prohibentur[x], adeò vt & laicus ad cauſas ſpirituales[y]: item filiusfamilias licet patre diſſentiente[z]. Mandati tamen fines diligentèr ab eis

 cuſto-

r c. ſi duo. 6. eod. lib. 6. l. pluribus. 32. ff. eod.

s d. c. ſi duo. §. fi.

t c. penult. ext. eod. l. ſi quis. 31. §. fi. ff. eod.

u vt j. eod. §. procurator.

x c. 1. in fi. prin. eod. in 6. de quo latè Hoſtienſ. in ſũma huius tit. nu. 8.

y d. c. 1. in prin.

z c. qui ad agendum. 5. §. 1. eod. in 6. & l. fi-

custodiendi ſunt: alioqui non tam danti[a], quàm ſibi nocebunt[b].

ſiusfamilias. 8. §. ipſe quoque. ff. eod.
a *l. ſi procurator.* 10. C. *mandati.*
b *c. 9. ext. de arbitris.*

De mandato generali.

SED etſi quis generalitèr procurator conſtitutus ad negotia, etiàm ad iudicia datus intelligatur; non tamen ad ea, quæ ſpeciale mandatum requirunt: adeò licèt expreſsè ad agendum & defendendũ ac generalibus verbis ad omnia etiamſi mandatum exigant ſpeciale, quis procurator conſtitutus fuerit: nec enim ex vi generalitatis huiuſmodi ad aliquem articulum, in quo ſpeciale mandatum requiritur (vt eſt, iuramentum deferre aduerſario, vel cum eo tranſigere, vel paciſci) admitti debet; ſed ita demùm vbi, is ſigillatìm expreſſus eſt; aut ſi vno vel altero ex his, quæ ſpeciale mandatum exigunt, expreſſo, ſubiecta fuerit, clauſula generalis; quâ tum & non expreſſa continebuntur[d]; dummodo hæc grauiora non ſint expreſſis; vt ſunt, matrimonij contractus, & exceptiones, quæ in electi, vel eius, cui prouiſio facienda, vel facta eſt, perſonam obiiciuntur: hæc enim propter ſui momentum, expreſſum mandatum deſiderant[e].

d *c. 4. c. 5. eod. in 6. l. procurator cui. 58. cum l. ſeq. ff eod. de quibus latiꝰ apud Speculator. in tit. de procurator.*
e *c. fi. iuncta ibid. gloſſ. eod. in 6. c. 2. eod. in Clement. facit c. ſedes. 15. ext. de reſcrip. l. generali. 34. ff. de ritu nup.*

An in criminali cauſa procurator admittatur.

QVÆSITVM eſt, an etiam in criminali causâ procurator admittatur? Et certum eſt, non admitti[f]: præterquam ad allegandam abſentiæ cauſam[g]; aut vbi abſens propter crimen ſiue delictum damnari poteſt pecuniaritèr, vel relegationis pœna[h]. Vbicunq;, *ait Vlpianus*, abſens quis damnari po-

f *per tex. in c. 18 abſẽs. 3. q. 9. in c. veniens. 15. ext. de accuſatio. in c. 5 ext. de procurator. & in l. penult. §. 1. ff. de publ. iud.*
g *d. §. 1. & l. abſens. 71. ff. de procuratorib. C. de accuſatio.*
h *l. abſentem. 5 ff. de pœnn. & l. 1 ff. An per alium cauſæ appell. l. 3.*

ri poteſt, ibi quemuis verba pro eo facientem & innocentiam excuſantem audiri æquum eſt & ordinarium, admittere[i].

[i] l. ſeruum. 33. §. penult. ff. de procurat.

De reuocatione procuratoris.

PROCVRATOR ante litis conteſtationem ſemper reuocari poteſt; poſteà verò inuitus non poteſt, cùm iam dominus factus ſit litis. Niſi iuſta cauſa reuocationem ſuadeat; vt puta, ſi procurator ſuſpectus ſit domino, vel ſi affinis vel hæres aduerſarij; vel ſi valetudine aut alia re impediatur: Idque æſtimabit iudex[k].

[k] l. poſt litem. 17. cum aliquot ll. ſeqq. ff. eod. & c. 2. eod. in 6. Excipe ſubſtitutum à procuratore, qui non reuocatur à ſubſtituente, niſi poteſtatem habeat reuocandi. c. 3. eod. in 6.

Dominus procuratori adeſſe non prohibetur in iudicio.

NON tamen prohibetur dominus ipſi procuratori quandocunque adſiſtere in iudicio[l]. Et ſi cauſam per ſe tractet dominus tacitè videtur procuratorem reuocare; niſi ex proteſtatione aut aliis coniecturis, contrarium appareat[m].

[l] d. c. 2 in fi.

[m] c. ſiquẽ. 8. eod. in 6.

Reuocatio procuratoris, iudici vel aduerſario inſinuanda eſt.

VBI verò procurator, extra iudicium reuocatus eſt; id inſinuari debet iudici vel aduerſario. Aliàs, quod his ignorantibus ab eo geſtum erit, ratum habendum eſt[n]. At reuocationem ſcientibus, iudicium nullius momenti erit, tanquam cum falſo procuratore geſtum[o].

[n] c. mãdato 13. c. in noſtra. 4. ext. eod. adde vtrobiq; Dd.

[o] d. c. in noſtra. l. licet. 24. C. eod.

Qui pro alio agit, non ſemper mandato opus habet.

POSTREMO ſciendum eſt; quòd etſi alius

pro alio ad agendum absque mandato non admittatur[p]; receptum tamen est in coniunctis personis (quales sunt parentes, liberi, fratres, affines, liberti[q];) vt pro se inuicem agere possint absque mandato. Idem receptum est in marito in causâ vxoris[r]; dummodò hi omnes de rato caueant[s]. In reo indifferentèr admissum est, vt quilibet pro eo defensor absque mandato interuenire possit, cum satisdatione de iudicato soluendo[t].

p l. 1. ff. eod. iuncta l. nemo. 123. ff. de reg. iur.

q l. sed & hæ. 35. l. fœminus. 41. ff. de procurator. l. exigendi. 12. C. eod.

r l. maritus. 21. C. eod.

s l. Pomponius. 4. §. fi. ff. eod. l. si cum. 9. circà fi. ff. de compens. Adde hus alios ex l 1. §. fi. cum l. seq. ff. de postulando. gloss. & Bart. ad d. l. sed & hæ.

t §. fi. Instit. de satisdat. & l. qui proprio. 46. §. 2. ff. de procurat.

DE DOLO ET CONTVMACIA.

TITVLVS IV.

De pœnis in contumaces.

CITATIONE legitimè factâ, si reus per se aut per procuratorem non comparet, aut defensorem non habet[a], nullâ iusta causâ impeditus[b]; contumacia eius variè punitur. Nam aut multa illi infligitur à iudice[c], aut actori in expensas condemnatur[d], aut inuitus ad iudicium ducitur[e], aut excommunicatur[f], aut missionem bonorum patitur[g]. Neq; enim lite nondum

a iuxta princ. tit. proximè præced.

b de qua s. de in ius vocando. §. 1. quam insinuare debet iudici p excusatorem; alioqui contrà eum rectè procedit iudex tanquam contrà contumacem, licèt postea propter iustã causam audiatur. l. cõtumacia. 53. l. quæsitum. 60. ff. de re iud. Adde Panor. ad c. 2. ext. de procurat.

c l. 2. ff. Siquis in ius voc. iuncta l. vnica ff. Siquis ius dicenti.

d l. sancimus. C. de iudic. idq; pro prima & secunda citatione, quia abfuit. Nam post tertiam citationem proceditur admißionem bonorum, vt seqq §§. Vide latius gloss. Panor. & alios ad d. c, 2. ext. de procurator.

e l. consentaneũ. 8. C. quom. & quando. Panor. ad c. 4. circa fi. ext. h. tit.

f c. fi. §. fi. ext. vt lite non contest. Hodiè tamen ad pœnã excommunicationis non deuenitur, quando potest aduersus eum realis vel personalis executio fieri. vt per Concil. Trid. Sess. 25. cap. 3. de reform.

g vt iam dicetur.

contestatâ ad merita causæ definiri potest[h]: nisi paucis casibus, qui infra referuntur[i]. Est autem contumax, qui tribus edictis propositis vel denunciationibus ex more conuentus, aut vno edicto pro tribus (quod vulgò peremptorium appellatur) literis euocatus, præsentiam sui facere contemnit[k]. Cæterùm de missione bonorum hîc latius dispiciamus.

h *tit. vt lite non contest. ext.*

i *in §. Hinc tamē, eod. tit. Obserua ex Ordinatione Cameræ Imperialis parte 3. tit. 43. §. 1. contra reū contumacē trib. modis procedi; vel ad pœnā banni, vel ad immissionem bonorū, vel in causa principali vsq; ad definitiuam sententiam; pro arbitrio actoris. adde et Andr. Geil lib. 1. obs. 60.*

k *l. contumacia. 53. ff. de re iud. l. tres. 9. C. quomodo & quando iud. adde l. ad peremptorium. 68. cum 5. ll. seqq. ff. de iudic.*

De missione in bona rei contumacis.

IN decernendâ missione in bona rei contumacis; distinguendum est, vtrum actio realis, an personalis intentetur: vt priori specie, mittatur actor in possessionem rei petitæ; vt hac ratione tædio affectus reus, actori tandem respondeat: quam tamen possessionem recuperat reus, si intra annum veniens cautionem præstet, *iudicio sisti*, & offerat satisfactionem expensarum: Alioqui elapso anno, actor verus possessor constituitur; saluâ tamen reo proprietatis quæstione[l]. Idque expediti iuris est in eo, qui suo nomine possidens reali actione conuenitur.

l *c. 3. c. quoniam frequentèr. 5. §. in aliis. ext. vt lite nō contest. c. 1. & ibi gloss. ext. de eo qui mittitur in poss. l si quis emptionis. § penult. C. De præscrip. 30. vel 40. annor.*

Alieno nomine possidente, quomodo in possessionem missio fit.

AT in possessore alieno (qualis est, colonus, commodatarius, & similes; qui licèt alieno nomine possideant, rectè tamen reali actione conueniuntur[m]) eo iure vtimur; vt post nominationem

m *l. officium. 9. ff. de rei vind.*

domini & insinuationem eidem domino intra præscriptum à iudice terminum factam; si ipse dominus per se vel per procuratorem non compareat, & tribus edictis legitimè euocatus in eadem contumacia persistat; actor post summariam cognitionem in possessionem rei mittatur: reseruatâ similitèr absenti proprietatis quæstione [n].

[n] d. §. in aliis. vers. quod si. & l. 2. C. vbi in rem act.

De pœna contumacis rei in personali actione.

POSTERIORI verò specie, vbi personalis actio intentatur; Si reus contumacitèr absit, mittitur actor in possessionem bonorum ipsius mobilium, vel immobilium, si fortè mobilia non habet, pro modo debiti declarati; aut censura ecclesiastica perstringitur; pro arbitrio iudicis [o]. Qui & intra annum, vel post annum veniens auditur; prout in reali actione iam antè dictum fuit [p].

[o] d. c. quoniam frequentèr. §. fi. auth. & qui iurat. C. de bo. auctor. iud. possid. iunge omninò Concil. Trid. Sess. 25. cap. 3. de reformat. vt & s. ad princip. huius tit. notauimus. in verb. aut excommunicatur.

[p] per tex. in d. §. fi.

Pœna in non admittentem missionem.

QVID autem; si cùm actori propter contumaciam rei adiudicata esset possessio, reus verò impediat, ne eam actor consequatur, vel si acquisitam possessionem actori interuertat? Et sancitum est, nihilominus actorem decurso anno verum possessorem constitui [q].

[q] in c. cõtingat. 9. ext. de dolo & contum.

Casus quibus absq; contestatione litis in causa principali proceditur.

HINC tamen eximuntur causæ dignitatum, personatuum, aliorumq; beneficiorum Ecclesiasticorum, in quibus hæc missio cessat ad euitandum

dum vitiosum ingressum. Quippe beneficium Ecclesiasticum non potest licitè sine institutione Canonica obtineri[r]: Sed hæ cognoscuntur & dirimuntur, etiam lite non contestata[s]. Idem euenit in causa matrimoniali, vbi alter coniugum ita abest, quòd peremptoriè citatus venire contemnat, vel malitiosè se occultet, vel impediat, ne ad se perueniat citatio. Nam & hoc casu (ne viro vel mulieri fornicandi occasio præbeatur) testes quoque lite non contestata admittuntur; & si de causa liquet, definitiua sententia profertur[t].

r *c. beneficium. de reg. iur. in 6.*

s *c. vnico. de eo qui mittitur in poss. in 6. c. fi. §. porrò. ext. vt lite non contest.*

t *d. §. porrò. adde & §. penult. s. de iudic.*

De pœnis actoris absentis.

PORRÒ quod attinet ad actorem absentem; is si constituto tempore ad iudicium non venerit; instare potest reus præsens, vt in expensas condemnetur[u], imò & in omnia damna[x]; ad aliam citationem non admittendus, nisi præstita cautione, iudicio sisti[y]. Vel petere potest reus, vt legitimè citato actore & non comparente, ad probationem admittatur; vt eo modo ab intentatâ actione planè absoluatur[z]: Vt hinc constet, diuersam esse rationem in actore, quàm in reo contumace.

u *c. 1. de dolo & contum. in 6. l. eum qui. 79. ff. de iudic.*

x *l. sancimus. 8. C. de iudic.*

y *d. c. 1. de dolo. in 6.*

z *per tex. in c. 3. ext. de dolo & contum. §. omnem verò causam. Nouel. de litigios. de quo apud And. Gail lib. 1. obs. 59.*

De contumacia rei post litem contestatam.

VBI verò lis contestata est, reo contumaciter absente; iudex ex iis, quæ probata sunt, vel adhuc probari possunt ab actore præsente; procedit, vel ad condemnandum vel ad absoluendum reum: aut si minus probatum fuerit, posse-

ſeſſionem actori adiudicat; ſalua reo proprietatis quæſtione[a]. Quamuis & hoc caſu poſtulare poſſit actor, vt reus abſens requiratur, & ad iudicem ducatur[b].

a c. prout. 4. ext. de dolo & contum. l. cōſentaneum. 8. C. quomodo & quādo iudex. l. properandū. 11. §. 5. in autem reus. C. de iudic.
b d. l. conſentaneum. adde Panor. ad c. 4. circa fi. ext. hoc tit.

De contumacia actoris poſt litem conteſtatam.

SIN actor lite conteſtata contumax ſit lisque ad finem triennij (quod peragendo iudicio ciuili à legibus conſtitutum eſt) extracta, cauſaque liquida fuerit; ſimilitèr iudex ad definitiuam ſententiam progreditur, etiam in fauorem actoris abſentis, ſi eum meliorem cauſam fouere viderit; alioqui reum abſoluit ab obſeruatione iudicij, actore in expenſas condemnato[c].

c d. l. properandum. §. & ſiquidem. iuncto §. huiuſmodi. cum §. ſeq. & l. & poſt edictum. 73. ff. de iudic.

DE LIBELLI OBLATIONE.

TITVLVS V.

Libellus reo offerendus eſt, perſpicuus.

REO verò in iudicio comparenti[a], libellus offerendus eſt continens actoris intentionem[b], idq; verbis perſpicuis, vt inde reus deliberare poſſit, cedere an contendere debeat[c]: aliâs iuſtè reus excipit contrà libellum[d]. Sed & plurimùm intereſt iudicis, rem dilucidè in libello proponi, vt ſententiam certam proferre poſſit[e]. Non tamen ſtatìm libellum obſcuriorem reiiciet aut confringet iudex, ſed ex deductis pòſt in

a Intellige per ſe vel procuratorem ſuum, ſiue defenſorem. vt ſ. de procurator. in prin.
b auth. offeratur. in princ. C. De litis cōteſt.
c l. 1. ff. de edendo.
d c. 2. c. 3. ext. hoc tit.
e §. curare. Inſtit. de actio. l. fi. C. de ſent quæ ſine certa quant.

in iudiciũ declarationem eius expectabit[f]. Quam si & ineptam animaduerterit, reum à iudicii instantia absoluet; actori interim potestate relicta petitionis suæ denuò repetendæ & rectè instituendæ[g].

Libellorum duplex genus.

LIBELLVS; alius ciuilis est, alius criminalis. Ciuilis est (qui & conuentionis siue conuentionalis dicitur[h]) qui in rem ciuilem, id est, in id quod priuatim actoris interest, conceptus est: Criminalis, qui criminis accusationem continet[i]. Sed de hoc infra suo loco[k].

Libellus actionis nomen an continere debeat, item an petitionis causam.

IN libello ciuili, licèt hodiè non sit necesse, conceptis verbis actionis nomen exprimere (alitèr enim olim obtinebat[l]) sed sufficiat factum narrare, vt inde ius agentis elici possit[m]; nihilominus, si personali actione agatur, causa obligationis in libello exprimenda est: veluti; peto centum ex mutuo, ex vendito, aut ex simili causa. Neque enim alitèr deliberare poterit reus, contendere an cedere debeat[n]. Sin actione reali; puta, rei vindicatoriâ, satis est dominium libello inseruisse; videlicet, peto rem quia mea est, id est, iure dominij ad me pertinet[o]: Quia ex eo certior fit reus, cedere an iudicio experiri velit. Quippe duo eiusdem rei dominium in solidum habere non possunt[p], neq; eandem rem ex pluribus causis obtinere[q]: licèt non prohibeatur actor &

f *l. fi. C. de annali excep. c. 3. §. secus autem. de sent. & re iud. in 6. iuncta l. inter stipulãtẽ. 83. §. 1. ff. de verb. oblig. l. si quis intentione. 66. ff. de iudic.*

g *c. examinata. 15. ext. de iudic.*

h *c fi. ext. hoc tit. l. fi. C. de annali excep.*

i *huius forma extat in l. libellorum. 3. ff. de accusatio.*

k *sub tit. de accusatio.*

l *l. 1. l. 2. C. de formul. & impetrat.*

m *c. dilecti. 6. ext. de iudic.*

n *d. c. fi. ext. hoc tit. c. peruenit. 5. ext. de censibus.*

o *§. 1. in fi. Instit. de actio. adde And. Gail lib. 1. obs. 61. nu. 4.*

p *l. si vt certo §. si duobus. ff. Commod.*

q *l. nõ vt ex pluribus. 159. ff. de reg. iur. l. 3. §. ex plurib. ff. de acq. vel omitt. poss.*

causam dominij libello simul comprehendere; asserendo rem suam esse, quia sibi legata, vel donata est, vel alio titulo adquisita[r].

Reus an cogendus statim libello respondere.

NON tamen cogitur reus statim libello actoris respondere; sed ipsi induciæ permittendæ sunt ad deliberandum[s]: nisi fortè ex ipsa citatione didicerit, qua de causa conueniatur. Nam hoc casu reiectis induciis deliberatoriis, respondere cogitur reus; vel ad causæ ipsius cognitionem & definitionem proceditur[t].

Plures actiones eodem libello cumulari posse.

NEQVE tantùm vna actio, sed & plures simul eodem libello proponi & cumulari possunt ab actore[u], quibus & à reo sigillatim respondendum est, & à iudice totidem proferendæ sententiæ in eodem iudicio[x].

De reconuentione rei.

E diuerso quoque reo permissum est, actorem suum reconuenire etiam ex alia causa, durãte eodem iudicio, siue iudex ordinarius siue delegatus sit, etiamsi aliàs is proprius iudex non sit ipsius actoris[y]. Cuius enim in agendo, *inquit Iustinianus*, " obseruat arbitriũ, eum habere & contra se iudicẽ " in eodem negotio non dedignetur[z]. Hac tamen adhibitâ moderatione; vt si ante vel nõ multò post litem contestatam, actio à reo relata fuerit actori,

r *l. si mater. 11. ff. de excep. rei iud. d. c. 3. de sent. in 6.*

s *auth. offeratur. C. De litis contest. c. dilectus. 11. & ibi Dd. ext. de procurator.*

t *c. 2. ext. de dilatio.*

u *l. si idem cum eodẽ 11. ff. de iurisd. om. iud. c. querelam. 24. ext. de electio. c. 3. ext. de caus. poss.*

x *d. c. 3. adde Andr. Gail lib. 1. obs. 63.*

y *l. penult. auth. & consequentèr. C. de sent. & interlocut. §. fi. Nouel. de executor. d. l. si idem cum eodem. §. 1. c. 1. c. 2. ext. de mutuis petitionib. c. 3. §. fi. de rescrip. in 6. & § de iudiciis. §. per reconuentionem.*

z *tex. est in d. l. penult. vbi per verbum, negotium, intellige iudicium.*

vtra-

vtraque conuentionis, & reconuentionis causa simul expediatur: alioqui singulæ per se & separatìm perorandæ erunt[a].

Sed ex ordinationibus Cameræ Imperij, res ita intemperata est. Vide in 3 parte.

a *Id quidem prolixè disputat Panor. ad c. 1. ext. de mutuis petit. Ord. Cameræ tit. 30.*

DE EXCEPTIONIBVS.

TITVLVS VI.

Cur inuentæ exceptiones.

SEQVITVR, vt de exceptionibus dispiciamus, quæ reorum causa comparatæ sunt ad elidendam vel suspendendam intentionem actoris[a].

a *eod. tit. Institut. in princip. iuncta l. 2. in verbu, in intentionē. ff. h. tit.*

De duplici genere exceptionum.

AC proinde duplicis generis sunt exceptiones; aut enim sunt temporales & dilatoriæ, aut perpetuæ & peremptoriæ[b]. Temporales & dilatoriæ, ad tempus actori nocent, & reo temporis dilationem tribuunt[c]. Quæ rursus duplices sunt, Vel enim sunt dilatoriæ solutionis; qualis est pacti conuenti, nè intra certum tempus petatur[d]. Vel sunt dilatoriæ iudicij, quæ & præscripriones fori appellantur[e]; obiiciunturq; vel in personam ipsius iudicis, vel in personam actoris siue eius procuratoris, vel in ipsam causam de qua controuersia est. Quæ hìc sigillatìm persequamur.

b *l. 3. ff. eod. & §. appellantur. Instit. eod.*

c *d. §. appellantur.*

d *d. §. appellantur. vers. temporales.*

e *l. fi. C. hoc tit.*

Exceptiones recusatoriæ iudicis.

EXCEPTIONES in personã iudicis, ex duobus capitibus potissimum nascuntur: aut quia iudex incompetens est, aut quia suspectus. Iudex incompetens est, qui inter non subditos suos, vel inter subditos quidem suos, sed extra territorium suum, ius dicit; vel qui iurisdictionis suæ modum excedit [f]. Suspectus verò dicitur; qui cognatione, affinitate, necessitudine domestica aut familiaritate, actorem contingit [g]; vel qui est inimicus reo [h], vel qui in eadem causa aduocatum egit [i], vel eiusdẽ ferè generis litem habet [k]; vel alitèr iustã suspicionem mouet reo [l]. Etenim periculosum est sub suspecto iudice litigare [m]; propter affectionem, quæ solet peruertere humanũ iudicium [n].

f hæc probantur. tit. C. Si à non comp. iud. & l. fi. ff. de iurisdict. om. iud. & l. 3. ff. de offic. præsid.
g l. qui iurisdictione. 10 ff de iurisd om. iud. l. lex Cornelia. 5. circa princ. ff. de iniur. c. postremò. 36. ext. de appellatio. c. insinuante. 25. ext. de off. & potest. iud. deleg.

h *l. si paritèr. 9. ff. de liberali causa.* i *d. c. postremò.* k *c. causam quæ 18. ext. de iudic.*
l *d. c. postremò. Vide latius c. causam quæ. & ibid. Dd. ext. de off & potest. indic. deleg. Hostiensem in summa. de recusatione iudicis nu. 3. And. Gail lib. 1. obs. 33. nu. 9.*
m *c. fi. 3. q. 5. c. 5. ext. de excep. c. secundo. 41. in fi. ext. de appell. l. apertissimi. 14. C. de iudic.* n *c. quatuor. 11. q. 3.*

Quando opponendæ recusatoriæ iudicis.

HÆ autem exceptiones, quæ ex persona iudicis sumuntur; opponendæ sunt in principio litis, id est, antè omnem actum iudicialem: aliàs videbitur reus consentire in iudicem & prorogare ipsius iurisdictionem; vbi scilicet, iudex incompetens est; sin suspectus, suspicionis causam nequaquam curare [o]: nisi fortè suspicio posteà emergeret, aut in ipsius cognitionẽ veniret reus: Nam & tunc recusandi iudicis potestas superest reo [p].

o l. fi. C. hoc tit. c. inter monasterium. 24. de sent. & re iud. c. postremò & ibi Dd. ext. de appellatio. c. 4. ext. hoc tit. coniunge §. per consensum. s̃. de iudic.

p d. c. insinuante.

Causa suspicionis ex persona iudicis, coràm quo proponenda & cognoscenda.

PROPONENDA verò est hęc suspicionis causa coràm eodem iudice; & coràm arbitris vtrinque electis probanda. Quæ si probata fuerit, iudex cognitionem causæ alteri demandat, ex consensu ipsius recusatoris; vel ad superiorem iudicem refert: non probatâ, idem perseuerat iudex [q].

q c. cum speciali. 61. & d. c. secundo. §. fi. ext. de appellatio. iuncto c. 4. ext. de foro comp. & c. 2. de appell. in 6.

De exceptionibus in personam actoris.

EX personâ actoris variæ exceptiones deducuntur. Si enim actor vel filiusfamilias sit, vel minor 25. annis, vel seruus, vel religiosus, vel excommunicatus, vel furiosus, vel aliàs mente captus, iustè refutatur à reo.

Filiusfamilias quatenus in iudicio consistere potest.

ETENIM in filiofamilias constituti iuris est; cum in iudicio consistere non posse absq; assensu patris sui [r]. præterquam in causis castrensibus vel quasi [s] (in quibus vice patrisfamilias fungitur [t]) item in spiritualibus [u], in dote aduentitia [x], vel si alieno nomine, veluti, procuratorio, in iudicio experiatur [y], aut patris absentis assensus sine incommodo filij expectari non possit [z]. His etenim casibus filiofa. petendi consensus paterni necessitas, à iure remissa est [a].

r c. fi. in fi. de iudic. lib. 6. l fi. circa princ. vers. necessitate. C. de bon. quæ lib. Quamuis non inscitè Bartol. ibid. intelligat d. vers. necessitate, de his rebus, in quibus pater repudiat vsumfructum, qui sibi alioqui debetur in bonis filij; vt in his tantùm consensus patris requiratur.

s l. lis nulla. 4. iuncta ibid. glossa. ff. de iudic. t l. 2. ff. ad SC. Maced. u c. 3. in fi. de iud. in 6. x iuxta auth. quod locum, C. de collatio. y c. qui generalitèr 6. § 1 de procurator. in 6. l filiusfamilias. §. ipse quoque filius. ff. de procurat. z l. si longius. 18. § 1. ff. de iudic. & l. cum filiusfamilias. 17. ff. Si cert. pet. a vt dd. iurib.

De minore 25. annis.

NEC de minore 25. annis addubitatio est; eum neque litem intendere neque excipere posse absque tutoris vel curatoris auctoritate[b], etiam in causa criminali; veluti, homicidij, adulterij, furti, aut alterius generis[c].

b *l. 1. l. 2. C. qui legit. person. l. 1. §. initium. ff. de postul.*
c *textus expressius in l. clarum. 4. C. de auctor. præst.* Quod attendant iudices.

De seruo & Religioso.

SED & de seruo explorati iuris est; ab eo neque iudicium posse institui, neque suscipi[d]: cùm mortuo comparetur à iure ciuili[e]; nisi certis casibus, qui alibi referuntur[f]. Cui hac in re non dissimilis est Religiosus[g]; præterquàm, quod hic causas Monasterij rectè agat ex voluntate Superioris sui[h].

d *l. seruus. 6. cum l. seq. C. de iudic.*
e *l. seruitutem. ff. de reg. iur.*
f *in l. vix. 53. & ibi gloss. & Dd. ff de iud.*
g *propter rationẽ tex. in c. fi. in princ. de testament. lib. 6.*
h *c. monachi. 16. q. 1. adde c. vnicum & ibi Dd. ext. de Syndico.*

De excommunicato, furioso, & mente capto.

EXCOMMVNICATO, cùm communione fidelium ipsi interdictum sit, agere non licet in iudicio[i], quamuis hic ab alio conuentus, iure se defendat[k]. Furiosi verò & amentes; cùm iudicio animi careant; ab agendo & excipiendo, rectè submouentur: sed eorum loco sunt curatores eorum[l].

i *c. 2. c. exceptionem. 22. ext. de exceptio.*
k *c. intelleximus 7. et ibi gloss. ẽ de iudic. c. dilectæ. 10. ext. de exceptio. c. si verè 34. ext. de sent excom. Excõmunicato assimilatur bannitus, qui licet & hic agere non possit, tamen ab alio conuentus potest se defendere. per ea q̃ tradit And. Gail. de pace publica lib. 2. cap. 12.*
l *l. fi. C. de curat. furiosi.*

De exceptionibus ex persona procuratoris.

QVOD attinet ad exceptiones in personam procuratoris: hæ in actoris procuratorem iustè intor-

intorquentur: quòd is miles sit[m], quòd fœmina[n], quòd mutus & surdus[o], quòd accusatus de crimine[p], quòd minor 25. annis[q], quòd mandato careat[r], quòd non legitimè constitutus sit; veluti, à minore XXV. annis sine auctoritate tutoris vel curatoris[s]; aut à procuratore, qui substituendi ius non habuit[t]. Quæ similiter & in procuratorem rei conuenti rectè obiici poterunt; nisi quòd hic absq; mandato defensionem rei legitimè in se suscipiat[u].

m l. militem. l. ita demum. C. de procurator.
n l. fœminæ. ff. de reg. iur.
o l. 2. §. furiosus. & l. mutus & surdus. 43. ff. de procurat.
p l. reum. 6. C. de procurator. & ibi gloss.
q c. qui generaliter. 5. §. fi. de procur. in 6. l. minor. ff. eod.
r l. licet. 24. C. de procur. c. in nostra. in fin. ext. eod.
s l. neque. 11. §. 1. C. de procur.
t l. quod quis. 8. C. de procur. iunge quæ diximus s̄. de procur.
u de quibus legimus s̄. tit. prox. in princ.

De exceptionibus dilatoriis ratione causæ.

EXCEPTIONES verò, quæ ratione causæ controuersæ, assumuntur, sunt potissimum hæ; libelli ineptitudo vel obscuritas, citatio tempore feriarum vel ad locum non tutum facta[x]. Item spoliatio; in qua hoc singulare est, quod spoliatus exceptionem spoliationis obiiciens spoliatori suo etiam de alia re, quàm de qua controuersia est, antè audiri & restitui debeat, quàm cogi possit ad respondendum[y].

x de quibus egimus s̄. tit. prox. in princ.
y c. 2. c. fi. ext. de ord. cognitio.

Mulier eiecta à marito etiam ex causa, prius restitui debet.

NAM & hinc mulier à marito suo priuatâ auctoritate eiecta vel dimissa obtentu consanguinitatis; rectè restitutionem petit mariti sui, etiam ante cognitionē causæ consanguinitatis[z]. Quod & in adultera vxore obseruatur: nisi huius adulterium notorium sit; quo casu petenti vxori restitutio denegatur[a].

z c. ex cōquestione. 10. ext. de rest. spol. c. 2. ext de diuort. adhibito tamen temperamento c. literas. 13. et c. ex transmissa. 8. ex. de rest. spol.
a c. significâsti. 4. et ibi gloss. ext. de diuort. vide Couarru. in 4. ext. in parte 2. cap. 7. §. 4. nu. 14. cum seq.

De

De perpetuis & peremptoriis exceptionibus.

PERPETVÆ autem & peremptoriæ exceptiones dicuntur, quæ non ad tempus, sed perpetuò agentibus obstant, & rem, de quâ agitur, perimunt. Quales sunt, exceptiones doli mali, metus, pacti conuenti perpetui, transactionis, iurisiurandi, præscriptionis, Senatusconsultorum Velleiani & Macedoniani, item rei iudicatæ[b].

Exceptio doli mali.

EXCEPTIO doli mali competit; vbi dolus rei gestæ interuenit: ideò introducta est, ne cui dolus suus prosit, alteri verò noceat contra naturalem æquitatem[c]. Nihilominus concurrit hæc exceptio cum alia qualibet exceptione: Cùm etsi à principio dolus ex parte actoris non interuenerit; tamen dolo facit actor, quòd id petat, quod qualibet exceptione elidi potest: nisi talis sit ignorantia actoris quòd dolo careat[d].

Exceptio doli boni non nocet.

HVIC dissimilis est, exceptio doli boni, quæ agenti non nocet: vt in eo, qui dolo inductus est ad professionem Monasticæ vitæ[e].

Exceptio metus.

EXCEPTIO metus, locum habet, vbi quis metu inductus est ad agendum aliquid vel permittendum[f]. Metum autem interpretamur, non timorem quemlibet sed maioris mali, qui & in homi-

nem

b §. appellantur. & passim. Inst. hoc tit. l. 3. ff. eod. c. 1. de litis. contest. in 6.

c l. 1. ff. de doli mali & met. excep.

d l. 2. §. et generalitèr. ff. d. tit. de doli excep.

e c. penult. ext. de iis quæ vi. c. si 20. q. 3. Idē videtur intelligendū esse de matrimonio doloso de quo vide gloss. & Dd. ad d. c. penult.

f l. 4. §. penult. ff. de doli mali & met. exceptio. iuncta l. metum autem. & passim toto tit. ff. de eo quod met. caus.

nem constantem cadit[g]: qualis est metus mortis, cruciatus corporis, carceris, vinculorum, seruitutis, stupri[h]. Nam vani timoris iusta excusatio non est[i].

caus. l. 4. & 7. C. eod. i *l. vani. 184. ff. de reg. iur. d. c. penult. ē. de his quæ. &c.*

g *l. metū. 5. cum l. seq. ff. d. tit.*
h *l. 3. in fi. cum aliquot ll. seqq. l. nec timorem 10. §. 1. vers. timuit. ff. eod. de eo quod met.*

Exceptiones pacti conuenti & transactionis.

EXCEPTIO pacti conuenti perpetui, illi datur; qui pactus est cum creditore suo, nè peteret, aut cum eo cui faciendi ius est, ne faceret[k]. Itaq; hæc exceptio contrà rem certam pactione remissam obiicitur. Sin de re dubiâ liteq; incertâ transactum sit; competit exceptio transactionis[l].

k *l. 1. & passim. ff. de pact. & tit. Instit. de exceptio. in princ.*
l *l. causas. 16. C. de transactio. Adde hic tit. de pact. & transactio. s̃.*

Exceptio iurisiurandi.

EXCEPTIO iurisiurandi tunc rectè opponitur, vbi quis deferente aduersario suo iurauit se illi nihil debere, aut rem, de qua controuersia est, suam esse[m]: Vel si parato iurare remissum sit iusiurandum ab aduersario[n]. Itaq; iureiurando præstito aut remisso, de causâ quæ in controuersiam venit, non amplius quæritur[o]; quia hæc res transactionis & solutionis instar est[p].

m *§. æquè. Instit. de exceptio.*
n *l. non erit. in fi. ff. de iureiur. l. 8. C. eod.*
o *d. l. non erit. cum l. seq. ff. de iureiur. §. itē si quis. Instit. de actio.*
p *l. 2. l. iusiurandum. 27. ff. de iureiur.*

*Exceptio præscriptionis.**

EXCEPTIO præscriptionis ex lapsu temporis sumitur; cùm quis certo temporis spacio à iure definito, rem possedit; aut cùm debitor esset, interpellatus non est à creditore suo[q]. Variè autem hoc spacium à iure circumscriptum est.

* *Quãuis præscriptio et exceptio sæpè proeodem sumantur, præcipuè in iure ciuili. l. nihil interest. 12. ff. de inoff. testa. l. qui cum. 9. ff. de transactio. l. 8. & l. fi. C. de exceptio. Hic tamen, vti species ab aliis exceptionibus separatur. vt & C. de præscrip. longi temp. cum aliquot tit. seqq.* q *vt iam dicetur.*

De præſcriptione rei corporalis: & quid ſit titulus in præſcriptione.

ETENIM in re corporali; ſi quis rem mobilem bona fide & iuſto titulo per triennium, aut immobilem per longum tempus (id eſt, inter præſentes per decennium; inter abſentes verò, per viginti annos) poſſederit, exceptione temporis legitimè ſe tueri poteſt[r]: Appellamus autem titulum, cauſam adquirendi dominij, vt ſunt, emptio, donatio, legatum, permutatio: quibus rei dominium, ſi tradens dominus ſit; ſin minus vſucapiendi ſiue præſcribendi conditio, in accipientem tranſit[s]

r l. vnica. C. de vſucap. transfor. l. ſuper. 11. & l. fin. C. de præſcriptio. longi temp. & tit. Inſtit. de vſucapio. in prin.

s l. 1. ff. pro ſuo. l. 3. §. generali. ff. de adq. vel amitt. poſſ.

De præſcriptione rei incorporalis.

IDEM eſt in re in corporali; vt eſt vſusfructus, ſeruitus tàm vrbana quàm ruſtica: quibus ſimilitèr longo tempore præſcribitur[t]. At in actionibus, opus eſt 30. vel 40. annis, vt præſciptioni locus ſit[u]. In querela verò inofficioſi teſtamenti[x], & inofficioſæ donationis quinquennium[y]: in petenda reſtitutione in integrum quadriennium, ſpectanrur[z].

t l. penult. C. de vſufruct. l. penult. C. de ſeruit. l. fi. C. de præſcrip. longi temp.

u l. 3. l. 4. C. de præſcript. 30. vel 40. annor. Idq́ ordinarè. Cũ ſint quæ & minore tẽpore præſcribantur. de quibus in l. in honorariis. & ibi Dd. ff. de actio. & oblig.

x l. ſi quis filiũ. 34. C. de inoff. teſt.

y l. fi. C. de inoff. don.

z l. fi. C. de temp. in integ reſt. coniunge tit. j. de de reſt. in integ.

Ius ſingulare in rebus Eccleſiæ præſcribendis.

PORRO in rebus Eccleſiarum ſingulari iure vtimur; vt contra eam non currat præſcriptio, niſi quadragenaria[a], præcipuè contra Eccleſiam Romanam, vbi centenaria præſcriptio exigitur[b]: Subducto tamen tempore, quo fortè Eccleſiæ vacârunt,

a c. 4. c. 6. c. 8. ext. de præſcriptio.

b c. ad audientiam. 13. cum c. ſeq. ext. de præſcriptio.

cârunt, id eſt, Prælato caruerunt, quod in præſcriptionem non imputatur[c].

De bona fide & titulo præſcriptionis.

ET licèt in qualibet præſcriptione, bona fides, hoc eſt, illæſa conſcientia, quâ putat præſcribens rem, quam poſſidet ſuam non alienam eſſe; toto præſcriptionis tempore, requiratur; ſecundum iuris regulam: « Poſſeſſor malæ fidei vllo tempore non præſcribit[e]; » non tamen ſemper titulo opus eſt, veluti in præſcriptione 40. annorum, in qua bona fides ſufficit; præterquàm ſi ius commune, aut præſumptio præſcribenti aduerſetur: Nam hac ſpecie, titulo opus eſſet, aut immemoriali præſcriptione: ſicut diſertè conſtitutum eſt à Bonifacio VIII. cuius reſcripti verba hîc libet adſcribere: « Epiſcopum qui Eccleſias & decimas, quas ab eo repetis, proponit (licèt in tuâ ſint conſtitutæ diœceſi) ſe legitimè præſcripſiſſe, allegare oportet (cùm ius commune contra ipſum faciat) huiuſmodi præſcriptionis titulũ & probare. Nam licèt ei, qui rem præſcribit Eccleſiaſticam, ſi ſibi non eſt contrariũ ius commune, vel contra eum præſumptio non habeatur; ſufficiat bona fides: vbi tamen eſt ei ius commune contrarium, vel habetur præſumptio contra ipſum, bona fides non ſufficit, ſed eſt neceſſarius titulus, qui poſſeſſori cauſam tribuat præſcribendi: niſi tanti temporis allegetur præſcriptio, cuius contrarij memoria non exiſtat[f]. »

c c. 1. c. auditis. 15. c. cũ vobis. 14. ext. de præſcriptio. facit l. 1. §. fi. C. de annali except.

e c. poſſeſſor. de reg. iur. in 6. iuncto c. fi. de præſcriptio.

f tex. eſt in c. 1. de præſcriptio. li. 6. Vide Couarru. var. reſol. lib. 1. cap. 17. nu. 7. Adde de iure ciuili in præſcriptione 30. annorum etiam non requiri titulum. l. ſiquis emptionis. §. quod ſiquis. C. de præſcrip. 30. vel 40. annor.

Exceptio SC. Velleiani.

Exceptione SC. Velleiani vtitur mulier, quæ pro alio, etiam filio, interceſſit vel fideiubendo, vel mandando, vel conſtituendo, vel rem ſuam oppignorando, vel alterius obligationem in ſe recipiendo [g]; idq́; fragilitati eius tributum eſt, quæ multis huiuſmodi caſibus obiecta eſt [h]. Ac proinde ſi decipiendi animo, vel cum ſciret ſe non teneri mulier, pro aliquo interceſſerit, ceſſat hæc exceptio [i]. Idem eſt, ſi in iudicio huic exceptioni renunciauerit [k].

g *l. 1. & paßim. ff. & C. ad SC. Velleian.*

h *l. 2. ff. d. tit.*

i *l. ſi decipiendi. 30. ff. d. tit.*

k *l. fi. §. fi. ff. eod Adde Anton. Gemez. var. reſol. tom. 2. cap. 13. Reliquas exceptiones vide in gloſſa ad d. l. 1. in fi. & ad l. fi. C. eod. Coniunge l. antiquæ. 23. §. fi. d. tit. vbi ex Iuſtiniani conſtitutione non alitèr opus habet hac exceptione, niſi in inſtrumento publico à tribus teſtibus conſignato interceſſerit, aliàs ipſo iure tuta eſt. Similitèr ſi interceßit pro marito ſuo, ipſo iure tuta eſt, niſi probetur aliquid verſum in mulieris vtilitatem.*

Exceptio SC. Macedoniani.

Exceptione SC. Macedoniani iuuatur filiusfamilias, qui pecuniam mutuò accepit: Nam ex SC. Macedoniano nec ipſe filius nec pater eius tenetur eam reddere [m]. Quod ideò proſpectum eſt, quòd ſæpè filiifamilias onerati ære alieno, vitæ parentum inſidiabantur [n]. Quæ tamen exceptio ceſſat, ſi voluntate patris contraxit, vel ſaltem eo ſciente, & non contra dicente vel poſteà ratũ habente [o], aut in eam rem accepit, quæ patris onerib. incumbebat [p], vel in cauſam ſtudiorum [q]; aut creditor iuſto errore ductus ipſi tanquàm patrifamilias pecuniam numerauit [r], aut ſi ipſe filius poſtea ſui iuris factus debitum agnouit [s].

m *l. 1. & paßim. ad SC. Macedo.*

n *§. penult. Inſt. Quod cum eo, qui in alie. poteſt.*

o *l. 2. l. fin. C. ad SC. Macedon. l. ſi tamen. 14. l. ſi filiusfam. abſente. 18. ff. eod. tit.*

p *d. l. 2.*

q *l. 5. C. d. tit.*

r *l. 1. & l. 2. C. eod.*

s *d. l. 2. l. ſed Iulianus. 9. ff. eod.*

Exce-

Exceptio rei iudicatæ.

DENIQVE exceptio rei iudicatæ illi competit, cum quo ſemel in iudicio actum fuit, & per ſententiam iudicis abſolutus eſt[t]: ſi enim rurſus aduerſus eum inſtituatur iudicium, repellit agentem hac exceptione. Neq; intereſt, in Eccleſiaſtico iudicio, an ſeculari anteà actum fuerit: Cum ſententia in altero iudicio lata, in altero quoque exceptionem rei iudicatæ pariat[u]; dum tamen de eadem re, ex eadem cauſa, & inter eoſdem ſiue ſucceſſores eorum, contentio ſit; alioqui rei iudicatæ exceptio agenti nihil oberit[x].

t toto tit. ff. de except. rei iud. & §. item ſi. Inſt. hoc. tit.

u c. 2. de exceptio. in 6.

x l. cùm quæritur. 12. cum ll. ſeqq. ff. d. tit. de except. rei iud.

Perpetuæ & peremptoriæ exceptiones quando opponi poßint.

HÆ autem perpetuæ & peremptoriæ exceptiones, opponi poſſunt in quauis iudicij parte, modò ante ſententiam[y]: exceptis quibuſdam caſibus, quibus & poſt ſententiam licitè obiiciuntur: qui alibi recenſentur[z].

y l. 2. C. Sentent. reſcindi non poſſe. l. præſcriptionem. 8. C. de exceptio.

z in gloſſa ad l. 1. C. de iuris & fa. ignor.

De replicationibus, duplicationibus &c.

ATQVE hæc quoad exceptiones rei conuenti; quæ nonnunquàm contrariis exceptionibus rurſus ab ipſo actore retunduntur; quæ proprio nomine vocantur replicationes, quaſi per eas replicentur, id eſt, reſoluantur exceptiones rei. Quę ſi rurſus aliis exceptionibus à reo impugnentur, vocantur duplicationes; & contra has ſolent dari triplicationes, rurſus contra triplicationes, quadruplicationes; & ita deinceps[a]. Quæ tamẽ mul-

a l. 2. ff. de except. & tit. Inſt. de replicationibus.

 tipli-

tiplicatio de Iure Canonico non admittitur, saltem quòd ad testes anteà productos attinet, quos tertiò refutare non licet; nè nimium extrahatur iudicium [b].

b c. licet. 49. ext. de testibus vbi quoad alia latè Panor.

DE LITIS CONTESTATIONE.

TITVLVS VII.

Contestatio litis necessaria est ad constituendum iudicium.

LITIS contestatio, basis quodammodo est, constituendi iudicij ordinarij [a]. Neq; enim ea omissa, testes recipi aut ad sententiam definitiuã deueniri potest, adeoq; corruit processus iudicij [b].

Intellige autem quò ad causæ decisionem: Contumacia interim puniri ipsius rei citati, vti latius s. tit. de dolo & contumacia.

a l. amplius. 15. ff. rem rat. hab. In iudicio extraordinario litis contestatio non exigitur, sicut diximus §. iudicium verò. s. de iudic.
b toto tit. Vt lite non contest. c. dudum. 54. § licet. ext. de electio.

Litis contestatio quando inducatur.

FIT autem litis contestatio per petitionem in iure, id est, in iudicio propositam & responsionem subsecutam animo confligendi [c]. Vnde per nudã narrationem facti & responsionẽ, litis contestatio non inducitur [d]; & ne quidẽ, si peremptoria exceptio cõtra intentionẽ actoris obiecta fuerit à reo [e].

c d. §. licet. & c. vnico. ext. h. tit. l. 1. C. eod. adde Hostiens. in sum. h. tit. nu. 1. & 2.
d iam dd. iurib.
e c. 2. h. tit. in 6. de peremptoria except. vid. s. tit. prox. §. perpetuæ.

Peremptoria exceptio, an impediat litis contestationem.

SED an saltem peremptoria exceptio impediet litis contestationẽ? Minimè. Nam nihilominus eâ non obstante, lis cõtestanda erit, præterquàm si sit exceptio litis finitæ, puta, rei iudicatæ, transactionis, iurisiurandi; quę ante litis contestationem cognoscenda est [f].

f c. 1. eod. tit. in 6. adde ibid. Dd. latius.

Casus,

Casus, quibus ante litis contestationem receptio testium admittitur.

SED quod dictum est, omissâ contestatione litis, testes non posse recipi perpetuum non est. Si enim inter moras contestandæ litis periculum sit, nè testes, quibus causa probari potest, moriantur, aut diu absfuturi sint; possunt testes, vbi ciuilitèr agitur, interim audiri & recipi, siue reus sit contumax, siue absens absq; malitia, vt conueniri non possit; dummodo testibus eo modo receptis, actor intra annum, si potest, agat, aut saltem receptionem huiusmodi testium reo denunciet: Alitèr enim attestationes receptæ nullius momenti sunt [g]. Quâ ratione & actor memoriæ conseruandæ causa eius, quod sibi sub conditione debetur, testes audiri rectè desiderat: ne fortè pendente conditione testes rebus humanis eximantur [h]. At verò reus cùm non sit in eius potestate, quando conueniatur [i]; iustè semper desiderat testes suos produci & audiri, denũciatione factâ aduersario [k].

g *c. fi. in prin. ext. Vt lite non contest.*

h *l. in lege Aquilia. 40. ff. ad leg. aquil. l. quidam. 32. §. 1. ff. de furtis. adde auth. sed etsi. C. de testib.*

i *l. purè. 5. §. fi. ff. de doli mali excep.*

k *c. significauit. 41. ext. de testib. & attestationib. l. fi. C. de vsuris pupillo. l. 3. §. duæ. ff. de Carb. edict.*

Lite pendente nihil innouandum.

ET quamuis per litis contestationem propriè iudicium constituatur, vt iam antè meminimus: ad perpetuandam tamen iurisdictionem iudicis delegati (eo scilicet casu, quo aliâs morte delegantis expiraret eius iurisdictio) & ad impediendum, nequid in causa innouetur; sufficit vel sola citatio, quæ in notitiam rei deuenit aut per eum facta est, ne veniret [l].

l *c. gratum. 20. ext. de off. & potest. iud. deleg. iuncta l. & quia 6. ff. de iurisdict. Clement. 2. Vt lite pend. adde & tit. C. Vt lite pend.*

DE

DE IVRAMENTO CALVMNIÆ.

TITVLVS VII.

Iuramentum calumniæ quando & à quibus præstandum.

LITE contestatâ, aut etiam non contestatâ, iis, scilicet, casibus quib. contestatio litis non reqritur, quos suprà recensuimus[a]; deuenitur ad iuramentum calumniæ, non solum ab actore & reo, sed & ab eorum procuratoribus præstandum[b].

a in §. iudicium verò. Tit. de iudic.

b l. 2. C. hoc. tit. & c. penult. ext. eod. c. 2. §. 1. eod. in 6. Imo & ab ipsis aduocatis. d. l. 2. & l. 12. C. de iudiciis: Sed hoc de aduocatis hodie fortassè non amplius vsu frequentatur.

Quæ contineantur iuramento calumniæ.

QVOD hac forma præstatur ab actore; vt iuret se non animo calumniandi litem intendere, sed quod existimet se bonam causam habere. A reo verò; quòd putet se iustè resistere, opinione iuris sui[c]. Ab vtroque; quod nihil penitus patrocinij gratia, iudicibus aut alteri cuicunque, in causa vel dederit vel promiserit, vel etiam daturus sit per se siue per alium; præterquàm aduocatis honoraria, cæterisq; quibus à iure dari permittitur[d]. Item quod neuter exiget vllam probationem, quã non existimauerit necessariam[e].

c d. l. 2. in princ.

d auth. principales. C. eod. iuncta l. plebescito 18 ff. de offic. præsid. l. solet 6. in fi. ff. de offic. pconsul. c. statutũ 11. §. insuper de rescriptis lib. 6. l. cum Clericis 25. auth. sed hodie & authe. generaliter. C. de Epis. & Cler. Quibus locis exprimuntur illi, quibus & quid dari permittitur.

e auth. in isto. C. eod.

Etiam per procuratorem iuramentum calumniæ præstari posse.

NEQVE interest; actor vel reus per se an per pro-

procuratorem hoc iuramentum præstet, dummodo id specialiter procuratori demãdatum sit[f]. Proinde hic procurator & in animam domini, & in suam hoc iuramentum calumniæ præstabit[g].

Calumniæ iuramentum & de veritate dicenda in appellationis causa & in quauis iudicij parte præstari.

ADDE & iuramentum calumniæ in causa appellationis repeti debere[h]: imò & in quauis iudicij parte præstari posse[i]. Quod & obseruandum est in iuramento de veritate dicenda[k]: Iuramentum verò malitiæ potest iudex exigere, à partibus, quoties expedire viderit; etiamsi anteà de calumnia vel veritate iuratum sit[l].

Calumniæ iuramentum tacitè omitti posse.

ET licèt consuetudo siue conuentio nõ valeat, nè iuramentum calumniæ præstetur[m]: attamen obtinuit, vt iuramentum calumniæ tacitè in tota causa omitti possit; neque ob id processus iudiciarius infirmetur[n].

Pœna recusantium iuramentum calumniæ.

POENA detrectantis iuramentum calumniæ; si actor est, ab instituta actione cadit: sin reus, pro confesso habetur[o].

f c.fi.eod.in 6.
g Io. Andreæ in additio. ad c. 3.ext.h.tit. Adde And.Gail lib.1. obs.89.et probat tex.in c.2.de testib.lib.6.
h c.2.in prin.eod.in 6.
i c.1.c.2 in fi eod.in 6.
k d.c.1.& c.2.
l iuxta tex.in d.c.2. §.fi. vt in c.4.ext.de exceptio.in c.penult. ext.de testib. & attestationib. in l.fi.C.de fide instru.
m c.ceterùm.5.ext. eod & d.l.2 §.sed quia C.eo.
n c.1.§.1.eod.in 6.
o c.fi.§ 1 ext.eod.& d. l.2.§ quod si actor. & vtrobique Dd. consule & d.auth.principales. Vide quæ de hac materia habet And. Gail lib.1.obs. 83. cum obser. seqq.

DE PROBATIONIBVS, ET DE POSITIONIBVS.

TITVLVS VIII.

HINC ad probationes decurritur: quibus rei in controuersiam deductæ fides adstruitur [a]. Variæque inducuntur probationes; aut per testes; aut per instrumenta, aut per iusiurandum; aut per præsumptiones; aut per ocularem inspectionem; aut per famam publicam concurrentibus aliis indiciis [b].

a *l. duo sunt Titij. ff. de testam. tut. c. penult. 30. q. 5.*

b *l. 3. §. eiusdem. ff. de testib. c. cum causam, 13. ext. de probatio.*

Positiones in subsidium probationis introductæ sunt.

SED quia confessio aduersarij in iudicio facta, agentem onere probationis releuat (siquidem confessi in iure pro iudicatis habentur [c]) idcircò vsu forensi receptum est ad faciliorem expeditionem litium, vt positiones ab actore præmittantur, quibus nuda facti narratio articulatìm proponitur ad eliciendam veritatem ex reo [d]. Siquidem tenetur reus vel procurator ipsius, interrogatus iussusq; à iudice iis respondere: alioqui si absque rationabili causa recusauerit, aut noluerit, seu contumacitèr se absentauerit; pro confesso habetur, quo ad illos articulos, de quibus interrogatus fuit [e]. Vsque adeò, licet positiones sint facti negatiui, quod probari alitèr non potest, quàm per con-

c *l. vnica. C. de confess. l. post rem. 56. ff. de re iud.*

d *c. sæpe. §. & quia positiones. de verb. sig. in Clem. vide ibid. gloss.*

e *c. 2. de confess. lib. 6.*

confeſſionem aduerſarij; idq́; ſi ſuaſerit æquitas iudici[f].

Poſitiones non admiſſæ probandæ ſunt.

QVAS verò poſitiones reus inficiatur, aut ſaltem non admittit: illæ in modum articulorum ab actore comprobandæ ſunt, vel teſtibus, vel inſtrumentis, vel alio genere probationis; ſicut initio huius Tituli monuimus[g].

Reus, an ad editionem inſtrumentorum teneatur.

CÆTERVM addubitari poſſet, an ſicut reus poſitionibus actoris reſpondere cogitur; ita quoque ad editionem inſtrumentorum vel teſtium, quibus inſtruatur actor, conſtringi poſſit? Et magis eſt non poſſe[h]. Cum nimis graue eſſet reo, arma quibus oppugnaretur, à ſe adminiſtrari actori[i]. Niſi inſtrumenta eſſent actori propria, aut vtriq; tam actori quam reo communia. Nam his caſibus reus ad exhibendum & ad communicandum inſtrumenta cogendus eſt[k]. Sed ad probationum genera iam deſcendamus.

f tex. eſt in c. 1. eod. de confeſſ. in 6.

g Vide latius de hac materia And. Gail. lib. 1. obſ. 79. & Speculat. de poſitionib.

h c. 1. ext. de probatio. l. 1. l. 4. & l. fi. C. de edendo. & l. nimis graue. 6. C. de teſtib.

i d. l. nimis.

k c. G. perpetuus. 12. ext. de fide inſtru. l. ſi quæ ſunt. 5. ff. famil. ercif. l. procurator. 7. C. de edendo.

DE TESTIBVS ET ATTESTATIONI-BVS.

TITVLVS IX.

De vsu testium: & duos testes in quauis causa vt minimùm requiri.

TESTIVM vsus omnium frequentissimus est, non solùm in ciuilibus, sed & in criminalibus iudiciis[a]: vt tamen ad probandam causam, duo, vt minimùm, testes adhibeantur[b]. Quia licèt quædam causæ sint, quæ plures quàm duos testes desiderant[c]; nulla tamen est, quæ vnius testimonio (quamuis probatissimo) decîdi possit[d].

a *l. 1. in princ. ff. de testib. l. fi. C. de probatio. c. super. 13. c. testimonium. 54. ext. hoc tit.*
b *c. licet. 23. ext. eod.*
c *quæ recensentur à gloss. & ab aliis ad d. c. licet.*
d *d. c. licet. c. veniens 10. c. cum à nobis. 28. ext. eod. c. placuit. 2. q. 4. l. iurisiurandi. 8. C. h. tit.*

Testimonij dictio est edicti prohibitorij.

AD personas testium quod attinet; cum edictum de testibus prohibitorium sit, omnes in testes rectè adhibentur, quibus non est interdictum testimonium[e].

e *l. 1. in fi. ff. eod.*

Qui non possint esse testes.

INTERDICTVM est autem seruis[f], impuberibus[g] (non item puberibus, præterquàm in causâ criminali antè vigesimum annum[h]) furiosis[i], liberis & parentibus pro vel aduersus se inuicem, etiam volentibus[l]; Item de crimine conuictis

f *c. forus 10. §. testes. ext. de verb. sig. l. serui. 7. ff. h. tit. vbi latius.*
g *l. 3. §. lege Iulia. l. inuiti. 19. ff. eod.*
h *l. in testimonium. 20. ff. eod.*
i *§. furiosus. Instit. de inutil. stipul.*
l *l. parentes. 5. C. eod. l. testis. 9. ff. eod.*

aut

aut confessis[m], infamibus[n], domesticis[o], hæreticis aduersus orthodoxum[p]; Item mulieribus[q], in causa testamentariâ[r], & in publico iudicio per accusationem instituto[s]: In reliquis enim causis rectè admittitur in testem mulier[t].

m c. super. 13 ext. eod. iunge omnino c. testimonium. 54. ext. eod.
n l. 3. §. lege Iulia. in fi. ff. eod. & d.c. testimonium.
o l. penult. ff. eod. l. 2. C. eod. c. in literis. 24. ext. eod.
p c. si hæreticus. 2. q. 7.
q d. c. forus.
r §. testes. Instit. de testam.
s d. c. forus. vide ibid. gloss. & alios. iuncto c. mulierem. 33. q. 5.
t c. 3. c. tam literis. 33. ext. eod. c. 2. de iudic. lib. 6. l. ex eo 18 ff. eod. Vide Dec. ad d. c. 3.

In matrimoniali causa admittuntur parentes & consanguinei.

IN matrimoniali tamen causa, vbi de consanguinitate quæstio est, parentes, & his deficientibus, proximiores cognati rectè in testes adsciscuntur: cum hi genealogiam suam magis quàm alij extranei perspectam habeant: adeò quòd non obstet ipsis iuris regula; qua pater in causa filij & filius in causa patris prohibetur esse testis; quæ ad alios casus pertinet[u].

u c. 3. ext. qui matrimo. accus. poss. c. 1. c. 2. 35. q. 6 iuncta d. l. parẽtes. & l. testis. & c. 5. c. licet ex quadam 47. ext. h. tit.

Socij testimonium in causa socij reiicitur, item aduocati & procuratoris: secus eius qui est eiusdem vniuersitatis.

SED & socij testimonium in causâ socij refutatur, siue sit socius eiusdem criminis[x], siue contractus[y]: & multó magis si quis in re propria testis audiri velit[z]. Vnde neque aduocatus, neque procurator in eâ causâ, in quâ patrocinium præstant, testes audiuntur[a], ne quidem in appellationis iudicio[b]. Diuersum est in iis, qui eiusdem Collegij vel Vniuersitatis sunt, qui in causa Collegij vel Vniuersitatis rectè adhibentur testes, si aliud

x l. quoniam. 11. C hoc tit. c. veniens. 10. c personas 20. ext. eod. excipe casum cõiurationis, de quo in c. 11. ext. de testib. cog.
y l. 3. ff. eod. c. si testis. §. in testibus. cum c. seq. 4. q. 3.
z l. nullus. 10. ff. eod. l. omnibus. 10. C. eod.
a l. fi. C. eod. c. insuper. 6. ext. eod.
b c. 3. eod. tit. in 6.

aliud non obsistat[c]: Siquidem quæ Collegij aut Vniuersitatis sunt, singulorum minimè censentur[d].

c d. c. insuper. c. cum nuncius. 12. c. ius. 39. ext. eod. c. tertio loco. 5. ext. de probatio. c. etsi Christus. 26. ext. de iureiur.

d l. in tantum. 6. §. 1. & ibi vide latius Bartol. ff. de rer. diuisio. l. sicut. 7. ff. Quod quisque vniuers. adde & Felin. ad d. c. insuper.

Qualitates testium considerandæ.

IN cæteris quoq;; cùm tota testimonij vis ex persona testis pendeat; examinabit iudex fidem, mores & grauitatem testis; an, scilicet, honestæ & inculpatæ vitæ sit, an verò notatus & reprehensibilis, an locuples vel egenus, vt lucri causa quid facilè admittat; vel ei pro quo testimonium dicit, amicus sit, vel ipsi inimicus aduersus quem testimonium fert: neq; eum audiat, qui aduersus fidem testationis suæ vacillat[e]: nisi fortè testis incontinenti quasi memoria lapsus, errorem suum correxerit; quod in tèste admittitur[f].

e l. 2. & l. 3. ff. eod.

f c. præterea. 7. ext. de testib. cogend.

Testes plures producti si variè inter se testificentur.

IN pluribus testibus ab eodem productis, si quidam diuersum ab aliis testificentur; hi præferendi erunt, licèt imparari numero, qui digniores sunt, quiuè naturæ negotij aptiora & vero proximiora dixerint: Non enim ad multitudinem testium respici oportet, sed ad synceram testimoniorũ fidem, & quibus potius lux veritatis adsistit[g]. Quare idem quoque in testibus ab vtraque parte productis obseruari conuenit[h].

g l. ob carmen. 21. §. si testes. ff. de testib.

h c. in nostra. 32. ext. eod. & quæ vtrobique tradunt Dd.

Testes quot & quoties ab eodem produci possunt.

ET quamuis liberum sit vtriq; tam actori quàm reo, tot, quot voluerit, testes in eâdem causâ ad eundem articulum producere; iudicis tamen officium erit, effrenatam multitudinem testium coërcere, & illum solùm numerum admittere, quem sufficientem putauerit[i]. Idem faciet in dandis dilationibus ad producendos testes, vt post primam dilationem, secũdam & tertiam ex causa tribuat[k], nunquam verò quartam; nisi præstito ab eo, qui hoc postulat, iuramento; quod neq; per se, neque per alium testificata subtraxerit, vel fuerit percũctatus; nec per dolum aut artẽ aliquam, quartam productionem exposcat: sed quia quos desiderat de nouo producere, prius habere nequiuit[l].

i *l. 1. §. 2. ff. eod. & l. cum causam. 37. ext. eod.*

k *c. in causis. 15. & ibi gloss. c. de testib. 29. c. significauerunt. 36. ext. de testib.*

l *c. penult. ext. eod. §. quia verò. Nouel. de testib.*

Post terminum siue cognitionem vel renunciationem testium, nulla amplius testium productio admittitur ad eundem articulum: secus ad diuersum.

IGITVR elapsis dilationibus, quæ ad producẽdos testes datæ sunt, aut postquã vlteriori testium productioni renunciatũ est à partib⁹, aut publicata siue alitèr cognita sint testium dicta; non licebit ad eundẽ articulum, vel alium ipsi directò contrariũ; eosdẽ vel alios testes producere tam in priori iudicio, quã in iudicio apppellationis, ꝓpter timorẽ subornationis[m]. Aliud verò est in nouo articulo, qui ad probandum in eadem causa sumitur, cui hæc renũciatio siue cognitio nihil officit.[n]. Siquis enim V. G. conuentus ex causa mutui, dicat se soluisse, testibusq; productis probare conatus est;

m *c. 2. eod. in Clementi. c. de testibus. 29. in fin. ext. eod. auth. at qui semel. C. de probatio. §. quia verò. Nouel. de testib. Adde And. Gail li. 1. obs. 105.*

n *c. fraternitatis. 15. ext. eod. l. per hanc. C. de temp. appell.*

est; potest nihilominus in eâdem vel appellationis instantia, exceptionem pacti de non petendo, vel iurisiurandi obiicere, eamq; iisdem vel aliis testibus confirmare, non obstante publicatione vel cognitione priorum testium [o].

Testis obscurior repeti potest.

QVOD si iudici obscurior videbitur depositio testis; non prohibetur eundem testem ad examen iterum reuocare [p]. Generalitèr enim receptum est, vt possit iudex, vbi æquitas eum mouerit antè definitiuam sententiam interrogare, donec veritatem rei exploratam habeat [q].

De iuramento testium, & citatione partis ad audiendum.

CÆTERVM vt fides testis integrè constet, necesse est, antequàm audiatur, conceptis verbis religione iurisiurandi se obstringat: Nullius e-
" nim testimonio, *ait disertè Honorius*, quantumcun-
" que religiosus existat, nisi iuratus deposuerit, in
" alterius præiudicium debet credi [r]; nisi fortè ab aduersa parte, cuius interest, remissum fuerit iuramentum [s]. Quin & ad audiendum testem, aduersam partem citari oportet [t].

o c. cum causa. 42. ext. eod. c. cum Iohannes. ext. de fid. inst.

p c. cum clamor. 53. ext. eod.

q l. vbicunq. 22. ff. de interrog. actio. c. iudicantem. 30. q. 5.

r c. nuper 51. ext. eod. confirmat l. iurisiurandi. 8. C. eod.

s c. tuis. 39. ext. eod.

t c. 2. ext eod. l. si quando. 15. & auth. sed & si. C. eod. *Quod intelligendum est, quoad audiendum testem iurantem, non quoad depositionē testis, vt in gloss. ibid.*

Testes vtroque iure quando cogantur.

IN cogendis testibus hoc discriminis est inter ius Ciuile & Canonicum: quod de iure Ciuili omnes ad dicendum testimonium compelli possint.

ſint[u], paucis exceptis[x]. De iure verò Canonico, moneri prius & induci debent; & demùm, ſi odio, gratiâ, vel timore impediantur & inopia probationis dictet; diſtrictione Eccleſiaſtica conſtringi[y].

Ad quos teſtes mittatur pro teſtimonio.

PARCITVR tamen valetudinariis, ſenibus, debilitate vel paupertate depreſſis[z], mulieribus[a], & qui ſine dedecore in publico comparere non poſſunt[b]; item egregiis perſonis: His etenim ad domum eorum mittitur, recipiendi teſtimonij cauſa[c]. In extraneis teſtibus, qui iuriſdictioni iudicis ſubiecti non ſunt; committitur examinatio teſtium iudici eiuſdem loci; deſtinatis eò partibus vel procuratoribus earum[d].

u *d. l. ſi quando. l. 1. §. fin.*
x *de quibus in l. 4. l. 5. l. 8. l. 19. ff. eod. Sed hoc iure videntur, ſecundùm §. ſeq. ꝟ. eod. & quæ ibi annotauimus.*
y *c. 1. c. 2. & paßim ext. de teſtib. cog.*
z *c. ſi qui. 8. ext. hoc tit.*
a *c. 2. de iudic. lib. 6.*
b *per l. in eadem. 10. in fi. ff. Ex quib. cauſ. maior.*
c *l. ad perſonas. 15. ff. De iureiur. Quo numero & Doctores intelliguntur. l. 6. C. de profeſſ. & med. Quare ita exaudiendus eſt tex. in l. inuiti. 8. ff. de teſtibus vel illi derogatum eſt per ius Canonicum, ne ob defectum probationis alteri iniuria fiat.*
d *l. iudices. 17. C. de fide inſtru. Quod an in criminalibus cauſis obtineat, vide auth. apud eloquentiſsimum. & ibi Dd. C. eod. de fid. inſtru.*

DE FIDE INSTRVMENTORVM.

TITVLVS X.

De notione, & vi inſtrumentorum.

INSTRVMEMTORVM nomine etſi teſtes, aliaq; quibus cauſa inſtrui poteſt, contineantur[a]; Vſitatius tamen, & hoc quidem loco intelliguntur ſcripturæ, quæ ad probationem rei cuiuſque adhibentur[b]. Quibus in exercendis litibus eadem, quæ teſtibus fides tribuitur[c].

a *l. 1. ff. h. tit. c. peruenit. 4. ext. de teſtib. cog.*
b *ita enim ſub hoc tit. ext. & paſsī. in ff. et C.*
c *l. in exercendis. 15. C. h. tit. c. cum Ioannes. 10 verſ. porrò. ext. eod. c. forus. 10. §. cauſa. ext. de verb. ſig.*

Instrumentorum duplex genus.

SVNT autem instrumenta duplicis generis: Alia enim publica sunt, alia priuata [d]. Publicum instrumentum est, quod per publicam manum, id est, per tabellionem ritè confectum est [e]. De cuius fide addubitare non oportet [f]. Neq; interest, hoc instrumentum originale sit siue eius exemplar, hoc est, ex originali ipso desumptum, dummodò iussu iudicis [g]. Similitèr & illud, quod ex notis tabellionis præmortui, ab alio auctoritate iudicis in publicam formam redactum est, plenam fidem meretur [h].

d Nouel. de instru. caut. l. scripturas. 1. C. Qui potior. in pig.
e c. 2. ext. h. tit. i verb. nisi per manum pub. iuncto §. sed et si. cum § seq. d. Nou. de instru. caut.
f d. c. 2. & d. §. sed etsi. cum §. seq. c. ad audientiam. 13. circa fi. ext. de præscriptio.
g c. fi. ext. hoc tit. iuncta l. 2. ff. eod. auth. siquis in aliquo. C. de edendo. c. 1. ext. h. tit.
h c. penult. ext. eod.

Instrumentum publicum quomodo probetur.

SI de instrumento, an publicá manu confectum sit, dubitatio inciderit; recurrendum erit ad ipsum tabellionem, vel ad testes inscriptos instrumento, vel ad comparationem literarum [i].

i §. si verò moriantur. cum §. seq. d. Nou. de instru.

Quid sit instrumentum priuatum, & quanta eius fides.

PRIVATVM instrumentum est; quod à priuato homine, nulla auctoritate publica, conscriptum est; quod quandoq; appellatur chirographum [k], cautio [l], epistola [m]; nonnunquam rationes [n]. Quod certè contra non inficiantem rectè probat [o]: contra negantem verò minimè: nisi testibus legitimè suffultum sit, iisq; superstitibus & testi-

k l. comparationes. 19. C. h. tit. l. si chirographum. 24. ff. de probatio. l. pecuniæ. 14. ff. de solutio.
l l. cùm de indebito. 25. §. fi. ff. de probatio.
m l. Publia. 26. §. Titius. ff. depos.
n l. rationes. 6. C. de probatio. 13. C. de non num. pecu. §. si tamen quisquam. cum §. hæc dicimus. Nou.
o d. §. Tit. l. generalit. de instru. caut.

testificantibus; aut habeat authenticum sigillum, quo eius fides adstruatur[p]. Si autem testes non supersint, aut sigillum authenticum non habeat; comparatione literarum, vel delatione iuramenti, res explicanda erit[q].

Instrumentum contrario instrumento, aut testibus refelli potest.

RECEPTVM tamen est; vt instrumentum licèt publicum, contrariis testibus vel instrumentis refelli possit[r]. Interim enim instrumento statur, donec contrarium probetur[s]. Quin & instrumenta à se inuicem dissidentia ab vnâ eademq; parte producta mutuò sibi fidem derogant, & neutrum ratum est[t].

De cautione sine causâ emissa.

PORRO in cautione illud animaduertendum est; vt si indeterminatè, id est, nulla adiecta causa (veluti ex mutuo, ex vendito, ex depositio, vel simili) emissa fuerit à debitore; nullam vim habeat ad persequendum debitum. sin causa adiecta fuerit; confessioni interim stetur, donec probauerit debitor se indebitè id quod cautione continetur, promisisse[u].

p c. 2. ext. h. tit §. si quis igitur. d. Nou. de instru. caut. adde ibid. Dd.

q de qua vide §. sed et si qs. cũ §. seq. d. No. l. cõparationes. 19. cũ auth. 2. seqq. C. hoc tit.

r c. cum Iohannes. 10. ext hoc tit. l. optimam. 14. C. de contrah. & com. stip. & vtrobique vide Dd. quot testibus opus sit ad refellendũ testimonium.

s l. cum precibus. 18. C. de probatio.

t l. scripturæ. 14. C. hoc tit. c. imputari. 13. ext. eod.

u c. si cautio. 14. ext. h. tit. l. cum de indebito. §. fi. ff. de probatio.

DE IVREIV-RANDO.

TITVLVS XI.

Iusiurandum probationis species est; & quid sit.

QVIA per iusiurandum nonnunquàm rei dubiæ fides inducitur; idcircò inter probationum species non immeritò numeratur[a]. Est autem iusiurandum Ciceroni, affirmatio religiosa[b]: Et quidem elegantèr, si sub affirmatione & negationem complectamur, saltem indirectè: qui enim negat esse, indirectè quoque affirmat, ita esse, quod negat[c].

a probat latius Decius ext. de probatio. ad rubr. nu. 11. circa med.
b lib. 3. officior.
c vide Nauar. in Manuali cap. 12. nu. 1. vbi iuramenti definitionẽ pluribus verbis tradit & explicat.

Iusiurandum duplex.

IVSIVRANDVM duplex à Doctoribus, doctrinæ causa, constituitur: Aliud enim promissorium est, aliud assertorium[d]. Promissorium dicitur, quod contractui vel alteri actui adiicitur confirmandi siue non retractandi eius causâ[e]. Assertorium, quo rei præsentis vel præteritæ veritas, asseritur: quale præstant testes in dicendo testimonio[f]: item pars, ex delatione aduersarij vel iudicis ad decidendam litem[g]. Quod posterius decisorium vulgò appellatur: atq; hoc ad præsens argumentum pertinet.

d de quib. latius apud Hostiens. in sum. huius tituli. nu. 3. & Sarmient. select. interpret. lib. 1 cap. 3.
e vt in c. cum contingat. ext. de iureiur. in c. quamuis. de pact. in 6. l. vt iurisiurandi. 7. ff. de oper. libert.
f c. nuper. ext. de testib.
g l. 1. & passim. ff. & C. hoc tit.

Decisorij iuramenti species tres.

DECISORII iuramenti tres species sunt; volunta-

luntarium, iudiciale & neceſſarium [h]. Voluntarium iuramentum eſt, quod ex conuentione per modum tranſactionis extra iudicium pars parti defert: dictum voluntarium quòd ſponte deferatur, & ſuſcipiatur ab altero [i], paritq; exceptionem reo, ſi is iurauerit [k]; ſin actor, actionem in factum [l], aut actionem ex ipſo contractu, vbi de contractu iurauit actor [m]. Iudiciale iuramentum eſt, quod in iudicio à parte parti defertur, ſed approbante iudice [n]: quod recuſari ab eo, cui delatum eſt, non poteſt, licèt iuſtè ipſe alteri parti referat, vt ea potius iuret [o]. Etenim manifeſtæ turpitudinis eſt & confeſſionis, nolle nec iurare, nec iuſiurandum referre [p]: niſi iuſta cauſa eſſet recuſandi iuramenti; veluti, ſi petatur iurari de facto alieno, cuius probabilis ignorantia eſt [q]. Iuramentum neceſſarium eſt, quod in cauſa dubia à iudice defertur reo vel actori ob inopiam plenæ probationis [r]: ideò neceſſarium dictum, quod neceſſario à iudice deferendum ſit [s], & ab eo cui delatum eſt, ſubeundum; niſi & hîc ſubſit iuſta recuſationis cauſa [t]. Sane, *inquit Gregorius IX.* ſi actor omninò in probatione defecerit, reus debet (etſi nihil pręſtiterit) obtinere: Præſumptione verò faciente pro illo, reo deferri poteſt ad oſtendendam ſuam innocentiam iuramentum; niſi iudex (inſpectis perſonarum & cauſæ circumſtantiis) illud actori videat deferendum [u].

h *ſicut patet ex Rubr. huius tit. in ff.*
i *d. l. 1. l. 2. l. 3. l. iuſiurandum. 17. ff. h. tit.*
k *§. exceptio iuriſiurandi. ſ. de exceptio.*
l *l. actori. 8. C. de reb. cred.*
m *l. ſi duo. 13. §. ſi quis iurauerit. ff. h. tit.*
n *l. penult. §. ſed iuramento. C. de reb. cred. iuncta l. delata. 9. C. eod. tit.*
o *c. fi. ext. h. tit. l. 3. §.* “ *quacunque. cum* “ *§. ſeq. ff. h. tit. § ſi tamen quiſquam* “ *& §. hæc dicimus. Nou. de inſtru. caut.*
p *tex eſt in l. manifeſtæ. 38 ff. h. tit.*
q *l. Marcellus. 11. §. 1. ff. Rerum amotar. & d. l. penult. & d. c. fi. in prin. An verò deficiente actore omninò in probatione, hoc iura-* “ *mentum deferri* “ *poßit, vide gloſſ. & Bart. ad l. in* “ *bonæ fidei. C. de* “ *reb. cred. Panor. ad d. c. fi. nu. 6.*
“ r *l. admonēdi. 31.* “ *ff. eod. l. in bonæ* “ *fidei. 3. C. de reb. cred.*

s *d. l. in bonæ fidei.* t *c. fin. in princ. ext. hoc tit. & l. penult. §. ſed iuramento. C. de reb. cred.* u *tex. eſt in d. c. fi. §. ſanè.*

Necessarium iuramentum in quo distet ab aliis.

ILLVD singulare est, in hoc iuramento necessario; quòd sententia ex eo lata, propter instrumenta de nouo reperta, retractari possit, & causa ex integro agi[x]: Secus in aliis iuramentis; quia hæc transactionis & solutionis speciem continẽt[y]: præterquàm si legatum aut fideicommissum sibi deberi à legatario iuratum sit, quod tamen posteà falsum producto testamento demonstratur: Idq; ob fauorem vltimæ voluntatis[z], cui aliter præiudicari non potest, quàm inspectis cognitisq; verbis testamenti[a].

x *d. l. admonendi.*

y *d. l. admonendi. iuncta l. 1. l. 2. & l. iusiurandum. 27. ff. h. tit.*

z *l. fi. C. d. tit.*

a *l. de his. 6. ff. de transact.*

Iusiurandum peieraturo non deferendum.

DEFERENTEM vel referentem iuramentum meminisse oportet, quod grauitèr monet D. Augustinus: Ille, *inquiens*, qui hominem prouocat ad iurationem, & scit eum falsum esse iuraturum; vincit homicidam; quia homicida corpus occisurus est, ille animam; imò duas animas, & eius quem iurare prouocauit & suam. Scis verum esse quod dicis, & falsum esse quod ille dicit; iurare compellis? Ecce iurat, ecce peierat, ecce perit. Tu quid inuenisti? imò & tu perîsti, qui de illius morte te satiare voluisti[b].

b *tex. est in c. ille qui hominem. 22. q. 5.*

DE

DE PRÆSVMPTIONIBVS, INSPECTIONE OCVLORVM ET DE FAMA.

TITVLVS XII.

SED & ex præsumptionibus interdum probationes deducuntur: quæ nihil aliud sunt, quàm coniecturæ ad astruendam rei dubiæ fidem. Quas quandoq; ius, quandoq; iudex ex personarum & rerum circumstantiis elicit. Vt hinc natum sit duplex genus præsumptionum apud Doctores; quòd quædam iuris sint; quædam hominis, siue rectiùs, iudicis [a].

a patet ex iis quæ sequuntur.

Præsumptionum iuris duplex genus.

QVÆ iuris sunt, rursus duplex genus constituunt: aut enim sunt præsumptiones iuris & de iure (vt loquuntur Doctores nostri,) aut præsumptiones iuris tantùm: illę probationem contrariã non admittunt; veluti est præsumptio matrimonij, quæ oritur ex concubitu sponsi cum sponsa [b]: aliæque nonnullæ [c].

b c.is qui fidem.30.ext. de sponsalib.
c quæ extant in l. fi.§. fi.C.ad SC.Macedo in l.antiquæ.23 in princ. C. ad SC. Velleian. et in l.fi. circà prin.C.arbitr.tut.

Præsumptio iuris tantùm, contrariis probationibus refellitur.

QVÆ verò sunt præsumptiones iuris tantùm; fidem quidem faciunt, sed contraria probatione refelli possunt; sicut est præsumptio solutionis, quæ ex cancellato chirographo oritur [d]: item, quâ præsumimus patrem ante filium puberem discef-

d l.si chirographum. 24.ff. de probatio.

discessisse, vbi vterq; vno casu extinctus est[e]: item, quâ credimus filium domi ex vxore natum, ex marito eius conceptum fuisse[f]; & Prælatum Ecclesiæ, illa quæ habet, prospectu Ecclesiæ, adquisiuisse g. Hæ enim, & id genus aliæ præsumptiones iuris, contrariis probationibus eliduntur & subuertuntur[h].

e *l. qui duos. 10. §. cum in bello. & §. fi. ff. de reb. dub.*
f *l. filium. 6. ff. de hu qui sunt sui vel al. iur.*
g *de quo latius in c. requisisti. 15. iuncto. c. ga nos. ext. de testam.*
h *vt dictu & similib. iuribus sub tit. ext. de præsumptio. & tit. ff. de probatio. & præsumptio.*

De præsumptionibus hominis.

QVOAD præsumptiones hominis; illæ nullo iure consignatæ sunt, sed iudicis cognitioni & arbitrio relinquũtur, propter personarum & rerum varietates quæ quotidiè incidunt[i], adeò quòd ex his iudex quandoque ad definitiuam sententiam progrediatur[k], sicut docet illustre exemplum Salomonis de duabus mulieribus de eodem partu contendentibus[l].

i *l. non omnes. 5. §. à barbaris. ff. de re milit. adde l. 3. §. eiusdẽ. ff. de testib.*
k *l. fi. in verb. vel indiciis. C. de probatio.*
l *c. 2. ext. de præsumptio. extat historia. 3. Reg. 3. cap.*

De oculari inspectione.

SED & oculari inspectione nonnunquàm controuersia dirimitur; veluti matronarum in exploranda muliere, virgo sit[m], vel vterum gestet; necnè[n]: & in agrorum finibus discernendis agrimensor oculis suis & admensione, litem adiudicatione iudicis remouet[o].

m *c. causam. 14. c. proposuisti. 4. ext. de probatio.*
n *l. 1. ff. de ventre inspic.*
o *c. quia iudicante. 9. ext. de præscriptio. l. 3. C. fin. regund. l. si irruptione. §. fi. ff. eod. tit. fin. regund.*

De famâ an probet.

SOLET etiam fama momentum adferre rei probandæ, sed coniuncta cum aliis adminiculis[p]. Alioqui per se fama non sufficit ad condemnandum: cum vnius dictum, teste Innocentio, facilè mul-

p *c. præterea. 27. ext. de testib. c. quia. 10. cũ c. seq. ext. de præsump.*

multitudo sequatur[q]. Infamato tamen vbi aliis argumentis conuinci non potest, purgatio criminis indicenda est[r].

Iudicis officium in cognoscendo & iudicando.

ATQVE hæc de probationum generibus, in quibus recipiendis, disquirendis & indagandis, meminisse debet iudex illud Eleutherij Papæ: Iudicantem, *inquit*, oportet cuncta rimari, & ordinem rerum plenâ inquisitione discutere, interrogandi, respondendi, obiiciendiq; præbita patientiâ ab eo, vt ibi actio ambarum partium illuminata sit plenitèr: nec litigantibus iudex prius velit sua sententia obuiare, nisi quando ipsi iam peractis omnibus nihil habeăt in quæstione quod proponant; & tamdiu actio ventiletur, quousque ad rei veritatem perueniatur: frequentèr interrogare oportet, nè aliquid prætermissum fortè remaneat, quod annecti conueniat[s].

q in c. cùm in iuuentute. 12. ext. de purg. canon.

r de quo ĩ. de purgatio. cano.

s tex. est. in c. fi. 30. q. 5. coniunge & l. iudices. 9. et auth. iubemus C. de iudic.

DE SENTENTIA ET RE IVDICATA.

TITVLVS XIII.

Quid sententia, quid res iudicata.

SENTENTIAM vocamus pronunciationem iudicis; rem iudicatam, ipsam causam quæ finem controuersiæ pronunciatione iudicis accepit; quod vel absolutione vel condemnatione fit[a]. Idque si loquamur de sententia defi-

a l. 1. ff. de re iud. Quãuis vulgò rem iudicatam appellemus sententiam, à qua appellatum nõ est: hinc sententia in rem iudicatam transiit. c. penult. in Clement. h. tit.

definitiua, quæ propriè ſententiæ appellatione venit[b]. Nihilominus receptum eſt, vt & quæuis interlocutio iudicis, ſententia nominetur; veluti, ſi iudex interloquendo concedat vel deneget parti petenti dilationem, aut teſtium productionem[c]; ſiue alitèr inter principium & finem cauſæ de re incidente pronuntiet[d]: Vnde & hæc ſententia, interlocutoria appellatur.

b l. quod iußit. 14 ff. d. tit. c. vt debitus. 59. ext. de appell.

c l. à procedente. 4. C. de dilatio. c ſignificauerunt. 36. ext. de teſtib.

d d. c. vt debitus. cùm c. ſeq. l. 2. ff. de appell. recip.

Diſcrimen inter ſententiam interlocutoriam, & definitiuam.

INTER vtramq; ſententiam hoc diſcriminis eſt; quod interlocutoria quandocunq antè ſententiam reuocari poſſit ab eodem iudice, licèt ab eâ appellatũ non ſit[e]: Secus eſt in ſententiâ definitiua, quæ retractari aut corrigi non poteſt ab eodem iudice[f]. Iudex, *inquit Vlpianus*, poſteaquam ſemel dixit ſententiam, iudex eſſe deſinit. Et hoc iure vtimur, vt iudex, qui ſemel vel pluris vel minoris condemnauit, amplius corrigere ſententiam ſuam non poſſit: ſemel enim, malè ſeu benè functus eſt officio[g]. Item interlocutoriam ſententiam ſcribi & ſcriptò recitari neceſsè non eſt[h]. At contra eſt in definitiua ſententia[i].

e d. l. quod iußit. & c. cum ceſſante. 60. ext. de appellatio.

f l. Paulus. 42. l. iudex. 55. ff. de re iud. l. diui fratres. 27. ff. de pœnis. & l. 1. §. fi. ff. de quæſtio.

g tex. eſt in d. l. iudex. iuncta tamen d. l. Paulus. et quæ ibi tradunt Dd.

h neq enim expreßè iure id cautum reperitur: quamuis melius ſit, eam ſcripto comprehẽdi & ferri c. quoniã. ext. de probatio.
i toto tit. C. de ſent. ex breuiculo. coniunge §. iudicium verò extraord. s̃. de iudic.

Sententia contra ius expreſſum lata non valet.

DEBET autem iudicis ſententia iuri eſſe conformis,

formis, ita vt expresso iuri non repugnet; alioqui non subsistit sententia, etiamsi ab ea prouocatum non sit[k]. Ius autem interpretamur, Canones, leges, consuetudines[l].

k c. 1. ext. h. tit. l. si expressim. 19. ff. de appell. l. 2. & l. 5. Cod. Quando prouoc. non est necess. l. 1. §. item cum contra. ff. Quæ sent. sine appell.

l Tit. Instit. in princ. de off. iud. auth. iubemus. C. de iudic. iuncto §. 1. š. de iure cano.

Sententia contra ius litigatoris lata valet: nisi &c.

QVOD si sententia contra ius litigatoris lata fuerit; valet quidem ipso iure sententia; sed per appellationem suspendi[m], vel per restitutionem in integrum, siue alio extraordinario remedio rescindi poterit[n]; nisi corruptus pecunia iudex sententiam tulerit. Nam hac specie sententia nullius momenti est, ita vt ab eâ prouocare non sit necesse[o]. Quamuis & aliis pœnis corruptus iudex coërceatur à iure[p].

m d. l. 2. C. Quando prouoc. non est necess.

n de quib. j. tit. de in integ. rest. & tit. seq.

o l. venales. 7. C. Quādo prouoc. non est necess.

p de quib. in l. 1. & l. fi. C. de pœna iud. qui malè iud. & in §. siquis ex litigatoribus. Nouell. Vt litigantes iurent.

De pœna iudicis per gratiam aut imperitiam malè iudicantis.

SIN iudex gratiâ ductus, alteri rem malè adiudicauerit, præter infamiæ notam, tenetur parti læsæ in æstimationem litis[q]: at imperitia lapsus, in factum actione conuenitur, & in quantum religioni iudicantis visum fuerit, pœnam sustinet[r].

q d. l. fi. potest & contrà sententiam peti restitutio in integrū ex sententia gloss. & Saliceti ibid. adde & Castrens. ad d. l. venales.

r l. si iudex. 6. ff. de var. & extraord. cog. l. si filiusfamilias. 15. ff. de iudic. & Tit. Instit. in princ. de oblig. quæ ex q. delicto.

Pœna iuris Canonici in malè iudicantem.

SED ex constitutione Innocentij IV. in Concil. Lugdunensi alia præterea pœna in iudicem Ec-

clesiasticum statuta est, quam hic libet suis verbis
» adscribere. Cum æterni, *inquit*, tribunal iudicis
» illũ reum non habeat, quẽ iniustè iudex condem-
» nat, *& paucis, interiectis.* Siquis autem iudex Eccle-
» siasticus ordinarius, aut etiam delegatus famæ suę
» prodigus, & proprij persecutor honoris, contra
» conscientiam, & contra iustitiam in grauamen
» partis alterius in iudicio quicquã fecerit per gra-
» tiam vel per sordes, ab executione officij per an-
» num nouerit se suspensum, ad æstimationem litis
» parti quam læserit, nihilominus condemnandus.
» Sciturus, quòd si suspensione durante damnabi-
» litèr ingesserit se diuinis, irregularitatis laqueo
» se inuoluet, secundùm Canonicas sanctiones; à
» quâ non nisi per Summum Pontificem poterit li-
» berari: saluis aliis constitutionibus, quæ iudici-
» bus malè iudicãtibus pœnas ingerunt & infligunt:
» Dignum est enim, vt qui in tot præsumit offen-
» dere, pœna multiplici castigetur[s].

s textus est in c. 1. hoc tit. lib. 6.

De sententia ex falsis testimoniis vel instrumentis lata; & de instrumento postea reperto.

QVOD si iudex secutus falsa testimonia, vel instrumenta sententiam tulerit; etsi summo iure valeat sententia, tamen per in integrum restitutionem rescindi & ex integro causa agi poterit[t]. Prætextu verò instrumenti posteà reperti, sententia non retractatur[u].

t *l. diuus. 33. ff. eod. et toto tit. C. Si ex falsis instru. l. si prætor. 75. ff. de iud. l. qui agnitis. 11. ff. de exceptio. Vide latius* Tit. j. *de in integ. rest.*

u *c. inter. 20. cũ c seq. ext. h. tit. l. 4. C. de re iud. l. Imperatores. 35. & ibi latius. ff. eod.*

De solemnitatibus ferendæ sententiæ.

SED & illud animaduertat iudex, nè absentibus partibus vel etiam alterâ tantùm, sententiam ferat[x] (nisi fortè pars altera abesset per contumaciam: de quo supra egimus[y]) neq; alitèr quàm sedens sententiam ipse ex scripto recitet; alioqui iudicatum non subsistet[z]: exceptis Episcopis & illustribus personis, quibus & per alium sententiam recitare licet[a]. Non infirmabitur tamen sententia, si causa, qua inductus iudex sententiam tulit, inserta non fuerit[b].

x *l. de vnoquoque. 47. ff. de re iud.*

y *Tit. de dolo & contum.*

z *Tit. C. de sentent. ex breuicolo recit.*

a *l. 2. C. de tit. & d. c. fi. Adde & in casibus beneficialibus, matrimonialibus, decimalibus, vsurariis, etiam à stante iudice sententiam recitari posse. §. iudicium verò extraord. s̃. de iudic.*

b *per tex. in sicut. 16. ext. hoc tit. vide ibid. Panor.*

De diuersis sententiis à pluribus simul latis.

CÆTERVM, si à duobus iudicibus, diuersæ de eâdem re sententiæ proferantur, ea præfertur, quæ pro reo facit[c]. Cùm enim sunt partium iura obscura; reo potius fauendum est, quàm actori[d]. Excepta causâ fauorabili; puta, si pro matrimonio, pro dote, pro libertate, vel pro testamento; altera sententia lata fuerit, quæ actori magis proficiet, pro quo lata fuit; non obstante alterâ contraria pro reo[d]. Atque hæc in iudicibus ordinariis. At in delegatis vtriusq; sententia ex arbitrio delegantis pendet, qui alteram prout sibi videbitur, eliget & confirmabit[e]. Arbitrorum verò dissentientium sententiæ, nullius momenti sunt[f]. Quod si impari numero iudices vel arbitri sumpti fuerint; maior pars minori præualet[g].

c *c. fi. ext. hoc tit.*

d *iuxtà iuris regulã in c. cùm sunt. de reg. iur. lib. 6. in l. fauorabiliores. ff. eod. tit.*

d *d. c. fi. l. inter pares. 38. ff. De re iud. l. si pars. 10. ff. de inof. test.*

e *d. c. fi. & l. duo iudices. 28. ff. de re iudic.*

f *d. c. fin. l. diem. §. si plures. ff. de recep. arb.*

g *l. Pomponius. 36. l. duo. 39. ff. de re iud. et d. §. si plures. c. 1. dist. 63.*

DE APPELLATIONIBVS, ET NE PENDENTE APPELLATIONE ALIQVID INNOUETUR.

TITVLVS XIV.

Apellationis vsus.

TAMETSI res iudicata pro veritate habeatur, propter auctoritatem iudicantis[a]: nihilominus vtroq; iure receptum est; vt à sententia appellari, id est, ad superiorem iudicem, corrigendæ eius causa prouocari possit[b]. Imò & eò decursum est; vt etiam à quouis grauamine tam extraiudiciali quàm iudiciali appellare liceat[c].

Duplex genus appellationum.

VT hinc rectè diuidantur appellationes, in extraiudiciales & iudiciales[d]. Extraiudicialis appellatio illa dicitur, quæ extrà iudiciũ interponitur à grauamine illato vel inferendo; veluti, si beneficiũ alteri collatũ sit in præiudicium meum, & idcircò appellem[e]; quod exemplum illati grauaminis est: futuri verò, nè fiat electio, postulatio, vel collatio beneficij[f]; aut nè in possessione mea turber[g]. Iudicialis appellatio de his instituitur, quę in iudiciũ veniunt, vel circà iudicium accidunt; idq́; vel antè vel post definitiuã sententiam[h]. Antè sententiam defi-

a *l. res iudicata. 207. ff. de reg. iur. c. sicut. 16. ext. de sent. & re iud.*

b *sicut videre sub Tit. vtriusque iuris de appellatio.*

c *c. cùm sit. 5. ext. h. tit. c. 3. eod. in Clement. d. c. concertationi. l. 4. C. h. tit.*

d *c. 3. h. tit. in Clem.*

e *c. concertationi. 8. eod. in 6.*

f *c. consideramus. 10. c. cum nobis. 19. c. auditis. 29. ext. de electio.*

g *c. bonæ. 51. ext. de appellatio. & ibid. apud Panor. vide aliquot differẽtias inter extraiudicialẽ & iudicialem appellationẽ. & quod hoc remediũ appellatiõis extraiud. plenius sit, quàm interdicti. Vnde vi.*

h *c. cùm sit. 5. c. super eo. 12. ext. h. tit.*

definitiuam; puta, si quis citetur ad locum non tutum[i]; vel ad diem, constituto breuiori termino[k]; aut si iudex interloquendo reiiciat exceptionem[l]; aut aliud quid parti deneget: Siquidem ab omni onere appellari potest hoc iure Canonico[m]. Quippe appellatio defensionis species est, & in præsidium innocentiæ comparata[n]. Aliter de iure ciuili, quo ante definitiuam sententiam appellatio inhibetur[o]: nisi certis casibus, qui alibi extant[p], & vnâ hac regula comprehendi possunt: Quod vbicunque interlocutoria sententia vim definitiuæ habet, & grauamen eius per appellationem à definitiua resarciri nequit, toties appellari possit etiam de iure ciuili. Quam regulam & ad forum Ecclesiasticum traduxit Cõcilium Tridentinum[q], vt in eo à veteribus Canonibus multùm hodiè discessum videatur.

i c. ex parte. 47. ext. hoc tit. c. 4. ext. Vt lite non contest.
k c. 1. ext. de dilatio.
l c. significante. 34. cũ c. seq. ext. de rescrip.
m d. c. super eo.
n c. cum speciali. 61. §. porrò. ext. h. tit.
o l. ante. 7. C. Quor. appellat. non recip. l. fi. C. de sent. & interloc.
p in l. intrà. 39. ff. de minorib. in l. 2. ff. de appellatio. recip. in l. arbitro 9. ff. Qui satis da. cog. Vide latius apud Hostiens. in sum. huius tit. nu. 5.
q Vide Sess. 24. cap. 20. de reformat. adde & Sess. 13 cap. 1. de reforma.

De iudiciali appellatione post sententiam.

PORRÒ iudicialis appellatio post sententiam definitiuam, ex duplici capite instituitur: vel ab ipsa sententia definitiua, vel ab eius executione. De priori, constituti iuris est; & in maioribus & in leuioribus causis tam criminalibus quàm ciuilibus à definitiua sententia appellari posse[r]. Ab executione tum demùm appellatur; vbi modus executionis exceditur: aliàs nulla datur appellatio ab executione[s].

r l. & in maioribus. 20. l. litigatoribus. 14. C. hoc tit. c. de appellationibus. 11. c. cùm sit. 5. ext. h. tit.

s l. ab executione. 5. C. quorũ appell. non recip. c. quoad consultationem. 15. ext. de sent. & re iudic.

Casus

Casus quibus appellare non licet, à definitiua sententia.

PRIORE tamen capite non continentur damnati ob manifestum crimen[t]; item, confessi & conuicti simul de crimine[u]: & qui ob veram contumaciam absentes, contrariam sententiam tulerunt[x]. His etenim denegatur appellationis remedium; eò quod non ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiæ comparatum sit[y].

t c. cùm sit 5. §. fi. & c. peruenit. 13 ext. h. tit.
u l. 2. C. quor. appell. non recip. adde sing. tex. in l. non tantum. ff. eod. & in l. 1. §. diuus. & §. siquis vltrò. ff. de quæstio.
x l. 1. C. quor. appell. non recip. l. properandum. 11. §. cum autem. C. de iudic. adde casũ in l. 3 4. 5. 6. 8. C. d. tit. quor. appell. non recip. in l. vnica. C. Si de moment. poss. in c. 18. de hæreticis in 6. in l. 1. C. de fal. mo l. vnica. C. de raptu virg. l. 6. C ad l. Iul. de vi publ. l. 16. ff. de appellat.
y c. cum speciali. 61. §. porrò. ext. h. tit.

Alij casus.

ADDE neque appellationi locum esse à sententia S. Principis; cùm hic superiorem non habeat, qui prouocetur[z]; neque à sententia Præfecti Prætorio, aut Senatus Romani; quibus hoc singularitèr tributum est[a]; neque si à partibus renunciatum sit aut conuentum, nè appellaretur[b]; vel à S. Principe causa appellatione remota delegata sit[c]; vel si iam antè bis appellatum sit in eâdem causâ[d]. A sententia arbitrorum etsi nulla appellatio detur[e]; tamen si arbitri iuris sint, hoc est, ex necessitate iuris sumpti; quales sunt, qui de suspecto iudice cognoscunt, aut de reuocatione literarum Apostolicarum; ab horum sententiâ rectè prouocatur[f].

z l. 1 ff. à quib. appell.
a l. vnica. C. de sentent. præfecti prætor. & d. l. 1. §. 1.
b d. l. 1. §. 2.
c d. l. 1. §. fi. c. super. 15. ext. de offic. & pot. iud. deleg.
d l. vnica. C. Ne liceat in vna c. directæ. 39. c. sua. 65. ext. hoc tit. iunge §. meminisj. eod.
e l. 1. C. de arbitris.
f c. ab arbitris. 11. de off. & pot. iud. deleg. in 6. l. fi. C. de iudic.

De

De modo appellationis.

SED de modo appellationis videamus; qui hic eſt, vt intra decendium, id eſt, decem dierum ſpacium, à lata ſententia definitiua vel interlocutoria ſiue alio grauamine, appelletur[g]. Ita tamen vt ſi ab interlocutoria vel ab alio grauamine extraiudiciali appelletur, cauſa appellationis inſeratur[h]. Sin à definitiua ſententia; ſufficiat vel nudè prouocaſſe, ſolâ emiſſa voce, *appello*; dummodò id poſt latam ſententiam ſedente adhuc iudice pro tribunali, fiat[i]; aliâs ex interuallo, ſcripto opus eſt ad appellandum[k].

g *per tex. in §. 1. Nouel. de appellatio. c. & ad conſultationem. 15. ext. de ſent. & re iud. c. cùm dilectus. 32. §. fi. ext. de electio. c. ſignificauerunt. 36. ext. de teſtib. c. concertationi. 8. & ibi gloſſ. h. tit. in 6. vide latius Henricum Boich. ad c. cùm ſit. ext. h. t. & And. ext. de his quæ fiu. à*

k *l. eos 6. §. penult. iũ-*

Gail lib. 1 obſ. 139. h *c. 1. hoc tit. in 6. c. vt debitus. 59. ext. eod. c. 1. maio. part.* i *l. 2. l. 5. §. fi. ff. de appella & l. litigatoribus. C. eod. cta auth. hodiè. C. h. tit. & l. 3. circa fi. ff. eod.*

De cauſâ inſertâ appellationi.

SI tamen à definitiuâ prouocans, cauſam certã appellationi inſerat, non ideò magis ad eam cauſam proſequendam conſtringetur, ſed liberum erit ei, etiam aliam prouocationis cauſam reddere & proſequi[l]: Quod contrà obtinet in appellatione ab interlocutoria vel ab alio grauamine, in qua non licet aliam cauſam proſequi, quàm quæ in appellando nominatim expreſſa eſt[m].

l *d. l. 3. circà fi.*

m *c. 5. eod. in Clem. c. interpoſita. 69. in prin. ext. eod.*

Cauſa appellationis ab interlocutoria iuſta eſſe debet, non friuola; & ſi deferatur huic, quid iuris.

SANE appellationis cauſa ab interlocutoria iuſta reddi debet, non friuola[n]; alioqui illi minimè deferendum eſt à iudice[o]. Si tamen delatũ fuerit

n *c. vt debitus. 59. ext h. tit.*

o *c. cum appellationibus. 5. eod. in 6. iunge § 1. circa fi. ſ. eod.*

rit appellationi, hoc est, recepta vel admissa fuerit appellatio; licèt hac specie tam appellatio, quàm ipsius iudicis delatio à Superiori iudice, ad quem prouocatum est, refutari possint; quia tamē inferior iudex, quantùm in se fuit, iurisdictionem à se abdicauit, appellationi deferens minùs iustæ; totius causæ decisio in Superioris potestatem transfusa intelligitur, neq; ab eo ad inferiorem iudicem ex necessitate remittenda est[p]. Alitèr, si ab eo delatum non fuerit appellationi friuolæ; Nam nihilominus appellatore eam prosequente (datis illi apostolis refutatoriis) Superior de appellatione cognoscens, causam ad priorem iudicem remittet; appellatore in expensas condemnato[q]. Quod idem obseruatur, & si ex iusta causa appellatum fuisset, sed ea non probata apud iudicem appellationis: Si enim probata esset; tūc principalis causa eiusdem iudicis Superioris notioni relinquitur[r].

p d. c. cum appellationibus. vers. si verò.

q d. c. cum appellationibus. in prin.

r d. c. vt debitus. adde And. Gail li. 1. obs. 131.

De apostolis, id est, literis dimissoriis ad Superiorem iudicem.

VBI itaque intra præscriptum à iure decendium appellatum est; literæ dimissoriæ, quibus, scilicet, causa ad eum, qui appellatus est, dimittitur (quæ vulgò apostoli dicuntur) petēdæ sunt instantèr & sæpius, saltem vno contextu, ab eo, à quo appellatum est, ad eum, qui de appellatione cogniturus est: idque intra triginta dies, à die sententiæ. Alioqui non petitis apostolis intra hoc tem-

tempus; censetur appellator appellationi suæ renunciasse [s]. Idem est, si intra præfixum à iudice terminum apostoli petiti non sint [t]. Quamuis & de iure Ciuili post interpositam prouocationem, etiam non petente appellatore sine aliqua dilatione apostoli dandi sint à iudice [u].

s c. ab eo. 6. hoc tit. in 6. c. 2 eod. in Clement. l. iudicibus. 24. C. eod. l. vnica. ff. de libell. dimiss. & l. dimissoriæ. 106. ff. de verb. signif.

t d. c. 2. vers. verum nulli iud. & d. c. 2. §. fi. iudex.

u in l. eos. 6. §. fi. C. eod. iunge his §. illas verò. Nouel. vt fin. & c. 4. c. 6. eod. in 6. Et de variis inscriptionibus apostolorum, quibus alij apostoli dimissorij; alij reuerentiales, alij refutatorij; alij extraiudiciales, &c. dicuntur vide Panor. ad c. bonæ memoriæ. num. 9. ext. eod. Hostiens. in sum. & Speculator. h. tit. §. sequitur. In Camera Imperiali, apostoli non sunt necessarij, teste Gail lib. 1. obs. 139. in fi.

De tempore persequendæ appellationis.

INTRODVCTA appellatione coram Superiore iudice; tempus persequendæ & finiendæ appellationis, annus est, aut ex necessaria & euidenti causâ biennium: nisi fortè iudex, à quo appellatum est, secundum locorum distantiam, & personarum ac negotij qualitatem; recisius tempus statuerit [x], aut etiam ipse appellans breuius tempus sibiipse iniecerit prosequendæ appellationis [y]. Currit autem hoc tempus appellationi præstitutum à die interpositionis eius, aut à die illati grauaminis, vbi à futuro grauamine appellatum est [z].

x c. cùm sit Romana. 5. ext. h. tit. c. sicut. 3. eod. in Clement. §. 1. Nouel. de his qui ingredi. ad appell. l. fi. §. illud C. de tempor. & reparatio appell.

y c. personas. 4. c. oblatæ. 57. §. licet ext. h. tit.

z d. c. sicut. Et ex his nota, in triplici differentia esse appellationum fatalia, vt vocant. Quædam enim ad interponēdam appellationem, quædam ad introducendam coram iudice appellationis, quædam ad finiendā appellationem pertinent. latius Gail lib. 1. obs. 139.

Quibus casibus cessat fatale tempus persequendæ appellationis.

Ex hoc tamen tempore persequendæ appellationis, subducitur compromissi tempus, si quod inter partes intereà intercessit [a]. Nec nocere de-

a c. quamdiu. 4. eod in Clem. §. 1. Nouel. de appellatio. Vide latius And. Gail li. 1. obs. 141.

bet appellanti, si fortè mora iudicis biennium extractum sit[b], aut ipse iusta causa impeditus appellationem persequi non potuerit[c]; quamuis sint qui beneficio restitutionis in integrum, ipsi succurrendum censeant[d]. Neq; dubium est expresso consensu partium idem tempus prorogari posse: nisi ob periculum moræ iudex aliud statuisset[e].

Quis, & quoties appelletur.

MEMINISSE autem oportet, ad proximè Superiorem semper appellandum esse[f]; idq; bis de eâdem re permittitur, non amplius[g]. Vt V. G. à sententia Archidiaconi appellandum est ad Episcopum: ab Episcopi sententia ad Archiepiscopum[h]. Nisi fortè consuetudo loci ferret, vt relicto Episcopo, vel alio iudice intermedio, alius Superior prouocaretur[i], vel ipse Summus Pontifex; ad quem à quouis iudice Ecclesiastico rectè appellatur; cùm is propter Sedis Apostolicæ prærogatiuam, cum quouis Ordinario iudice concurrat[k]. A delegato verò ad delegantem tanquam immediatè Superiorem suum, appellatur[l]: prætérquàm si delegans totius causæ iurisdictionem subdelegato mandâsset; hac enim specie, cùm ipse nihil iurisdictionis sibi reseruârit, non ad eum, sed ad delegantis Superiorem prouocatio fit[m].

Ab Officiali Episcopi ad quem appelletur.

QVÆSITVM est; Ab Officiali Episcopi quis prouocetur? Et rescriptum est ab Innocentio III.[n] Archi-

b *§. hoc quoq;. No. vt sponsal. larg.*
c *ex ratione 8. ext. hoc tit.*
d *vide Nouel. de his qui ingrediũtur. et ibi Doct. Panor. & alios ad d. c. ex ratione.*
e *d. c. quamdiu. Nouel. de appellatio §. 1. vide latius And. Gail lib. 1. obs. 141.*
f *c. dilecti. 66. ext. h. tit. l. imperatores. 21. ff. eod.*
g *l. vnica. C. Ne liceat in vna ead. caus.*
h *c. 3. §. ab archidiaconis. h. tit. in 6.*
i *d. §. ab archidiconis. Quia cõsuetudo iurisdictionem dat. c. cum contingat. ext. de foro comp. l. fi. C. de emancip. lib.*
k *c. si duobus. 7. ext. h. tit. c. siquis putauerit. cum c. seq. c. ideò. 2. q. 6. iuncto c. cuncta per 9. q. 3. adde Concil. Trid. Sess. 24. c. 20. de reforma.*
l *l. 1. ff. quis & à quo appell. c. super quæstionum. 27. §. porrò. ext. de off. & pot. iud. deleg.*
m *d. §. porrò. & d. l. 1. §. fin.*
n *in c. 3. in prin. h. tit. in 6.*

Archiepiſcopus, non Epiſcopus, cùm Epiſcopi & Officialis eius, ſit idem auditorium. At abſurdum eſſet, eundem ab eodem prouocari; vnde & conſuetudo hac in re contraria meritò reiicitur[o].

De effectu appellationis à definitiua ſententia.

Effectvs appellationis vel hic præcipuus eſt; quòd per eam definitiua ſententia ſuſpendatur[p], & quodammodo extinguatur[q]. Neque enim interim ſententia, tanquam lata non eſſet, executioni mandari poteſt. Quare & vtriq; parti copia fit in appellationis iudicio, ea probare, quæ antea probata non fuerunt, & producere, quæ antea producta nõ fuerunt[r], adeoq; ea quę in priori iudicio reiecta fuerunt, repetere & probare[s]; ſi tamen principali cauſæ præiudicent, aut iudicium retrò nullum reddant. Aliâs ſecus eſt: Nec enim dilationes denegatæ, condemnationes expenſarum, aliaq; huiuſmodi prioris iudicij, hîc repeti poſſunt[t].

Pendente appellatione nihil innouandum.

Cvm itaq; per appellationem ſententia definitiua ſuſpendatur, & iudicium prius cum poſteriori appellationis, quodammodò continuetur; fit, vt ſicut lite in priori iudicio pendente nihil innouari potuit[u]; ita neque pendente appellationis iudicio: vſq; adeò, vt innouata non ſolùm pendente appellatione, ſed & decendij tempore, quod inter ſententiam & appellationem interceſſit; ante omnia reuocari debeant per iudicem appellationis.

o *c. 2. de conſuetud. in 6.*

p *l. furti 6. in prin. ff. de his qui not. infam.*

q *l. 1. §. fi. ff. ad Turpillian.*

r *c. cum Iohannes. 10. ext. de fide inſtru. c. fraternitatis. 17. ext. de teſtib. l. eos. 6. §. ſiquid autem. C. de appellatio. l. per hanc. 4. C. de tempor. & reparat. appell.*

s *c. fi. h. tit. in 6. iuncto c. cùm à repulſione. 7. eod. in Clement.*

t *d. c. fi. verſ. vbi verò l. ita demum. 13. C. de procurator. ibid. vide Bart.*

u *toto tit. ext. & in 6. Vt lite pend. nihil innouet.*

 nis.

nis [x]. Pendente verò appellatione ab interlocutoria; siquæ inuocata fuerint per iudicem à quo appellatum est, reuocari non possunt, priusquàm appellationis causam veram esse constiterit [y]. Nisi delatum fuisset appellationi à iudice à quo appellatum est: Nam iudex deferendo appellationi à se interpositæ, censetur à se abdicare iurisdictionem quam in causa habet [z]: Aut ipsi iudici, nè in causa procederet, inhibitio facta esset, à iudice appellationis, postquàm iam cœpit cognoscere de appellatione tanquàm ex causa probabili emissa [a]: Aut articulus, de quo appellatum est, ita connexus esset causæ principali, vt hæc sine illo decîdi non posset [b]. His certè casibus pincipalis causæ cognitio differenda erit à iudice; donec appellationis iudicium apud Superiorem finitum sit [c].

x c. nō solùm 7. de appellatio. in 6 l. vnica. ff Nihil nouari appel interpos. l. constitutiones. 16. ff. hoc tit. excipe casum in c. fi. ext. de sequest. poss.

y iuxta tex. in d. c. non solùm. c. Romana. 3 §. quod si. hoc tit. in 6.

z c. cum appellationibus 5 eod. in 6. adde §. sane 7. eod. Tamen in Camera Imp. ad maiorem cautelam inhibitio hoc casu conceditur ad petitionē partis: cùm abundās cautela non noceat. l. non solent. ff. de reg. iur. l. testamentū. C. de testam.

a d. c. non solùm & d. c. Romana. §. cùm autem. cum 2. §§. seqq.

b c. super eo. 10 ext. hoc tit.

c dictis iuribus.

De appellante vno ex pluribus condemnatis.

POSTREMO: pluribus vnâ sententia cōdemnatis, si vnus ex iis appellauerit, eiusque prouocatio iusta pronunciata fuerit; id & reliquis non appellantibus proderit [d]; licèt diuersum obtineat in restitutionis beneficio, in quo vnius restitutio alteri non prodest [e].

d c. vna. 72. ext. hoc tit. l. 1. l. 2. C. Si vnus ex plurib. appell.

e d. l. 2. & l. 1. C. Si in comm. eademq. causa.

DE

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE.

TITVLVS XV.

De remediis extraordinariis contra sententiam.

SED & si quis appelationis beneficio omninò destitutus sit, nihilominus illi succurritur, vel per restitutionem in integrum, vel per supplicationem, vel per reuisionem; vel per syndicatum: de quibus & ex ordine & breuitèr disseramus*.

** Omisimus remediū nullitatis sententiæ; quo petit is qui succubuit sententiam, de-*
clarari nullam esse; ex hoc capite, vel quia contra expressum ius lata est cap. 1. ext. de
sent. & re iud. l. si expressim 19. ff. de appellat: vel quia per sordes l. 7. C. quando prouo. non
est necesse: Vel non obseruato iudicij ordine l. prolatam. C. de sent. & interlocutio. Quorum
ō. suis locis meminimus: & videatur And. Gail lib. 1. obser. 127.

Restitutio in integrum quid sit: quibus, & quando competat.

EST autem in integrum restitutio, in pristinum statum reductio[a]; daturque non quidem omnibus, sed certis personis, cognitâ causâ & probatâ, & intra præscriptum à iure tempus, quo peti eam necesse est. Et inprimis datur minoribus 25. annis, vbi ex sententia iudicis, vel alio iudiciali actu læsi sunt[b]: Deinde minorũ exemplo, Reipublicæ[c], & Ecclesiæ[d], etiã contra aliam Ecclesiam[e]: Tertiò & maioribus 25. annis; sed his non nisi ob iustã absentiæ[f], vel erroris causam[g].

a l. quod si minor, 24. §. restitutio. ff. de minorib. l. vnica. C. de reputatio. quæ fiunt. et l. 1. C. de sent. pass.
b l. 1. & toto tit. C. Si aduers. rem iud. l. pen. C. sentent. rescindi nō poss. l. ait prætor. 7. § sed & in iudiciis. & §. penult. ff de minorib.
c l. 4 C. ex quib. caus. maior. l. 3. C. de iure Reip. An verò aliis V-
niuersitatib. & Corporibus hæc restitutio in integrum competat, vide Oddum in tract. de re-
stit. in integ. d c. 1. c. 2. de restitutio. in integ. lib. 6. e c. 3. c. 6. ext. h. tit. f l. 1. l. 2. C. ex quib. cau.
maior. l. nec non. 28. ff. eod. g l. 1. §. fi. ff. quod falso tut.

Adeo-

Adeoque & contra ſententiam Summi Pontificis[h], aut Principis[i], hæc in integrũ reſtitutio conceditur. Non minus & in contractibus aliisq; caſibus, quibus ſupràdicti ſe læſos conqueruntur; huius reſtitutionis ratio habetur[k].

h c. cùm ex litteris. 5. cum c. ſeq. ext. hoc tit. noſt. c. ſententiam. 35. q. 9. adde c. veniam. ead. q. 9.

i l. minor. 19. §. ff. de minorib.

k l. 1. & paßim. ff de minor. toto tit. ff. & C. quib. ex cauſ. maior. c. 1. c. 8. ext. h. tit. c. 1. eod. in 6. c. vnico. eod. in Clement.

Iudicium reſtitutionis quando inchoandum & peragendum.

PETI verò & peragi debet hoc reſtitutionis iudicium, intra quadriennium continuum à tempore læſionis[*l]. Idq; cognitâ causâ & præſente aduerſario[m], aut per contumaciam abſente[n]. Si tamen rationabilis cauſa ſubſit; poterit iudex etiam hoc tempus excedere in dandâ reſtitutione[o].

* Iuſtinianus verò ex die, ex quo annus vtilis antea currebat. l. fi. C. de tempor. in integ.

l c. 1. c. 2. hoc tit. in 6. c. vnico. eod. in Clement. d. l. fin. Cod. de temporib.

m l. 3. ff. de reſtit. in integ. l. 3. ff. ex quib. cauſ. maio.

n l. in cauſæ. 14. §. cauſa fi. ext. de off. iud. non ff. de minorib. Vnde licèt præſente aduerſario lis conteſtari debeat. ceditur. §. ad hæc. Nou. autem quando per contumaciam abeſt, ſed nihilominus in cauſa pro-in l. penult. C. d. tit. de Vt ſponſal. largitus.

o d. c. 1. & c. 2. eod in 6. & d. l. fin. adde caſum tempor.

Pendente reſtitutionis iudicio nihil innouandum, niſi caſu hic expreſſo.

ET pendente iudicio reſtitutionis in integrum, nihil innouandum eſt, ſed omnia in ſtatu ſuo manere debent donec eius cognitio finita ſit[p]: niſi ad extrahendam executionem ſententiæ vehemens ſuſpicio calumniæ ſit contra petentem reſtitutionem: quâ ſpecie ſententia quidem executioni mandatur ſed præſtitâ cautione idonea ab aduerſario, ſi ſuperatus fuerit, de reſtituendo eo quod medio tempore, ſententiæ ipſius occaſione percipiet[q].

p l. vnica. C. in integ. reſt. poſtul.

q c. ſuſcitata. 6. ext. de in integ. reſt.

De effectu restitutionis obtentæ.

VBI igitur restitutio in integrum à iudice obtenta est; si aduersus sententiam, causa ex integro agitur [r]; sin contra contractum aut alium actum, res retractatur & in pristinũ statum reponitur; ita vt vnusquisq; ius suum integrum recipiat [s]. Quare sicut is, qui restituitur, in damno morari non debet; ita nec in lucro: ac proinde quicquid ad eum peruenit, restituere & refundere tenetur aduersario suo [t].

r l. 1. C. Si aduers. rem iudi.

s l. quod si minor. 25. §. penult. ff. de minorib.

t l. vnica. C. de reputatio. quæ fiunt. l. 1. l. 2. C. si aduers. transact. & d. §. penult.

De iudice restitutionis in integrum.

QVOD attinet ad iudicem restitutionis in integrum: is adeundus est, qui est ipsius rei, contra quem petitur restitutio [u], propter iuris regulam, quâ actor forum rei sequi tenetur [x]; Vt tamen hic iudex administrationem coniunctam habeat, vel aliús ab eodem delegatus ad Vniuersitatem causarum, vel specialitèr ad hoc iudicium exercendum. Delegati enim ab Ordinariis, qui administrationem non habent, sed tantum iudicandi facultatem; & arbitri compromissarij, restitutionis causam tractare non possunt, nisi incidenter coram eis mota fuerit [y]. Minor tamen magistratus contra sententiam maioris non restituit. [z], licèt idem magistratus aduersus suam possit [a]. Aduersus sententiam delegati à Principe, nemo alius præter Principem restituit; quemadmodum contra sententiam Principis, solus ipse Princeps [b].

u l. in causæ. 17. §. fin. cum l. seq. ff. de minorib. l. fi. C. Vbi & apud quem. c. causa. 9. ext. h. nostro tit.

x c. si clericus. 5. c. cum sit generale. 8. ext. de foro compet.

y d. c. causa. & d. l. fi.

z l. minor. 19. in prin. ff. de minorib.

a l. in causæ. 17. §. fi. et d. l. minor. §. 1 ff. de minorib.

b d. l. minor. §. penul. & l. 3. C. Si aduers. rem iud.

DE SVPPLICATIONE CONTRA SENTENTIAM; ITEM DE REVISIONE, ET DE SYNDICATU.

TITVLVS XVI.

INTERDVM & per ſupplicationem retractari petitur ſententia definitiua; cùm ea ſcilicet, à Præfecto Prætorio lata eſt. Nam cùm ab ea appellatio non detur; in ſubſidium introductum fuit, vt imperatori [a], vel ipſi Præfecto Prætorio ſiue Conſiliariis vel Referendariis ipſius, ſupplícare liceat pro retractandâ ſententiâ [b]. Quamuis & aduerſus eam rectè in integrum reſtitutio petatur [c]: quæ in hoc diſtat à ſupplicatione, quòd petita reſtitutio, ſententiæ executionem differat [d]; ſupplicatio non item [e].

[a] l. vnica. C. de ſent. præf prætor.
[b] §. aliud adhuc. Nouel. 12. Vt ſponſal. larg. auth. quæ ſupplicatio. C. de precib. Imp. off.
[c] per tex. in l. præfecti. 18. ff. de minor.
[d] §. & pendente. ſ. tit. prox.
[e] d. §. aliud quoque. Sunt qui addunt, quòd reſtitutio petatur ex cauſa iuſta: ſupplicatio ex ſola benignitate admittatur. vide Panorm. ad cap. 4. ext. de in integ. reſt. And. Gail lib. 1. obſ. 112.

Supplicatio contra ſententias inferiorum iudicum non admittitur.

CONTRA ſententias verò inferiorum iudicum, ſupplicatio non admittitur; ne quidem ad ipſum Principem; ſed vel ab eis appellandum eſt, vel petenda in integrum reſtitutio [f]; ſecundum ea, quæ ſupra diximus [g].

[f] l. 1. l. 2. l. 3. C. Vt lite pend. vel poſt. l. 1. l. fi. C. ſent. reſcindi non poſſe. l. 3. C. de errore aduocat.
[g] duob. titul. prox.

De Reuisione.

His accedat beneficium Reuisionis, quod ad exemplum Supplicationis introductum est ex posterioribus constitutionibus Imperij, contra sententias Cameræ Imperialis; à quibus cum appellare non liceat veluti à Prætorio ipsius Principis; permissum est ei, qui se grauatum putat, petere acta iudicij reuideri, id est, recognosci ab aliis, & retractari sententiam, si actis conformis non sit: prout latius Ordinationibus Cameræ Imperialis continetur [h]: Interim executio in suspenso manet, donec Reuisio peracta fuerit [i] Et in hoc distat Reuisio à supplicatione [k].

De remedio Syndicatus.

Neqve hîc prætereundum est remedium Syndicatus, quod aduersus ipsos iudices instituitur, qui corrupti precio aut gratiâ, malè iudicârunt: qui idcircò ad Syndicatum, id est, causæ dictionem, ab iis, quibus nocitum est, reuocantur; & conuicti in litis æstimationem læsæ parti condemnantur [l].

h *parte. 3. tit. 53. sub Ferdinando Imp. anno 1555. Augustæ.*

i *probat And. Gail. lib. 1. obs. 153.*

k *vt dictũ est de Supplicatione. s̃. eod. §. in fi. prin.*

l *l. 2. C. de pœna iudicis, qui malè. adde & §. quòd si sententia. cũ §. seq. s̃. de sent. & re iud. & ordin. Imperij iam cit.*

DE EXECVTIONE REI IVDICATÆ.

TITVLVS XVII.

AD extremum, vbi ſententia definitiua nullo iuris remedio retractaa eſt; ſupereſt vt ea executioni mandetur; ne iudicatum illuſorium ſit[a]: hoc adhibito temperamento.

De executione in actione perſonali.

VT ſi actum ſit actione perſonali, quadrimeſtre tempus condemnato ad ſoluendum detur[b]; niſi iudex pro cauſæ qualitate & quantitate, vel perſonarum obſequio vel contumacia; tempus hoc vel prorogauerit, vel coarctauerit[c]: aliâs ſine iuſta cauſa iudex tempus quadrimeſtre à iure indultum reſtringere non poteſt, & ſi fortè fecerit, ſuppletur à iure, quod quadrimeſtri deeſt[d]. Non enim ſine cauſa iudex beneficium iuris parti auferre debet[e]: Sin iudex quadrineſtre tempus ſine cauſa exceſſerit; puta, permittendo reo ſemeſtre, valebit quidem prorogatio; ita tamen, vt & quadrimeſtre à lege datum in ſemeſtre imputetur[f]. Eadem obſeruanda ſunt in confeſſo in iure[g]: cùm hic iudicato ſimilis ſit[h]. Ordo verò executionis in actione perſonali, hic eſt; vt primò mobilia, deinde immobilia, poſtremò nomina ſumantur; quæ

a *l. ſi prætor. 75. in prin. ff. de iudic.*

b *l. 2. l. 3. C. de vſur. rei iud. c. quærenti. 26. ext. de offic. & pot. iud. deleg.*

c *l. 2. l. debitoribus. 31. ff. de re iud. c. quod ad conſultationem. 15. ext. de ſent. & re iud.*

d *l. 4. §. ſiquis. ff. iam d. tit.*

e *c. indultum. de reg. iur. in 6.*

f *d. §. ſiquis. & ibid. gloſſ.*

g *l. debitoribus. 31. ff. de re iud. l. ſi debitorib. 21. ff. de iudic. l. ſi. C. de execut. rei iud.*

h *l. poſt rem indicatam. 56. ff. de re iud. hac tamen ſpecie cautio requiritur. d. l ſi debitori.*

quæ in cauſam pignoris capta, poſt duos menſes vendantur[i].

tatis iuncta d. l. debitoribus. l. cum propon.us. 9 & ibi not. C. de bonis

De exetutione in reali actione.

SI verò in rem actum ſit; nulla dilatio condemnato datur: niſi poſſeſſor neget in præſenti ſe poſſe reſtituere; & ſi ſine fruſtratione tempus reſtituendi cauſa petat, indulgendum erit ei; vt tamen de litis æſtimatione caueat cum fideiuſſore, ſi intra tempus, quod ei datum erit, non reſtituerit[k].

De executore ſententiæ.

CONVENIT autem, eum ſententiam ſuam exequi, qui eã tulit, ſi iudex ordinarius ſit[l]. Quod ſi in res condemnati extra territorium ſitas, executionem fieri neceſſe ſit; iudex eius loci pro executione adiri debet[m]. Delegati verò ſententiam, ordinarius iudex, à quo delegatus eſt, exequitur[n]. Excepto delegato Summi Pontificis, qui integrum annum habet ad exequendum ſententiam ſuam[o], aut ſi vult, executionem ad loci Ordinarium refert[p].

i *l. à diuo Pio 15. ff. de re iud. l. Ciuitates. 8 ff. quod cuiuſq; vniuerſi-* [...] *auctori. iud. poſſ.*

k *§. 1. Inſt. de off. iud. adde l. qui reſtituere. 68. ff. de rei vindicat.*

l *alioqui fruſtrà iudicaſſet. Et cum delegati à ſe ſententiã exequatur, multò magis ſuã; vt in hoc §.*

m *d. l. à diuo Pio §. 1. c. poſtulâſti. 14. ext. de foro comp.*

n *d. l. à D. Pio. in prin. c. ſiquis contrà. 4. ext. de foro comp. & ibi vide latius Panor. & alios.*

o *c. quærenti. 26. ext. de off. iud. deleg.*

p *c. ſignificâſti. 7. c. paſtoralis. 28. §. quia verò. ext. iam d. tit.*

DE ACCVSATIONIBVS, INQVISITIONIBVS, ET DENVNCIATIONIBVS.

TITVLVS XVIII.

Tres modi instituendi iudicium criminale.

HACTENVS de iudicio Ciuili; nunc ad criminale iudicium digrediamur, in quo de crimine siue delicto, publicæ disciplinæ causâ agitur. Huius autem instituendi triplex modus est; aut per accusationem, aut per inquisitionem, aut per denunciationem [a]: Addunt alij per exceptionem, & per notorium; sed minus rectè: vti infra suo loco dicetur [b].

a c. qualitèr. 24. ext. hoc tit. c. licet Heli. 31. circa princip. ext. de Simonia. Extrauag. Ad reprimendum. Quomodo in crimine læsæ maiest.

b j. eod. §. illius verò cũ §. seq.

Accusatio quid, & quæ eius formula.

ACCVSATIO, est criminis delatio apud iudicem cum legitima inscriptione [c]: Huius formula hæc extat apud Paulum. IC. [d]. Ego Lucius Titius profiteor me Mæuiam lege Iulia de adulteriis ream deferre, quòd cum Caio Seio in loco illo N. in tali domo N. mense illo N. Consulibus illis NN. adulterium commiserit, cuius professionis causâ me subscribo, vel, alius meo nomine, quia literas nescio. Similis in aliorum criminum accusatione formula seruanda est [e]. Quæ si legitimè con-

c hæc descriptio partĩ desumpta est ex l. qui cum. 14. §. accusâsse. ff. de bonis lib. & ex l. fi. C. de accusatio. & cõuenit cum definitione Hostiens. in sum. huius tit. circa princip.

d l. libellorum. 3. ff. de accusatio. c. tuæ. ext. de procurator.

e d. l. libellorum. §. penult.

concepta non fuerit, rei nomen aboletur, & ex integro repetendi reum potestas fit [f].

De inscriptione & pœna calumniantis accusatoris.

ITAQVE inscriptionem legitimam hîc vocamus, accusationem præscriptâ forma institutam ad terrendum accusatorem, si fortè calumniosè agat [g]. Quisquis ille est, *inquit disertè textus*, „qui crimen intendit, in iudicium veniat, nomen „rei indicet, vinculum inscriptionis arripiat, cu„stodiæ similitudinem (habitâ tamen dignitatis æ„stimatione) patiatur; nec impunitam fore noue„rit licentiam mentiendi: cum calumniantes ad „vindictam poscat similitudo supplicij [h].

Accusator quando calumniari dicitur.

DICITVR autem calumniari accusator, quando falsum crimen intendit per fraudem [i]; quod eo ipso præsumitur, si intentatum crimē non probauerit [k]. Cùm enim is, qui alium ad iudicium prouocat, probationes suas paratas habere debeat [l]; profectò si probatione defecerit, videtur sine causâ, id est, calumniosè litem mouisse; cuius tamen disquisitio à iudicis cognitione pendet, qui reo prius absoluto, de accusatoris incipiet cōsilio quærere; quâ is mente ad accusationem processerit [m]. Et si iusto errore ductum [n], vel inconsulto calore [o], vel immenso dolore [p], vel cùm tutor esset, officij necessitate coactum [q], vel aliâ iusta ratione modum repererit [r], absoluet eum. Sin in cui-

f *d.l.libellorum.§.1.et §.fi. pleraq; in hac formula hodiè non seruantur; præcipuè q ad Consules attinet, qui hodiè nō extant amplius. Vide Castrens. ad d.l. libellorum et Salic. ad l.penult.C.de accus. Et cōsuetudinem loci quoad formam & procedendi ordinem in causis criminalibus tutius est obseruare, dummodo quò ad instructionem causæ et defensionē rei, nihil omninò omittatur. l. de quibus ff. de legib. c.fi. ext. de consuetud.*

g *per textum in c.tuæ.5.ext.de procurator.l penult. & ibi gloss. & Salycetus. C. de accusatio.*

h *tex. est in l.fi. vers sed quisquis C.de accusatio.et ī C.q.s quis.2.q.8.*

i *l.1.§.1.ff ad SC.Turpil.iuncta l.si calumnietur.ff.de verb.sig.*

k *c.2.ext.de calumniatorib.c.qui non probauerit.2.q.3.l.1.C.de ad uoc.diuers.iudic, adde Panor.ad d.c.2.*

l *l.qui accusare.4.C.de edendo.*

m *d.l.1.§ sed nō utiq.*

n *d.§.sed non utiq. vers.& siquidem.*

o *d.l.1 §.quæri potest.*

p *l quamuis.30. C.ad leg.iul.de adult.l.2.& l.calumniæ.4.C.de calumniator.*

q *l.tutorem 12.ff.de his quib. ut indig.*

r *d.l.2.l.miles.§.mulier.ff.ad leg.Iul de adult.Ratio omnium est in l.igitur.12.vers & generaliter.ff.de liberal causa.iuncta l.si calumnietur.233.ff.de verb sig.*

euidenti calumnia deprehenderit, legitimam pœnam ei irrogabit[s].

s d. l. 1. §. sed non vtiq.

Et in delictis priuatis inscriptionem requiri; & de pœna calumniantis in his delictis.

Et hæc inscriptionis necessitas, non tantùm in publicis criminibus, sed & in priuatis exigitur; vbi scilicet criminalitèr intenduntur[t]: adeò vt & in his accusator calumniosus coërceatur; sed pro æstimatione ipsius iudicis[u]: siquidem & ipsa delicta priuata nullam certam pœnam à iure constitutam habent, sed arbitrio iudicis vindicantur[x].

t l. fi. ff. de priuat. delict. l. fi. ff. de furt. c. tuæ. 5. (ĩ quo c. tamẽ talionis pœna cessat) ext. de procurator.

u l. 3. & l. siquis. 7. §. si stellionat⁹. ff. ad SC. Turpillia. & d. l. qui iniuriarum. 43. ff. de iniur. & l. fi. ff. de iniuriis.

x d. l. fi. ff. de priuat. delict. l. fi. ff. de furt.

Qui accusare prohibentur.

Cæterum qui accusare possint, videamus. Et certè Marcellus IC. omnes posse respondit, quibus à iure non est interdictum. Itaq; hæc res Edicti prohibitorij est. Interdictum est autem, pupillo, mulieri, magistratui, militi, infami, & qui duo iudicia aduersus duos reos subscripta habet, nummosuè ob accusandum vel non accusandum accepit: item filio parentẽ, liberto & alumno patronum suum, suspecto de calumniâ, pauperi qui minus quàm 50. aureos habet[y]: cum aliis paucissimis[z]: Nisi tamen hi suam iniuriam exequantur, mortemq; propinquorum defendant; Nam tunc ab accusatione non repelluntur[a]: exceptis tamen liberis, libertis & alumnis, quibus, nè his quidem casibus parentem patronumuè accusare licèt, sed tantùm ciuilitèr conuenire[b].

y hi traduntur in l. qui accusare. 8. cum 2. ll. seqq. ff. hoc tit.

z quos plenius vide in gloss. & aliis in d. l. qui accusare.

a l. hi tamen. 11. ff. hoc tit. l. 8. l. 12. C. de his qui accus. poss.

b d. l. hi tamen. vers. liberi. l. iniquum. 17. C. de his qui accus. poss.

An

An frater fratrem vel sororem accusare possit.

QVÆSITVM est de fratribus; Sed certius est, hos inuicem accusare non posse [c]; nisi in leuioribus criminibus [d]: aut si alter alterius vitæ insidiatus fuerit [e]. Nam & idem in matre contra filium admissum est [f].

c l. si magnam. C. d. tit.
d l. si sororem. 18. C. eod. tit.
e gloss. & Salic. quem vide latius ad d. l. si magnam. arg. l. propter. 14. Cod. de iis, qui accus. non possunt.
f d. l. propter.

De iure Canonico alij quoq; prohibentur.

SANE & hoc amplius est de iure Canonico; vt nec inimicus aut eius domesticus, contra inimicum suum [g], nec alius criminosus ad accusandum alium admittatur [h]. Item nec laicus contra Clericum [i]; sicut è diuerso, neq; Clericus contra laicum [k], nisi ille suam vel suorum iniuriam prosequatur contra Clericum [l]: quemadmodum & Clericus malefactorem suum laicum rectè defert apud iudicem secularem; vt tamen contestetur Clericus expresè, quod non intendat ad vindictam siue pœnam sanguinis: ex constitutione Bonifacij VIII. [m]: Eodem iure Canonico, neque recipiuntur viles aliæque non probatæ personæ contra Clericos [n], dummodò reus harum consuetudine antea vsus non fuerit [o].

g c. repelluntur. 7. c. cum P. 10. c. meminerimus. 13. ext. hoc tit.
h c. quærendum. 2. q. 7. c. qui sine. c. postulatus. 3. q. 7. c. qui crimen. 6. q. 1.
i d. c. cum P. c. 2. c. 3. c. sicut. 2. q. 7.
k d. c. sicut.
l c. de cætero. 14. ext. de testib. vide & ibidi gloss.
m in c. 2. de homicid. lib. 6. adde c. postulâsti. 21. ext. eo. de homicid. et quæ ibid. tradit Panor. num. 3.
n d. c. quærendũ. & c. nulli. 5. ext. hoc tit.
o d. c. nulli.

Crimina in quibus omnes admittuntur ad accusandum.

SANE in atrocioribus criminibus; puta, læsæ maiestatis, hæresis, simoniæ [p]; item in crimine annonæ defraudatæ [q]; quilibet ad accusandum admittitur.

p l. penul. C. De iis qui accus. c. tanta. 7. c. licet Heli. ext. de Simon.
q l. mulierem. 13. ff. de accus. vbi latius vide gloss & Dd.

Qui accusari non possunt.

QVI verò accusari non possunt; sunt, Legati, Præsides, Magistratus populi Romani [r], cæteríque qui honore ministerioue publico funguntur, differtur enim eorum accusatio, cautione iudicio sistendi causâ facta, in finem honoris [s]: Item semel absoluti siue liberati à crimine, qui de eodem crimine amplius rei postulari non possunt ab eodem accusatore, vel etiam ab alio; nisi hic suum dolorem persequatur, doceatque se ignorâsse ab alio accusationẽ institutam [t], aut eum præuaricatum fuisse [u]. Sed neq; absentes accusari possunt, multò minus damnari [x]; etiamsi procuratorem habeant [y]: siquidem certius iudex ex rei præsentiâ, vultu, aspectu, qualitate, personæ constantia, trepidatione, ex oculorum sermonisq; indiciis; in criminis cognitionem deducitur [z]: Si tamen tale crimen sit ex quo pœna corporalis, vel in metallum, vel similis infligenda venit [a]. Cæterum si pecuniariam pænã aut quæ existimationem contingit, crimen meretur, potest ea quoq; in absentem, si sæpius admonitus per contumaciam absit, statui, & vsq; ad relegationem procedi [b]. Adde neq; infantes & furiosos accusari posse [c]: Minores verò 25. annis tunc rectè accusantur, si puberes deliquerint, aut pubertati proximi; ita vt doli capaces fuerint [d]: quamuis in his pœna propter ætatem lenienda sit à iudice [e].

r l. hos accusare. 12. ff. hoc tit.

s l. si adulterium. 38. in fi. ff. ad leg. Iul. de adult.

t l. si cui. 7. §. iisdem. ff. hoc tit.

u iuxtà tex. in l. qui homicidij. 11. C. eod. iuncta l. 3. in princ. ff. de præuaricat.

x l. absentem. 6. C. de accusatio. l. absentem. 5. ff. de pœnis. Quãuis absentis bona annotari poßint. iuxtà l. 1. ff. de requirend. reis. & quæ ibi tradunt Dd.

y l. penult. §. 1. ff. de publ. iud. c. veniens. 15. ext. de accusatio. c. tuæ. 5. ext. de procurator. c. absens verò. 3. q. 9 iunge §. quæsitum. ȝ. de procurator.

z arg. l. 2. l. 3. ff. de testib. l. de more. 10. §. tormenta. ff. de quæst.

a d. l. absentem. ff. de pœnis. & d. c. veniẽs. vbi pœna similis est capitali. Excipe crimẽ læsæ maiestatis, vt in Extrauag. Henrici VII. Quomodo in læsæ maiest.

b d. l. absentem. ff. de pœnis.

c l. infans. 12. ff. ad leg. Cornel. de sicar. l. diuus. 14. ff. de off. præsid.

d l. pupillum. 111. ff. de reg. iur.

e l. auxilium. 38. ff. de minorib.

De seruis reis.

OMNIBVS verò legibus serui rei postulantur; exceptâ pœnâ pecuniaria vel etiam capitis, id est, amissionis ciuitatis, quæ seruo non competit[f]: Ex ciuilibus causis eorum domini noxalitèr conueniuntur[g]. Atq; hæc quo ad accusationem eiusque personas.

f l hos accusare. 12. §. fi. ff. de accusatio.

g l. penult. & vlt. C. de noxalib. actio. adde & §. quod si animal. s. de furto.

De Inquisitione.

NE autem accusatore non extante, delicta impunita maneant cum grauissimo Reipub. detrimento: receptum est à iure, vt iudex ex officio suo possit innocentes; veluti, sacrilegos, latrones, plagiarios, homicidas, fures, aliosque delinquentes, inquirere, & prout quisq; peccauerit, in eum animaduertere[h].

h l. congruit. 13. ff. de off. præsid. §. iubemus. Nouel. de Collatorib.

Ad inquisitionem, vt descendere oportet iudicem.

QVAM tamen inquisitionem iudex non alitèr instituet, quàm si publica fama eum permouerit ad inquirendum contra eum, qui reus esse dicitur[i]; nè temerè in aliquem cum periculo existimationis suæ grassetur[k]. Quare reus contra inquirentem iudicem rectè prius excipit de publica delicti fama, quòd ea non respersus sit[l]: Si enim hanc exceptionem omiserit reus, sustinebitur contra eum inquisitio, tanquam huic exceptioni ipse tacitè renunciauerit[m]. In Prælato tamen hoc amplius est, vt priusquàm in eum de crimine inquiri possit, præter diffamationem, etiam scandalum siue periculum subesse debeat[n]. Ab his tamen excipiuntur crimina, læsæ maiestatis,

i c. cùm oportet. 19. & inquisitionis. 21. §. tertia. c. qualitèr. 24. ext. hoc tit.

k arg. l. prætor. 7 ff. de iniur. & c. 2. ext. de off. iud. ord.

l gloss ad c. 1. in verb. fuerunt. hoc tit. in 6.

m c. 1. c. 2. hoc tit. in 6. iuncta l. penult. C. de pact.

n d. c. qualiter. vers. sed cùm super. adde Clarum in pract. crimin. q 6. vers. item quæro.

falsæ monetæ, latrocinij; in quibus etiam ex sola confessione socij in alium inquiritur[o].

o vt videre est in l. quisquis. 5. §. fin. C. ad leg. Iul. Maiest. l. 1. C. de falsa moneta. l. diuus. 6. ff. de custod. reorum. l. 9. C. de feriis.

Generalis inquisitio semper permissa est Magistratui.

QVÆ certè obtinent, vbi inquisitio contra certam personam; puta, Mæuium vel Titiam, aut in alium instituitur. Cæterùm non prohibetur iudex de quolibet delicto generalitèr inquirere, vt hac ratione ad speciale inquisitionem contra certam personam deueniat[p].

p elegantèr Innocent. quem vide ad c. bonæ. 23. nu. 5. ext. de electio. & facit l. 1. §. qui quæstionem. ff. de quæstio. iuncta l. congruit. ff. de off. præsid.

Inquisito quæ edenda.

PORRO in speciali inquisitione, reo edendi sunt articuli, de quibus inquirendus est; item, nomina & dicta testium, nec non exceptiones & replicationes illi permittendæ[q].

q d. c. qualitèr. §. debet igitur.

De denunciatione; quæ triplex est.

QVOD ad denunciationem attinet; ea triplex est: Alia enim est Ciuilis, alia Canonica, alia Euangelica. Ciuilis, quæ à iure Ciuili introducta est; veluti, quæ fit per ministrum publicum ad hoc constitutum, vt delicta admissa renunciet Magistratui, eorumq; auctores prodat; in quos deinde inquisitio fit[r]. Et si quem fortè perperàm denunciatum compererit Magistratus; non ideò tamen in ministrum animaduertet, sed excusatum dimittet propter officij necessitatem: Sin per iniuriam, factum vindicabit[s]. Priuatus autem ad denunciationem criminis non admittitur, cùm is,

r l. ea quidem 7. iuncta l. singuli 14. C. de accusatio. l. diuus. 6. ff. de custod. & exhib. reo. l. 1. §. & sanè. ff. de officio præf. vrbi.
s d. l. diu[9]. Vide prosp. farinaceum in criminalib. q. 16. de accusat. nu. 15. cum seq.

is, ſi velit, accuſationem poſſit inſtituere[t]. Denunciatio Canonica, à SS. Canonibus prodita eſt contra Prælatos Eccleſiarum & Monaſteriorum, quos ſubditi Clerici vel Monachi delinquentes, ſi monitioni non adquieuerint, deferre poſſunt ad Superiorem ſuum[u]; cùm eorum interſit habere bonum Prælatum[x]. In matrimonio quoque permiſſum eſt cuilibet, impedimentum Canonicum, ſi quod eſt inter contrahentes; veluti, conſanguinitatis, affinitatis, vel ſimile; denunciare iudici Eccleſiaſtico[y]. Denunciatio verò Euangelica, inducta eſt ex lege Euangelica[z], in quâ hic ordo ſeruatur; vt delinquens primùm priuatim corripiatur, deinde ſi correptioni non paruerit, iterum moneatur, adhibito vno vel duobus teſtibus; demum, ſi contumax perſtiterit, denuncietur Eccleſiæ[a]. Cuius vſum Doctores iis caſibus accommodant, quibus iuris remedio deſtituti ſumus: atq; ita aduerſarium noſtrum ad conſcientiam ſuam reuocamus[b].

Heli. 31. ext. de Simon. huius exemplum extat in c. nouit. ext. de iud. d. extrauag. Quomodo in læſæ maieſt. in verb. denunciationem. & parte. 6. de denunciationib.

t *l. fi. C. de accuſat. c. quiſquis. 2. q. 8.*

u *per tex. in c. 2. c. 3. c. cùm dilectus. 20. ext. hoc tit. c. 2. ext. de calumniatorib.*

x *arg. c. audactèr. 8. q. 1. Qua ratione & patronis eccleſiarum & ſubditis parochorum hæc denunciatio etiã conceditur. per gloſſ. ad d. c. 3. in verb. de monaſterio. quam cõmendat Panor. ad c. ex parte. nu. 5. in fin: ext. de teſtib. adde tex. in c. filiis. 16. q. 7.*

y *c. tua nos. 7. iuncta ibid. gloſſa. ext. de cognatio ſpirit. c. 1. 35. q. 6.*

z *Matthæi. 18. cap.*

a *d. cap. 18. c. ſi peccauerit. 2. q. 1. c. licet*

b *declarat Bartol. ad Maranta de ord. iud.*

Ordo procedendi in criminali iudicio.

In criminali iudicio & ordo iuris ſeruatur[c], exceptis criminibus, leuioribus; item læſæ maieſtatis & hæreſis: quæ & de plano cognoſcuntur[d]. Et reus non antè condemnandus eſt, quàm ſi liquidiſſimis teſtibus conuictus fuerit[e], aut propria confeſſione[f]; quam & à reo extorquere poterit

c *c. penult. ext. de purgat. canon.*

d *iuxta tex. & quæ latius tradunt Doctores in l. leuia. 6. ff. de accuſ. et ĩ extrau. Quomodo in læſæ maieſt. in c fi. de hæret. lib. 6.*

e *l. fi. C. de probatio. iuncta l. qui ſententiam. 16. C. de pœn.*

f *d. l. qui ſententiam. l. ſeruos. 8. C. ad leg. Iul. de vi publ. l. 5. ff. de cuſtod. & exhib. reo. iunctis iis, quæ elegantèr tradit Vlp. in l. 1. ff. de quæſtio.*

iudex quæstionibus adhibitis, si argumentis verisimilibus probabilibusque, veluti certis indiciis, reus oppressus fuerit[g]. Quò fit, vt nemo ex suspicionibus damnari debeat. Hinc illa Constantini constitutio: Qui sententiam laturus est, *inquit*, temperamentum hoc teneat, vt non prius capitalem in quempiam promat seueramq; sententiam, quàm in adulterij, vel homicidij, vel maleficij crimine, aut suâ confessione, aut certè omnium, qui tormentis vel interrogationibus fuerint dediti, in vnum conspirantes concordantesq; rei finem, conuictus sit; & sic in obiecto flagitio deprehensus, vt vix etiam ipse ea, quæ commiserit, negare sufficiat[h]. De appellatione à sententia alibi retulimus[i].

g *l. milites 8. §. 1. C. de quæstionib. l. vnius. 18. §. 1. & §. 2 ff eod. tit. de quæstio.*

h *tex. est in d. l. qui sententiam. C. de pœn.*

i *§. porrò cum §. seq. s. de appellatio.*

De executione sententiæ in criminalibus.

ITAQVE legitimè conuicto reo; sententia sine morâ in eum ferenda est, & executioni mandãda[k], sed interiecto spacio illius temporis, quod condemnatis conceditur ad appellandum[l]; aut si ipse Princeps quempiam seueriùs contra consuetudinem suam, pro causæ intuitu puniri iusserit: qua specie, sententia aut pœnæ executio differtur per 30. dies[m]: Similitèr, si mulier prægnans sit, suspenditur pœna, quoad pepererit; Cùm nec quæstio, quandiu prægnans est, de eâ haberi possit[n].

k *l. cum reis. C. de pœnis.*

l *l. addictos. 29. C. de appellatio. vide ibid. Bartol. & l. vnic ff. Nihil nouari appell. interpos.*

m *l. si vendicari. 20. C. de pœnis adde omninò tex. in c. cùm apud 15. q. 3.*

n *l. prægnans. 3. ff. de pœnis.*

De pœna criminis per modum exceptionis.

ILLIVS verò criminis, quod per exceptionem testi vel accusatori obiicitur & probatur; nulla pœna est

na est[o]; cùm ad eam actum non fuerit, sed tantùm vt iudicio submoueretur[p]: nisi fortè crimen principali causæ cohæreret[q].

o c. 1. ext. de exceptio. l. penult. C. ad leg. Cor. de fals.

p d. c. 1.

q vt in l. 2. §. si publico. ff. ad leg. Iul. de adul. & in c. super his. 16. ext. de accus. adde Felin. ad d. c. 1. nu. 9. & 10.

c. 2. circa fi. ext de ord. cognit. l. Lucius. 21. ff. de his qui not. infam.

De notorio crimine.

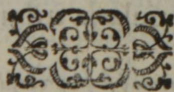
SCIENDVM quoque est; in notorio crimine, nulla alia probatione nulloque ordine iudiciario opus esse[r]. Non tamen antè, hoc crimen coërcebitur, quàm si iudici ipsius delicti circumstantiæ plenè perspectæ sint. Nec enim sufficit Ex. G. Titium publicè omnibus spectantibus hominem occidisse; vt in eum pœna legis Corneliæ animaduerti possit; sed necesse est scire, annè defendendi sui causa aut alia iusta ratione motus hominem occiderit, ob quam pœna vel omninò remittenda esset, vel mitiganda[s]. Cui consequens est; vt tantisper Titio dilatio danda sit, donec exceptiones suas proposuerit & probauerit; nisi fortè criminis qualitas aliud postularet, vt ad condemnandum & puniendum properari debeat[t]. Dicitur autem crimen notorium, quod nulla tergiuersatione celari potest; vtpote quod fit coram populo, vel maiore eius parte[u].

r c. super eo. 3. ext. de testib. cog. c. ad nostrā. 21. ext. de iureiur. c. tua nos. 8. ext. de cohab. cler. c. manifesta. c. de manifesta 2. q. 1.

s l. aut facta. 16. ff. de pœnis. c. sicut dignum. 6. in princ. ext. de homicid. adde Clarum in pract. crim. § fi. q. 9.

t c. si. 2. q. 1 c. quoniam 10. ext. de filiis presb. tex. singul. in l si quis filio. 6. §. hi autē omnes. ff. de iniusto rup. Vide quæ tradit Anto. Gomez. var. resol. tomo 3. cap 1. nu. 43.

u 43. Iul. Clarus. in d. §. fi. q. 9. & probat tex. in c. penult. circa fi. ext. de purg. canon. d. c. de manifesta. in c. tua. 8. ext. de cohab. cler.

DE

DE PVRGATIONE CANONICA.

TITVLVS XIX.

QVOD si reus propria confessione, vel testibus, vel facti ipsius euidentia, de crimine conuinci non possit, non idcircò statim absoluendus est; sed si laboret infamia aut verisimili suspicione criminis indicenda erit illi purgatio, quâ iureiurando innocentiam suam testetur[a]: quam si non præstiterit, tanquam conuictus de crimine pœnæ subiicitur[b]. Vocatur autē hæc purgatio canonic[...] eò quod à SS. Canonibus inuenta & prodita sit[c] contra purgationem vulgarem, quâ vulgus vti solebat, vel per duellum, vel per ferri candentis contactum, vel per sumptionem aquæ calidæ vel frigidæ: quæ purgatio meritò sublata est per SS. Canones, quòd per eam Deus tentari videatur[d].

a c.3 c.4.et paßim ext. hoc tit. c. tua 8. ext. de cohab. clerico. c. omnibus. 2. q. 5.

b c. de hoc. 11. c. insinuatum. 13. ext. de Simonia. c. cum P. 7. c. inter. 10. ext. h. tit. Panor. ad d. c. inter. nu. 5. circà fi.

c vt toto hoc tit. ext.

d patet ex tit. ext. de purgatione vulgari. ex c. cōsuluisti. c. Mennā. 2. q. 5. c. 8. ext. hoc tit.

Vsus huius purgationis Canonicæ, etiam iure ciuili cognitus.

HVIVS purgationis vsus etiam iure Ciuili cognitus videtur: sed in certis criminibus, veluti læsæ maiestatis, oppugnatæ vel proditæ patriæ, peculatus, desertæ militiæ, falsi[e]; Imò & in aliis criminibus apud secularia tribunalia quandoque frequentatur[f].

e vt est tex. in l. fi. C. de abolitio. in l. vbi 22. et ibi Salic. nu. 2. C. ad legem Cor. de fals. & in § siquis autem. Nouel. Vt litigantes iurent.

f de quo apud Damhouderium in Enchir. rerum criminaliū. cap. 44. & Iuli. Clar. in pract. crimi. § fi. q. 63. vers. licet. facit textus optimus in c. fi. in fi. extra. de iureiurando. Vbi in causis etiam ciuilibus præsumptione faciente pro actore defertur reo iuramentum ad ostendendam suam innocentiam, &c.

Non fide digno hæc purgatio indicenda.

NON tamen cuilibet reo hæc purgatio indicenda eſt; ſed tantummodò fide digno, quem veriſimile eſt, non facilè peieraturum. Vnde qui antea in furto, aut periurio, aut falſo teſtimonio deprehenſus vel alitèr notatus eſt: ad hanc purgationem admitti non debet, propter metum periurij, ſed alitèr pro arbitrio iudicis ſe purgabit[g].

De compurgatoribus; & iuramenti forma.

REO purganti & alij compurgatores adhibendi ſunt, vicini ipſi reo & honeſti, quiuè eius vitam exploratam habent; qui & iuramento ſuo confirment purgationem rei. Atq; horum interdum duodecim, interdum ſeptem, interdum pauciores pluresuè ſunt[h], pro arbitrio ipſius iudicis; qui pro qualitate delicti, perſonæ ipſius rei & compurgatorum, numerum eorũ æſtimabit, vel etiam vbi ita videbitur, compurgatores omittet[i]: imò & quandoq; ipſius rei, ſi leuior diffamatio ſit, ſimplici negatione contentus erit[k]; Iuramento autem rei id continebitur, vt iuret ſe non feciſſe aut alienum eſſe à crimine quod ipſi obiicitur[l]: Compurgatorum verò; quod credant reum verum iuràſſe, vel (quod in idem recidit) iurant ſecundum conſcientiam & opinionem ſuam, reum immunem eſſe à crimine[m]. Vnde iuramentum illius veritatis, horum credulitatis eſt.

FINIS SVMMÆ IVRIS CANONICI.

g *c.1.ext. hoc tit. adde ibid. Panor.*

h *c.1.c. 8. c. 10. ext. hoc tit. & paßim. 2.q.5.*

i *c. 8. in verb. ſicut expedire magis. c. ſignificâſti. 5. in verb. iuxtà arbitrium tuum. ext. de adult.*

k *ita ex Archidiacono Marianus Socinus. facit l. qui accuſare. C. de edendo. c. 1. c. accuſator. 6.q.5.*

l *c. presbyter vel quilibet. c. quanto. 2. q. 5. c. de crimine. 15.q.5.*

m *c. 5. c. 9. c. fi. ext. hoc tit. c. quoties. 2. q. 5.*

AD LECTOREM.

ADiunximus huic Summæ nostræ Concordata Germaniæ, in quibus singularitèr agitur de Ecclesiis & beneficiis vacantibus in Germania. Et quia illa obscuriora sunt, adiecimus notas nostras, illustrandæ rei gratiâ. Præterea addidimus constitutionem Clementis VII. in violatores, & Gregorij XIII. declaratoriam, Concordatorum. In describendo secuti sumus Bullarium editum Romæ apud hæredes Antonij Bladij Typographos, Anno 1586. quod tamen contulimus quoad Concordata cum duobus exemplaribus vetustis ex Bibliotheca Academ. Ingolstad. quorum vnum impressum, alterum manuscriptum est. Laborem candidè accipiat & boni consulat lector.

CON-

CONCORDATA INTER LEGATVM SEDIS APOSTOLICÆ, ET IMPERATOREM FRIDERICVM III. AC PRINCIPES Germaniæ, ratione Ecclesiarum, Monasteriorum, aliorumque beneficiorum Ecclesiasticorum: approbata per Nicolaum V. S. Pontif. Anno 1447. Kal. April.

NICOLAVS EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI, ad perpetuam rei memoriam.

AD sacram Petri Sedem, diuina dispositione sublimati, singulis, quæ pro vniuersalis Ecclesiæ vnione ac pace & tranquillitate, profutura conspicimus, Apostolicæ prouidentiæ solicitudine libentèr intendimus, & ad felicem illorum prosecutionem & consummationem, opem & operam impendimus efficaces.

Huius generis exordium in iuris constitutionib. solent præmittere Summi Pontifices ad comparandam attentionẽ lectoris, siue ad quos res pertinet.

NVPER siquidem charissimus in Christo filius noster, Fridericus Romanorum Rex illustris, & nonnulli alij dilecti filij, Ecclesiastici, & seculares Principes inclitæ nationis Germanicæ, ex vna; ac dilectus filius noster, Ioannes sancti Angeli Diaconus Cardinalis, in partibus illis Apostolicæ Sedis de latere Legatus, per nos ad dictas partes

Narratio; qua & huius approbationis petitio continetur.

tes miſſus, ſufficienti deſuper à nobis, & Sede Apoſtolica auctoritate ſuffultus; ex alia, partibus: Rom. Eccleſiæ & dictæ Nationis nominibus, pro ipſius Eccleſiæ vnione, pace & tranquillitate, inter Eccleſiam & Nationem prædictas, perpetuò ſolidandis & confouendis, diuerſa rationabilia & vtilia, ordinationes & ſtatuta à Partibus ipſis hinc inde approbata, laudata, concluſa, acceptata & concordata fecerunt ac ediderunt, nobiſq; humilitèr ſupplicari fecerunt; vt illis pro firmiori eorum ſubſiſtentia, robur Apoſtolicæ firmitatis adiicere, nec non auctoritatem potiorem, & decretum interponere dignaremur.

Approbantur Concordata per Nicolaum V. cum conſilio & aſſenſu Cardinalium.

Nos itaque, qui ſtatuta, ordinationes & Concordata prædicta, per nonnullos ex venerabilibus fratribus noſtris ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, magnarum maturitatis, auctoritatis & literaturæ viros; dilgentèr examinari & diſcuti fecimus, eaq; rationabilia & ſalubria tam Eccleſiæ quàm Nationi præfatæ comperimus; de dictorum & aliorum venerabilium fratrum noſtrorum prædictæ Eccleſiæ Cardinalium conſilio & aſſenſu, Apoſtolica auctoritate, & ex certa ſcientia approbamus, ratificamus, laudamus & acceptamus, & præſentis ſcripti patrocinio communimus, iuxtà modum & formam ſubſequentes.

Hîc approbationẽ ſuá explicat Nicolaus V. et dicit ſibi placere, quæ in his Concordatis mo-

Placet nobis ſuper Eccleſiarum & beneficiorum Eccleſiaſticorum quorumcunque prouiſionibus, vti iuris ſcripti reſeruationibus, & Execrabi-

crabilis & Ad regimen, conſtitutionibus modificatis; vt ſequitur.

dificata ſũt, id eſt, certum modum acceperunt ſuper prouiſionibus Eccleſiarum & beneficiorum Eccleſiaſticorum; item ſuper eorum reſeruationibus tã ex iure ſcripto (quo pleræq; Eccleſiæ & beneficia Eccleſiaſtica Sede Apoſtolicæ reſeruata ſunt, vt in c. 2. de præbend. lib. 6. in c. quanquam. 18. de electio. lib. 6.) quàm ex conſtitutionibus extrauagantibus Execrabilis, & Ad regimen, quarum hoc §. fit mentio, & extant inter extrauag. communes (quibus & Eccleſiæ & beneficia Eccleſiaſtica recenſentur, quorum prouiſio ſiue collatio Sedi Apoſtolicæ reſeruata eſt.) Igitur in his Concordatis certus modus adhibetur, ſuper prouiſionibus & reſeruationibus Eccleſiarum, & beneficiorum Eccleſiaſticorum quoad Germaniam.

Quales ad regimina Eccelſiarum, monaſteriorum et aliorum beneficiorum Eccleſiaſticorum aſſumi debeãt. Deſumptum eſt ex d. extrauag. Ad regimẽ.

AD regimen Eccleſiæ generalis, quanquam immeriti ſuperna diſpoſitione vocati, gerimus in noſtris deſideriis, vt debemus; quòd per noſtræ diligentiæ ſtudium, ad quarumlibet Eccleſiarum & Monaſteriorum regimina, & alia beneficia Eccleſiaſtica, iuxta diuinum beneplacitum, & noſtræ intentionis affectum; viri aſſumantur idonei, qui præſint & proſint committendis eis Eccleſiis, Monaſteriis, & beneficiis prælibatis.

Hoc §. agitur de Eccleſiis, Monaſteriis, dignitatibus, aliisq; beneficiis Eccleſiaſticis Sedi Apoſtolicæ reſeruatis. Confer cum c. 2. iuncto c. præſenti. 34. de præbẽd. in 6. c. quãquam. 18. de electio. lib. 6. cum dictis extrauagantib. Ad regimen, & Execrabilis.

PRÆMISSORVM itaque conſideratione inducti, & ſuadẽtibus nobis aliis rationabilibus cauſis, nonnullorum prædeceſſorum noſtrorum Ro. Pont. veſtigiis inhærentes; omnes Patriarchales, Archiepiſcopales, Epiſcopales Eccleſias, Monaſteria, Prioratus, dignitates, perſonatus, & officia, nec non canonicatus & præbendas & Eccleſias, cæteraq; beneficia Eccleſiaſtica cum curâ, vel ſine curâ, ſecularia & regularia, quæcunq; & qualiacunq; fuerint, etiamſi ad illa perſonæ conſueuerint, ſeu debuerint, per electionẽ, ſeu quemuis alium modum aſſumi; nunc apud Sedem Apoſtolicam quocunque modo vacantia, & in po-

ſterum vacatura [a]; nec non per depoſitionem ſeu priuationem ſeu translationem per nos ſeu auctoritate noſtra factas, & in antea faciendas vbilibet; nec non ad quæ alioqui in concordia vel diſcordia electi ſiue poſtulati fuerint, quorum electio caſſata, ſeu poſtulatio repulſa, vel per eos facta renunciatio, & admiſſa auctoritate noſtra extiterit; ſeu quorum electorum, vel poſtulatorum, & in antea eligendorum ſeu poſtulandorum electionem caſſari, ſeu poſtulationem repelli, aut renunciationem admitti per nos, aut auctoritate noſtra continget apud Sedem prædictam, vel alibi vbicunque; & etiam per obitum Cardinalium eiuſdem Eccleſiæ Romanæ, aut Officialium dictæ Sedis, quamdiu ipſa officia actualitèr tenebunt (videlicet Vicecancellarij, Camerarij, ſeptem Notariorum Auditoris literarum contradictarum, & Apoſtolici palatij cauſarum Auditorum, Correctorum, centum & vnius Scriptorum literarum Apoſtolicarum, & viginti quatuor Pœnitentiariæ præfatæ Sedis; & viginti quinque Abbreuiatorum, nec non verorum Commenſalium noſtrorum, & aliorum viginti quinque Capellanorum Sedis eiuſdem in epitaphio deſcriptorum) & etiam quorumcunque Legatorum, ſeu Collectorum, ac in terris Romanæ Eccleſiæ Rectorum, ac Theſaurariorum deputatorum, ſeu miſſorum hactenus, vel deputandorum aut mittendorum in poſterum; vacantia, & in antea vacatura, vbicunque dictos Legatos vel Collectores, ſeu Rectores & Theſaurarios, antequam ad Romanam curiam

a Subaudi; reſeruamus auctoritate Apoſtolica ordinationi, diſpoſitioni ac prouiſioni noſtræ, prout habetur in fi. huius §. quã clauſulam hîc libet ſubinde repetere, ne nimiũ ſuſpenſus maneat lector, donec ad generalem illam clauſulam deueniatur.

redierint ſeu venerint rebus eximi contigerit ab humanis[b]; nec non quorumlibet pro quibuſcunque negotiis ad Romanam curiam venientium, ſeu etiam recedentium ab eadem, ſi in locis à dicta curia vltra duas dietas legales[c] non diſtantibus iam forſan obierint, vel eos in antea ab hac luce tranſire contigerit; etiam ſimili modo quorumcunq; Curialiũ peregrinationis, infirmitatis, ſeu recreationis, vel alia quacunq; causâ ad quæuis loca ſecedentium, ſi eos antequàm ad dictam curiam redierint in locis vltra duas dietas ab eadem curia, vt præmittitur, non remotis, (dummodo eorum proprium domicilium non exiſtat ibidem) iam forſan deceſſerint, vel in poſterum eos contigerit de medio ſubmoueri, & nunc per obitum huiuſmodi vacantia, vel in poſterum vacatura[d]; Rurſus Monaſteria, prioratus, & dignitates, decanatus, perſonatus, adminiſtrationes, officia, canonicatus, præbendas, & Eccleſias, cæteraq; beneficia Eccleſiaſtica, ſecularia & regularia, cum cura vel ſine cura, quæcunque & qualiacunque fuerint, etiamſi ad illa perſonæ conſueuerint ſeu debuerint per electionem, ſeu quemuis alium modum aſſumi, quæ promoti per nos ſeu auctoritate noſtra ad Patriarchalium, Archiepiſcopalium, Epiſcopalium Eccleſiarum, nec non Monaſteriorum regimina obtinebant tempore promotionum de ipſis factarum; nunc quocunq; modo vacantia, aut in poſterum vacatura[e]; nec non etiam per aſſecutionem pacificam quorum-

b *Subaudi; reſeruamus auctoritate apoſtolicâ; vt in fi. huius §.*

c *dieta legalis dicitur iter vnius diei, quod continet vicena milia paſſuum, id eſt, viginti milliaria Italica. l. 1. & ibi gloſſa. ff. Si quis cautionibus. l. itinere. 3 ff. de verb. ſig.*

d *Subaudi; reſeruamus auctoritate apoſtolica; vt in fi. § huius*

e *Repetendum hic; reſeruamus auctoritate apoſtolica, vt in fi. §. huius.*

rumcunque Prioratuum, perſonatuum, officiorum, canonicatuum, præbendarum, Eccleſiarum, aut beneficiorum aliorum per nos, ſeu auctoritate noſtrarum literarum immediatè collatorum, ſeu conferendorum in poſterum; præterquàm ſi virtute gratiæ expectatiuæ aſſecutio fiet; nunc vacantia & in antea vacatura; plena ſuper præmiſſis omnibus, & ſingulis cum fratribus noſtris collatione præhabita, & matura deliberatione ſecuta: ordinationi, diſpoſitioni ac prouiſioni noſtræ, de ipſorum fratrum conſilio, auctotitate Apoſtolica reſeruamus. Decernentes ex nunc irritum & inane, ſi ſecus ſuper præmiſſis & quolibet eorum, per quoſcunque, quauis auctoritate, ſcientèr vel ignorantèr, contigerit attentari.

Clauſula irritans.

Prælati in Metropolitanis & Cathedralib. etiam immediatè non ſubiectis Eccleſiis, & in Monaſteriis immediatè ſubiectis, canonicè electi (iuxtà formā in c. quia propter. 42. ext. de electio. iuncto c. cùm expediat. 29. eod. tit. in 6.) confirmandi ſunt à Sede Apoſtolica. In quo diſceſſum eſt à iure communi, quo Epiſcopus ab Archiepiſcopo confirmatur. c. cùm dilectus. 32. ext. de electio.

ITEM placet nobis, quod in Metropolitanis & Cathedralibus etiam immediatè non ſubiectis Eccleſiis, & Monaſteriis immediatè ſubiectis Sedi Apoſtolicæ, fiant electiones canonicè, quæ ad dictam Sedem deferantur, quas etiam ad tempus conſtitutum in conſtit. fel. record. Nicolai Papæ III. quæ incipit, Cupientes[t]; expectabimus & lapſo dicto tempore ſi non præſentatæ, vel ſi præſentatæ, minus canonicæ fuerint; prouidebimus; & ſi canonicæ fuerint, eas confirmabimus; niſi ex rationabili, & euidenti cauſa, ac de dictorum fratrum conſilio, de digniori & vtiliori perſona duxerimus prouidendum: prouiſo, quòd confirma-

t extat in c. cupientes. 16. de electio. li. 6. vbi electo ſtatuitur menſis poſt conſenſum vel habitā de electione notitiam, ad arripiendum iter, & quàm citò commodè poteſt ad comparendum corā Sede apoſtolica: prout latius ibid. continetur.

ti præ-

ti prædicti, & per nos prouisi, Metropolitanis suis & aliis præstent debita iuramenta, & alia, ad quæ de iure tenentur. Et in Monasteriis dictæ Sedi immediatè non subiectis, & aliis regularibus beneficiis; super quibus pro confirmatione, vel prouisione ad dictam Sedem non consueuit haberi recursus; electi, seu illi, quibus prouidendum est, pro confirmatione & prouisione huiusmodi ad curiam Romanam venire non tenebuntur: ipsaq; regularia beneficia sub expectatiuis gratiis non cadant. Vbi autem pro monasteriis ad dictam curiam venire seu mittere consueuerint; non alitèr confirmabimus vel prouidebimus, quàm superius de Cathedralibus Ecclesiis est expressum. Et de Monasteriis Monialium non disponemus, nisi sint exempta & tunc per commissionem ad partes.

De cæteris verò dignitatibus & beneficiis quibuscunque, secularibus & regularibus vacaturis; vltra reseruationes prædictas, maioribus dignitatibus post Pontificales in Cathedralibus, & principalibus in Collegiatis Ecclesiis exceptis; iure ordinario prouideatur per illos inferiores, ad quos aliàs pertinet. Placet etiã nobis, quod per quamcunq; aliam reseruationem, gratiam expectatiuam, aut quamuis aliam dispositionem, sub quacunq; verborum forma, per nos vel auctoritate nostra factam vel faciendam, non impediemus nos, quò minùs de illis, cum vacabunt de Februarij, Aprilis, Iunij, Augusti, Octobris, & Decembris mensibus, liberè disponatur per illos, ad quos eorum collatio, prouisio, præsentatio, electio, seu

Hoc §. agitur de dignitatibus, aliisq̃ beneficiis Ecclesiasticis non reseruatis Sedi Apostolicæ; vt sunt, q̃ vacãt, mẽsibus Febru. April. Iunij, Augusti, Octob. & Decembris. Nam quæ reliquis mensibus vacant; videlicet, in Ianuario, Martio, Maio, Iulio, Septembre & Nouembre; reseruata sunt Sedi Apostolicæ, vsque ad tres menses à die notæ vacationis, &c.

quæuis alia diſpoſitio pertinebat: reſeruationibus, aliis à præmiſſis aut diſpoſitionibus, auctoritate noſtrà factis vel faciendis, non obſtantibus quibuſcunque: Quoties verò aliquo vacante beneficio de Ianuarij, Martij, Maij, Iulij, Septembris & Nouembris mēſibus ſpecialitèr diſpoſitioni dictæ Sedis, reſeruatis; non apparuerit infra tres mēſes à die notæ vacationis in loco beneficij, quod alicui de illo Apoſtolica auctoritate prouiſum fuerit; ex tunc & non antea, Ordinarius vel alius, ad quem illius diſpoſitio pertinebit, de illo liberè diſponere poterit. [g]

g Quo ſenſu hæc verba, de tribus menſibus à die notæ vacationis, &c. accipienda ſunt. Vide declarationem Gregorij XIII. hic quoq; adiunctam.

Et ad finem, vt hæc ordinatio collationum beneficiorum non reſeruatorum, per alternos menſes, poſſit per dictam Nationem publicari, & omnes, qui eâ gaudere voluerint, tempus congruum habeant eam acceptandi; tunc quoad dictam Sedem, à Kalendis Iunij proximè futuris, ipſa currere incipiet, & durabit deinceps; niſi in futuro Concilio de conſenſu dictæ Nationis aliter fuerit ordinatum.

De Annatarum ſolutione.

Placet ſimilitèr nobis, quod circa prouiſionem dictæ Sedis ordinandam; modus annatarum hoc modo currat: De Eccleſiis Cathedralibus omnibus & Monaſteriis virorum duntaxat, vacantibus & vacaturis; ſoluantur pro fructibus primi anni à die vacationis, ſummæ pecuniarum in libris Cam. Apoſt. taxatæ, quæ communia ſeruitia nuncupantur; & ſi quæ exceſſiuè taxatæ ſint, retaxentur: Et quod prouideatur ſpecialitèr in grauatis regionibus, ſecundum qualitatem rerum,

rum, temporum, & regionum, nè nimium prægrauentur; ad quod petentibus dabimus commissiones in partibus, qui diligentèr inquirant & retaxent. Taxæ autem prædictæ pro media parte infra annum à die habitæ possessionis pacificæ totius vel maioris partis, soluantur; & pro alia media parte, infra annum sequentem; Et si infra annum bis vel pluries vacauerint, semel tantùm soluatur; nec debitum huiusmodi in successorem in Ecclesia vel Monasterio transeat.

De cæteris verò digniratibus, personatibus, officiis, & beneficiis secularibus ac regularibus quibuscunq;, quæ auctoritate dictæ Sedis conferentur, vel de quibus prouidebitur (præterquàm vigore gratiarum expectatiuarum, aut causâ permutationis) soluantur annatæ seu medij fructus, iuxta taxam solitam à tempore possessionis infra annum, & debitum huiusmodi similitèr in successorem in beneficio non transeat.

Sed de beneficiis, quæ valorem vigintiquatuor florenorum auri de camera non excedunt; nihil soluatur: curratque hæc obseruantia deinceps, nisi eam similitèr in futuro Concilio de ipsius Nationis consensu contingat immutari. In aliis autem quæ per fe. re. Eugenium Papam IIII. etiam prædecessorem nostrum pro dicta Natione vsq; ad tempus futuri generalis Concilij permissa, concessa, indulta, & decreta, ac per nos confirmata fuerunt; in quantum illa concordiæ præsenti non obuiant; ista vice nihil esse volumus immutatum: Et per hoc, quòd in Concordatis

huiusmodi, siue quibusuis aliis eorum occasione conficiendis literis, propter competensiorem descriptionem, Alamania specialitèr appellatur, Natio ipsa censeri non debet à Germanica Natione distincta, seu quomodolibet separata.

PRÆTEREA quia difficilè foret præsentes literas ad singula, in quibus de eis forsitan fides facienda fuerit, loca deferri; eâdem Apostolica auctoritate decernimus, quod ipsarum transumpto Metropolitanorum dictæ Nationis sigillo munito, tanquàm præsentibus si exiberentur, literis plena fides adhibeatur, & perinde stetur ac si dictæ præsentes literæ forēt exhibitæ, vel ostensæ; Et insuper quoq; irritū & inane, si secùs super his à quoquā quauis auctoritate scientèr vel ignorantèr cōtigerit attentari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ approbationis, ratificationis, laudationis, acceptationis, commutationis*, reseruationis, constitutionis, & voluntatis, infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius, se nouerit incursurum.

Clausulæ irritantes et comminatoriæ.

** alias, communicationis.*

Dat. Romæ apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicæ, millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo. Kal. Aprilis * Pontif. nostri anno secundo.

** alias, quarto decimo Kal. Aprilis.*

CLEMENS

BVLLA CLEMEN. VII.
DE PRÆLATIS
ET PRINCIPIBVS VSVRPANTIBVS DISPOSITIONES BENEFICIORVM SEDI APOSTOLICÆ RESERUATORUM, aut impedientibus Sedis Apost. prouisiones, contra formam Concordatorum inter eandem Sedem Apost. & Nationem Germaniæ.

CLEMENS EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI, AD FVTVRAM REI MEMORIAM.

ADMONET nos incumbentis nobis pastoralis officij cura, vt non solùm nobis, sed etiam cunctorum Christi fidelium, & præsertim Ecclesiasticarum personarum profectibus diligenter intenti, illorum occurramus dispendiis, & quæ in cuiusq; ipsorum præiudicium siue noxam quauis etiam auctoritate prodiisse comperimus, salubritèr reformemus.

SANE dudum ad nostram peruenit notitiam, qualitèr nonnulli Archiepiscopi, & Episcopi, ac Ecclesiarum Prælati, nonnulli etiam Principes, & Domini temporales inclytæ Nationis Germanicæ, post miserabilem Vrbis direptionem colla-

tiones & dispositiones beneficiorum Ecclesiasticorum nobis & Sedi Apostolicæ, etiam virtute Concordatorum, inter Sedem & Nationem præfatas reseruatorum, temerè vsurpare præsumserunt, ac collationes & dispositiones nostras, & dictæ Sedis de illis factas admittere cõtempserunt, ne dum in nostrum, & ipsius Sedis vilipendium, sed etiam in iurium nostrorum, & eiusdem Sedis, ac illorum, quibus de ipsis beneficiis prouidimus, aut in quorum fauorem aliâs disposuimus, seu prouideri & disponi mandauimus, graue præiudicium. Et quamuis contra præsumptores & contemptores huiusmodi in Bulla, quæ quotannis in die Cænæ Domini de more lecta fuit, declarauimus, & protestati fuerimus, quod in prę missis, & aliis quibuscunque iuribus dictę Sedi, & sanctæ Romanæ Ecclesię vndecunq; & quomodocunque quæsitis, seu quærendis per quoscunq; actus contrarios, aut quomodolibet præiudicantes, tacitos, vel expressos à nobis, vel ab eadem Sede quomodolibet factos vel faciendos, aut quemcunq; temporis fluxum, vel patientiam, vel tolerantiam nostram, nobis aut eidem Sedi nullatenus prę iudicari debere, aut quomodolibet posse; tamen, sicut non sine animi nostri mœrore intelleximus, nonnulli ex Archiepiscopis, Episcopis, Prælatis, Principibus, & Dominis prædictis, adhuc à præmissis desistere non curârunt, nec de præsenti curant; quinimò quod deteri⁹ est, ne prouisiones Apostolicæ admittantur, per sua mandata etiam pœnalia prohibere nõ verentur, in animarum suarum graue pe-

ue periculum, & aliorum Prælatorum, ac Principum Catholicorum dictæ Nationis perniciosum exemplum & scandalum plurimorum.

Nos igitur, qui à dictis Concordatis, quæ olim Romanæ Ecclesiæ, & dictæ Nationis hominibus, pro ipsius Ecclesiæ vnione, ac pace & tranquillitate inter Ecclesiam, & Nationem prædictas, perpetuò solidandis & conseruandis, laudata, conclusa, & accepta fuerunt; nullatenus recedere intendimus, ne dicti præsumptores & contemptores, aut per eos, in dictis beneficiis intrusi ex huiusmodi temerariâ præsumptione gloriari valeant, neuè ipsi intrusi ex adulterinis eorum titulis aliquem fructum reportent, nec illis quibus de beneficiis prædictis per nos aut dictam Sedem, seu eius auctoritate prouisum extitit, & in futurum prouidebitur, per alicuius temporis fluxum, seu aliquam patientiam, vel tolerantiam prçiudicium fiat, aut factum censeatur; ex pastoralis officij debito prouidere volentes ac Concordatis prædictis firmitèr inhærentes: Motu proprio, & ex nostra matura deliberatione, ac certâ scientia, auctoritate Apostolica, de Apostolicæ potestatis plenitudine, tenore presentium declaramus; prætensas collationes & alias dispositiones de quibuscunque beneficiis Ecclesiasticis cum cura, & sine cura, nobis & dictæ Sedi, vt præfertur, reseruatis, per Archiepiscopos, Episcopos, Prælatos, ac seculares Principes, & Dominos quoscunq; dictæ Nationis, seu ad eorum præsentationem, vel nominationem, etiam per Ordinarios ipsorum be-

neficiorum collatores à tempore dictæ direptionis citrà, contra tenorem, & formam dictorum Concordatorum quomodolibet factas, & in posterum faciendas, personis, quibus aut in quarum fauorem factæ sunt, aut in posterum fient; nisi sint per nos, aut nostra, vel dictæ Sedis auctoritate approbatæ; nullum titulum vel colorem ipsa beneficia possidendi tribuisse, aut in futurum tribuere, sed & illos pro malæ fidei possessoribus & merè intrusis ab omnibus haberi & censeri, ac fructus per eos ex beneficiis huiusmodi perceptos & percipiendos, nullo vnquam tempore suos facere, sed ad illorum restitutionem in vtroque foro efficacitèr obligatos esse, & ad illorum restitutionem, ad eorum, quorum interest, seu etiam fisci nostri instantiam, omnibus viis iuris & remediis compelli posse & debere; & eos nullo vnquam tempore beneficio regularum de annali & triennali pacifico possessore, gaudere potuisse, aut posse. Illis verò quibus eadem beneficia per nos, aut auctoritate nostra, vel dictæ Sedis tenore & forma Concordatorum huiusmodi seruatis, collata seu commendata sunt, aut in futurum conferentur, vel commendabuntur, nec non Ecclesiis & locis Ecclesiasticis, ac Collegiis, quibus perpetuò, vel ad tempus eâdem auctoritate vnita sunt, aut in posterum vnientur, ac omnibus illis, qui in executione literarum Apostolicarum eis concessarum per constitutiones, seu mandata Archiepiscoporũ, Episcoporum, Prælatorum, Principum, vel Dominorum prædictorum, hactenus

quomo-

quomodolibet impediti fuerunt, aut in posterum impedientur; dictas regulas, & quemcunq; temporis fluxum seu patientiam, vel tolerantiam minimè obstare debere, quo minus contra dictos intrusos, & intrudentos quocunq; tempore iudicialitèr experiri valeant.

Decernentes sic per quoscunq; iudices & Commissarios, quauis auctoritate fungentes, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, & Palatij apostolici causarum Auditores sententiari, interpretari, & iudicari debere, sublata eis & eorum cuilibet quauis alitèr sententiandi, interpretandi, & iudicandi facultate & potestate; acirritum & inane, si secùs super iis ab eis, vel quibusuis aliis quauis auctoritate, scientèr, vel ignorantèr attentum forsan est hactenus, aut in posterum contigerit attentari. Non obstantibus regulis & aliis præmissis, aliisq; constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, cæterisq; contrariis quibuscunque. Vt autem præmissa ad omnium notitiam deducantur; volumus & mandamus præsentes in Cancellaria Apostolica more solito publicari, & in quinterno eiusdem Cancellariæ describi. Præterea quia difficilè foret præsentes literas ad singula loca, in quibus de eis forsitan fides facienda foret deferre; eadem Apostolica auctoritate decernimus, quod ipsarum transumptis, manu alicuius Notarij publici inde rogati subscriptis, & sigillo alicuius personæ Ecclesiasticæ in dignitate constitutæ, munitis; ea prorsus in iudicio, & ex-

trà, & aliàs vbilibet fides indubitata adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, si essent exhibitæ vel ostensæ. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ declarationis, decreti, & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Dat. Romæ apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicæ, millesimo quingentesimo trigesimo quarto. Cal. Iulij, Pontif. nostri anno vndecimo.

GREGORII DECIMI TERTII.

DECLARATIO CONSTITVTIONIS A NICOLAO V. EDITÆ, CIRCA COLLATIONES BENEFICIORVM VACANtium in mensibus Sedi Apostolicæ reseruatis: iuxtà formam Concordatorum cum Natione Germanica.

GREGORIVS EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI, AD FVTVRAM REI MEMORIAM.

QVAE in Ecclesiam Dei incommoda inferunt, nostra nos expedit animaduersione remouere. Cùm itaque per literas fel. record. Nicolai Papæ V. Nationi Germaniæ pro illius virtute, & concordia cum Sede Apostolica, inter alia concedatur, vt quoties aliquo vacante beneficio Ecclesiastico, in mensibus Ianuarij, Martij, Maij, Iulij, Septembris, & Nouembris, in quibus vacantium Germaniæ beneficiorum Ecclesiasticorum dispositio dictæ Sedi specialitèr reseruata est; non apparuerit intrà tres menses à die notæ vacationis, in loco beneficij,

quòd alicui de illo Apoſtolica auctoritate prouiſum fuerit, ex tunc & non antea Ordinarius, vel alius, ad quem illius diſpoſitio pertinet, de illo diſponere poſſit, & ſæpenumerò contingat, vt antequàm inquiſitio, quam plerunq; etiam in concurſu plurium, ſiue in partibus, ſiue apud dictam Sedem fieri oportet, in vitam, mores, & doctrinam eorum, quibus de dictis beneficiis per Sedem eandem prouidendum eſt; compleri poſſit, aut antequàm de ipſis prouiſionibus, ſeu de mandatis, quæ ad inquiſitiones, & prouiſiones huiuſmodi faciendas ab eadem Sede impetrantur, vel Motu proprio procedunt, literæ Apoſtolicæ conficiantur vel etiam antequàm mandata ipſa à iudicibus, ad quos directa ſunt, recipiantur, vel recepta expediantur; interdum quoque literis Apoſtolicis expeditis, & gratia purificatâ, ſeu mandatis prædictis receptis, & inquiſitione completa, antequàm omnimoda executio perficiatur, propter diuerſa impedimenta, quæ frequentèr ſuccedunt; tempus trium menſium, ex quo vacatio beneficij in loco ipſius nota eſt, expiret, ac proinde Ordinarij locorum, aut alij ad quos talium beneficiorum diſpoſitio, ceſſantibus Apoſtolicis reſeruationibus, pertinet; ab ipſo tempore prædicto, licèt priuſquam illud laberetur, prouiſionis ſiue alterius diſpoſitionis de illis à dicta Sede iam gratia facta fuerit (quod ipſum ad tribuendum, & quærendum ius ſatis ſuperq; eſſe certa iuris interpretatione frequentèr declaratum eſt) illa tamen conferre contendant: Qua de cauſa multis religione

&

& pietate insignibus, quando ij post ostensum virtutis & doctrinæ suæ specimen, atq; inde ementos labores & sumptus, beneficiis potiri deberent, alij præoccupatores obtentu ordinariæ collationis huiusmodi contrà aduersantur: Nos indignum rati, quòd temporis mora; quam ad perscrutandum accuratius talium probitatem, industriam & alia requisita intercedere, pro vtilitate Ecclesiæ necesse est, locum iniuriis aperiat, attendentesque verba prædicta (in loco beneficij) cum verbis (notæ vacationis) quæ protinus antecedunt coniungi, & ad illa duntaxat referri, ac voluntatem concedentis sensumq; concessionis & literarum prædictarum sic esse, vt dispositio beneficij intra tres menses à die notæ vacationis à Sede prædicta fieri, deq; gratia facta alicubi apparere debeat, quemadmodum re inter vtriusque iuris Interpretes iampridem controuersa, summa ratione iudicatum apparet: vix enim est, vt itineribus non modò infestis, aut prohibitis, quòd ferè semper aliquo contingit, sed etiam expeditis quis ex tam longinquis regionibus ad dictam Sedem profectus, & in ea ad expediendum negotium vel paulisper moratus, in easdem se recipere tanta temporis angustia possit.

QVOCIRCA æquitate & iustitia suadentibus, præsentium auctoritate declaramus; concessionem Nicolai Papæ, & literas prædictas, locum omninò non habere, quod Ordinarij aut alij collatores prædicti, post lapsum trium mensium ex

die notæ vacationis in loco beneficij disponere possint de vllis beneficiis prædictis, aliàs sub concessione, & literis prædictis comprehensis, extra Ro. Cu: in mensibus prædictis quoquo modo vacantibus, vel vacaturis; de quibus intra dictum tempus trium mensium per Romanum Pontificem ac dictam Sedem, qualiscunq; gratia, vel dispositio, aut concessio facta fuerit: Ne tamen cuiquam licitum sit factam à Sede prædicta dispositionem huiusmodi, in longum obtegere; illi quibus deinceps gratiæ huiusmodi concedentur, earum concessionum, fidem, & testimonium; intra tres menses à die notæ vacationis in loco beneficij huiusmodi, vel dictis collatoribus significare, vel in ipso beneficij loco publicare quoquomodo teneãtur. Decernentes omnes & quascunq; dispositiones de dictis beneficiis ab eisdem collatoribus post significationem, seu publicationem huiusmodi pro tempore factas; nullas & inualidas, nulliusque roboris, vel momenti fore: Sicq; in quibusuis causis pendentibus & futuris, iudicari debere. Nec non irritum & mane, quicquid secùs super his ab eisdem collatoribus, aut quibuscunq; aliis scientèr, vel ignorantèr contigerit attentari. Quod si fortè quisquam collatorum prædictorum fuerit præsentium violator, eum à beneficiorum, & officiorum collatione tandiu suspendimus, donec ipse veniam petens restitutionis gratiam à Sede prædicta meruerit obtinere.

CÆTERVM volumus, vt præsentium transumptis

ſumptis, etiam impreſſis Notarij publici manu, & ſigillo perſonæ in dignitate Eccleſiaſtica conſtitutæ, obſignatis; eadem prorſus fides in iudicio, & extra illud, vbique locorum adhibeatur, quæ adhiberetur ipſis præſentibus, ſi eſſent exhibitæ vel oſtenſæ. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam noſtræ declarationis, decreti, ſuſpenſionis, & voluntatis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum eius, ſe nouerit incurſurum. Dat. Romæ apud ſanctum Petrum; Anno Incarnationis Dominicæ, milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo ſexto. Kal. Nouembris, Pontificatus noſtri anno quinto.

COMMENTARIVS IN REGVLAS IVRIS LIBRI VI. DECRETALIVM.

EIVSDEM HENRICI CANISII NOVIOMAGI ET IVRISCONSVLTI.

AD SERENISSIMVM ET REVERENDISSIMVM PRINCIPEM ac Dominum, Dominum FERDINANDVM, Comitem Palatinum Rheni, V. Bauariæ Ducem, & Coadiutorem Electoratus Coloniensis, &c.

IN TITVLVM DE REGVLIS IVRIS LIB. VI. DECRETALIVM.

HVIVS Tituli auctor est Bonifacius VIII. Summus Pont. quem ideo postremo loco subiecit, vt ea, quæ prioribus titulis sparsìm per singulas species tradita sunt, in regulas quasdam, veluti breuissimas notas, coniiceret: imitatus nimirum libros Pandectarum, in quibus & post omnium tractationem, Titulus de Regulis iuris, vltimus annectitur, tanquam priora omnia in breuissima capita conferens. Vnde & regula à Paulo IC. ita describitur: *quod rem, quæ est, breuitèr enarret, non vt ex regula ius sumatur, sed vt èx iure, quod est, regula fiat*[a]. Per regulam igitur breuem rerum narrationem in vnum coactam intelligimus, vt quod in singulis rebus iuris est, per eam breuitèr demonstretur. Vt exempli gratia; Cùm alibi traditum esset: Periurum ad dicendum testimonium minimè admittendum esse, propter suspicionem periurij[b]: item marito sæuienti non esse facilè restituendam vxorem ab eo digressam propter metum sæuitiæ[c]: item semel negligenti non posse rem tutò iterum committi[d]; Bonifacius huius Tituli author, occasionem sumpsit huius regulæ condendæ: *Semel malus semper præsumitur esse malus*[e]. Idem in aliis regulis accidit.

a *l. 1. ff. hoc tit.*

b *c. testimonium. 34. ibi: præterquam pro reatu periurij. ext. de testib. iuncto c. paruuli. 22. q. 5. & c. non potest. 2. q. 7.*

c *c. literas 13. in fi ext. de restitu. spoliator.*

d *c. scribam. 9. ext. de præsumptio.*

e *c. semel malus. j. h. tit.*

QVÆ tamen non eò dicuntur, quasi Regula sit nuda tantùm narratio seu coniectio multarum rerum, ita quod nulla inde iuris decisio depromi possit; sed vt ostendatur, regulam ex constituto antea iure, tanquam ex præexistenti (vt ita loquar) materia sua, non verò è contrà, ius ex regula natum & profectum esse[f]. Nec enim negatur, eam ad alias species iure nõ expressas traduci posse. Imò rectè ad has regulas confugitur, quòd multorum iurium, ex quibus desumptæ sunt, apertam sententiam exprimant, quæ æquè valere debet, in casibus non decisis, ob eandem æquitatem[g]. *Non possunt*, inquit Iulianus, *omnes articuli sigillatim aut legibus aut Senatusconsultis comprehendi, sed cùm in aliquâ causâ sententia eorum manifesta est, is, qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet*[h].

QVARE cùm multi variiq; casus quotidiè incidere solent, qui disertis verbis à iure decisi non sunt; licebit in hac multitudine & varietate rerum, ad has iuris regulas, tanquam ad communia quædam capita recurrere. Est enim hic Titulus, veluti penus quędam, in quâ totius quasi iuris thesaurus delitescit; adeoque viam aperit de quauis causa confestim & ex tempore respondendi[i]. Neque enim assentiendum est Iacobo Cuiacio in Posthumo, qui eius nomine circũfertur; asserenti, ex regulâ leuia & perniciosa argumenta deduci[k]: quod duobus allatis exemplis ita comprobat; Regula est (inquit) inuito beneficium non datur; At libertas beneficium est, & tamen inuito datur.

f *glossa ad d. l. 1. ff. hoc tit.*

g *l. illud quæsitum. 32. in princ. ff. ad leg. aquil.*

h *textus in l. non possunt. 12. cum l. seq. ff. de legib. c. inter cæteras 4. ext. de rescrip. c. 2. circa med. ext. de translatio. Epis.*

i *Videatur elegantèr D. Peckius præceptor olim meus obseruandus, ad Rubr. huius tit. Panor. ad rub. ext. eod.*

k *ad l. 1. in fi. ff. hoc tit.*

l. vlt. C. De testam. manumiss. Item regula est: deteriorem conditionem per seruum fieri non posse. l. melior. ff. De reg. iur. Sed seruus delinquendo potest; quia Dominus seruum noxæ dedere cogitur. l. 1. §. quod igitur. ff. De vi & vi arm. Sed non videt ipse, nos eo casu non loqui, vbi contra regulam expressum ius vrget, vt in exemplis ab eo allatis, aut aperta ratio contrarium euincit; quibus casibus officium suum perdit regula, vt vtar verbis d. l. 1. ff. hoc tit. Verùm loquimur in casu non deciso à iure, aut vbi ratio quæ diuersum suadet, nulla subest, cur à regula discedendum sit. Hinc glossa nostra[l]; potior est eius causa, inquit, pro quo facit regula; habet enim aduersarius ostendere rationem, quare in illo casu regula non loquatur. Et hæc ita esse, conuincit vel secunda regula Digestorum: *Fœminæ*, inquit Vlpianus, *ab omnibus officiis ciuilibus & publicis remotæ sunt; & ideò nec iudices esse possunt, nec magistratum gerere, &c.* Nonnè ex præmissa regula: *fœminæ ab omnibus officiis ciuilibus & publicis remotæ sunt*: infert apertè Vlpianus eas nec iudices esse posse, nec magistratum gerere? Cæterùm ipsas regulas ex ordine & quantùm fieri potest, breuissimè, explicemus.

l *hic ad Rubr. circa fi.*

REGVLA I.

BENEFICIVM ECCLESIASTICVM NON POTEST licitè ſine inſtitutione canonica obtineri.

BENEFICIVM Eccleſiaſticum, eſt ius percipiendi reditus ſiue obuentiones Eccleſiaſticas; quale habent Epiſcopi, Abbates, Decani, Præpoſiti, Parochi, Canonici, aliiq; Clerici diuinis miniſteriis ſiue officiis adſcripti[a]: Inſtitutio verò Canonica, dicitur receptio ad ipſum beneficium Eccleſiaſticum, iuxtà præſcriptum ſacrorum canonum; veluti, quæ fit per legitimam electionem vel poſtulationem & confirmationem; per collationem ſimplicem, ſiue ad præſentationem patroni Eccleſiæ ſiue Eccleſiaſtici beneficij. Hæc enim nomine inſtitutionis canonicæ veniunt[b]. Ex quibus conſequens eſt; eum qui alitèr ad beneficium Eccleſiaſticum electus eſt; vel quia non ſeruata forma electionis[c]; vel ab eo electus eſt, cui eligendi ius non erat[d], vel ſimoniacè[e], vel alitèr indignus electus eſt[f], non poſſe dici canonicè inſtitutum[g]. Similitèr qui obtinuit à laico Eccleſiam vel Eccleſiaſticum beneficium (etiamſi laicus eiuſdem Eccleſiæ vel beneficij patronus ſit) abſq; auctoritate Epiſcopi, vel alterius Superioris[h]; ſiue alicui collatum eſt beneficium nondum vacans[i], vel ſi ipſe cui collatum eſt, laicus[k], vel clericus coniugatus ſit[l]; Nam hi omnes canonicè inſtitui non poſſunt[m]. Huius regulæ ratio-

a c. 1. ext. de maledicis c. quanto. 7. ext de offic. iud. ord. c. ad decorem. 5. ext. de inſtitutio.
b vt toto tit. ext. de inſtitutio. c. 4. c 6. ext. de his quæ fi. à præla. c. cum eccleſia. 31. ext. de electio.
c de qua in c. quia propter. 42. ext. de electio. c. cum expediat. 29. eod. in 6.
d c. maſſana. 56. c. ſacroſancta. 51. ext. de elect. c. 8. ext. de conſuetud.
e c 2 in extrauag. com.
f c. quanquam. 18. de electio. in 6.
g dictis iurib.
h c. 4. c 8 c. 10 c. 15. ext. de iure patro.
i c. 2. ext. de conceſſ. præbend.
k c. 2. ext. de inſtitutio. c. cùm adeò. 17. ext. de reſcrip.
l c. 5. ext. de cler. coniug.
m vt iam dd. iurib.

rationem reddit D. Peckius hîc; quòd in Ecclesiam Dei non debet alius esse ingressus, quàm per ostium, cuius claues præfectis Ecclesiarum committuntur, qui eisdem clauibus & Canonicis regulis instituendos in eandem Ecclesiam Dei intromittunt. Nam & hûc spectat Innocentij IV. constitutio in Concilio Lugdunensi, quâ duobus de dignitate, personatu vel alio beneficio Ecclesiastico contendentibus, & altero per contumaciam absente; prohibet missionem fieri in possessionem beneficij, causâ rei seruandæ (quæ alioqui solet fieri in aliis causis, vbi reus ante litis contestationem contumaciter abest[n]) sed titulus, quo nititur actor præsens examinari debet; Idque vt vitetur ingressus vitiosus in beneficium, hoc est, qui absque titulo est, siue canonica institutione[o]: Quare & qui longo tempore beneficium possedit absq; institutione canonicâ, se defendere non poterit temporis præscriptione: cùm id quod ab initio nullum est, tractu temporis non conualescat[p].

n c.3.c.5 §. in aliis. ext. vt lite non contest.

o c. vnico. de eo qui mittitur in poss.

p c. non firmatur, & ibi latius dicemus. j. eod.

Cvi certè aduersari videtur textus in c. cura. 11. ext. de iure patron. Quo loco Ecclesiæ à laicis acceptæ præscriptione acquiruntur per Clericum, quasi nullo titulo præcedente. Textus verba hæc sunt: *Mandamus, quatenus ex donatione laicorum, nisi auctoritas Diœcesani Episcopi & consensus adsit, nullus vestrum aliquas sibi Ecclesias vendicare præsumat, vel retinere talitèr acquisitas: Nisi legitima fuerit præscriptione munitus, aut Diœcesani Episcopi habuerit posteà consensum.* Ex quibus verbis constat dona-

tionem

tionem Ecclesiarum à laicis factam tunc valere, si auctoritas & consensus Episcopi interuenerit, aut ex post facto consensus eius accesserit; aut si Clericus legitimâ præscriptione munitus sit. Sed respondetur, eam legitimam præscriptionem in d. c. cura. intelligi, quæ & bonæ fidei est: malæ enim fidei possessor nunquàm præscribit [q]. Vnde constituendum est, textum eâ specie loqui, quando possessor bonæ fidei est, hoc est, quando credit Episcopum (qui suæ diœceseos curam & inspectionem gerit) conniuere, & quasi videntibus oculis dissimulare donationem Clerico à laico factam; & subsequentèr consensum suum, licet tacitum, accommodasse, qui loco tituli est [r].

q vt regula seq. vbi & dicam latius.

r vide gloss. & Pano. ad d. c. cura. & quæ habet Couarru. ad c. possessor. in 2 parte relectio. §. 10. nu. 1. j. hoc tit.

REGVLA II.

POSSESSOR MALÆ FIDEI VLLO TEMPORE NON præscribit.

HÆc regula desumpta est ex c. 5. c. 17. in fi. c. 19. in fi. & c. fi. ext. de præscriptio. Est autem præscribere, rem aliquam adquirere per continuationem possessionis temporis à iure definiti [a]. Vt autem præscriptioni locus sit, requirit hæc regula nostra, vt possessor bonæ, non malæ fidei sit, hoc est, quod existimet rem quam possidet suam non alienam esse; nam fidem hîc pro conscientia accipimus [b]. Et ratio regulæ est; quia is qui malæ fidei est, peccat ex D. Pauli sententia, dum id quod ex fide non est, peccatum

a vt liquet ex tit. Decretal. de præscriptio. ext & in 6. ex tit. C. De præscrip. longi temp. 10. vel 20. annor. cum aliquot titulis seqq. Vide latius in Summa nostra sub tit. de exceptionib.

b c. fi. ext. de pscriptio. c. si virgo. 34. q. 2. l. bonæ fidei. 109. ff. De verb. signif.

catum esse asserit[c]: Nec minùs in præceptum Decalogi incidit, quo alienæ rei votum siue affectatio interdicta est[d]. Non igitur malæ fidei possessor præscribit quantocunque etiam tempore, licèt immemoriali, possideat[e]. *Cùm tanto sint grauiora peccata*, inquit alibi textus, *quantò diutius infelicem animam detinent alligatam*[f]. Et hæc adeò obtinent, vt necessè sit non tantùm in initio præscriptionis bonam fidem possessorem habuisse, verumetiã in progressu & toto præscriptionis tempore; ob eandem rationem[g]. Quamuis aliud iure ciuili receptum sit; quo sufficit à principio bonam fidem habuisse, non autem ea necessaria est ad perficiendam siue complendam præscriptionem[h]. Sed hoc iure non vtimur, propter peccatum, quod prouenit ex conscientia rei alienæ; *Cùm generalitèr*, ait Innocentius III. in generali Concilio Lateranensi, *sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest obseruari*[i]. Vt hinc in Camera Imperiali hæc regula nostra multis præiudiciis comprobata sit, contrà ius ciuile[k].

c *ad Roma. 14. in fin. iuncto §. illud. circa med. de pœnit. dist. 3.*

d *præceptum vltimũ Decalogi: Non domũ, non agrum, &c.*

e *c. 5. & c. fi. ext. de præscriptio.*

f *in c. fin. ext. de consuetud. c. penult. ext. de consang.*

g *& per tex. in d. c. fi. ext. de præscrip.*

h *l. vnica. C. De vsucap. transfor. l. si aliena. 10. in princ. ff. De vsurp. & vsucap. §. diutina. Inst. De vsucap.*

i *c. fi. ext. de præscrip.*

k *teste And. Gail lib. 2. obs. 18. nu. 7.*

AB hac tamen regula excipitur casus in c. 1. ext. de præscriptionib. vbi Episcopus contra alium Episcopum triennio præscribit locum à se conuersum ad Catholicam vnitatem, cùm tamen non ignoret eum esse alterius: Verùm id fit auctoritate sacrorum Canonum, quibus cùm omnes Ecclesiæ subiectæ sint, & ab iis certam legem accipiant; id certè constituere potuerunt, vt res vnius Ecclesiæ, alteri ex iusta causa adquiri possit.

Itaque rei alienæ fidem ſuſtinent hoc caſu ſacri Canones in fauorem Catholicæ religionis.

QVA ratione, etiam hoc iure rectè defendi poterunt præſcriptiones earum rerum, quæ ob non ſolutum vectigal, vel aliud delictum in commiſſum ceciderunt, etiamſi is, qui poſſidet, intelligat eas ad fiſcum ſpectare[1]. Quid enim prohibet Principem rebus in fiſcum ſuum illatis vel inferendis propter delictum, hanc præſcriptionem imponere? aut pœnam, quam ipſe ſtatuit, certo modo abolere? Niſi de cōtraria eius mente aliunde conſtaret, vt in ſpecie c. 2. de præſcriptio. lib. 6. qua in bonis hæreticorum bona fides requiritur; quia id diſertè cauet ibidem S. Pontifex.

1 *l. 2. C. De vectig. & commiſſ. c. cum ſecundum. 19. de hæret, lib. 6.*

REGVLA III.

SINE POSSESSIONE PRÆSCRIPTIO NON procedit.

DEDVCTA videtur hæc regula ex c. cauſam. 7. ext. de præſcriptio. ex c. 3. in fi. ext. de probationib. Cui ſimilis extat textus in l. ſine poſſeſſione. 25. ff. de vſurp. & vſucap.

HAC itaq; regulâ docemur, poſſeſſionem planè neceſſariam eſſe ad præſcriptionem, non tantùm inchoandam, verumetiam eandem continuandam & perficiendam. Si enim medio tempore, id eſt, ante completam præſcriptionem, poſſeſſio

ſeſſio interrupta fuerit, ceſſat præſcriptio [a]: Quod duobus modis contingere poteſt, aut naturalitèr, aut ciuilitèr. Naturalitèr, cùm quis de poſſeſſione ſua vi deiicitur, vel poſſeſſori res mobilis eripitur [b]. Item, ſi res à mari vel à flumine occupetur [c]. Ciuilitèr, hoc eſt, iuris ciuilis auctoritate, cum poſſeſſor in ius vocatur, vel cum eo litis conteſtatio fit. Nam per ſolam etiam citationem interrumpitur præſcriptio 30. annorum [d]; per litis verò conteſtationem ea, quæ longi temporis eſt [e]. Præſcriptio verò triennalis neq; citatione, neq; litis conteſtatione impeditur, licet cœpto iudicio ſine effectu currat [f]: exceptis quatuor caſibus, qui alibi recenſentur [g].

Is autem poſſidere dicitur, qui alicui rei ſuo nomine inſiſtit [h], idq; etiam ſolo animo: Nam licèt ad adquirendam poſſeſſionem corpus & animus ſimul requirantur [i]; ad poſſeſſionem tamen retinendam ſufficit vel ſolus animus; veluti, in eo, qui peregrè profectus res ſuas domi reliquit; retinet enim hic animo poſſeſſionem [k]. Addidi, *ſuo nomine.* Etenim colonus, inquilinus, procurator, depoſitarius, commodatarius, & ſimiles; ideò poſſidere non dicuntur, quod non ſuo ſed alieno nomine in poſſeſſione ſint [l]; ac proinde non præſcribunt [m].

Porro verbum, *inſiſtendi*, in hac materia etiã ad res incorporales referri debet; vt ſunt, actiones, ius decimandi, eligendi, conferendi beneficia Eccleſiaſtica, aliaque huiuſmodi incorporalia, quæ & poſſideri (licèt impropriè) & præſcribi dicuntur [n].

a *c. illud. 8. & c. auditis. 15. ext. de præſcrip. l. naturalitèr. 5. ff. de vſurp. & vſucap.*

b *d. l. naturalitèr.*

c *l. 3. §. Labeo. l. Pomponius. 13. in princ. ff. de acq. vel om. poſſ.*

d *l. 3. & l. cum notiſsimi. 7. in princ. C. de præſcrip. 30. vel 40. annor.*

e *l. moræ. 26. C. de rei vind.*

f *l. ſi poſt acceptum. 18. ff de rei vind. l. 2. §. fi. ff. Pro emptore.*

g *in l. 2. C. de annali excep. adde gloſſ. & Dd. ad d. c. illud & Balbum in tract. ſuo de præſcrip.*

h *l. 1. in princ. ff. de adq. vel amitt. poſſ.*

i *l. 3. in princip. & l. quemadmodum. 8. ff. iam d. tit.*

k *l. clàm. 6. §. qui ad nundinas. l. ſi quis id. 25 §. fi. & d. l. 3. §. in amittenda ff. d. tit. §. poſſidere. Inſt. de interd.*

l *d. §. poßidere. l. fi. C. De acquir. poſſ. l. 1. C. Si per vĩ vel alio modo. l. quod meo. 18 ff. de adquir. vel amitt. poſſ.*

m *l. 2. l. 7. in fi. C. de præſcript. 30. vel 40. annor.*

n *c. ad aures. 6. c. de quarta 4. cum ſimilib. ext. de præſcrip. c. 1. & c. 2. in 6. eod. tit. c. 3. ext. de cauſa poſſ. &*

ILLVD quòd antè diximus, de continuatione possessionis; non tantùm locum habet in eodem possessore, verumetiam in eius successore, siue is vniuersalis sit, veluti hæres; siue singularis, vt emptor, legatarius, aut similis[o]; dummodò persona media non intercesserit, quæ continuationem interruperit[p]. Quin & præscriptio à defuncto cœpta, ante hæreditatis aditionem rectè impletur[q]; eò quod hæreditas antequàm adeatur, personam defuncti sustineat[r]. Vnde & vacuum tempus antè hæreditatis aditionem & nactam possessionem, prodest hæredi iam possidenti, ad complendam præscriptionem[s].

prop. c. cum Ecclesiá. 31. ext. de electio. l. 1. & l. 2. C. de seruitut. l. 1. in fi. C. de præscrip. longi temp. 10. vel 20. cum simil.

o *§. diutina. cũ §. seq. Inst. de vsucap. & d. l. Pomponius. 13. §. sed & legatario. ff. de acquir. vel amitt. poss.*

p *d. l. Pomponius. §. quæsitum.*

q *l. cæptam. 40. ff. De vsucap.*

r *l. hæres. 22. ff. iam d. tit. l. hæreditas. 34. ff. de adq. rer. do.*

s *l. nunquam. 31. §. vacuum. ff. de vsucap.*

NON obstat textus in l. rerum mixtura. 30. §. Labeo. ff. De vsurp. & vsucap. quo ait Labeo: *Si is cui ad tegularum vel columnarum vsucapionem decem dies superessent, in ædificium eas coniecisset: nihilominus eum vsucapturum, si ædificium possedisset.* At ex Iauoleno constat, singulas ædium partes non possideri, sed ipsas ædes[t]. Qua ergò ratione in hoc exemplo vsucapio procedit absq; possessione? Respondet Bartol.[u] hoc singulare esse in responso Labeonis, propter modicum tempus quod superest ad complendam vsucapionem. Verum hæc responsio, cum mera coniectura sit, & pugnet cum l. in omnibus 15. & quæ ibi notant Dd. ff. de diuersis & temporal. præs: puto rectiùs nos posse dicere; tegulas & columnas per se possideri, licèt ædificio implicatæ sint, siquidem mobiles & per se permanent in ædificio, vt in annulo & gemma, in quo verum est, aurum & gemmam possideri & vsuca-

t *in l. eum qui. 23. ff. eod. tit. de vsucap.*

u *ad d. §. Labeo.*

ſucapi; cum vtrunque maneat integrum [x]. Hinc columna alienis ædibus iuncta, vindicari poteſt à domino [y]. Diuerſum eſt in tignis & lapidibus, quæ cum vniuerſitate domus poſſidĕtur & vſucapiũtur, nec eos vindicari permittitur [z]. Nec mouet, quòd in actionibus aliiſq; iuribus incorporalibus nulla poſſeſſio detur [a], & tamen vſucapi ſiue præſcribi dicantur [b]: Quia id verum eſt, ſi de poſſeſſione propriè dicta loquamur, quæ tantùm eſt rerum corporalium; at cùm rerum incorporalium quaſi poſſeſſio ſit [c]; admiſſum quoq; eſt, vt ad ſimilitudinem corporalium, etiam hæ quaſi vſucapiantur ſiue præſcribantur [d].

x d. §. Labeo. verſ. quid ergo.
y d.l. eum qui. verſ. ſin autem columna.
z §. cum in ſuo. Inſt. de rer. diuiſ.
a l. ſequitur. 4 § ſi viam. ff. d. tit. l. ſeruus. 43. §. incorporales. ff. de acquir. rer. dom.
b l. 1. l. 2. C. De ſeruitutib. & aq. l. ſiquis diuturno. 10 ff. Si ſeruit. vind. l. fi. C. de præſcr. longi temp. l. 4. C. de præſcrip. 30. vel 40. an. c. 1. de præſcrip. in 6.
c c. 3. ext. de cauſa poſ. & l. penult. ff. de ſeruitutib.

c. ſi diligenti. 7. ext. de præſcrip. d. l. ſiquis diuturno.
d d. l. 1. C. de ſeruitutib. cum aliis s. alleg.

REGVLA IV.

PECCATVM NON DIMITTITVR, NISI RESTItuatur ablatum.

SENTENTIA D. Auguſtini eſt ex decretalibus vbi extat [a], hûc traducta. Eaq; pertinet non ſolùm ad res furto vel vi ablatas, ſed etiam ad damnum dolo vel culpa datum [b]: Cum his caſibus ablata dicatur ipſius rei commoditas [c].

a in c. cum tu. 5. ext. de vſur.
b c. fi. ext. de iniuriis. c. ſiquis de clericis, 12. q. 2.
c l. cùm prætor. 81. ff. de verb. ſignif.

QVARE etiam iudex, qui precio vel precibus ductus, aut per imperitiam malè iudicauit, hac regula continebitur [d]: Sicut & is, qui alium ſine iuſta cauſa vulnerauit; Nam & hic ad reſtitutionem damni tenetur, id eſt, ad expenſas in curatione

d per tex. in l. fi. C. de pœna iud. l. fi. ff. de variis & ext. cog.

vulneris factas, operasq;, quibus caruit cariturusuè est, quòd inutilis factus sit[e]. Non enim debet alteri per alterum iniqua conditio inferri[f], & factum cuiq; suum, non alteri nocere debet[g].

QVARE & hoc iure receptum est, vt hæres ex delicto defuncti conueniri possit ad restitutionem damni à defuncto illati, vt eò citius peccatum defuncti expietur[h], contra sententiam iuris ciuilis; quo hæres ex delicto defuncti non conuenitur, nisi aliquid ex delicto ad eum peruenerit: nè alieno scelere ditescat hæres[i].

ITAQVE certa iuris regula est; *peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum*; videlicet, idem restituendo aut eius æstimationem, si res ablata non extet. Adeò etiamsi res ipsa sine culpa auferentis perierit; cùm semper fur in mora restituend intelligatur[k]; mora autem sua cuilibet nociua est[l].

SED quid si soluendo non sit? Parcitur ei propter inopiam[m]; donec ad meliorem fortunam peruenerit.[n] Quid si res ablata illi donata aut damnum ab aduersario remissum sit? Licèt sint, qui remissionem non valere contendant, propter expressa huius regulæ verba, quæ tantùm restitutionis meminit[o]; & quod alibi de restitutione vsurarum constitutum est[p]: Verius tamen est, remissionem valere; quia nihil interest, soluatur creditori à debitore, an voluntate eius alitèr satisfiat[q]. Nisi quibus casibus ius resistit remissioni[r].

e *l. 3. ff. Si quadrupes. & l. fi. ff. de his qui deiecer.*
f *l. non debet. 74. ff. de reg. iur.*
g *l. factum. 155. ff. eod.*
h *c. fi. ext de sepultur. c. in literis. 5. ext. de raptorib.*
i *l. vnica. C. ex delict. defunct. §. non autem. Inst. de perp. & temp. actio.*
k *l. fi. ff. de condict. furt.*
l *c. mora. ĩ. eod.*
m *c. si res. 14. q. 6. & c. cum tu. 5. ext. de vsur.*
n *c. Odoardus. 2. ext. de solutio. facit l. si debitores. 7. ff. de cessio. bono.*
o *arg. l. non aliter. ff. de leg. 3.*
p *in c. debitores. 6. cũ c. seq. ext. de iureiur.*
q *l. solutionũ. 176. ff. de verb. signif. l. soluitur. 5. cum l. seq. ff. quibus mod. pig. vel hypoth. sol.*
r *vt in c. statutum. 11. §. insuper. iuncto §. penult. de rescrip. lib. 6. & in c. 2 in si. de censib. eod. lib. 6.*

CÆTERVM huic obſtare videtur textus in c. officij. 9. ext. de pœnitentiis & rem: quo reſcriptum eſt à S. Pontifice, eam mulierem quæ falſum partum ſibi ſubiecit, aut ex adultero concepit, eo animo, vt mariti ſui bona ad eum tanquam ad verum filium, excluſis legitimis hæredibus, peruenirent; nihilominus ad pœnitentiæ Sacramentum admittendam eſſe: dimittitur igitur mulieri peccatum, quæ non reſtituit. Verùm hîc ſingularis ratio ſubeſt, videlicet, metus mariti, ſi ipſi rem proderet mulier; Timebat enim, (vt ipſe textus indicat) ſi maritus reſciſceret, vel mortem, vel lethale in ſe odium mariti; non quod reſtitutum ius ſuccedendi non cuperet legitimis hæredibus mariti. Quare in caſu propoſito mulieris factum ſuſtinetur vitandi maioris mali cauſa, iuxtà illud ab omnibus iactitatum: *Ex duobus malis, minus eligendum eſt* [s].

s ex c. duo mala diſt. 13. Vide de hoc caſu latius Nauarrũ in Manuali cap. 16. num. 43. cum ſeqq.

REGVLA V.

PECCATI VENIA NON DATVR, NISI CORrecto.

REGVLA plana eſt, ſi per correctum accipiamus contritum, ad ſaniorem mentem reuerſum; nõ verò punitũ, vt quidam perperàm interpretãtur. Quæ enim delinquenti gratia fit, ſi is pœnam à iure conſtitutam iam ſubiit?

Sum-

Sumpta videtur regula ex c. vnico de schismaticis lib. 6. Cuius & insignis locus extat in c. legatur. 24.q. 2.

NON tamen inde concludendum est: cuilibet corrigenti se, veniam dandam esse, in foro exteriori[a]; id enim Reip. perniciosum esset, cui expedit delicta puniri[b]: sed si quando delinquenti ignosci conuenit, id fiat dolenti de admisso[c]. Itaque vsus huius regulæ & in foro conscientiæ cernitur. *Nouit*, inquit Ambrosius[d], *Dominus mutare sententiam, si tu noueris emendare delictum.* Sed audiamus, quid de perseuerantibus in peccato Gregorius disserat; *Voluissent*, ait ipse, *iniqui si potuissent sine fine viuere, vt potuissent sine fine peccare. Ostendunt enim quia in peccato semper viuere cupiunt, qui nunquam desinunt peccare dum viuunt: Ad magnam ergò iustitiam iudicantis pertinet, vt nunquàm careant supplicio, qui in hac vita nunquàm voluerunt carere peccato*[e].

a *contrà textum in l. qui ea mente. 67. ff. de furt.*

b *l. licitatio. 9. §. quod illicitè ff. de publican. l. ita vulneratus. 51. circa fi. ff. ad leg. Aquil.*

c *vt in l. Manicheos. 4 vers. delicti. C. de hæreticis.*

d *citatus in Decreto Gratiani in c. nouit. de pœnitent. dist. 1.*

e *extat in c. voluissent. d. dist. 1.*

NEQVE mouet textus in c. quod quidam. 5. ext. de pœnitent. quo iubetur eorum confessio recipi, qui negant se à peccatis abstinere posse. Non enim idcircò peccatum illis dimittitur, sed eatenus ad confessionem admittuntur, quòd speret Ecclesia crebris & salutaribus admonitionibus Confessarij tandem eos ad veram pœnitentiam redituros[f].

f *Vide Panor. ibid.*

RE

REGVLA VI.

NEMO POTEST AD IMPOSSIBILE OBligari.

SIMILIS regula est in l. impossibilium. 185. ff. eod. tit. Desumpta videtur ex c. fi. ext. de pact. & c. fi. ext. de conditio. appos. ex c. 1. de iureiur. lib. 6. Et locum habet non tantùm si impossibile in obligationẽ deducatur; veluti, hodiè Romæ dabis, cum vterque Ingolstadij sit; verumetiam si id quod possibile est, promittatur sub conditione impossibili, vt in exemplo Iustiniani: Si cœlum digito tetigero, dare spondes[a]? Prioris hæc ratio est; quòd omnis obligatio, aut in dando, aut in faciendo consistat[b], sed quod non est, aut esse, siue fieri non potest, frustrà petitur: Non igitur eius obligatio vlla oriri potest. Quæ ratio eadem militat, etiamsi ignorauerint contrahentes se rem impossibilem in obligationem deduxisse: Non enim opinione nostrâ rei natura vel immutatur vel noua constituitur. Posterioris rationem hanc tradit Martianus Iurisconsultus: *quia in ea re*, inquit, *quæ ex duorum pluriumuè consensu agitur, omnium voluntas spectatur, quorum proculdubio in huiusmodi actu talis cogitatio est, vt nihil agi existiment, appositâ eâ conditione quam sciant esse impossibilem.* Hæc Martianus[c]. Itaque appositâ cõditione impossibili, videntur contrahentes non seriò sed iocosè egisse. Impossibilitas verò duplici ex capite oriri solet, aut quia natura im-

a *§. si impossibilis. Inst. de inutil. stip.*
b *l. 2. in princ. ff. de verb. oblig.*
c *textus in l. non solũ. 30. ff. de actio. & oblig.*

pedimento est, vt in suprà allatis & similibus exemplis: aut quia ius vel boni mores vetant [d], veluti, rem sacram vel religiosam dari [e]: aut si furti vel alterius delicti nomine promissio fiat [f]: aut si hæredis institutio aut legatum à testatore ita relictum sit, si parentibus alimenta non præstiterit; si ab hostibus patrem non redemerit [g]. *Quæ facta,* inquit eleganter Papinianus, *lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & (vt generalitèr dixerim) quæ contrà bonos mores fiunt; nec facere nos posse credendum est* [h]. Sed hoc interest inter conditiones impossibiles, quæ vltimis voluntatibus adiiciuntur, & quæ contractibus: vt illæ institutionibus, legatis, fideicommissis adiectæ, pro non scriptis habeantur, in fauorem vltimæ voluntatis [i]; siquidem in testamentis plenior interpretatio adhibetur [k]; cùm non facilè credendum sit, aliquem testamento suo aliquid adiecisse ad impugnandum idem iudicium suum [l]. In contractibus verò, impossibiles conditiones adiectæ, infirmant ipsum contractum; cùm contractus non eandem benignitatis interpretationem à iure recipiant, vtpotè minùs fauorabiles [m]. Excepto matrimonio; cui si turpis vel alia conditio impossibilis adiiciatur, habetur ea pro non adiecta, & matrimonium purè contractum intelligitur; idque in fauorem ipsius matrimonij: Nisi fortè adiecta conditio, esset contra substantiam matrimonij; puta, si alter dixerit contrahentium: contraho tecum, si generationem prolis euitaueris; vel donec inueniam aliam honore, vel facultatibus ditiorem;

aut

d *l. continuus. 137. §. illud inspiciendum. iuncto §. cum quis. ff. de verb. oblig.*

e *d. §. cum quis.*

f *l. si plagij. 123. de verb. oblig.*

g *l. conditiones. 9. ff. de conditio. institut.*

h *tex. est in l. filius. 15. ff. de condit. institutio. iunge & l. nepos Proculo. 125. ff. de verb. signif.*

i *l. 1. & l. conditiones. 9. ff. de condit. institu.*

k *l. in testamentis. 12. ff. de reg. iur.*

l *l. 3. ff. de testam. milit.*

m *c. cum dilecti. 6. in fi. ext. de donatio.*

aut si pro quæstu adulterandam te tradideris: Etenim hæ conditiones matrimonio prorsùs aduersantur [n]. Vbi tamen testator conditionem impossibilem, possibilem existimauit; legatum vel fideicommissum non valebit [o]. Cùm in testamentis voluntatem testatoris ante omnia spectemus [p]; in certis autẽ nullus est coniecturæ locus [q]: Quod & in contractibus retinendum est [r].

REGVLA VII.

PRIVILEGIVM PERSONALE PERSONAM SEQVItur, & extinguitur cum persona.

EXEMPLA huius regulæ extant in cap. 2. ext. de auctor. & vsu pallij. in c. mandata. 6. ext. de præsump. in c. sanè. ext. de priuileg. Est autem priuilegium, priuata quædam lex [a]; vt & nominis etymologia indicat. Paulo IC. ius singulare est, eò quod contra rationem iuris communis concedatur [b]. Et quidem si in gratiam personæ eiusque tantùm prospectu, personale priuilegium dicitur; sin respectu rei vel causæ, reale [c]. Igitur personale priuilegium personæ cohæret, & cum eadem extinguitur [d]; non alitèr quam vsusfructus [e], qui & idcircò personalis dicitur. Cæterum iuuat hanc regulam iuris ciuilis exemplis illustrare. Ecce maritus, dotis nomine vel alitèr conuentus ab vxore, & è contrà vxor à marito; item socius vniuersorum bonorum,

n *per tex. in c. fi. ext. de condit. appos. de quo alitèr disputat D. Peckius hic sub nu. 10. in fi. & nu. seq.*

o *l. seruo manumisso. 58. ff. de cõdict. indeb. Vide ibid. Iasonem.*

p *l. fideicommissa 11. §. item si quis. & l. non aliter 69 ff. de legatis. 3.*

q *l. continuus. 137. §. 2. in fi. ff. de verb. oblig.*

r *l. semper in cõtractibus, ff. de regulis iuris. Vide ad reg. inspicim°. j. eod.*

a *c. priuilegia. dist. 3.*

b *l. ius singulare. 16. ff. de legib.*

c *sicut videre est in l. 3. ff. de censibus. in l. priuilegia. 196. ff. de reg. iur.*

d *per hanc regulam.*

e *§. finitur. Instit. de vsufructu.*

norum, vel etiam vnius rei, parens, patronus, patrona, liberiq; eorum & parentes, donator, miles; eatenus condemnantur, quatenus facere possunt[f], scilicet, ne egeant[g]. At hoc beneficium cum personale sit, non producitur ad fideiussores ipsorum vel hæredes[h]. Exceptis tamen filiis mulietis, qui patri hæredes extiterunt, quibus idem beneficium à iure communicatur, vt scilicet & hi non nisi in id quod facere possunt, condemnentur[i]: Nec mirum; si enim id receptum est inter socios, propter ius quoddam fraternitatis, quod inter socios intercedit; profecto multo magis recipiendum est inter matrem & filios, propter ius necessitudinis naturale. Sic priuilegium immunitatis personæ concessum, cum eâdem expirat[l]; & de non soluendo vectigali de rebus suis, ad emptorem earundem rerum non porrigitur[m]. Huius regulæ ratio ex eo perspicitur, quod dici solet: Cessante causa, id est, persona quæ causa fuit priuilegij, cessat quoq; effectus, id est, ipsum priuilegium[n]. Et quod alibi elegantèr tradit Paulus IC. *In omnibus*, inquiens, *causis id obseruatur vt vbi personæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoq; deficiat*[o].

Hvic regulæ obiicitur, beneficium restitutionis in integrum, & SC. Velleiani; quod licèt personale sit, tamen ad hæredes transit[p]. Sed respondetur, vtrunq; hoc beneficium non esse merè personale, sed & rei nomine concedi propter læsionem[q]; vnde vtrumq; ad hæredes rectè transfunditur[r].

f *l. sunt qui. 16. cum aliquot ll. seqq. ff. de re iud. iunge & l. maritus. 54. ff. solu. matrimon.*

g *l. in condemnatione 173. ff. h. tit. §. præterea. Inst. de actio.*

h *l. maritum. 12. cum l. seq. ff. Sol. matrimo. l. verũ. 63. circà princ. ff. pro soc. & l. & si fideiussor. 24. cum l. seq. ff. de re iud.*

i *l. etiam. 18. ff. Sol. matrimo.*

k *d. l. verum:*

l *l. 3. in fi. ff. de censib.*

m *l. licitatio. 9. §. fi. ff. de publica. vide ibid. Dd.*

n *ex c. cum cessante. in princ. ext. de appellat.*

o *l. in omnibus. 68 ff. hoc tit.*

p *l. non solum. 6. ff. de in integ. rest. & l. hæredes. 20. C. ad SC. Velleian.*

q *l. 1. ff. de in integ. rest. l. 1. ff. ad SC. Velleian. l. exceptiones. 7. ff. de exceptio.*

r *d. l. 3. in fi. & d. l. priuilegia.*

RE-

REGVLA VIII.

SEMEL MALVS SEMPER PRÆSVMITVR ESse malus.

HVIVS regulæ ſupra meminimus [a]. Intellige autem hanc regulam, de eodem genere mali. Nec enim is, qui ſemel adulter eſt, ſtatĩ homicida, fur, vel alio crimine obſtrictus, præſumi debet; præcipuè ſi de vitiis oppoſitis agatur; veluti ſunt, auaritia & prodigalitas, audacia & timiditas ſiue nimia animi abiectio. Vnde quod alia iuris regula dicitur. *Defleat peccator; quia offendens in vno, factus eſt omnium reus*, ad ipſa peccata referendum non eſt, *ſed*, interprete Innocentio II. *quantum ad vitam æternam: Sicut enim, ſi peccatis omnibus eſſet inuolutus; ita ſi in vno tantùm maneat, æternæ vitæ ianuam non intrabit* [b]

a *ad rubri. huius tit.*

b *in c. fi. de pœnitent. diſt.* 5.

ET cum hæc regula, ſolâ iuris præſumptione nitatur, facilè refellitur adhibita probatioue in contrarium; comprobando ſcilicet, eum, qui ſemel malus fuit, ſe emendâſſe, iuſtoque dolore peccatum ſuum eluiſſe: vlterius enim malus dici non debet [c]. Excepto periuro, cui etiam poſt emendationem amplius non creditur [d]: Ratio huius regulæ eſt; quod animi mutatio non præſumatur: cum mutare, ſit quid facti; & idcirco probandum eſt [e]: E contrà is, qui ſemel bonus fuit, ſemper præſumitur bonus [f], ob eandem rationem. Hûc ſpectat reſponſum Menandri IC. *A*

c *c. ferrum. cum c. ſeq. diſt.* 50.

d *c. teſtimonium.* 54. *ext. de teſtib.*

e *l.* 2. *ff. de iur. & fa. ignor.*

f *c. mandata.* 6. *ext. de præſcripcio.*

barbaris, inquit, *remissos milites ita restitui oportere Hadrianus rescripsit si probabunt se captos euasisse non transfugisse; sed hoc licet liquidò constare non possit, argumentis tamen cognoscendum est; & si bonus miles antea æstimatus fuit, propè est, vt eius affirmationi credatur: si remansor aut negligens suorum, aut segnis, aut extra contubernium agens; non credetur ei*[g].

g *l. non omnes. 5. §. à barbaris. ff. de re milit.*

REGVLA IX.

RATVM QVIS HABERE NON POTEST, QVOD IPSIVS nomine non est gestum.

HÆc regula desumpta est ex c. penult. de sentent. excom. lib. 6. Conuenit cum l. si pupelli. 6. §. sed si ego. ff. de negotiis gest.

RATVM autem habere dicimur; cum approbamus quod nostro nomine gestum est[a]: Quod enim nostro nomine actum non est, ratum habere non possumus, quoad hunc effectum vt nostrum fiat[b]. Fingamus Titium comparâsse ædes à Sempronio, aut alium contractum cum eo iniuisse, nulla alia quàm vtriusque contrahentium contemplatione; profectò fieri non potest, vt ego ratum habendo factum ipsius Titij, obligatum habeam Sempronium, propterea quòd contrahentes se inuicem tantùm obligare voluerint[c]. At si mei contemplatione contractus celebratus fuerit, iam ratihabitione meâ quodammodo meus contractus fit; eò quod Sempronius non Titium sed

a *l. quo ent. 12. in princ. ff. rem rat. hab.*

b *iuxtà hanc regulā.*

c *per tex. in l. si pupilli 6. §. 1. ff. de negot. gest. in l. si seruus. 13. ff. de precario. iuncta l. non omnĭu. 19. ff. Si cert. pet.*

ſed me obligatum ſibi voluerit, ex ſubſequenti ratihabitione mea[d].

d *iuxta regulam. ſeq. & quæ ibi dicentur.*

CÆTERVM obtinuit quoad iacturã rei meæ vel alterius iuris, me ratum habere poſſe, etiam quod meo nomine geſtum non eſt, vt in ſpecie l. 3. C. de rei vind. l. aliena. 20. in princ. ff. de pignor. act. l. 1. §. fi. ff. depoſiti. l. fi. C. ad SC. Macedo. & c. cura. 11. ext. de iure patro. vel ſi æquitas aliud ſuggerat; veluti, ſi res mea ab alio vendita ſine mandato meo, apud emptorem perierit, aut ab eo præſcripta ſit; poſſum enim ratam habere hanc venditionem, vt ita à venditore precium eius conſequar[e]: vnde non oberit regulæ noſtræ textus in l. ei qui. 7. §. fi. C. Quod cum eo qui in alie. poteſt. Quia & ibi recipitur ratihabitio in præiudicium ratum habentis; quod fieri poſſe iam monuimus.

e *d. l. 3. l. fi.* C. *de negot. geſt. & l. ſi eum ſeruum. 23. ff. ſi cert. petat.*

REGVLA X.

RATIHABITIONEM RETROTRAHI, ET MANDATO non eſſe dubium comparari.

HÆc regula hûc translata eſt ex c. penult. de ſentent. excom. lib. 6. ex c. fi. de iureiur. eod. lib. & c. ſi tibi. 17. de præbend. eod. Conuenit cum l. hoc iure. 195. ff. hoc tit. & l. vero. 12. in fi. ff. de ſolutionib. Eſt autem accipienda ſi nomine ratum habentis negotium geſtum ſit: ſicut latius dictum eſt ad præcedentem regulam.

Et non tantùm in contractibus[a], sed & in actibus iudicialibus[b], adeoq; in maleficiis locum habet[c]: Neq; interest, ratihabitio à præsente vel ab absente facta sit, iuxtà doctrinam à Bartolo traditam; Quod in iis, quæ ex mera voluntate alicuius pendent, non requiratur partis præsentia[d], & in proposito argumento probat textus in l. si filiusfamilias. 18. ff. ad SC. Macedo. in l. fi. C. eod. tit.

a *l. si fundus. 16. §. 1. ff. de pignorib. l. fi. C. ad SC. Macedo. l. semper qui 61. §. 1. ff. de reg. iur.*

b *l. licet. 56. ff. de iudic.*

c *c. penult. ext. de sen. excom. l. ex hoc iure. ff. de reg. iur.*

d *Bartol. ad l. Pomponius. nu. 1 ff. de negot. gest.*

Hæc autem ratihabitio non tantùm verbis fit, verumetiam re ipsa, ex responso IC. Pauli[e]. De verbis, res inconfesso est. Re ipsa, veluti si dominus à procuratore falso inchoatam litem persequatur[f]; vel siquis ex contractu suo nomine ab alio inito ipse experiatur; censetur enim eo ipso contractum agnouisse & approbâsse[g]; vel si pater receptis à filio literis ratione pecuniæ à filio mutuò acceptæ, cotinuò contestationem non interponat contrariæ voluntatis[h].

e *in l. Paulus. 5. ff. rem rat. hab.*

f *d. l. Paulus. §. 1.*

g *l. si seruus alienus. 67. ff. de fideiuss.*

h *l. si filiusfamilias. 18. ff. ad SC. Macedo.*

Qvod autem inquit regula nostra: *Ratihabitionem retrotrahi*; accipiendum est, iuris fictione, ad id, scilicet, tempus, quo negotium gestum est[i]. Vnde & obligationem & actionem ad idem tempus referimus, non ad tempus ratihabitionis[k]: Atq; hæc adeò obtinent; etiamsi is, qui gessit, vel mortuus sit vel furere cœperit, aut eum gessisse pœnituerit; adhuc enim ratũ haberi potest, quod gestum est: nisi tempus, quo ratihabitio interponenda est, iam effluxerit[l]; nec enim quod lapsu temporis amissum est, solâ ratihabitione restitui potest[m]: Qui vnus casus est, quo ratihabitio nihil

i *d. l. si fundus. §. 1. l. fi. C. ad SC. Macedon. l. donationes. 25. C. de donatio. int. vir. & vx.*

k *l. 3. §. hæc autem actio. ff. de negot. gest.*

l *l. penult. & vlt. §. 1. ff rem rat. hab.*

m *d. l. penult. & vlt.*

hil operatur. Alter est, si certam formam in negotio gerendo lex requirat, vt in speciebus c. nonnulli. 28. ext. de rescrip. §. tutor autem. Inst. de auctor. tut. l. quid ergo. 13. ff. de his qui not. infam.

REGVLA XI.

CVM SVNT PARTIVM IVRA OBSCVRA, REO FAuendum est potius quàm actori.

VNDE hæc regula eruta sit, habes in c. inter dilectos. 6. in fi. ext. de fide instru. in c. 3. ext. de probatio. & in c. cùm ad sedem. 15. ext. de restitu. spol. Inquit, *Cùm partium iura obscura sunt.* Quod duobus modis contingit; vel quia actor nihil probauit; vel quia vtrinq; probationes æquales sunt. Ad priorem modum pertinet illa Iuris sententia: Actore nō probante reus absoluitur, etiamsi nihil præstiterit[a], & nullā in re ius habeat, solaq; possessione se tueatur[b]. Quippe ius agendi metimur non ex persona ipsius rei sed actoris[c]: Vsque adeò, licèt reus onus probandi in se receperit & probatione defecerit; nihilo enim magis actori adiudicatio fit[d]. Semper enim illud remanet: *Actore non probante, reus absoluitur.*

QVÒ ad posteriorem modum, vbi æqualis vtrinq; probatio est; sequi solemus quod alibi tradit textus: *promptiora sunt iura ad absoluendum quàm ad condemnandum*[e]: Et, *fauorabiliores rei potiùs quàm acto-*

a *l. 4. C. de edēdo. c. fi. §. fi. ext. de iureiur.*
b *l. fi. C. de rei vind.*
c *l. 1. §. fi. ff. Si pars hæred pet.*
d *l. circa. 14. ff. de probatio. & ibi gloss. & Bartol.*
e *c. 3. vers. quod si ambarum. ext. de probatio. l. Arrianus. 46. ff. de oblig. & act.*

actores habentur[f]. Præterquàm ſi de re fauorabili controuerſia ſit, qua ſpecie actori magis fauetur; puta, ſi agatur pro libertate[g], pro dote[h], pro teſtamento[i], pro matrimonio[k].

f l. fauorabiliores. 125. ff. de reg. iur.
g d. c. 3. l. Titia. 59. ff. de manu. teſtam.
h l. in ambiguis. ff. de reg. iur.
i l. ſi pars. 10. ff. de inoff. teſtam.
k c. penult. 33. q. 1. c. continebatur. 6. ext. de deſponſ. impub. adde his c. fin. ext. de ſent. & re iud.

VNDE neque obſtat tex. in l. inter ſtipulantem. 83. §. 1. ff. de verb. oblig. vbi in obſcuro magis creditur actori quàm reo: Quia & id accidit ob fauorem iudicij; ne in poteſtate ſit ipſius rei, tergiuerſando eludere iudicium. Eadem ſolutio adhibetur ad l. de die. 8. in princ. ff. Qui ſatiſd. cog. Nec mouet exemplum Salomonis, qui orta quæſtione de partu inter duas mulieres, in obſcuro non adiudicauit reæ partum, ſed eum diuidi iuſſerit[l]; Quia id non tàm iudicando, quàm veritatis explorandæ cauſa fecit: argumento eſt, quòd non permiſerit infantem diuidi. Sed neque impedit, quòd interdùm iudex neutri litigantium faueat, ſed vtrique partem rei attribuit[m], aut rem ſorti committit[n]: Id enim fit; non quod vtriuſq; partis iura obſcura ſint, ſed vt ea, quæ alioqui certa ſunt, certo modo explicentur vel dirimantur. Regula autem noſtra loquitur, vbi partium iura obſcura ſunt, in quibus ordinarium eſt, vt reus abſoluatur ſi in probatione actor defecerit: niſi fortè præſumptio eſſet pro actore: *Sanè ſi actor*, inquit Gregorius IX. *omninò in probatione defecerit, reus debet (etſi nihil præſtiterit) obtinere: præſumptione verò faciente pro illo, reo deferri poteſt, ad oſtendendam ſuam innocentiam, iuramentum; niſi iudex (inſpectis perſonarum*

l tex. in c. afferte. ext. de præſumptio.
m vt l. 4. ff. Commu. diuid.
n vt l. ſed cum ambo. 14. ff. de iudic. l. 5. ff. famil. erciſ. l. fi. in prin.

rum & causæ circumstantiis) illud actori videat deferendum[o].

o tex. est in c. fi. §. fi. ext. de iureiur.

REGVLA XII.

IN IVDICIIS NON EST ACCEPTIO PERSONARVM habenda.

HÆc regula iudicem monet, nè in administranda iusticia, personarum, quibus ius dicit, rationem habeat, sed deposito omni affectu, odij, fauoris, præmij, timoris, causam ex æquo cognoscat[a]. *Quicunq;*, ait Hieronymus, *aut consanguinitate, aut amicitia; & è contrario, hostili odio vel inimicitiis, in iudicando ducitur, peruertit iudicium Christi, qui est iustitia, & fructum illius vertit in amaritudinem*[b]. Regula autem hûc traducta videtur ex c. nouit. 13. post med. ext. de iudic. ex c. statutum. 11. §. insuper. cum §. seq. de rescrip. lib. 6. ex c. 1. de sent. & re iud. in 6.

a c. 1. de sent. et re iud. in 6. c. quatuor. 78. c. quisquis 80. 11. q. 3.

b tex. est in c. 79 quicunq. 11. q. 3.

CÆTERVM non prohibetur iudex remoto affectu (quod vnicum hac regula continetur) interdum personarum habere rationem in iudicio, si ita lex iubeat; veluti, in minoribus 25. annis, quos pronunciat ex suis cõtractibus, sine auctoritate iudex rectè tutoris vel curatoris initis, nõ obligari[c]: imò & eos restituit, vbi auctoritate tutoris vel curatoris in contrahendo læsi sunt; quod non æquè est in maioribus[d], item admittit exceptionem SC. Velleiani in muliere, quæ pro alio intercessit[e]; & exceptionẽ SC. Macedoniani in filiofamilias, qui

c tit. Instit. de auctor. tut. in princ. l. 3. C. de in integ. restitu.

d d. l. 3. & toto tit. ff. De minorib.

e Tit. ff. & C. ad SC. Velleian.

pecuniam numeratam mutuam accepit[f]: aliisq; personis ex aliis causis succurrit;adeò quòd vnum ex eadem causa absoluat,alium verò condemnet. Et rectè;cum lex ita ex causa iubeat.

f Tit. ff. & C. ad SC. Macedon.

IDEM & in delictis euenit,in quibus ex iisdem facinoribus nonnunquam alij aliter puniuntur; vt puta, aliter serui, alitèr liberi[g]: furiosis delicti pœna remittitur, non qui sanæ mentis sunt[h]; de quibus latè Tiraquellus[i]. Sed hæc,vti diximus, auctoritate iuris fiunt, non ex priuato affectu iudicis; qui hac regula inhibetur.

g l. aut facta. 16. §. persona. ff. de pœnis.
h l. diuus. 14. ff. de off. præsid.
i in Tractatu de pœnis.

HIS obiicitur tex. in c. Clerico. dist. 50. in c. 3. ext. de off. legati. Quibus locis Pontifex iustam pœnam remittit delinquenti, propter affectionem suam. Verùm respondetur, in summo Principe hoc reprehendi non debere, in cuius arbitrio omnes pœnæ resident. At in inferiore iudice non admittitur, vt is pœnæ à iure constitutæ gratiam facere possit[k]; cùm non debeat esse clementior lege[l], sed pœnam potius ex præscripto legis exequi[m]. Nisi fortè iusta causa iudicem permoueret ad augendam vel diminuendam pœnam,quod illi permissum est[n].

k l. siqua pœna. 244. ff. de verb. signif.
l §. oportet. Nouel. de iudicib.
m l. 1. §. 1. in fin. ff. ad SC. Turpil. c. 1. & c. 5. ext. de constitutio.
n l. 3. & l. 4. C. ex quib. caus. infam. irrog. l. quid ergo. 13. §. pœna grauior ff. de his qui not. infam. l. hodiè. 13. l. in metallum. 22. ff. de pœnis. Vide omninò Tiraquell. in d. tract.

RE-

REGVLA XIII.

IGNORANTIA FACTI, NON IVRIS EXCVSAT.

FACTI ignorantia dicitur, cum quis ignorat id, quod factum eſt. Iuris verò ignorantia, cùm ignorat, quod à iure conſtitutum vel comprehenſum eſt. Exempla huius regulæ extant in c. 1. c. 2. ext. de ordin. ab Epiſcopo. in c. 2. ext. de cogna. ſpirit. in c. penult. ext. de clerico excommu. in c. ſi beneficia. 20. in c. cum qui. 18. de præbend. lib. 6. adde & l. 1. ff. de iur. & fa. ignor. vbi hæc regula multis exemplis illuſtratur.

INTELLIGIMVS autem hoc loco ignorantiam facti, non proprij ſed alieni; ſiquidem ignorantia proprij facti veniam non meretur [a]. Niſi vbi ignorans de damno vitando, alter verò de lucro captando certaret; veluti in condictione indebiti [b]: neq; enim natura æquum eſt, locupletari cum alterius iniuriâ [c]: Aut vbi factum proprium antiquum eſt, cuius memoriam non ita facilè repetimus [d]. His enim caſibus nihil officit ignorantia etiam facti proprij.

RATIO autem Regulæ ex eo pendet, quod facta aliena infinita ſint, & plerunque etiam prudentiſſimos fallant; proinde nulla culpa ignoranti adſcribi debet: At ius finitum eſt, & eſſe debet, adeoq; ab omnibus intelligi, aut ſaltem de eo alij peritiores conſuli [e]; ita quod ius ignorans, propter culpam ſuam minimè excuſetur, locusq; ſit

a per tex. in l. quanquam. 7 ff ad SC. Velleian. in l. item quæritur. 13. §. Si fullo. in l. ſed addes. §. 1. ff. Locati.

b l. 1. l. ſed & ſi me 22. & paßim. ff. de condict. indeb.

c l. nam hoc natura. 14 ff. d. tit. de condict. indeb. c. locupletari. de reg. iur. lib. 6.

d l. peregrè. 44. ff. de adq. vel om. poſſ. Couarru. ad c. poſſeſſor. in parte. 2. relect. §. 8. nu. 2. s̄. hoc titulo.

e l. 2. l. regula. 9. §. ſed facti. ff de iur. & fa. ignor. iuncta l. leges. 9. C. de legibus. & l. in bonorum 10. ff. de bonor. poſſeſſ.

Regulæ iuris ciuilis: *Quod quis ex culpa sua damnum sentit, non intelligitur damnum sentire* [f].

SED sententiam huius regulæ latius expendamus; Nec enim perpetua est. Quod enim dicitur; ignorantiam facti excusare, tum demùm verum est, vbi ignorantia probabilis est, non supini aut nimiùm securi hominis [g]. Etenim non excusaturis, qui quod omnes in ciuitate vel in vicinia sciunt, ipse solus ignoret [h]; vel eius ignorantiam obtendit, quod publicè & solenniter denunciatum aut scripto propositum est [i]. Itaq; probabilis alieni facti ignorantia esse debet.

NEQVE huic aduersatur tex. in l. cum putarem. 36. ff. famil. ercis. quo error facti nocet ei, qui alium tanquàm cohæredem suum, cùm nō esset, in diuisionem hæreditatis admisit. Quia id accidit propter sententiam iudicis, quæ inter litigantes ius facit [k], nec enim ex iudicati causa soluti repetitio datur [l]: Cæterum vbi diuisio sine iudice facta est, nihil impedit illud repeti, quod alter ex diuisione iniustè accepit [m]: Non mouet quoq; textus in c. in lectum. 34. q. 2. quo pœnitentia indicitur illi, qui errore lapsus cum vxoris suæ sorore, putans eam vxorem esse, concubuit. Nam id fit ad maiorem cautelam [n]; fortè enim consensus aliquis irrepsit [o]. Neq; præiudicat; quod hæres ex contractu defuncti, tanquàm ex alieno facto conueniatur [p]; ideo quod, hæres fingatur eadem persona cum defuncto [q], cui & meritò imputatur, quod omissa deliberatione siue inuentario, hæreditatem defuncti inconsultò adierit [r].

IAM

f *l. quod quis ex culpa. ff. hoc tit.*

g *l. 3. & l. 6 & l. penult. §. sed facti. ff. de iur. et fa. ignor. l. fi. in fi. ff. pro suo. c. 1. in fi. ext. de ord. ab Epis.*

h *d. §. sed facti. c. quāto. 8. ext. de præsump.*

i *c. 1. ext. de postul. præla. c. fi. ext qui matrimon. accusat. poss. l. sed etsi pupillus. 9. §. 1. ff. de instito. actio.*

k *l. ingenium, ff. de statu hom.*

l *l. 1. C. de condict. indeb.*

m *ex hac regula nostra, & ex. d. l. cum putarem. in fin. & l si post. 4. C. de iur. et fa. ignor.*

n *vt gloss. ibid. annotauit.*

o *facit c. excommunicatorum. 23. q. 5 & c. si quis insaniens. 15. q. 1.*

p *toto tit. C. de hæreditar. actio.*

q *Nouel. de iureiur. à morien. præst. circa princ.*

r *l. fi. C. de iure delib.*

IAM quod attinet ad alterum membrum huius Regulæ, de iuris ignorantia. Hanc, ait Regula, non excuſare ignorantem; Intellige quoad adquirendum; non quoad damnum amittendæ rei ſuæ, in quo ignorantia iuris excuſat, id eſt, non nocet. Ita enim attemperat Papinianus IC. *Iuris ignorantia*, inquit, *non prodeſt adquirere volentibus; ſuum verò petentibus non nocet*[s]. Iterum; *Error facti ne maribus quidem in damnis vel compendiis obeſt: Iuris autem error nec fœminis in compendiis prodeſt. Cæterùm omnibus iuris error in damnis amittendæ rei ſuæ non nocet*[t]. Ecce, hæres qui iuris ignorantia ductus, ſoluit integrum legatum vel fideicommiſſum, perdit Falcidiam[u]. Item qui bonorum poſſeſſionem intra legitimum tempus non agnouit iuris errore lapſus, à petitione eius excluditur[x]; eò quòd vtroque caſu de compendio agatur. Sin autem per iuris ignorantiam indebitum alicui ſolutum ſit; quia hîc damnum vnius, & alterius lucrum vertitur; vtique ſoluti repeditio conceditur[y]: Necenim obeſt ſoluenti ignorantia iuris, etiamſi ea culpâ non careat; cùm naturalis æquitas hac in re præponderet, quæ prohibet, locupletari cum alterius detrimento[z]. Quò referendum eſt legatum ſiue fideicommiſſum in non ſolenni teſtamēto, vel codicillis non ritè ordinatis, relictum, vt & illud per iuris errorem ſolutum ab hærede, condici poſſit[a]. Cùm & hoc caſu agatur de amittenda re, iam antè quæſita hæredi per aditionem hæreditatis: quamuis ſint, qui huic ſententiæ reluctentur[b]. Hinc tamen excipiuntur legata & fidei-

s *l. iuris. 7. ff. De iur. et fa. ignor.*

t *l. error. 8. ff. d. tit.*

u *l. error. 9. C. ad leg. Falcid.*

x *l. 1. ff. de iur. & fa. ignor.*

y *Tit. ff. & C. de condict. indeb.*

z *l. nam hoc natura. 14. ff. de condict. indeb.*

a *per tex. in l. ſi veritas. 23. C. de fideicommiſſ. & in l. nō dubiū. 16. C. de teſtam.*

b *Vide Bartol. ad l. cū quis. 10. C. de iur. & fa. ignor.*

deicommiſſa, quæ ſacroſanctis Eccleſiis, & cæteris venerabilibus locis relicta ſunt; vel vbi ad reſtitutionem damni ex lege Aquilia actum eſt: Nã cùm ex his cauſis inficiando lis creſcat, indebitum per errorem ſolutum non repetitur: eò quòd tranſactum videatur, ne inficiatus ſubiiciatur periculo dupli[c]. Singularitèr receptum eſt in militibus, & minoribus 25. annis, vt nec in compendio faciendo his obſit ignorantia iuris[d]; propterea, quod illi magis arma quàm leges tractent[e]; hi verò propter imbecillitatem iudicij, venia digni ſint[f]. Adde, & ignorantiam iuris in compendiis tunc demùm obeſſe, ſi ignorans Iuriſconſulti copiam habuerit, quem potuerit conſulere: vel ſua prudẽtia ita inſtructus fuerit, vt facilè ſcire potuerit, ignorantiam iuris ſibi detrimento futuram[g]. quæ inſignis hac in re limitatio eſt.

c §. fi. Inſtitu. de obligatio. quæ ex quaſi cõt. l. 4. C. de condict. indeb. l. 4. C. de lege Aquil. adde ibid. Dd.
d l. regula. 9. §. 1. ff. De iur. & fa. ignor.
e l. fi. C. de iure delib.
f l. quamuis. 11. C. de iur. & fa. ignor.
g d. l. regula. §. ſed iurus. l. in bonorum. 10. ff. de bonor. poſſ.

Cæterum quæſitum eſt, an iuris ignorantia in delictis excuſet. In quo certè prædicta Papiniani moderatio de damno & de compendio adhiberi non poteſt. Verius tamen eſt; delinquentem excuſare, ſaltem vt mitius puniatur[h]:

h per tex. in §. ita, tamen. Inſtit. de vi bon. raptor. l. quæ adulterium. 38. §. 1. in verſ. nam ſi ſola. ff. ad leg. Iul. de adult. l. diuus. 15. §. penult. ff. ad leg. Cornel. de falſ.

Qvia error iuris, dolum non continet[i], qui in delictis, præcipuè publicis, ſpectatur[k]: dum tamen delictum non ſit contra ius naturale, vel rationem iuris naturalis[l], aut contra ius ciuile notorium & indubitatum; de quibus fuſiùs apud Andream Tiraquellum[m].

i l. igitur. 12. verſ. & generalitèr. ff. de liberali cauſa.
k l. penult. ff. ad leg. Iul. de adult. cum iurib. in gloſſ. alleg.
l d. l. quæ adulterium. §. 1. & l. 2. C. de in ius voc.
m in Tracta. de pœnis, cauſa 11.

Qvo-

Qvocirca non obstat tex. in l. qui commeatum. 14. in fi. ff. de re milit. vbi propter ignorata iura tyroni parcitur.

Vtrvm verò contra ius delinquens peccet in foro animæ, alij consulantur [n]. Quamuis alicui fortaßè videri poßet, eum qui contra ius Ciuile facit nullam noxam contrahere, dummodò contemptus & scandalum absint; ex eo, quòd alienatio rei dotalis & renuntiatio hæreditatis, alioquin à iure Ciuili improbatæ, iuramento confirmentur [o]. At verò rei turpi, vt est peccatum, iuramentum accedere non potest, propter iuris regulam: *Non est obligatorium contra bonos mores præstitum iuramentum* [p]. Verùm hæc sententia D. Thomæ cæterisq; Theologis non probatur [q].

n *Nauarrus fusè in Manuali. cap. 23. nu. 40. cum seqq. Syluester in summa, in verbo, ignorantia.*

o *c. cum contingat. 28. extra. de iureiurando. c. 2. de pactis in 6.*

p *c. non est obligatoriumj eod.*

q *D. Tho. 1. 2. q. 96. art. 4. et Gregorius de Valentia tomo 2. disp. 7. q. 6. puncto 6. Vbi ex cõmuni Catholicorũ sententia contrarium tradunt.*

REGVLA XIV.

CVM QVIS IN IVS SVCCEDIT ALTERIVS, IVSTAM ignorantiæ causam censetur habere.

Similis ferè regula extat in ff. hoc tit. in l. qui in alterius. Si enim alieni facti ignorantia iusta est, vti supra ad præcedentem regulam diximus, ergo & eius in cuius hæreditatem vel locum succeditur; nam & huius factum alienum est. Quò fit, vt hæres vel alias successor cogi nõ poßit iurare de facto defuncti vel alterius propter iustam ignorantiæ causam [a]. Nisi, vbi quis tanquàm testis alieni facti adhibetur; qua tamen

a *l. Marcellus. 11. §. 1. ff. rerum amota. l. videamus. 4. in prin. ff. de in litem iurando.*

ſpecie, non tàm de facto alieno, quàm de proprio, iuratus deponit, quòd, ſcilicet, vel viderit, vel audiuerit, vel alio corporis ſenſu defuncti factum vel alterius perceperit[b]. Atq; idcircò ad præſentem regulam hoc non pertinet. Neque his obſtat regula: is qui in ius. infra eod. Nam illa non de facto (de quo hîc agitur) ſed de iure defuncti loquitur.

b l. fi. C. de fideicommiſſis.

REGVLA XV.

ODIA RESTRINGI, ET FAVORES CONVENIT ampliari.

ODIA fauoribus opponũtur: qualia ſunt, quæ iuri conmmuni derogant, vel alteri præiudicium adferunt. Iuri communi: vt ſunt ſtatuta illi contraria. Cùm enim ius commune ideò fauorabile ſit, quòd publicæ tranquillitatis causâ in commune ſit conſtitutum; neceſſe eſt, vt ſtatuta, quæ huic aduerſantur, ſtrictè accipienda ſint, & redigenda, quantum fieri poteſt, ad ius commune[a]. Nam & ſi quid in ſtatutis deſideratur, à iure cõmuni ſuppleri ſolet[b]. Idem eſt in diſpenſationibus, quæ & odioſæ ſunt, quòd aduerſus ius commune concedantur; ac proinde ſtrictam quoq; interpretationem recipiunt[c]. Qua ratione & decimæ in feudum olim laicis conceſſæ, ad decimas noualiũ non producuntur[d]; Quippè iuri communi aduerſum eſt, vt laici decimas poſſideant[e]. Similitèr, omnia priuilegia & reſcri-

a c. cum dilectus. 8. circà fi. ext. de conſuetud.
b per tex. in l. 2. C. de noxal. actio.
c c. per tex. in c 1. c. 2. de filiis presbyt. in 6. c. 3. ext. de conſang & offin.
d c. tua. 25. §. fi. ext. de decimis.
e c. cauſam. 7. ext. de præſcriptio. c. prohibemus. 5. ext. de decimis.

pta odiosa dicuntur, quæ tendunt in præiudicium alterius, atque idcircò hoc sensu accipienda sunt, vt quàm minimùm alteri noceant[f]. Neque mouet SC. Macedonianum, quod licèt odiosum sit, & tantùm de numerata pecunia loquatur; interpretatione tamen iuris porrigitur ad frumentum, vinum & oleum, mutuò datum filiofam.[g] Quia id accidit, nè fraus fiat SC. Macedoniano; facilè enim creditores hac arte eludere possent SC. authoritatem, submittendo huiusmodi merces, quæ postea à filiofamilias redigerentur in pecuniam numeratam; sic sine effectu esset SC. Macedonianum. Adde quæ de pœnis dicam ad c. in pœnis. infra eod. Atque hæc de odiosis.

f c. quamuis. 8. de rescrip. in 6. l. 2. §. siquis à Principe. ff. Nequid in loco pub. l. rescripta 7. C. de precib. Imper. offerend.

g l. item. §. mutui. ff. ad SC. Macedo.

QVÆ autem fauorabilia sunt, interpretatione iuuantur & extenduntur; vt sunt beneficia Principis, quæ, vt inquit Iauolenus, quam plenissimè interpretari debemus[h]. Quô fit, vt si cui tempore Interdicti permissum est celebrare vel audire diuina officia; idem permissum intelligatur & eius domesticis[i]; & concessio decimarum alicuius parochiæ, comprehendat etiam noualium decimas[k]. Et sic de cæteris beneficiis Principis; quatenus scilicet, concernunt ius Principis concedentis: nam quoad ius tertij, strictissimè accipienda sunt; cùm huius prospectu beneficia odiosa sint: Semper enim illud in beneficiis Principum tacitè inest, vt ita prosint, dummodò aliis non noceant; vt iam antè declarauimus. Vbi tamen beneficia Principum ambitiosa sunt; etiamsi alteri non noceant, nihilominus receptum est,

h l. 3 ff. de constit. Prĩcip. & tex. in c. olim. 16. ext. de verb. signif. in c. cum dilecti. 6. in fi. ext. de donatio.

i c. licet. 11. de priuileg. lib. 6.

k c. ex parte. 27. ext. de decimis.

vt in his stricta interpretatio adhibeatur, in odium impetrantis; veluti, si cui prouideri mandatum est de beneficio Ecclesiastico; Nam huic de pensione prouideri non poterit[l]: Et impetratio beneficij Ecclesiastici, suppresso alio quod possidetur ab impetrante, nullius momenti est: nisi fortè motu proprio disertè, emissa esset[m].

l c. 4. de præbend. lib. 6.

m c. si motu. 23. de præbend. lib. 6.

REGVLA XVI.

DECET CONCESSVM A PRINCIPE BENEFICIVM esse mansurum.

QVID beneficium sit, per se planum est: modo hîc meminerimus beneficij nomine & priuilegium contineri[a]. Videtur hæc regula desumpta ex c. si cui. 36. de præbend. lib. 6. ex c. 1. in princ. de priuileg. eod. lib. Atq; adeò obtinet; vt etiam per generalem legem posteà latam[b], aut per concessionem generalitèr vel specialitèr factam[c]: nihilo magis beneficio derogetur. Quia non præsumitur Princeps ius alteri concessum auferre velle, nisi id expresè contestetur[d].

SED an rectè à Principe, expressis verbis priuilegium reuocari possit, dubitationis est. Et licèt sint, qui distinguant priuilegium, concessum subdito ab eo quod non subdito concessum est; quod illud regularitèr reuocari possit; hoc verò minimè[e]: Mihi tamen probabilius videtur, Principem beneficium à se semel datum, etiam subdi-

a per tex. in l. 3. ff. de constitu. Princip. in l. ex facto. 43. circa princ. ff. de vulg. & pupil.

b l. 3. C. de silentiariis & decurio.

c tex. optimus in c. si propter. 10. de rescrip. lib. 6. c. veniens. 19. ext. de præscriptio.

d c. quamuis. 8. de rescrip. in 6.

e And. Gail lib. 2. obs. 60. in fi. D. Peckius hîc, quem vide. & Felin. ad c. nouit. nu. 7. cum seqq. ff. de iudic.

to suo; reuocare non posse: quippè Princeps ex consensu suo non minus obligatur, quàm priuatus, propter naturalem æquitatem, quæ dictat, ea quæ semel placuerunt, seruanda esse [f]: At quis dubitat, naturali æquitati subiectum esse Principem? Quâ ratione non absurdè dicitur, Principem, etiamsi ob summam eius auctoritatem legibus solutus sit; tamen ideò legibus alligatum esse, quòd se spontè legibus subiecerit [g].

NIHILOMINVS dubitandum non est, quin Princeps ex causa possit se eximere legibus, cùm & ex causa possit condere nouam legem; item priuilegium ex causa posse alteri auferre; puta, si priuilegiatus abutatur priuilegio [h], vel in Principem ingratus sit [i]; vel aliis scandalo, propter priuilegium [k]; vel si Reipub. vtilius sit cessare priuilegium, aut potius in alium transferri [l].

f l. 1. in princ. ff. de pact.

g per tex. in l. digna vox. 4. C. de legib. l. 5. C. de testament. iuncta l. est receptum. 14. ff. de iurisd. om. iud.

h c. priuilegia. 11 q. 3. c. tuarum. 11. ext. de priuileg. c. contingit. 45. ext. de sent. excom.

i ex l. fi. C. de reuoc. donatio. Vide Felin. ad c. 1. nu. 6. ext. de probatio. ad c. nouit. ext. de iudic.

k c. suggestum. 9. ext. de decimis.

l arg. l. item si verberatum. 15. §. 2. ff. de rei vind. l. Lucius. 11. ff. de euictio. l. 2. & l. 3. Quibus ex caus. serui.

REGVLA XVII.

INDVLTVM A IVRE BENEFICIVM NON EST ALICUI AUFERENDUM.

HÆc regula superiori non valdè dissimilis est, hûc conie cta ex c. commissa. 15. de electio. lib. 6. ex c. penult. & vlt. ext. de secund. nup. Eundem enim effectum beneficium habet siue à Principe, siue à iure (cuius author Princeps est [a]) concessum sit. Et sicut Prin-

a l. fi. C. de legib.

ceps interdùm ex causa beneficium suum reuocat, prout præcedenti regula dictum est; ita & iuris beneficium nonnunquam aufert, nonnunquam moderatur, vti videre est in beneficiis SC. Macedoniani & Velleiani, quæ licèt iuris beneficia sint, multis tamen casibus restringuntur, ex causa[b]. Nunquam tamen iudex potest iuris beneficium alteri auferre aut denegare; cùm hic iuris minister sit, & à præscripto iuris eum recedere non oporteat[c]: nisi quatenus lex ipsi permittit[d].

b l.2.l.5.C.ad SC.Macedo.l. fœminis. 8. l. si mulier. 22. cum legib. seqq.C.ad SC. Velleia.
c l. nemo.13 de sent.et interlocu.l.fi. in fi. C.si contrà ius vel util.c.1. ext.de sent. & re iud.
d vt in l.3.l.4.§.siquis condemnatus.ff.de re iudic,

REGVLA XVIII.

NON FIRMATVR TRACTV TEMPORIS, QVOD DE *iure ab initio non subsistit.*

CONVENIT cum l. quod initio. 29. ff. hoc eod.tit. Extant huius regulæ exempla in c. si eo. 9. ext.de rescrip. lib. 6. in c. licet. 14. de sent. excom. eod. lib. 6. Eiusq; vsus latissimè patet. Nam non solùm locum habet in vltimis voluntatibus[a]; verùm etiam in contractibus[b], in iudiciis[c]; in rescriptis Principum[d], cæterisq; actionibus: cûm id, quod vitiosum est, id est, perperàm factum, pro infecto habeatur, iuris interpretatione[e]. Vnde impossibile est, ex eo vllum effectum subsequi, etiam accedente diuturnitate temporis; Quippè tempus non est modus inducendæ vel tollendæ obligationis[f]. Quò ac-

a l.penul.ff.eod.§ præterea. Instit. quib. non est permiss. fac. test. cum simil.
b l. inter stipulantem 83.§. sacrã.ff. de verb. oblig.l.à marito.18. C. de donat.inter vir.& vxor.
c c.1. ext. de sent.& re iud. l. si expreßim. 19.ff. de appellatio.
d c.1. de rescrip. lib. 6.
e l quoties.6.ff.qui satisd. cogantur. c. quæ contra. 3. hoc tit.

f l. obligationum ferè. 43. §. placet. ff. de oblig. & act.

cidit,

cidit, vt & sponsalia à minoribus septennio, vel matrimonium ab impuberibus contractum, tractu temporis non cõualescant: eò quòd inutilitèr ea ætate contrahantur[g]. Nisi fortasè superueniente legitima ætate, per nouum consensum, sponsalia vel matrimonium confirmentur expresè vel tacitè[h]: vel nisi ratihabitione mea, quod malè ab alio gestum est, à me comprobetur[i]. Verum hæc nouo consensu, non tractu temporis firmantur.

g c. 1. de despons. impub. lib. 6.

h d. c. 1.

i de quo ad c. ratum. cum c. seq. 3. eod.

His obiicitur tex. in l. penult. & vlt. C. Si maior fact. alien. & in l. vnica. C. de contractib. iud. Quibus locis alienatio inutilis, temporis cursu confirmari videtur. Sed respõdetur; alienationem illis textibus, non tàm cursu temporis, quàm tacito consensu ipsius domini, qui ex lapsu tanti temporis præsumitur, confirmari. Nam & idem euenit in vsucapione rei alienæ, cuius dominium, si res mobilis sit, triennio: si immobilis, longo tempore adquiritur[k]: *Vix est enim,* inquit Paulus *vt non videatur alienare, qui patitur vsucapi*[l].

k Tit. Instit. de vsucap.

l alienationis. 28. ff. de verb. signif.

REGVLA XIX.

NON EST SINE CVLPA QVI REI, QVÆ AD EVM non pertinet, se immiscet.

Et hæc regula conuenit cum l. culpa. ff. hoc tit. & hûc traducta videtur ex c. tua. 19. ext. de homicid. Quò pertinere arbitror, etiam

iam eum, qui artem, quam ignorat, cum damno alterius profitetur [a]. Neq; obstat Tit. ff. & C. de negot. gest. Nam quod absentis negotia ab aliis rectè gerantur; id propter vtilitatem absentium receptum est: cùm beneficio affici hominem, intersit hominis [b]. Quare neq; negotiorum gestori alitèr competit actio ad repetẽdos sumptus, quàm si vtilitèr negotium gesserit [c]. Vbi tamen quis prohibente Domino negotia eius gessit; sumptus factos non repetit [d]. Estq; hoc casu huic regulæ locus.

a *l. idem iurũ. 8. §. mulionem. cum l. seq. ff. ad leg. Aquil. l. illicitas. 6. §. sicuti ff. de off. præsi.*

b *l. seruus. 7. in fi. ff. de seruis export.*

c *l. sed an vltrò. 10. ff. de nego. gest.*

d *l. fi. C. de negot. gest.*

REGVLA XX.

NVLLVS PLVRIBVS VTI DEFENSIONIBVS prohibetur.

SIMILIS iuris ciuilis regula est: *Nemo ex his, qui negant se debere, prohibetur etiam alia defensione vti; nisi lex impediat* [a]. Vt ecce debitor, qui ex delatione creditoris iurauit se nihil debere, & exceptione iurisiurandi vsus est, non tamen eam probauit, potest relicta ea ad exceptionem pacti conuenti, transactionis, solutionis, rei iudicatæ confugere, vel etiam simul eas proponere; *pluribus enim defensionibus*, inquit Paulus, *vti permittitur* [b], etiamsi exceptiones inter se contrariæ sint [c]. Eoque accidit, vt is, qui hominem à se occisum negauit, possit de eo conuictus, recurrere ad hanc exceptionem, quòd ob tutelam corporis sui eum occiderit [d]. Ad probandum tamen exceptiones con-

a *l. nemo ex his. 43. ff. hoc tit.*

b *l. is qui. 5. ff. de exceptio.*

c *l. nemo prohibetur. 8 ff. d. tit. de except.*

d *Decius ad c pastoral. 1, nu. 15. ext. de excep.*

contrarias ſimul, reus minimè admitti debet (quia hoc impoſſibile foret) ſed ſucceſſiuè. Cæterum hæc clauſula, *niſi lex impediat*, adiecta regulæ iuris ciuilis hûc transferenda vel potiùs ſubaudienda eſt, vt perdat officium ſuum & hæc regula iis caſibus, quibus iure cautum eſt, ne alia exceptio obiiciatur, qui recenſentur hîc in gloſſa, & ad d. l. nemo ex iis. Diuerſum obtinet in actore, cui vnam tantùm actionem vnius rei nomine intentare licet[e]; in qua & ad finem vſq; perſiſtere debet[f]. Cuius diuerſitatis hæc ratio eſt: quòd in actoris poteſtate ſit, quando & qua actione experiri velit, quiuè ius ſuum antè diligentèr explorare poſſit. Quod non æquè in reo eſt, qui ſæpè imparatus ad iudicium prouocatur: vnde benigniùs cum reo, quàm cum actore agitur[g].

e *d. l. nemo ex iis. §. 1. vide latius Petr. Coſtal. ad l. quod in hærede. §. eligere. ff. De tribut. act.*

f *auth. qui ſemel. C. Quomodo & quando iudex.*

g *l. qui in alterius. 42. ff. hoc tit. l. purè. 5. §. fi. ff. de doli ma. & met. exceptio.*

Nec mouet textus in c. veniens. 19. ext. de præſcriptio. Nam quòd ibi exceptio præſcriptionis poſt exceptionem priuilegij prius obiectam, non admittatur; hoc ideò accidit, quòd præſcriptioni, per impetrationem priuilegij renunciatum præſumatur; fruſtrà igitur præſcriptionis exceptio obtenditur; alioqui abſurdum non eſt, exceptiones priuilegij & præſcriptionis ſimul, vel ſeparatìm poſſe obiici[h].

h *c. cùm perſonæ. 7. de priuileg. lib. 6. c. auditis. 15. ext. de præſcriptio.*

Fff RE-

REGVLA XXI.

QVOD SEMEL PLACVIT, AMPLIVS DISPLICERE non potest.

HÆc regula mutationem voluntatis detestatur. Eruta videtur ex c. nulli. 8. de electio. lib. 6. ex c. per tuas. 10. ext. de probatio. aliisq; locis. Præcipuus eius vsus est in contractibus & cæteris conuentionibus[a]; *Quid enim tàm congruum humanæ fidei, quàm ea seruare, quæ inter eos placuerunt*[b]? *& graue est fidem fallere*; inquit Vlpianus[c]. Hûc spectat illa Iuris regula: *Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum*[d].

VARIE autem attemperatur hæc regula: Inprimis locum non habet, vbi vtriusq; partis consensu à placito discessum est[e], excepto matrimonio, quod semel contractum, mutuo consensu coniugum non dissoluitur[f]: Deinde cessat in contractibus innominatis, in quibus ante impletionem, pœnitentia etiam vnius, admittitur[g], eò quod horum vsus in commerciis hominum non tàm frequens & necessarius sit, quàm contractuum nominatorum, in quibus pœnitentiæ alterius locus non est[h], præter depositum[i], mandatum[k]; societatem[l]; in quibus, licèt contractus nominati sint, tamen pœnitentia admittitur, re adhuc integrâ, id est, antequàm alterius interesse cœperit[m]. Tertiò, locum non habet in sponsalibus, vbi in dissentiente causa subest, aut nolit omni-

a *l. sicut. 5. C. de oblig. & actio. l. 1. ff. de pact. c. 1. c. 3 ext. de pact.*
b *d. l. 1. princ.*
c *in l. in princ. ff. de constitu. pecu.*
d *c. mutare. ĩ eod. l. nemo potest mutare. ff. eod. tit.*

e *l. nihil tam naturale. ff. h. tit. §. fi. Instit. Quib. mod. toll. oblig. c. 2. ext. de sponsal.*
f *c. 1. c. 4. ext. de conuers. coniug. cũ simil.*
g *per tex. in l. si pecuniam. 5. ff. de condict. causa data.*
h *d. l. sicut. l. ratas. 7. C. de rescind. vend.*
i *l. 1 §. est autem. ff. depos.*
k *§. mandatum. Inst. de mandato.*
l *§. manet Inst. de societate.*
m *dd. iurib.*

omninò consentire in matrimonium; cùm coactæ nuptiæ soleãt habere difficiles exitus[n]. Quartò, neq; in vltimis voluntatibus: quia hæ ambulatoriæ sunt ad vitæ supremum exitum[o]; adeò quod testator sibi legem iniicere non possit, nè à priore voluntate sibi recedere non liceat[p]. Illud singulari iure receptum est in suo hærede, vt is recusationem hæreditatis paternæ reuocare possit intra triennium; dummodò res hæreditariæ alienatæ non fuerint[q]: idque propter reliquias illius iuris, quo statim à morte ipsius patris defuncti, hæres fuerat[r], item in iudice, qui & sententiam suam interlocutoriam reuocare potest[s]: cùm per interlocutionem suam non desinat esse iudex, in eodem negotio.

n *Vide Summam. Tit. de sponsalib.*

o *l. 4. in fi. ff. de adim. & transfer. leg. l. cùm hic 32. §. ait oratio. ff. de donat. inter vir. & vxor.*

p *l. si quis. 22. in princ. ff. de leg.*

q *l. fi. C. de repud. vel abstin. hæred.*

r *§. sui Inst. de hæred. qual. & diff. l. in suis. ff. de lib. & posthu.*

s *l. quod iussit. 14. ff. de re iudic. c. cum cessante. 60. ext. de appellatio.*

REGVLA XXII.

NON DEBET ALIQVIS ALTERIVS ODIO PRÆgrauari.

EXEMPLA huius regulæ require ex c. vnico. de iniuriis lib. 6. in c. nobis. 27. in c. sicut. 33. ext. de simonia. in c. si compromissarius. 37. §. porrò de electio. lib. 6. Huius regulæ æquitate nititur Tit. C. Ne vxor pro marito, cum Tit. seq. & illa Iuris regula: *Delictum personæ non debet in detrimentum Ecclesiæ redundare*[a]. Hinc in feudo Ecclesiastico receptum est, nè propter culpam Prælati vasalli, feudum committatur, nisi quoad vitam ipsius Prælati; posteà enim suc-

a *c. delictum. 3. eod.*

cessori eius, feudum restituendum est[b]. Facit pro hac regula, textus elegans in l. sancimus. 22. C. de pœnis. in l. crimen. 26. ff. eod. tit. de pœnis. Quæ enim iusticia est, quod innocentiæ præsidium, si alius ex facto alterius conueniatur vel puniatur? Existunt tamen casus, quibus ob causam, ab hac regula receditur; veluti, in crimine læsæ maiestatis tam humanæ[c], quàm diuinæ, in quo & filij, etiam innocentes, propter delictum patris puniuntur[d]. Item propter incontinentiæ vitium parentum arcentur, filij ab ordinibus Ecclesiasticis[e]: Cùm in filiis paterni, hoc est, hæreditarij criminis exempla metuantur[f]. Et sic hæc regula, ex alia iuris regula attemperatur: *sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus*[g]. Vide fusius D. Peckium[h].

b *c. 1. in fi. de capitul. Corradi. in fe.*

c *l. quisquis. 5. C. ad leg. Iul. maiest.*

d *auth. Gazaros. C. de hæretic. c. vergentis. 10. ext. de hæreti. c. statutũ. 15. de hæret. lib. 6.*

e *tit. ext. & in 6. de filiis presbyt.*

f *d. l. quisquis. §. filij.*

g *c. sine culpa. 3. hoc tit.*

h *ad præsentem regulam.*

REGVLA XXIII.

SINE CVLPA, NISI SVBSIT CAVSA, NON EST ALIquis puniendus.

HÆc regula, simul & exceptionem continet: generalitèr enim tradit, neminem sine culpa sua puniendum esse; quod & confirmant textus in c. 2. ext. de constitutio. in cap. 2. ext. de his quæ fiunt à maio. part. & in c. 5. §. fi. de sent. excom. lib. 6. & quæ ad superiorem regulam diximus.

EXCEPTIO est: *nisi subsit causa*, quæ innoxium puniendum suadeat, sicut de filiis reorum Maiestatis

ſtatis & Clericorum, iam antè meminimus. Quibus addere licet, receptos in Monaſterium vel ad beneficium Eccleſiaſticum per ſimoniam, qui licet ignorantes, aliorum vitio admiſſi ſint; nihilominus in his & ſimoniæ ſcelus vindicatur, in maiorem deteſtationem eius[a]. Item, Sacerdotem leprâ diuinitùs percuſſum; qui & ſine culpa ſua ab Eccleſiæ adminiſtratione remouetur, ſed non ſine cauſa, videlicet, propter horrorem & ſcãdalum populi[b]: His igitur caſibus pœna quidèm in innocentes porrigitur, ſed non ſine cauſa. Quò ſpectat quod apud ſacros Canones receptiſſimum eſt, quod abſente altero coniuge, vel adultero vel in furorem aliamuè infirmitatem acto; nihilominus alteri abſtinendum ſit ab aliis nuptiis. Cauſa enim & hîc ſubeſt, videlicet, prioris matrimonij nexus indiſſolubilis[c].

a c. de regularibus. 25. cum c. ſeq. ext. de ſimonia. c. quicunq. 1. q. 5.

b c. 4. ext. de clerico ægrot.

c c. hi qui cum 3. capp. ſequentib. 32. q. 7. c. fi. §. ſi autem de carnali. in fi. & ibi gloſſa. ext. Vt lite non conteſtata.

REGVLA XXIV.

QVOD QVIS MANDATO FACIT IVDICIS, DOLO FACERE non videtur, cùm habeat parere neceſſe.

EADEM regula iiſdem ferè verbis prodita eſt à Paulo IC. in l. non videntur. §. 1. ff. eod. tit. Contrà verò inquit alia iuris regula: *Non poteſt dolo carere, qui imperio magiſtratus non paruit*[a]. Exemplum regulæ noſtræ adferri poteſt, ex c. ſi clericos. 15. de ſent. excom. lib. 6. & quod magis regulam illuſtrat, ex c. paſtoralis. 28. §. quia

a l. non poteſt dolo. ff. eod.

verò ſæpè. ext. de off. & pot. iud. deleg. Vbi Ordinarius iudex, iuſſus à delegato iudice tenetur eius ſententiam exequi, licèt ſciat eam eſſe iniuſtam; quia neceſsè habet parêre[b]. Sic & debitor compulſus à iudice, vt minori abſq; curatoris authoritate ſoluat excuſatur; adeò vt ne quidem aduerſus hanc ſolutionem minor reſtitutionem petere poſſit[c]. Imò potius in dolo eſſe præſumitur, qui mandatum indicis non exequitur, iuxta alteram iuris regulam: *non poteſt*, iam antè citatam. Quæ tamen ita exaudienda eſt, niſi iuſta cauſa ſit non parendi iudici; puta, ſi iuberet iudex contra diuinum præceptum: *Obedire enim oportet* DEO *magis quàm hominibus*[d]; aut ſi contra conſcientiam[e]: *quicquid enim fit contra conſcientiam, ædificat ad gehennam*[f]; Aut ſi contra expreſſum ius mandet; cùm iudicis factum iuri derogare non poſſit[g]; aut quod ad officium eius non pertinet; nam *factum à iudice, quod ad officium eius non pertinet, ratum non eſt*[h]; aut quòd iuriſdictionis ſuæ limitibus nõ continetur; *Extrà enim territorium ius dicenti impunè non paretur: idem eſt, & ſi ſupra iuriſdictionem ſuam velit ius dicere*[i]; His certè caſibus mandatum iudicis rectè negligitur[k]: alioqui ei parendum eſt, propter publicam auctoritatem[l].

b *facit & tex. in l ſi prætor. 75. in princ ff. de iudic.*

c *l. ait prætor. 7. § permittitur. ff. de minorib.*

d *c. ſi dominus. c. Iulianus. et c. qui reſiſtit. 11. q. 3.*

e *c. inquiſitioni. 44. ext. de ſent. excom. adhibita ibidem diſtinctione & c. quid culpatur. 23. q. 1.*

f *c. literas. 13. circà med. ext. de reſtitu. ſpoliator.*

g *l. 1. in ſi. princ. ff. de ferus. l. nemo. 13. C. de ſent. & interlocu.*

h *inquit Paul. in l. factum à iudice. 170. ff. hoc tit. c. ea quæ fiunt. infra eod.*

i *idem Paulus in l. fin. ff. de iuriſd. om. iud.*

k *iuxta alleg. iura.*

l *c. 2. c 4. c. 5 c. 6. ext. de maior. & obed.*

REGVLA XXV.

MORA SVA CVILIBET EST NOCIVA.

CONCORDAT Iuris ciuilis regula in l. in condemnatione. §. vnicuiq;. ff. eod. tit. Exempla extant in c. vnico. ext. de commod. in c. 2. ext. de depoſ. quibus locis commendario & depoſitario mora ſua nocet. Quando autem mora committatur, anxiè à Dd. diſquiritur. Nobis autem ſufficiat tunc moram cõmitti, quando quis interpellatus oportuno loco non ſoluit: vt tamen illud apud iudicem examinetur[a], qui & eius rationem habiturus eſt, an interpellatus poſteà ſui copiam fecerit, & creditor inſtantiam omiſerit, & minimè in propoſito perſeuerauerit: Nam omiſſa inſtantia creditor cenſetur à priore interpellatione receſſiſſe[b]. Sicut, & ſi debitore offerente debitum, recuſet creditor recipere: nam & hâc ratione mora prior, ſi qua fuit, ipſius debitoris, purgatur per moram ſubſequentem creditoris[c]. Et hanc moram, quæ ex perſona ſumitur, regularem Interpretes appellant; ad differentiam alterius moræ, quæ re ipſa contrahitur abſq; aliqua denunciatione creditoris; vt in fure & raptore, qui à tempore delicti ſemper in mora eſſe cenſentur[d]. Item in debitore minoris 25. annis, qui & abſque interpellatione in morâ conſtituitur; videlicet, in contractibus bonæ fidei, in fideicommiſſis & in legatis[e]; idque in fauorem minoris ætatis. Item in emptore, qui è re empta & tradita ſibi,

a *l. mora. 32. in princ. ff. de vſur.*

b *iuxta d. l. mora in fi. princ.*

c *l. illud. 17. ff. de periculo & com. rei vend.*

d *l. 1. C. de his quæ vi metuſuè cauſa. l. fi. ff. de condict. furt. l. 1. §. rectiſſime & l. penult. ff. de vi & vi arm.*

e *l. 3. C. In quib cauſ. in integ. reſt. non eſt neceſſ.*

ſibi,fructus percepit, nondum precio à ſe ſoluto; nam propter fructus à ſe perceptos, tenetur venditori in id quanti eius intereſt[f]. Hanc itaq; moram, quæ re ipſa fit, irregularem Interpretes vocant, cùm regularitèr mora non niſi per interpellationem committatur[g].

OBSERVANDVM tamen in contractibus, vbi certus dies à contrahentibus[h], vel ab ipſa lege, adiicitur[i], moram ſtatim per lapſum diei contrahi: diuerſum eſt in obligationibus puris (de quibus iam antè dictum eſt) & in condicionalibus; in quibus euentus conditionis non interpellat, neq; in mora conſtituit debitorem: cùm æquum non ſit, vt quo die obligatio creatur, eodem quoque mora contrahatur[k]. Neq; mutat, quod mora ipſius rei etiam fideiuſſori noceat, qui alioqui in mora non eſt[l]. Quia id acceſſoriè fit, propter obligationem ipſius rei, quam in ſe quodammodo recepit fideiuſſor: *acceſſorium naturam ſequi congruit principalis*[m].

f *l. curabit. 5. C. de actio. emp.*

g *d. l. mora. in princip.*

h *l. magna. 12. C. de contrah. ſtipul. l. 4. § fi. ff. de lege com.*

i *c. fi. ext. de locato. l. 2. C. de iure Emphit.*

k *ex l. quod dicimus. ff. de ſolutio. vide Coſtal. ad l. pecuniæ. §. vſurarum. ff. de vſur.*

l *l. mora. 88. ff. de verb. oblig.*

m *c. acceſſorium. infra eod.*

REGVLA XXVI.

EA QVÆ FIVNT A IVDICE, SI AD EIVS NON SPECTANT officium, viribus non ſubſiſtunt.

Vide, quæ ſupra diximus[a].

a *ad c. quod quis mandato. eod.*

RE-

REGVLA XXVII.

SCIENTI ET CONSENTIENTI NON FIT INIVria, neque dolus.

CONVENIT cum regula Iuris Ciuilis, in l. nemo videtur fraudare. ff. eod. Rectè inquit, *ſcienti & conſentienti*, copulatiuè. Nec enim huic regulæ locus eſt, niſi hæc duo ſimul coniungantur; quia quandoq; ſcienti iniuria fit, ſed non conſentienti, quia reclamat, vel non audet contradicere aduerſario, propter metum vel verecundiam [a]; quandoq; fit conſentienti, ſed non ſcienti, id eſt, verè intelligenti, veluti pupillo, furioſo [b]. Non obſtat tex. in c. contingit. 36. ext. de ſent. excom. vbi is, qui ſcientem & conſentientem Clericum percuſſit, nihilominus ex communicatur, tanquàm manus iniurioſas Clerico intulerit. Quia Clericum percutiens non tàm ipſi Clerico, quàm Ordini clericali iniuriam infert, cuius hoc priuilegium eſt [c], cuique Clericus renunciare non poteſt [d]. Nec impedit textus in l. vnica. C. de rap. virg. quo & raptores puniuntur, etiamſi volentem mulierem honeſtam abduxerint. Sed id accidit, quòd lex præſumat mulierem non liberè abductam, ſed doloſa perſuaſione ipſius raptoris: perſuadere autē plus eſt, quàm compellere aut cogi ſibi parêre, inquit VIpianus [e]. Sed neque mouet l. ſiquis ſeruo. 20. C. de furt. & ſer. corrup. Quia licèt ibi reuerà neque ſeruus corruptus, neque inuito Domino res ablatæ ſint;

a *l. penult. ff. de furt.*

b *l. 1. in §. impuberes. C. de falſa moneta.*

c *d. c. contingit. ext. de ſent. excom.*

d *c. ſi diligenti. ext. de foro comp. l. ius publicum. ff. de pact.*

e *in l. 1. §. perſuadere. ff. de ſeruo corrup.*

tamen ideò placuit, actionem furti & serui corrupti dari, propter dolum ipsius inducentis & corrumpentis seruum, & ne huiusmodi impunitas in consequentiam trahatur. Itaque singularis casus est.

REGVLA XXVIII.

QVÆ A IVRE COMMVNI EXORBITANT, NEQVAquam ad consequentia sunt trahenda.

PAVLVS IC. *Quòd contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentia* [a]. Eadem vtriusque regulæ sententia est. Ea autem exorbitare dicuntur, quæ ab orbita, id est, à via communi deflectunt; qualia sunt dispensationes, priuilegia, statuta, iuri communi contraria, quæ in consequentiam, hoc est, ad alias personas siue causas non sunt producenda, sed suis terminis constringenda [b]. Cùm enim ius commune fauorabile sit, vtpote, ab omnibus ob publicam vtilitatem receptum; certè quæ iuri communi refragantur, tanquam odiosa restringenda sunt, & quantùm fieri potest, interpretatione reuocanda ad ius commune: sicut latius supra explicauimus [c].

Ex æquitate huius regulæ profectum est; quòd licèt mulieri liberisq; suis priuilegium competat, vt in dote repetenda, præferantur creditoribus, etiam anteriorem hypothecam habentibus:

a *l. quod contrà. ff. h. tit.*

b *c. sanè. 9. ext. de priuileg. c. constitutus. 11. ext. de conceß. præb. c. cui. 27. de præbend. lib. 6. c. 3. ext. de consang. & affin.*

c *ad c. priuilegia. & ad c. odia.*

tibus: non tamen idem communicetur aliis hæredibus mulieris[d]; siquidem illud priuilegium iuri communi derogat, quo is, qui prior est tempore, potior est iure[e]: Et cui dispensatio facta est ad dignitatem vel beneficium Ecclesiasticum, nulla mentione facta curati beneficij, non potest ad curatũ admitti[f]; nec ad plura beneficia, quàm vnum[g]: dispensatio enim vtroq; casu lædit ius commune.

d *l. vnica. C. de priuileg. dot.*

e *l. potior. 11 ff. Qui potior. in pig. l. si generalitèr. 6. C. d. tit. c. qui prior. j. hoc tit.*

f *c. in illis. 16. de præbend. in 6.*

g *c. 1. §. illæ verò. de fil. presbyt. in 6.*

QVO spectat, quòd à Pomponio IC. responsum est in l. patri. 20. ff. ad leg. Iul. de adult. *Patri*, inquit, *datur ius occidendi adulterum simul cum filia, quam in potestate habet. Itaq; nemo alius ex parentibus idem iure faciet, sed nec filiusfamilias pater.* Cùm enim Iuri communi aduersum sit, vt pater filiam vel alium quemlibet occidat, certè lex Iulia quæ facultatem dat patri occidendi adulterum vnà cum filia, quam in potestate habet: meritò ad alios parentes non transfertur. ex ratione huius regulæ nostræ. Tametsi si veritatem ipsam spectemus; nè quidem ipsi patri filiam in potestate sua constitutam adulteram, occidere liceat[h].

h *per tex. in c. si quod verius. 33. q. 2.*

REGVLA XXIX.

QVOD OMNES TANGIT, DEBET AB OMNIbus approbari.

EADEM regula apud Iustinianum extat in l. fi. C. de auctoritate præst. Neq; enim alteri per alterum iniqua conditio, inferri de-

a l. non debet alteri. 74. ff. hoc tit.
b l. id quod nostrum. 11. ff. eod.

bet[a]; neq; id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri[b]: Ad hanc regulam pertinet responsum Vlpiani; *In concedendo iure*, inquit, *aquæ ducendæ, non tantùm eorum, in quorum loco aqua oritur, verumetiam eorum, ad quos eius aquæ vsus pertinet, voluntas exquiritur, id est, eorum, quibus seruitus aquæ debebatur: nec immeritò; cùm enim minuatur ius eorum, consequens fuit exquiri, an consentiant*[c]. Et quod Accursius annotauit: scholarem inuito socio non posse inducere inhonestam mulierem in communem domum[d]. Hinc Capitulares & alij quorum interest; ad electionem Prælati vocandi sunt[e]. Vbi tamen res Capituli vel Collegij tractantur, sufficit maiorem partem consentire, reliquis licèt dissentientibus[f]; Quæ est vna limitatio huius regulæ nostræ; vt, scilicet, non obtineat in rebus Collegij, sed quæ ad singulos priuatìm pertinent. Altera est in l. & suum. 8. §. Marcellus. cum 3. ll. seqq. ff. de pactis. vbi conuentio maioris partis creditorum de remissione debiti hæredi facienda, nocet reliquis creditoribus. Sed id fit liberationis fauore. Tertia est, in l. fi. C. Qui bonis ced. poss. vbi & statur maiori parti creditorum aduersus reliquos. Verùm id, nè ad flebilem bonorum cessionem debitor vrgeatur. Singulare quoque est in fisco; vt is inuito socio possit rem communem alienare[g]: Quod & in fauorem fisci receptum est.

c textus in l. in concedendo. 8. ff. de aq. plu. arc.
d ad l. non alitèr. 7. ff. de vsu & habita.
e c. quia propter. 42. c. quod sint. 28. in fi. ext. de electio.
f d. c. quia propter & c. 1. c. fi. ext. de his quæ fiunt à maio. part. cap. & l. quod maior. 19. ff. ad municipal.
g l. vnica. C. de vend. rer. fiscal.

RE-

REGVLA XXX.

IN OBSCVRIS, MINIMVM EST SEQVENDUM.

NON dissentit regula iuris Ciuilis: *Semper in obscuris*, inquit, *quod minimum est, sequimur*[a]. Obscura hîc dicuntur, quorum sententia incerta est, quæq; nunc in hanc, nunc in aliam partem pertrahi possunt. Nè igitur res propter obscuritatem pereat, benignè receptum est, vt saltem id quod in sententia minimum est, hoc est, minus nocet reo, sequamur: Quippè procliuiores esse debemus ad liberandum quàm ad condemnandum[b]; & fauorabiliores sunt partes rei quàm actoris[c].

a *l. semper in obscuris. 9. ff. h. tit.*

b *l. Arrianus. 46. ff. de oblig. & actio. c. 3. §. penult. ext. de probat.*

c *l. fauorabiliores. ff. hoc titulo.*

LATISSIME hæc regula se diffundit; ad contractus, ad vltimas voluntates, ad sententias iudicum & arbitrorum, ad pœnales constitutiones; vt in progressu declarabitur. Vt autem plenius hæc regula cognoscatur, præmittenda est alia iuris regula ab Vlpiano tradita, his verbis. *Semper in stipulationibus & in cæteris contractibus, id sequimur quod actum est: aut si non pareat, quod actum est: erit consequens, vt id sequamur, quòd in regione, in quâ actum est, frequentatur. Quid ergò, si neq; regionis mos appareat, quia varius fuit? ad id quod minimum est, redigenda summa est.* Ita Vlpianus[d], qui quo ordine in interpretatione cõtractus procedendum sit, elegantèr explicat. Et quidem ante omnia id spectandum & sequendum censet, quod inter

d *in l. semper in stipulationibus. 34. ff. hoc tit.*

contrahentes actum fuit, etiamsi fortè proprietate verborum abusi sint[e].

ETENIM contractum potissimùm ex mente contrahentium metimur[f], quemadmodum & ea, quæ vltimæ dispositionis sunt, ex voluntate ipsius defuncti[g]. Dum tamen meminerimus non tantùm eam voluntatem contrahentium & testantium intelligi, quę ex perspicuis eorum verbis colligitur; sed & quæ ex coniecturis; vt puta, ex more loquendi, ex orationis contextu[h], ex dignitate, qualitate vel affectu personarum[i], ex eo quod plerunq; fieri solet[k]. Nam hùc spectat illa iuris regula: *Inspicimus in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerunq; fieri consueuit*[l]. Deficiente autem voluntate, tandem fit locus regulæ nostræ, vt in obscuris id sequamur, quod minimum est; In obscuris, inquam, quorum sententia neque ex verbis ipsis, neque ex alia coniectura colligi potest; ne huic aduersetur citata regula: *Inspicimus*, &c.

ADDE, & ad sententias Iudicum & arbitrorum, si inter se discrepantes sint, regulam nostram pertinere, vt si in condemnatione dissideant, minimam summam sequamur[m].

NON minus & ad pœnales constitutiones hęc regula producitur; quæ quandoque dubiam interpretationem habent, nunc seueriorem, nunc mitiorem: vt ea, quæ mitior, id est, minima est; à iudice eligatur[n]. Cui consequens est; vt si in delinquentem simpliciter pœna capitalis siue capitis à lege constututa sit, non mortem, sed exilium, hoc est, aquæ & ignis interdictionem intelligamus;

e l. insulam. 6 ff. de præscrip. verb. toto tit. C. Plus valere quod agitur. l. in venditionibus. 9. vers. planè si in nomine. ff. de contrah. emp.

f l. 1. §. conuentionis. ff. de pact.

g l. non alitèr. 69. in princ. ff. de leg. 3.

h l. si seruus plurium. 50. §. vlt. ff. de leg. 1. l. nummis. 75 ff. de leg. 3. l. Titia. 134. §. 1. & §. fi. ff. de verb. oblig.

i d. §. vlt. & l. si cui. 14. ff. de annuis lega. l. 3. C. de dotis promiss. l. cùm post. 69. §. gener. ff. de iure dot. l. capienda. 129 ff. h. tit. de reg. iur.

k d. §. vlt & d. l. nummis. l. in obscuris. 114. ff. h. tit.

l in c. inspicimus. ext. eod.

m l. inter 38. ff. de re iud. l. diem proferre. 27. §. si plures. ff. de recep. arb.

n iuxtà c. in pœnis. ext. eod. & l. interpretatione. 43. ff. de pœnis.

mus; nam vtraq; pœna capitalis est, eò quòd eximat caput, id est, ciuem de ciuitate o.

o *l. 2. ff. de publ. iud. Vide Iul. Clarum in pract. crim. q. 67. in princ.*

ADVERSVS regulam nostram obiicitur textus in l. etiam. 43. ff. De vsufruct. vbi bonorum vsusfructus parte legata, intelligitur in dubio dimidia pars. At iuxta regulam nostram non dimidia, sed minima pars accipienda esset. Sed non difficilis responsio est; quia pars ex propriâ significatione sua æqualem partem designat; igitur dimidiam: nisi vbi specialitèr certæ partis mentio facta est p.

p *l. nomen. 164. §. 1. ff. de verb signif.*

ITEM obiicitur textus in l. legato generalitèr. 37. ff. de lega. 1. quo legato hominis relicto nõ optimus, neq; pessimus, sed mediocris præstatur. Sed hoc euenit, nè si legatario pessimus detur, non tam afficiatur commodo, quàm incommodo, contrà voluntatem defuncti, quàm plenius interpretari solemus q. Cætera hîc persequere apud D. Peckium. & quæ infra eod. dicam, ad c. contra eum. 57. quod huic coniungendum est.

q *l. in testamentũ. ff. h. tit.*

REGVLA XXXI.

EVM QVI CERTVS EST, CERTIORARI VLTERIVS non oportet.

EXEMPLA hûc accerse ex c. si duobus. 7. ext. de appellatio. ex c. fi. ext. de locato. ex l. 1. in fi. ff. de actio. emp. Et aperta ratio est. Quia id frustrà fieret. Vbi tamen ad alium effectum principalitèr, quàm scientiæ agitur, alia certio-

certioratio requiritur: veluti, ad inducendam contumaciam contra reum absentem tribus edictis opus est; nisi fortè vno peremptorio citaretur, quod iudex potest[a]: Item contra Clericum delinquentem, antequàm is Clericali priuilegio exui possit, trina monitio exigitur[b]. Item, qui à iudice Ecclesiastico excommunicandus est, tertiò quoq; præmoneri debet[c]: siquidem ad conuincendam contumaciam hæc toties repetuntur, non verò, vt qui ex primo vel secundo edicto siue monitione, iam certiores facti sunt, iterum certiorentur. Pari ratione vbi pro solennitate certioratio requiritur, non sufficit scientia; vt in testamentariis testibus, qui nō nisi rogati in testamentis adhibentur[d]: & in venditore, qui euictionis nomine non tenetur, nisi antè emptor intentatam sibi litem illi denunciauerit[e].

a *l. contumacia. 53. ff. de re iud. iuncta l. ad peremptorium. 68. cū aliquot ll. seqq. ff de iudic.*

b *c. contingit. 45. ext. de sent. excom. iuncto c. constitutionem. 10. eod. tit. in 6.*

c *c. sacro. 48. ext. de sent. excom. iuncto c. cōstitutionem. 10. eod. tit. in 6.*

d *l. hæredes. 21 §. penult. ff. de testā. Auth. rogati. C. de testib.*

e *l emptor fundi 8 cū l. seq. C. de euictio. c. fi. ext. de emptio.*

REGVLA XXXII.

NON LICET ACTORI, QVOD REO LICITVM NON existit.

EIVSDEM sententiæ est regula Vlpiani: *Non debet actori licere, quod reo non permittitur*[a]. Si enim fauorabiliores sunt partes ipsius rei, quàm actoris[b]; profectò actori minimè permittendum est, quod reo non permittitur. Cuius rei elegans rescriptum extat in c. 2. ext. de mutuis petitio. quo responsum est, à Cœlestino III. vt si instituta causâ, quæ remota appellatione

a *in l. non debet actori ff h. tit.*

b *l. fauorabiliores. 125. ff. h. tit.*

ne delegata eſt, reus eundem actorem coram eodem iudice reconueniat; hanc reconuentionem ſimiliter peragendam eſſe, vt neque actori in cauſa reconuentionis appellare liceat, *Cùm actoris & rei*, inquit, *eadem ſit conditio; & ſicut deſiderat actor, vt ſibi iuxta mandatoris reſcriptum, iuſtitia fiat appellatione remota; eodem modo reconuenienti debeat in ſua iuſtitia reſpondere.* Qua ratione Vlpianus, cùm antea in reo reſpondiſſet, nè is poſt litem conteſtatam mutare procuratorem, vel in ſe litem transferre poſſit inuito procuratore, præterquàm cauſa cognita[c]; hoc idem paulò poſt traducit ad actorē[d]. Similia breuitatis ſtudio omittimus.

c *in l. poſt litem. 17. cum aliquot ll. ſeqq. ff. de procurator.*
d *l. in l. quæ omnia. 25 ff. eod.*

QVÆ tamen ita accipienda ſunt, niſi maior ratio ſit in actore, vt ab hac regula diſcedendum ſit. Vt ecce; Reo permiſſum non eſt, vt rem, quæ in iudicio obſcurè petita eſt ab actore, ipſe deſignet vel explicet, ſed actori[e]. Ratio; nè reus actionem propoſitam interpretando pro ſuo arbitrio, eludat iudicium & actorem circumducat[f]. Hinc quoque, ſi reus plures iudices ordinarios habeat, non eſt in electione ipſius, coram quo conueniatur, ſed in arbitrio actoris[g]. Præterquam ſi reus Studioſus ſit; cui ex Friderici conſtitutione ex tribus iudicibus, Magiſtro, ſcilicet, Domino & Epiſcopo, quos Ordinarios habet; electio permittitur: idque in fauorem ſtudiorum[h]. Quo tamen iure in hac Academia Ingolſtadienſi, non vtimur, ſed omnes ſtudioſi vnum tantùm agnoſcunt iudicem, Magnificum D. Rectorem Academicum.

e *inter ſtipulantem. 83. §. 1. ff. de verb. oblig.*
f *d. §. 1.*
g *l. fi. C. Vbi in rē actio. l. quod legatur. 38. ff. de iudic.*
h *Auth. habita. C. ne filius pro patre.*

REGVLA XXXIII.

MVTARE CONSILIVM QVIS NON POTEST IN AL-terius detrimentum.

PERTINET ad regulam: Quod semel placuit, supra eod. vbi latius vide. A contrario verò sensu huius regulæ, elegantèr infertur; Si nullum detrimentum sit, nulla captio alterius; mutationem consilij impunè fieri posse[a]; veluti in deposito, mandato, societate, quæ pro arbitrio eius, qui deposuit, mandauit, vel societatem coiit, reuocantur, re adhuc integra; sicut ibid. diximus.

a l. de ætate. 12. ff. de interrog. in iure faciend.

REGVLA XXXIV.

GENERI PER SPECIEM DEROGATVR.

GENVS hoc loco, vt & passìm apud ICos. nō accipitur pro genere logico siue dialectico; sed pro eo, quod plura singularia nomine suo complectitur, siue sit species logica; veluti, homo, equus, & similia; siue aliud æquè latè patens; vt sunt, vestis, triticum, pecunia numerata, rescriptum, mandatum. Species verò dicitur, quod sub hoc genere tanquam indiuiduum siue singulare, continetur[a]. Itaque de his dicitur; generi per speciem derogari. Explicatiùs Pomponius: *In toto iure, inquit, generi per speciem derogatur; & illud potissimùm habetur, quod ad speciem dire-*

a l. 2. l. 3. ff. Si cert. petat. l. in naue. 31. ff. locati.

directum est[b]. Exempla huius regulæ, petenda sunt ex c. 1. in fi. ex c. pastoralis. 14. §. 1. ext. de rescrip. ex c. 2. ext. de offic. leg. ex c. dudum. 14. de præbend. lib. 6.

QVO fit, vt si vni penus legata sit, alteri vinum; quod ex penu legata vinum eximatur[c]; cum alioqui vinum sub penu tanquã sub genere suo contineatur[d]. Item, si vni vestimenta, alteri vestis muliebris seperatím sint legata; quòd detractis muliebribus ab eo, cui specialitèr ea legata sunt; reliquum alteri cedat[e].

NEQVE interest, species præcedat, an subsequatur genus[f]. Licèt enim aliâs specialia generalibus inesse dicantur[g]; id tamen non tam ex dispositione loquentis, quàm vi verborum fit, quæ generalitèr prolata generalitèr accipi solent[h]. At secùs est, vbi expresè species à genere eximitur, quo casu generi quoad speciem derogatur, & res in speciem dirigitur[i].

NEC mouet textus in l. si generalitèr. 6. C. qui potio. in pig. Nam ideò pignori generali per speciale non derogatur; quòd ius pignoris generalis iam antè adquisitum sit creditori priori. At certè iniquum esset, ius alteri quæsitum, illi auferri: per hanc regulam nostram, quæ de iure nondùm quæsito alteri, exaudienda est[k].

b *l. in toto iure. ff. h. tit.*

c *l. 2. ff. de tritico, vino, &c.*

d *l. 3. ff. de penu. lega*

e *l. 1. ff. de auro arg. leg.*

f *iam dd. iurib. & c. abbatem. 40. ext. de rescrip. l. vxorem. 41. §. codicillis. cum §. seq. ff. de leg. 3. tex. elegans. in l. sanctio. 41. ff. de pœnu.*

g *l. semper specialia. 147. ff. h. tit.*

h *l. 1. §. generalitèr. ff. de leg. præst. l. 14. C. de vsufruct.*

i *iuxta hanc regulam nostram.*

k *vti constat ex iurib. anteà alleg.*

REGVLA XXXV.

PLVS SEMPER IN SE CONTINET QVOD EST minus.

a c. in toto. eod.

b c. cui licet. eod.

HVIC regulæ similis illa eſt: *In toto partem non eſt dubium contineri*[a]. Ex quibus tandem tertia regula exurgit: *Cui licet quod, eſt plus, licet vtique quod eſt minus*[b]. Nec enim plus & minus, totum & ſua pars, ſeperatim quid à ſe inuicem conſtituunt, ſed vnum ab alio continetur. Vt hinc rectè ab Vlp. reſponſum ſit: Si ſtipulanti decem, ego viginti reſpondeam, quòd obligatio in decem contrahatur, quod manifeſtiſſimum ſit viginti & decem ineſſe[c]: Idem & in fideiuſſore rectiſſimè dicitur, vt ſi is in maiorem ſummam rogatus, in minorem fideiubeat quòd in minore ſummâ conſiſtat fideiuſſio, ſicut aperta eſt Iuliani ſententia[d], & confirmat reſponſum Vlp. iam iam allatum. Inde quoq; eſt, ſi debitoris gratia debiti ſolutio prorogata fuerit ad certum tempus; nihilominus à debitore rectè ſolui poſſit ante tempus[e]. *Cui enim licet quod plus eſt*, &c. Sic Papinianus inquit: *Qui occidere poteſt adulterum, multò magis contumelia poterit iure afficere*[f]: Cæterùm hæc aliaq; ſimilia accipienda ſunt; niſi diuerſa ratio ſubſit in eo quod minus eſt. Vt ecce; Mulieri quidem permiſſum eſt, vt res ſuas donare, vel alitèr diſtrahere poſſit[g], non tamen pro alio obligare; eò quod hoc mulieri facilius ſit, & idcircò magis nociuum, quàm alterum[h]. Item permiſſa eſt hære-

c l. 1. §. ſi ſtipulanti ff. de verb. oblig.

d in l. rogatus. 33. ff. mandati.

e l. eum qui. 15. ff. de annu. leg.

f l. nec in ea. 22. verſ. ſed qui. ff. ad leg. Iul. de adult.

g l. 4. ff. ad SC. Velleian. l. 2. C. eod.

h d. l. 4. in fi.

hæredi totius hæreditatis aditio vel repudiatio, non autem huius aut alterius partis hæreditariæ [i]: Idq; facit succedendi ius, quod pro parte agnosci vel refutari non potest; præcipuè ex testamento: ne defunctus pro parte testatus, pro parte intestatus decessisse dicatur, contra iuris regulas [k]. Item, mandatum de fundo emendo centum, satisfit quidem, si etiam minoris fundus ematur [l]; attamen si mandatum sit, vt alicui non Sacerdotalis præbenda, vel integra præbenda, vel certi valoris conferatur, non poterit illi Sacerdotalis, nec dimidia, non minoris valoris, etiam volenti, præbenda conferri; cum hâc in re diligentèr mandati fines obseruandi sint, propter personam eius, cui conferri mandatum fuit, quem, alio modo honorari noluit mandator [m]. Quare vbi diuersa ratio in minori subest, disceditur à regula nostra.

i *l. 1. & l. 2 ff. de arg. vel omitt. hæred.*

k *in l. ius nostrum. ff. hoc tit. & §. non autē. Inst. de hæred. instit.*

l *l. diligentèr. 5. § fi. ff. mandati.*

m *c. cui. 27. de præbend. lib. 6.*

REGVLA XXXVI.

PRO POSSESSORE HABETVR, QVI DOLO DESIIT possidere.

PLENIVS Paulus. *Qui dolò*, inquit, *desierit possidere, pro possidente damnatur, quia pro possessione dolus est* [a]. Et Vlpian. *Parem esse conditionem oportet eius, qui quid possideat vel habeat, atq; eius, cuius dolo factum sit, quò minùs possideret vel haberet* [b]: Et rursus. *Semper qui dolo fecit, quò minus haberet, pro eo habendus est, ac si haberet* [c]: Vsum huius regulæ cernere est, in rei vindicatione [d], in petitione hæredi-

a *in l. qui dolo. ff. eod.*

b *l. parem. ff. h. tit.*

c *l. ad ea quæ. §. 1. ff. eod.*

d *l. quod si dolo. 22. cū l. præced. & l. fin autem. 27. §. sed & si. ff. de rei vind.*

reditatis[e], in actionibus, ad exhibendum[f], noxâlis[g], rerum amotarum[h]; in interdictis, quorum bonorum[i], quorum legatorum[k], & ne quid in loco publico[l]. Et ratio regulæ est: ne doloso suus dolus prosit & alteri incommodum adferat[m]: Ex quo sequitur, eodẽ modo eum condemnandum esse, ac si verè possideret[n], licèt æstimatio in rei executionem veniat[o].

Amplivs; qui dolo possidere desiit, tenetur actione in factum ex edicto de alienatione iudicij mutandi causâ facta; in id, scilicet, quanti interest actoris, rem alienatam non fuisse[p]: Sed id non alitèr, quàm si reus difficiliorem aduersarium sibi substituerit, vt potius actor cum eo litem incipiat & experiatur[q]. Nihilominus & is, in quem res alienata est, rectè conuenitur rei vindicatione propter dominium, quod sibi actor in re alienata retinuit[r]. Quo enim nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest[s].

e *l. item veniunt. 20. §. item eos. l. sed etsi. 25. §. perinde. ff. de petitio. hæred.*
f *l. 3. § si mecum. & l. Celsus. 5. §. idem Iulianus. ff. ad exhibend.*
g *l. si bonæ fidei. 12. ff. de noxal. actio.*
h *l. 3. in fi. cum l. seq. ff. rerum amot.*
i *l. 1. ff. quor. bonor.*
k *l. 1. §. quod ait prætor. ff. Quor. legat.*
l *l. 2. §. locum habere. ff. ne quid in loco publ.*
m *l. 1. §. 1. ff. de doli mali & met. excep.*
n *d. l. qui dolo.*
o *l. qui restituere. 68. et quæ ibi tradunt Dd. ff de rei vind.*
p *toto tit. ff. & C. de aliena. iud. mutandi causa facta.*
q *l. 1. cum ll. seqq. ff. d. tit. de aliena. iud. mut.*
r *l. vnica. C. d. tit. de alienatio.*
s *l. id quod nostrum. ff. h. tit.*

REGVLA XXXVII.

VTILE NON DEBET PER INVTILE VITIARI.

Hvc refer textum in c. 5. ext. de arbitris. & in c. dilectus. 19. ext. de præbend. Et quod à Iustiniano disertè constitutum est in donatione, quæ legitimum modum excedit; vt, scilicet, quòad excessum tantùm donatio, quæ insinuata non est, vitietur[a]. Et quod Paulus IC. respondit de illicitis vsuris sorti mixtis; quod

a *in l. sancimus. 34. iuncta l. penult. C. de donatio.*

quod vsuræ quidem improbatæ sint, sed non ipsa sors siue contractus principalis[b]. Similitèr, vbi illegitimæ vsuræ legitimis permistæ sunt, sustinentur quidem legitimę, sed detractis superfluis vsuris, ex Papiniani responso[c]. Quo licèt non vtamur; eò quòd omnes vsuræ ex præscripto SS. Canonum illicitæ sint[d]; non tamen inutilitèr hęc res accommodatur ad emptionem redituum siue censuum, quę à Iure Canonico permissa est[e]; Vt si reditus vel census, constitutum modum excedat, non in totum vitietur, sed ad iustum modum reducatur[f]. Quæ omnia & alia eiusdem generis, æquitate huius regulæ nituntur. Semper enim interpretatio ea adhibenda est, vt actus potiùs valeat, quàm pereat[g]. Si tamen vtile ab inutili separari possit. Nam quæ separationem non admittunt, in totum vitiantur; vt in exemplo Vlpiani[h]. Idem est, & si contra formam vtilis, inutile admixtum sit; vt in electione Episcopi, vbi ad eam laici admittuntur[i]; aut si natura vtilis, inutilis adiectionem omninò respuat; veluti, in emancipatione, acceptilatione, hæreditatis aditione, datione tutoris; quibus si dies vel conditio adiiciatur, inutilitèr fiunt[k]. Aut si inutilis adiectio interpretatur id quod alioqui per se vtile est, inutilitèr fieri ex mente contrahentium, sicut videre est in responso Martiani IC. cuius verba hîc libet subiicere: *Non solum*, inquit Martianus, *stipulationes impossibili conditioni applicatæ, nullius momenti sunt; sed etiam cæteri quoque contractus: veluti emptiones, locationes impossibili conditione interposita æquè nullius momenti sunt:*

b *l. vsur.u. 20. ff. de vsuris.*

c *in l. pecuniæ. 9. ff. d. tit.*

d *Tit. de vsur. ext. et in 6.*

e *per tex. in c. 1. & c. 2. de emptio. in extraua. commu.*

f *arg. d. l. pecuniæ. Adde And. Gail lib. 2. obs. 5.*

g *l. quoties in actionibus. 13 ff. de reb. dub.*

h *in l. 1. §. item quæritur. ff. de aqua quoti.*

i *c. Massana. 56. ext. de electio.*

k *l. actus legitimi. 77. ff. h. tit. Vide latius, quæ j. dicam ad c. actus legitimi.*

sunt: quia in ea re, quæ ex duorum pluriumuè consensu agitur, omnium voluntas spectatur: Quorum procul dubio in huiusmodi actu talis cogitatio est, vt nihil agi existiment, apposita ea conditione, quam sciunt esse impossibilem[l].

l *textus in l. non solū. 30. ff. de oblig. et act.*

REGVLA XXXVIII.

EX EO NON DEBET QVIS FRVCTVM CONSEqui, quod nisus extitit impugnare.

EXEMPLVM est: Siquis instrumentum aliquod impugnauerit, non poterit eodem vti pro se[a]. Nec is, qui fidem vtrinq; datam rupit, aduersarium suum adigere poterit, vt eam seruet[b]: *Frustrà*, inquit, alia iuris regula, *sibi fidem quis postulat ab eo seruari, cui fidem à se præstitam seruare recusat*[c]: In testamentis vsus huius regulæ vel præcipuè spectatur: Qui enim testamentum falsum aut inofficiosum dixit, non tantùm repellitur ab eo, quod in eodē testamento ipsi relictum est; verumetiam si fortè idipsum consecutus sit, ipsi aufertur & fisco applicatur[d]. Eo enim ipso, quòd quis impugnat fundamentum iuris sui, videtur illi tacitè renunciâsse[e]. Non tamen idem obtinet, vbi quis non iure factum testamentum contendit, sed non obtinuit: siquidem non censetur ideo defuncti voluntatem impugnasse, sed de iure testamenti contendisse[f]: aut si necessitate officij coactus quis, testamentum alterius oppugnauerit; vt in tutore & curatore[g].

a *c. cum olim. 19. ext. de censib.*
b *l. penult. ff. de trās-actio. l. cum proponas inter. 21. C. de pact.*
c *c. frustra. ĵ. eod.*
d *l. Papinianus. 8. §. meminisse. ff. de inoff. test. l. post legatum. §. §. 1. ff. de iis quibus vt indig. l. qui falsas. 6. C. ad leg. Cornel. de fals.*
e *d. c. cùm olim circà fi.*
f *d. l. post legatum. §. 1. & l. penult. ff. de iis quib. vt indig.*
g *§. si inter. Inst. de inoff. testam. l. aduersus. 30. §. 1. ff. eod. de inoff. testam. l. cum quædam 26. C. de admin. tutor.*

ADDE

ADDE, huic regulæ locum non esse, vbi quis ante sententiam destitit ab impugnatione: eò quòd iura pœnitenti & desistenti ignoscant[h].

[h] *d. §. meminisse. & l. alia 8. C. de his quib. vt indig.*

REGVLA XXXIX.

CVM QVID PROHIBETVR, PROHIBENTVR omnia, quæ sequuntur ex illo.

THEODOSIVS & Valentin. Impp. *Nullum enim pactum*, inquiunt, *nullam conuentionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsecutum, qui contrahunt, lege contrahere prohibente.* Et paucis interiectis. *Sed & si quid fuerit subsecutum ex eo, vel ob id, quod interdicente lege factum est, illud quoq; cassum atq; inutile esse præcipimus. Secundum itaq; prædictam regulam; qua vbicunq; non seruari factum lege prohibente censuimus; certum est nec stipulationem huiusmodi tenere, nec mandatum vllius esse momenti, nec sacramentum admitti*[a]. Ratio est in l. cum principalis. ff. hoc nostro tit. in c. accessorium, infra eod. vbi fusius persequemur.

[a] *in l. non dubium. 51 C. de legib.*

ET secundum hanc regulam; Si res Ecclesiæ vel minoris 25. annis, non seruata iuris solennitate venditæ, commutatæ, vel donatæ fuerint; quia contractus non constitit, nec dominium ex eâdem causâ transfertur[b].

[b] *c. si quis. 6 ext. de rebus eccles. non alie. l. iubemus. 14. §. sanè. C. de SS. Ecclesiis. l. 4. l. 8. C. de prædiis & al. reb. min.*

NEC in diuersum mouet textus in l. 2. C. de condict. ob turp. caus. in l. si ob turpem. 8. ff. eod. vbi ex contractu turpi & subsequentèr nullo, res

in accipientem ita transit, vt eius repetitio cesset. Quia id accidit propter aliam iuris regulam: *In pari delicto vel causa potior est conditio possidentis*[c]. Adeòq; turpitudo efficit, nè res data repeti possit[d]. Sic & possessio rei à marito donatæ vxori, transit in vxorem, non quidem ratione contractus donationis, qui à iure improbatus est[e]; sed ex eo capite, quòd maritus vxori rem tradendo, abdicauerit à se possessionem rei, & vxori permiserit[f]; siquidem ex se pendet possessio, non verè ex contractu.

c c. in pari. j. eod. l. in pari. & l. cum par. ff. h. tit.

d l. 2. & l. 8. ff. de cond. ob turp. caus.

e Tit. ff. & C. de donat. inter vir. & vx.

f l, 1. §. si vir. ff. de adq. vel om. poss.

NEQVE impedit textus in l. multùm interest. 6. C. Siquis alteri vel sibi: vbi ex præcedente contractu emptionis à marito, nomine vxoris perperàm initò, dominum transfertur in recipientem, siue is maritus sit, siue vxor. Nam id fit, non tàm vigore præcedentis contractus, quàm ex nouo consensu, qui tempore traditionis tacitè intercessisse intelligitur[g].

g Bartol. ad l. non dubium. C. de legib.

REGVLA XL.

PLVRALIS LOCVTIO, DVORVM NVMERO EST contenta.

HÆc regula iisdem verbis extat in l. vbi numerus 12. ff. de testib. Exempla require ex c. is cui. 19. circà fi. de præbend. lib. 6. ex c. 61. hoc quoq;. de consecratio. dist. 1. ex l. inter illam. 217. in fi. ff. de verb. signif. ex l. libertas, 17. §. fi. ff. de manu. testa. Idq; ideò; quòd in obscuris

ſcuris id quod minimū eſt, ſequamur, vt ſupra expoſitum eſt[a]. Neq; enim regula noſtra ad illas ſpecies pertinet, quæ certum numerum teſtium expreſsè requirunt; veluti in teſtamentis, in quibus regularitèr ſeptem teſtes, in codicillis & donationibus causâ mortis quinq;, exiguntur[b]; & aliis quibuſdam caſibus; de quibus apud gloſſ. & Dd. hîc.

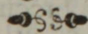
a ad c. in obſcurū. eod.

b l. hac conſultiſſima 21. C. de teſtam. l. vlt. circà fi. C. de codicill. l. vlt. C. de donat. cauſ. mort.

VBI itaq; lex vel conuentio partium, pluralis numeri meminit: in dubio, ad hanc regulam confugitur, vt ſcilicet, duo ſufficiant[c]. Neq; enim hæc pluralitas ad Græcorum loquendi vſum reuocari debet, qui, ſi de duobus ſermo eſt, duali; ſi de tribus vel pluribus, plurali numero regularitèr vti ſolent.

c iurib. antè alleg.

SED neq; ad pronomina pertrahenda eſt; vt ſunt, nos, vos, noſtrum, veſtrum; quæ etſi naturâ ſua plura denotent; in Pontificibus tamen & Principibus, aliiſq; inſignioris notæ viris, vbi vel ipſi loquuntur, vel ad eos ſermo eſt, non pluralitatem deſignant, ſed maieſtatem ſiue dignitatem.

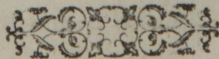

REGVLA XLI.

IMPVTARI NON DEBET EI, PER QVEM NON *stat si non faciat, quod per eum fuerat faciendum.*

SVMATVR exemplum ex c. 1. ext. de clerico ægrot. quo Clericus ægritudine impeditus, beneficij sui fructus percipit; quia per eum non stat, quò minus Ecclesiæ inseruiat. Et ex responso Pauli IC. de seruo, cui libertas legata est, si vno anno hæredi inseruiisset; Si enim is propter valetudinem aut aliam iustam ob causam seruire non possit, quòd nihilominùs hoc tempus anno imputetur [a]. Similitèr is, cui parochialis Ecclesia collata est, licèt intra annum adeptæ possessionis cogatur ordinem presbyterij suscipere; excusatur tamen si iusta ratione præpediatur [b]: Hinc rectè quoque dicimus: non valenti agere non currere præscriptionem [c]. Hæc enim & id genus alia, ad hanc regulam pertinent. Quæ tamen si facto tertij euenerint, magis est vt impedito imputentur [d]; licèt in integrum restitui possit [e]. Quod si ipse hoc affectauit aut causam præstitit, non est, quod illi succurratur, propter iuris sententiam, quâ casus illi adscribitur, cuius culpa accidit [f]: neq; excusari meretur, qui sibi necessitatem iniecit [g].

a tex. est in l. 4. §. Stichus si hæredi. ff. de statu lib.
b commissa. 25. §. 1. de electio. lib. 6.
c ex l. 1. § fi. C. de annali præscrip. adde & l. & Atilicinus. 35. ff. de seruit. rustic. præd.
d l. 2. §. fi. ff. Si quis cautio. vide ibid. Castrēs. & alios.
e l. 1. & paßim. ff. Ex quib. caus. maio.
f c. vnico. ext. de commod. c. 2. ext. de depos. in verbo, culpa. adde gloss. ad l. 5. §. sed interdum. ff. Commod.
g l si fideiussor. 7. §. 1. in fi. ff. qui satisd. cog. adde & l. 2. §. si quis tamen. ff. si quis cautio.

REGVLA XLII.

ACCESSORIVM NATVRAM SEQVI CONGRVIT *principalis.*

PRINCIPALE appellamus, quod in re præcipuum eſt, & quaſi cauſa illius quod accedit. Horum itaq; ea inter ſe connexio eſt, vt principali poſito vel infirmato, itidem acceſſorium ponatur vel infirmetur. Varia huius regulæ exempla vtroq; iure extant. Vt ecce: Gratia Summi Pontificis, ſicut eius morte non exſpirat, ita neque executorum in eam rem datorum poteſtas, quæ acceſſoria eſt[a]. Item mandata cauſæ cognitione, & citatio partium & coërcitio contumacis, aliaq;, quæ ad ipſam cauſam ſpectant, tacitè continentur[b]. Item prædio legato vel vendito, comitantur & hortus, ſeruitutes, reliquaq; ad prædium pertinentia[c]. Neque intereſt, quanti ſit acceſſoriũ; ſiue plus in eo ſit, quàm in principali, ſiue minus[d]. Exceptâ tamen fideiuſſione, quę in maiorem ſummã ſiue cauſam duriorem, quàm eſt obligatio principalis, contrahi non poteſt[e].

a *c. ſi ſuper. 9. ext. de off. & pot. iud. deleg.*

b *c. 5. ext. de off. & pot. iud. deleg.*

c *l. prædiis. 91 circa fi. ff. de legat. 3. l. penult. §. 1. ff. Si ſeruit. vind. l. ſi aquæductus. 47. in fi. cum 2. ll. ſeqq. ff. de contrah. emptio. l. creditor. 52. §. fi. ff. de actio. emp.*

d *l. cum aurũ. 19. aliâs incipit, etſi non ſunt. § peruenimus. ff. de auro & arg. leg. iuncta l. ſi in emptione. 34. circà princip. ff. de contrah. emp.*

e *§. fideiuſſores. Inſt. de fideiuſſor. l. græcè. § illud. ff. eod. tit.*

EXEMPLA de ſublato vel vitiato principali, hæc adferri poſſunt; Liberato reo liberantur & fideiuſſor[f] & pignora[g]. Rupto paterno teſtamẽto, quod principale eſt, concidunt & pupillares

f *Tit. Inſt. quib. mod. toll. oblig. in princ. l. fi. ff. de pact.*

g *l. acceptam. 19 C. de vſuris. l. item liberatur. 6. §. 1. ff. Quib. mod. pig. vel hypoth. ſol.*

tabulæ, quæ accessoriæ sunt[h]. Et matrimonium si non subsistit, nec dos nec donatio propter nuptias, intelliguntur[i]. Aliaq; ad illustrandam hanc regulam adferri possunt, quæ consultò breuitatis causâ omittimus.

h Papinianus. 8. §. sed nec impuberis. ff. de in off. testa. & §. liberis. Inst. de pupill. substit.
i c. 5. ext. de donatio. inter vir. & vx. l. 4. C. de incest. & inutil. nup. l. 3 ff. de iure dot.

QVÆ tamen ita exaudienda sunt; nisi & ipsum accessorium, certâ quadam ratione principale sit, vt in specie c. debitores. 6. ext. de iureiur. vbi iuramentum de soluendis vsuris impleri iubetur, etiamsi ipsa obligatio vsurarum, cui accedit, non subsistat. Quia id euenit, quòd ex iuramento propria obligatio nascatur inter Deum & iurantem[k]. Idem accidit in alienatione dotis, & renunciatione paternæ hæreditatis; quæ etsi ipso iure nullæ sint, sustinentur tamen propter accessionem iuramenti[l]: quia, vti dixi, ex iuramento propria obligatio nascitur. Hinc generalitèr à SS. Canonibus seruari iubetur iuramentum; quod non vergit in dispendium salutis æternæ, nec redundat in alterius detrimentum[m]. In stipulatione factâ alteri, idem videmus; quæ licèt per se non valeat, vbi tamen stipulatio pœnæ illi adiicitur, statur priori stipulationi metu pœnæ adiectæ; siquidem pœnalis hæc stipulatio quamuis accessoria videatur, verè tamen principalis est, cui altera, quæ ipso iure non valet, per modum conditionis inest[n]. Illud Doctorum ingenia fatigat, cur contractibus à minoribus 25. annis sine tutoris vel curatoris auctoritate celebratis, fideiussor[o], & pignus accedere possint[p]? Rationem verò ego hâc

k sicut indicat d. c. debitores. in verb. domino reddere iuramentum. c. si peccatum. 22. q. 1. Matthæi 5. paulò post med.
l c. cum contingat. 28. ext. de iureiur. c. 2. de pact. lib. 6.
m in d. c. cum contingat. in fi. & in d. c. 2. in fi. adde c. 2. de iureiur. in 6.
n §. alteri. Instit. de inutil. stipul.
i
o l. si pupillus. 127. ff. de verb. oblig. iuncta l. quod pupillus. 41. ff. de condict. indeb.
p l. etsi u. 9. Cod. de præd. & al. reb. min.

videoꝛ

video; quod minores ex ſuo contractu naturalitèr ſaltem obligentur[q]: at naturali obligationi fideiuſſor rectè accedit[r], quemadmodum & pignus[s]. Neque refragatur textus in l. quòd pupillus. 41. ff. de condict. indebiti: vbi dicitur; pupillum promittentem ſine tutoris auctoritate, nè naturâ quidem debere. Quia hoc verum eſt, quoad pupilli perſonam, quam lex obligationi naturali eximit; ſiue vt rectiùs dicam, effectum naturalis obligationis quoad pupillum impedit, non verò quoad interceſſorem pupilli, cuius reſpectu naturalis obligatio ex contractu pupilli, effectum ſuum retinet; Cùm lex tantùm liberare velit pupillum, non interceſſorem eius. Sic omnis difficultas, quæ contra hanc regulam ex l. ſi pupillus. ff. de verb. oblig. iuncta d. l. quod pupillus & l. etſi is. C. de præd. & al. reb. minor. concitatur, facilè ſubmouetur. Adde quæ ſupra retulimus[t].

q *l.1. ff. de nouatio.*
r *Tit. Inſtit. in princ. de fideiuſſor.*
s *l. res hypothecæ. 5. l. quæſitum. 14. ff. de pignorib.*
t *ad. c. cum quid prohibetur. eod.*

REGVLA XLIII.

QVI TACET, CONSENTIRE VIDETVR.

HÆc regula ſi nudè inſpiciatur, defendi non poteſt; igitur ad certas ſpecies coarctanda eſt. Etenim multis caſibus accidit, vt ſciens & tacens non cenſeatur conſentire, qui alibi recenſentur[a]. Quorum ea ratio eſt: quòd nemo in dubio præſumatur taciturnitate ſua ſe obligare velle, vel alitèr ſibi obeſſe[b]. Itaq; vt huic regu-

a *in l. ſicut. 8 §. non videtur. ff. quib. mod. pig. vel hypoth. ſol. in l. filiusfamilias. 8. §. mutus. ff. de procur. in l. 4. ff. de ſeruit. vrb. in l. penult. ff. de furt. adde & c. 77. de conſec. diſt. 4.*
b *arg. l. cum de indebito. 25. ff. de probatio. & l. fi. C. Vnde vi.*

regulæ locus sit, necesse est in tacente & coniecturam aliquam concurrere, quæ consensum suadeat; veluti est, inter coniunctos [c]: Item, cùm de tacentis vtilitate agitur [d]; vel de fauore rei, qui absens constituit procuratorem, datis ad eum literis. Nam hic sciens prudensq; literas recipiens, neq; protestans, censetur tacitè in se suscipere defensionem rei absentis [e]. Quibus casibus tacens pro consentiente habetur.

c vt in l. si filius famil. lias. 16. ff. ad SC. Macedo. in l. 2 ff. ad municipal. in l. 1. C. de Decurio. in c. vnico §. porro. de desponsa. impub. lib. 6.

d vt in l. si remunerandi. 6. §. si passus. ff. mandati.

e iuxtà c 1. de procurator. in Clement.

REGVLA XLIV.

IS QVI TACET, NON FATETVR; SED NEC VTIque negare videtur.

PAVLVS: *Qui tacet*, inquit, *non vtiq; fatetur, sed tamen verum est, eum non negare* [a] Hæc regula pertinet ad interrogationes, quæ fiunt ad eliciendam responsionem; vt si rogatus quis taceat, non ideò pro consentiente vel pro inficiante habendus sit: vt in debitore qui interrogatus à creditore suo extra iudicium, an debeat, vel an soluerit; vel etiam in iudicio, antequàm iudex iusserit non responderit [b]: Cæterùm, si iubente iudice tacuerit, diuersum est; cùm hoc casu pro confesso habeatur [c]: Sic cùm reus ex parte hæres est, & interrogatus in iudicio, vtrùm hæres sit, ipse taceat; negantis loco habetur, & in solidum conuenitur [d]. Vtrunq; fit in pœnam contumaciæ non respondentis; ac proinde ab hac regula nostra rectè disceditur, nè lucro illi cedat cō-

a l. qui tacet. 142. ff. h. tit.

b c. 2. vers. verùm si. de confess. lib. 6.

c iuxta d.c. 2. in princ.

d l. de ætate. 11. §. qui tacuit. ff. de interrog. in iure faciend.

tuma-

tumacia sua. Neque turbare nos debet superior regula, quâ tacens pro cōsentiente habetur. Nam hac regula non agitur de consensu tacito, sed illud tantummodò dicitur, tacentem neque fateri neque negare. Quippe confessio & negatio expressè fiunt.

REGVLA XLV.

INSPICIMVS IN OBSCVRIS QVOD EST VERISIMILius, vel quod plerunque fieri consueuit.

Vide quæ scripsimus ad c. in obscuris. supra eod.

REGVLA XLVI.

IS, QVI IN IVS SVCCEDIT ALTERIVS, EO IVRE, quo ille, vti debebit.

SIMILIS est iuris ciuilis regula: *Qui in ius dominiumuè alterius succedit, iure eius vti debet*[a].

PORRO in ius succedere dicitur hæres[b], bonorum possessor[c]; fiscus, quòad bona fisco illata[d]. In dominium verò, puta, rerum singularium; donatarius, legatarius, emptor & similes. In illis hæc ratio est, quòd in vniuersum ius succedant alteri vicemq; eius sustineant[e]: Vnde & omnes actiones, tam actiuè quam passiuè in ipsos transeunt; & quod defuncto profuit, vel nocuit, similitèr & ipsis prodest vel nocet[f]. Exceptis ta-

a *extat in l. qui in ius. ff. eod.*

b *l. hæres 37. ff. de adq. vel om. hæred.*

c. *l. 3. ff. de bonor. possess.*

d *l. 2. C. ad leg Iul. de vi publ.*

e *d. l. hæres. d. l. 3 iūcta l. nihil. 24. ff. de verb. signif.*

f *l. cùm hæres. 11 ff. de diuers. et tēp. præscrip.*

men personalibus, id est, quæ personæ defuncti cohærebant, vt sunt priuilegia personalia [g], vsusfructus, vsus, habitatio [h], actiones pœnales necdum motæ à defuncto [i]; reuocationes donationum propter ingratitudinem [k]; & similia, quæ ad alium non transeunt. Quoad singularum rerum successores; eadem succedendi ratio est in iisdem rebus, vt cum causa sua transeant in successorem, sicut Pomponius his verbis indicat: *Alienatio cùm fit*, inquit, *cum sua causa dominium ad alium transferimus, quæ esset futura, si apud nos ea res mansisset* [l]. Idem sed explicatius Vlpianus. *Traditio*, inquit, *nihil amplius transferre debet, vel potest ad eum, qui accipit, quàm quod est apud eum qui tradit: si igitur quis dominium in fundo habuit, id tradendo transfert: si non habuit, ad eum qui accipit nihil transfert; quoties autem dominium transfertur ad eum qui accipit tale transfertur, quale fuit apud eum qui tradidit. Si seruus fuit fundus, cum seruitutibus transit; si liber, vti fuit, &c.* [m]. Atque hinc fit, vt quæ auctori circa eandem rem petendam vel defendendam competebant, eadem competant & eius successori [n].

g *de quibus ad c. priuilegium. s. eod. vbi & latius vide.*
h *§. finitur. Institu. de vsufructu. l. si habitatio. 10. l. vsus. 21. ff. de vsu & hab.*
i *§. non autem omnes. Instit. de perpet. & temp. actio.*
k *l. fi. C. de reuoc. donat.*
l *in l. alienatio. 67. ff. de contrah. emp.*
m *textus est in l. traditio. 20 ff. de adquir. rer. domi.*
n *l. inuitus. 156. §. cum quis. cum §. seq. ff. h. nostro tit.*

REGVLA XLVII.

PRÆSVMITVR IGNORANTIA, VBI SCIENTIA non probatur.

CONIVNGANTVR hîc, quæ diximus ad c. ignorantia supra eod. Etenim scientia nobis innata non est, sed extrinsecùs accêdit

cêdit; proinde alleganti incumbit probatio ſcientiæ[a]. Niſi de eo quæſtio verteretur, quod vel publicè actum eſt[b], vel proprium factum concernit[c]; vel ex officio incumbebat[d]. Quò ſpectat illud Gregorij: *Non poteſt eſſe paſtoris excuſatio, ſi lupus oues comedit & paſtor neſcit*[e]. His igitur caſibus non ignorantia ſed ſcientia præſumitur: adeoq́; ignorantia probanda eſt, ſaltem per iuramentum; cùm in animo conſiſtat[f].

a *l. 1. l. 2. & l. verius 21. ff. de probatio.*

b *c. 1. ext. de poſtul. præla. c. fi. ext. qui matrimo. accuſ. poſſ.*

c *l. quanquam. ff. ad SC. Velleian. l. item quæritur. 13. §. item ſi fullo. verſ. & ſi palliũ. ff. locati.*

d *c. innotuit. 20. ext. de electio.*

e *in c. quamuis. ext. de regul. iur.*

f *c. nulli. 8 de electio. lib. 6. c. 4. ext. de ſent. excom.*

REGVLA XLVIII.

LOCVPLETARI NON DEBET ALIQVIS CVM ALterius iniuria vel iactura.

HÆc regula naturali æquitati prorſus conſentanea eſt, vt Pomponij locus indicat[a]: Ad hanc illuſtrandam iuuat hîc adferre illud Ciceronis: *Detrahere igitur aliquid alteri, & hominem hominis incommodo ſuum augere commodum, magis eſt contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera, quæ poſſunt aut corpori accidere, aut rebus èxternis*, &c.[b]. Videtur hæc regula hûc traducta ex c. ſuam. 19. circa fi. ext. de pœnis. Ex qua fit; vt & prædo neceſſarias & vtiles expenſas à ſe factas in re aliena retineat doli mali exceptione, vel recuperet officio iudicis[c]; licèt alioqui ipſi ſummo iure nõ debeantur, quod ſciens prudensq́ue illas in alienam rem contulerit[d]: Sic hæres ex delicto defuncti, in quantum

a *in l. nam hoc naturã 14. ff. de condict. indeb. in l. iure naturæ. ff. h. noſtro tit.*

b *lib. 3 officior.*

c *l. planè. 38. ff. de petitio. hæred. l. Paulus. 14. ff. de doli mali & met. excep.*

d *§. ex diuerſo. cum §. ſeq. Inſt. de rerum diuiſ. l. 5. C. de rei vind. l. Iulianus. 36. ff. eod. tit.*

ad eum peruenit, rectè conuenitur, ne, vt inquit lex, alieno scelere ditetur hæres [e]. Plura exempla pete ex glossa & aliis hîc & ad l. iure naturæ ff. hoc tit. Cæterùm huic regulæ obiicitur vsucapio siue præscriptio, quâ quis rei suæ dominium amittit & alteri applicatur [f]: Item bonorum publicatio in reo Maiestatis; quæ & cum iactura filiorum fit etiam innocentium [g]. Et quod respondit IC. in l. cum putarem. 36. ff. famil. hercis. eum qui ex sententia iudicis ad diuisionem hæreditatis admissus est, cùm reuera hæres non esset, ad restituendam partem suam non teneri. His glossa [h], ita occurrit; quòd licèt hæc fiant cum aliena iactura, fiunt tamen sine aliena iniuria, vtpotè iuris auctoritate [i]. At regula nostra disiunctìm loquitur de iniuria, vel iacturâ; igitur alterum sufficit, vt huic regulæ locus sit, ob naturam disiunctorum, quorum satis est, alterum euenire [k]. Itaq; alitèr hæc res discernenda est. Quod enim ad duo priora argumenta attinet de vsucapione & publicatione bonorum; vtrunque publici boni causâ receptum est: Vsucapio siue præscriptio, nè rerum dominia in incerto vagarentur [l]; & vt aliquis litium finis esset [m]: bonorum verò publicatio; vt materia subtrahatur filiis idem scelus paternum repetendi & committendi, qui alioqui solent esse imitatores paterni criminis [n]. *Multa autem*, inquit elegantèr Iulianus, *iure ciuili contra rationem disputandi pro vtilitate communi recepta esse, innumerabilibus rebus probari potest* [o]. Tertium verò argumentum de cohærede per errorem admisso in diuisionem hære-

e in l. vnica. C. ex delict. defunct.

f l. 3. & passim. ff. de vsurp. & vsucap.

g l. quisquis. 5. §. filij. C. ad leg. Iul. maiest. auth. Gazaros. C. de hæretic. c. vergentis. ext. eod. tit.

h ad d. l. iure naturæ.

i facit l. iustè. 11. ff. de adq. vel om. poss.

k §. sed plures. Instit. de hæred. instit. & in c. in alternatiuis. j. eod. vbi latius.

l l. 1. §. de vsucapio.
m l. fi. ff. pro suo.

n d. §. filij.

o l. ita vulneratus. 52. ff. ad leg. Aquil. adde l. bona fides. ff. depos.

hæreditatis; ideò procedit, quòd ſententia iudicis pro veritate habeatur[p]. Si tamen poſtea doceatur, ex falſis inſtrumentis vel teſtibus ſententiam latam fuiſſe; per in integrum reſtitutionem, cohæredi conſulitur[q]: ex æquitate huius regulæ noſtræ.

p *l. res iudicata. ff. de reg. iur.*

q *toto tit. C. Si ex falſ. inſtru.*

REGVLA XLIX.

IN POENIS BENIGNIOR EST INTERPRETATIO FAcienda.

CONSENTIT & Pauli regula. *In pœnalibus cauſis benignius interpretandum eſt*[a]: Intellige autem, quando obſcurum eſt, quę pœna delinquenti infligenda ſit, durior an leuior: cùm in dubiis ſemper benigniora præferenda ſint[b]. Vbi enim certa à iure pœna præſcripta eſt, non eſt licitum ab ea recedere. Nec enim in certis vllus coniecturæ aut interpretationi locus eſt[c]. Quanquam, ſi cauſa ſubſit, lex permittat etiam iudici à ſtatuta pœna diſcedere eam vel minuendo vel augendo[d]. Igitur, vbi obſcurum eſt, qua pœna reus affici debeat, in mitiorem pœnam declinamus: Cùm, *interpretatione legum pœnæ, molliendæ ſint potiùs quàm exaſperandæ*[e]: *& rapienda ſit occaſio, quæ præbet benignius reſponſum*[f]: Vnde ſi in ipſis verbis legis ambiguitas inſit, quæ & in leuiorem, & in ſeuiorem ſenſum rapi poſſit; leuiorem magis interpretationem ſequemur; cùm hoc humanius ſit[g]. Quod & in ſententiis iudicum obſeruabimus[h]: Quòd ſi variis pœnis idem delictum leges

a *in l. factum cuiq. §. fi. ff. eod. tit.*

b *l. ſemper in dubiis. 56. ff. hoc tit.*

c *l. continuus. 137. §. 2. in fi. ff. de verb. oblig.*

d *per tex. in l. 3. l. 4. C. ex quib. cauſ. infa. irrog. in l. quid ergo. 13. §. pœna grauior. ff. de his qui not. infa. in l. reſpiciendum. 11. in l. hodiè. 13. in l. aut facta. 16. ff. de pœnis. & in c. fi. ext. de tranſactionib.*

e *l interpretatione. 43. ff. de pœnis.*

f *l. rapienda. 168. ff. h. noſtro tit.*

g *c. ex literis. 11 ext. de conſtitutio. & ſ. attigi ad c. in obſcuris.*

h *l. ſi præſes. 32. ff. de pœnis.*

ges persequantur; eâdem ratione mitiorem pœnam amplectemur[i]. Quid autem, si nulla pœna in delinquentem à iure statuta sit, annè similis delicti pœna in hunc traduci poterit? Minimè[k]; Sed pœna arbitrio & humanitate iudicis constituetur[l]. Nisi viua & expressa ratio dictaret, delinquentem eâdem pœna coërcendum esse; Nam hoc casu pœna vnius delicti ad aliud rectè producitur[m]. Neq; mouet textus in c. penult. ext. de sent. excom. Quo verbum, *excommunicationis*, in dubio de maiori excommunicatione intelligitur, non de minori; at verò minoris excommunicationis pœna mitior est, quàm maioris[n]. Quia alia ratio subest in excommunicatione, quæ ideò in dubio de maiore intelligitur, quòd hæc magis saluti expediat ad continendos homines in officio Christiani hominis (nam & idcircò medicinalis dicitur[o].) Quod non est in excommunicatione minore. Sed de hoc argumento fusiùs agit Did. Couarru. quem vide[p]. Coniunge ad hanc regulam, quæ retulimus ad c. in obscuris, suprà eod.

i *per tex. in c. siquis dederit. in verb. humanius. iuncta ibid. gloss. 24. q. 1.*
k *c. statutum. 22. de electio. in 6. iuncta hac regula.*
l *c. si. in fi. ext. de transactio. l. 1. §. 1 ff. de effractorib.*
m *per tex. in c. 1. §. porrò. cum §. sed quia. Quæ fuit prima causa benef. amit. in feud. iuncta l. non possunt. 12. cum l. seq. ff. de legib.*
n *vt in d. c. penult.*
o *c. 1. de sent. excom. lib. 6.*
p *ad c. alma mater. §. 8. nu. 5.*

REGVLA L.

ACTVS LEGITIMI CONDITIONEM NON RECIpiunt neque diem.

ACTVM legitimum vocamus, qui à lege vel introductus est; vt sunt hæredis institutio[a], adoptio[b], emancipatio, hæreditatis

a *l. verbis legis. 120. ff. de verb signif.*
b *l. si tibi. 24 ff. de adoptio.*

tatis aditio, & similia[c]; vel à lege certam formam recepit; veluti stipulatio[d]; vel denique, à lege approbatus est, vt emptio, venditio, locatio aliique contractus iurisgentium[e]. Non tamen omnes hi actus hac regula nostra comprehenduntur; siquidem maxima eorum pars conditionem & diem recipiunt[f]. Quare hûc accersenda est Pomponij regula, ad quam accommodanda erit hæc regula nostra: *Actus legitimi,* inquit Pomponius, *qui non recipiunt diem vel conditionem; veluti emancipatio, acceptilatio, hæreditatis aditio, serui optio, datio tutoris; in totum vitiantur per temporis vel conditionis adiectionem. Nonnunquam tamen actus suprascripti tacitè recipiunt, quæ apertè comprehensa vitium adferunt. Nam si acceptum feratur ei, qui sub conditione promisit, ita demum egisse aliquid acceptilatio intelligitur, si obligationis conditio extiterit: quæ si verbis nominatim acceptilationis comprehendatur; nullius momenti faciet actum*[g]. Non igitur nudè & simplicitèr de omnibus actibus legitimis hæc regula accipienda est, sed quorum naturæ siue institutioni repugnat diei vel conditionis adiectio, vt in exemplis à Pomponio allatis: Quibus adde adoptionem, quæ omissa est à Pomponio; & diei adiectione[h], sicut electio, postulatio conditionis adiectione vitiantur[i]. Item matrimonij contractum, vbi ei conditio contra substantiã adiecta est; puta, si generationẽ prolis euitaueris, vel si adulterandam te tradideris: vel donec inuenero

aliam

c *vt in l. actus legitimi ff. hoc nostro tit.*

d *l. 1. ff. de verbo. obligatio.*

e *l. legitima. 6. ff. de pact.*

f *probant tituli. ff. de conditio. instit. de conditio. et demõstra. ext. de condit. appos. & §. omnis stipulatio. Inst. de verb. oblig. & alia loca quamplurima.*

g *tex. est in d. l. actus legitimi.*

h *d. l. si tibi.*

i *c. 2. de electio. lib. 6.*

k c. fi. ext. de condit. appos.

aliam ditiorem[k]. Neque absurdum est hanc regulam nostram ita fusè loquentem, ad dictam Pomponij regulam restringere; cùm alibi apertissimis verbis dicat S. Pontifex: *Quia verò sicut leges, non dedignantur sacros Canones imitari; ita & sacrorum statuta canonum Principum constitutionibus adiuuantur*[l].

l in c. 1. vers. quia. ext. de no. oper. nunc.

REGVLA LI.

SEMEL DEO DICATVM, NON EST AD VSVS HVMANOS vlteriùs transferendum.

DEo dicata dicuntur; ædes sacræ, altaria, cœmiteria diuino cultui vel religioni consecrata; quæ & idcircò humano commercio exempta sunt[a]; ac nullius in nobis esse dicuntur[b]: adeò, vt nè quidem ligna Ecclesiæ dirutæ vel collapsæ, in vsum laicorum transferri possint, sed vel alteri Ecclesiæ siue Monasterio applicanda, vel igne exurenda sunt[c]. Continentur & hac regula nostra, Monasteria & hospitalia Episcopi auctoritate erecta[d]: item calices, patenæ, vestes, libri, aliaque instrumenta Ecclesiastica[e]. Imò & prædia, vineæ, & reliquæ res Ecclesię; quæ & Deo consecratæ dicuntur[f].

a c. 2. de immun. Eccles. lib. 6.

b §. nullius. cũ §§. seqq. Instit. de rerum diuis.

c c. ligna. de consecra. dist. 1.

d c. quæ semel. 19 q. 3. c. adhæc. 4. ext. de religios. domib.

e c. altaris. cũ 4. capp. seqq. de consecra. dist. 1. & d. c. adhæc. c. 1. ext. de pignorib.

f c. nulli liceat. c. prædia. 12 q. 2.

RE-

REGVLA LII.

NON PRÆSTAT IMPEDIMENTVM, QVOD DE IVRE non ſortitur effectum.

EXEMPLVM require ex c. 4. & c. 5. ext. de deſponſ. impub. Vbi ſpecies talis refertur. Contracta ſunt ſponſalia à Caio cum puella minore ſeptennio: poſteà idem Caius conſenſit in matrimonium cum matre eiuſdem puellæ; qua de re conſultus S. Pontifex reſcribit, matrimonium hoc cum matre initum non impediri propter ſponſalia præcedentia cum filiâ; cùm ſpõſalia ipſo iure, vtpotè à minore ſeptennio contracta, non conſtiterint; ac proinde nullam publicæ honeſtatis iuſtitiam induxerint, ob quam aliâs inhibetur matrimonij contractus. Alterum exemplum iuris ciuilis ſit: Si quis poſt primum teſtamentum, alterum facere cœperit, ſed mortalitate præuentus, aut quia eius rei eum pœnituerit, id non perfecit; non ideo infirmantur priores tabulæ; cùm poſteriores effectum non habuerint[a]: Quæ ad illuſtrationem huius regulæ ſufficiant,

PERDIT autem officium ſuum hæc regula iis caſibus, in quibus vel ſola voluntas ſufficit ad producendum effectum; veluti in legato, quod & ademptum cenſetur priori legatario; etiamſi poſterior legatarius talis ſit, in cuius perſona legatum conſiſtere non poſſit[b]: vel ſi poſteriori teſtamento,

a *§. ex eo autem. Inſt. quib. mod. teſtam. infir.*

b *l. planè vbi 34. in princ. ff. de leg. 1. l. etſi. 20. ff. de adim. vel transf. leg.*

to, licèt imperfecto, legatum reuocatum fuerit: cùm hac in re sola voluntas sufficiat[c].

c l. ex parte 22. ff. eod.

NEC in delictis hæc regula obtinet; quæ licèt effectu careant, eò quòd contra iura admittantur[d]; hoc tamen nõ alitèr accipiendum est, quàm quod attinet ad delinquentis commodum, nè ipse ex delicto suo prœmium vel impunitatem ferat; Secùs quoad ipsius incommodum, quo plectitur vel mulctatur reus ob delictum suum. Neq; huic regulæ obstat textus in c. vnico. in princ. de sponsalib. lib. 6. vbi ex sponsalibus inualidis publica honestas oritur matrimonium subsequens impediens & contractum dirimens. Nam tametsi huiusmodi sponsalia ipso iure nulla sint; non tamen effectu carent, quoad opinionem vulgi, fortè existimantis ea valida esse: vt meritò & in his sponsalibus, publicæ honestatis tuendæ & conseruandæ causâ, receptum fuerit, ea non minus impedimento esse iustis nuptiis quàm si legitimè contracta essent. *Semper in coniunctionibus*, inquit Modestinus, *non solum quid liceat, considerandum est; sed & quid honestum sit*[e]. Verùm cum hodiè discessum sit ab hac sententia d. c. vnici, per Concilium Tridentinum[f]; non est, quod longiùs insistamus.

d iuxtà c. quæ contrà. ꝫ. eod.

e l. semper in coniunctionib. 42. ff. de ritu nup.

f Sess. 24. cap. 3. in decreto de refor. Matri.

REGVLA LIII.

CVI LICET QVOD EST PLVS, LICET VTIQVE QVOD est minus.

IN eandem ſententiam Vlpiani regula eſt in l. non debet. 21. ff. h. eod. tit. Pertinet verò ad ea, quæ ſupra retulimus ad c. plus ſemper. Ibi latius vide, & Accurſ. ad d. l. non debet.

REGVLA LIV.

QVI PRIOR EST TEMPORE, POTIOR EST IVRE.

HÆc regula latè ſe diffundit. Pertinet enim ad collationes beneficiorum Eccleſiaſticorum; vt ſi cui beneficij collatio prior facta eſt, poſteriori præferatur[a]: ad collegia; vt quo tempore quis in collegium receptus eſt, eo ordine conſideat & ſententiam dicat[b], ad hypothecas & pignora; vt & in his ſemper eius cauſa potior ſit, qui tempore anteceſſit[c]: adeò licèt is, qui prior eſt, generalem hypothecam habeat omnium bonorum, poſterior verò ſpecialem vnius rei; nihilominus ille & in hac re præferatur alteri, etiamſi ex bonis aliis pecuniam ſuam redigere poſſit[d]: Nec refert, poſteriori creditori pignus traditum ſit, à debitore: adhuc enim potiores partes erunt prioris creditoris[e]; cùm res cum ſuo onere tranſierit ad poſteriorem creditorem[f]. Horum omnium ratio eſt; quòd ius quæ-

a c. ei cui. 7. et c. ſi poſtquam. 13. & c. ſi tibi abſenti. 17. de præb. lib. 6.

b c. 1. ext. de maior. et obed. l. 1. ff. de albo ſcrib.

c l. prior. ff. qui potior. in pig.

d l. 2. ff. d. tit. & l. ſi generalitèr. 6. C. eod.

e l. creditor. 12. §. fi. ff. d. tit.

f c. ex literis. 5. circa fi. ext. de pignorib. l. alienatio. ff. de contrah. emp.

situm alteri, inuito auferri non possit[g]. Vbi verò nullum ius alteri quæsitum est, nihil impedit, posteriorem priori præferri in iure adquirendo; veluti, in re duobus seperatìm venditâ vel donatâ; is enim, cui possessio prior tradita est, alteri licèt in contrahendo priori, præfertur; propterea quòd ex traditione posterior rei dominium iam nactus sit[h]: Sic & creditor posterior, cui pignori res obligata est, antefertur omnibus personalibus creditoribus etiam prioribus, propter ius in re sibi constitutum à debitore[i]. Alitèr si nulla omnino res in pignus data esset: Nam hac specie omnium creditorum æqualis esset conditio; ita quòd is, cui prior solutio facta est, rem rectè retineat[k]. Quia vigilantibus iura succurrunt, non negligentibus[l]: præterquàm si vnus vel plures creditores missi sint in possessionem bonorum debitoris latitantis; nam nihil præiudicat horum diligentia cæteris creditoribus absentibus, quin si posteà veniant, concurrant simul cum in possessionem missis: ex Iustiniani constitutione[m]. Singularitèr quoque receptum est in pignore in instrumento publico contracto; vt hoc præferatur, alteri priuatâ manu conscripto; nisi priuatum trium testium subscriptione munitum sit[n].

g *l. id quod nostrum. & l. non debet alteri. ff. h. nostro tit.*

h *l. quoties. 15. C. de rei vind.*

i *l. eos. 9. C. qui potior. in pig. d. l. creditor. §. si primus.*

k *l. priuilegia. 16. ff. de priuileg. cred. vide ibi Interp.*

l *l. pupillus. 24. circa fi. & l. qui autem. 6. §. sciendum. ff. quæ in fraud. cred.*

m *in l fi. C. de bonis auctor. iud. possid.*

n *vide l. scripturas 11. C. qui potior. in pig.*

RE-

REGVLA LV.

QVI SENTIT ONVS, SENTIRE DEBET COMmodum, & è contrà.

HÆc regula bimenbris est, seu potius duas regulas in se continet. Prior est: Qui sentit onus, sentire debet commodum. Altera: Qui sentit commodum, sentire debet onus. Priorem Paulus ad naturalem æquitatem reuocat: *Secundum naturam est*, inquiens, *commoda cuiusque rei eum sequi, quem sequuntur incommoda* [a]: Sed neq; altera à ratione naturali aliena est: *Nec enim ferendus est*, inquit Iustinianus, *qui lucrum quidem amplectitur, onus autem ei annexum contemnit* [b]. Prioris exemplum videre est in emptore, qui quemadmodùm post contractam emptionem, traditione nondum factâ, omne periculum emptæ rei sustinet; ita & commodum sentiat, quod interim rei emptæ per alluuionem, aut alia ratione accessit [c]. Et in vsufructuario, cui arbores demortuæ ideò cedunt, quòd in locum earum alias substituere tenetur [d]: Posterioris regulæ hæc exempla adferri possunt: Sicut intestati hæreditas ad legitimas hæredes venit, ita & tutela legitima [e]: Et Clericus, sicut beneficij Ecclesiastici fructus percipit, ita & ad Ecclesiæ suæ refectionem [f], adeoque ad peragendum officium tenetur [g]. Hûc spectare videtur, quod contra pastores, quærentes quæ sua sunt, non quæ gregis, comminatur per Ezechielem Dominus: *Væ pastoribus*

a *l. secundum naturã. ff. hoc tit.*

b *in l. vnica. §. prosecundo in fi. C. de caducu toll.*

c *§. cùm autem Inst. de emptio. l. 1. C. de periculo & com. rei vend.*

d *l. agri. 18. ff. de vsufructu.*

e *Tit. Instit. de legitima patro. tut. & §. ex his autem. Nouel. de hæredib. ab intest.*

f *c. 1. ext. de ædific. ecclesi.*

g *c. significatum ext. de præbend.*

Iſraël, qui paſcebant ſemetipſos: nonnè greges à paſtoribus paſcuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod craſſum erat, occidebatis: gregem autem meum non paſcebatis. Et paulò poſt: *Ecce ego ipſe ſuper paſtores requiram gregem meum de manu eorum, & ceſſare faciam eos, vt vltrà non paſcant gregem, nec paſcant amplius paſtores ſemetipſos, & liberabo gregem meum de ore eorum & non erit vltrà eis in eſcam* [h].

h *Ezechiel. 34 cap. citat & D. Peckius hunc locum, ad hanc regul. nu. 12.*

REGVLA LVI.

IN RE COMMVNI POTIOR EST CONDITIO prohibentis.

QVIA iniquum eſt, alieno facto quemquam lædi, aut ius ſuum diminui [a]: Cum & præcepto iuris inter alia, id diſertè caueatur; *honeſtè viuere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere* [b]. Hinc Caius, *parietem*, inquit, *qui naturali ratione communis eſt, alterutri vicinorum demoliendi eum & reficiendi ius non eſt, quia non ſolus dominus eſt* [c]. Idq; adeò, etiamſi meliorem repoſiturus eſſet; ob eandem rationem, quia non ſolus dominus eſt, & alteri inuito beneficium facere non poteſt [d]. Incruſtare tamen communem parietem, vel pretioſiſſimis picturis exornare [e], vel ſcalas quæ remoueri poſſunt, ad parietem communem habere ſocio permiſſum eſt [f]. Quia hæc ſocij alterius ius non lædunt. Quòd ſi vtatur ſocius re communi ad deſtinatum vſum, dubium non eſt, quin ab altero ſocio prohiberi non poſſit; velu-

a *l. non debet alteri, & l. factum cuiq; ff. h. tit. l. cuius. 23. ff. de ſeruit. vrb. præd.*
b *hæc præcepta iuris extant in l. iuſtitia. 10. ff. de iuſtit. & iure. in §. iuris præcepta. eod. tit. in Inſtit. in præmio decretaliũ Greg. 9.*
c *textus eſt in l. parietem. 7. ff. de ſeruitut. vrb. præd.*
d *l. inuito. ff. hoc tit.*
e *l. quidam. 12. §. fi. ff. de ſeruit. vrb. præd.*
f *l. fiſtulam. 18. §. fi. ff. iam d. tit.*

veluti, si in commune sepulchrum socius inferatur.[g] Porrò singulari iure receptum est in fisco, vt is communem rem possit diuendere inuito socio[h]; idq; fauore fisci, cùm pluris vendatur res tota quàm pars. Item receptum est à iure, quòd socius alterum inuitum prouocare possit ad diuisionem[i]; ad euitandas discordias, quas cõmunio solet excitare[k]. Itaq; regulare est: In re communi potiorem esse conditionem prohibentis. Quid si non prohibeat socius? Existimat Peckius[l], socium qui scit & patitur, nec contradicit, mandare & permittere[m]. Alitèr Papinianus, qui ex Sabino (cuius integrum responsum hîc subiiciam) ita censet: *Sabinus, ait, in re communi neminem dominorum iure facere quicquam inuito altero posse: vnde manifestum est prohibendi ius esse: In re enim pari potiorem causam esse prohibentis constat. Sed & si in communi prohiberi socius à socio, ne quid faciat, potest; vt tamen factum opus tollat, cogi non potest, si cùm prohibere poterat, hoc prætermisit; & ideò per communi diuidundo actionem damnum resarciri poterit. Sin autem facienti consensit; nec pro damno habet actionem; quòd si quid absente socio ad læsionem eius fecit; tunc etiam tollere cogitur*[n].

g *§. in communem. Instit. de rer. diuis.*

h *l. 2. C. de comm. rer. alienatio. l. 1. Cod. de vend. rer. fiscal.*

i *l. fi. C. Commu. diuid.*

k *l. cùm pater. 77. §. dulcissimis. in fi ff. de legat. 2. l. sancimus. 34. §. ne autem. C. de donatio. vbi & casus singularis.*

l *hîc nu. 2. in fi.*

m *per l. qui patit r. ff. mandati.*

n *textus in l. Sabinus. 28. ff. Commu. diuid*

RE-

REGVLA LVII.

CONTRA EVM, QVI LEGEM DICERE POTVIT APERtius, est interpretatio facienda.

PER legem, intellige pactum à contrahentibus adiectum[a]; quod si dubium est, ea interpretatio sumitur, quæ est contra proferentem; cùm illi imputandum sit, quare non apertius legem dixerit. Quò fit, vt interdùm pro emptore contra venditorem, & pro conductore contra locatorem[b]; interdùm verò contrà, interpretatio adhibeatur[c]. Quo modo exaudienda est iuris regula in l. in contrahenda. ff. hoc tit. de venditore, qui ambiguum pactum venditioni adiecit, vt illi potius interpretatio noceat. Quare si proferens alitèr rem intellexerit, id probare debet: qui enim aliquid pro se allegat, probare tenetur[d]; Quod si non probauerit; culpæ suæ adscribat, quod legem, cùm in potestate sua esset, apertius non dixerit[e]. Sed cur non potius in obscuro, quod minimum est sequimur, iuxta regulam, *In obscuris*, suprà à nobis explicatam? Idcircò: quòd hîc alia causa subsit, cur minimum non sequamur, vt iam dictum est; alioqui stamus dictæ regulæ, *In obscuris*; quod ibi annotandum est. Quod verò contra hâc regulam adfertur ex l. inter stipulantem. 83. §. 1. ff. de verb. oblig. & ex l. de die 8. in princip. ff. qui satisd. cog. Id fauore iudicij introductum est; sicut suprà meminimus[f]. Ad l. eum qui. 41. ff. de verb. oblig. rectè respondet glossa[g], ideò pro-

a *vt & in l. legem. 10. C. de pact. in l. si pro emptore. 31. §. fi. ff. de actio. emp. in l. contractus. 23. vers. nam hoc seruabitur. ff. hoc tit. & alibi sæpius.*

b *l. veteribus. 39. ff. de pact. l. si arborem. 16. §. fin. ff. de seruit. vrb. præd. l. cum in lege. 33. ff. de contrah. emp.*

c *l. si in emptione. 34. in princ ff. de contrah. emp.*

d *l. 1. & l. 2. ff. de probatio.*

e *d. l. veteribus.*

f *s̄. eod. ad c. cùm sunt partium.*

g *hîc.*

promissionem in calendas Ianuarias, de primis intelligi, nè actus corruat; fortè enim promissor ad vltimas calendas huius mundi, rem reiiceret.

REGVLA LVIII.

NON EST OBLIGATORIVM CONTRA BONOS mores præstitum iuramentum.

EXPRESSA iuris sententia est; iuramentum toties seruandum esse, quoties non vergit in æternæ salutis dispendium, nec redundat in alterius præiudicium[a]. Vbi ergo vergit in æternæ salutis dispendium, seruandum non est; argumento ducto à contrario sensu, quod à iure receptum est[b]. Veluti est iuramentum contra bonos mores præstitum; puta, de non alendo patre, vel eo non redimendo ab hostibus[c], de adulterio, homicidio, siue alio delicto committendo[d]. Nec enim iuramentum inuentum est, vt sit vinculum iniquitatis[e]. Neque in aduersum vrget textus in c. debitores. 6. ext. de iureiur. quo iuramentum de soluendis vsuris seruari iubetur: At vsuræ bonis moribus repugnant; cùm sint iure diuino interdictæ[f]. Quia respondetur, in vsuris quidem peccatum versari ex parte vsurarij, non autem ex parte promittentis vsuras[g]: vnde ex parte promittentis iuramentum seruandum est, & promissæ vsuræ soluendæ; licèt solutæ rursus condicantur à creditore[h]. Idem trahendum est ad

a *extat in c. 2. de pact. in 6. in c. cùm contingat. 28. ext. de iureiur. in fi.*

b *per tex. in l. 1. circa princ. ff. de offic. eius cui mand.*

c *l. conditiones. 9. ff. de condit. instit. c. cùm quidam. 12. §. fi. ext. de iureiur.*

d *c. 1. c. non est obseruandum. c. inter cætera. 22. q. 4. c. 1. vers. & talia iuramenta, de iureiur. lib. 6.*

e *c. quanto. 18. vers. si falsam ext. de iureiur. & d. c. inter cætera.*

f *c. 3. c. 4. ext. de vsur.*

g *docet S. Thomas. 2. 2. q. 78. art. 4.*

h *d. c. debitores. ext. de iureiur.*

pactum legis commissoriæ iuramento confirmatum[i]. Igitur regula nostra de bonis moribus exaudienda est, quorum cōtrarij turpes sunt & peccatum continent. Cæterùm si boni mores ciuiles sint, id est, à iure Ciuili introducti; nihil impedit, contrarium his iuramento confirmari posse; vti videre est in alienatione dotis, & renunciatione hæreditatis paternæ, quæ licèt iure Ciuili interdictæ sint, iuramento tamen confirmantur, & obligationem inducunt[k].

i *de quo in c. significante. 7. ext. de pignorib. & in l. fi. C. de pactis pignor.*

k *in c. cùm contingat. ext. de iureiur. in c. 2. eod. tit. in 6. & in c. 2. de pactis lib. 6.*

REGVLA LIX.

DOLO FACIT, QVI PETIT QVOD RESTITVERE oportet eundem.

PAVLVS in eandem sententiam: *dolo facit qui petit, quod redditurus est*[a]: Exemplum adferri potest in vsurario, qui meritò exceptione doli repellitur; cùm etsi exactas vsuras recepisset, easdem tamen refundere teneretur[b]. Cui enim datur actio, eidem multò magis exceptio competit[c]: Sed cur non idem, vbi iuramentum promissioni vsurarum accessit, cùm hac specie antè soluendæ sint vsuræ & pòst restituendæ à creditore[d]? Id facit vis iuramenti, quod propriam obligationem parit inter Deum & iurantem, quæ prius per solutionem dissoluenda est: quamuis & agere possit debitor contra creditorem, vt ipsi remittat iuramentum[e], quo remisso, tum locus erit huic regulæ. Ad hanc regulam pertinet, quod

a *l. in condemnatione. §. fi. ff. eod.*

b *c. cùm tu. 5 c. tuas. 13. ext. de vsuris.*

c *l. inuitus. 156. §. 1. ff. hoc tit. l. 1. §. quod ait prætor. ff. de superficieb.*

d *vt ad præced regul. dictum est ex. c. debitores, ext. de iureiur.*

e *c. 1. ext. d. tit. de iuramento.*

quod IC. respondet in l. dolo. 8. ff. de doli mali & met. excep. de hærede damnato à testatore, ne à debitore peteret; nam exceptione doli mali hæres rectè reiicitur si petat; cùm etiam ea non opposita teneretur hæres ex testamento debitorem liberare. Exaudienda autem est hæc regula; vbi eidem, qui soluit, res restituenda est, secùs si alteri tertio, vt in specie l. si socer. 44. §. Lucius. ff. Sol. matrimo. Item: nisi causa diuersa sit petitionis & restitutionis; Veluti, si possessio rei petatur à proprietario, vt in l. 1. §. 1. ff. Quor. legator[f].

f adde & c. 3. ext. de causa poss. & propriet.

REGVLA LX.

NON EST IN MORA, QVI POTEST EXCEPTIONE legitima se tueri.

QVID mora sit, supra explicauimus[a]. Exceptio legitima est, pacti de non petendo, doli mali, metus, iurisiurandi, & similium[b]: Item si quis valetudine, tempestate, vi fluminis, vel aliâs iustè impeditus fuerit[c]: Hæc enim à mora excusant, & subsequentèr etiam à pœna vel damno[d]. Quò spectat Iuris ciuilis regula: *Nibil interest, ipso iure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur*[e]: scilicet, quòd ad effectum attinet: nam actio per exceptionem oppositam eliditur[f].

a ad c. mora sua. 3. eod.

b de quib. sub tit. Instit. & ff. de exceptio.

c l. 2. §. 1. cum seqq. ff. Siquis cautionib.

d d. l. 2. & c. penult. circa fi. ext. de pignor.

e l. nihil interest. ff. hoc tit.

f l. 2. ff. de exceptionib. l. si iudex. 41 ff. de minorib.

REGVLA LXI.

QVOD OB GRATIAM ALICVIVS CONCEDITVR, *non est in eius dispendium retorquendum.*

EADEM sententia est l. quod fauore 6. C. de legibus. Exempla require, in c. ad apostolicam 16. ext. de regularibus in l. non eo minus 14. C. de procuratoribus, in l. si iudex 42. ff. de minorib.

REGVLA LXII.

NVLLVS EX CONSILIO DVMMODO FRAVDVLENTUM *non fuerit, obligatur.*

CONVENIT cum l. consilij. 47. ff. h. tit. Et ratio est: nam liberum cuiq; est, apud se explorare, an expediat sibi consilium [a]: Deinde iniquum esset consultori damnosum esse officium suum [b]. Præterquam, si ego alteri consulerem, vt Titio (& sic certæ pœnæ) pecuniam crederet, aliâs non facturo; tenebor enim mandati actione [c]: ad similitudinem fideiussionis [d]: Vel si fradulentum consilium alteri submitterem; in me competet actio de dolo, iuxta hanc regulam [e]. Planè & in Assessore receptum est, vt si is per imperitiam Magistratui alitèr consulat quàm oportet, ipse teneatur [f]; quemadmodum & medicus si per imperitiam peccauerit [g]. Sed hoc ideò

a *l. 2. in fi. ff. mandati.*
b *l. sed si quis. 7. ff. quē. ad. test. aper.*
c *§. tua tantùm. vers. & adeo. Inst. de mandato. & l. si remunerandi. 6. §. si tibi mandauero. ff. manditi.*
d Contius *ad d. §. tua tantum. in notis.*
e *& in d. l. consilij. ff. eod.*
f *per tex. in l. 2. ff. quod quisque iuris.*
g *l. illicitas. 6. §. sicuti. ff. de offic. præsid. l. idē. 8. in princ. ff. ad leg. Aquil.*

ideò, quòd vterq; in culpa sit: Quippe nemo affectare debet id, in quo vel intelligit, vel intelligere debet, infirmitatem suam alij periculosam futuram [h].

h d. l. idem. circà fi.

REGVLA LXIII.

EXCEPTIONEM OBIICIENS NON VIDETVR DE intentione aduersarij confiteri.

REGVLA hûc translata est ex c. 6. ext. de exceptio. & consentit cum Marcelli responso in l. non vtiq;. 9. ff. de exceptio. Exempli loco sit, si petenti debitum reus conuentus obiiciat solutionem, vel pactum de non petendo, vel aliam exceptionem: non enim idcircò reus confitetur debitum præcessisse: aut si rei vendicatione conuentus, excipiat se eandem rem ab actore, donationis, permutationis, aut simili titulo accepisse; Nec enim inde inferendum est, actorem anteà dominum fuisse [a]: Ratio in eo consistit: quòd exceptio non alai mente obiicitur à reo, quàm ad excludendam actoris intentionem, non ad eam fundandam. Non igitur contrarium effectum operari debet exceptio: actus enim nostri (dici solet) non operantur vltra intentionem nostram [b]: Neque in dubio credendus est reus, eam viam sibi eligere voluisse vt seipsum impugnaret & aduersarium iuuaret [c]. Hûc reuocatur illa quæstio; an qui hominem defendendi sui causa se occidisse fatetur; homicidium eo ipso con-

a per hanc regulam nostram.

b ex l. non omnis. 19. in princ. ff. Si cert. petat.

c arg. l. 3. ff. de milit. testam.

fiteatur, & tanquam homicida plectendus sit, si defensionem non probet? Quod certè non videtur, si æquitatem regulæ nostræ sequamur [d]: Omnium tamen tutissimum erit, si reus exceptionem suam conditionalitèr obiiciat, dicendo: Nego me tibi debere, sed si debui solui tibi; & ita in cæteris; vt hac ratione oneretur aduersarius ad probandam intentionem suam [e].

d *Vide Dec. & alios ad c. 6. ext. de excep.*

e *per tex. in l. siquidē. 9, C. de excep.*

REGVLA LXIV.

QVÆ CONTRA JVS FIVNT, DEBENT VTIque pro infectis haberi.

HVc pertinent, quæ supra retulimus [a]. Adeoq; obtinet hæc regula; etiamsi simplicitèr à iure quid prohibitum sit, nullâ adiecta clausula (vt loquimur) derogatoriâ vel annullatiuâ actus [b]: Nec enim iuris prohibitio licèt simplex, effectu carere debet [c].

INTERIM nonnullis casibus ab hac regula disceditur; veluti in matrimonio contracto post simplex continentiæ votum [d]: vel contra interdictum Ecclesiæ [e]: vel cum neophyta, id est, cum ea, quam quis ante Baptismum in fidei Christianæ articulis instituit [f]: item in ordinatione Clericorum g, & consecratione Ecclesiæ ab alieno Episcopo facta [h]: item in sententia iudicis, duriùs [i], vel sub conditione lata [k]: Hæc & si quæ alia sint,

a *ad c. non firmatur. & ad c. non præstat. s̃. eod.*

b *per tex. in l. non dubium. 5. C. de legib & quæ ibid. tradit Iason. nu. 17.*

c *c. vides. dist. 10.*

d *c. rursus. 6. ext. qui Cler. vel vouent. & c. vnico. de voto & voti redemp. in 6.*

e *tit. ext. de matrimo. contracto contra interdict.*

f *c. 2. de cognatio. spiritu. lib. 6.*

g *c. si. 9. q. 2.*

h *c. Episcopus in diocœsin. 7. q. 1.*

i *vt in l. moriū. 9. sed enim. ff. de pœnis. in l. relegatorum. 7. §. ad tempus. ff. de interdict. & releg.*

k *l. 1. §. biduum. ff. quando appell. sit. adde casum in l. 3. ff. de offic. prætoris.*

licèt

licèt prohibente iure fiant, non tamen pro infectis habentur; eò quod ius expresſè illa ſuſtineat ex certis cauſis, non perſeuerando intra limites prohibitionis[l]: Alitèr in cæteris caſibus, qui prohibiti ſunt, ſed non permiſſi à iure; in quibus ſtatur regulæ noſtræ.

l facit tex. in c. ad apoſtolicam. 16. circà fi. ext. de regularib.

REGVLA LXV.

JN PARI DELICTO VEL CAVSA POTIOR EST CONDItio poßidentis.

EX hac regula efficitur: Si pecunia alicui data ſit, ſtupri, homicidij, vel alterius delicti cauſa; ea repeti non poſſit, quia vtriuſq; turpitudo tàm dantis quàm accipientis verſatur[a]: Secùs, ſi tantùm turpitudo ſit ex parte recipientis; vt puta, dedi tibi, ne furtum faceres, ne hominẽ occideres, vel vt depoſitum vel commodatum reſtitueres; Nam his & ſimilibus ſpeciebus repetitioni locus eſt[b]: ſi tamen priuſquàm delinqueres, dederim. Nam quod poſt delictum admiſſum datum eſt, non repetitur; cùm ſolutio ſubſequens aboleat & purget turpitudinem præcedentem[c]: Idem enim ſeruatur in metu, quem & expellit ſubſequens ſpontanea ſolutio[d]. Adde quæ diximus alibi[e].

a l. 3. l. 4. C. de condict. ob turp. cauſ. & l. 2. C. d. tit.

b l. 2. ff. d. tit.

c l. penult. ff. eod.

d l. 2. C. de hĩs quæ vi metuſuè cauſa.

e ad c. cum ſunt partium. s. eod.

RE-

REGVLA LXVI.

CVM NON STAT PER EVM, AD QVEM PERTINET, quò minus conditio impleatur, haberi debet perinde ac ſi impleta fuiſſet.

Vide quæ tradidimus ad c. imputari. ſupra eod.

REGVLA LXVII.

QVOD ALICVI SVO NON LICET NOMINE, NEC ALIENO licebit.

HVIC conſequens eſt: ſicut prohibemur noſtro nomine exercere vſuras, ita & alieno nomine, etiam pro redimenda vita captiui[a]: Parens quoq; qui ſibi teſtamentum facere non poteſt, nec liberis ſuis poteſt[b]: Aliaq; exempla breuitatis ſtudio omittimus. Sed reſtringenda eſt hæc regula: niſi ratio prohibitionis ex perſona mea proueniens, ceſſet, in perſona alterius: Vt ecce, certum eſt me non poſſe meo nomine conſentire in matrimonium cum mea conſanguinea vel affine intra quartum gradum[c]: at non prohibeor extranei nomine, tanquam procurator cum eadem matrimonium contrahere[d]: Quia in extraneo ceſſat impedimentum, quod ex parte mea ſubeſt. Item filiusfamilias in iudicio, ſine conſenſu patris agere vel conueniri non poteſt[e]: at alieno nomine poteſt[f]; quia nullum hîc

a c. 4. ext. de vſuris.
b §. liberis. Inſtit. de pupill. ſubſtitu.
c c non debet. ext. de conſang. & affin.
d c. fi. de procurator. lib. 6.
e c. 3. de iudiciis. lib. 6. l. fi. §. 1. C. de bonis quæ lib.
f c. qui generalitèr. 5. §. 1. de procurat. lib. 6.

hîc periculum filio vel patri vertitur: cùm si causâ cadat filius, executio sententiæ in principalem dirigatur[g]. Sic licèt per alienum fundum inuito domino, ire, agere meo nomine non possim; tamen alieno nomine possum, qui seruitutem eundi vel agendi habet[h]. Et qui aliâs iudex non est, ex delegatione iudicis ordinarij rectè iudicat[i]: Verùm hæc & similia, ex persona alterius fiunt, cui ea licent.

g *l. Plautius. 61. ff. de procuratorib. vide tamen Barthol. ad d. §. 1.*

h *l. si stipulatus fuero. 111. ff. de verbor oblig.*

i *toto tit. decretal. de off. & pot. iud. deleg.*

REGVLA LXVIII.

POTEST QVIS PER ALIVM QVOD POTEST FACERE PER SEIPSVM.

HÆc regula superiorem non malè sequitur. Illa negatiua est; hæc affirmatiua, in eodem argumenti genere. Quò spectat Titulus vtriusque iuris de procuratoribus: *Vsus procuratorum*, inquit IC. *perquàm necessarius est; vt qui rebus suis superesse vel nolunt, vel non possunt, saltem per alios possint vel agere vel conueniri*[a]: Idem, in aliis obligationibus facti, receptum est[b]: Qui enim per alium facit, per seipsum facere videtur[c]: nisi vbi personæ industria electa est; puta, si specialitèr actum sit, vt quis suis operis factum præstet[d], aut personalitèr negotium exequatur[e]. vel pro forma introductum sit à lege, vt res nō per alium sed per seipsum explicetur; sicut in recitatione sententiæ, quæ ab ipso iudice facienda est[f] (exceptis tamen illustribus personis, quibus etiam id

a *l. 1. §. penul. ff. de procurator.*

b *per tex. in l. veterum. 13. circà fi. C. de cōtrah. vel committ. stipulat. l. continuus. 137. §. si ab eo. ff. de verb. oblig.*

c *c. qui facit. j. eod.*

d *l. inter artifices. 31. ff. de solutio.*

e *c. fi. & ibi latius. ext. de off. et pot. iud. deleg.*

f *l. 1. 2. & 3. C. de sent. ex breuic. recit.*

per alios licet[g]. Item in testamenti factione, quam per se præstare debet testator, non permittere voluntati alterius[h]: Vel aliâs factum proprium requirit lex; vt in confessione peccatorum, quæ ab ipso pœnitente coram Sacerdote explicanda est[i]: in tutore, curatore & procuratore, qui antequam per alium in iudicio agere possunt, lis antè ab ipsis contestanda est[k]: Tum criminales causæ per se, non per procuratorem agitantur[l]. In summa vbi lex vel conuentio partium proprium factum desiderat, cessat hæc regula nostra.

g *d. l. 2.*

h *l. illa institutio 32. l. si quis Sempronium 68. ff. de hæred. institu. vide quæ tradunt Dd. ad c. cum tibi. 13. ext. de testam.*

i *c. 88. quam pœnitet. de pœnit. dist. 1.*

k *l. neq. 11. l. procuratoribus. 22. cum l. seq. C. de procuratorib.*

l *l. penult. § 1. ff. de publ. iudic. c. veniens. 15. ext. de accus.*

REGVLA LXIX.

IN MALIS PROMISSIS FIDEM NON EXPEDIT obseruari.

ELEGANTER Isidorus: *In malis*, promissis inquit, *rescinde fidem: in turpi voto muta decretum, quod incautè vouisti, ne facias, impia enim est promissio, quæ scelere adimpletur*[a]: Quare ex huiusmodi promissione nulla nascitur obligatio[b]; ne quidem si iuramentum accesserit[c]: Imò mala promissa à iure inter impossibilia recensentur. Nã vt scitè ait Papinianus: *quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & (vt generalitèr dixerim) quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est*[d]. Quare verbum, *expedit*, in regula nostra, ad necessitatem trahendum est.

a *textus est in c. in malis. 22. q. 4.*

b *l. generalitèr. 26. ff. de verb. oblig.*

c *c. non est obligatorium. s. eod.*

d *tex. est in l. filius. 15. ff. de condit. institu.*

NEQVE his aduersantur Tituli iuris, de dolo malo, & de eo quod metus causa; quibus id quod dolo

dolo vel metu gestum est, ipso iure valet, sed ex edicto prætoris rescinditur: at dolus malus & metus, per se turpes sunt. Quia respondetur; etiamsi per se turpes sint, non tamen res ipsa quæ promittitur vel geritur per dolum vel per metum, in se turpis est; Quâ specie loquũtur dicti tituli: Regula verò nostra exaudienda est de re turpi: inquit enim, *in malis promissis*; non verò in malè promissis; quæ diuersa sunt.

REGVLA LXX.

IN ALTERNATIVIS DEBITORIS EST ELECTIO: & sufficit alterum adimpleri.

ALTERNATIVA dicere solemus illa, quæ cum disiunctione efferuntur, interiectâ, videlicet, voculâ, *aut, vel, siue*, aut simili. Item, si duo aut plura absq; disiunctione proferantur[a]: Quamuis Paulus, & rectè, hoc non tam ex verbis, quàm ex re æstimandum censeat: *Cùm sæpè coniuncta pro disiunctis accipiantur, & disiuncta pro coniunctis*[b]. In iis igitur quæ re ipsa alternatiua sunt, locum sibi vendicat regula nostra. Itaq; alternatiuorum ea conditio est, vt debitori potestatem faciant, alterum ex iis eligendi vel implendi, tam in contractibus, quàm in vltimis voluntatibus. In contractibus exempla extant in l. si in emptione 34. §. si emptio. ff. de contrah. emp. in l. 2. §. Scæuola aliâs, incipit l. non vtiq;. ff. de eo quod certo lo. In vltimis voluntatibus pulchrè

a *l. in eo. 11. §. penult. ff. h. eod. tit. l. sæpè. 53. ff. de verb. signif.*

b *d. l. sæpè.*

rem explicat Iuſtinianus: *Si plures conditiones*, inquit, *in inſtitutionibus adſcriptæ ſunt, ſi quidem coniunctìm, vt puta, ſi illud & illud factum fuerit, omnibus parendum eſt; ſi ſeparatìm, veluti, ſi illud aut illud factum erit; cui libet conditioni obtemperare ſatis eſt*[c]. Vbi obſerua diuerſum eſſe in coniunctis, in quibus omnium concurſus & impletio requiritur, quia cõiuncta vnius loco habentur, ex ſentẽtia Pauli IC.[d] Idem iudicium eſt, de mandato Principis[e], & decreto iudicis alternatiuè, conceptis; vt & in his ſufficiat alterutri diſiunctorum paruiſſe[f].

ATQVE adeò regulæ noſtræ locus eſt; vt etiam liceat debitori alternatiuo, toties quoties voluerit, mutare voluntatem ſuam, nunc hanc, nunc illam rem ex alternatiuis eligendo[g]; Cùm & repetere poſſit alteram quam maluerit, ſi fortè errore ductus vtramque ſoluerit[h].

SED quæſtionis eſt; ſi ex alternatiuis vna res ante præſtationem perierit? Nihilominus altera, quæ ſupereſt, præſtabitur, tanquam ea ſola ſit in obligatione; nè in arbitrio ſit debitoris, vtrùm debeat[i]. Rectè tamen exiſtimat Iaſon, ſi res abſque dolo & culpa debitoris perierit, præſtando æſtimationem peremptæ rei, debitorem liberari[k]: nec enim mortalitas rei nocere debet debitori[l]. Adde, vbi in recipiendo rem oblatam, moram fecit creditor, debitorem quoque rei interitu liberari[m]; mora enim cuilibet ſua nociua eſt non alteri[n].

HIS obſtare videtur textus in l. Lucio Titio. 23. ff. de

c textus eſt in §. ſi plures. Inſt. de hæred. inſtituen.d.

d in l. ſi hæredi. 5. ff. de conditio inſtit.

e c. 4. ext. de reſcrip.

f l. ſi pupillorum. 7. §. ſi prætor. ff. de rebus eorum quæ ſub tut.

g l. eum qui. 138. §. 1. ff. de verb. oblig. iuncta l. qui ex pluribus. 106. ff. eod.

h l. penult. C. de condict. indeb.

i l. 2. §. Scæuola. alias incipit l. non vtiq. ff. de eo quod certo lo. & l. Stichum. 95 § 1 ff. de ſolutio.

k Iaſon ad d. l. non vtique per tex. in l. cùm res. 47. §. ſed ſi Stichus aut Pamphilus. ff. de legat. 1.

l l. illud. 40. verſ. nec enim debet ff. de petitio. hæred.

m l. ſtipulatus ſum damam. 105. ff. de verb. oblig.

n c. mora. ſupra eod.

ff. de legat. 2. vbi legato fundo Seiano, vel eius vsufructu, electio legatarij est, non hæredis. Sed Bartol. ibidem ex glossæ & aliorum sententia, ita rem conciliat: Aut verba executiua, hoc est, quæ denotant executionem legati, ad legatarium diriguntur, veluti fundum Seianum vel vsumfructum eius, sibi habeto legatarius: & sine dubio, inquit, electio est legatarij [o], propter probabilem mentis testatoris coniecturam, quæ ex ipsis verbis eruitur: Aut referuntur ad hæredem; vt, hæres dato fundum Seianum vel eius vsumfructum: & hæredis electio est [p], ob eandem rationem: Sin verba relicti dubia sint, ad quem potissimum legati executio referri debeat; veluti, fundum vel eius vsumfructum do, lego; magis est, vt legatarij electio sit [q]; cùm id benignius sit in vltima voluntate, cuius interpretatio plenior esse debet [r]. Alitèr in contractibus, in quibus in obscuro debitoris electio est, cùm hi non ita fauorabiles sint [s]; sibiq; imputare debet creditor, quòd legem conuentionis non apertiùs dixerit [t]: Quò tamen ad duo præcedentia membra distinctionis de verbis executiuis, idem censet Bartol. in contractibus [u]; quòd contrahentium mens ex iis facilè eliciatur. Et rectè.

ATQVE hæc de alternatiuis rerum. Cæterùm in alternatiuis locorum; veluti, Ingolstadij vel Monachij dabo vel soluam; semper electio est creditoris, nè si in altero loco conuentus debitor ad alterum prouocans, eludat semper creditorem [x]. Quod & in pluribus iudicibus eius-

o *probat l. planè. 34. §. penult. ff. de legat. 1.*

p *l. si ita. 46. ff. de legat. 2.*

q *iuxta d. l. Lucio Titio ff. de legat. 2.*

r *l. in testamentis. 12. ff. de reg. iur.*

s *c. 6. in fi. ext. de donatio.*

t *c. contrà eum ꝫ cod*

u *per l. si sic stipulatus fuero. 93 l. siquis stipulatus 112 ff. de verb. oblig.*

x *d. §. Scæuola. aliàs, l. non vtique. ff. de eo quod certo loco.*

dem debitoris recipiendum eſt, eadem ratione[y]. Vide latius Iaſonem ad d. l. non vtique.

y per tex. in l. fi. C. de iuriſd. om. iud.

REGVLA LXXI.

QVI AD AGENDVM ADMITTITVR, EST AD EXCIPIENDVM multò magis admittendus.

SIMILIS ſententia extat in l. inuitus. §. 1. ff. h. eod. tit. & in l. 1. §. quod autem ait Prætor. ff. de ſuperficieb. Et hinc rectè, maritus vxorem ſuam adulteram ad ſe redeuntem non recipit[a]; eò quòd ſi nunquàm ab eo digreſſa fuiſſet, agere poſſet maritus vt ab ea ſepararetur[b]. Singulare eſt, in depoſito, quòd etſi depoſitarius rei depoſitæ dominus ſit, ac proinde habeat actionem ad eam vindicandam[c]: non tamen exceptione ſe tueri poteſt contra deponentem, ſed ante omnia reſtituere tenetur depoſitum; idque ob bonam fidem, quæ vberior eſt in depoſito[d]. Idem eſt in re conducta, cuius couductor prætendit ſe eſſe dominum; nam neq; hic exceptione dominij iuuatur aduerſus locatorem[e]. Ratio eſt, quia conductor negando reſtitutionem locatori, cenſetur ei interuertere poſſeſſionem, quæ hactenus apud locatorem remanſit[f]: At ſpoliatus poſſeſſione ſua, licèt prædo, ante proprietatis quæſtionem reſtituendus eſt[g]: Hæc itaque cum ſingularia ſint, hac regula noſtra non continentur.

a per tex. in c. 4. ext. de diuort.
b c. 5. ext. d. tit. de diuort.
c l. officium. 9. ff. de rei vindica.
d l. penult. C. depoſ.
e l. ſiquis conductionis 25. C. de locato.
f l. colonus. 12. iuncta l. 1. §. ſiue autem. ff. de vi & vi arm.
g c. in literis. 5. ext. de reſtitu. ſpol. §. recuperandæ. Inſt. de interd.

RE-

REGVLA LXXII.

QVI FACIT PER ALIVM, EST PERINDE AC SI FACIAT per seipsum.

HVIVS regulæ supra meminimus [a]; eiusque vsus latissimè patet, etiam in delictis: *Illi verò*, inquit Alexander III. *qui non per se ipsos, sed eorum auctoritate vel mandato alij violentèr iniiciunt manus in Clericos, ad Sedem Apostolicam sunt mittendi: cùm is committat verè cuius auctoritate vel mandato delictum committi probatur* [b]. Et Vlpian. *Deiecisse*, ait, *etiam is videtur, qui mandauit vel iussit, vt aliquis deiiceretur: parui enim referre visum est, suis manibus quis deiiciat, an verò per alium* [c]: Idem Vlpian. *Non solùm autem is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriam, hoc est, qui percussit: verùm ille quoq; continetur, qui dolo fecit, vel qui curauit, vt cui mala pugno percuteretur* [d]. Et Gordianus Imp. *Non ideò minùs crimine*, inquit, *siue atrocium iniuriarum iudicio tenetur is, qui in iustam accusationem incidit, quia dicit alium se huiusmodi facti mandatorem habuisse: namque hoc casu præter principalem reum, mandatorem quoq; ex sua persona conueniri posse ignotum non est* [e]. Quibus tamen casibus facto proprio opus est, nihil proficit per alium fecisse [f].

a *ad c. potest quis.*

b *c. mulieres. 6. §. fi. ext. de sentent. excom. adde & tex. in c. vt famæ. 35. §. fi. ext. eod. tit.*

c *l. 1. §. deiecisse ff. de vi & vi arm.*

d *l. non solum. 11. ff. de iniur.*

e *l. non ideò. 5. C. de accus.*

f *Vide quæ fusius diximus s. ad c. potest quis.*

RE-

REGVLA LXXIII.

FACTVM LEGITIME RETRACTARI NON DEBET, licèt casus posteà eueniat, à quo non potuit inchoari.

NON dissentit Paulus in l. in ambiguis. §. 1. ff. hoc eod. tit. Exempla peti posſũt ex c. discretionem 6. ex c. penult. & c. vlt. ext. de eo qui cognouit consang. vx. Matrimonium enim legitimè contractum non dissoluitur propter superuenientem affinitatem [a]; vel cognationem spiritualem [b], vel furorem, aut simile impedimentum [c]: quamuis à principio matrimonium subsistente huiusmodi impedimento, contrahi non potuerit. Sic præsentatus ad Ecclesiam ab eo, qui in possessione erat iuris patronatus, non remouetur, licet præsentans postea iure patronatus cadat [d]. Videmus & testamentum iure factum, non ob id infirmari, quòd testator postea in furorem actus sit [e].

a *iam dd. iurib.*
b *c. 2. ext. de cogna. spiritu.*
c *c. hi qui matrimonium. cum c. seq. 32. q. 7. l. patre furioso. 8. ff. de his qui sunt sui vel al. iur.*
d *c. consultationibus. 19. ext. de iure patron. c. querelam. 24. ext. de electio.*
e *§. præterea. Institu. Quib. non est permiss. fac. testa.*

EXAVDIENDA autem hæc regula est; nisi effectus eius, quod legitimè factum est, ad impossibile redigatur. Qua ratione extinguitur stipulatio, si res, quæ vtilitèr in stipulationem deducta est, sacra vel religiosa fiat, vel alitèr commercio hominum eximatur sine facto promissoris [f]. Item euanescit stipulatio seruitutis ad fundum meum, si priusquam reipsa constituatur seruitus, alienauero fundum, vel etiam partem fundi mei pro indiuiso: eò quod seruitus sine fundo, vel pro parte fun-

f *§. item contrà. Inst. de inutilib. stipul. l. si ex legati. 23. ff. de uerbor. oblig.*

te fundi mei, quam pro indiuiſo retineo, conſtitui non poſſit[g]. Simile eſt in ſponſalibus, quæ licèt legitimè contracta ſint, diſtrahuntur tamen per ſubſequens cùm alia matrimonium[h]; nec non propter affinitatem[i]; religionis ingreſſum[k]. Quia his ſpeciebus, ſponſalia in eum caſum deueniunt, quo effectum ſortiri non poſſunt. Coniunge, quæ ſupra diximus[l].

g *l. pro parte. 11. ff. de ſeruitu. l. plurib. 140. §. fi. ff. de verb. oblig.*
h *c. ſicut. 22. c. penult. ext. de ſponſalib.*
i *c. ex literis. 8. cum c. ſeq. ext. de eo qui cogn. conſang.*
k *c. 2. c. ex publico. ext. de conuerſ. coniug. de quibus latius in ſumma de ſponſalib.*
l *ad c. non firmatur. ſ. eod.*

REGVLA LXXIV.

QVOD ALICVI GRATIOSE CONCEDITVR, TRAHI non debet ab aliis in exemplum.

Recvrre ad ea, quæ tradidimus ad c. priuilegium. & ad c. quæ à iure. ſupra eod.

REGVLA LXXV.

FRVSTRA SIBI FIDEM QVIS POSTVLAT AB EO SERuari, cui fidem à ſe præſtitam ſeruare recuſat.

Adeo, licèt fides ab altero addicta iureiurando firmata ſit; adhuc enim fidem frangenti, fides impunè non ſeruatur[a]; cùm ſemper tacitè ineſſe intelligatur, ſi modò alter fidem à ſe promiſſam ſeruauerit. Vnde in locatione, ſi conuentum ſit inter locatorem & conductorem, nè intra certa tempora conductor è re conductâ inuitus expellatur; & ſi contrà fa-

a *c. 3. ext. de iureiur.*

ctum fuerit, decem pœnæ nomine præstarentur; non committetur stipulatio pœnæ, si pensionem non soluerit conductor, & rem, vt oportebat, non coluerit; cùm hæc tacitè insint conductioni [b]. Similitèr in societate, vbi ea ad certum tempus contracta est, & lex ei adiecta: vt si legi non paruerit socius; alter rectè ante tempus renunciet Societati [c]: Qua ratione & in feudo receptum est, vt si dominus feloniam, id est, perfidiam vel improbitatem commiserit in vasallum suum; vasallus iustè illi deneget seruitia feudalia: siquidem naturæ feudi inest fides mutua, siue, vt appellant, reciproca domini & vasalli [d]: Atq; hæc & similia dubitationem non habent, vbi culpâ alterius fides non seruatur. At si casu vel necessitate quis impeditus sit; maioris quæstionis est: Et puto nihilomagis illi fidem seruari oportere [e], præsertim in contractibus innominatis, in quibus pœnitentiæ locus est [f]. Non obstat textus in l. inciuile. 12. C. de rei vind. quo loco venditor pretio non soluto ab emptore, agere non potest, vt res vendita & tradita, sibi restituatur, sed agit ad pretium. Quia id fit, quòd venditor fidem emptoris secutus, per traditionem abdicauerit à se dominium rei & in emptorem transtulerit [g]; vnde superest tantùm, vt ad pretium agat.

b *l. quæro. 54. § inter locatorem. ff. locati. iuncta l. 3. C. eod. tit.*

c *l. si conuenerit. 14. ff. pro socio.*

d *c. vnico. §. domino cõmittente. Si de feudo defuncti contentio. c. vnico in fi. de forma fidel in lib. feud.*

e *per tex. in l. ex conducto. 16. aliâs incipit l. si vno. §. item cùm quidam. ff. locati.*

f *l. si pecuniam. 5. in princ. ff. de condict. causa. adde Bartol. ad l. penult. C. de condict. ob caus.*

g *§. venditæ. Inst. de rerum diuis.*

RE-

REGVLA LXXVI.

DELICTVM PERSONÆ NON DEBET IN DETRIMENtum Ecclesiæ redundare.

SI nemo alterius odio prægrauari debet[a]; si delicta suos tenent auctores[b]; si ratio non patitur, vt alteri per alterum iniqua conditio inferatur[c]: profectò nec delictum personæ detrimento esse debet Ecclesiæ[d]. Per personam intellige quamcunque, etiam Episcopum siue alium Prælatum Ecclesiæ. *Cùm enim*, vt disertè ait Alexand. III. *Episcopus & quilibet Prælatus Ecclesiasticarum rerum sit procurator non dominus; conditionem Ecclesiæ meliorare potest, facere verò deteriorem non debet*[e]. Hinc ob delictum Episcopi vel alterius Clerici iubentur bona Ecclesiæ illæsa seruari[f]; etiamsi bona feudalia sint, & ob feloniam in commissum ceciderint[g]. Quò pertinet quod elegantèr post gloss. tradit Panormitanus[h]; quod & ipse Prælatus Ecclesiæ rem malè à se alienatam possit Ecclesiæ nomine repetere, etiam allegando propriam turpitudinem[i]. Neq; obstat huic regulæ, titulus decretal. de præscriptionibus; quo propter negligentiam Prælati contra Ecclesiam suam currit præscriptio. Quia hoc publicæ vtilitatis causâ receptum est in præscriptione, nè dominia rerum in incerto sint[k], & vt aliquis sit litiũ finis[l]. Porrò & in rebus nondum acquisitis Ecclesiæ, potest Prælatus nocere Ecclesiæ; puta, non agnoscendo legatum vel hæreditatem delatam Ecclesiæ: ita

a *c. non debet. s. eod. l. si quis. 33. §. legis. C. de inoff. testam.*

b *l. sancimus. 22. C. de pœnis.*

c *l. non debet alteri. ff. hoc nostro tit.*

d *iuxtà hanc regulam nostram.*

e *c. 2. ext. de donatio.*

f *c. si Episcopum. 16. q. 6. c. 2. de hæret. in Clement.*

g *c. 1. in fi. de cap. Corradi. In lib. feud.*

h *ad c. si quis. nu. 4. & nu. 12. ext. de reb. Eccles. alien.*

i *probatur per d. c. si quis. iuncta l. 1. C. de liberali causa.*

k *l. 1. ff. de vsurp. & vsucap.*

l *l. fi. ff. pro suo. Huius meminimus. s. ad c. locupletari.*

Panormit[m]. Siquidem aliud est nocere, aliud non prodesse[n]: Nam & Iustinianus illam iuris regulam, quæ definit; deteriorem conditionem per seruum domino nullo modo fieri posse; in eum casum accipit, cùm dominus de damno periclitatur, non cùm sibi lucrum per seruum adquiri desiderat[o]. Nec mutat; quòd hæreditas & legatum ipso iure in Ecclesiam transeant absque vlla agnitione Prælati[p]. Quia nihilominus acceptatione Prælati siue Ecclesiæ opus est, antequam eius dominium planè transeat in Ecclesiam. Iuuat & hanc sententiam textus in l. qui. 6. aliás incipit l. quod autem. §. 1. & §. 2. ff. quæ in fraud. cred. & in c. quoniam. 13. ext. de decimis. Non tamen difficultate caret, adeò vt & ipse non omninò sibi constet Panormitanus[q]. Illud certius est, Prælatum, qui vel præscriptione passus est rem auferri Ecclesiæ, vel non adquisiuit, conueniri posse in id, quanti interest Ecclesiæ[r].

OBIICITVR contra hanc regulam textus in l. iubemus nullam. 10. C. de SS. Eccles. Sed hæc lex Ecclesiæ rebus nihil præiudicat, cum sacris canonibus aduersa sit[s].

m *ad c. 1. nu. 9. ext. de in integ. restit.*

n *l. si sponsus. 5. §. si maritus. ff. de donatio. inter vir. & vxor.*

o *tex. in l. fi. C. de adquir. & retin. possess.*

p *l. fi. C. de SS. Eccles. l. à Titio. ff. de furt.*

q *ad c. tua nuper. nu. 9. ext. de his quæ fiunt à Prælato. Nam & contra vrget tex. in d. l. fi. C. de SS. Eccles. iũcta l. sicut. 43. in fi. ff. de religios. & sump. fun. Vide Roman. consil. 214. Petr. de Ancor. consil. 135.*

r *arg. l. quicquid. 7. C. arb. tut. adde Panor. ad c. 1. nu. 9 ext. de in integ. restit.*

s *in c. Ecclesia S. Mariæ. ext. de constitut.*

REGVLA LXXVII.

RATIONI CONGRVIT, VT SVCCEDAT IN ONERE, QVI *substituitur in honore.*

PERTINET ad ea quæ diximus ad c. qui sentit. supra eod.

RE-

REGVLA LXXVIII.

IN ARGVMENTVM TRAHI NEQVEVNT, *quæ propter necessitatem aliquando sunt concessa.*

Huius regulæ explicatio pendet ex iis, quæ retulimus ad c. priuilegium & ad c. quæ à iure, supra eod.

REGVLA LXXIX.

NEMO POTEST PLVS IVRIS TRANSFERRE IN *alium, quàm sibi competere dinoscatur.*

CONVENIT cum l. nemo plus iuris. ff. hoc tit. Exemplum require in c. nuper. 6. ext. de donatio. inter vir. & vx. vnde & hæc regula desumpta videtur. Et hinc traditio nihil amplius transfert in alium, quàm est apud eum, qui tradit; puta, si dominus sit, transfert dominium, præcedente scilicet iusto titulo[a], alioqui vsucapiendi siue præscribendi conditionem[b]. Quod si res onere affecta fuerit apud auctorem idem onus residebit & apud successorem[c]: *Non debeo,* inquit Vlpianus, *melioris conditionis esse, quàm auctor meus, à quo ius in me transit*[d]. Quò etiam fit; vt si fundo vendito, ea lex adiecta sit, vt si certo tempore precium vel pensio soluta non fuerit; idem fundus ad venditorem redeat, & posteà ab

a *l. traditio 20. iuncta l. nuda. 31. ff. de adquir. rer. dom.*

b *l. clauibus. 74. ff. de contrah. emp.*

c *d. l. traditio. c. ex literis. 5. circa fi. ext. de pignorib. c. pastoralis. 28. ext. de decimis.*

d *l. in in. 175. §. 1. ff. hoc nostro tit.*

emptore fundus pignori datus sit, euanescat ius pignoris, si solutioni satisfactum non fuerit ab emptore[e]: resoluto enim iure auctoris resoluitur & ius successoris[f].

e *l. lex vectigali. 31. l. grege. 13. §. 1. ff. de pignorib.*
f *d. l. lex vectigali. & d. c. nuper. ext. de donatio. int. vir. & vx.*

NEQVE huic regulæ aduersatur idem Vlpianus, dum ait: *Non est nouum, vt qui dominium non habeat, alij dominium præbeat; nam & creditor pignus vendendo, causam dominij præstat, quam ipse non habuit*[g]. Non, inquam, aduersatur. Quia id voluntate debitoris fit, qui ita pactus est, vt pecunia suo die non soluta, creditori liceret pignus vendere: at nihil interest, suam rem quis vendat, an alienam voluntate domini[h]; quod enim quis per alium facit, per se ipsum facere videtur[i]: Idem est, si legis auctoritate dominium transferatur; veluti, cùm à tutore, vel curatore res minoris[k], & à Prælato res Ecclesiæ, alienantur, seruata iuris forma[l].

g *textus est in l. non est nouũ. 46. ff. de adquir. rer.*
h *l. qua ratione. 9. §. nihil autem interest. ff. d. tit. de adq. rer. dom.*
i *c. qui facit s. eod.*
k *l. lex quæ. 22. C. de administ. tut.*
l *in c. sine exceptione. 12. q. 2.*

REGVLA LXXX.

IN TOTO PARTEM NON EST DVBIVM CONTINERI.

Vide, quæ diximus ad c. plus semper. supra eod.

RE-

REGVLA LXXXI.

IN GENERALI CONCESSIONE NON VENIVNT EA, quæ quis non esset verisimilitèr in specie concessurus.

SVMANTVR exempla ex c. fi. de off. Vicarij lib. 6. & ex c. 2. de pœnitent. & remiss. eod. lib. vnde hæc sententia hûc traducta videtur. Item ex l. filiusfamilias. 7. ff. de donatio. & ex l. obligatione. 6. ff. de pignoribus. Adeoq́; obtinet hæc regula, etiamsi concessio generalis iureiurando confirmata sit[a]. Neque enim iuramentum defectum consensus supplet[b]. Cæterùm, vnde hanc verisimilitudinem colligemus? Respondet glossa[c]; ex impossibili, vel inhumana vel dura separatione, vt in d. l. obligatione. cum 3. ll. seqq. *Obligatione generali rerum* inquit tex. *quas quis habuit habiturusuè sit, ea non continebuntur quæ verisimile est quenquam specialitèr obligaturum non fuisse: vt puta supellex; item vestis relinquenda est debitori, & ex mancipiis, quæ in eo vsu habebit, vt certum sit eum pignori daturum non fuisse. Proinde de ministeriis eius perquàm ei necessariis, vel quæ ad affectionem eius pertineant, vel quæ in vsum quotidianum habentur, &c.*[d]. Item ex eo, si alicui tertio præiudicent[e], vel turpia, inhonesta siue impossibilia sint[f], vel salua dignitate fieri non possint[g]; vel si maioris momenti sint[h]: Quò spectat responsum Caij IC. *Si cui*, inquit, *simplicitèr via per fundum cuiuspiam cedatur vel relinquatur, in infinito, videlicet per quamlibet eius partem*

a c. quemadmodum. 21. ext. de iureiur. l. si libertus. 30 ff. de oper. libertor.

b l. fi. C. de non num. pecu.

c hîc.

d adde l. 1. C. quæ res pig. oblig. & l. possessionum. 11. C. Com. vtriusq; iud.

e l. 1. §. meritò. & § siquis ff. Nequid in loco publ. c. 1. de capita. qui cur. vend.

f c. 1. de iureiur. lib 6 c. quintauallis. 25. ext. eod. adde & c. quanto. 18. ext eod. tit.

g l. nepos Proculo. 125. ff. de verb. signif.

h vt in c. fi. de off. Vicarij. lib. 6. c. 2. de pœnit. & remiss. eod lib 6. & l. filiusfamilias 7. ff. de donatio.

tem ire, agere licebit; ciuili tamen modo. Nam quædam in sermone tacitè excipiuntur: Non enim per villam ipsam, nec per medias vineas ire, agere sinendus est; cùm id æquè commodè per alteram partem facere poßit minore seruientis fundi detrimento[i]. Neq; mouet, quòd generalia generalitèr sint accipienda[k]; & quòd specialia generalibus insint[l], item, contra eum debet fieri interpretatio, qui legem dicere potuit apertius[m]. Non, inquam hæc mouent; quia restringenda sunt, nisi ex verisimili coniectura loquentis vel disponentis aliud colligatur, de quare fusiùs egimus ad c. in obscuris. & ad c. contra eum supra eod.

i *textus est in l. si cui 9. ff. de seruitut.*
k *l. 1. §. generaliter. ff. de leg. præst. l. item apud. 15. §. generalitèr. ff. de iniur.*
l *semper specialia. 174 ff. de reg. iur.*
m *c. contrà eum. s. eod.*

REGVLA LXXXII.

QVI CONTRA IVRA MERCATVR, BONAM FIDEM præsumitur non habere.

HANC regulã confirmat textus in l. quemadmodum. 7. in fi. C. de agricol. & cens. Fidei autem nomine hîc intelligimus conscientiam; vt & alibi[a]: ita quod bona fides, idem sit quod bona siue illæsa conscientia, quam vtique habere non præsumitur is, qui iure prohibente mercatur[b]. Ratio est: quia cùm quilibet actiones suas, ad normam iuris dirigere teneatur, præsumitur non ignorare ius, vel saltem peritiores antea consuluisse[c]: vnde necesse est eum non bona fide agere, saltem præsumptiuè[d]. His coniunge, quæ diximus ad c. ignorantia supra eod.

a *in c. fi. ext de præscriptio. & in c. 2. s. eod.*
b *facit l. bonæ fidei. 109 ff. de verb. signif. l. 3. ff. ad leg. Fab. de plag.*
c *l. leges sacratißimæ. 9. C. de legib. c. 1. c. 5. ext. de constitutio.*
d *per tex. in l. dolus. 44. ff. mandati.*

REGVLA LXXXIII.

BONA FIDES NON PATITVR, VT SEMEL EXActum iterum exigatur.

LOCVPLETARETVR enim cum alterius detrimento, contra naturalem æquitatem[a]. Quare is, qui iterum exigit, modò repellitur ipſo iure, modò oppoſita doli mali exceptione. Ipſo iure; ſi ſolutio eius, quod debetur facta eſt: nam ſolutione tollitur obligatio[b], etiamſi illa ignorante, vel inuito etiam debitore, ab alio facta ſit[c]: Doli mali exceptione; puta, ſi ſolutio facta ſit pupillo, abſq; tutoris authoritate. Nam licet debitor hac ſolutione non liberetur à pupillo; tamen ſi pecunia ſoluta adhuc extet apud pupillum, aut ex eâ locupletior facta ſit, tuêtur ſe debitor iterum conuentus doli mali exceptione[d]. Quandoque tamen ſemel ſoluti exactio iterum conceditur; veluti in eo, qui ex chirographo ſuo conuentus, negat ſuum eſſe chirographum, aut ſibi numeratam eſſe pecuniam: nam conuictus mendacij ſoluere cogitur, etiamſi anteà ſoluerit[e]. idq; propter inficiationem ſuam, & ſic ex noua cauſa. Interdum & in diuerſis perſonis duplex exactio admittitur; puta, ſi vna res duorum teſtamentis eidem legata ſit: etenim legatarius æſtimationem rei ex vno teſtamento conſecutus, ex altero nihilominùs rectè agit ad ipſam rem conſequendam[f]: Et qui rei vindicationem intentauit, contra eum, qui dolo deſiit poſſidere (cum hic

a *l. iure naturali. 206. ff. hoc tit. & l. nam hoc natura. 14. ff. de condict. indeb. dixi latius ad c. locupletari. ſupra eod.*

b *Inſt. quib. mod. toll. oblig. in princ.*

c *Inſtit. d. loco. l. ſoluendo. 40. ff. Neg. geſtor. l. ſolutionem. 23. & l. ſoluere. 33. ff. de ſolutio.*

d *§. penult. Inſt. quib. alien. licet.*

e *auth. contra. C. de non num. pecun. ſumpta ex §. ſtudiũ. Nouel. de triente & ſemiſſe.*

f *§. ſi res aliena. verſ. hac ratione. Inſt. de legat.*

hic pro possessore habeatur) & æstimationem recepit, non prohibetur etiam ipsam rem à nouo possessore vindicare[g]: Idem est in interdicto de tabulis exhibendis[h].

g l. Stichum. 95. §. dolo ff. de solutio.
h l. 3. §. condemnatio. ff. de tabul. exhib.

NON minus hæc regula transferri potest ad pœnas; vt si cui delicti nomine semel pœna inflicta est; amplius eâdem vel aliâ affici non possit[i]. Contra diuersos verò eiusdem delicti nomine, eadem pœna rectè repetitur; vt in causa iniuriarum[k], furti[l]; legis Aquiliæ[m]. Illud addubitari posset, an cùm vnum idemque delictum tàm iure Canonicum quàm Ciuili coërcetur, vnius coërcitio alteram aboleat? Quod certè non videtur[n]: Cùm iurisdictio Ecclesiastica seculari non deroget, neque è diuerso secularis Ecclesiasticæ[o], de quo latiùs Couarruuias consulatur[p].

i c. 4. in fi. ext. de iudic. l. sanctio. 41. in fi. ff. de pœnis. l. omnes. 23. cum l. seq. C. eod.
k l. 1. §. fi. ff. de iniur.
l l. vulgaris. 21. §. penult. ff. de furt.
m l. ita vulneratus. 51. ff. ad leg. Aquil.
n per tex. in c. fin. de pœn. lib. 6. ex c. 2. ext. de maledicis.
o c. per venerabilem. 13. ext. qui filij sint leg. c. cùm ad verum. dist. 96.
p lib. 2. var. resol. c. 10.

REGVLA LXXXIV.

CVM QVID VNA VIA PROHIBETVR ALICVI, AD id aliâ non debet admitti.

NE scilicet fraus fiat legi. Vt ecce, qui in Prælatum electus est, sicut ante confirmationem suam, Ecclesiæ res administrare tanquàm Prælatus non potest, ita neq; nomine procuratorio vel Oeconomi[a]: & maritus qui ob adulterium vxoris ad diuisionem thori agit, licet nomen, locum & tempus, aliaq; solemnia libello comprehendere teneatur[b]: non tamen ad pœnam talionis, si probatione defecerit, se ob-

a c. auaritiæ. 5. de electio. lib. 6.
b de quibus in l. 3. ff. de accus.

ſe obſtringere poterit,nè hac ſaltem via ſeparationem impetret[c]. Aliiſque exmplis, ſi opus eſſet, hæc regula illuſtrari poſſet.

c c. tuæ. 5. ext. de procurat.

Est autem exaudienda, quòad id, quod principalitèr lege prohibetur. Secus, ſi in modo aut in via prohibitio ſit: tunc enim interdictum non eſt, alio modo aut via legitimè rem explicari. Licet enim illegitimus in Epiſcopum eligi non poſſit, poſtulari tamen poterit[d]: Hæreditas pactionibus relinqui quidem non poteſt, teſtamento tamen poteſt[e]. Qui iurauit ſe non accuſaturum vxorem ſuam adulterij, etſi accuſare eam non poſſit, denunciare tamen non prohibetur[f]. Idem euenit in actionibus, vt exempli gratiâ; ad rem emptam malè agitur actione locati, vel depoſiti: rectè tamen empti actione agitur. Eò quod his & ſimilibus ſpeciebus, non res ipſa, de qua quæritur, ſed modus vel via agendi ad rem, tantùm prohibeatur.

d c. innotuit. 20. ext. de electio.
e l. hæreditas 5. C. de pact. conuent. l. licet. 19. C. de pact.
f c. quemadmodum. 25. § fi. ext. de iureiur.

Altera huius regulæ declaratio eſt, ſi vtraque via ad eundem effectum directò tendat, vt in exemplis priùs adductis: perſæpe enim in conſequentiam alterius rei idem effectus ſequitur, ſicut elegantèr oſtendit Vlpin. in tutore, qui licèt in rem ſuam pupillo auctor eſſe non poſſit, vt pupillus ſibi obligetur; poteſt tamen ſui debitoris hæreditatem adeunti pupillo, auctoritatem ſuam accommodare, vt ſic per conſequentiam pupillus ſibi obligetur[g]. Sic ius patronatus, etſi per ſe, id eſt, ſeparatìm emi non poſſit[h], rectè tamen ſequitur emptionem vniuerſitatis, in qua ineſt.

g l. 1. & l. quod dicimus. 7. ff. de auctor. & conſ. tut.
h c. de iure. 16. ext. de iure patron.

inest[i]. Quâ ratione & stipulatio alteri facta, tametsi inutilis sit, pœnæ tamen adiectione in consequentiam sustinetur[k].

REGVLA LXXXV.

CONTRACTVS EX CONVENTIONE LEGEM ACCIPERE dignoscuntur.

ASSENTITVR iuris Ciuilis regula, in l. contractus. ff. eod. tit. in l. 1. §. si conueniat. ff. depos. Lex, etsi idem sit quod pactum adiectum in contractibus, sicut supra exposuimus[a]: meliùs tamen est hîc legem accipere pro forma contractus, vtpote quòd ex conuentione, propria contractus natura alitèr formetur[b]; actioq; eo nomine vel ex ipso contractu, vel præscriptis verbis[c]; vel certè condiicto detur[d]. Præterquàm, si conuentio sit rei turpis, aut impossibilis, aut contra ius[e], aut ad delinquendum inuitet; qualis est, nè dolus præstetur[f]; nè ob res amotas agatur[g]. Quòd si delictum siue dolus admissus sit; nihil prohibet delictum vel dolum conuentione remitti[h]. Ex hac regula efficitur, quòd etsi depositarius ex natura contractus, tantùm teneatur de dolo & latâ culpa, quæ dolus præsumptus dicitur[i]: rectè tamen conuenitur & de omni culpa & de casu fortuito, si ita conuentum sit[k]. Quòd & in cæteris contractibus euenit; si quidem contractus ex conuentione legem accipiunt; ex hac regula nostra.

RE-

i c. cùm seculũ. 13. ext. eod. de iure patro.
k §. alteri. Instit. de inutil. stipul.

a ad c. contrà eum. supra eod.
b l. iuris gentium. 7. § quinimo. ff. de pact.
c l. 2. C. de pact. inter emp. & vend. l. 6. C. de rer. permut.
d l. legẽ. 10. C. de pact.
e c. fi. ext de pact. l. pacta. 6. C. eod. de pact.
f l. si vnus. 27 §. illud. ff. de pact.
g l. conueniri. 5. ff. de pact. dotalib.
h d. l. si vnus. §. pacta.
i l. 1. §. in conducto. in fi. et §. vlt. l. quod Nerua. 32. ff. depos.
k d. l. 1. §. si conueniat. l. contractus. ff. h. nostro tit. c. 2. ext. de depos.

REGVLA LXXXVI.

DAMNVM QVOD QVIS SVA CVLPA SENTIT, SIBI *debet, non aliis imputare.*

NON minùs elegantèr Pomponius: *Quod quis*, inquit, *ex culpa sua damnum sentit, non intelligitur damnum sentire* [a]. Videlicet iuris interpretatione, quia ius huic damno non patrocinatur: Quò spectat illud Iustiniani. *Qui parùm diligentem socium sibi assumit, de se queri, hoc est, sibi imputare debet* [b]. Et quod Vlpianus respondit: *Stari autem debet sententiæ arbitri quam de re dixerit, siue æqua siue iniqua sit, & sibi imputet qui compromisit* [c]: Pete aliud exemplum ex c. si Clericus. 11. de præbend. lib. 6.

a *l. quod quis ex. ff. hoc tit.*

b *§. fi. Instit. de societate.*

c *l. diem. 27. §. stari. de recep. arb.*

REGVLA LXXXVII.

INFAMIBVS PORTÆ NON PATEANT DIGNITATVM.

IDEM constitutum est ab Alexandro Imp. his verbis: *Neque famosis & notatis, & quos scelus aut vitæ turpitudo inquinat, & quos infamia ab honestorum cœtu segregat, dignitatis portæ patebunt* [a]: Est autem infamia, diminutio existimationis, quæ quandoq; auctoritate iuris fit [b]; quandoq; bonorum & grauiorum virorum iudicio [c]: Illam vulgò infamiam iuris, hanc facti vocant: vtraq; hac regulâ continetur. *Quis*, inquit Ecclesiasticus [d], *honorificabit ex honorantem animam suam?* Quocirca infamia nedum à dignitate obtinenda, verumetiam ab

a *textus est in l. 2. C. de dignitat.*

b *vt in exemplis l. 1. cum ll. seqq. ff. de his qui not. infa. l. infamem. 7. ff. de publ. iud. c. infames. 6. q. 1. c. testimonium. 54. ext. de testib.*

c *exempla sunt in l. 2. ff. de obseq. à liberis. l. ea quæ. 13. l. verbū. 17. C. ex quib. caus. infa.*

d *c. 10. circa fi.*

ab obtenta remouet[e]: Adde textum in c. inter dilectos.11.ext. de excess. prælator.

e l. infamia. 8. C. de decurio. l. 12. C. de dignitat.

REGVLA VLTIMA.

CERTVM EST, QVOD IS COMMITTIT IN LEGEM, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem.

ADDENDVM hîc est, ex constitutione Impp. Theodosij & Valentini, quâ hæc eadem regula continetur. *Nec pœnas legibus insertas euitabit, qui se contra iuris sententiam sæua prærogatiua verborum fraudulentèr excusat*[a]: Vt hinc intelligamus, non minus eum pœna legis dignum esse, qui saluis verbis legis sententiam eius circumuenit. Ratio ex eo pendet, quod respondit IC. *Scire leges, non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem*[b]. Ita vt rectè post Accursium dixerit Bartol.[c]. Quod quis possit offendere verba legis, dummodò mentem legis non offendat, vbi scilicet, mens legis certa est[d]: at in obscuro, magis adhærendum est verbis legis[e].

a in l. non dubium. 5. C. de legibus.

b l. scire. 17. ff. de legib.

c ad l. contra. 29. ff. eod.

d per l. adigere. 6. §. quamuis. ff. de iure patron.

e arg. l. non alitèr. ff. de legat. 3.

FINIS.

Laus DEO, Virginiq; matri MARIÆ.

IN-

INDEX ALPHABETICVS REGVLARVM LIBRI VI. DECRETALIVM.

Non

INDEX RERVM ET VERBORVM IN SVMMAM ET REGVLAS IVRIS.

B.

remu-

F.

G.

H.

I.

L.

M.

Mulier

T.

VXOr

Errata sic corrigantur.

Folio 8. versu 13. lege sortitæ. 12. 14. ceroferarium. 20. 30. executores. 64. 6. suo. 80. 25. mimis. 113. 12. quæritur. 134. 12. in. 148. 7. charitatiuo. 197. 18. insinuandum est. 222. 2. quæ. 225. 15. iure. 227. 4. exerceri. 228. 20. quod. 238. 11. lugubri. 239. 24. qui. 257. 24. sunt. 302. 22. impari. 332. 6. retractata, 345. 1. non indicenda. 413. 7. commodatario. 427. 7. mandato. 459. 20. alia. 479. 16. factus. 120. in margine. 8. c. 2.
Cætera lector si quæ erunt, per se corrigat.

